MUZEUL JUDEȚEAN DÎMBOVIȚA

VALACHICA

STUDII ȘI MATERIALE
DE
ISTORIE ȘI ISTORIE A CULTURII

12 — 13

VALACHICA 12-13

ILUSTRAȚIA COPERTEI:
Tîrgoviștea reprezentată pe harta militară austriacă din 1791

MUZEUL JUDEȚEAN DÎMBOVIȚA

VALACHICA

STUDII ȘI MATERIALE DE ISTORIE ȘI ISTORIE A CULTURII

12 — 13

1980 — 1981

TÎRGOVIȘTE

S U M A R

60 DE ANI DE LA FAURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

2050 DE ANI DE LA CREAREA STATULUI DAC CENTRALIZAT SUB CONDUCEREA LUI BUREBISTA

650 DE ANI DE LA LUPTA DE LA POSADA — 1330

ISTORIE

ISTORIE A CULTURII

CRONICĂ-RECENZII

SOMMAIRE

60 ANNÉES DE LA CRÉATION DU PARTI COMMUNISTE ROUMAIN

2050 ANNÉES DE LA CRÉATION DE L'ÉTAT DACE CENTRALISÉ CONDUIT PAR BOUREBISTA

650 ANNÉES DE LA BATAILLE DE POSADA — 1330

HISTOIRE

HISTOIRE DE LA CULTURE

CRONIQUE-CRITIQUES

60 DE ANI DE LA FĂURIREA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN

ISTORIA PATRIEI ŞI A MIŞCĂRII MUNCITOREŞTI DIN ROMÂNIA ÎN CONCEPŢIA SECRETARULUI GENERAL AL PARTIDULUI ŞI ÎNSEMNĂTATEA EI PENTRU DEZVOLTAREA MUZEOGRAFIEI ROMÂNEŞTI

HERBERT RABINOVICI

Ne înscriem, socotim, cu deplin temei pe firul realizărilor de substanţă obţinute de România socialistă şi în acest context socotim util a sublinia raportul direct dintre elaborarea conceptuală a problemelor legate de istoria patriei şi transpunerea lor cu mijloacele specifice muzeografiei în instituţiile de profil în care lucrăm.

Generat de realizările şi imperativele solului naţional, Partidul Comunist Român este, prin cugetul şi acţiunea sa, promotorul celei mai grandioase istorii pe pămîntul României, în el întruchipîndu-se forţa şi capacitatea de creaţie a maselor largi, ale poporului român, sensul cel mai revoluţionar al înaintării noastre pe treptele timpului.

În procesul dezvoltării României pe calea edificării noii orînduiri sociale se reliefează prin conţinutul ei profund înnoitor, prin dinamismul şi realizările istorice obţinute, perioada de deosebită importanţă marcată de Congresele IX, X, XI şi XII ale Partidului Comunist Român. Congresul al IX-lea al partidului, de la ale cărui lucrări a trecut un deceniu şi jumătate, a deschis o perioadă nouă în activitatea partidului, activizînd toate sferele activităţii sociale, accelerînd ritmul general de dezvoltare social-politică, economică şi culturală a ţării. Bilanţul parcurs în acest deceniu şi jumătate, marile realizări din toate sferele vieţii economice şi sociale, îndreptăţesc pe deplin aprecierea acestei perioade drept cea mai rodnică din istoria poporului român. Nicicînd într-un interval de timp similar, nu au fost obţinute înfăptuiri de asemenea amploare şi atît de numeroase ca în acest răstimp. Adîncile transformări petrecute în economia naţională, în structura societăţii, în condiţiile de muncă şi de viaţă ale oamenilor muncii, succesele dobîndite în domeniile ştiinţei, tehnicii şi culturii, în lărgirea continuă a democraţiei socialiste în întreaga perioadă de edificare a noii orînduiri sociale şi îndeosebi în ultimii 15 ani, ca şi prestigiul de care se bucură România în lume, confirmă justeţea politicii interne şi externe a P.C.R. şi statului nostru, reflectă aplicarea creatoare a legilor obiective ale făuririi şi dezvoltării societăţii socialiste la realităţile şi condiţiile social-istorice concrete ale României, capacitatea partidului nostru comunist de a uni eforturile întregului popor în vederea progresului multilateral al ţării.

Prin aplicarea creatoare a legilor generale ale socialismului, prin soluțiile originale date diferitelor probleme, Partidul Comunist Român aduce o contribuție proprie la îmbogățirea tezaurului gîndirii social-politice universale, ale teoriei revoluționare contemporane, la creșterea prestigiului și a forței de atracție a socialismului în lume, la cauza colaborării între popoare și națiuni în interesul progresului și al păcii.

Partidul Comunist Român în frunte cu secretarul său general a desfășurat o bogată activitate de fundamentare a liniei sale politice generale, a tacticii și strategiei, în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, de elaborare teoretică, creativă în lumina concepției materialist-dialectice și istorice, pe baza studierii atente a realităților naționale și internaționale a unor probleme de majoră însemnătate. Operă de o impresionantă bogăție teoretică și multilateralitate problematică, cuvîntările, articolele și studiile tovarășului Nicolae Ceaușescu, constituie o contribuție de o deosebită valoare la dezvoltarea științelor social-politice, la îmbogățirea creatoare a gîndirii și practicei luptei revoluționare. Ideile, concepțiile sale teoretice, izvorăsc dintr-o profundă cunoaștere a dialecticii revoluționare, a acestora adevăruri ale materialismului dialectic și istoric, din descifrarea cu clarviziune a cerințelor obiective ale dezvoltării societății, dintr-o excepțională receptivitate față de problemele și fenomenele social-istorice. Lucrările teoretice ale secretarului general al partidului, prin spiritul revoluționar, novator, prin abordarea originală a unei sfere ample de probleme de principială însemnătate, au determinat o cotitură cu profunde semnificații în teoria și practica științelor sociale.

Opera teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu este impresionantă prin multilateralitatea sa ; practic nu există domeniu al științelor sociale în care gîndirea sa curajoasă, novatoare, potrivnică închistării lor dogmatice, să nu fi adus teze și contribuții originale. Vasta activitate teoretică se concretizează în Programul PCR, adoptat de Congresul al XI-lea al partidului — carta teoretică, politică și ideologică a întregului nostru popor, precum și cele 18 volume apărute pînă acum în seria „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate“ și în culegeri de texte alese : „Din gîndirea social-politică a Președintelui României Nicolae Ceaușescu“ și „Din gîndirea economică a Președintelui României Nicolae Ceaușescu“.

În gîndirea social-politică a tovarășului Nicolae Ceaușescu un loc important îl ocupă problemele privind fundamentarea științei conducerii societății noastre socialiste, a modalității de exercitare de către partid a rolului său de forță politică conducătoare ; perfecționarea activității și funcțiilor statului socialist, întărirea rolului său în conducerea unitară a vieții economico-sociale, elucidarea raportului dintre general și particular, național și internațional, în revoluția și construcția socialistă, definirea conceptului de societate socialistă multilateral dezvoltată, înțelegerea problemelor caracterului contradicțiilor în socialism și modul lor de soluționare, continua perfecționare a sistemului de organizare, conducere și planificare a economiei, adoptarea noului mecanism economico-financiar, perfecționarea principiilor de muncă și repartiție, caracterizarea României ca țară în curs de dezvoltare, pentru a aminti doar pe cele mai importante.

Cutezanța gîndirii revoluționare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, spiritul său creator, pătrunderea celor mai complexe probleme plecînd de la legitățile generale, aplicate la realitățile României au dat noi contribuții la îmbogățirea patrimoniului politic și spiritual național și universal. Conceperea istoriei în spiritul creator conferă, de aceea sensul cel mai deplin și mai rodnic direcționării științifice a prezentului și viitorului, ținînd seama de antecedentele istorice, de tradiții ca forță menită a sluji contemporaneității. „Nimic nu se poate construi ignorînd trecutul — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu. Esențialul este să se ia ce este bun și să se asigure o dezvoltare pe baze noi, în raport cu nivelul de cunoaștere la care a ajuns societatea într-un moment sau altul". Este tocmai ceea ce a constituit menirea muzeografiei de profil istoric din ultimii 15 ani, menire a cărei realizare în fapt se profilează acum cu toată claritatea.

În această lumină, gîndirea istorică a secretarului general al partidului se pătrunde în întreaga sa substanță de principiul interpretării și evaluării procesului istoric ca rezultantă complexă firească a evoluției societății românești în ansamblul său, în care se înglobează toate forțele politice și sociale în raport cu problemele vitale aflate în fața poporului. Este un principiu de mare valoare teoretică și metodologică pentru cunoașterea devenirii românești, larg reprezentată în muzeele realizate în ultimul deceniu și jumătate în țara noastră, de la care se deslușesc trăsături și momente ale istoriei României, iar știința istorică se așează pe fundamentul adevărului. Spiritul gîndirii și opticii privitoare la istorie care s-a instaurat pregnant în țara noastră ne călăuzește să căutăm istoria acasă, pornind de la condițiile de fapt ale fiecărei epoci de evoluție a meleagurilor strămoșești ale poporului român, avînd măsura clară și reprezentativă a acestei istorii. Pe larg, printr-o bogată documentare, muzeele noastre sînt astăzi în măsură să prezinte vechimea pe acest teritoriu a acestui popor, să-i urmărească firul continuității, procesualitatea acestei istorii, care pe meleagurile patriei a trecut prin toate orînduirile sociale cunoscute în istoria universală. Este o istorie care-și are rădăcinile cu mii de ani în urmă în istoria traco-geto-dacică și care de atunci și pînă azi aparține unuia și aceluiași popor, ce a trăit în unul și același spațiu geografic.

Statornicia de viață, de luptă și creație pe acest pămînt, continuitatea și ascendența operei făptuită de înaintași, primesc în muzeele noastre care sînt plasate în cele mai diferite zone ale țării, ca o reflectare a gîndirii istorice a partidului, a secretarului său general sensurile ei reale, corespunzătoare datelor istorice. Avem astăzi mari muzee în care se prezintă istoria veche și străveche cu dovezi de necontestat, ca piatră de temelie a așezării pe aceste meleaguri din cele mai vechi timpuri a strămoșilor poporului român și subliniem că pe baza dovezilor muzeistice multe publicații istorice din țară și de peste hotare reflectă adesea în mod corespunzător existența atestării arheologice și documentare. Cu o deosebită forță este reflectată în scrierile tovarășului Nicolae Ceaușescu capacitatea poporului român de a se opune ferm și eficace năvălitorilor prădalnici, cotropitorilor, de a depăși momentele de vitregie și cumpănă pe care istoria le-a iscat în această parte a Europei. Reflec-

tăm în muzeele noastre ideea subliniată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu potrivit căreia ţările româneşti nu au putut fi supuse prin forţă, că ele şi-au păstrat autonomia statală. Puternice lumini se proiectează asupra cronicii istorice, a fondului popular al istoriei româneşti de la ideea de excepţională însemnătate reliefată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu privind rolul ţărănimii în evoluţia istorică pe treptele timpului. Într-o anumită perioadă, masele ţărăneşti erau etichetate drept un element fără forţă istorică, chiar retrograde. Se punea astfel în cauză însăşi fiinţa poporului român, continuitatea sa de viaţă pe acest pămînt, se rupea istoria modernă şi contemporană de întregul context anterior, de rădăcinile sale adînci şi perene.

Avem astăzi muzee ample, care cu mijloace muzeistice prezintă o istorie continuă, trecînd prin toate etapele de la istoria veche şi medievală, la istoria modernă şi la cea contemporană, istoria zilelor noastre. Potrivit gîndirii istorice noi, reflectăm cu pregnanţă în muzee marile momente ale istoriei patriei cu toate implicaţiile lor, de la Burebista şi Decebal la Unirea politică de la 1600, de la revoluţiile din 1821 şi 1848, la Unirea din 1859 şi Cucerirea independenţei în 1877, la războiul de reîntregire a ţării şi Făurirea statului naţional unitar român în 1918, la Revoluţia de eliberare naţională şi socială şi la construcţia socialismului. Reflectăm în contextul politic general aspecte ale istoriei mişcării muncitoreşti cu momente trecînd prin anii de cumpănă 1893, 1921, 1965 şi în sfîrşit Congresul al XII-lea al Partidului.

„Valoarea unei istorii cu adevărat ştiinţifice — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu la a 45-a aniversare a Partidului — constă în înfăţişarea obiectivă a faptelor, în interpretarea lor justă, constituind astfel o oglindă a conştinţei de sine a poporului, a maselor, înmănunchind experienţa de viaţă şi de luptă a maselor şi a conducătorilor“ [1].

După cum se ştie, în istoriografia din trecut, mişcarea muncitorească era tratată insuficient sau tendenţios, iar în istoriografia din primii ani ai construcţiei socialiste s-a manifestat tendinţa de a privi unilateral contextul social-istoric în care a activat şi s-a dezvoltat partidul clasei muncitoare, de a neglija contribuţia celorlalte forţe sociale şi politice care s-au înscris pe linia progresului. Pe această direcţie se relevă în toată amploarea sa indicaţia metodologică a secretarului general al partidului de a trata istoria P.C.R. a mişcării muncitoreşti în contextul istoriei generale a poporului român, ca parte integrantă şi rezultantă firească a unei evoluţii istorice. „Partidul comunist — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu — este continuatorul luptelor seculare duse de poporul român pentru neatîrnarea ţării, pentru formarea naţiunii române şi a statului naţional unitar ‚pentru accelerarea progresului social şi înaintarea României pe calea civilizaţiei“ [2].

[1] Nicolae Ceauşescu, P.C.R. — continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, al tradiţiilor mişcării muncitoreşti şi socialiste din România, Bucureşti, Edit. Politică, 1966, p. 8.

[2] 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, Bucureşti, Edit. Politică, 1974, pag. 6.

Partidul Comunist Român se naşte din sînul unui popor cu bogate tradiţii de luptă, preia, dezvoltă şi traduce în fapt cele mai îndrăzneţe visuri şi dorinţe de libertate, dreptate şi progres. Istoria sa, „istoria mişcării muncitoreşti din România este strîns legată de dezvoltarea generală economico-socială a societăţii noastre, de progresul forţelor de producţie şi de schimbările petrecute în relaţiile de producţie ale ţării".

Rolul şi locul partidului revoluţionar al clasei muncitoare, în peisajul societăţii româneşti, definite în primul rînd de concepţia sa revoluţionară despre lume şi viaţă şi de activitatea sa consecventă de apărare a intereselor maselor populare, pot fi înţelese în toată complexitatea în măsura în care se face o analiză profundă a întregii configuraţii social-economice şi politice a fiecărei etape în care activa partidul, a poziţiei claselor şi forţelor sociale în lumina intereselor şi tendinţelor de clasă, cît şi a problemelor fundamentale cu care ele se confruntau în anumite momente. Precizînd această indicaţie, tovarăşul Nicolae Ceauşescu sublinia că „numai astfel putem avea o imagine reală, multilaterală a vieţii sociale din România, putem înţelege în toată amploarea sa lupta revoluţionară a poporului român pentru democraţie, pentru pace şi progres social, rolul jucat de clasa muncitoare, de partidul său de avangardă în desfăşurarea vieţii politice, în transformarea revoluţionară a societăţii" [3].

Aceasta este suportul teoretic pe baza căruia se poate aprecia în mod realist, obiectiv drumul străbătut de forţele revoluţionare şi progresiste ale poporului, evoluţia clasei muncitoare de la apariţia sa pe arena istoriei româneşti şi pînă la transformarea ei în clasa conducătoare a societăţii noastre socialiste.

De mare importanţă teoretică şi practică în tratarea istoriei mişcării muncitoreşti, a partidului comunist sînt tezele exprimate în operele tovarăşului Nicolae Ceauşescu cu privire la rolul maselor şi al personalităţilor în istorie în lumina concepţiei materialismului istoric. Întreaga evoluţie istorică demonstrează că masele, forţele revoluţionare, progresiste şi patriotice au înfăptuit marile transformări revoluţionare, au asigurat mersul înainte al societăţii noastre „toate momentele importante din viaţa patriei noastre sînt legate de lupta maselor, a întregului popor — motorul progresului social, adevăratul făuritor al istoriei României" [4].

„Aprecierea activităţii militanţilor revoluţionari — arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu la a 45-a aniversare a P.C.R. — trebuie făcută ţinîndu-se seama de contribuţia şi de rolul pe care l-au jucat în fiecare perioadă a vieţii lor, în fiecare etapă a mişcării muncitoreşti. Prezentarea locului pe care l-au ocupat aceştia în lupta revoluţionară din trecut trebuie făcută în funcţie de realitate şi nu de situaţia pe care o ocupă ei azi în partid.

Ar fi greşit să se exagereze meritele din trecut ale unor conducători numai pentru a pune istoria «de acord» cu prezentul; aceasta ar duce la denaturarea adevărului istoric" [5].

---

[3] Nicolae Ceauşescu, P.C.R. — continuator al luptei revoluţionare şi democratice a poporului român, al tradiţiilor mişcării muncitoreşti şi socialiste din România, Bucureşti, Edit. Politică, 1966, p. 6.

[4] Ibidem.

[5] Ibidem.

În prezentarea istoriei mișcării muncitorești trebuie manifestat spirit dinamic, revoluționar, novator, opus oricăror închistări sau şablonizări. Confruntările de idei și teze, preocuparea pentru promovarea noului în lumina adevărului istoric și pe baza unei ample investigații de cercetare constituie singura modalitate prin care se realizează o tratare corespunzătoare a mişcării muncitorești, ca de altfel a întregii istorii naționale. Abordarea curajoasă, cu spirit de inițiativă și cu responsabilitatea valabilității științifice a tezelor emise se impune ca un factor de natură să impulsioneze activitatea de cercetare științifică a tuturor aspectelor legate de istoria Partidului Comunist Român, ca și în confruntarea cu unele idei și teze existente în documentele partidului din anii ilegalității și preluate necritic de către istoriografia marxistă în primii ani după eliberare. „Nu trebuie să ne mulțumim cu ceea ce s-a spus odată — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită cu ocazia conferirii titlului de doctor în ştiințe politice şi titlului de doctor în economie — ci să reconsiderăm unele teze dacă viața, realitățile, faptele demonstrează că ele nu mai corespund, chiar dacă la vremea lor au fost juste" [6]. Sînt îndemnuri rezultate dintr-o analiză politică lucidă, dublate de o argumentație științifică de o mare forță mobilizatoare și spiritualmente angajantă.

Frontul muzeografiei de profil istoric își consacră eforturile pentru a pune în valoare cele mai semnificative aspecte ale frămîntatei istorii a poporului român, contribuția acestuia la evoluția și progresul omenirii, lupta sa neobosită pentru libertate socială și națională, pentru construirea socialismului. Eforturile pentru constituirea patrimoniului național, a fondurilor documentare ale celor mai importante muzee din țară, se conjugă cu cele vizînd organizarea și reorganizarea unor muzee cu o problematică largă, parcurgînd întregul flux istoric. Viziunea largă asupra istoriei, concluzionările pe care vizitatorii trebuie să le tragă ei înșiși în urma vizitării instituțiilor noastre, spiritul creator și deplina obiectivitate în vederea adevărului istoric sînt puncte de reper asupra cărora trebuie să avem în continuare îndreptată atenția. Este neîndoielnic că etapa celor 15 ani marchează un mare salt calitativ cu care ne putem mîndri.

Este vorba nu numai de o creștere substanțială a instituțiilor muzeistice care propagă istoria în rîndul marelui public, dar este de remarcat subscrierea cu convingere pe linia unei anume optici în prezentarea istoriei care se face în România, în spiritul ideilor Partidului comunist, a gîndirii secretarului general al partidului. Au devenit instituții de renume în București, Muzeul de istorie a partidului comunist al mișcării revoluționare și democratice din România, căruia, ca primă instituție de profil marxist apărută în țară, i-a revenit misiunea de a contribui la întărirea întregului front istoric românesc, Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, Muzeul Militar Central, Muzeul de istorie al municipiului București. În anii din urmă milioane de oameni au străbătut cu interes sălile unor noi muzee de istorie din Alba Iulia, Arad, Iași, Constanța, Cluj-Napoca, Drobeta Turnu-Severin, Giurgiu, Brașov, Timi-

[6] Idem, p. 7.

șoara, Oradea, Pitești,Ploiești, Craiova, Vaslui, Tîrgoviște. Sînt în curs de organizare muzee de istorie la Piatra Neamț, Suceava, Deva, Tg. Jiu, Buzău, Galați, Brăila și Tulcea. Unul din fenomenele asupra cărora va trebui să ne concentrăm atenția este cel al evitării uniformizării, tipizării, repetării în situații nepotrivite a unor probleme tematice și în special a unor soluții grafic-artistice. Gîndirea secretarului general al partidului este tocmai o gîndire creatoare cu largi deschideri, care ne oferă posibilitatea unei interpretări istorice, bazate pe fapte istorice, cu specificitate, promovînd în muzee locale aspecte specifice istoriei locurilor respective, cu caracteristicile, cu modul lor particular de manifestare în cadrul general istoric.

Multiplele realizări de pînă acum, tradițiile bogate ale muzeografiei românești ne permit să abordăm problemele perspectivelor muzeografiei istorice în termenii realiști ai optimismului și încrederii, a unor succese de prestigiu.

MOMENTE ALE ACTIVITĂŢII REVOLUŢIONARE DIN JUDEŢUL DÎMBOVIŢA ÎN ANUL 1921

EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU

Plămădit din conştiinţa mişcării noastre muncitoreşti, care ajunsese să recepteze conţinutul noilor fenomene ce se manifestau în lume, în raporturile sociale interne, beneficiind de creşterea avîntului revoluţionar pe plan mondial, Partidul Comunist Român îşi are rădăcinile în tradiţiile de luptă ale mişcării muncitoreşti din ţara noastră, care aderase la idealurile socialismului în deplină unitate. Largul ecou în rîndul maselor al programului comuniştilor — făurirea societăţii socialiste pe pămîntul României — a declanşat represiunea brutală împotriva militanţilor partidului, a căror activitate punea în pericol dominaţia claselor exploatatoare, însăşi statul burghezo-moşieresc.

Documentele de arhivă ilustrează elocvent starea de spirit revoluţionară, din preajma Congresului general de constituire a P.C.R., şi în judeţul Dîmboviţa, exprimată prin numeroase acţiuni de propagandă a ideilor novatoare pentru progresul societăţii româneşti. Astfel, un document din 28 martie 1921 semnala că în comuna Perşinari un funcţionar „instiga pe locuitori de a nu ieşi la muncile de primăvară, precum şi nici la învoielile agricole la moşia reclamanţilor, unde locuitorii comunei lucrau totdeauna, şi ţine în acest scop întruniri revoluţionare, promiţînd sătenilor că va stărui să li se dea gratuit întreaga moşie". În luna următoare, aprilie, lucrătorul de manevră la C.F.R. Ion Simion Petre-Bălaşa, din satul Crovu, a fost arestat pe cînd citea un manifest consătenilor săi, iar la Tătărani erau arestaţi, de asemenea, Ion Marin-Enache Niţă şi Constantin Arghir, asupra cărora s-au mai găsit 27 de manifeste din cele „pe care le afişau prin sat şi le răspîndeau printre săteni" în întreaga plasă Voineşti. În legătură cu aceste arestări, Tribunalul cerea la 8 mai Companiei de jandarmi cercetarea urgentă, în tot judeţul, şi descoperirea de noi manifeste revoluţionare. Acestea erau aduse de la Ploieşti de lucrătorii schelelor şi rafinăriilor de petrol şi proveneau de la organizaţiile socialiste. Autorităţile făceau investigaţii şi asupra activităţii de propagandă comunistă ce se desfăşura printre minerii din bazinul carbonifer Şotînga-Mărgineanca. În judeţ fusese semnalată şi prezenţa unor activişti centrali ai Partidului Socialist, între care I. Roşianu — raportorul asupra mişcării tineretului la primul Congres al P.C.R. El plecase din Bucureşti la 27 martie, sosind în Tîr-

goviște „spre a face propaagndă comunistă, avînd asupra lui scrisori, documente și manifeste revoluționare, pentru a le distribui lucrătorilor din regiunile petrolifere, forestiere, carbonifere etc. din acest județ", cum relata un ordin al organelor Siguranței.

În activitatea secțiunilor și cluburilor socialiste din județ avea loc procesul de clarificare ideologică a mișcării socialiste. Ziarul „Socialismul" relata — în numărul apărut la 11 aprilie — că la Conferința tineretului socialist din regiunea petroliferă, ce urma să aibă loc la Ploiești în ziua de 24 aprilie, vor participa și delegați ai Cercului tineretului socialist (cu orientare comunistă) din Moreni. Documentele de arhivă vorbesc despre cuprinderea în același proces a cluburilor socialiste din Gura Ocniței, Ochiuri, Vișinești, Valea Lungă, Iederile, Răzvad, Ocnița, Gorgota, Bucșani, Săcuieni, Gorgoteni, Haimanale (I. L. Caragiale), Glodeni, Brănești, Bela, Pucioasa, Diaconești, Bezdead, Bolovani și Titu.

La Congresul general al Partidului din 8-13 mai, ca urmare a orientării pronunțat comuniste a organizațiilor socialiste din județul Dîmbovița, printre principalele centre din provincie, secțiunile din Tîrgoviște și Moreni au fost reprezentate prin delegați. Delegatul din Moreni, Dumitru Aricescu, a criticat cu vehemență la congres activitatea slabă de propagandă desfășurată de vechea conducere a partidului, cerînd intensificarea ei în spirit revoluționar. El s-a aflat printre cei arestați în ziua de 13 mai. Un ecou al evenimentelor petrecute la primul Congres al P.C.R. găsim în numărul 13 din 15 mai 1921 al ziarului tîrgoviștean „Viitorul Dîmboviței" : „La ultima ședință a Congresului socialist-comunist, guvernul /.../ a ordonat arestarea tuturor congresiștilor /.../ Din ei s-au reținut vreo 72 mai vinovați, între care și 4 deputați în frunte cu Cristescu. Ancheta continuă. Ei au fost depuși la Văcărești".

În perioada următoare, lupta revoluționară a clasei muncitoare din județ, sub conducerea comuniștilor, a cunoscut un nou avînt. Mai multe documente conțin referiri privind participarea la greva lucrătorilor militarizați de la C.F.R. a unor locuitori ai satelor din apropierea căilor ferate ce străbăteau județul : Pietroșița, Țița (Dealu Mare), Moțăieni, Bîldana, Ghergani, Conțești, Bălteni, Bolovani, Mogoșani, Braniștea, Glîmbocata, Ciupele și Tărtășești. La cererea comandamentelor militare ale stațiilor, în perioada 26 martie — 7 iulie, jandarmii răscoleau satele pentru a-i aduce pe ceferiști la lucru cu forța. Influența ideilor revoluționare asupra lucrătorilor ceferiști domiciliați în comuna Bolovani și asupra petroliștilor din Bucșani este confirmată de un alt document din iunie 1921.

Muncitorii din județul Dîmbovița au dus, sub conducerea Partidului Comunist Român, nenumărate bătălii de clasă în anii care au urmat aflîndu-se în permanentă confruntare cu aparatul represiv al statului, animați de țelul luminos al făuririi României socialiste și comuniste.

* * *

Prezentăm în continuare textele unor documente inedite, care ilustrează implicarea muncitorilor ceferiști din județul Dîmbovița la greva generală pe ramură din primăvara-vara anului 1921.

1

Jandarmeria rurală
Compania Dîmbovița
INTRARE
Nr. 788 data 17.IV. 921
IEȘIRE
Nr. 564—567

/Rezoluția/
17.IV.921
Siguranța/.
Ordin imediat
(ss) Indescifrabil

TELEGRAMĂ nr. 855

Către/

Compania de jand armi/ Tîrgoviște

Prezentată la Triaj Chitila, nr. 36, cl. s, cuv. 50,
data 16 4, ora 19.30, transmisă la ora 18,40

Urmăriți, prindeți și înaintați sub escortă sigură pe muncitorii — fiind lucrători militarizați C.F.R. — Ivancea Alexandru, com. Sălcuța ; Săndulescu Vasile, com. Bălteni ; Dumitru N. Ștefan, com. Bîldana ; Stănescu C. Alexandru, com. Ghergani ; Lambru C. Dumitru, com. Bîldana ; Neagu V. Dumitru, com. Sălcuța.
Numiții fost mutați în Transilvania. Nu s-au prezentat și au părăsit serviciul C.F.R., fiind dați dezertori.

Comandantul militar al stației Triaj Chitila,
Căpitan Ionescu

Arh. St. Dîmbovița, fondul Legiunea de jandarmi Dîmbovița, dos. nr. 4/1921, f. 6.

2

Jandarmeria rurală
Compania Dîmbovița
INTRARE
Nr. 410, data 9/4/921

/Rezoluție/
9/4/921. Siguranță
Ordin de urmărire,
(ss) Plut. David

TELEGRAMĂ nr. 820

/Către/

Compania de jandarmi Tîrgoviște

Prezentată la Triaj Chitila, nr. 195, cl. s, cuv. 59,
dată 9/4/ ora 18, transmisă la ora 23.

Rog prindeți și înaintați sub escortă pe următorii, ca fiind dezertori : Ștefan N. Nicolae — com. Conțești, Vlaicu Alexandru — Teudosești/Tărtășești ?/, Tudorache C. Gh. — com. Bolovani, Stănescu Gh. și Nicolae S. Nicolae — com. Bălteni, Dincă Constantin — com. Sălcuța, Păun M. Crivăț — com. Mogoșani, Ion N.

Grigore — com. Ciupele, Gheorghe D. Nicolae — com. Grădiştea/Braniştea ?/, Ion Nicolae, Gh. Puiu — com. Glîmbocata.

C[oman]d[an]tul militar /al/ staţiei Triaj-Chitila,
Căpitan Ionescu

Arh. St. Dîmboviţa, fondul Legiunea de jandarmi Dîmboviţa, dos. nr. 4/1921, f. 31—32.

3

Compania Dîmboviţa
Jandarmeria rurală
INTRARE
Nr. 691 data 15/4/921
IEŞIREA
Nr. 474—475 din 15/4/921

/Rezoluţie/
Sig/uranţă/

TELEGRAMĂ nr. 236

/Către/

Compania [de] jandarmi Tîrgovişte

Prezentată la Chitila, nr. 27, cl. s, cuv. 81,
data 14/4, ora 9,40, transmisă la ora 21,40.

Rugăm a ordona ca postul de jandarmi din com. Branişte să trimită cu forţa publică la Depoul din Chitila pe curăţitor Preda Gh. Nicolae, dat dezertor ; Postul de jandarmi din com. Ghergani să trimită pe curăţitorul concentrat Dumitrache Florea. Cu toate că comandamentul a intervenit pentru cel dintîi la 26 martie şi 6 aprilie, telegrafic, pentru cel de al doilea la 8/4, totuşi postul de jandarmi respectiv nu i-a trimis pînă în prezent.

Com[andantul] militar al Depoului Triaj-Chitila,
Maior Ionescu

Arh. St. Dîmboviţa, fondul Legiunea de jandarmi Dîmboviţa, dos. nr. 4/1921, f. 120.

4

Postul j/andarmi/ Glîmbocata
Nr. 61, /Anul/ 1921, aprilie, ziua 28

Către

Compania j/andarmi/ Dîmboviţa

La ord/inul/ nr. 636, am onoare a raporta că frînarul Militaru C. Gheorghe este plecat la serviciu din ziua de 23 aprilie, fiind informat că va fi urmărit, pe cînd urmăream pe cei doi frînari Ion Nicolae şi Gh. Păun, prevăzuţi în ord/inul/ nr. 319, iar frînarul Sima Alexandru nu se găseşte în comună şi am intervenit către comandantul militar al Staţiei Chitila pentru a ne comunica precis numele.

Şeful postului,
(ss) Plut. G. Radu

Jandarmeria rurală. Compania Dîmbovița
INTRARE Nr. 1431, data 30/4/921
/Rezoluție/ : 30/4/921. Sig/uranță/, curs

★

Pr/imit la/ 9/5/921
Reg/istru/ nr. 95
/Rezoluție/ La nr. 61, raportați rezultatul definitiv.
Comandantul Companiei jandarmi Dîmbovița, Căpitan (ss) Enescu.

Arh. St. Dîmbovița, fondul Legiunea de jandarmi Dîmbovița, dos. nr. 4/1921, f. 247.

5

Stația /C.F.R./ Pucioasa
Nr. 442 din 18.5.921
/Rezoluție/ : 19.V. Posturilor respect[ive],
(ss) Cpt. Indescifrabil

/COPIE/
Jandarmeria rurală
Compania Dîmbovița
INTRARE nr. 2122 data 18/5.921
IEȘIREA nr. 1520 și 1521 din 20/V/1921

Către

Compania de jand/armi/ Dîmbovița

Lucrătorii de întreținerea liniei ferate — echipa 72 Pietroșița, notați mai jos, au părăsit cu toții serviciul de azi 18.5.1921, ei fiind cu toții militarizați și concentrați pe loc la serviciul lor.

Vă rugăm să dispozați a fi aduși la serviciu cu forța :

1. Ștefan Gh. Gh.	comuna	Pietroșița
2. Gâlmeanu M. Ion	,,	Țița
3. Ivănoiu I. Gh.	,,	,,
4. Mărculescu N. Gh.	,,	,,
5. Tomeghiu S. Ion	,,	,,
6. Buzerea N. Ion	,,	,,

Picher, (ss) Constantinescu

Arh. St. Dîmbovița, fondul Legiunea de jandarmi Dîmbovița, dos. nr. 4/1921, f. 263.

2050 DE ANI DE LA CREAREA STATULUI DAC CENTRALIZAT SUB CONDUCEREA LUI BUREBISTA

CERCETĂRI DE TEREN ÎN BAZINUL SUPERIOR AL NEAJLOVULUI, JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

PETRU DIACONESCU, MIHAI DIACONESCU, CONSTANTIN TUȚĂ

Motivația cercetării de teren în zona de SV a județului este legată de slaba cunoaștere a realităților arheologice și istorice. Informații din acest perimetru ne-au parvenit totuși chiar la sfîrșitul secolului trecut cînd învățătorul B. Manea răspunde la *Chestinarul arheologic* [1] întocmit de A. Odobescu, prilej cu care identifică pe raza actualului sat Puntea de Greci două stațiuni neolitice, o necropolă tumulară din care observă 25 movile, cît și Brazda lui Novac de nord, mult mai vizibilă în acel moment decît astăzi. În același *Răspuns*, învățătorul I. Hătmanu din comuna Morteni identifică la rîndul său Brazda de nord a lui Novac, orientată S-N și semnalează existența a două movile, din care cea denumită „Măgura Veche" a fost sondată în 1976 și 1978 [2].

În deceniul al IV-lea din acest secol, D. Berciu întreprinde cercetări de teren în aceeași zonă, descoperind mai multe telluri neolitice (Vișina, Puntea de Greci, Ionești), din care cercetează sistematic tellul eneolitic gumelnițean de la Ionești-Palade [3].

Între anii 1976—1978 sînt cercetate pe raza satului Morteni un tell eneolitic aparținînd fazelor mijlocie și tîrzie ale culturii Gumelnița [4] și o așezare din epoca bronzului, culturile Glina și Tei [5].

În anul 1980 am procedat la cercetarea unei porțiuni de 15 km, de o parte și de alta a rîului Neajlov, pe teritoriul comunelor Morteni, Petrești și Vișina, identificînd 24 de puncte arheologice din epoci diferite, mergînd de la neolitic pînă la feudalismul dezvoltat *(fig. 1)* [6].

---

[1] * * * *Răspunsuri la Chestiorarulu arheologicu*, III, Covurlui, Dîmbovița, Dolj, Darabani, Fălciu, 1871, B. A. R.S.R., ms. 225.

[2] Diaconescu, P., *Cercetări arheologice în bazinul mijlociu al Argeșului. Așezarea eneolitică de la Morteni, județul Dîmbovița*, Valahica. Studii și cercetări de istorie, 10—11, Tîrgoviște, 1978—1979, p. 97—113.

[3] Berciu, D., în „Graiul Dîmboviței", 10—11, 1934.

[4] Vezi nota 2.

[5] Cercetări inedite întreprinse de Ersilia Tudor, Institutul de arheologie, București.

[6] Ordinea numerotării stațiunilor din figura 1 corespunde cu cea făcută în text și planșe.

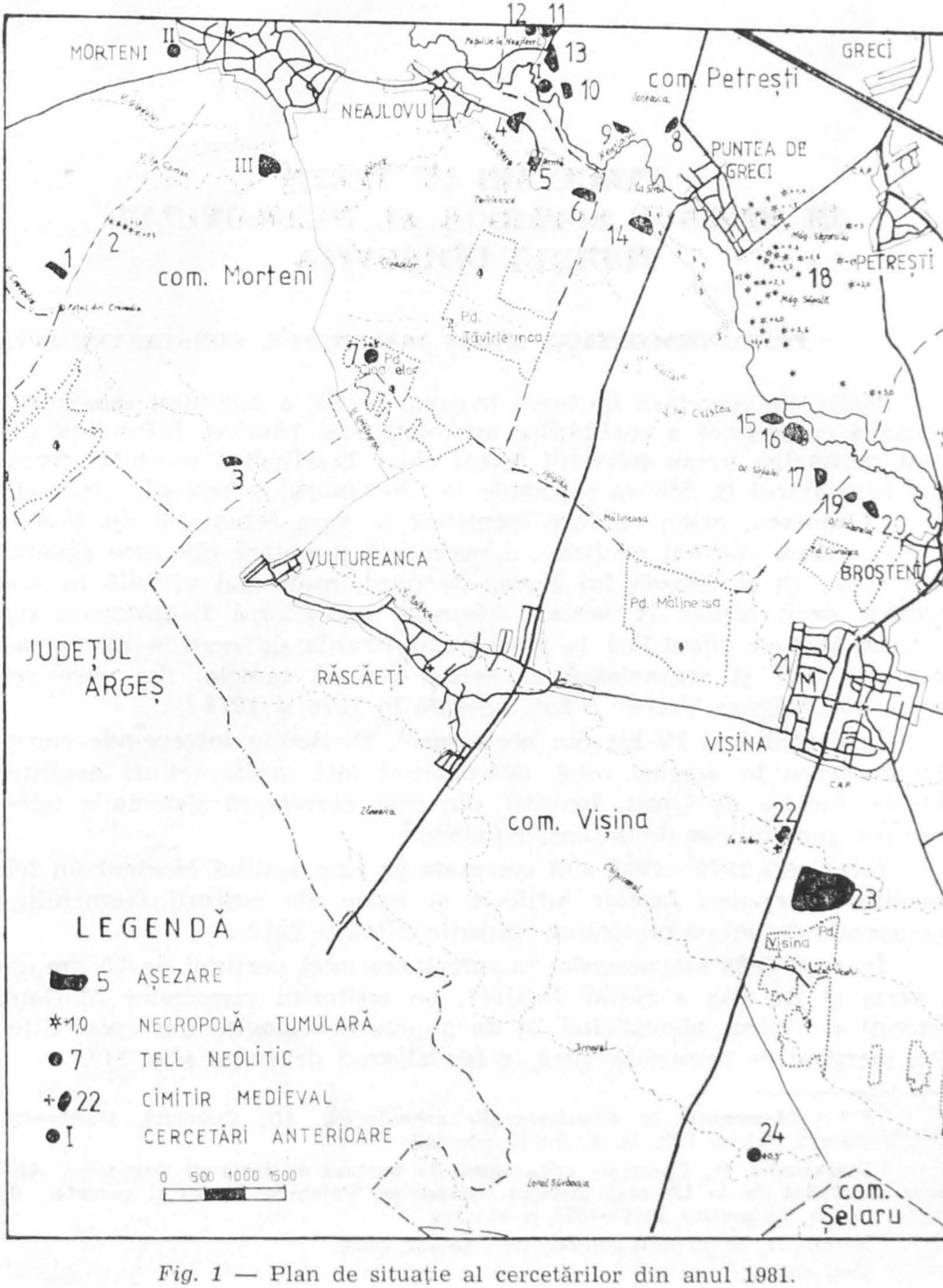

Fig. 1 — Plan de situație al cercetărilor din anul 1981.

În continuare prezentăm repertoriul descoperirilor :

1. *Sat Morteni, com. Morteni, punctul „În Crevedia"*. La 3 km SV de satul Morteni, pe terasa înaltă stîngă a pîrîului Crevedia și la 200 m NE de apă, în apropierea „Drumului hotarului" (Morteni-Mozacu) a fost identificată o așezare getică ce se întinde pe o suprafață de circa 3 ha. De pe suprafața stațiunii s-au recoltat materiale ceramice specifice din care amintim pe cele lucrate la roată, reținînd atenția un fragment de buză de strachină din pastă fină, cenușie *(pl. XII/3)* și un altul dintr-o fructieră de aceeași factură *(pl. XII/1)*. Ceramica lucrată cu mîna este ilustrată printr-un fragment de vas-sac *(pl. XII/2)*. Importturile sînt prezente prin fragmente din corpul sau buza unor amfore de culoare cărămizie. Urmele de locuință sînt atestate de bucăți de chirpic strînse de pe întregul perimetru. Așezarea se plasează cronologic în perioada clasică de dezvoltare a culturii geto-dace. În anul 1980 locuitoarea Maria Ungureanu din satul sus amintit a găsit în arătură o monedă republicană romană, destul de uzată.

2. *Sat Morteni, com. Morteni, punctul „Măgura la Tufanu-lu-Radu-lu-Andrei"* („La Comani"). La 2,5 km SV de satul Morteni, în apropierea aceluiași „Drum al hotarului" a fost identificată o necropolă tumulară, formată din cinci movile aliniate pe o axă lungă de cca. 200 m și orientate NNV-SSE. Movilele au formă aproximativ rotundă, cu diametrul în jur de 20 m, iar înălțimea păstrată este cuprinsă între 0,25—1 m. Dintre cele cinci movile observate cea de-a patra numărînd de la drum este bine păstrată, celelalte fiind mai mult sau mai puțin distruse de lucrările agricole. Un singur fragment ceramic găsit între movilele a treia și a patra, din pastă cărămizie, arsă incomplet, lustruită, nu ne poate ajuta la datarea necropolei, fiind nevoie de cercetări sistematice.

3. *Sat Morteni, com. Morteni, punctul „La Vultureanca"*. La 5 km sud de satul Morteni și 1 km NNV de satul Vultureanca (com. Vișina), de pe terasa stîngă a pîrîului Crevedia s-au adunat fragmente ceramice atipice în general, pe care le atribuim, cu rezervele cuvenite, epocii bronzului. Chiar prin acest permetru trece Brazda de nord a lui Novac pe direcția VSV-ENE dinspre pădurea Mozacu (jud. Argeș) către satul Vultureanca.

4. *Sat Neajlov, com. Morteni, cătunul Tăvîrlău*. De pe terasa dreaptă a Neajlovului, de o parte și de alta a drumului local ce unește satul Neajlov de cătunul Tăvîrlău și la 500 m de satul Neajlov, de pe un bot de terasă, în suprafață de 1—2 ha, au fost adunate fragmente ceramice grosiere, arse incomplet, cu pleavă, nisip mare și pietricele în pastă. În ruptura malului am observat conturul unui bordei cu latura păstrată de 4,5 m și adîncimea de la cota actuală a solului de — 1,10 m, aparținînd unui singur nivel de locuire, în care s-au găsit pe lîngă mici fragmente ceramice și urme de cărbune și pămînt ars. Ca forme ceramice deosebim ceașca cu toartă în bandă lată pornind de la nivelul buzei, care este ușor rotunjită ca și umărul *(pl. III/5)* și aparținînd culturii Glina [7].

[7] Tudor, E., Chicideanu, I., ***Săpăturile arheologice de la Brăteștii de Sus, jud. Dîmbovița,*** **Valahica, 9, Tîrgoviște, 1977, p. 137—146, fig. 11/2, 3, 12/6 ; Ulanici, A.,** ***Cercetările arheologice din anul 1979 de la Braneț, jud. Olt,*** **Cercetări arheologice, Muzeul Național de istorie, IV, Buc., 1981, p. 20—29, fig. 5/2, 9.**

5. *Sat Neajlov, com. Morteni, cătun Tăvîrlău, punctul „Valea Mare"*. Din curtea fermei I.A.S. nr. 6 Găiești, au fost recoltate cîteva fragmente ceramice preistorice atipice, cît și medievale. Din relatările localnicilor am aflat că au fost descoperite cîteva morminte medievale în timpul ridicării unui gard. După tradiție aici se localizează satul Dragomirești ce a aparținut în secolul trecut proprietarului Drăghescu-Gerota ce dispunea în acea vreme de 40 familii de clăcași.

6. *Sat Neajlov, com. Morteni, punctul „Tăvîrleanca" („Valea lui Urda")*. Așezarea se situează la 500 m SE de cătunul Tăvîrlău, pe terasa dreaptă a Neajlovului și a pîrîului Valea lui Udra, în suprafață de cca 2 ha. Din terenul folosit azi ca islaz nu s-au putut recolta decît puține fragmente ceramice din pastă grosieră de culoare cărămizie, arse incomplet, aparținînd probabil epocii bronzului. Un singur fragment ceramic este lucrat la roată din pastă densă cu nisip fin, de culoare cenușie, fără a putea fi nici acesta încadrat cronologic, urmînd ca cercetări viitoare să aducă precizări.

7. *Sat Neajlov, com. Morteni, punctul „Pădurea Cioacelor"*. La 4 km sud de satul Neajlov și la izvoarele pîrîului Valea lui Pălălău, în partea de NV a pădurii sus amintite ne-a fost semnalată o movilă aproximativ rotundă, cu diametrul de 40 m și înălțmea păstrată de 0,5 m, din păcate distrusă în mare parte. De aici au fost adunate cîteva fragmente ceramice aparținînd culturii Gumelnița, iar de la școala generală din comuna Vișina ne-a parvenit un topor din piatră — dimensiuni : 14×7,5×7 cm — din gresie de culoare cenușie deschis, avînd tăișul oval și dreptunghiular în ambele secțiuni ; este un topor de tip pană cu gaura de înmănușare spre tăiș *(pl. X/1)*[8].

8. *Sat Ionești, com. Petrești, punctul „Pe Ioneasca"*. Pe terasa stîngă a Neajlovului, în imediata apropiere a drumului comunal Gherghești-Puntea de Greci și la 500 m NV de Puntea de Greci a fost identificată o stațiune de epoca bronzului în suprafața de 2000—3000 m.p. Fragmentele ceramice recoltate sînt lucrate din pastă grosieră cu nisip mare și arse incomplet. Un fragment de ceașcă cu buza ușor evazată și subțiată, pîntecul ușor bombat, ne-ar putea oferi indicii pentru încadrarea așezării în culturile Glina sau Tei.

9. *Sat Ionești, com. Petrești, punctul „Pe Ioneasca"*. Pe un bot al terasei stîngi a Neajlovului, la 1,5 km NV de satul Puntea de Greci a fost descoperită o stațiune de epoca bronzului în suprafață de cca. 1—2 ha. Fragmentele ceramice sînt lucrate în majoritate din pastă de uz comun cu multe pietricele ,arsă la cenușiu sau cărămiziu. Singura formă ce a putut fi stabilită este un castron adînc cu profil în „S", buza ușor evazată, teșită în interior și subțiată, vas ce ar putea aparține culturii Glina[9].

10. *Sat Ionești, com. Petrești, punctul „Pe Ioneasca"*. Pe terasa stîngă a Neajlovului la 1 km SSE de podul peste Neajlov al drumului comunal Ionești-Morteni, a apărut o altă stațiune datînd din epoca bronzului, în suprafață de cca. 4 ha (în imediata apropiere pe direcția NV,

[8] Dănilă, S., Marinescu, S., *Unelte, arme și obiecte de piatră șlefuită, descoperite pe teritoriul jud. Bistrița-Năsăud*, File de istorie, III, Muzeul de istorie Bistrița, 1974, p. 17—19, 24—25 și pl. IX/4, XVI/4.

[9] Tudor, E., Chicideanu, I., *op. cit.*, fig. 12/1, 14/1.

se situează tellul eneolitic gumelnițean, descoperit și cercetat de D. Berciu — vezi nota 3). Ceramica grosieră, de obicei cărămizie, cu pietricele în pastă, aparține unor vase-sac *(pl. III/4)* cu pereții ușor profilați, buza subțire și decorate în partea de sus cu brîuri alveolare, vase cu corp bombat, gît scurt, buză evazată și îngroșată la exterior *(pl. III/3)* și fund drept îngroșat la interior *(pl. III/1)* [10]. De asemenea reține atenția un fragment dintr-o lamă de silex, trapezoidală în secțiune și de culoare galbenă. Acest orizont aparține culturii Tei, faza I. Tot din această zonă au fost recoltate și fragmente ceramice aparținînd feudalismului dezvoltat.

11. *Sat Ionești, com. Petrești, punctul „Saivan"*. La 200 m NNV de podul peste pîrîul Neajlovel al drumului comunal Ionești-Morteni, pe terasa stîngă a pîrîului s-a identificat o stațiune de pe care au fost strînse puține fragmente ceramice din care nu putem reconstitui forme. Totuși, prin tehnica de lucru, s-ar putea avansa ipoteza încadrării stațiunii în una din culturile epocii bronzului, ținînd cont de asemănarea materialului adunat în acest punct cu materialul din stațiunea aflată pe terasa dreaptă a pîrîului Neajlovel.

12. *Sat Ionești, com. Petrești, punctul „Puțul de la Neajlovel"*. De pe terasa dreaptă a pîrîului Neajlovel, vizavi de așezarea precedentă au fost recoltate fragmente ceramice din epoca bronzului, dintr-o stațiune de cca. 1 ha. Ceramica din acest punct este lucrată cu mîna din pastă grosieră, cu nisip și pietricele, de culoare cărămizie sau cenușie, arsă incomplet, identificîndu-se vase mari, cu pereții groși, avînd ca decor butonul și brîul crestat, cu analogii în aria culturii Glina.

13. *Sat Ionești, com. Pertești, punctul „Vărsarea Neajlovului"*. Imediat la est de podul peste Neajlovel al drumului comunal Ionești-Morteni, pe terasa înaltă stîngă a pîrîului s-a putut identifica perimetrul unei stațiuni arheologice în suprafață de cca. 3—4 ha și cuprinzînd două nivele arheologice, sesizate pe baza descoperirilor ceramice abundente.

a) Primul nivel aparține, credem, culturii Glina. Vasele de uz comun au fost lucrate din pastă grosieră cu nisip și este cenușie sau neagră, iar ceștile sînt de culoare neagră din pastă aleasă, în care a fost amestecat nisip fin. Dintre forme se remarcă :

— castronul cu pereți drepți, buza îngroșată în afară, formînd un prag *(pl. III/2)* [11] ; alteori castronul are pereții curbați, buza rotunjită, cu un prag la interior (pl. I/3) [12] ;

— vasul — borcan cu buza ușor evazată și subțiată *(pl. I/5)* [13] ;

— strachina cu buza îngroșată în interior și umărul ușor arcuit *(pl. I/4)* [14] ;

---

[10] Leahu, V., *Cultura Tei*, Buc., 1966, p. 91, fig. 15/2, 3, 19/1, 3, 15.

[11] Tudor, E., *Săpăturile de salvare din comuna Văcărești, jud. Dîmbovița, 1971*, Valahica, 4, Tîrgoviște, 1973, p. 103, fig. 1/3, 3/6, 4/4.

[12] *Ibidem*, p. 103, fig. 1/8 ; Ulanici, A., *Noi cercetări arheologice la Braneț*, C. A., II, p. 52, fig. 14/3.

[13] Tudor, E., *op. cit.*, p. 103, fig. 4/8.

[14] Ulanici, A., *op. cit.*, fig. 14/9.

— paharul de mici dimensiuni cu pereţii drepţi *(pl. II/12)*[15].

Fundurile vaselor, fără a putea preciza formele, sînt inelare *(pl. II/4, 14)*[16] sau profilate *(pl. II/5, 6, 8, 10, 13)*[17]. Menţionăm că profile asemănătoare se întîlnesc şi în aria culturii Tei (funduri profilate)[18]. Decorul este realizat prin brîuri alveolare plasate imediat sub buză sau pe umărul vaselor, precum şi prin proeminenţe circulare.

b) Nivelul Tei îi aparţin cu siguranţă vase de uz comun de tip sac, întîlnit mai rar, cu buza ascuţită *(pl. I/2)*[19] sau îngroşată la exterior *(pl. II/7)*[20], vase cu gîtul cilindric şi uşor arcuit, buza răsfrîntă şi corpul bombat, dar cu evazarea mult mai accentuată decît în mod obişnuit *(pl. I/1)*. Interesant este un vas-sac *(pl. I/7)* cu umerii uşor arcuiţi, dar buza mult lăţită şi subţiată în exterior, întîlnit în Tei I, însă cu o pronunţare a marginei mai puţin evidentă[21]. Din ceramica de bună factură se remarcă o buză de ceaşcă, subţiată, uşor arcuită, decorată imediat sub buză cu motive geometrice incizate, amintind forma literelor „A“ şi „P“, deocamdată fără analogii pentru Tei I *(pl. I/6)*.

Ca unelte de producţie, am găsit o lamă din silex gălbui, triunghiulară în secţiune, bine lucrată, cu marginea neretuşată, ce aparţine culturii Glina *(pl. II/3)*[22] şi un topor în stare fragmentară şi de formă ovoidală, cu gaură de înmănuşare de dimensiuni mijlocii, întîlnit frecvent în epoca bronzului *(pl. II/2)*[23].

Remarcăm că pentru această staţiune, chiar dacă materialul ceramic este abundent, încadrarea cronologică mai poate suferi modificări pentru că, deşi sînt forme evident asemănătoare culturii Glina, nu am întîlnit în decorul vaselor obişnuitele găuri-butoni, iar cele aparţinînd culturii Tei, faza I (după V. Leahu) sau Tei-Bungetu (după I. Chicideanu) au profile şi elemente de decor întrucîtva deosebite.

14. *Sat Puntea de Greci, com. Petreşti, punctul „Puţu-lui-Năstase“ („Tăvîrleanca“).* Pe un bot al terasei drepte a Neajlovului, la 500 m SV de satul Puntea de Greci şi la 200 m vest de drumul comunal Puntea

[15] Tudor, E., *op. cit.*, p. 99, fig. 5/1.

[16] *Ibidem.*

[17] *Ibidem*, fig. 5/7 ; Tudor, E., Chicideanu, I., *op. cit.*, p. 145, fig. 13/13, p. 148, fig. 15/10 ; Ulanici, A., *Săpăturile de la Braneţ, jud. Olt*, C.A., I, p. 62, fig. 14/6, p. 81, fig. 2/3, 6 ; idem, *Cercetările arheologice din 1979 de la Braneţ, jud. Olt*, C.A., IV, p. 24, fig. 4/5.

[18] Leahu, V., *op. cit.*, p. 95, fig. 18/4 ; Chicideanu, I., *Date noi privind începuturile culturii Tei (săpăturile de la Brăteşti-Bungetu)*, SCIVA, 28, 1977, 2, p. 227, fig. 2/18.

[19] Ulanici, A., Trohani, G., *Săpăturile de la Greci, comuna Grădiştea, jud. Ilfov*, C.A., I, 1975, p. 94, fig. 11/1.

[20] Chicideanu, I., *Săpătura de salvare de la Bungetu de Sus (Brăteşti, comuna Văcăreşti)*, Valahica, 5, Tîrgovişte, 1973, p. 31, fig. 4/4.

[21] Leahu, V., *Aperçu de la périodisation de l'evolution de la civilisation Tei*, Dacia, N.S., X, 1966, p. 198, fig. 4/1 ; Chicideanu, I., *Date noi...*, SCIVA, 28, 1977, 2, p. 230, fig. 4/12.

[22] Ulanici, A., *op. cit.*, C.A., IV, 1981, p. 21, fig. 1/8 ; idem, *Noi cercetări...*, C.A., II, 1976, p. 52, fig. 11/5 ; Păunescu, Al., *Evoluţia uneltelor şi armelor de piatră cioplită pe teritoriul României*, Buc., 1974, p. 319, fig. 44/5, 7, p. 321, fig. 45/11.

[23] Dănilă, S., Marinescu, S., *op. cit.*, p. 25, pl. VII/3, 4, VIII/1, 3, IX/2 ; Tudor, E., *op. cit.*, p. 101, fig. 7/1.

de Greci — Răscăieţi a fost descoperită o staţiune arheologică despre care putem afirma deocamdată că are două nivele de locuire.

a) Nivelul inferior este reprezentat printr-un strat aparţinînd culturii Tei, faza III [24]. Inventarul ceramic este ilustrat în cea mai mare parte prin fragmente de vase de uz comun, cu pietricele în pastă, de culoare cenuşie şi cărămizie şi anume vasul cu corp bombat, buza evazată şi alveolată *(pl. III/7)* sau nu, şi vasul-sac avînd buza uşor răsfrîntă, corpul prelung, decorat cu brîu alveolar plasat sub buză *(pl. IV/1)* sau fără decor *(pl. IV/2)*.

b) Nivelul superior cuprinde fragmente ceramice provenind de la vase lucrate la roată, dintr-o pastă fină, de culoare cenuşie mai închis sau mai deschis. Au fost identificate următoarele forme ceramice :

— strachina de la care provine un fragment de buză, îngroşat şi rotundjit în exterior şi umărul puternic profilat *(pl. IV/3)*; mai apare încă un fragment de strachină de acelaşi tip, dar lucrată cu mîna din pastă grosieră de culoare neagră *(pl. III/6)* [25];

— castronul de dimensiuni mici, reprezentat printr-un fragment de buză dreaptă şi îngroşată în afară ; umărul vasului este marcat printr-un brîu simplu în relief.

Tot aceloraşi categorii ceramice aparţin şi alte fragmente ceramice atipice. Prin formă, execuţie, calitatea pastei, ceramcia din acest nivel aparţine sec. al IV-lea e.n. [26].

15. *Sat Puntea de Greci, com. Petreşti, punctul „Dealu-Sîrbilor"*. Pe terasa dreapt ăa rîului Neajlov, pe partea dreaptă a „Văii lui Năstase" şi la 3 km NV de satul Broşteni a fost identificată o staţiune cu patru nivele de locuire, în suprafaţă de cca. 4 ha.

a) Nivelul inferior, aparţinînd culturii Tei, este reprezentat prin ceramică ce se încadrează în categoria de uz comun, singura formă identificată fiind vasul cu buza scurtă, uşor răsfrîntă şi corpul bombat *(pl. VI/3)* [27]. Se întîlnesc şi torţi de formă trapezoidală, ovale în secţiune *(pl. VI/2)*; ceaşca este reprezentată prin fragmente de buză răsfrîntă şi uşor îngroşată *(pl. IV/5)*.

b) Nivelul următor este ilustrat prin fragmente ceramice lucrate cu mîna din pastă cu nisip, de culoare neagră şi lustruită la interior, ce aparţine secolelor V—IV î.e.n. Ca forme menţionăm :

— vasul-clopot cu buza rotunjită şi umărul înalt *(pl. IV/8)* [28];

---

[24] Leahu, V., *Cultura Tei*, p. 101—114, fig. 25/1, 3, 9, 26/7, 8.

[25] Diaconu, Gh., *Mogoşani. Necropola din sec. III—IV*, Tîrgovişte ,1970, p. 12—13, 21, 29, fig. 7/6, 8, 13.

[26] Idem, Tîrgşor. *Necropola din sec. III—IV e.n.*, Buc., 1965, p. 45, 47, 59—60, pl. LIII/1, LXII/1, XCII/3, XCV/6.

[27] Leahu, V., *op. cit.*, fig. 25/1.

[28] Crişan, I. H., *Ceramica daco-getică*, Buc., 1968, p. 70, fig. 22/4-6 ; Vulpe, R., Vulpe, Ec., *Les fouilles de Poiana*, Dacia, III—IV, 1927—1932, p. 253—351, fig. 44/14 ; Vulpe, Al., *Necropola hallstattiană de la Ferigile*, Buc., 1967, fig. 16/10 ; Popescu, E., *O nouă descoperire de „tip Alexandria" în aşezarea de la Bălăneşti*, Studii şi comunicări, Piteşti, 1968, I, p. 57—66, fig. 4.

— strachina din pastă neagră cu buza mult răsfrîntă în afară și teșită la interior [29].

Ca decor în această perioadă se întîlnesc numai butonii de mari dimensiuni *(pl. IV/7)*.

c) Al III-lea nivel aparține perioadei clasice a civilizației geto-dace [30]. Dintre formele ceramice amintim :

— cana cu corp bombat lucrată la roată din pastă cenușie, decorată prin benzi incizate paralele și orizontale *(pl. IV/6, VI/4)* și fund inelar *(pl. VI/1)*;

— vasul-borcan lucrat cu mîna din pastă cărămizie.

d) Ultimul nivel ilustrează cultura veche românească și este reprezentat prin oala lucrată la roată cu buza răsfrîntă în afară, tăiată drept, cu gîtul scurt, corpul bombat, din pastă aspră de culoare cărămizie, arsă incomplet și decorată prin incizie cu benzi de linii în val încadrate de linii orizontale *(pl. IV/9)*. Prin analogie acest nivel se poate încadra între sec. IX—X e.n. [31].

16. *Sat Puntea de Greci, com. Petrești, punctul „Dealul Sîrbilor"*. Pe un bot pe terasa dreaptă a Neajlovului, delimitată spre sud de un curs de apă intermitent și la 2 km NV de satul Broșteni, com. Vișina, a apărut o stațiune arheologică în suprafață de 3 ha cu mai multe nivele de locuire :

a) Primul nivel aparține epocii bronzului și anume culturii Tei, faza I. Ceramica fină este prezentă prin ceașca de culoare neagră decorată prin împunsături succesive organizate în benzi [32], cu buza evazată, rotunjită, gîtul scurt și pîntec bombat *(pl. VII/7)*. Din categoria grosieră fac parte vase cu corp bombat, buza ușor evazată, avînd decor imprimat sub buză *(pl. VII/2)* [33] sau fără decor (pl. VII/4) și boluri cu buza scurtă, dreaptă și ușor ascuțită [34].

b) Următorul nivel aparține probabil sec. II—I î.e.n. a civilizației geto-dace și este reprezentată prin fructiera lucrată cu mîna din pastă cărămizie, lustruită, cu umărul drept și corpul bombat *(pl. VII/5)* [35] și vasul-borcan *(pl. VII/1)* [36]. Din ceramica lucrată la roată putem menționa un fragment profilat și masiv.

Fără a putea preciza cărei perioade îi aparține, semnalăm un obiect din lut ars, circular, cu diametrul de 10 cm și un orificiu central *(pl. VI/5)*.

---

[29] Crișan, I. H., *op. cit.*, p. 51, fig. 9/1 ; Vulpe, R., Vulpe, Ec., *op. cit.*, p. 303, fig. 74/2.

[30] Crișan, I. H., *op. cit.*, pl. CLXIV/3.

[31] Comșa, M., *Cultura materială veche românească. (Așezările din sec. VIII—X de la Bucov-Ploiești)*, Buc., 1978, p. 63, fig. 62/3, 6, 11, p. 69, fig. 52/4, p. 71, fig. 57/1, 7, p. 72, fig. 52/11 ; Zaharia, E., *Săpăturile de la Dridu*, Buc., 1967, p. 119, fig. 46/5, 6, pl. V/3, XII/6.

[32] Leahu, V., *Aperçu...*, Dacia, N.S., X, 1966, p. 199, fig. 6/5 ; Chicideanu, I., *Săpăturile de salvare...*, Valahica, 5, 1973, p. 37, fig. 10/3.

[33] Leahu, V., *Cultura Tei*, p. 91, fig. 1—3, p. 84, fig. 13/7 ; Chicideanu, I., *op. cit.*, p. 35, fig. 8/4.

[34] Chicideanu, I., *op. cit.*, p. 34, fig. 7/1, 2, p. 35, fig. 8/1-3, p. 37, fig. 10/7.

[35] Crișan, I. H., *op. cit.*, p. 151 și urm.

[36] *Ibidem*, p. 161, fig. 73/7, 8.

17. *Sat Puntea de Greci, com. Petrești, punctul „Dealul Sîrbilor"*. În același perimetru cu ultimele două așezări, dar mai spre sud se plasează încă una în suprafață de 3 ha și aceasta cu mai multe nivele de locuire :

a) Primul nivel aparține culturii Tei, iar ceramica este reprezentată prin cele două categorii : fină și uzuală. Ceașca reprezintă principala formă a ceramicii fine și este lucrată din pastă neagră sau cenușie, lustruită sau nu, cu buza dreaptă sau ușor răsfrîntă [37]. Menționăm că se întîlnesc și exemplare de cești dintr-o pastă intermediară între cele două categorii.

Ceramica de uz comun din pastă cenușie și cărămizie este prezentă prin formele obișnuite : bolul, vasul-sac, vasul cu corpul bombat [38]. Decorul constă din brîuri crestate și alveolare, plasate pe buză și corp, cît și proeminențe alungite, dispuse orizontal pe corpul vasului.

b) Al doilea nivel, după materialul recoltat, aparține Laténe-ului clasic getic. Ceramica aparține celor două categorii. Pentru ceramica de uz comun nu se pot reconstitui forme. Ceramica fină, lucrată exclusiv la roată din pastă cenușie, prezintă ca forme :

— vasul bitronconic ;

— cana cu fund profilat *(pl. VII/3, 8)*;

— oala cu buza tăiată drept și răsfrîntă în afară, gîtul scurt, pîntecul bombat (pl .V/2, 3) [39] ;

— strachina cu buza îngroșată în exterior și umărul rotunjit (pl. V/5) [40]. Pe un fragment ceramic, probabil o parte din corpul unei căni, apare ca element de decor o linie orizontală în val, încadrată de două linii orizontale realizate prin incizie.

Importurile sînt reprezentate prin fragmente de corp și toartă de amforă din pastă cărămizie.

Tot acestui nivel îi aparține și o greutate din lut ars de formă tronconică, cu orificiul pe axul longitudinală *(pl. V/8)*.

c) Nivelul superior aparține populației vechi românești (sec. IX—X). Tipul ceramic dominant este oala fără toartă, din pastă cărămizie cu nisip mare, avînd buza evazată, îngroșată la exterior, umerii puternic dezvoltați ; decorul este realizat prin incizii paralele ,orizontale, executate cu pieptenele, incizii ce acoperă o mare parte din suprafața vasului, pornind de sub buză și asociate cu linii în benzi verticale trase peste cele orizontale *(pl. V/1)* [41].

18. *Sat Puntea de Greci, com. Petrești, punctul „La movile"*. O mare necropolă tumulară este delimitată spre vest și sud de rîul Neajlov, de șoseaua comunală Petrești-Broșteni spre est și de drumul local Greci-Puntea de Greci spre nord, întinzîndu-se pe terasa stîngă a Neajlovului pe o suprafață de aproximativ 500 ha. Cuprinde în prezent cca. 50 de tumuli, dar, după afirmațiile localnicilor, numărul lor trecea de 100, majoritatea fiind nivelați de lucrările agricole. Forma lor este ovală,

---

[37] Leahu, V., *op. cit.*, fig. 19/18, 19, 21, p. 103, fig. 23/1, 25/11 ; Chicideanu, I., *op. cit.*, Valahica, 5, p. 34, fig. 4/1.

[38] Leahu, V., *op. cit.*, fig. 19/3, 25/3, 8, 9.

[39] Crișan, I. H., *op. cit.*, pl. LXXXIV/1 ; Berciu, D., *Buridava dacică*, Buc., 1981, pl. 71/6, 83/3, 4, 87/1.

[40] Berciu, D., *op. cit.*, pl. 14/4, 5, 83/6 ; Crișan, I. H., *op. cit.*, pl. LXXXII/4.

[41] Zaharia, E., *op. cit.*, p. 79—85, pl. VI/2, VII/2, 3, XII/1, XIII/ 1, 3.

avînd axele cu lungimi cuprinse între 20—40 m. Fără a respecta o orientare riguroasă, se poate totuși observa o direcție generală E-V. Înălțimea păstrată este și ea variabilă, întîlnind tumuli de numai 0,5 m, alții ajungînd pînă la 5 m, înălțimea medie fiind de cca. 2 m. După relatările localnicilor într-unul din acești tumuli, denumit „Măgura săpată" și aflat în centrul necropolei au fost descoperite în urmă cu 30 de ani fragmente ceramice și obiecte din aramă sau bronz, în prezent pierdute, din care sigur o cataramă. Deocamdată nu ne putem pronunța în legătură cu încadrarea cronologică a necropolei.

19. *Sat Broșteni, com. Vișina, punctul „Dealul Tătarilor"*. Pe terasa dreaptă a rîului Neajlov, a fost identificată o așezare în suprafață de cca. 5000 m², situată la 1 km NV de satul Broștei. Ceramica, deși atipică, permite sesizarea a două nivele de locuire. Nivelul inferior aparține epocii bronzului, iar cel superior, mai bine ilustrat, culturii vechi românești. Din acest ultim nivel menționăm fragmente de oală cu pereții groși, din pastă cărămizie, cu nisip mare și arse incomplet, lucrate la roată, caracteristică fiind o buză ușor evazată și teșită la exterior [42].

20. *Sat Broșteni, com. Vișina, punctul „Dealul Tătarilor"*. La cca. 300 m SE de așezarea anterioară a apărut o a doua stațiune cu nivele de locuire asemănătoare celor descrise mai sus, dar cu material arheologic mai abundent.

a) Primul nivel aparține probabil fazelor I și II ale culturii Tei. Caracteristice sînt ceștile din pastă neagră și profil în „S", cu buza subțiată [43] și vasele cu corp bombat, buza evazată și tăiată drept *(pl. V/6)* [44]. Tot acestui orizon aparțin funduri profilate de vase *(pl. V/7)*.

b) Stratului corespunzător culturii Dridu îi este caracteristică oala cu buza ușor răsfrîntă, îngroșată în exterior și rotunjită, corpul bombat, aparținînd cronologic sec. IX—X *(pl. V/4)* [45].

21. *Sat Vișina, com. Vișina*. Din extremitatea de NV a perimetrului locuibil al satului a fost recuperată o monedă imperială romană, emisă de Traian.

22. *Sat Vișina, com. Vișina, punctul „Heleșteu" („Tufan")*. La 500 m vest de ieșirea din satul Vișina, în imediata apropiere a drumului județean Petrești-Șelaru, a fost identificat un cimitir medieval, în bună parte (50%) distrus de amenajarea unui heleșteu pe cursul „Văii Holboca". A aparținut probabil siliștei satului Vișina (vezi și descrierea de la stațiunea următoare).

23. *Sat Vișina, com. Vișina, punctul „Satul Vechi"*. Siliștea satului Vișina, plasată la 1 km sud de actuala vatră, se delimitează prin drumul județean Petrești-Șelaru la vest, „Pădurea satul vechi" la sud, pîrîul Holboca la nord și est, ocupînd osuprafață de cca. 20 ha. Deși amintit în documente abia la 1576 [46], fragmentele ceramice provenind de la oale cu buza înaltă, pictate uneori cu linii din angobă, străchini smălțuite cu

---

[42] Comșa, M., *op. cit.*, fig. 59/7, 70/8.
[43] Leahu, V., *Aperçu...*, Dacia, N.S., X, 1966, p. 199, fig. 6.
[44] Idem, *Cultura Tei*, p. 91, fig. 13/1, 15/1, 2, 19/1, 2.
[45] Comșa, M., *op. cit.*, fig. 79/2, 4, 80/1, 2; idem, *Sur l'origine et evolution de la civilisation de la population romane et ensuite protoromaine, aux VIe—Xe siècles sur la territoire de la Roumanie*, Dacia, N.S., XII, 1968, p. 355—380, fig. 8/45, 47; Zaharia, E., *op. cit.*, pl. XIV/10, XVI/1, 3, XII/3, XXI/1-3.
[46] * * *, *D.I.R., veacul XVI, B, Țara Românească, IV (1571—1580)*, p. 212.

verde și castaniu cu motive geometrice etc. plasează în timp începuturile așezării în sec. al XV-lea. Menționăm totodată și prezența chirpiciului ce atestă urmele de locuințe.

24. *Sat Vișina, com. Vișina, punctul „Măgura"* [47]. Pe terasa stîngă a pîrîului Jirnovul, la 5 km sud de satul Vișina și la 1 km ESE de podul peste Jirnovul, al drumului comunal Petrești-Șelaru, a fost identificată o movilă eneolitică aparținînd culturii Gumelnița. Din păcate ea a fost distrusă acum 8 ani cu mijloace mecanice de către „căutătorii de comori" locali, materialele provenind de aici fiind răspîndite pe cca. 20 ha. Din tellul care avea un diametru de cca 100 m și înălțimea păstrată de 3—4 m, nu s-a mai păstrat decît un rest din nivelele inferioare, cu diametrul de 15 m și înălțimea sub 0,5 m. Descriem în continuare materialul arheologic recoltat, exprimîndu-se totodată regretul că din inconștiența oamenilor nu se poate face mai mult.

Ceramica. Predomină ceramica de culoare cărămizie sau cenușie deschis, din pastă cu nisip mare, cea neagră apărînd numai la farfuriile de calitate superioară. Tipurile de vase sînt cele obișnuit întîlnite și anume :

— farfuria adîncă *(pl. XI/8)*, cu buza ușor îngroșată la interior și mult evazată, pereții drepți și lustruiți [48] ;

— castronul cu marginea înaltă, umărul pronunțat față de margine printr-un prag *(pl. XI/1, 3)* [49] ;

— castronul evazat (strachina înaltă) cu marginea scurtă ,ușor arcuită, umărul rotunjit, buza subțiată *(pl. XI/7)* [50] ;

— vase globulare cu umărul și buza rotunjite *(pl. VIII/1)* [51] ;

— vase cu corpul bombat, buza scurtă și subțiată, profilul în „S" prelung *(pl .VIII/3 ; XI/5)* [52].

Se întîlnesc de asemenea fragmente de capace obișnuite, concav-convexe sau convex-concave *(pl. VIII/5)*. În privința decorului se întîlnesc obișnuitele brîuri alveolare *(pl. XI/4)*, incizii paralele *(pl. VIII/1. 4)*, șiruri de paranteze *(XI/2)* [53], motive geometrice în relief *(pl. VIII/2)* [54] sau incizate și realizate pe vasele mari [55].

Din analiza ceramicii se observă existența în proporții aproximativ egale a ceramicii negre cenuși și a celui cărămizii și se pot încadra cronologic aceste nivele în fazele A_2 respectiv B_1 ale culturii Gumelnița. Nu există indicii pentru existența fazei A_1 a culturii Gumelnița sau a culturii Boian.

---

[47] Comșa, E., *Date privind așezările neolitice din jud. Dîmbovița*, RMM-MIA, 1, Buc., 1981, p. 22—24 și notele 19, 26.

[48] Simion, M., *Cu privire la noțiunea „faza Hîrșova" a culturii Gumelnița*, SCIVA, 30, 1979, 3, p. 309—365, tabelul I, 16 ; Diaconescu, P., *op. cit.*, p. 98. fig. 1/1, 2, 15 ; Berciu, D., *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina ultimelor cercetări*, Buc., 1961, fig. 227/3, 234/16, 17.

[49] Comșa, E., *op. cit.*, fig. 18/2, 7 ; Simion, M., *op. cit.*, tabelul 1/10.

[50] Berciu, D., *op. cit.*, fig. 235/28, 238/32 ; Comșa, E., *op. cit.*, fig. 15/10, 18/4 ; Diaconescu, P., *op. cit.*, fig. 1/13 ; Simion, M., *op. cit.*, tabelul 1/2.

[51] Comșa, E., *op. cit.*, fig. 15/6-7 ; Diaconescu, P., *op. cit.*, fig. 3/6-7.

[52] Simion, M., *op. cit.*, tabelul 4/16, 17 ; Diaconescu, P., *op. cit.*, fig. 3/2 ; Comșa, E., *op. cit.*, fig. 15/24.

[53] Simion, M., *op. cit.*, tabelul 7/12.

[54] Comșa, E., *op. cit.*, fig. 19/7-9, 20/1 ; Berciu, D., *op. cit.*, fig. 243/7.

[55] Comșa, E., *op. cit.*, fig. 19/4 ; Berciu, D., *op. cit.*, fig. 242/1.

Unelte. De la școala generală Vișina au fost recuperate mai multe unelte din silex și piatră, provenite din distrugerea stațiunii. Dintre uneltele din silex două sînt retușate și de secțiune trapezoidală *(pl. IX/2, 5)*; una este un străpungător-gratoar pe lamă *(pl. IX/5)*[56], iar alta un burin lucrat ceva mai neglijent, de secțiune neregulată *(fig. IX/3)*[57]. Uneltele din piatră sînt prezente prin trei topoare din gresie cuarțitică de culoare neagră cenușie, după cum urmează :

— topoc-ciocan masiv *(pl. X/2)* fără gaură de înmănușare, numai cu un manșon de prindere .Are tăișul rotunjit la colțuri, de formă aproximativ tronconică și purtînd urme evidente de folosire[58] ;

— topor-ciocan masiv (pl. IX/1) cu corpul alungit, gaură de înmănușare în treimea superioară, tăișul drept, bine lustruit și secțiune dreptunghiulară[59].

— topor-ciocan *(pl. IX/4)*[60] de dimensiuni mici, de secțiune ovală, corpul alungit, tăișul curbat puternic, lustruit parțial ; gaura de înmănușare este doar începută pentru că, nefiind centrată, exista pericolul spargerii la găurire, procesul de fabricație fiind astfel oprit. Din același motiv considerăm că nici forma nu este definitivă, mai ales în treimea superioară.

CONCLUZII

Trebuie să remarcăm de la început că, măcar pentru o parte din punctele cercetate, nu sînt încă bine punctate cronologic, iar cercetarea bazinului Neajlovului nu este încheiată. Am considerat însă necesară publicarea în această fază deoarece sud-vestul județului este evasinecunoscut pînă în prezent, ținînd cont și de necesitățile de cercetare ca și de rezultatele obținute.

Au fost descoperite stațiuni aparținînd culturii Gumelnița, epocii bronzului, primei epoci a fierului, perioadei geto-dace, formării poporului român, civilizației vechi românești și perioadei medievale.

Semnalăm și două necropole tumulare, cărora nu le-a putut fi stabilită vechimea.

Observăm că cercetările întreprinse pînă în prezent au surprins o vechime a locuirii în această zonă de aproape 5000 de ani, perspectivele ce se deschid din acest punct de vedere fiind mai mult decît promițătoare.

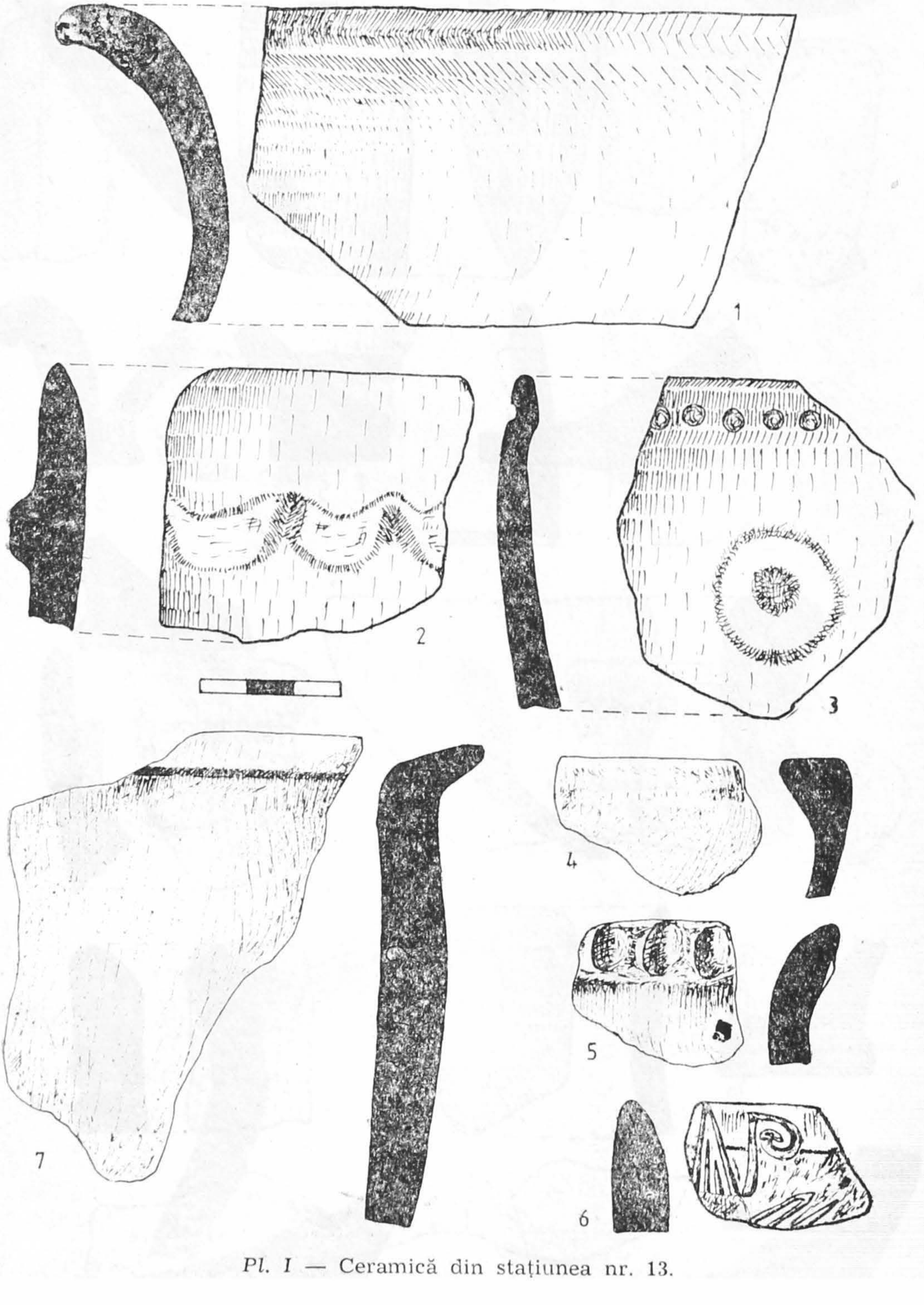
[56] Comșa, E., *Quelques considerations sur la culture Gumelnița*, Dacia, N.S., XX, 1976, p. 11, fig. 7/17 ; Păunescu, Al., *op. cit.*, p. 50—51, fig. 30/4 ; Berciu, D., *op. cit.*, p. 417, fig. 195/1.

[57] Păunescu, Al., *op. cit.*, p. 291, fig. 30/17.

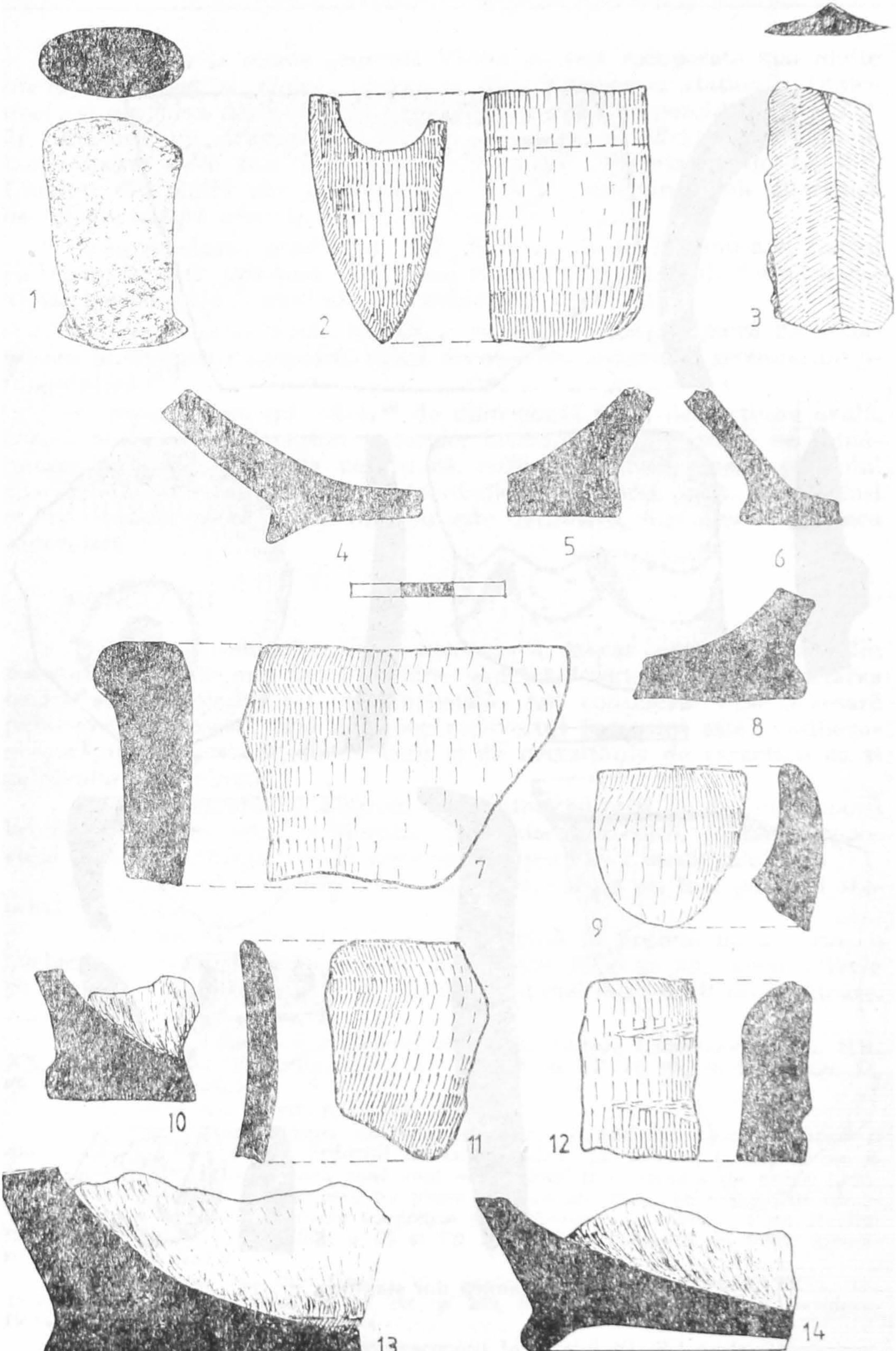
[58] Comșa, E., *Date despre uneltele de piatră șlefuită din epoca neolitică și din epoca bronzului de pe teritoriul României*, SCIV, 23, 1972, 2, p. 256 și fig. 8. Datorită faptului că în această zonă mai există însă și o așezare de epoca bronzului, probabil Glina, pentru care nu avem deocamdată date, ne exprimăm rezervele cuvenite față de încadrarea tipologică și cronologică a uneltei ; (vezi și Ulanici, A., *op. cit.*, C.A., IV, 1981, p. 26 și fig. 2/3, unde încadrează un topor asemănător în cultura Glina).

[59] Dumitrescu, H., Dumitrescu, Vl., *Șantierul arheologic Traian*, MCA, IX, 1970, p. 52, fig. 8/2 ; Comșa, E., *op. cit.*, p. 259, fig. 11 ; idem, *Quelques considerations*..., Dacia, N.S., XX, 1976, fig. 9/4.

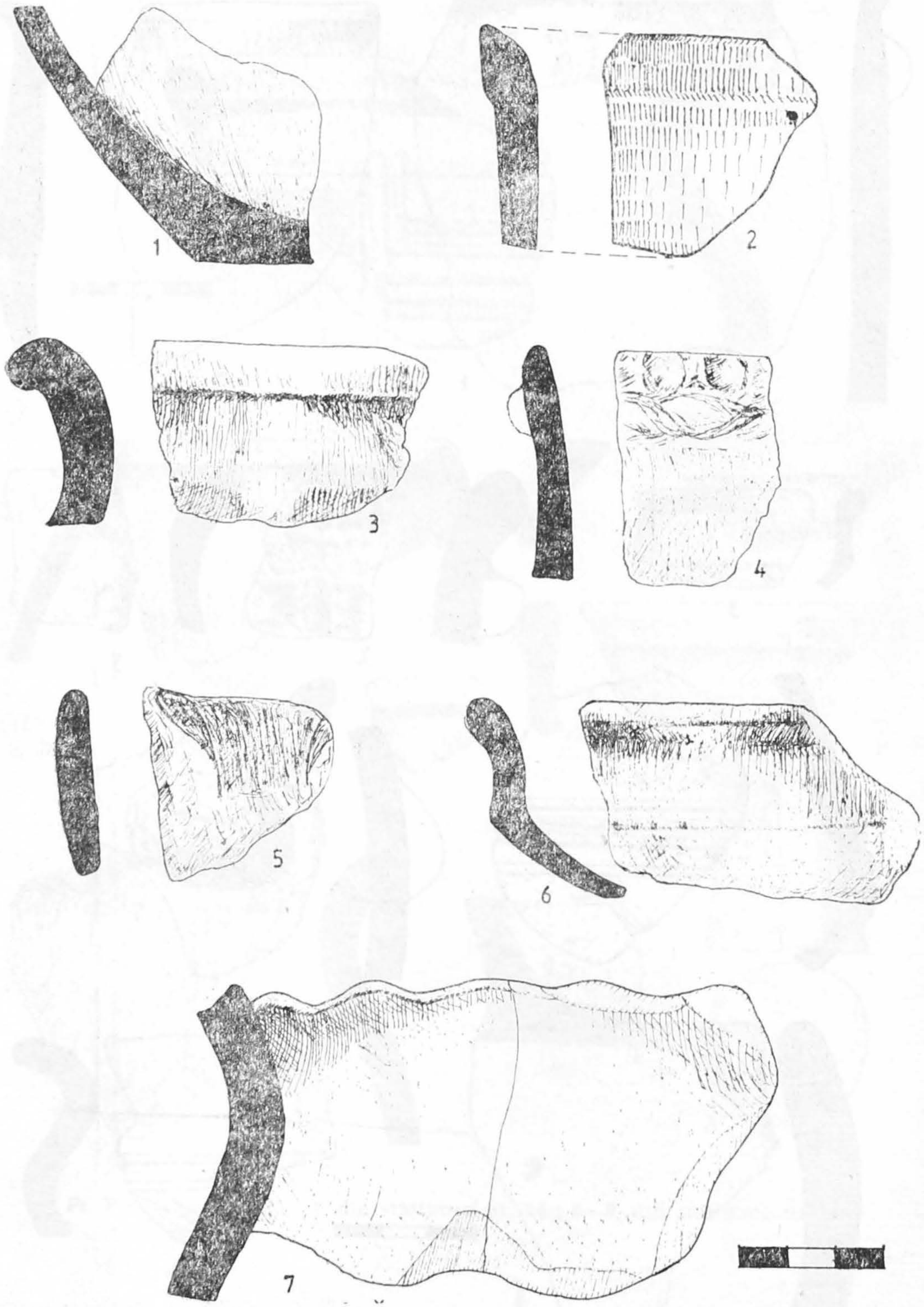
[60] Un topor asemănător a fost descoperit în nivelul XI (B_I) de la Geangoiești.

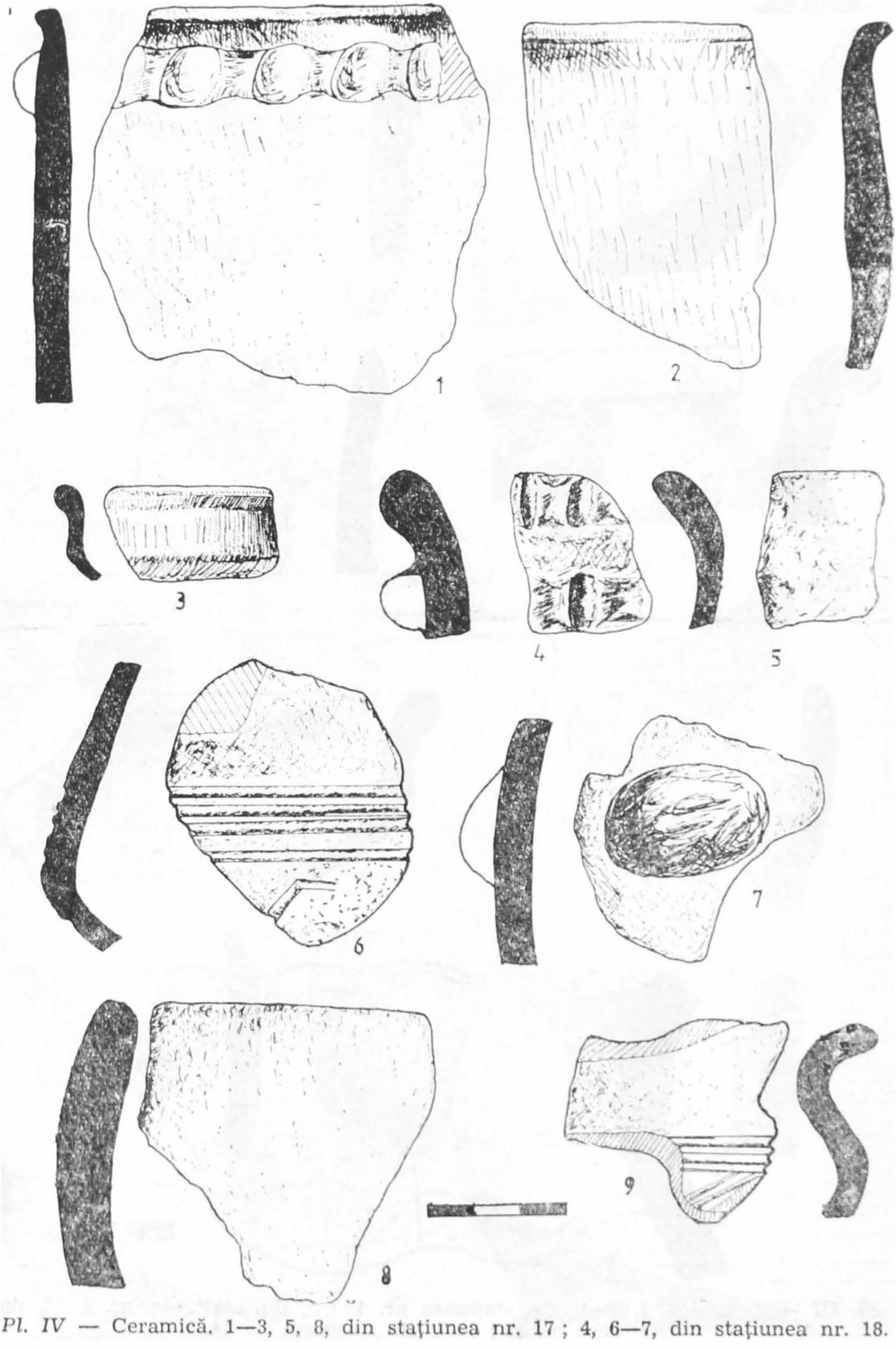
Pl. I — Ceramică din stațiunea nr. 13.

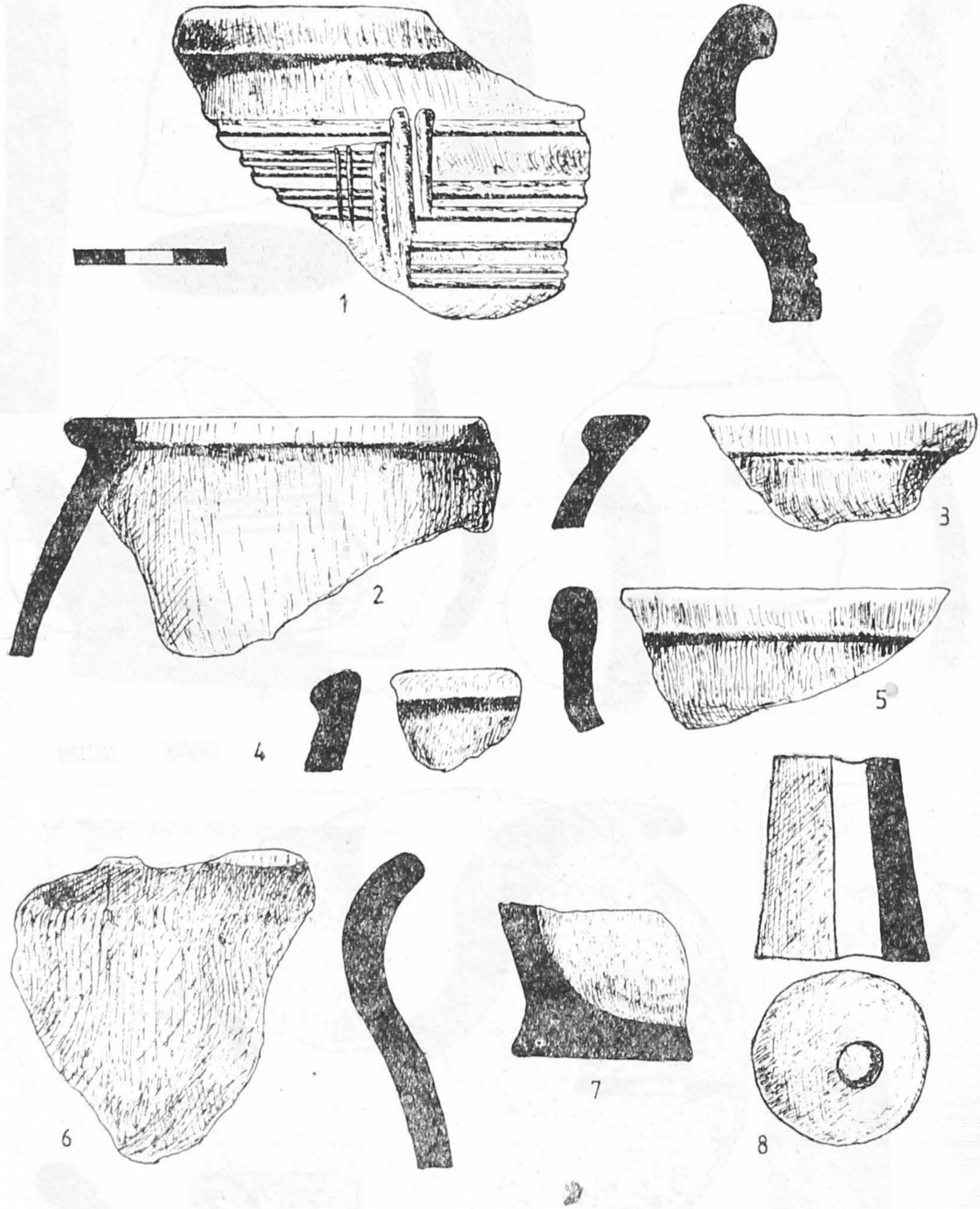
Pl. II — Ceramică și unelte din stațiunea nr. 13.

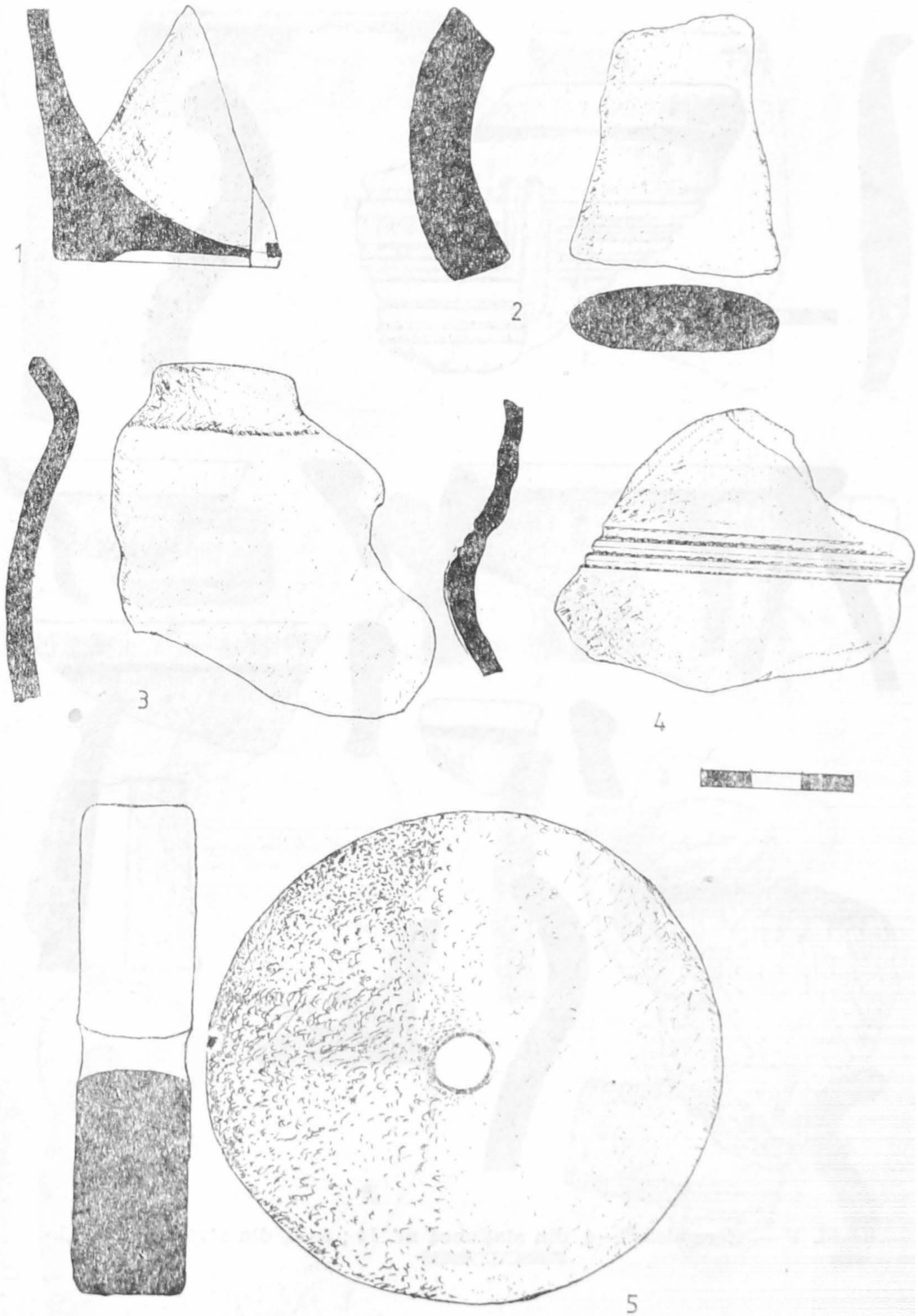
Pl. III — Ceramică. 1, 3—4, din stațiunea nr. 10 ; 5, din stațiunea nr. 4 ; 2, din stațiunea nr. 13 ; 6—7, din stațiunea nr. 14.

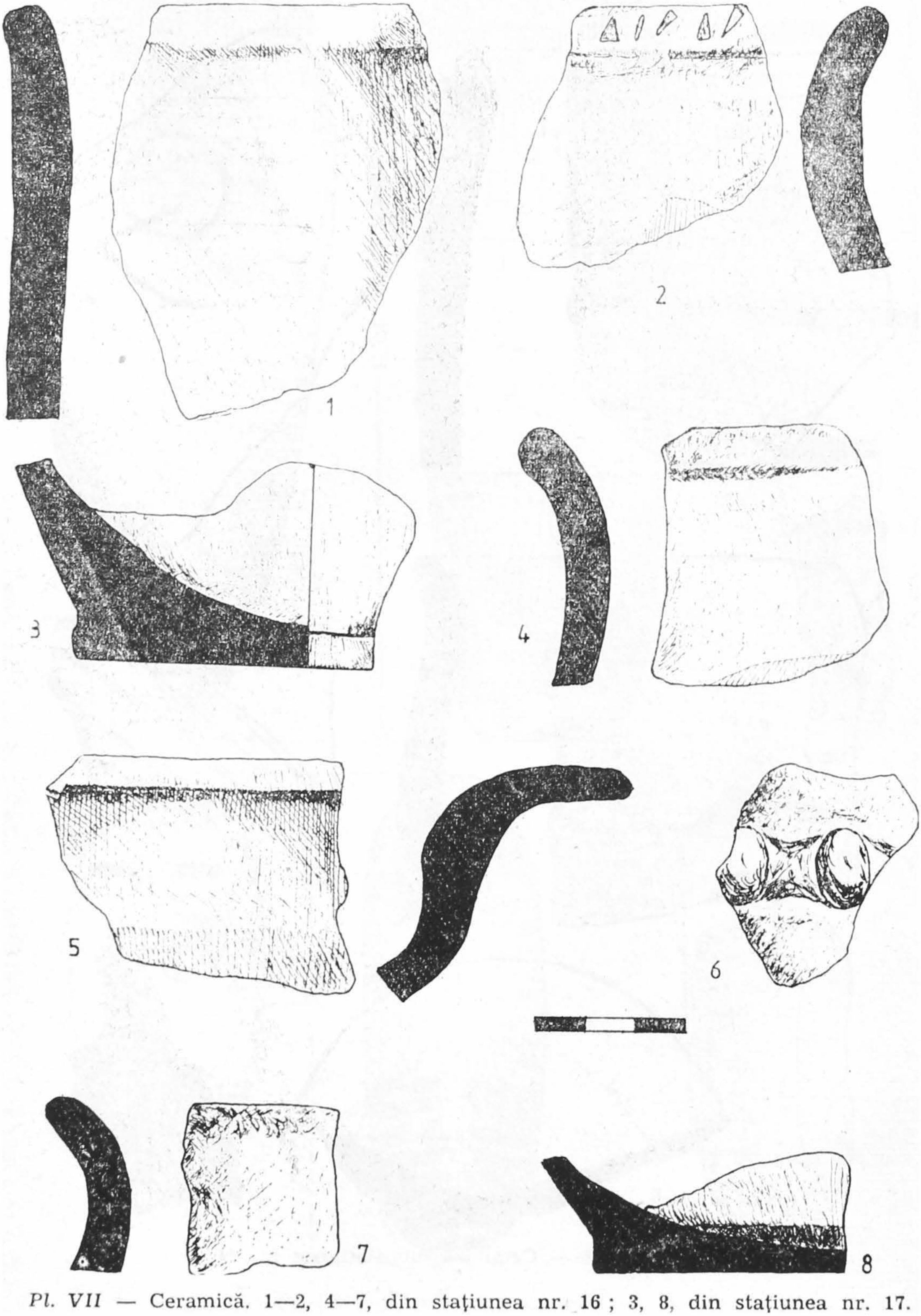
Pl. IV — Ceramică. 1—3, 5, 8, din stațiunea nr. 17 ; 4, 6—7, din stațiunea nr. 18.

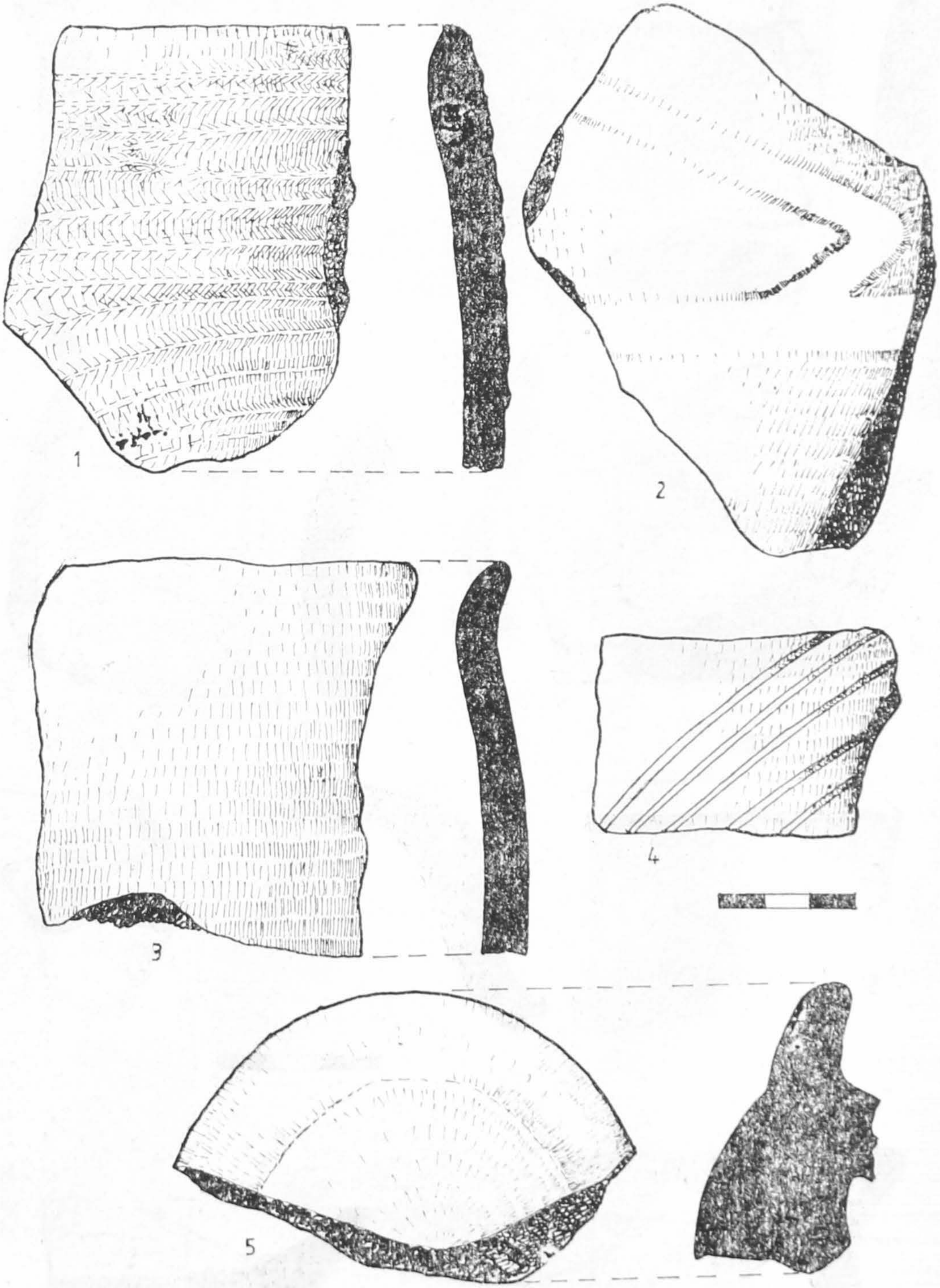
Pl. V — Ceramică. 1—4, din stațiunea nr. 14 ; 5—9, din stațiunea nr. 15.

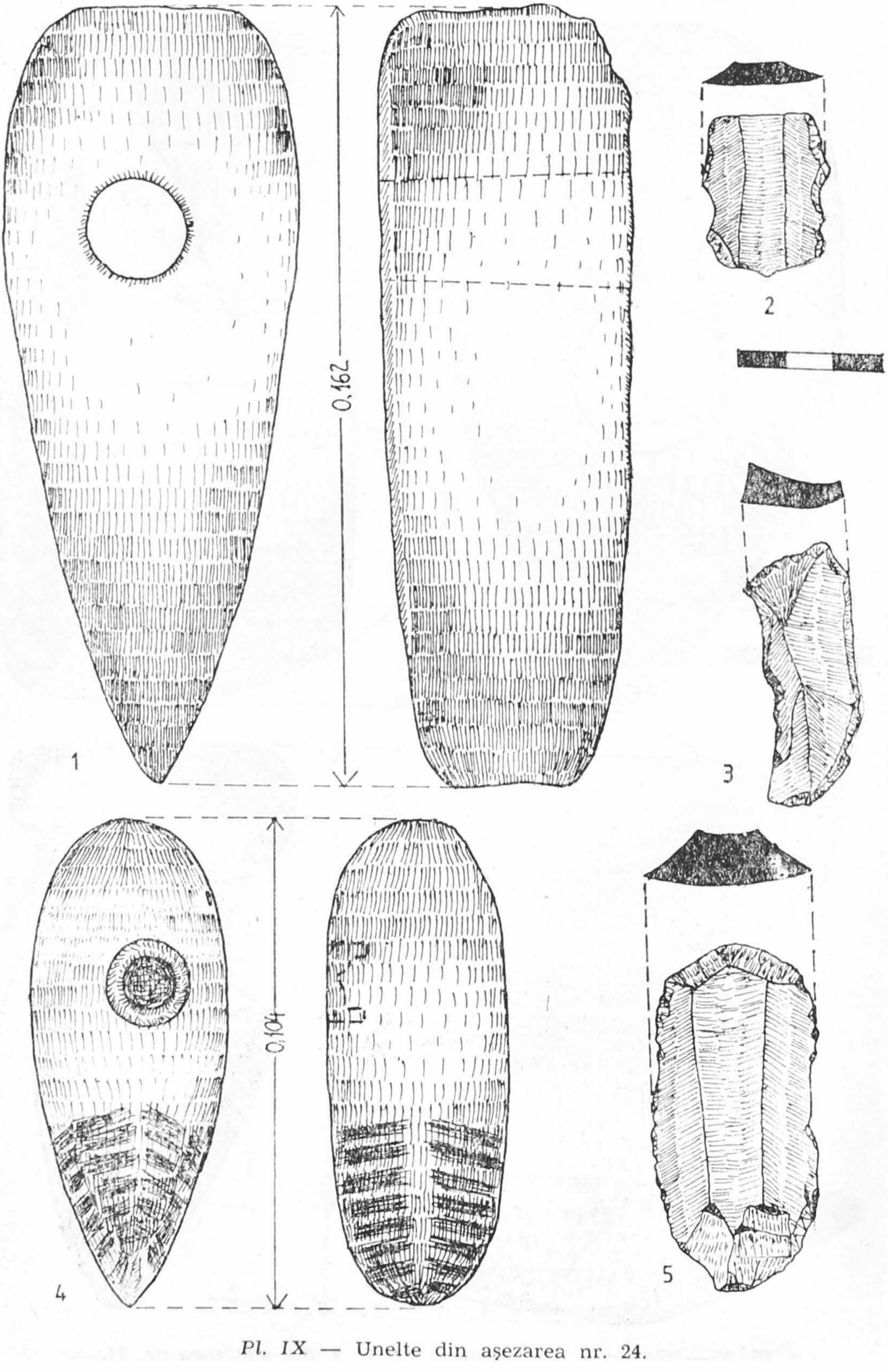
Pl. VI — Ceramică și obiect din lut. 1—4, din stațiunea nr. 15 ; 6, din stațiunea nr. 16.

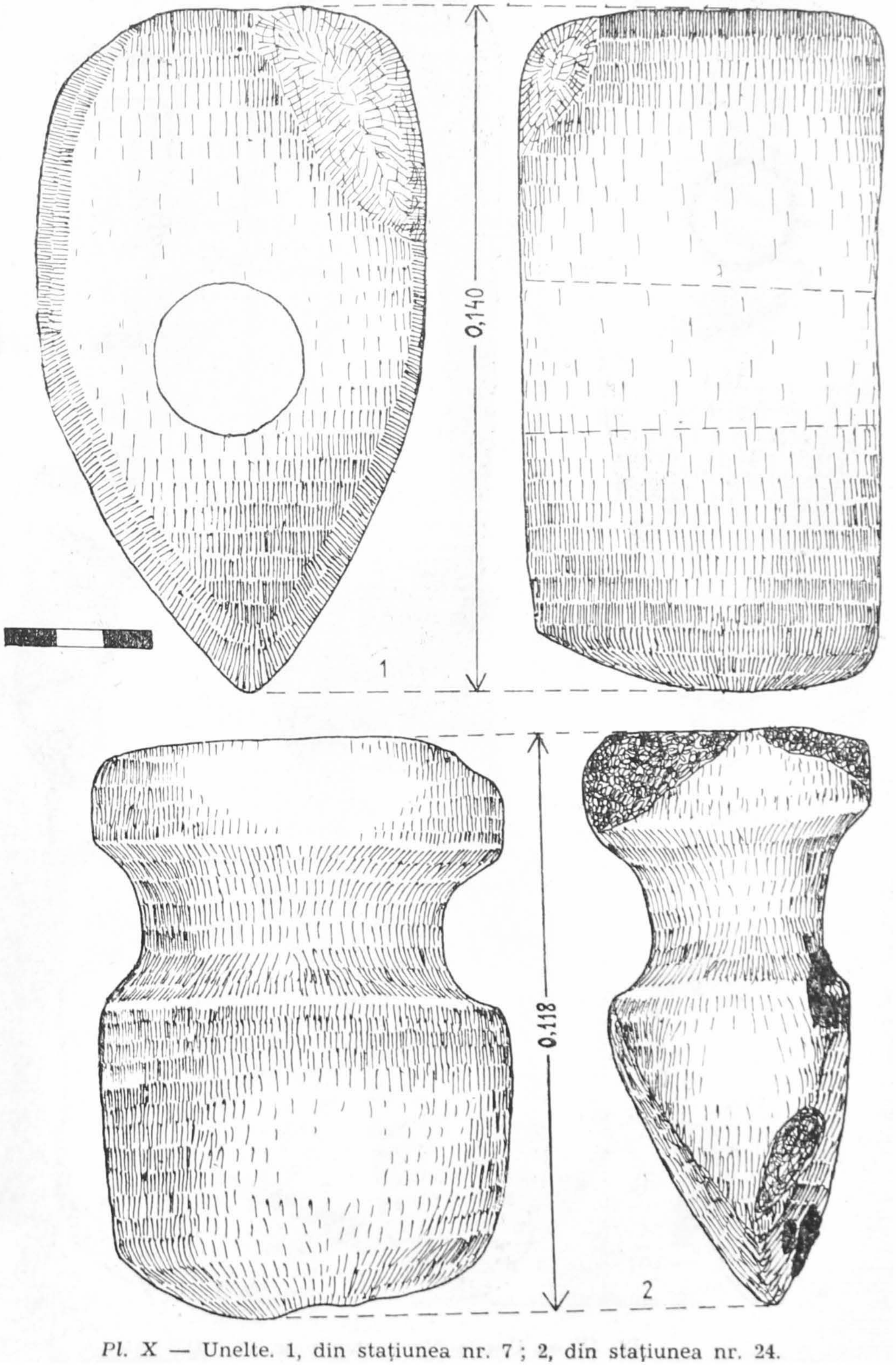
Pl. VII — Ceramică. 1—2, 4—7, din stațiunea nr. 16 ; 3, 8, din stațiunea nr. 17.

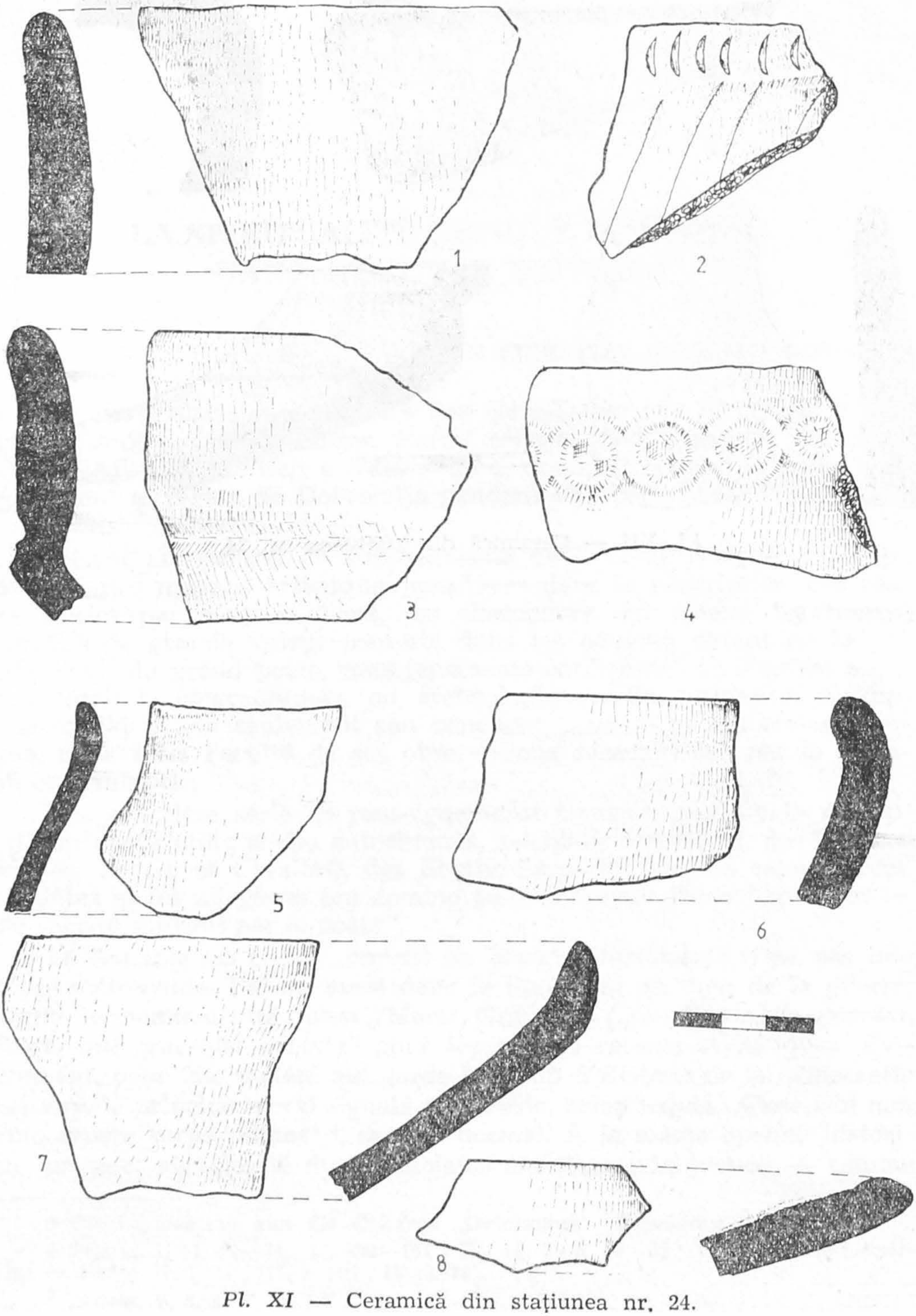
Pl. VIII — Ceramică din stațiunea nr. 24.

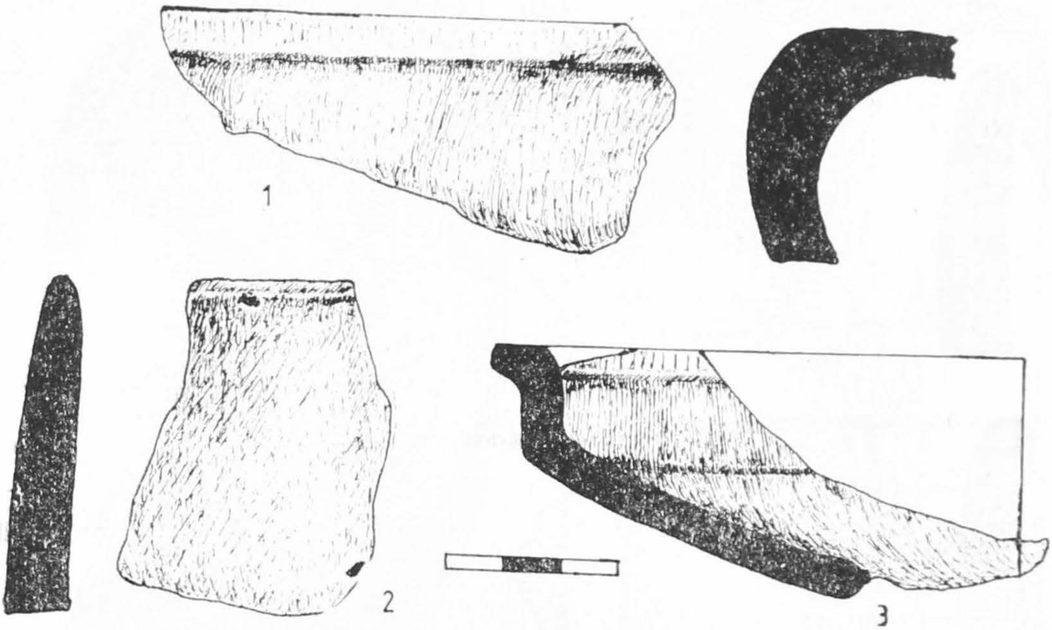
Pl. IX — Unelte din așezarea nr. 24.

Pl. X — Unelte. 1, din staţiunea nr. 7 ; 2, din staţiunea nr. 24.

Pl. XI — Ceramică din stațiunea nr. 24.

Pl. XII — Ceramică din stațiunea nr. 24.

LA SPIRITUALITÉ GÉTIQUE REFLÉTÉE DANS L'OEUVRE D'OVIDE *

EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU

Les particularités spirituelles des Géto-Daces ont beaucoup frappé d'auteurs antiques et byzantins. Parmi ceux-ci, Ovide occupe une position particulière. Son exil à Tomes lui a donné l'occasion de connaître directement la région de Dobroudja pendant une période de séjour d'environ 9 ans.

Faisant abstraction du subjectivisme de l'auteur relégué à Tomes, ainsi que des moyens artistiques employés dans la description des réalités saisies par contact direct, les chercheurs ont retenu les renseignements de grande valeur compris dans les oeuvres datant de la période d'exil du grand poète, renseignements confirmés par d'autres sources littéraires, épigraphiques ou archéologiques. Sa formation alexandrine explique non seulement son penchant pour le pathétisme romantique, mais aussi l'acuité de ses observations caractérisées par la précision et la minutie.

Une première série de renseignements transmis par Ovide se rapporte au profil éthique des autochtones, soient-ils des Gètes, des Thraces (Odrises, Besses et Coralles), des Scytho-Sarmates ou des colons grecs. Les Gètes et les allogènes ont comme trait dominant l'esprit guerrier — idée reprise souvent par le poète [1].

Le fait que les Gètes „croient on Mars“ *(Marticola)* [2] n'est pas une simple métonymie. Ils ont aussi dans le Panthéon un dieu de la guerre. Virgile le nommait lui aussi /Mars/ Gradivus *(„Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis“)* [3] pour les mêmes raisons stylistiques. Évidemment, pour une société qui garde beacoup d'atributs de la démocratie militaire, le principe moral signalé par Ovide, selon lequel *„Quae sibi non rapto vivere turpe putant“* [4], semble normal. À la même époque historique, on peut signaler le duel judiciaire établissant la justice — comme

---

* Communication aux IIe Congrès „Ovidianum“, Constanța, 1980.

[1] *Tristia*, I, 11, 31—34 ; II, 190—194 ; III, 10, 5—9, 54—69 ; V, 10, 15—16 ; *Epistulae ex Ponto*, II, 7, 31 ; III, 2, 102 ; IV, 9, 78.

[2] *Tristia*, V, 3, 22.

[3] Virgile, *Aeneis*, III, 35.

[4] *Tristia*, V, 10, 15—16.

S. Lambrino a si justement interprété les affirmations d'Ovide dans „Tristia", selon lequel les Gètes ne craignaient pas les lois, la justice reculant devant la force [5] ; l'idée est encore reprise vaguement dans les „Epistulae ex Ponto" de la manière suivante : *„Sic ego sum longe, sic hic, ubi barbarus hostis, ut fera plus valeant legibus arma, facit"* [6]. Nous considérons pourtant qu'il s'agit encore d'une exagération d'Ovide, car à la même époque, chez les Géto-Daces, les valeurs et les règles morales cultivées étaient doublées par des normes de droit et par des conceptions juridiques. D'après Hérodote, „les Gètes /.../ sont /.../ les plus justes des Thraces", idée confirmée analogiquement par Flavius Josèphe, dans la présentation des Essséniens — pareil aux „polistaï" daces — qui considèrent que la justice est la plus grande vertu et que sont très moraux et très justes [7]. Plus tard, Jordanis lui aussi met en relief la justice et la sagesse des juges gètes [8].

La victoire de la démocratie dans les cités grecques situées à l'ouest du Pont-Euxin, celle d'Histria étant envisagée même par Aristote dans son ouvrage „Politique", a exercé sans nul doute une grande influence sur la pensée politique et juridique des Gètes [9].

Dans sa deuxième oeuvre, datant de la période de son exil, Ovide, après avoir mieux connu les Gètes, apprécie leur courage, leur fierté, leur désir de vivre en liberté, leur force physique, la puissance de leur caractère, l'habitude de résister aux privations [10]. Ces vertus sont confirmées non seulement par Hérodote, mais aussi par les écrivains antiques qui se sont succédés à Ovide : Trajan, Julien l'Empereur, Jordanis, Jamblique, Pomponius Mela [11]. Ovide a le mérite d'avoir saisi à la fois d'autres traits éthiques des autochtones : la compassion, l'amitié, l'esprit d'entraide, le culte de l'honnêteté — traits présentés en antithèse avec leur „barbarie" [12]. Ces traits peuvent être retrouvés, sous diverses formules, chez d'autres auteurs : Horace, Dion Chrysostome, Flavius Josèphe, Pomponius Mela, Jordanis [13].

L'oeuvre tomitane du poète vaut de même par le fait qu'elle nous aide à déchiffrer certains éléments de la logique appliquée à la pensée de populations pontiques. Même si on ne les a pas conservées dans la langue des Géto-Daces ou des Grecs, on a deux citations importantes appartenant au langage courant de ceux-ci, présentées par Ovide en latin. C'est ainsi qu'à la fin de la lecture publique du Panégyrique dans

[5] *Ibidem*, V, 7, 47—48 ; 10, 43—44.

[6] *Epistulae ex Ponto*, IV, 9, 93—94.

[7] Hérodote, IV, 95 ; Flavius Josèphe, *Ioudaike archaiologia*, XVIII, 1, 5 (20).

[8] Jordanis, *Getica*, 69—73.

[9] Aristote, *Politika*, VIII (V), 5, 2, 5.

[10] *Spistulae ex Ponto*, I, 2, 83—84, 87 ; II, 2, 3 ; 7, 1, 31—32 ; III, 4, 91—92 ; IV, 9, 78, 97—102 ; 13, 37—38.

[11] Hérodote, *loc. cit.* ; Julien l'Empereur, *Caisares*, 22 ; Jordanis, *loc. cit.* ; Jamblique, *Peri tou Pythagorou biou*, XXX (173) ; Pomponius Mela, II, 2, 16—21.

[12] *Epistulae ex Ponto*, II, 7, 31—32 ; III, 2, 37—44, 97—102 ; IV, 9, 89, 97—104 ; 14, 23—29, 46—48 ; v. aussi à ce sujet : Victor Brânduş, *Trei destine tragice*, Bucureşti, 1944, pp. 70—73.

[13] Horace, *Carmina*, III, 24, 9—24 ; Flavius Josèphe, *loc. cit.* ; Pomponius Mela, *loc. cit.* ; Jordanis, *loc. cit.*

la langue des Gètes, écrit par le poète, un des ceux-ci a affirmé : „*Scribas haec cum de Caesare, Caesaris imperio restituendus eras*“ [14]. Le texte signifie l'application du principe logique de la raison suffisante, qu'on peut recontrer ailleurs dans les „Pontiques“, sous la forme des relations indirectes sur la pensée des autochtones : „*Non sumus hic odio, nec scilicet esse meremur, /.../ Rem queat ut nullam tot iam, Graecine, per annos femina de nobis virve puerve queri. Hoc facit, ut misero faveant adsintque Tomitae ; haec quoniam tellus testificanda mihi est. Ille me, quia velle vident, discedere malunt ; respectu cupiunt hic tamen esse sui*“ [15]. La quatrième lois de la logique formelle est employée ici plusieurs fois. Ou, ailleurs : „*Tota — licet quaeras — hoc me non fingere dicet officii testis Pontica terra mei*“ [16]. Ou : „*Hic quoque Sauromatae iam vos novere Getaeque. Et tales animos barbara turba probat. Cumque ego de vestra nuper probitate referrem /.../*“ [17]. Le principe de la raison suffisante, en tant qu'expression de la causalité, devient parfois une source de la relativité du sens donné de certains termes dans la pensée des autochtones, fait confirmé par les vers suivants : „*Barbarus hic ego sum, qui non intellegor ulli, et rident stolidi verba Latina Getae*“ [18] ; ou par l'affirmation : „*Adde, quod iniustum rigido ius dicitur ense /.../*“, ainsi que par d'autres remarques similaires des passages qui expliquent le duel judiciaire [19].

Une autre citation du langage direct des autochtones suggère l'emploi de l'operation de la logique inductive de l'analogie dans la pensée de ceux-ci : „*Nos quoque amicitiae nomen, bone, novimus, hospes, quos procul a vobis Pontus et Hister habet*“ [20].

Ovide ne doute pas de la capacité de compréhension des Tomitanes, lorsque, dans le dernier livre des „Pontiques“, il formule d'une manière tres nuancée du point de vue logique, les excuses pour ce qu'il avait écrit sur ces contrées. Cette fois-ci, on peut reconnaître dans son argumentation l'emploi des quatres principes de la logique formelle [21]. D'ailleurs, il avait appris quelques choses sur l'habileté de la pensée des Gètes dès qu'il se trouvait à Rome et un vers d'„Ars amatoria“ en est le témoin [22].

L'évolution des observations du poète sur la capacité des Gètes et des Sarmates de réceptionner ses vers est extrêmement interessante. Dans les premières élégies groupées dans ses „Tristes“ (années 8 à 12) [23], Ovide nie totalement cette posibilité, lorsqu'il affirme qu'il ne peut lire ses poésies à personne et même s'il y avait des lecteurs ils ne pourraient

---

[14] *Epistulae ex Ponto*, IV, 13, 37—38.

[15] *Ibidem*, IV, 9, 89, 95—100.

[16] *Ibidem*, IV, 9, 113—114.

[17] *Ibidem*, III, 2, 37—39.

[18] *Tristia*, V, 10, 37—38.

[19] *Ibidem*, V, 10, 43—44 ; v. et : V, 7, 47—48 ; *Epistulae ex Ponto*, IV, 9, 93—94.

[20] *Ibidem*, III, 2, 43—44.

[21] *Ibidem*, IV, 14, 15—16 ; 23—30 sqq.

[22] *Ars amandi*, III, 332.

[23] A. Jeanroy, A. Puech, *Histoire de la littérature latine*, Paul Delaplane, Paris, pp. 213, 219.

pas les comprendre [24] ; l'affirmation était fondée non seulement du point de vue esthétique, puisque le poète s'exprimait dans une langue inaccessible aux autochtones, aux „barbares".

Quelque temps après, la conviction du poète n'est plus absolument négative, mais plutôt sceptique *(dubitatio)*: *„Cui nunc haec cura laborat ? An mea Sauromatae scripta Getaeque legent ?"* [25].

Les „Lettres de Pont", expédiées après avoir mieux connu les autochtones et après s'être habitué à leur langue (années 12 à 17) [26], sont révélatrices en ce qui concerne la graduation de ses opinions sur le goût de ceux-ci pour la poésie. Les textes nous poussent même à admettre la possibilité d'une création poétique autochtone ; *„Cur ego sollicita poliam mea carmina cura ? An verear, ne non approbet illa Getes ? Forsitan audacter faciam, sed glorior Histrum ingenio nullum maius habere meo"* [27], ou : *„Hic mea cui recitem nisi flavis scripta Corallis, quasque alias gentes barbarus Hister habet ?"* [28].

En fin, le poète arrive dans le quatrième tome à dire des mots significatifs sur son auditoire formé de Gètes, ce qui confirme leur possibilité de gouter son oeuvre : *„Et placui — gratare mihi — coepique poetae inter inhumanos nomen habere Getas /.../. Haec ubi non patria perlegi scripta Camena, venit et ad digitos ultima charta meos, et caput et plenas omnes movere pharetras, et longum Getico murmur in ore fuit"* [29]. D'ailleurs, l'allusion aux préoccupations poétiques des autochtones apparaît même dans le cinquième tome des „Tristes" : *„Inter Sauromatas ingeniosus eram"* [30] — ce qui peut relever leur intérêt pour la poésie ovidienne, autant que l'existence, parmi eux, de certains créateurs de poésie moins dotés que celui-ci.

Il faut tenir compte non seulement de son désir exprimé dans le premier tome des „Pontiques" : *„Hoc, ubi vivendum est, satis est, si consequor arvo, inter inhumanos esse poeta getas"* [31], mais aussi de son affirmation qui atteste l'influence de la langue des Daco-Gètes sur son expression poétique : *„Et videor Geticis scribere posse modis : crede mihi, timeo, ne sint inmixta Latinis inque meis scriptis Pontica verba legas"* [32], ou : *„Nec dubito, quin sint et in hoc non pauca libello barbara"* [33], ou raisonnant par l'absurde : *„Siquis in hac ipsum terra posuisset Homerum, esset, crede mihi, factus et ille Getes"* [34].

Si cette influence sur le langage poétique des épîtres qui ont été conservées ne peut pas être constatée, son affirmation ayant plutôt une

---

[24] *Tristia*, III, 11, 9 ; 14, 37—44 ; IV, 1, 89—91 ; 10, 110—114 ; V, 2, 67 ; 7, 53—54 ; 10, 36—38 ; 12, 53—54.

[25] *Ibidem*, IV, 1, 93—94.

[26] Jeanroy-Puech, *op. cit.*, p. 219.

[27] *Epistulae ex Ponto*, I, 5, 61—64.

[28] *Ibidem*, IV, 2, 37—38.

[29] *Ibidem*, IV, 13, 21—22, 33—36.

[30] *Tristia*, V, 1, 74.

[31] *Epistulae ex Ponto*, I, 5, 65—66.

[32] *Tristia*, III, 14, 48—50.

[33] *Ibidem*, V, 7, 59—60.

[34] *Epistulae ex Ponto*, IV, 2, 21—22.

valeur rhétorique [35], il est pourtant logique de l'admettre dans le langage quotidien d'Ovide [36], puisqu'elle a actionnée — longtemps — sur la langue des Grecs de la cité — selon les mots du poète [37]. Le contact direct avec les Gètes a obligé le poète à apprendre la langue des autochtones, même s'ile ne constituaient pas la majorité dans la cité, à ce que l'auteur le prétend [38].

Il arrive à faire jusqu'à la fin les confidences si connues et généralement admises du quatrième tome de „Pontiques": *„Quae faciam paene poeta Getes /.../ Et Getico scripsi sermone libellum, structaque sunt nostris barbara verba modis"* [39]. Ça c'est la raison pour laquelle plusieurs historiens de la littérature considèrent qu'Ovide est le premier poète des Roumains, décrivant nos contrées dans les deux langues de nos ancêtres. À ce point de vue, l'idée selon laquelle Ovide est un poète initiatique dans la littérature roumaine culte nous semble judicieuse.

Dans ce sens il est également important pour l'histoire littéraire le problème du fondement esthétique de la réception de l'oeuvre d'Ovide dans le milieu des populations pontiques, ayant en considération le fait que, pour les raisons déjà mentionnées, on ne dispose plus des créations littéraires en original des Géto-Daces : leur poésie populaire, la littérature mithologique ou les légendes historiques. On a pourtant quelques relations indirectes chez écrivains gréco-latins et une série de résultats importants des recherches archéologiques, qui puissent constituer le fondement de la reconstitution, même schématique, de l'image du goût littéraire et, en général, de la vocation pour l'art des Géto-Daces.

Ainsi Platon, repris de même par Apulée, attirait l'attention aux Grecs sur les mérites de l'apprentissage de la „science des bons mots" de Zalmoxis. „Ces incantations sont les belles paroles qui font surgir dans les âmes la sagesse" [40]. Mêmes si les relations de „Charmides" peuvent être interprétées dans la perspective de la rhétorique et de la magie térapeutique, elles sont à la fois les marques de la sensibilité artistique des adeptes de Zalmoxis.

Tout en parlant d'un méthode fréquement employé pour adoucir les âmes des ennemis, l'historiographe Théopompe de Chio, cité plus tard par Athénée, écrivait : „Les Gètes jouaient de leurs cithares" [41]. En partants des similitudes controversées Zalmoxis-Pythagore, les historiens de la musique roumaine ont lié les débuts de l'étude de cet art à l'influence du courant pythagorique qui en était marque. Xénophon dans „Anabase" et Tacite dans „Annales" écrivent sur les musiciens odrises

[35] *Tristia*, III, 14, 45—47 ; V, 7, 55—58 ; 12, 57—58.

[36] *Epistulae ex Ponto*, III, 2, 40.

[37] *Tristia*, V, 2, 68 ; 7, 51—52 ; 10, 35.

[38] V. à ce sujet : D. M. Pippidi, *Gètes, Grecs et Romains en Scythie Mineure : coexistence politique et interférences culturelles*, dans „Assimilation et résistance à la culture gréco-romaine dans le monde ancien. Travaux du VIe Congrès International d'Études Classiques (Madrid, Septembre 1974)", Editura Academiei — București, Société d'Édition „Les Belles Lettres" — Paris, 1976, p. 450.

[39] *Epistulae ex Ponto*, IV, 13, 18—20.

[40] Platon, *Charmides*, 156 d, e, 157 a, b, c.

[41] Athenaios, XIV, 24, p. 627 e.

qui jouaient de la flûte, du cor et de la trompette ; Pomponius Mela nous parle des chansons des Trauses, tandis que Strabon rassemble les légendes sur l'origine thrace de la musique et de ces fondateurs mythiques : Orphée, Musaios, Tamiris et Eumolpe [42].

Lucien de Samosate souligne le penchant vers le beau des sages Toxaris (peut-être daco-gète !) et Anacharsis, qui étaient des Scythes venus à Athènes pour s'initier à la culture grecque [43]. Un auteur dramatique d'origine thrace (Sac ou Mysienne), nommé Akestor, et qui s'établit lui aussi à Athènes, est mentionné par les comédiographes Callias, Métagènes et Théopompe [44]. Il y a encore d'autres écrivains de langue grecque et ayant une origine thrace : Thucydide, le grammairien Dionysios Thrax, Julien l'Apostate etc.

Une série d'informations provenant des auteurs antiques attestent les préoccupations littéraires et artistiques chez de diverses populations de passage sur notre territoire et qui ont fini par être assimilées par les Géto-Daces. En ce qui concerne les Agatirses établis en Transylvanie, Aristote nous dit que ceux-ci, faute de savoir d'écrire, avaient l'habitude de chanter les lois pour les mémoriser [45].

Les oeuvres littéraires grecques circulaient dans les cités pontiques, étant importées avec les autres marchandises et enterrées avec les objets d'inventaire funéraire — selon les renseignements de D. M. Pippidi sur l'information de Xénophon dans „Anabase" [46], et sur la découverte du papyrus-palimpseste du tombeau de Callatis. On ne peut ignorer ni les preoccupations littéraires de certains érudits renomés de Callatis : Héracleides Lèmbosse, Istros le Callatien, le rhéteur Thales, Démétrios de Callatis et éventuellement Satyros le Péripathétique. Les hautes qualités artistiques sont signalées de même par les épigrammes trouvées dans les cités situées à l'ouest du Pont. Les spectacles de theâtre, les concours de littérature et de musique et l'étude des oeuvres des poètes grecs dans les gymnases, surtout celui des oeuvres d'Homère, complètent l'image d'une intense vie culturelle et artistique dans ces cités [47].

Ovide même, ainsi que Antipater de Thessalonique, élogie le talent poétique du roi des Odrises, Cotys, digne successeur des poètes thraces légendaires, Orphée et Eumolpe [48]. Les légendes mythologiques et historiques des autochtones, sur lesquelles on a des renseignements indirects chez les écrivains antiques, ont eu de même, sans nul doute, une valeur littéraire. Parmi celles-ci, il y en a quelques unes signalées même par

---

[42] Xénophon, *Anabase*, VI, 1, 5 ; VII, 3, 32 ; Tacite, *Annales*, IV, 47, 2 ; Pomponius Mela, II, 2, 18 ; Strabon, *Géographie*, X, 3, 17 (C 471) ; XVI, 2, 39 (C 762).

[43] Lucien de Samosate, *Le Scythe ou l'Hôte*, 1.

[44] Callias, *P.C.G.F.*, fr. 3 ; Métagènes, *P.C.G.F.*, fr. 2 ; Théopompe, *Tisamenos*, fr. 1.

[45] Aristote, *Problemata*, XIX, 28.

[46] Xénophon, *Anabase*, VII, 5, 14.

[47] D. M. Pippidi, dans „*Din istoria Dobrogei*", I, Editura Academiei, Bucureşti, 1965, pp. 241—257, 303.

[48] *Epistulae ex Ponto*, II, 9, 51—54, 65—66.

Ovide : celle de la fondation de la cité Aegyssus, celle de l'hommage du nom de la cité de Tomes et celle de la déesse Artémis [49].

La beauté et la richesse de plusieurs épitaphes des stèles funéraires daco-romaines, quelques unes d'entre elles comprenant des textes d'Homère, de Virgile ou des créations poétiques locales, découvertes sur le territoire de la Dacie Romaine, marque la continuité et l'amplification de la vie littéraire-artistique, de l'attrait pour tout ce qui est beau de nos ancêtres. L'image est complétée par les données sur l'ensemble des institutions publiques et des monuments qui existaient déjà sous la dominations romaine dans les villes de Dacie (IIe—IIIe siècles) et de la Moesie Inférieure (I^{e}—Ve siècles).

REZUMAT

O primă grupă de știri transmise de poet se referă la *profilul etic* al locuitorilor, fie ei geți, traci (odrisi, besi și corali), scito-sarmați sau coloniști greci. Geții și alogenii au ca trăsătură dominantă a caracterului lor spiritul războinic — idee asupra căreia poetul revine adesea. Faptul că geții „se închină lui Marte" (Marticola) nu este o simplă metonimie, ei avînd în Pantheon și un zeu al războiului. Vergiliu îl numea și el pe acesta Mars Gradivus, care ocrotește ogoarele geților", tot pe temeiuri stilistice, și la fel Marțial. Evident, pentru o societate care păstra multe din atributele democrației militare apărea firesc principiul moral — semnalat de Ovidiu — după care ei „nu cred că-i rușinos să trăiască din jaf". Aceleiași etape istorice îi corespunde și duelul judiciar pentru stabilirea dreptății, cum a interpretat Scarlat Lambrino afirmațiile din „Tristia", după care geții nu se temeau de legi, dreptatea cedînd în fața forței. Credem că ideea este reluată mai vag și în „Epistulae ex Ponto", sub formularea : „[...] barbarul dușman face să aibă mai multă putere armele decît legile". Considerăm totuși că este vorba și aici de una din exagerările lui Ovidiu, deoarece în aceeași epocă la geto-daci valorile și regulile morale erau întărite și de norme de drept și concepții juridice. În a doua sa operă din exil, Ovidiu, cunoscîndu-i între timp mai bine pe geți, apreciază la ei vitejia, semeția, dorința de a trăi liberi, rezistența fizică, tăria de caracter, deprinderea de a îndura privațiunile. Ovidiu are meritul de a fi sesizat totodată și alte trăsături etice ale localnicilor : prietenia, compasiunea, spiritul de într-ajutorare, prețuirea cinstei.

Opera tomitană a poetului este valoroasă și prin faptul că ne înlesnește descifrarea cîtorva elemente de *logică aplicată* în gîndirea populațiilor pontice. Chiar dacă nu ni s-au păstrat în limbile geto-dacă sau greacă, sînt importante două citate din vorbirea directă a acestora, prezentate de Ovidiu în limba latină. Astfel, la terminarea lecturii publice a Panegiricului getic compus de poet, unul dintre geți a spus : „Deoarece scrii astfel de lucruri despre împărat, ar fi trebuit să fii trimis înapoi sub stăpînirea împăratului". Textul semnifică aplicarea principiului logic al rațiunii suficiente, pe care-l întîlnim și în alte locuri din „Pontice", în relatări indirecte asupra gîndirii localnicilor : „Nu mă urăște lumea de aici și, desigur, nu ar avea pentru ce [...] Eu trăiesc în așa fel, încît nimeni, nici bărbat, nici femeie, nici copil nu s-ar putea plînge în această vreme de mine în nici o privință [...] Aceasta face ca tomitanii să fie binevoitori față de un nenorocit și să-mi fie de ajutor, fiindcă eu trebuie să dau mărturii despre acest ținut. Ei zic că ar fi mai bine să plec,fiindcă văd că eu vreau aceasta, dar, pentru interesul lor, ei doresc să rămîn aici". Legea a patra a logicii formale este folosită aici de mai multe ori. Sau, în alt loc : „Poți să întrebi tot ținutul Pontului ; îți va spune că nu sînt vorbe goale ; el îmi este martor că-mi împlinesc datoria". Sau : „Aici vă cunosc acum sarmații și geții, iar gloata lor barbară aprobă o astfel de atitu-

[49] *Ibidem*, I, 8, 13—14 ; *Tristia*, III, 9, 5—10, 33—34 ; *Epistulae ex Ponto*, III, 2, 45—48, 97—98.

dine. Cînd, odată, le vorbeam despre cinstea voastră [...]". Principiul rațiunii suficiente, ca expresie a cauzalității, devine uneori sursă a relativității sensului dat unor termeni în gîndirea localnicilor, ca în versurile : „Eu sînt aici barbarul, căci nu sînt înțeles de nimeni : cînd aud cuvinte latinești, geții rîd prostește" ; sau, în altă parte : „Ceea ce numește nedreptate devine dreptate pentru cel care biruie cu sabia", ca și în celelalte locuri unde se explică duelul judiciar. Un alt citat din vorbirea directă a autohtonilor sugerează folosirea operației logic-inductive a analogiei în gîndirea acestora : „Și noi, bunule oaspe, cunoaștem numele prieteniei, noi, care locuim departe de voi, la Pont și la Istru". Ovidiu este convins de capacitatea de înțelegere a tomitanilor, atunci cînd, în ultima carte din „Pontica", își întemeiază foarte nuanțat din punct de vedere logic scuzele pentru ceea ce a scris despre aceste locuri. De astă dată, putem recunoaște în argumentarea sa aplicarea celor patru principii ale logicii formale.

Interesant este și modul cum au evoluat observațiile poetului privind *capacitatea* geților și scito-sarmaților *de a recepta versurile* sale. În primele elegii grupate în „Tristia" (anii 8—12 e.n.), Ovidiu neagă cu totul această posibilitate, atunci cînd susține că nu are pe nimeni cui să-i citească poeziile lui și dacă le-ar citi nu ar fi înțelese ; asertiunea era îndreptățită nu numai din punct de vedere estetic, cîtă vreme poetul se exprima într-o limbă inaccesibilă „barbarilor". Între timp, convingerea poetului nu mai este categoric negativă, ci mai degrabă sceptică (dubitatio) : „De ce să mă chinuiesc cu această grijă ? Citi-vor oare poeziile mele sarmații sau geții ?". Scrisorile din Pont, expediate după ce-i cunoscuse mai bine pe localnici și se abilitase lingvistic (anii 12—17 e.n.), sînt revelatoare în privința gradării opiniilor sale asupra gustului acestora pentru poezie. Textele ne conduc chiar la admiterea posibilității creației poetice locale : „Pentru ce atîta grijă ca să iasă cît mai șlefuite poeziile mele ? Mă pot teme că nu le vor aproba geții ? Poate sînt cam îndrăzneț, însă mă mîndresc că Istrul nu are un talent mai mare ca mine", sau : „Cui aș putea citi aici scrierile mele decît coralilor blonzi și celorlalte triburi pe care le are Istrul cel barbar ?" În sfîrșit poetul ajunge să scrie, în cartea a patra, cuvinte sugestive despre un auditoriu getic al versurilor sale, ceea ce confirmă pe deplin puterea lor de a-i gusta opera : „Le-au plăcut — felicită-mă — și am început să am faimă de poet printre neomenoșii geți barbari [...]. Cînd am terminat de citit aceste versuri inspirate de o muză străină [...] toți au dat din cap și și-au mișcat tolbele pline ; un murmur lung s-a auzit din gura geților". De fapt, o aluzie la preocupările poetice ale localnicilor se face chiar în cartea a cincea a „Tristelor". „Între sarmați sînt un poet de mare talent" — ceea ce poate să însemne atît interesul lor pentru poezia ovidiană cît și existența între ei a unor creatori de poezie mai puțin talentați ca el. Odată cu deziderațul exprimat în cartea întîi din „Pontice" : „Nu urmăresc mai mult decît să fiu poet între acești geți", trebuie să luăm în considerare și afirmarea influenței limbii daco-geților asupra expresiei sale poetice : „Îmi pare că aș putea scrie în versuri getice. Crede-mă, mi-e teamă că s-au strecurat printre cele latinești și că în scrierile mele vei citi cuvinte pontice", sau : „Nu mă îndoiesc că în astă cărțulie s-au strecurat multe din limba barbarilor", ori, aducînd în sprijin un raționament prin absurd : „Dacă cineva l-ar fi aruncat în această țară pe Homer însuși, crede-mă, și el ar fi devenit get". Dacă această influență asupra limbajului poetic al epistolelor păstrate nu se poate constata — susținerea ei avînd mai mult o valoare retorică — în schimb este logic să o admitem în limbajul colocvial al lui Ovidiu, cîtă vreme ea a putut acționa, într-un timp mai îndelungat, și asupra grecilor din cetate — cum vrea să ne convingă poetul. Oricum, conviețuirea cu ei l-a obligat să-și însușească limba băștinașilor chiar dacă aceștia nu vor fi fost majoritari în oraș, cum pretinde autorul. Ar fi astfel o simbioză geto-latină „avant la lettre". El ajunge în cele din urmă să facă binecunoscutele și general admisele mărturisiri din cartea a patra a „Ponticelor" : „Am devenit aproape un poet get [...] Am scris o cărțulie în limba getică, în care cuvintele barbare au fost așezate după ritmul versurilor noastre. Aceasta este rațiunea pentru care mai mulți istorici literari îl consideră pe Ovidiu primul poet al românilor, el descriind meleagurile noastre în ambele limbi ale strămoșilor. Ni se pare deci judicioasă, sub acest aspect, considerarea lui drept deschizător de drum în literatura română cultă.

În acest caz devine importantă pentru istoria literară și chestiunea *substratului estetic al receptării operei tomitane* a lui Ovidiu în mediul populațiilor pontice.

BRAZDA LUI NOVAC DE NORD ÎN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

Lt. col. dr. CRISTIAN M. VLĂDESCU

Față de numeroasele discuții purtate asupra existenței [1], originii [2] și datării [3] *Brazdei lui Novac de Nord*, pornind de la observațiile lui Gr. G. Tocilescu și P. Polonic [4], reluate de profesorul D. Tudor și completate cu note personale [5], Muzeul militar central a început cercetări pe val în 1976 [6] pentru a-i cunoaște traseul și structura.

Traseul pe raza județului Dîmbovița a fost efectuat *per lineam valli*, în septembrie 1978, fotografia aeriană a întregului sistem urmînd să fie efectuată în toamna anului 1979.

Față de observațiile mai vechi se impun corecturi ale traseului, localitățile schimbîndu-și între timp denumirile, alte locuri fiind acum cultivate după defrișarea pădurilor, segmente destul de lungi ale acestuia nefiind niciodată precizate.

Valul îndreptîndu-se spre Mozacu, ajungînd la sud de sat, nu se mai cunoaște, dar reapare în pădurea Mozacu, unde se mai păstrează pe o lățime de 7 m, înalt de 0,55 m și șanțul de 2,50 m și adînc de 0,55 m pentru a coti apoi spre nord-est pe drumul vechi între Morteni și Răscăeți.

---

[1] D. Krandjalov, *Un vallum prébulgare qui n'a jamais existé*, Bul. Soc. Hist. Bulg., XXI, 1945, p. 34—66.

[2] C .Schuchard, *Wälle und Chaussen in sud und westlichen Dazien*, AEM, 1885, p. 288 și urm. Cf. I. C. Nicolaescu-Plopșor, *Troianul*, AO, VI, 1927, p. 69—80. V. Christescu, *Istoria militară a Daciei romane*, București, 1937, p. 168.

[3] V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 128—129. Kurt Horedt, *Răspindirea culturii Sîntana de Mureș și Cerneahov în România*, SCIV, 18, 1967, 4, p. 587, 588—589. Idem, *Cu privire la problema valurilor de pămînt din Banat și Crișana*, SCIV, 16, 1965, 4, p. 728.

[4] Gr. G. Tocilescu, *Limesul cis Alutan și castelul Jidava de lîngă Cîmpulung*, vol. 5139 ms. la Biblioteca Academiei R.S.R., p. 3—39. Idem, *Valurile...*, vol. 5138, p. 332—348. P. Polonic, *Despre valuri, drumuri și cetăți din țările locuite de români*, ms., Biblioteca Academiei R.S.R., Varia, I, 22.

[5] D. Tudor, *Oltenia romană* [4], București, 1978, p. 244—249 ; 250—251.

[6] Lt. col. Cristian M. Vlădescu, *Noi observații asupra traseului Brazdei lui Novac pe raza județului Mehedinți*, SMMIM, 10, 1977, p. 79—88.

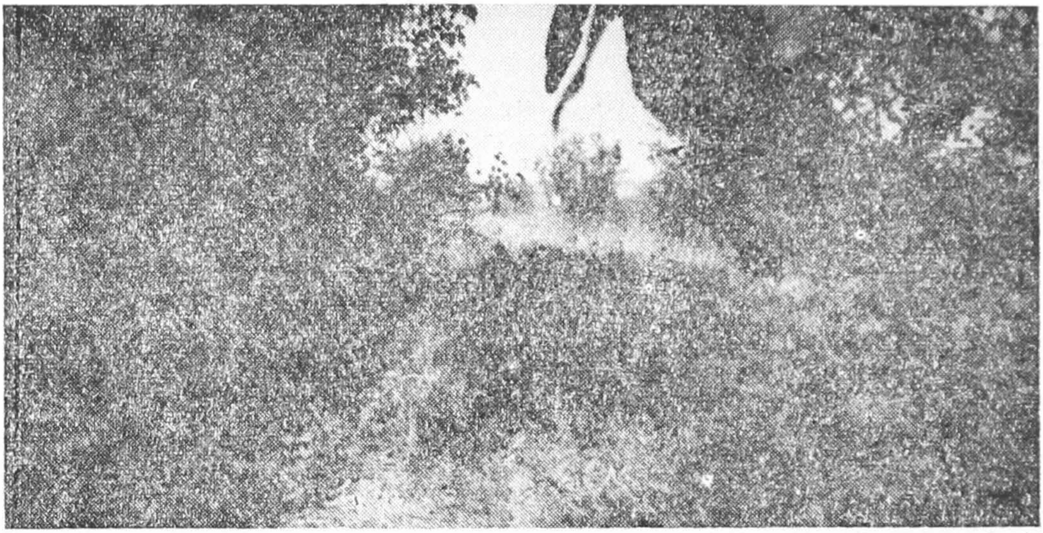

Fig. 1. Valul la ieșirea estică a pădurii Răscăeți.

Trecînd la 2,5 km nord-vest de cătunul Vultureanca, măsoară 8,50 m lățime și 0,10 m înălțime și șanțul 3 m, respectiv 0,10 m, la întretăierea drumului cu tarlaua înălțîndu-se la 0,30 m și șanțul adîncindu-se la 0,20 m. Merge apoi paralel cu pădurea circa 200 m avînd 8,50 m cu 0,30 m și șanțul 8 m cu 0,35 m la intrarea în pădure. În pădure este greu de recunoscut fiind brăzdat de plantațiile recente de salcîmi, dar reapare la marginea vestică a pădurii în direcția Puntea de Greci *(fig. 1)*.

Tăiat de șoseaua Răscăeți — Puntea de Greci, la 100 m nord de „puțul părăsit", ia direcția dintre Zîmbrești și Coada Izvorului, și nu se mai vede pînă la 5 km sud de Coada Izvorului, unde este încadrat de multe movile și ține linia cîmpului de movilă. Aici, la 150 m sud de val se află o movilă situată la circa 4 km nord-vest de satul Broșteni. Este posibil ca pe acest loc să fi fost un *turn de observație*, necesar de altfel aici, cîmpul fiind deschis pe o mare întindere cu largă vizibilitate în toate direcțiile [7].

Din acest punct valul ia direcția spre satul Stavropolia, trece pe la marginea nordică a satului, se cunoaște în miriște la nord-est de șoseaua Uliești — Stravropolia și la sud de ultima casă din sat (casa Stan), unde are 5,50 m lățime, cu înălțimea de 0,35 m și șanțul 4,50 m cu 0,20 m adîncime, pentru a nu se mai vedea spre lunca Argeșului, după ce este tăiat de autostrada București — Pitești între km 66 și 67, la 400 — 500 m vest de km 66.

La est de rîul Argeș „Brazda" este cunoscută cu numele de „Vîlcea". Peste Argeș, de la Zăvoiu trece pe la nord-vest de Puțul cu Salcie,

[7] Localnicii relatează că prin tradiție, înăuntrul acestei movile ar fi o casă. Spre acest punct al valului se intră din șoseaua Petrești-Stavropolia pe „Drumul Vacilor". La sud-sud-est de această movilă și la nord-vest de Broșteni se află un platou mai înalt de dimensiuni foarte mari.

la nord de balastiere, apoi este tăiat de șoseaua Titu— Găești și la nord-vest de Fusea, unde la sud de val se află o movilă, posibil *turn* în cîmp deschis. La sud de șosea și la 10 m est de km 56 valul este lat de 7 m și respectiv 5,50 m.Dincolo de șosea și de calea ferată reapare pe direcția valea Fusea între satele Produlești și Hagioaica, pe la est de pădurea Coandă, este tăiat de pîrîul Suța după care se vede în arătură, lat de 10 m și înalt de 0,50 m cu șanțul de 7,50 m și adînc de 0,25 m, luînd direcția spre ferma din Ghinești [8].

Traseul conduce pe la 200 m est de ferma din Ghinești, este tăiat de cotul făcut de calea ferată spre Tîrgoviște și de rîul Dîmbovița, trece printre satele Mircea Vodă și Cuza Vodă, care fiind sate noi nu-i păstrează amintirea, pentru ca numai la cîtiva kilometri în jur, la Bolovani și Cornățelu să reapară cu denumirea de „Brazdă" transmisă prin tradiție.

Dacă între Produlești și Ghinești are direcția pronunțată nord, de la Ghinești ia direcția nord-est și după ce trece printre satele Mircea Vodă și Cuza Vodă, merge pe la nord de Bolovani și Cornățelu, pe la nord de pădurea Crîngulețe, în fața căreia are 7 m cu 0,20 și șanțul 5,50 m cu 0,10 m. După pădurea Crîngulețe lasă la sud satul Cornățelu, trece pe cîmp la nord de Movila lui Moroacă (sau a lui Novac), cotind ușor la vest de satul Cornățelu, la capătul nord-vestic al satului în locul numit „Islaz" sau la „Bîlci", unde valul are 8,50 m lățime și este înalt de 0,30 m și șanțul — cunoscut sub numele de „tranșeele lui Decebal" — 4,50 m lățime *(fig. 2)*.

De aici ține drumul de cîmp către sud de satul Dobra. Valul este folosit ca drum, care este bombat și are culoarea gălbuie *(fig. 3)*.

Înainte de a fi tăiat de șoseaua Dobra — Bilciurești, la sud de Dobra, valul este lat de 6 m și înalt de 0,15 m și șanțul de 5 m și adînc de 0,10 m, apoi este tăiat de șosea la km D.J. 56, dincolo de șosea pierzîndu-se pînă la Ialomița. Nu se mai cunoaște nici la est de Ialomița, dar apare la nord de Finta unde l-am surprins la 300 m sud de stația de uscare gaze Finta, lat de 8 m, înalt de 0,25 m, cu șanțul de 5,50 m lățime și adînc de 0,10 m.

Parcurgînd traseul valului pe raza județului Dîmbovița, facem mențiunea că el nu mai este precizat în rapoartele lui Polonic și observațiile lui Tocilescu decît la „Coada Izvorului" [9], localitate situată cu mult înapoia lui, ceea ce denotă că n-a mai fost urmărit pas cu pas, valul netrecînd nici prin localitatea Mozacu și nici prin Cornățelu [10], ci în afara acestor localități. Constatăm de asemenea, că traseul său se îndreptă proeminent spre nord de la Mozacu pînă la Coada Izvorului, de unde, pe o zonă situată în cîmp deschis, merge vest-est pînă la Argeș. De aici se îndreaptă iarăși mult spre nord-est, revenind pe un traseu mai lent nord-est între Ghinești și Finta *(fig. 4)*. Pe zone destul de

[8] În acest loc am fost conduși de Ion Petre din Produlești, paznic la grajdurile gospodăriei.

[9] Gr. G. Tocilescu, Ms., vol. 5139, p. 62.

[10] OR [4], p. 248.

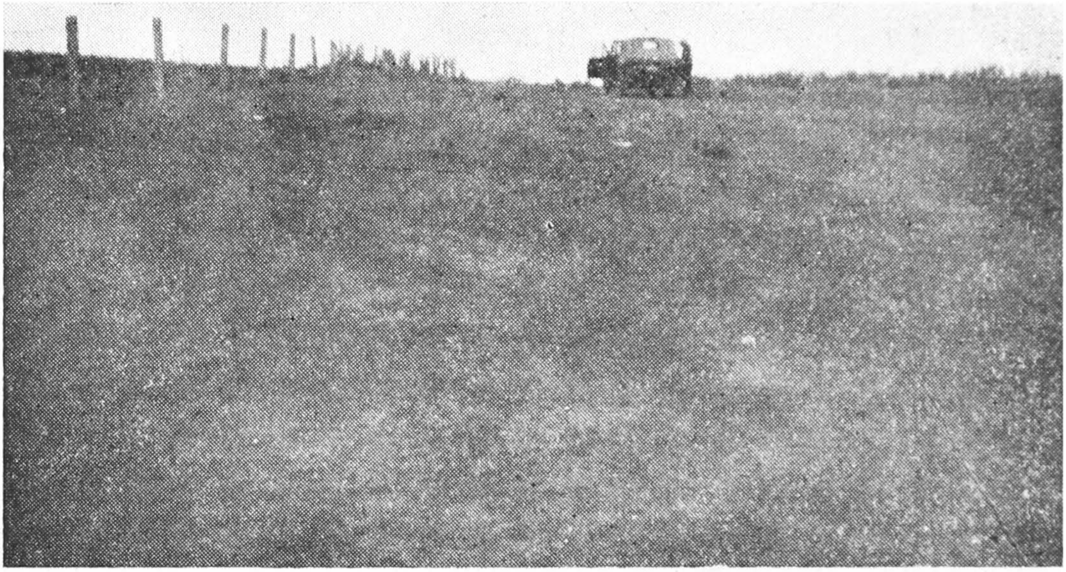

Fig. 2. Valul și șanțul în locul numit la „Islaz“ la nord-vest de satul Cornățelu.

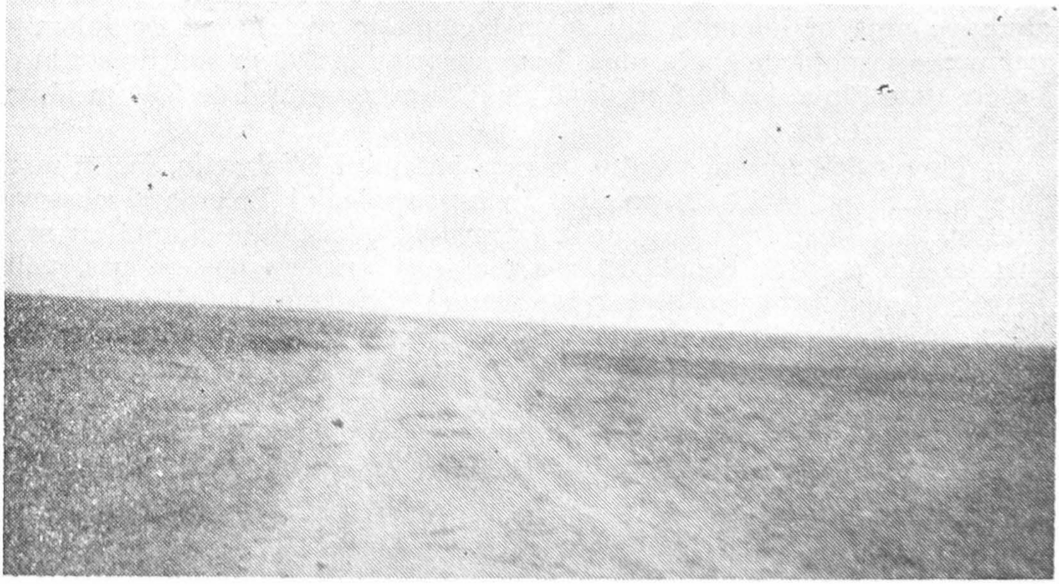

Fig. 3. Valul folosit de drumul de cîmp între Cornățelu și Dobra spre șoseaua Bilciurești-Dobra

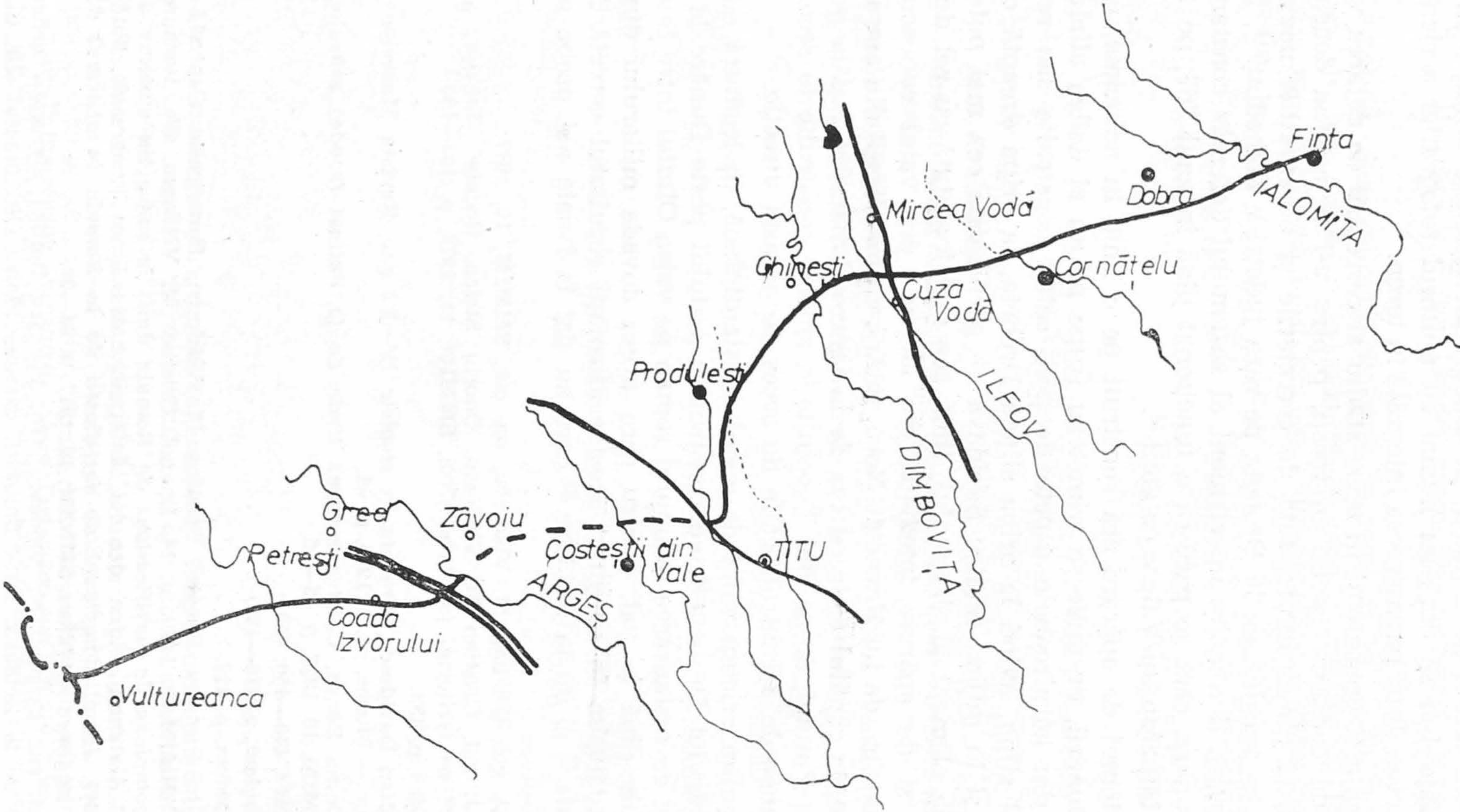

Fig. 4. Traseul valului în județul Dîmbovița.

întinse este dificil de urmărit, pe alocuri pierzîndu-și urma, o întregire a sa nădăjduind să obținem numai cu ajutorul fotografiei aeriene care se va efectua după parcurgerea integrală în teren.

Fără a fi preocupați în acest stadiu al cercetării de datarea valului, ci doar de confirmarea lui în teren, pentru a-i determina deocamdată structura și dimensiunile, față de cercetările și observațiile noastre pe traseul său pornind de la Drobeta pe raza județelor Mehedinți [11], Dolj [12], Olt și Argeș, îl socotim un element al sistemului defensiv constantinian de pe Dunăre, care se pare că a funcționat pînă în anul 367, pe timpul luptelor împăratului Valens cu goții [13].

Sistemul de apărare era construit pe o linie în adîncime, urmînd cursul Dunării, de unde se trimeteau trupe pe un al doilea aliniament, alcătuit din garnizoanele capete de pod, cetăți construite sau refăcute pe malul stîng, avînd la aripa stîngă Drobeta, la aripa dreaptă cetatea Daphne și în mijloc cetatea Sucidava — garnizoana cea mai puternică. Al treilea element al sistemului, linia cea mai înaintată cu rol de semnalizare și de apărare imediată, era alcătuit din valul cunoscut sub numele de Brazda lui Novac de Nord, întărit cu fortificații din afara liniei defensive, la capătul estic cu cea de la Ostrovul Banului [14] și la nord cu cea de la Puținei, de pe rîul Topolnița [15], ambele construite în secolul IV cu misiunea de a controla căile de acces pe această direcție.

Socotim oricum valul de epocă constantiniană, în legătură cu rezidirea castrului Drobeta [16], cu construirea podului peste Dunăre la Sucidava [17] și cu restaurarea drumului roman pe valea Oltului între Sucidava și Romula pînă la val, pentru care avem dovada miliarului din anul 328 [18]. Adăugăm în sprijinul acestor afirmații rezultatul cercetărilor de la Romula [19] și de la Acidava [20] care au dat la iveală noi probe numis-

---

[11] Lt. col. Cristian M. Vlădescu, *op. cit.*, SMMIM, 10, 1977.

[12] Lt. col. Cristian M. Vlădescu, Onoriu Stoica, Neculai Moghior, *„Brazda lui Novac" pe teritoriul județului Dolj*, SMMIM, 11, 1978, p. 153—165.

[13] OR [4], p. 453.

[14] Mișu Davidescu, *Drobeta în secolele IV—VI e.n.*, Revista Muzeelor și Monumentelor — Muzee, nr. 1, 1976, p. 44.

[15] Doina Benea, *Cetatea romană tîrzie de la Puținei (sondaj arheologic din 1968)*, SMMIM, 10, 1977, p. 45—46.

[16] OR [4], 448—450, 453.

[17] *Ibidem*, p. 416—422.

[18] *Ibidem*, p. 422.

[19] Gh. Poenaru Bordea, Cristian M. Vlădescu, *Fortificația Centrală de la Romula*, SMMIM, 9, 1976, p. 14. Lt. col. Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Le complexe de fortifications de Romula dans le cadre du système défensif du limes Alutanus*, Akten des XI. Internationales limes kongressés, Budapesta, 1977, p. 361. Idem, *Complexul de fortificații de la Romula în sistemul defensiv roman de pe limes Alutanus*, SMMIM, 10, 1977, p. 22—23.

[20] Lt. col. Cristian M. Vlădescu, Gh. Poenaru Bordea, *Cercetări arheologice în castrul de la Acidava, satul Enoșești, comuna Piatra Olt, județul Olt*, SMMIM, 11, 1978, p. 142.

matice constantiniene și tehnica de construcție a fortificațiilor de la Hinova[21] și Pietroasele[22], ca făcînd parte din sistemul de apărare a valului.

Cercetînd acest aliniament pînă la capătul lui estic, sperăm în obținerea de noi elemente in măsură să precizeze întregul traseu, să sublinieze mai pregnant rolul său în acest sistem defensiv, precum și datarea lui.

ABREVIERI

AO	— Arhivele Olteniei
AEM	— Archaeologisch-epigraphische Mitteilungen aus Oesterreich-Ungarn, Viena.
OR[4]	— D. Tudor, Oltenia romană, București, 1978, ed. IV
SMMIM	— Studii și materiale de muzeografie și istorie militară

[21] M. Davidescu, *Săpăturile din castrul de la Hinova*, comunicare la a XII-a sesiune anuală de rapoarte (privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1977), București, 9—11 martie 1978.

[22] Gh. Diaconu, *Date noi în legătură cu prezența unor unități ale legiunii XI Claudia P. Fidelis în Muntenia*, comunicare la sesiunea științifică a Muzeului de arheologie Constanța, „Pontica, 1976", 27—29 octombrie 1976. Gh. Diaconu, Magda Tzony, Vasile Drîmboceanu, *Săpăturile de la Pietroasa, jud. Buzău*, comunicare la a XII-a sesiune anuală de rapoarte (privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1977), București, 9—11 martie, 1978.

LE TRAJET DU VALLUM ROMAIN „BRAZDA LUI NOVAC DE NORD" DANS LE DÉPARTEMENT DE DÎMBOVIȚA

Résumé

Les nombreuses discussions sur l'éxistence, l'origine et la date du vallum, „Brazda lui Novac de Nord", ont déterminé le Musée militaire central de commencer des recherches sur le vallum en 1976 pour connaître son trajet et la structure.

Les observations récentes imposent certaines corrections du trajet et de préciser la dénomination des localités.

Il a été etudié en détail dans le département de Dîmbovița, zone dans laquelle Gr. G. Tocilescu et P. Polonic ne l'ont pas suivi *per lineam valli*.

On constate qu'il se dirige brusquement vers nord jusqu'à Coada Izvorului, puis il a une ligne tout droit ouest-vest dans la plaine. A l'est du rivière Argeș il se dirige de nouveau vers nord en revenant sur un trajet lent nord-est entre les communes Ghinești et Finta.

Les recherches ont démontré que le vallum romain est construit à l'époque de l'empereur Constantin le Grand au nord du Danube, qu'il est un élément du système défensive sur la Danube en constituant la ligne avancée pour la défense imédiate et pour signaler. Le vallum a fonctionné jusqu'en 367 pendant les luttes entre l'empereur Valens avec les Gothes.

650 DE ANI DE LA LUPTA DE LA POSADA — 1330

BASARAB VOIEVOD — ANTROPONIM ȘI APELATIV DE ORIGINE GETO-DACĂ

ION NANIA

Puține nume românești au fost atît de discutate și despre nici unul nu s-au scris atîtea pagini, lucru firesc dacă avem în vedere afirmația lui Bogdan Petriceicu-Hașdeu că „Basarabă este cuvîntul cel mai important din întreaga limbă istorică a românilor"[1]. Nu ne propunem să discutăm în rîndurile de față vechimea documentară a antroponimului, răspîndirea și nici măcar abordarea întregii bibliografii, de altfel cunoscută[2]. Ne vom limita la o părere personală privind originea și semnificația lui[3], ceea ce a constituit întotdeauna discuțiile controversate ale problemei.

Majoritatea istoricilor care au discutat etimologia acestui cuvînt s-au împărțit în două categorii. Unii l-au socotit de obîrșie dacică: Hașdeu a considerat că „Basarabă este o compozițiune din titlul Ban și din numele de familie Saraba", iar „Sarabi este numele castei nobiliare la daci"[4]; D. Onciul l-a considerat ca format prin metateză din tracul (bessic) Becsapara[5], iar Pârvan îl socotea compus din Besso+Rabo[6]. Majoritatea istoricilor au considerat acest nume românesc de apartenență cumană, ori cumano-pecenegă. De la cumani, derivat din baș — arab, îl socotea I. Gherghel[7]; cumanic îl consideră și T. Hotnog[8] care

---

[1] B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum magnum romaniae*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș, Editura Minerva, București, 1976, vol. III, p. 218.

[2] Vezi bibliografia completă la: Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX—X pe baza toponimiei și a onomasticei*, Academia Română. Studii și cercetări, XXI, Monitorul oficial și imprimeriile statului, Imprimeria Națională, București, 1933, pp. 520—527; N. Iorga, *Istoria românilor, vol. III, Ctitorii*, București, 1937, pp. 155—157: N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963, p. 192.

[3] Ion Nania, *2050 — A dispărut limba geto-dacilor ?*, manuscris.

[4] B. Petriceicu-Hasdeu, *op. cit.*, pp. 224 și 227.

[5] D. Onciul, *Originile principatelor române*, București, 1899, pp. 115—116.

[6] Vasile Pârvan, *Getica — O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 267.

[7] I. Gherghel, *Zur Frage der Urheimat der Rumänen*, Wien, 1910, p. 20.

[8] T. Hotnog, *„Bersabenii" din cronicile vechi poloneze*, în „Arhiva", XXXIV, nr. 2, 1927, pp. 69—77.

a preluat o teorie mai veche a lui L. Réthy [9]. Cumanic ori peceneg l-a considerat O. Densusianu [10] și, cu o vastă documentare, Nicolae Drăganu [11] și Nicolae Iorga [12]. La aceeași concluzie au ajuns și Constantin C. Giurescu [13] precum și Şt. Pascu în mai multe lucrări colective din ultimul timp [14]. Alte ipoteze ,ca cea germanică, propusă de C. Diculescu, care l-a derivat din ban + vechiul germanic Saraba [15], se exclud de la bun început.

În ceea ce ne privește, excludem categoric originea turcică, cumano-pecenească a numelui românesc Basarab, deoarece ar trebui în cazul acesta să fie mult mai frecvent, atît ca antroponim, cît şi ca toponim, în limbile și pe teritoriile turcice actuale. Cu posibilitățile și cunoștințele noastre, minime în această direcție, nu l-am putut găsi, ceea ce nu a dus la convingerea că dacă un astfel de toponim se va fi aflînd undeva, pe teritoriile ocupate de populații turcice, el nu poate dovedi, prin raritatea sa pe acele teritorii, decît o influență străromânească. La urma urmei trebuie să fi avut loc și astfel de împrumuturi inverse, adică populațiile care au avenit în contact cu lumea geto-dacică și cu poporul român mai tîrziu, să fi împrumutat și ele ceva din graiul românesc și nu numai limba română să ia de peste tot, ca și cînd s-ar fi format în urma tuturor limbilor din Europa și Asia. Este adevărat că la 1307 găsim în regatul Armeniei Mici din Cilicia însemnarea: „Item debet cuidam, nomine Constantino Vassarabam pro affictu magazeni daremos septuaginta septem cum dimido" [16], dar și acest nume din Orientul mai îndepărtat ne dovedește, după cum vom vedea mai jos, o origine tracică, întrucît în zonele orientale „β" inițial din numele traco-elene s-a rostit și „b" și „v"; deci un βασσαραβαμ au putut da în rostire Vassarabam.

Avînd în vedere frecvența mare a antroponimelor și chiar a toponimelor pe pămîntul românesc, cu multe derivate ale numelui [17], cum nu

---

[9] L. Réthy, *Az oláh nyelv és nemzet megalakulása*, Budapesta, 1887, pp. 167 şi urm.

[10] O. Densuşianu, *Originea Basarabilor*, în „Grai şi suflet", IV, 1930, pp. 147—149.

[11] Nicolae Drăganu, *op. cit., loc. cit.*

[12] N. Iorga, *op. cit.*, loc. cit.

[13] Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor, I, Din cele mai vechi timpuri pînă la moartea lui Alexandru cel Bun (1432)*, Ediția a cincea, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1946, p. 315.

[14] *Istoria Romîniei*, vol. II, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Bucureşti, 1962, pp. 71 şi 112; Ştefan Pascu, Ion Ionaşcu, Constantin Cihodaru şi Gheorghe Georgescu-Buzău, *Istoria medie a României, Partea întîi (sec. al X-lea—sfîrşitul sec. al XVI-lea)*, Editura didactică şi pedagogică, București, 1966, p. 53.

[15] C. Diculescu, *Die Gepiden. Forschungen zur Geschichte Daziens im frühen Mittelalter und zur Vorgeschichte des rumänischen Volkes*, I, Halle, 1922, pp. 190 și urm.

[16] G. Thomas, *Dipplomatarium Veneto-Levantinum*, Venezia, 1880, I, p. 71. Vezi: Gh. I. Brătianu, *În jurul originii stemelor Principatelor Române*, în „Revista istorică română", I, 1931, p. 238. Cit. şi Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 523.

[17] Antroponime: Basarab, Basaraba, Basarabă, Basarabei, Basarabenco, Basaraboi, Băsarabă, Băsărab, Băsărabă, Băsărabi, Băsărăboiu, Bassaracius şi toponime: Basarabia, Basarovița, Băsărăbeasca, fără a enumera și pe cele cu „e" ori cu „z" în temă (Besarab, Bazarab etc.). Vezi: Nicolae Drăganu, *op. cit.*, pp. 520—527; N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. 192.

se găsește în nici o limbă turcică actuală, sîntem îndreptățiți să-l considerăm un vechi nume românesc, din fondul geto-tracic. Noi socotim acest nume comun la origine cu gr. βύσσαρος (ὁ), βασσαρεύς (ἡ), βασσάρα „vulpe" care se pare că a fost împrumutat chiar și de greci din fondul nord-tracic. Afirmația categorică ne-o întemeiem în acest caz pe formula de încheiere a unui descîntec de rîie: „De-o fi de la jivină spurcată / Să rămînă pielea curată: / Basarabas, basaros, / (Cutare) să rămînă sănătos, / Curat, luminat, / Ca roua din cer picat". În cazul că descîntecul se făcea pentru o femeie, formula era adecvată femininului: „Basarabas, basarasă / (Cutare) să rămînă sănătoasă, / Curată, luminată, / Ca roua din cer picată". Ceea ce frapează și mai mult vechimea descîntecului, dar mai ales semnificața cuvintelor „Basarabas, basaros", este faptul că descîntecul se făcea în leșia lemnului de stejar luat de lîngă o vizuină de vulpe [18], și aceasta indică indubitabil semnificația străveche a cuvîntului înlocuit după romanizare de lat. vulpes, vulpis.

Sinonimia Basarab — Vulpe reiese, în urma cercetărilor noastre de teren în județele Argeș, Dîmbovița și Teleorman, și din înjurătura cu „Basaraba mamei" sau cu „Vulpea mamei", țăranul român făcînd o comparație între blana vulpii și muntele lui Venus, pentru a evita cuvîntul socotit obscen. Comparația este directă în cîntecul pornografic „Bidineaua": „Cum îi vulpea pe spinare, / Așa-i „izda-ntre picioare" [19]. Este clar că înjurătura nu se referă la nici unul din domnitorii Țării Românești și nu are nici o legătură cu Constantin Brîncoveanu care „și-au pus nume de domnie Constantin Basarabă-vodă", cum credea Hașdeu care susținea „că înjurătura trivială muntenească cu „Basaraba tatei" sau „Basaraba mamei" pare a se referi la dînsul, și măcar că sub acest nume se memorează el pînă astăzi în jocul copilăresc Halea-malea din Moldova: „De-a halea-malea! / — Încotro ți-i calea? / — Deschide porți! / — A cui porți? / — A lui Basarabă. / — Ce-i dai vamă? / — Un cățel / Ș-un purcel / Și pe N. de-un picior..." [20]. Nu rămîne fără importanță faptul că asemănător jocului de copii din Moldova, copiii din comuna Morteni, județul Dîmbovița, pentru a desemna pe purcar la „Clince" adresau cîte un cuvînt jucătorilor, prin reluare: „— Haplea Malea / Ține calea / Și stă ca un nătăfleț: / Basarabă din coteț / I-a luat un puiuleț". Copilul la care s-a terminat ultimul cuvînt — puiuleț —, prindea ciomagul aruncat de cel ce-a adresat versurile: toți jucătorii puneau mîna pe ciomag deasupra mînii acestuia și apoi mutau mîinile pînă la capătul bățului. Ultimul, care nu mai putea muta mîna, nemaiavînd loc pe ciomag, rămînea purcar [21]. Și în cazul de față este destul de evidentă sinonimia Basarabă — Vulpe. Și, în sfîrșit, nu rămîne lipsit de importanță faptul că o analiză atentă a teritoriilor unde se găsesc cele

[18] Inf. Maria B. Constantin, n. 28 ianuarie 1895, neștiutoare de carte, Leșile, județul Argeș; cercetări personale pe teren, mai, 1957.

[19] Cîntecul are o largă circulație în nordul Olteniei, Munteniei și în sudul Moldovei. Se cîntă însă numai la anumite petreceri, în special la nunți, dacă este solicitat de meseni, o singură dată, fără a se repeta ,uneori cu toată insistența unor meseni mai cheflii. Aceasta dovedește că în folclorul românesc cîntecul pornografic nu este caracteristic, ci constituie o influență orientală.

[20] B. Petriceicu-Hasdeu, *op. cit.*, p. 219.

[21] Auzit de la copiii din comuna amintită, ce pășunau vitele în pădurea Leșanca — parte a pădurii Zidureanca —, în vara anului 1947.

cîteva toponime dovedesc o abundență de vulpi și în cazul acesta o sinonimie cu toponimele „Vulpăria", „Vulpea" etc.

Dacă originea geto-dacă a numelui Basarab a fost luată în discuție de mulți din istoricii noștri de frunte, în schimb nici un istoric și nici un lingvist, român ori străin, nu a propus, pînă în prezent, o origine geto-dacă pentru substantivul voevod.

Faptul că limba geților era înrudită cu elena este un adevăr pe care-l socotim indubitabil și pe care-l știm cu siguranță de la părintele istoriei, Herodot. Este exclus ca Herodot să nu fi auzit măcar odată vorbindu-se în limba geților, fie prin negustori, fie prin sclavi, mai ales în călătoriile sale de studiu întreprinse pînă la Olbia. Părintele istoriei nu și-a permis să facă o simplă afirmație, nefondată, atunci cînd scrie : „După tîrgul boristeniților primii locuitori sînt calipizii [22] (carpii, n.n.), care sînt elenosciți, iar deasupra lor un alt neam, numit alazoni. Aceștia și calipizii se comportă în toate ca sciții..." [23]. Deci să reținem cu claritate : carpii erau eleno-sciți nu scito-eleni, cum s-a tradus la noi opera lui Herodot. Să nu uităm că Herodot era grec, ceea ce înseamnă că vorbea elena, că altfel cum ar fi fost carpii elenosciți, adică înrudiți cu autorul, cu Herodot, dacă se comportau „în toate ca sciții". După îmbrăcăminte, obiceiuri, tradiții, comportament, carpii erau net diferențiați de greci. Nu reiese clar că aceștia erau greci ca grai, ca limbă ? Dacă nu ar fi avut un grai asemănător cu limba lui Herodot, își permitea părintele istoriei, cunoscîndu-le obiceiurile comune cu ale sciților, să spună că sînt eleno-sciți ? Hotărît, nu. Despre nici un alt popor Herodot nu mai face o asemenea afirmație, că s-ar înrudi cu grecii.

În baza știrii transmisă de Herodot noi am găsit un fond getic al limbii române de aproape 1000 de cuvinte. Dintre acestea face parte și substantivul voevod, căruia lingviștii și istoricii, în unanimitate, pînă în prezent ,i-au atribuit origine slavă. Amintim dintre aceștia pe cei mai de seamă dintre oamenii de știință români : I. Aurel Candrea socotea „Voivod, vo(i)evod sm. Căpetenia oștirii, comandant. Domn, principe ; în special titulatura Domnilor Munteniei și Moldovei... Sfinții Voi(e)vozi, arhanghelii Mihail și Gavril ; ziua de 8 Noemvrie, cînd îi

[22] Cine erau calpizii ne-o dovedește Ephoros : „Primii (locuitori) de lîngă Istru sînt carpizii, apoi sciții plugari" (Ephoros, *Fr. 158 (78)*, în *Izvoare privind istoria României*, I, *De la Hesiod la Itinerarul lui Antoninus*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București, 1964, pp. 104—105. Același lucru îl aflăm de la Pseudo-Scymnos, „Primii (locuitori) de lîngă Istru sînt carpizii..., apoi sciții plugari" (Pseudo-Scymnos, *Descrierea pămîntului*, 842, în *Izvoare*, I, pp. 172—173) și ni-i precizează și Ptolomeu : „între peucini și bastarni, (vin) carpianii" (Ptolomeu, *Îndreptar geografic*, III, 5, 10, în *Izvoare*, I, pp. 538—539). Dintre istoricii apropiați de zilele noastre, problema a fost discutată și carpii au fost identificați cu calipizii, de : W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, I, SBWien, CXXVIII, IV, p. 108 ; E. H. Minns, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913, p. 124 ; Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 225. Dintre istoricii de azi amintim : Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1973, pp. 159—162.

[23] Herodot, *Istorii*, IV, 17.

serbează biserica ortodoxă. Căpetenie peste mai multe sălașe de Țigani. Conducătorul călușarilor < vsl. vojevoda"[24]; Nicolae Drăganu trăgea o concluzie foarte semnificativă pentru epoca respectivă: „Voevozi și cneji numiri de origine sud-slavă pentru niște instituțiuni care „afară de nume" n-au „nimic slav" și pe care Românii le aveau cînd au venit în contact cu Slavii"[25] și Iorga ajungînd la concluzia că în Balcani încă înainte de venirea slavilor au existat „niște duci de sistem roman, înainte de a li se da titlul slav de voevozi"[26]. Ideea este oarecum exagerată de Constantin C. Giurescu care după ce afirmă că pe la „jumătatea secolului al XIII-lea — procesul de asimilare al Slavilor era de mult încheiat: ei dispăruseră complet în masa românească; dar conducătorii formațiilor politice păstrau numele de cnezi și voevozi pe care le purtaseră stăpînitorii slavi de odinioară"[27].

Dar să revenim la cuvîntul de care ne preocupăm, pe care toți lingviștii din zilele noastre îl consideră din slavul vojevoda[29]. Avînd în vedere sensurile vechi, anterioare celor de „domn, vodă, domn al țărilor române" și anume: „Comandant de oaste; căpitan. Căpetenie a cetelor de îngeri (în credința ortodoxă); boier de mare rang; căpetenia unei cete"[30] este un străvechi compus geto-elen, conform știrii transmisă de Herodot, din: βοή, ῆς (ἡ) „țipăt, strigăt de trupe, strigăt de luptă, comandă ‚ajutor; luptă ‚război" + βοαγός, οῦ (ὁ) „șeful unei ginți, conducătorul unei trupe". Cf. ngr. βοεβόδας „voevod" și βοεβοδᾶτο „voevodat". După același model s-a format în geto-dacă și „Voinic,-ă, voinici, -ce, s.m., adj.", socotit a proveni „Din bg., scr. vojnik"[31], compus din același βοή „strigăt de luptă, comandă, ajutor" + νίκη „victorie, izbîndă", însemnînd deci „cel care comandă victorios, care iese victorios, care strigă victorios; viteaz, voinic", cum în elenă s-au format βοήδαρχος „căpetenie de oștire ajutătoare" și βοηνάγαδος „războinic, luptător viteaz". Faptul că voevod este un cuvînt format prin compunere, a fost observat și de Constantin C. Giurescu: „Cuvîntul voevod vine de la voi: ostaș și verbul voditi: a conduce, așa dar înseamnă conducător de oști, de armată"[32], afirmație datorită ignorării știrii transmisă de Herodot și a fondului comun carpo-elen. Dar nu trebuie pierdut din vedere că și limbile slave au împrumutat cuvintele din fondul străvechi, românesc. În limbile slave Вои înseamnă în primul rînd urlet (de vînt, de fiare etc.) și mai rar strigăt, adică ceea ce numim în românește

---

[24] I. Aurel Candrea, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*, Partea I, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, Editura „Cartea Românească", S. A., București, 1931, p. 1441.

[25] Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 37.

[26] N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, *Oamenii pămîntului (Pînă la anul 1000)*, București, 1936, p. 258.

[27] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 274.

[29] *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București, 1958, p. 939; *Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, p. 1027.

[30] *Ibidem*.

[31] *Ibidem*.

[32] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 266.

vuiet și numai în limbile sud-slave găsim termenul Воиник pentru „soldat, militar, militar în termen", ceea ce dovedește că este luat din fondul local, întrucît în limba română cuvîntul are multiple sensuri și a dat naștere unei familii de cuvinte cum nu s-a întîmplat la slavi, unde este mai nou. La slavii răsăriteni se găsește termenul Воин sinonim cu Боец „ostaș", iar dacă ar fi să socotim româneseul voevod format din Воин + (руко)водить nu se poate explica de ce a căzut „и" („n") și nici de ce a căpătat cu totul alte sensuri în limba română. Cu atît mai mult nu putem socoti voevod ca format din cuvinte sud-slave : bg. Воиник „soldat, militar, militar activ", este, cum am văzut mai sus βοή + νίκη, vechi de milenii în Peninsula Balcanică. Nu rămîne lipsit de importanță faptul că și Constantin C. Giurescu observa că voevod „a și căpătat la noi un înțeles deosebit, ajungînd să desemneze pe șeful statului „marele voevod", ceea ce nu se întîlnește în statele slave" [33]. Ciudat fenomen : „nu se întîlnește în statele slave" și noi l-am împrumutat tocmai în organizarea statală. Ea nu putea să apară tocmai în secolele al IX-lea — al X-lea de vreme ce poporul român era pe deplin format la sfîrșitul secolului al VI-lea, cînd au venit slavii, și în limba română exista deja termenul străvechi : „voevod" cu sensurile sale strict românești. Cum puteau să apară voevozii abia în secolul al X-lea, cînd s-a recunoscut clar că „Nevoile de apărare au silit obștile să se confedereze și să aleagă o căpetenie militară numită voievod (dux), domn" [34], de vreme ce aceste nevoi au apărut imediat după părăsirea Daciei de către romani. Nu voi ma intra în amănunte, dar cunoaștem foarte bine faptul că după retragerea lui Aurelian, dacii liberi le-au luat locul și nu greșim dacă afirmăm că această retragere a însemnat de fapt o nouă unitate a lumii carpo-geto-dace. Cum putea fi lipsită de o organizare voevodală această lume carpo-geto-dacă de vreme ce în timpul tetrarhiei conflictele dintre carpi și romani se înmulțesc, dînd naștere la luptele din anii 295—297 și cele din 302—303, lupte constatate după diplomele militare de la Avellino și Granaione de Campognatico [35], în cei din urmă doi ani, romanii purtînd cu ei nu mai puțin de patru războaie [36], destul de crîncene de vreme ce Maximian, Galerius și Constantinus Chlorus au primit de cinci ori titlul de Carpicus Maximus în urma lor. Numai existența unor astfel de formațiuni voevodale ale obștilor sătești „pe care Românii le aveau cînd au venit în contact cu Slavii" [37] explică aglomerarea de așezări din anumite perioade în anumite zone. Amintim în acest sens că pe teritoriul comunelor învecinate : Teiu, Negrași, Mozăceni, din județul Argeș, se găsesc peste 50 de așezări din secolele al III-lea — al IV-lea ,unele destul de mari,

[33] *Ibidem*.

[34] *Istoria României*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, București, 1960, p. 805.

[35] G. Forni, *Il diploma militare frammentario, CIL, XVI, 157, della prima tetrachia*, BIDR, 62, Milano, 1959, pp. 247—266 ; M. Bizzarri-G. Forni, *Diploma militare del 306...*, Athenaeum, N.S., 38, fasc. 1—2, Pavia, 1960, pp. 3—25 și pl. I—IV.

[36] Vezi : J. Kolendo, *Hommages à Marcel Renard*, II, Bruxelles, 1969, pp. 378—385.

[37] Nicolae Drăganu, *op. cit.*, loc. cit.

altele continuate cu așezări din secolele al V-lea — al VI-lea[38], pentru a culmina cu așezări foarte mari din secolele al VIII-lea — al X-lea, cum este marea așezare de la Bîrlogu[39] și alte cîteva așezări de același fel[40].

Originea carpo-getică a termenului voevod ,în lumina știrii lui Herodot, este importantă nu numai din punct de vedere strict etimologic, dar ea schimbă întreaga optică privind organizarea statală de pe teritoriile locuite de români. Astfel de voevodate, de mici „țări", formate prin confederarea unor obști sătești, au apărut imediat după părăsirea Daciei și s-au dezvoltat treptat pînă la formarea statelor românești independente ,iar în Transilvania pînă „la 1415, la 1445, se află, prin Crișcior, Bolea, Valea Bradului ,acolo, în Apusul Ardealului, și prin Zarand, voevozi români, ca Moga, Vladislav, Ștefan, Șerban, Ioan. Ei nu sînt șefi de sate, ci de Ținut, de «Țară» și tot pe acel timp găsim în Ardeal pe Neagu «stînd» în satul Hodoș. Nu urmează de loc că avem a face, și în acest caz, cum s-a crezut, cu un voevod ajuns a fi ca un «primar de sat», ci poate un element desfăcut din lumea, încă neașezată, a Domniei românești"[41]. Este, după cum ușor se poate constata, o moștenire de veacuri, aceeași stare voevodală străveche, din timpul care a urmat retragerii trupelor romane din Dacia.

[38] Cercetări personale de teren în anii 1956—1960 şi 1967—1970.

[39] I. Nania, *O importantă descoperire din perioada feudalismului timpuriu la Bîrlogu, comuna Negraşi, judeţul Argeş*, în „Studii şi comunicări", Muzeul Piteşti, Piteşti, 1969, pp. 117—132.

[40] Una din ele se află pe valea Dîmbovnicului, pe panta coastei de răsărit a luncii, începînd cam la 200 m sud de şoseaua Mozacu-Negraşi, judeţul Argeş, la sud de Brazda lui Novac şi merge pînă sub Cetatea lui Bucur de la nord de satul Ziduri. După tradiţie întîi aici ar fi încercat Bucur să întemeieze Bucureştii. Marea aşezare de la nord-vest de Cetate datează sigur din secolele VIII—X şi nu puţine sînt urmele din secolele III—IV şi chiar din secolele V—VI. Terasa pe care se găseşte această aşezare se numeşte Coasta Ţiganului, din cauza cantităţilor mari de zgură, cenuşă, resturi ceramice, unelte de fier etc. Cetatea este unică în felul ei în zona de cîmpie a Ţării Româneşti. Păcat că spaţiul din interiorul şanţurilor de apărare a fost săpat pentru plantare de viţă de vie, pînă lîngă ziduri, distrugîndu-se cu această ocazie multe morminte şi urme materiale.

[41] N. Iorga, *op. cit.*, vol. III, Ctitorii, pp. 157—158.

PREMISE ALE GENEZEI ORAŞULUI MEDIEVAL ÎN LUMINA CERCETĂRILOR DE LA BUCUREŞTI*

ARISTIDE ŞTEFĂNESCU

O caracteristică a feudalismului românesc în general şi a celui din Ţara Românească în special este procesul lent şi de lungă durată al evoluţiei către formele de viaţă urbană medievală.

Consemnate ca funcţionînd în secolele XIII—XIV, primelor oraşe ale Ţării Româneşti li se cunoaşte numai parţial procesul de geneză, cele mai multe nedispunînd de un document de întemeiere. De altfel problema genezei oraşului medieval preocupă istoricii şi arheologii de la noi şi de pretutindeni, studiile privitoare la realităţile româneşti, bucurîndu-se de serioase aprecieri. Se schiţează de pe acum zone ale unor cercetări avansate, în jurul oraşelor Suceava [1]; Bacău [2]; Vaslui [3]; Bucureşti [4]; Tîrgovişte [5]; Craiova [6] etc.

Este un fapt de netăgăduit că teritoriul de la sud de Carpaţi a evoluat timp de un mileniu, cu o structură ce a avut la bază organizare rurală prin excelenţă. Aceasta va fi fost determinată în cea mai largă măsură de efectele valurilor migratoare din secolele III—XIII e.n. Chiar conturarea primelor centre de factură urbană, într-o fază tardivă altor zone europene, se datoreşte conjuncturilor politice dominate de valurile succesive ale migratorilor. Se poate astfel vorbi de un regres pe planul vieţii urbane, care a dus la lichidarea oricăror forme de moştenire urbană antică.

---

* Comunicare expusă la Sesiunea organizată de Muzeul judeţean Dîmboviţa, Tîrgovişte, 9—10 mai 1980.

[1] M. D. Matei, *Premizele formării oraşului medieval Suceava şi rolul aşezării pînă la mijlocul secolului al XIV-lea*, în, S.C.I.V.A., 1, Tom. 28, ianuarie-martie, 1977 ,p. 71—85.

[2] Al. Artimon şi I. Mitrea, *Aşezarea medievală din secolele XIV—XV de la curtea domnească-Bacău*. în „Carpica", VIII, 1976, Bacău, p. 222.

[3] Aurica Popescu, *Formarea şi dezvoltarea tîrgurilor ţinutului Vaslui, Tutova şi Fălciu în secolele XIII—XIV*, Comunicare ţinută la Sesiunea privind cercetarea în muzeele de istorie, Bucureşti, 20—22 noiembrie 1978.

[4] Panait I. Panait, *Aşezare şi locuinţă în bazinul mijlociu al Argeşului (Sec. XIV—XV)*, în „Revista Muzeelor", an. VIII, 1971, 3, p. 238—242.

[5] G. I. Cantacuzino, *Probleme ale raportului dintre începuturile aşezărilor urbane medievale şi curţile domneşti din Ţara Românească*, în „Studia Valahica", Tîrgovişte, 1970, p. 101—102 ; Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter, *Tîrgovişte. Consideraţii asupra începuturilor oraşului medieval*, în „Revista Muzeelor şi Monumentelor", Monumente, 2, 1978, p. 26 şi harta.

Pentru centrul Cîmpiei Române, urbanismul antic a avut efecte mai puţin revelatoare, el fiind specific teritoriului provinciei. Şi chiar dacă în faza anterioară cuceririi romane şi în această parte a ţării funcţionaseră mai multe acropole getice, timp de 14 veacuri celula de bază a societăţii autohtone a continuat să fie satul, de dimensiuni variabile, evoluînd în limite teritoriale largi.

Dacă pentru o parte a Europei de apus, ce cunoscuse urbanismul roman, ruralizarea a însemnat un transfer de capacităţi de producţie către sate [7]; pentru zonele noastre, secolele III—XIII au însemnat o uniformizare a producţiei meşteşugăreşti, pe filiera producţiei meşteşugăreşti săteşti, condiţionată de conjunctura general europeană.

Producţia şi tehnologiile tradiţionale au continuat anumite ramuri, ca olăritul, metalurgia, agricultura, conturîndu-se ca fiind specifice populaţiei ce a continuat o vieţuire sedentară, în forme romanice. Conjuncturile istorice dintr-o mare parte a Europei au determinat astfel o evoluţie lentă, de lungă durată, dar continuă, a unui proces economic ce conţinea germenii dezvoltării continui. De-a lungul acestui mileniu de evoluţie, procesul economic şi social românesc a înregistrat etape de lentă evoluţie, dar şi momente de avînt. Întregul proces se petrece pe fundalul unei impresionante creşteri a numărului de locuitori în bazinul mijlociu al Argeşului, aşa încît, în secolul al XIV-lea, este surprinsă o adevărată pulsaţie demografică.

Permanent comunităţile autohtone au continuat să producă o serie de bunuri, cu care făceau schimburi în sfere mai apropiate sau mai depărtate. Anumite ramuri (creşterea vitelor, exploatarea sării) vor fi avut chiar împrejurări favorabile. În domeniul schimburilor, nu trebuie neglijate, chiar în condiţiile tulburi ale mileniului I, relaţiile pe diverse planuri cu sudul Dunării, cu lumea balcano-bizantină.

Descoperirile arheologice efectuate în mai multe regiuni ale Ţării Româneşti reliefează pentru secolele III—XIV, nu numai o locuire continuă, dar chiar o intensificare a acestora, numărul aşezărilor fiind în permanentă creştere. Pentru secolele IX—XI numai în spaţiul bucureştean s-au înregistrat pînă acum aproape 40 de vetre săteşti [8]. Nu în mod întîmplător în centrul vechi al oraşului Bucureşti, în chiar nucleul medieval al tîrgului, au fost identificate vestigii ale aşezărilor din secolele IV—VII şi de mari întinderi pentru secolele IX—XI [9], vatra veche a Bucureştilor dovedindu-se a fi un pămînt de intensă şi continuă locuire, caracteristică observată şi în cazul altor oraşe medievale, formate în veacurile XIV—XV. Este de remarcat faptul că nici un oraş apărut în această etapă nu este lipsit, în vatra sa, de urme ale locuirii anterioare.

Cercetarea de la Bucureşti scoate în relief faptul că din rîndul ocupaţiilor şi îndeletnicirilor locuitorilor din centrul Cîmpiei Române,

---

[7] M. D. Matei, *Observaţii în legătură cu raporturile economice dintre oraşele medievale şi satele situate în împrejurimile acestora*, în SCIVA, 3, Tom. 29, iulie-septembrie, 1978, p. 365.

[8] Panait I. Panait, *Densitatea aşezărilor feudale timpurii pe teritoriul Bucureştilor*, în „Revista Muzeelor", 3, 1973, p. 233—237.

[9] *Ibidem*, p. 235.

de-a lungul întregii perioade cuprinse între secolele III şi XIV, nu lipseau agricultura şi o serie de meşteşuguri cum sînt olăritul, prelucrarea osului, turnarea metalelor, fabricarea unor podoabe, executarea instrumentarului de uz casnic. Cît din această producţie era destinată schimbului este greu de precizat. În mod sigur olăria lucrată în cele trei cuptoare de ars ceramica, de la Străuleşti-Măicăneşti [10] (sec. III—IV), nu era destinată numai consumului local. Pentru secolele V—VII, cercetătorul Victor Teodorescu identifică centre în care se practica turnarea metalelor, giuvaergeria, matriţarea etc. [11]; Un cuptor de redus minereuri şi prelucrarea pe nicovală a metalelor, în aşezarea cercetată la Străuleşti-Măicăneşti, presupun o activitate pricepută şi de oarecare frecvenţă. În acelaşi timp vasele din caolin, sau sigiliul vamal bizantin, descoperite la Băneasa [12] dovedesc persistenţa unor relaţii economice stabile cu lumea bizantino-balcanică în secolele IX—XI.

Este clar astfel că se practica în mod curent un schimb de produse, după principii şi obişnuinţe mult mai vechi, fapt observat şi în cazul cercetărilor de la Tîrgovişte, Suceava [13] etc., schimb intensificat şi de creşterea demografică din secolele XIII—XIV. Aceste schimburi aveau un caracter restrîns în interiorul aceleiaşi comunităţi, dar implica ample structuri atunci cînd se petrecea între un sat şi alte sate, pentru început.

Schematic, în acest schimb erau antrenate cîteva categorii de bunuri. Mai întîi pot fi socotite bunurile agro-pastorale, specifice profilului economic al satelor din zona de cîmpie. Bunurile meşteşugăreşti ce necesitau anumite condiţii de producţie, întîlnite numai în anumite locuri, constituiau o a doua categorie de bunuri în mişcare pe spaţii largi (pive ,mori, căruţe, roţi, linguri ,rogojini etc.) Cea de-a treia categorie fixa profilul economic al zonelor de deal şi mai ales de munte, fiind constituită mai ales din materiale şi bogăţii existente în subsol. Sarea şi piatra din anumite sortimente au fost permanent produse căutate pe arii întinse.

Producerea şi excedentul fiecărei categorii de bunuri impunea amploarea participării la schimburi şi angajau comunităţi situate la distanţe diferite. Relaţiile comunităţilor apropiate aveau un caracter complementar, producîndu-se la intervale mici. La intervale stabilite, legate de epoca recoltărilor, locuitorii din zone îndepărtate, producători de diverse profiluri, se întîlneau în locuri ştiute, schimbînd bunurile ce le deţineau. Aceste centre vor fi generat şi primele oraşe ale feudalismului românesc.

Este clar că sistemul necesităţilor curente presupunea combinarea tuturor categoriilor de bunuri, impunea schimbul între comunităţile profilate sau nu, întreaga operaţiune fiind generată de satisfacerea necesităţilor.

---

[10] Idem, *Relaţiile Bucureştilor cu satele învecinate în secolele XIV—XVI*, Material prezentat la Sesiunea de rapoarte privind cercetarea ştiinţifică în muzee în anul 1979, Sibiu, 29—31 octombrie 1979.

[11] Victor Teodorescu, *Centre meşteşugăreşti din secolele V—VII e.n. în Bucureşti*, în „Bucureşti", IX, 1972, M.I.M., Bucureşti, p. 93—97.

[12] Margareta Constantiniu şi Panait I. Panait, *Cercetarea feudalismului timpuriu pe teritoriul oraşului Bucureşti*, în „Bucureşti", III, 1965, M.I.M., p. 13—21.

[13] M. D. Matei, *op. cit.*, în SCIVA, 1, Tom. 28, ianuarie-martie, 1977, p. 74—75.

Procurarea presupune deplasarea într-o direcţie sau alta a producătorilor, la momente definite, către locuri de întîlnire stabilite prin tradiţie. Îndeplinind rolul de mijlocitor al schimbului de produse pentru locuitorii satelor din împrejurimi, dar şi pentru producătorii agricoli din zonele mai îndepărtate, Suceava a evoluat încă înainte de a fi capitală a Moldovei, drept centru de producţie şi schimb al aşezărilor din bazinul Somuzurilor [14].

Trecerea din faza preurbană în cea orăşenească a unor tîrguri, în secolele XIII—XIV, marchează realităţi anterioare, cristalizate în conştiinţa locuitorilor zonei. Ca o dovadă a desfăşurării procesului în această formă este însăşi esenţa noţiunii de oraş medieval ca centru de producţie şi de schimb, în faza preurbană şi cea incipient urbană neexistînd deosebiri edilitare susceptibile între satele zonei şi centrul acestora. Faptul a fost remarcat la Suceava pînă în prima jumătate a secolului al XIV-lea [15].

Cea de-a treia premiză şi cea mai importantă, izvorîtă din cercetările efectuate în centrele urbane menţionate şi mai cu seamă în hinterlandul lor corespunzător, reliefează corelaţia direct proporţională existentă între coeficientul demografic şi geneza unui centru urban. 28—30 de sate într-un spaţiu de 20 km/15 km la Suceava, aceleaşi condiţii la Siret şi Baia, 40—42 de sate în bazinul mijlociu al Argeşului la Bucureşti, numeroasele sate dintre Ialomiţa şi Dîmboviţa superioară la Tîrgovişte, situaţii similare la Vaslui, Craiova, Piatra Neamţ şi în alte părţi, au determinat evoluţia unei aşezări către forma urbană de organizare.

Factorul demografic a constituit pentru Bucureşti nu numai o premiză iniţială, sesizabilă încă din secolele IX—XI, ci chiar elementul dinamizator al evoluţiei urbane, începînd din veacul al XIV-lea, legat indisolubil de producţia de mărfuri, element definitoriu pentru aşezarea angajată pe drumul urbanizării. Chiar creşterea numărului de locuitori de la oraşe în secolele următoare are la bază infuzia cu elemente săteşti — de preferinţă meşteşugari — din împrejurimi şi abia în al doilea rînd sporul natural de populaţie. Privită prin această prismă, forţa economică — meşteşugărească — a oraşelor în perioada lor de început, nu reprezintă altceva decît suma potenţialului de tehnică şi producţie existente în satele zonei în faza anterioară, deosebirea între produsul orăşenesc în raport cu cel rural intervenind după un timp în care meşteşugarul s-a dedicat cu predilecţie ocupaţiei meşteşugăreşti, dobîndind îndemînare şi productivitate mai mare, realizînd deci aceleaşi bunuri cu mult mai ieftine decît meşteşugarul sătesc.

De bunăseamă ritmul şi proporţiile urbanizării au fost variate după veacul al XIV-lea, fiind favorizate de raporturile cu autorităţile medievale, de dispoziţia faţă de drumurile comerţului general european etc. La Argeş, curtea lui Basarab şi cea anterioară a lui Seneslau au făcut ca încă de la începutul secolului al XIII-lea [16] forma urbană

---

[14] *Ibidem*, p. 83—84.

[15] *Ibidem*, p. 80—81.

[16] Nicolae Constantinescu, *Curtea domnească din Argeş. Probleme de geneză şi evoluţie*, in „Buletinul Monumentelor Istorice", an. XL, 1971, 3, p. 23.

de dezvoltare să fie cunoscută. La Cîmpulung, oraşul era constituit la 1300. Oraşul Bucureşti face parte din marea grupă a înfiripărilor urbane de la mijlocul şi cea de-a doua jumătate a secolului al XIV-lea, fiind de bunăseamă anterior ca centru de schimb al satelor din bazinul mijlociu al Argeşului [17].

Tîrgovişte [18] şi Bucureşti [19] au cunoscut prin stabilirea scaunului domnesc sau prin construcţia primei cetăţui cu rosturi militare, o impulsionare fără precedent a dezvoltării urbane, resimţită pe planul organizării urbane şi mai cu seamă în producţia de mărfuri, pătrunse în mare cantitate în lumea satelor din jur. La Piatra Neamţ, Suceava şi Siret stabilirea de timpuriu a unor curţi domneşti, în ultimul sfert al veacului al XIV-lea, a imprimat unor aşezări mai vechi o nouă importanţă economică şi politică, de natură să înregistreze saltul calitativ de la rural la urban, într-un ritm mult accelerat.

Poziţia favorabilă a Bucureştilor pe drumul ce lega zona subcarpatică de vadul de la Giurgiu a făcut ca permanent pe acest drum să se vehiculeze mărfuri ale comerţului general european. Monedele emise în secolele X—XIII, au circulat în zona bucureşteană [20]; alături de bunuri relevate prin săpături.

O realitate economică izvorîtă din condiţiile concrete ale evoluţiei istorice a acestor locuri este aceea a desfăşurării în secolele XII—XIII, atît a unui schimb mijlocit de monede, bătute mai ales în monetăriile bizantine, cît şi a unui schimb de produse pentru alte produse. Descoperirile monetare de la Bucureşti [21] şi din împrejurimi lasă să se vadă circulaţia unei cantităţi de monedă ce nu oferă imaginea completă a producţiei şi schimburilor .Răspîndirea mai restrînsă în lumea satului a monedei nu poate aşadar documenta o slabă activitate de producţie şi de schimb. Însăşi prezenţa unui număr redus de categorii de bunuri procurate prin schimbul general european, reprezentate de podoabe şi obiecte de cult [22], cărora trebuie să le asociem neapărat stofele fine, mătăsurile şi bumbacul, dovedesc capacităţile locale de satisfacere a necesităţilor celor mai largi. Prezenţa mărfurilor negustoreşti ilustrează contactul cu lumea balcano-bizantină sau european-centrală şi existenţa unor excedente, dacă nu chiar monedă, cu care puteau fi plătite asemenea lucruri, procurate de pe o piaţă stabilă.

---

[17] Panait I. Panait, *Începuturile oraşului Bucureşti în lumina cercetărilor arheologice*, în „Bucureşti", V, M.I.M., 1967, p. 23—24.

[18] Nicolae Constantinescu şi Cristian Moisescu, *Curtea domnească din Tîrgovişte*, Bucureşti, 1965, p. 6.

[19] Panait I. Panait, Aristide Ştefănescu, *Muzeul Curtea Veche*, Bucureşti, 1973, p. 21.

[20] O. Iliescu, *Despre un tezaur de monede bizantine din vremea Comenilor găsit la Bucureşti*, în SCN, III, 1960, p. 493—495 ; *Istoria oraşului Bucureşti*, vol. I, M.I.B., 1965, p. 68 ; Gheorghe Poenaru Bordea şi Corneliu Popa, *Noi date numismatice privind prezenţele bizantine în Cîmpia Română în secolele IX—XI*, în „Ilfov. File de istorie", Bucureşti, 1978, p. 135—141 ; Octavian Iliescu, *Monede bizantine din secolele XII—XIII, găsite la Dunărea de Jos*, în „Ilfov. File de istorie", Bucureşti, 1978, p. 145—150.

[21] *Ibidem.*

[22] M. D. Matei, *op. cit.*, în SCIVA, 1, Tom. 28, ianuarie-martie, 1977, p. 72—75.

În a doua jumătate a secolului al XIV-lea necesitatea banilor ca mijloc de schimb, în condiţiile amplificării comerţului, a determinat domnia să bată monedă proprie. Vladislav I *(1364—1377)* bate în Ţara Românească primele monede, înlesnind astfel operaţiunile de schimb, ca o reflectare a unui nou nivel atins. Baterea monedei proprii trebuie să fi favorizat mult dezvoltarea oraşelor. Fazei schimburilor cu monede proprii, îi corespund cele mai multe din tîrgurile zonei de cîmpie. Aceasta ar putea marca şi o nouă orientare economică, o mutare a centrului de greutate al economiei bazate pe bogăţiile naturale şi ale subsolului, către o economie medievală agrară. De altfel geneza oraşului de cîmpie, fără să se lipsească de producţia meşteşugărească, este de neconceput fără intensificarea economiei agrare.

În concluzie, în cercetarea bucureşteană asupra genezei oraşului, s-a reuşit să se identifice cîteva constante, comune şi altor centre, pe care le considerăm premize ale dezvoltării urbane a Bucureştilor. Acestea sînt :

— Factorul demografic, de importanţă primordială, fără de care este de neconceput naşterea unui oraş medieval.

— Locuirea intensă şi continua practică a unor ocupaţii şi îndeletniciri agricole şi de meşteşug de-a lungul secolelor III—XIII.

— Producţia şi participarea la viaţa economică a aşezărilor din zonă încă înainte de începutul procesului de urbanizare.

Trecînd peste aceste constante, ritmul urbanizării şi proporţiile sale au putut fi influenţate de o serie de alţi factori, oraşul medieval valah fiind rezultanta unor procese determinate de evoluţia internă. Înfiriparea oraşelor de cîmpie nu este un fenomen întîmplător. Ea reflectă creşterea importanţei economice a ramurilor agrar-pastorale şi mutarea centrului de greutate al economiei medievale în această direcţie, fapt resimţit şi accentuat în secolul al XV-lea prin transferarea centrului politic în această zonă.

ISTORIE

CONSIDERAȚII ISTORICE ASUPRA COMUNEI BUTIMANU DE LA PRIMA ATESTARE DOCUMENTARĂ PÎNĂ LA SFÎRȘITUL VEACULUI XIX

CONSTANȚA BORONEANȚ

Din punct de vedere fizico-geografic, comuna este așezată în Cîmpia Româna, în partea de N-V a unității geomorfologice denumită de Gh. Vîlsan [1] și Vintilă Mihăilescu [2] Cîmpia Vlăsiei. P. Coteț denumește această parte a Cîmpiei Române, Cîmpia Snagovului [3].

Pînă în luna ianuarie 1981, comuna a fost parte din județul Ilfov, iar de la această dată a fost trecută în componența județului Dîmbovița. Se învecinează la N cu comunele Cojasca și Cornești, jud. Dîmbovița, la N-E cu comuna Poienarii Burchii, jud. Prahova, la E cu comuna Niculești, în S cu comunele Crevedia și Ciocănești iar la S-V și N-V cu comuna Răcari, toate din jud. Dîmbovița. În componența sa intră satele : Butimanu (localitate reședință), Bărbuceanu, Lucianca și Ungureni. În vechile împărțiri administrativ-teritoriale mai sînt pomenite, ca făcînd parte din comuna Butimanu, satele : Sterianu de Sus, de Mijloc și de Jos, Decindea și Linia Luceanca care acum sînt integrate satului Butimanu *(fig. 1)*.

Vetrele satelor care alcătuiesc comuna sînt localizate pe interfluvii (cîmpuri) în imediata apropiere a unor văi. Astfel, satul Butimanu, în componența actuală, este situat pe ambele maluri ale pîrîului Ceaușu (Snagovul Mare), Bărbuceanu pe partea stîngă a pîrîului Ceair iar Luceanca și Ungureni pe partea dreaptă a pîrîului Luciu. Cele trei pîrîuri care se unesc la ieșirea lor de pe teritoriul comunei, în partea de E, mai poartă denumirea și de Coadele Snagovului. Denumirea acestor rîuri pare să fi suferit schimbări pe parcursul evoluției istorice a acestei părți de ținut [4].

Teritoriul comunei este străbătut de drumul național 1 A București-Ploiești care se pare că se înscrie pe drumul vechi al Tîrgoviștei în care „se vărsa" [5] drumul vechi al mocanilor în imediata apropiere a drumului de poștă care trecea prin Vulpești.

---

[1] Gh. Vâlsan, *Cîmpia Română, Opere alese*, București, 1971.

[2] V. Mihăilescu, *Vlăsia și Mostiștea*, B.S.R.G., XLIII, 1924, p. 11.

[3] P. Coteț, *Cîmpia Română*, București, 1976.

[4] C. Boroneanț, *Studiu Geografic al Comunei Butimanu, Jud. Ilfov*, 1975 (manuscris), p. 4—5.

[5] C. Alessandrescu, *Geografia Județului Ilfov*, București, 1892, p. 350—351.

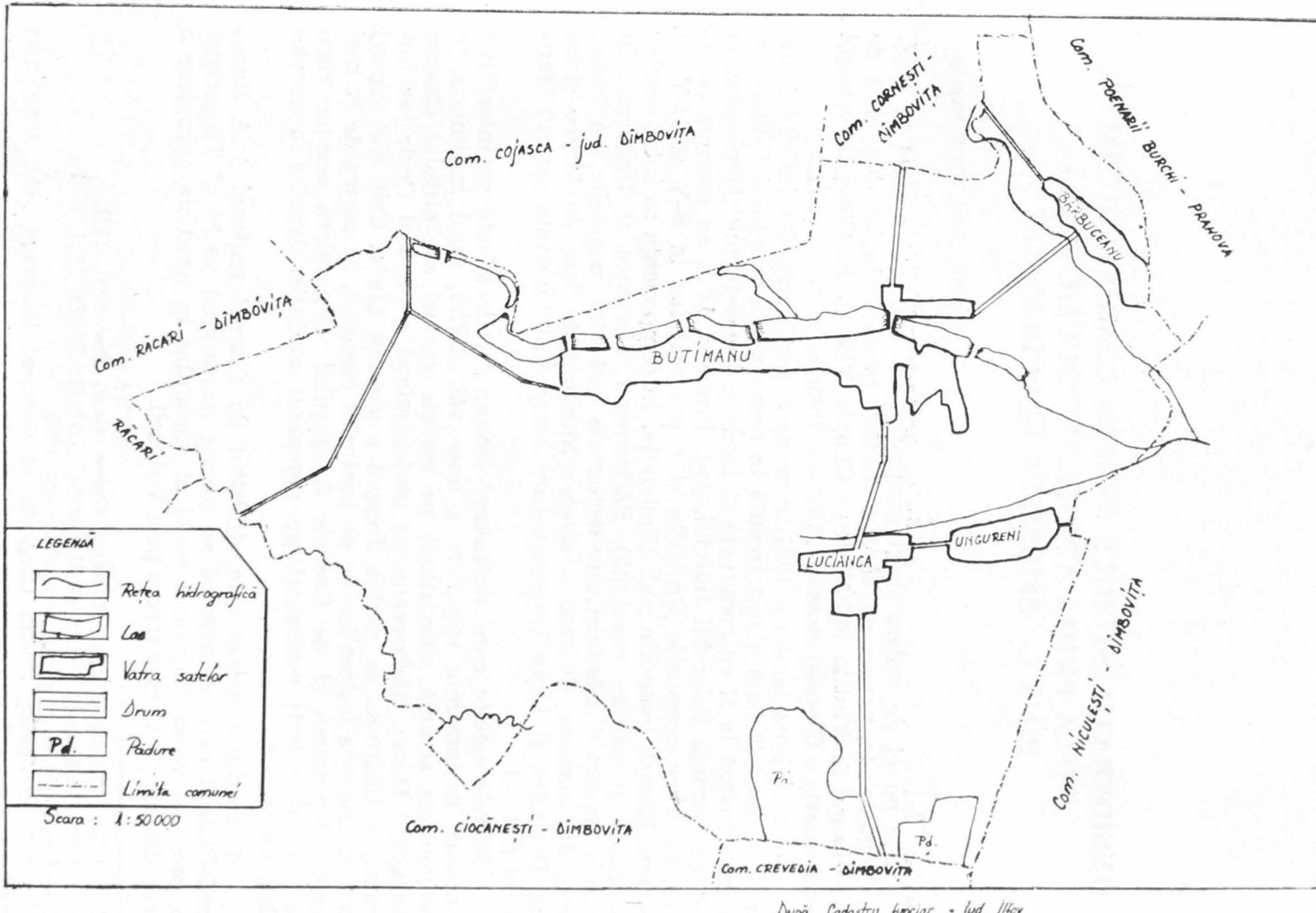

Fig. 1. Harta comunei Butimanu — vecinătăți (după harta cadastrală din 1972).

Numai întîmplarea, credem noi, face ca prima atestare documentară a localității să dateze abia de la sfîrșitul secolului XVIII deoarece din cercetările arheologice făcute de D. V. Rosetti [6], și de noi cu copiii de la școala generală, membri ai Cercului de Istorie și Arheologie, sînt cunoscute dovezi de locuire de la sfîrșitul paleoliticului superior, din neolitic, epoca bronzului, dacică, daco-romană, din secolele V—VI, XI—XII și XIII—XVIII [7]. Unele dintre piesele descoperite pe teritoriul comunei Butimanu se află în colecțiile Muzeului de istorie a municipiului București și au intrat de mult în circuitul istoric, cum ar fi un brăzdar de plug datat de unii specialiști în sec. XVI [8], iar de alții, în sec. XVII [9]. Alte materiale vor intra în circuitul științific după publicarea lor. Ne-am referit, desigur, la cele din perioada de după întemeierea primelor voievodate românești și a celei care precede acest moment din istoria devenirii poporului român.

Pînă acum nu s-au descoperit documente în care să fie menționat Butimanu sau vreunul din satele componente, mai vechi decît secolul XVIII. Această situație se poate datora faptului că nu s-au aflat pe moșia vreunei mănăstiri, a vreunui domn sau mare dregător.

Cea mai veche atestare a comunei o găsim în Catagrafia din 1810 în legătură cu biserica de lemn din Butimanu — Decindea cînd „preotul Dumitru (sîn) Popa Radu a fost preoțit pentru biserica și poporul din sat“ [10]. Desigur, satul trebuie să fi existat anterior acestei date, fapt confirmat și de cercetările arheologice.

Popescu-Băjenaru, forțînd litera unui document de la 1648 privind mănăstirea din Bălteni, susține că printre satele mănăstirii trebuie să fi fost și Butimanu. Faptul este posibil dar deocamdată rămîne de domeniul ipotezei [11].

Butimanu este menționat apoi și în harta rusă din 1835, după cum constată C. C. Giurescu [12]. În hartă mai sînt menționate : Sterianu de Sus, Poienari, o cîrciumă la N de Sterianu de Jos dar fără număr și o localitate Coasta Snagovului[13]. Ne întrebăm dacă aceasta din urmă nu ar putea fi Decindea.

În anul 1861, în timpul domniei lui Al. I. Cuza, cu ocazia împărțirii administrative sînt menționate toate satele care alcătuiesc azi comuna Butimanu. Ele nu făceau parte din această comună și sînt consemnate cu următoarele denumiri : Butimanul Petrescului format din

---

[6] Dinu V. Rosetti, *Civilizația de tip București*, 1935.

[7] C. Boroneanț, *Comuna Butimanu. Monografie istorică*, 1975, (manuscris), p. 1—5. După redactarea monografiei cercetările au continuat, descoperindu-se noi materiale arheologice.

[8] Părere emisă de P. Panait și mărturisită nouă verbal.

[9] V. Neamțu, *La technique de production céréalière en Valachie et Moldavie jusqu'au XVIIIe siècle*, B.H.R., București, 1975, p. 52.

[10] R. Crețeanu, *Bisericile de lemn din regiunea București*, în Glasul Bisericii, 1—2, 1964, p. 62—63.

[11] Popescu Băjenaru, *Schitul Bălteni din Codrii Vlăsiei*, Ed. a II-a, București, 1912.

[12] C. C. Giurescu, *Principatele Române la începutul secolului al XIX-lea*, București, 1957, p. 246.

[13] Idem, p. 243.

37 de case în care trăiau 38 de familii, Luceanca în care trăiau 64 de familii, Pășcăneanca cu cătunul Ungureni avînd 31 de case și 32 de familii. Sterianu (probabil de Sus) avea 37 de case și 38 de familii. Sterianu de Mijloc cu cătunul Sterianu „de Jos", erau formate din 51 de case și 52 de familii. Comuna în această alcătuire făcea parte din plasa Znagovu, jud. Ilfov [14]. Poienarii (Bărbuceanu) ținea de comuna Tătărăi, județul Dîmbovița [15], iar Decindea este pomenită tot cu numele Butimanu ca făcînd parte din plasa Ialomița, jud. Dîmbovița și avea 105 case cu 105 familii [16].

În împărțirea din 1864 Butimanu făcea parte din districtul Ilfov, plasa Snagov ca și Poienari (poate Bărbuceanu) și Luceanca după cum le menționează decretul semnat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza [17].

În 1865 Comuna Butimanu făcea parte din plasa Znagov, jud. Ilfov, iar în alcătuirea sa intrau satele : Pășcăneanca (Ungureni), Sterianu de Mijloc și de Josu. Toate la un loc avea 120 de case cu 123 de familii și două biserici [18]. Lucianca era comună de sine stătătoare cu 80 de case, 88 de familii și o biserică [19]. Poienarii țineau de Tătărăi [20]. Butimanu — Decindea și Sterianu de Sus nu sînt menționate în nici un fel.

În 1874 sînt se fac propuneri de modificări administrative pe întreaga țară, în legătură cu Comuna Butimanu se specifică următoarele : „comuna însemnată în tablou cu numele de Butimanu se va dezlipi în două, adică :

1. Cătunele Poienarii lui Polizu, Poienarii Vulpești, Poienarii Niculescului, Ciocănarii, Perișu și Movila, vor forma o comună cu numele de Poienarii Niculescului.

2. Cătunele Butimanu, Lucianca, Pășcăneanca, Sterianu de Mijloc, Sterianu Vlahuții, vor forma o a doua comună cu numele și reședința în Butimanu Petrescului" [21].

În același document dar la pag. 3687 se spune : „Comuna Periș se va dezlipi de la comuna Butimanu și se va alipi la comuna Tîncăbești". Aceasta însemna că între 1865 și 1874 a mai avut loc o împărțire teritorial-administrativă în urma căreia comuna Butimanu îngloba toate satele menționate în proiectul din 1874. Atît împărțirea presupusă cît și proiectul s-au dovedit a fi nerealiste deoarece în tabelul definitiv de după votarea legii de împărțire administrativă, prevederile din proiect sînt nesocotite iar în tabelul publicat de Monitorul Oficial din 26 iulie/7 august 1875 comuna poartă denumirea : Butimanu-Lucianca și are următoarea componență : Butimanu, Linia-Luceanca (reședință), Pășcăneanca, Sterianu de Jos, de Mijloc și de Sus [22]. Se revenise la împăr-

[14] *Indicele comunelor orășiane și rurale din Muntenia*, București, 1861, p. 30.
[15] *Idem*, p. 28.
[16] *Idem*.
[17] *Monitorul Oficial* din 29 noiembrie/11 decembrie 1864, p. 1262.
[18] *Ministerul de Interne și Agriculturii, Indicele comunelor României după noua organizare*, București, 1865, p. 49.
[19] *Idem*, p. 50.
[20] *Idem*, p. 28.
[21] *Monitorul Oficial* din 22 noiembrie 1874, p. 3689.
[22] *Monitorul Oficial* din 26 iulie/7 august 1875, p. 4961.

țirea din vremea lui Alexandru I. Cuza. Ca element nou apare menționarea satului Linia-Luceanca, sat component al localității Butimanu.

În 1887, după reorganiazrea administrativă din acel an, comuna se menține cu aceeași denumire și componență ca în 1875. Din indicatorul publicat după reorganizarea din 1887 aflăm că venitul comunei se ridică la 3792 lei iar cheltuielile de 3907 (de unde deducem că era o comună slab dezvoltată din punct de vedere economic, dacă o comparăm cu comuna Bucoveni ,care avea un venit de 21515 lei iar cheltuielile se ridicau la 20602 lei)[23]. Ne lipsesc datele referitoare la satele Bărbuceanu (Poienari)[24] și Decindea[25] care făceau parte din județul Dîmbovița, respectiv din comunele Tătărăi și Cătunu.

Indicatoarele din 1896[26], 1897[27] nu aduc elemente care să arate vreo schimbare în alcătuirea comunei sau în potențialul său demografic și economic.

O dată cu apariția lucrării, Marele Dicționar Geografic al României[28] care se inspira pentru jud. Ilfov în special din Dicționarul Geografic al Județului Ilfov, întocmit de C. Alessandrescu pe baza datelor din documentele menționate din 1864, 1878, 1889[29] și din altele strînse special pentru această lucrare, datele privind comuna și satele care o alcătuiesc sînt mult mai numeroase.

Ne vom ocupa, pe rînd, de fiecare dintre localitățile care formează astăzi comuna, ținînd seama, în special, de „Marele Dicționar Geografic".

Butimanu. În lucrarea sus citată sînt menționate două localități cu aceeași denumire și anume : ca sat al comunei Butimanu-Luceanca, jud. Ilfov din care fac parte satele : Butimanu, Linia-Luceanca, Luceanca, Pășcăneanca, Sterianul de Sus, Sterianul de Mijloc și Sterianul de Jos[30], și ca sat al comunei Cătunu în componența căreia mai intrau satele : Bujoreanca, Hodărăști și Ochiul Boului, jud. Dîmbovița. Această menționare se referea la localitatea Decindea (Butimanul Mic)[31].

Toponimul Butimanu după Marele Dicționar Geografic al României, preluat din tradiția orală, provine de la îndeletnicirea principală a locuitorilor — confecționarea butilor[32], și se referă evident la amîndouă localitățile care poartă același nume, dar unul dintre acestea trebuie să fi fost mai vechi și s-a extins și asupra celuilalt. Ambele sînt situate pe apa Ceaușului, deja menționată, una în fața celeilalte, despărțite de cursul pîrîului și de o luncă largă, nelocuibilă, odinioară acoperită de vegetație arboricolă și ierboasă — specifice luncii.

---

[23] *Indicator al comunelor urbane și rurale din Regatul României din 1887*, p. 162.

[24] *Idem*, p. 89.

[25] *Idem*, p. 88.

[26] *Indicatorul comunelor urbane și rurale din Regatul României*, București, 1896, p. 207, 114, 416.

[27] *Indicatorul alfabetic al comunelor urbane și rurale*, București, 1897, p. 8.

[28] I. Lahovary, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *Marele Dicționar Geografic al României*, București, 1892, vol. II, p. 91, 304.

[29] C. Alessandrescu, *op. cit.*, p. 350—351.

[30] I. Lahovary, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 91.

[31] *Idem*, p. 304.

[32] *Idem*, p. 91.

După datele cuprinse în Marele Dicționar Geografic, satul s-a înființat pe la 1790 din oamenii fugiți în pădure după victoria armatelor ruso-austriece asupra turcilor de la Focșani și Mărtinești pe Rîmnic, război ce s-a terminat cu pacea de la Iași. Aceștia au fost aduși aici de către un oarecare clucer State, fostul proprietar al moșiei de la acea dată, care le-a dat pămînt de cultivat și loc de case. Se specifică chiar locul vetrei de sat, anume „deasupra văii Luicănească" [33], probabil denumirea veche a unui afluent al pîrîului Ceaușu. Credem că localitatea a putut fi mai veche — iar acești oameni au fost aduși aici spre a întări și mări potențialul uman al moșiei. Această informație este întărită și de Harta rusă din 1835 [34] și de aceea a lui I. Popp de Száthmary pe care se află menționată [35].

După datele Dicționarului, suprafața totală a satului era de 274 ha pe care trăia o populației de 267 de locuitori, din care 37 erau țigani. Moșierul St. Iorgulescu avea 150 hectare. Din acestea, 110 ha, erau cultivabile, 5 ha sterpe, 20 ha izlaz, 15 ha pădure. Restul suprafeței era cultivată de locuitori care aveau și 9 ha sterpe. În sat se aflau 164 vite mari și 225 vite mici. Comerțul îl făcea un cîrciumar. Satul mai avea o povarnă și un pod stătător. Aici se afla primăria comunei construită cu fondurile județului în 1887, pentru care s-a cheltuit suma de 6460 lei și o școală mixtă frecventată de 19 elevi și o elevă, cu întreținerea căreia se cheltuiau anual 1388 lei. Biserica satului a fost construită în 1836 de către un preot paroh care se numea Constantin Mirodot și era deservită de doi preoți parohi și doi cîntăreți [36].

Sterianu de Sus. Numele și-l trage probabil de la proprietarul Stere Harapliu care a întemeiat cătunul cam pe la 1860 [37]. Acest an nu poate fi luat în considerație, ca an al înființării localității deoarece este menționată pe harta rusă din 1835 [38] și de harta lui I. Popp de Szatmary din 1856 [39] și ca atare trebuie să fi fost mult mai veche.

Este situat pe partea dreaptă a Coadei Snagovului (Ceaușul) și cuprindea în hotarele sale și pădurea Deșloaia. Avea o suprafață de 662 ha. Populația număra 204 locuitori. Proprietar în preajma redactării Dicționarului [40] era P. Vlahuți care stăpînea 575 ha pămînt arabil, 250 ha pădure, 45 ha izlaz și 5 ha sterpe. Locuitorii aveau 87 ha din care 4 ha sterpe. În sat se aflau 177 vite mari și 229 vite mici. Comerțul

[33] *Idem*, în volumul IV, p. 170 este menționat un cătun cu numele Linia Păltineanu, înființat în 1852 de către proprietarul C. Păltineanu pe valea Luicăneasca, cu 225 de locuitori care au fost împroprietăriți în 1864, dîndu-li-se 112 ha din moșia lui A. Vanicu. În cătun erau 145 vite mari și 145 vite mici. Pe teritoriul său se aflau șase fîntîni, în afară de fîntîna Izvorul Tămăduirii.

[34] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 246.

[35] I. Popp de Szatmary, ***Charta Românieі meridionale pictată în ordinea Măriei selle Principelui Domtitoriu Alexandru Ioanne I. în stabilimentulu Artisticu Szatmary***, București, 1864. Planulu originalu, ridicatu de ingineri austriaci la anulu 1856.

[36] I. Lahovary, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 81.

[37] *Idem*, vol. V, p. 408 ; C. Alessandrescu, *op. cit.*, p. 251.

[38] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 243.

[39] I. Popp de Szatmary, *op. cit.*

[40] I. Lahovary, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *op. cit.*, vol. V, p. 408.

era făcut de un circumar. În sat se stabiliseră doi străini. Pînă în 1865 a existat o biserică de lemn dar, după cum arăta C. Alessandrescu „a ars cu desăvîrșire“ [41]. Ar putea fi cea mai veche așezare de pe teritoriul comunei. V. Mihordea, după un document nedatat o situează în secolul XVIII [42]. Această ipoteză pare a fi confirmată și de cercetările arheologice efectuate în această parte a comunei și de harta rusă.

Sterianu de Mijloc. Pe Harta lui I. Popp de Szatmary este consemnat, ceea ce ne face să presupunem că exista mai demult [43]. Avea o suprafață de 241 ha și o populație de 88 locuitori [44]. Proprietar era C. Presan care deținea 208 ha din care 115 ha erau cultivabile, 75 ha pădure, 15 ha izlaz, 3 ha sterpe, iar locuitorii stăpîneau 33 ha, din care 4 ha sterpe. În sat se aflau 50 de vite mari și 82 vite mici. Printre locuitorii satului se aflau și doi străini [45].

Sterianu de Jos. A fost înființat de proprietarul moșiei I. Goruneanu în 1855. Îl găsim menționat însă de harta rusă, ceea ce înseamnă că și-a menținut numele dinainte iar toponimul de Sterianul și legenda originii sale trebuie situată înainte de 1835 [46]. Localitatea este bine marcată și pe harta lui I .Popp de Szatmary [47]. Avea o suprafață de 237 ha și 104 locuitori. Proprietarul deținea 203 ha din care 103 cultivate, 2 ha sterpe, 30 ha izlaz, 40 ha pădure, 1 ha eleșteu și 1 ha vie. Acesta avea și o mașină de treierat. În sat erau 92 vite mari și 60 vite mici.

Lucianca. „Marele Dicționar Geografic“ menționează că s-a înființat în anul 1840 de către proprietarul D. C. Faca, cu oameni veniți din Lucieni — Dîmbovița [48]. Faptul pare a fi verosimil, măcar în parte, deoarece este marcat și pe harta lui I. Popp de Szatmary [49]. Perimetrul satului este cuprins între pădurile Deșloaia și Păduroaica. Avea o suprafață de 383 ha și 187 locuitori. Proprietarul A. Vanicu stăpînea 227 ha dintre care 127 pădure, 20 ha izlaz. Locuitorii stăpîneau doar 103 ha din care 6 ha erau sterpe. Numărul vitelor mari era de 159 iar a celor mici de 143. Comerțul era făcut de doi cîrciumari [50].

Ungureni (Pășcăneanca). S-a înființat cam pe la 1809 de către fostul proprietar Penciu Pașcanu [51]. Pe harta lui I. Popp de Szatmary este marcat sub denumirea Ulmeni (fig. 2) [52]. Faptul că el mai este menționat și cu denumirea de Ungureni, dacă nu este un argument împotriva datei întemeierii — atestă în schimb o altă origine decît cea locală și anume

[41] C. Alessandrescu, *op. cit.*, p. 243.

[42] V. Mihordea, S. Papacostea, Fl. Constantiniu, *Documente privind relațiile agrare în veacul XVIII*, vol. I, Țara Românească, București, 1961, document 699, p. 867.

[43] I. Popp de Szatmary, *op. cit.*

[44] I. Lahovary, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 408.

[45] Idem.

[46] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 243.

[47] I. Popp de Szatmary, *op. cit.*

[48] I. Lahovary, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 190.

[49] I. Popp de Szatmary, *op. cit.*

[50] I. Lahovary, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 190.

[51] *Idem*, p. 660.

[52] I. Popp de Szatmary, *op. cit.*

ardelenească. Se întindea pe o suprafață de 448 ha și avea o populație de 229 locuitori. Din totalul suprafeței, 313 ha erau al proprietarului B. Rătescu, din care 113 ha arabil, 35 ha izlaz, 165 ha pădure. Țăranii stăpîneau 135 ha. În sat se creșteau 134 vite mari și 204 vite mici. Comerțul era făcut de un cîrciumar. În localitate se stabilise și un străin [53].

Decindea (Butimanu Mic). Făcea parte, după cum am mai arătat, din comuna Cătunu, plasa Ialomița, jud. Dîmbovița. „Marele Dicționar Geografic“ nu specifică numărul locuitorilor sau alte date de interes economic și statistic [54]. Prima mențiune documentară o găsim în Catagrafia din 1810 cînd este pomenită biserica de lemn ce se mai păstrează și acum [55]. Pe harta rusă la numărul 21 în dreptul său se afla notată o localitate denumită Coasta Snagovului [56]. Este foarte posibil ca aceasta să fi fost vechea denumire a localității. O găsim menționată apoi și pe harta lui I. Popp de Szatmary [57]. Originea toponimului Decindea ar putea fi pusă în legătură cu procesul de transhumanță [58].

Bărbuceanu (Poienari sau Poinari). A făcut parte cînd din comuna Tătărăi, cînd din comuna Cătunu, jud. Dîmbovița, plasa Ialomița. A intrat în componența comunei Butimanu, abia din 1943 [59]. Denumirea localității este legată de toponimul Poiana [60]. Anul înființării nu poate fi precizat dar pe harta rusă este menționat cu nr. 109 [61]. Se află notat pe harta lui I. Popp de Szatmary sub numele de Poienari-Polizu [62] (Polizu de la numele proprietarului). La început, înaintea stabilirii conacului, satul a fost risipit prin poiana din preajma pîrîului Ceair, nu departe de drumul mocanilor. Despre această localitate „Marele Dicționar“ nu amintește nimic, de aceea și informațiile noastre sînt lacunare pînă la începutul secolului nostru.

După „Marele Dicționar Geografic al României“ comuna Butimanu (care nu includea aceste două ultime localități) se întindea pe o suprafață de 2342 ha avînd o populație de 1226 locuitori. Proprietarii St. Iorgulescu, A. Vanicu, B. Rătescu, P. Vlahuți, C. Presan, I. Goruneanu stăpîneau 1728 ha, iar țăranii 614 ha.

Numărul vitelor mari pe comună se ridica la 920 capete (403 boi, 306 vaci și viței, 18 tauri, 30 bivoli, 163 cabaline) și 1228 vite mici (22 capre, 304 porci și 902 oi). Aratul se făcea cu 64 boi și 12 cai. Aceste date statistice sînt deficitare deoarece dacă le adunăm între ele, pe sate, totalurile nu concordă.

---

[53] I. Lahovary, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *op. cit.*, vol. IV, p. 660.

[54] I. Lahovary, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *op. cit.*, vol. II, p. 304.

[55] R. Crețeanu, *op. cit.*, p. 61—64 ; *Bisericile de lemn din Muntenia*, București, 1958, p. 38.

[56] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 243.

[57] I. Popp de Szatmary, *op. cit.*

[58] R. Vuia, *Tipul de păstorit la români*, București, 1970.

[59] *Împărțirea administrativă a României din 1943*, București, 1943, p. 279.

[60] R. Vuia, *op. cit.*

[61] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 245.

[62] I. Popp de Szatmary, *op. cit.*

În comună erau 156 gospodării împroprietărite și 129 neîmproprietărite. Din cele 276 gospodării numai 246 erau ale contribuabililor. Bugetul comunal era de 3792 lei la venituri și 3932 lei la cheltuieli. Pentru 245 gospodării este indicată profesia de plugari, pentru șapte de industriași iar pentru 25 — profesiuni diverse. Comerțul se făcea de 8 cîrciumari. În comună se aflau : o povarnă (menționată în satul Butimanu), o mașină de treierat cu aburi, un pod stătător și un eleșteu cu pește [63].

Condițiile de viață ale țăranilor trebuie să fi fost destul de grele dacă ținem seama de faptul că din suprafața arabilă cei 1220 țărani dețineau abia 614 ha, iar dintre acestea 40 ha erau sterpe. Suprafața cultivată de țărani reprezintă 26% . Nu ni se specifică numărul vitelor aparținînd țăranilor dar credem că cele mai multe aparțineau proprietarilor mari. Un număr destul de mare de gospodării — 27 din 276 (10%) nu erau impozabile din cauza nivelului de trai, foarte scăzut, iar bugetul comunei era deficitar.

Dacă datelor statistice din „Marele Dicționar Geografic" trebuie să le acordăm credit pentru că se apropie de datele din indicatoare și altele nu avem, celor privind vechimea trebuie să le acordăm o importanță minimă sau pot fi chiar neglijate deoarece aproape fără excepție toate satele sînt menționate în harta rusă de la 1835 și în harta lui I. Popp de Szatmary dată publicității în 1864, dar elaborată pe baza unor măsurători și ridicări topografice din 1856.

Dacă în harta rusă sînt menționate, ele trebuie să fi existat cu cel puțin 50 de ani înainte, ceea ce înseamnă că vechimea lor pe aceeași vatră poate fi coborîtă pînă cel puțin spre sfîrșitul veacului XVIII.

Despre participarea locuitorilor comunei la marile evenimente de efervescență social-politică a veacului XIX (revoluția lui Tudor Vladimirescu sau de la 1848) nu am găsit pînă acum nici o mențiune documentară. Avem informații în schimb referitoare la participarea locuitorilor comunei la răscoala țărănească de la 1888 [64], pe care le vom prezenta în ordinea în care sînt menționate în volumul de documente editat de Academia Română și din documente de arhivă. Acestea sînt telegrame ale forțelor de ordine sau de reprimare, articole din presa vremii precum și un raport al căpitanului N. Chirițescu asupra evenimentelor.

Prima referire la participarea locuitorilor comunei Butimanu la răscoală se află într-o telegramă fără dată în care se arată că după ce s-au tras focuri (de armă) la Poienari - Ciocănari se organizează răscoala la Butimanu-Lucianca [65]. Cu siguranță telegrama este de la începutul evenimentelor. O telegramă din 17 aprilie anunță ministerul de interne că revoltații din comuna Poienari vor înainta spre comuna Butimanu cerîndu-se de urgență trupe [66]. În telegrama din 28 aprilie se anunță de la Cojasca-Butimanu și Cătunu ordinea s-a stabilit definitiv iar arestații vor fi predați subprefecturii și trimiși la Tîrgoviște [67]. Într-o

---

[63] I. Lahovary, C. I. Brătianu, Gr. Tocilescu, *op. cit.*, vol. II, p. 91.

[64] M. Roller, *Răscoala țăranilor din 1888*, București, 1950, p. 94—95.

[65] *Idem*, p. 104.

[66] *Idem*, p. 94—95.

[67] *Idem*, p.141.

altă telegramă din 21 aprilie se arată că din informațiile date de căpitanul N. Chirițescu, care a inspectat comuna, pe proprietatea lui P. Vlahuți și nici în cuprinsul comunei „nu s-a devastat nimic și este completă liniștea“ [68].

Ziarul „Lupta“ din 8 aprilie subliniază că în ziua precedentă spre Butimanu s-au trimis două escadroane de cavalerie venite de la Iași [69]. „Monitorul Oficial“ din 9 aprilie consemnează printre altele că obiectele prădate, ascunse prin păduri, se înapoiază proprietarilor și că la Butimanu, care cu o zi înainte se arăta neliniștit acum domnește ordinea, ca în tot județul, cu excepția comunei Prund [70]. „Universul“ din 11/13 aprilie relatează că în Cojasca, Butimanu și Cătunu s-a stabilit ordinea [71]. „Monitorul Oficial“ din 6 aprilie consemnează, printre altele, relatări privind răscoala : anume că, în Butimanu, Poienari ,Ciocănari, sentinelele au fost atacate, „răscoala a căzut însă îndată ce s-au adunat trupele care au pacificat Linia Bojdani-Lipia“ [72].

Din arhivele fostului județ Ilfov, Dosar 120/12, raportul căpitanului N. Chirițescu în urma inspecției în comunele răsculate printre care Bărbuceanu și Butimanu, aflăm că în aceste localități s-a restabilit ordinea arestîndu-se cei care au fost găsiți mai îndrăzneți, deoarece nu s-a putut da de capii răscoalei fiindcă răspundeau „că toți sînt vinovați“. Răscoala a izbucnit din cauza abuzurilor administrației locale și a grelelor învoieli agricole. Documentul relatează că la Butimanu a fost destituit primarul care era cu totul necorect și face observația că dacă porumbul venit în gara Periș, precum reiese și din memoriu (foaia 14 a aceluiași dosar) pe data de 31 martie se împărțea la timp, răscoala nu ar fi putut izbucni deoarece la Butimanu a început abia pe 3 aprilie. Între cauze sînt amintite insuficiența pămîntului cultivabil, proprietate a țăranilor, lipsa hranei pentru oameni și vite și faptul că celor însurați nu li s-a mai dat pămînt conform legii din 1864 și se ajunsese ca fiecare familie să aibă un pogon sau numai 1/2 pogon de pămînt.

Rezumînd informațiile prezentate, constatăm că răscoala în Butimanu a început în ziua de 3 aprilie 1888 și a durat pînă în ziua de 5 aprilie, dar starea de alarmă s-a prelungit pînă în ziua de 8 cînd au venit de la Iași, în sprijinul autorităților de ordine, 2 escadroane de cavalerie. În legătură cu desfășurarea evenimentelor informațiile sînt contradictorii atunci cînd e vorba despre acțiunea de prădare a conacelor boierești, deoarece în telegrama din 21 aprilie se arăta că „pe proprietatea lui Vlahuți și nici în cuprinsul comunei nu s-a devastat nimic“, iar în „Monitorul Oficial“ din 9 aprilie se arăta că „obiectele prădate și ascunse prin păduri, se înapoiază proprietarilor“. Deci răscoala a avut accente violente, atacîndu-se chiar santinelele.

Așa cum arată raportul căpitanului N. Chirițescu, în comună erau o serie de contradicții și de nemulțumiri, cauzate de relația de exploatare a țărănimii de către moșieri și de către autoritatea locală — primarul — unealtă a acestora.

---

[68] *Idem*, p.153.
[69] *Idem*, p. 252.
[70] *Idem*, p. 258.
[71] *Idem*, p. 259.
[72] *Idem*, p. 245.

Astfel, în documentul 699, din volumul I, din „Documente privind relațiile agrare în veacul XVIII din Țara Românească" [73] se relatează despre neînțelegerile dintre 36 cosași olteni, din Gorj și ispravnicul moșiei Mogoșoaia, cărora acesta nu le-a plătit suma de 23 de bani pe zi și o oca de mălai. La plîngerea cosașilor olteni adresată domnului țării, ispravnicul în apărare invocă motivul că pe moșiile Sterianu și Ledîrza se dau 16 parale. Documentul ne arată și existența unor contradicții, dar și nivelul scăzut de viață al locuitorilor din satele amintite, printre care și Sterianu din competența comunei Butimanu. Pe fondul unor contradicții de secole s-au adăugat cele rezultate din aplicarea ineficace și incorectă a reformei agrare din vremea lui Alexandru Ioan Cuza, a legii de împroprietărire a tinerilor căsătoriți din 1878. În comuna Butimanu, ca și în alte comune din plasa Snagov nici pînă în 1888, însurățeii nu fuseseră împroprietăriți. Populația înmulțindu-se, fiecărei familii nu-i rămăsese decît o jumătate de pogon sau cel mult un pogon de pămînt. Documentul nr. 14 din dosarul 120, din 1888 [74] arată că țăranii din comunele plasei Snagov, între care și Butimanu, s-au răsculat cerînd pămînt. Alt document arată că revendicările de căpetenie ale țăranilor au fost : pămîntul de cultivat și izlazul [75]. Neavînd pămînt și nici alte posibilități de procurare a hranei, țăranii au fost obligați să accepte învoielile agricole care deveneau din ce în ce mai grele, ajungîndu-se la stări conflictuale cu proprietarii, arendașii sau ispravnicii moșiilor.

O cauză imediată a răscoalei au fost promisiunile făcute în propaganda electorală pentru alegerile din colegiul III, printre care și aceea de stabilire a dijmei una din 10. Documentul din dosarul 81, fila 12 arată că țăranii din plasa Snagov s-au răsculat cerînd să li se arate ordinele venite de la guvern pentru stabilirea acestei dijme [76]. O altă cauză imediată au fost urmările secetei din 1887 care a accentuat contradicțiile. Guvernul liberal al lui I. C. Brătianu a propus (și s-a votat) o lege prin care se acorda statului un credit în valoare de 3 milioane lei cu care să cumpere porumb pentru a fi împărțit țăranilor. Se întocmesc tabele cu sătenii lipsiți de hrană. Porumbul sosește în gara C.F.R. Periș spre a fi distribuit locuitorilor din plasa Snagov, dar autoritățile nu-l ridică spre a-l distribui [77]. Faptul este subliniat chiar de raportul căpitanului N. Chirițescu [78] și acesta a fost poate motivul pentru care formele cele mai violente ale răscoalei au fost înregistrate și în comunele din plasa Snagov, printre care și Butimanu [79]. La izbucnirea răscoalei a contribuit și opoziția care în alegerile amintite pentru colegiul al III-lea din luna ianuarie, a aceluiași an a promis pe lîngă distribuirea porumbului și împroprietărirea țăranilor lipsiți de pămînt și scăderea dijmei [80].

[73] V. Mihordea, S. Papacostea, Fl. Constantiniu, *op. cit.*

[74] Arhivele Statului, Filiala jud. Ilfov, fond *Tribunalul jud. Ilfov, Secția 5*, dosar 120 din 1888, fila nr. 14.

[75] *Idem*, Sect. I, dosar 7 din 1888, fila nr. 208.

[76] *Idem*, Sect. I, dosar 81, din 1888, fila nr. 12.

[77] *Idem*, dosar 120, din 1888, filele nr. 14, 72.

[78] *Idem*, fila nr. 12.

[79] *Idem*, filele nr. 13—14.

[80] *Idem*, fila nr. 14.

Participarea locuitorilor comunei la răscoală a constituit un fapt pozitiv în evoluția societății românești de la sfîrșitul sec. XIX prin faptul că păturile conducătoare au fost obligate să ia o serie de măsuri pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, prin votarea în luna septembrie a anului a unei legi noi a tocmelilor agricole, iar în 1889 a unei noi legi privind vînzarea moșiilor statului către țărani în loturi de 5—25 hectare. Ca efect imediat menționăm distribuirea porumbului și cercetarea plîngerilor țăranilor contra primarilor, notarilor și arendașilor, ceea ce a dus la schimbarea acestora — cum a fost chiar în cazul comunei Butimanu ,unde a fost înlocuit primarul.

Pînă în secolul XVIII, izvoarele documentare privind comuna lipsesc. În secolul XVIII sînt puține dar, sînt numeroase cele privind secolul XIX. Numărul mai mare al informațiilor, mai ales pentru a doua sa jumătate, se datorează mai puțin unor izvoare documentare cît mai ales unor lucrări cuprinzătoare cum ar fi : „Dicționarul Geografic al Județului Ilfov“ a lui C. Alessandrescu și „Marele Dicționar Geografic al României“ — de sub redacția unora dintre cele mai de seamă personalități ale secolului ca : I. Lahovary, C. I. Brătianu și Gr. Tocilescu care realizează pentru prima dată o încercare de repertorizare a tuturor localităților din România, pe criterii geografice, istorice, demografice și statistice. Hărțile publicate anterior apariției sale sau indicatoarele comunelor, au constituit preludii și pe acest drum „Harta“ lui I. Popp de Szatmary marchează evenimentul cel mai de seamă. Prin răscoala țărănească de la 1888 comuna intră în istorie deoarece a fost una din localitățile în care lupta țărănimii pentru o viață mai bună s-a ridicat pe culmile cele mai înalte.

DESCOPERIRI FEUDALE TIMPURII ÎN TÎRGOVIŞTE, CARTIERUL SUSENI

LUCIANA MUSCA şi TIBERIU I. MUSCA

Pînă cu cîţiva ani în urmă feudalismul timpuriu în Nord-nord-vestul Munteniei, respectiv pe teritoriul judeţului Dîmboviţa, era ilustrat prin două monede de bronz descoperite pe teritoriul municipiului Tîrgovişte [1] şi două aşezări, Buciumeni şi Voineşti menţionate în monografia dedicată culturii Dridu [2]. În cursul anilor 1972—1973 a fost recuperat un depozit de unelte, arme şi podoabe ce se încadrează într-un interval de timp cuprins între sfîrşitul epocii bronzului şi secolul al XVIII-lea [3]. Printre piesele recuperate se află şi mai multe piese ce aparţin perioadei în discuţie [4].

Pe parcursul anilor ce au urmat s-au mai efectuat cîteva descoperiri fortuite s-au rezultatul unor cercetări sistematice cum sînt cele de la Băleni Români [5], Butimanu [6], Corneşti [7], Finta [8], Fîntînele [9] şi altele.

Reluarea cercetărilor în cartierul Suseni din municipiul Tîrgovişte în cursul anului 1979 cu scopul delimitării aşezărilor din secolele II—III şi IV—V e.n., în două puncte de pe strada N. Bălcescu, au dus la descoperirea unor materiale izolate (N. Bălcescu 181), şi a unui complex

---

[1] N. Constantinescu, Cr. Moisescu, *Curtea Domnească din Tîrgovişte* [2], Ed. Meridiane, Buc., 1969, p. 5 ; N. Stoicescu, Cr. Moisescu, *Tîrgovişte şi monumentele sale,* Buc., 1976, p. 7 ; *Tîrgovişte file de monografie,* Tîrgovişte, 1977, p. 47.

[2] Eug. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu, Contribuţii la arheologia şi istoria perioadei de formare a poporului român,* Buc., 1967, pl. XXX, nr. 42 şi 117.

[3] I. Oancea, în *Scripta Valachica,* 1973, pp. 109—129.

[4] Ibidem, p. 116—119.

[5] *Săpături efectuate de Luciana Musca (1973—1974) în colaborare cu Tiberiu I. Musca în anii 1978—1981.*

[6] *Materiale păstrate în colecţia Şcolii Generale din com. Cojasca şi cercetări de teren efectuate de T. I. Musca şi P. Diaconescu în iunie 1979.*

[7] P. Diaconescu, I. Gheorghe, în *Valachica, Studii şi cercetări de istorie,* 10—11, 1978—1979, *Tîrgovişte,* 1979, p. 451—453.

[8] *Materiale descoperite în spatele G.A.S.-ului din localitate de inginerul geolog Gheorghe Ungureanu în urma unui sondaj pedologic. Mulţumim şi pe această cale pentru materialele recuperate şi bunăvoinţa de a ni le ceda spre publicare.*

[9] *Descoperite în iunie 1979 în urma unei cercetări de teren, în două puncte imediate de la SV de sat, de către T. I. Musca şi P. Diaconescu.*

de locuire cu un bogat și variat material ceramic, dezvelit în curtea din fața Școlii Generale nr. 4. Această din urmă descoperire va face obiectul studiului de față.

În cele șase secțiuni și cinci casete săpate în cursul campaniilor din anii 1979—1980 în locul amintit mai sus, stratigrafia indică o locuire feudală intensă în secolele XIV—XVII, surprinsă în toate secțiunile, locuire care a deranjat sau a distrus parțial sau total complexele mai timpurii, prefeudale sau feudale timpurii. În aceste condiții nu se poate vorbi de un strat de cultură specific uneia sau alteia din epocile amintite (prefeudal și feudal timpuriu), sporadice materiale aparținînd acestora apărînd la baza stratului de cultură din secolul al XIV-lea.

Locuința feudală timpurie surprinsă în campania din 1979 în secțiunea S II și caseta C1 își are nivelul de pornire de sub nivelul feudal din sec. XIV—XV, la —0,54 și respectiv —0,60 m (în pantă) de la nivelul actual de călcare, adîncindu-se cu —0,80 m față de nivelul de săpare. Subliniem de la început faptul că secționarea complexului a relevat existența a două faze .O primă fază (luînd de jos în sus) este reprezentată de un bordei, iar cea de a doua corespunde unei etape cînd locuința părăsită, probabil din cauza incendiului care a distrus-o, devine groapă menajeră.

Pereții bordeiului coboară în pantă spre interior. Urmele părții superioare ale locuinței incendiate s-au păstrat într-o masă de pămînt negru afînat, amestecat cu cărbune, cenușă și bucăți de chirpic cu amprente de păioase și nuiele. Această depunere atinge grosimea de cca. 8 cm, în zonele de centru și marginale. În colțul NNE-tic al bordeiului a fost descoperit cuptorul din bolovani mari de rîu, cu vatra de cca. 0,75×0,90 m ce se adîncea cu 0,6 m față de nivelul de călcare (podea), cu partea superioară prăbușită. Pe vatră și în zona învecinată s-au descoperit mai multe fragmente de vase, de lupe și de zgură de fier. Podeaua bordeiului era simplă, bătătorită. Nu au fost descoperite urme de pari, în schimb cantitatea mare de cărbune rezultat din combustia unor bîrne masive sugerează prezența tălpilor de lemn *(Fig. 1)*.

Inventarul complexului de locuire este sărăcăcios, constînd în cea mai mare parte din ceramică la care se adaugă bucățile de zgură de fier și de lupe, un fragment de prăsea din os, de cuțit și un fragment de mărgea din sticlă albastră irizată. Ceramica recoltată din bordei prezintă un aspect unitar și aparține aceleiași perioade. Pasta utilizată la confecționarea vaselor (lut cu nisip și microprundiș), tehnica de modelare a acestora (roata înceată) și arderea oxidantă este comună tuturor formelor, indiferent de categoria în care au fost incluse, așa încît o grupare a lor a fost posibilă numai în funcție de decor.

Primei categorii, care este reprezentativă, îi aparțin vasele cu decor incizat. Formele designează în exclusivitate oala fără toartă cu profile variate. În funcție de profilul buzei, de înclinația acesteia și de arcuirea corpului vasului au putut fi distinse variante și subvariante cu mențiunea că starea fragmentară a materialului ceramic nu a permis și reconstituirea mai presisă a trăsăturilor acestora.

O primă variantă *Ia* include vasele de dimensiuni mici și mijlocii cu umerii mai dezvoltați, gîtul scurt sau abia marcat. Buza este evazată

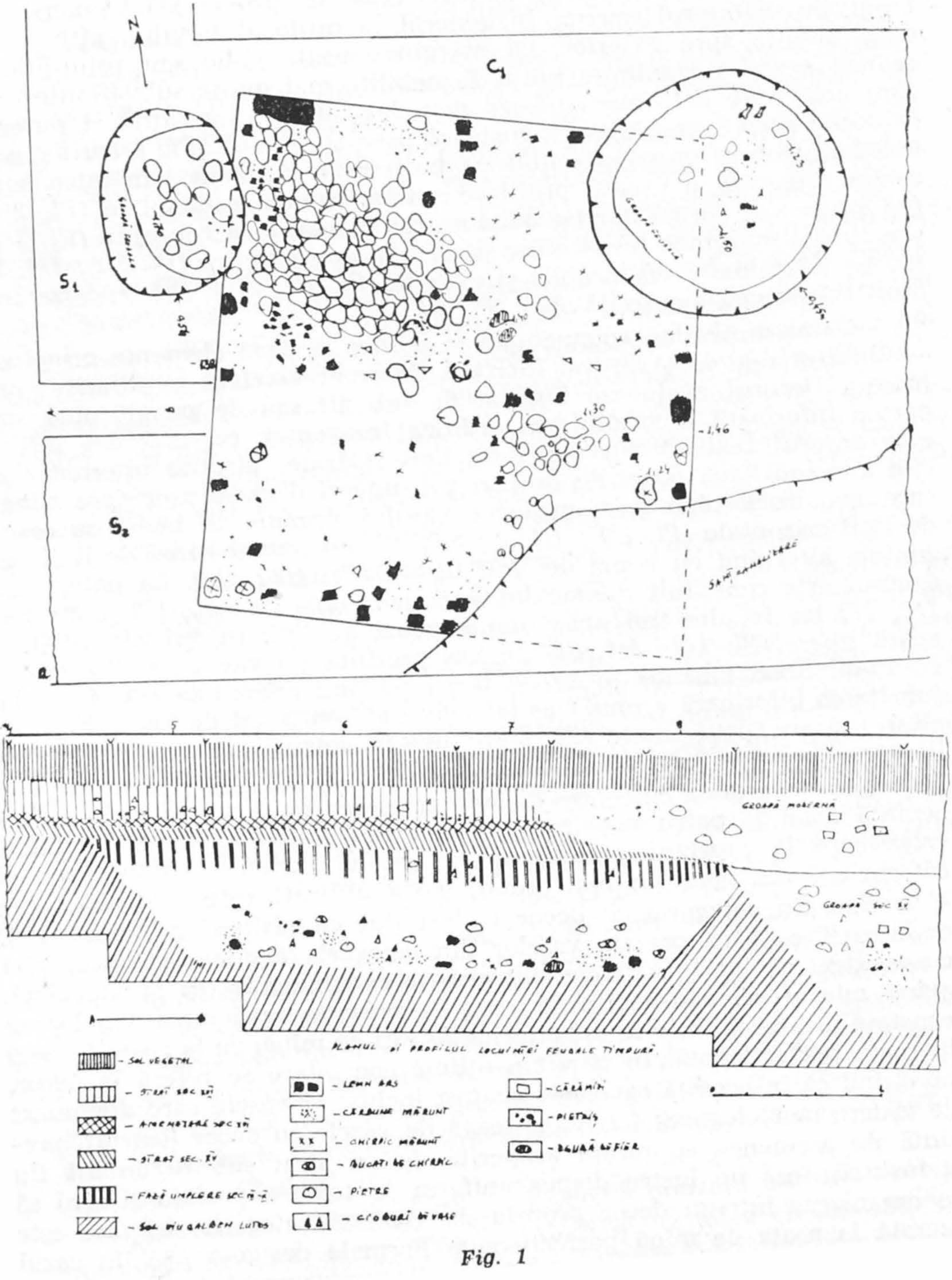

N
S1
S2
GROAPĂ MODERNĂ
PLANUL ŞI PROFILUL LOCUINŢEI FEUDALE TIMPURII
– SOL VEGETAL
– CĂRBUNE MĂRUNT
– CHIRPIC MĂRUNT
– PIETRE
– PIETRIŞ
– SOL VIU GALBEN LUTOS

Fig. 1

oblic pe umărul vasului și prezintă un profil simplu, teșit oblic sau orizontal *(Pl. 1/3, 2/2, 3 ; 6/1)*. Cea de a doua variantă *Ib* cuprinde vasele de dimensiuni mijlocii și mari (vase de provizii), cu umerii prelungi, cu diametrul maxim în general la mijlocul vasului, gîtul scurt, buza arcuită spre exterior, cu marginea teșită oblic sau rotunjită. În cadrul acestei variante au putut fi stabilite mai multe subvariante după cum urmează : *Ib1* vase cu buza mai dezvoltată ,ușor lățită și puternic evazată ; corpul vasului se îngustează ușor spre fund *(Pl. 1/1) ;* Ib2 vase ovoidale (formă preponderentă) cu buza ușor lățită în jumătatea superioară, sugerînd o ușoară profilare ; cu marginea teșită oblic *(Pl. 2/4) ; Ib3* cu aceeași formă dar cu buza scurtă și marginea rotunjită *(Pl. 3/1) ;* sau *Ib4* cu marginea teșită oblic și arcuită spre exterior *(Pl. 5/2 ; 7/1, 2) ; Ib5* cu buza înaltă teșită oblic și evazată *(Pl. 4/1, 2)* și *Ib6* cu buza ușor profilată și marginea teșită oblic *(Pl. 4/3)*.

Gama motivelor ornamentale se reduce la două elemente principale — linia orizontală și în val incizată, frecvent asociată în diferite combinații. Decorul evoluează imediat de sub gît sau de pe gît pînă spre partea inferioară a vasului. În ordinea frecvenței, cel mai des întîlnit este decorul realizat din benzi de linii incizate, dispuse alternativ cu cîte una sau două benzi de linii în val, uneori dispuse ușor spre stînga, care evoluează pînă spre mijlocul vasului urmate de benzi succesive de linii orizontale *(Pl. 1/1 ; 4/1, 2 ; 2/3, 4)*, sau numai benzi de linii orizontale alternînd cu benzi de linii în val *(Pl. 4/3 ; 5/2)*. La patru vase decorul este constituit numai din linii orizontale incizate *(Pl. 2/2 ; 3/4 ; 7/1, 2) ;* iar în alte trei apar numai benzi de linii în val alternînd cu spații libere *(Pl. 1/3 ; 3/1, 6)*. Un vas prezintă un val incizat, alternînd cu spații libere ; bandă în val și benzi de linii orizontale *(Pl. 6/1) ;* iar jumătatea inferioară a unui vas este decorată cu benzi de linii orizontale alternînd cu spații libere *(Pl. 8/2)*. Într-un singur caz apar benzile de linii în val care se întretaie formînd „ochiuri" *(Pl. 1/2)*.

Cea de a doua categorie include ceramica cu decor lustruit, reprezentată doar de patru vase fragmentare. Rețin atenția cîteva constatări referitoare la aspectul general al materilului ceramic atribuit acestei categorii. După cum am mai arătat, pasta utilizată este aceeași cu cea a vaselor din categoria cu decor incizat (lut cu nisip și microprundiș), cu deosebirea că suprafața vaselor din categoria a doua este acoperită cu un strat de lut fin. Vasele sînt arse la cărămiziu închis la suprafață, avînd miezul cenușiu-negru. În ceea ce privește modelarea vaselor se constată utilizarea unor tipuri diferite de roți de mînă, de la roata înceată la roata perfecționată. În sfîrșit o ultimă constatare se referă la decor, precizînd că în această categorie au fost incluse și vasele care din punct de vedere morfologic și tehnic se leagă de vasele cu decor lustruit, prezintă de asemenea suprafața acoperită de un strat subțire de lut fin și lustruit, însă un lustru dispus uniform pe toată suprafața și fără să se organizeze într-un decor propriu-zis. Această categorie de vase este lucrată la roata de mînă perfecționată. Formele designează și în cazul de față cel puțin două subvariante după cum urmează : oale cu două torți, II a, ovale în secțiune, care evoluează de sub buză pe umăr și oale fără toarte, II b, cu fundul drept, umerii prelungi și diametrul maxim

la mijloc *(Pl. 9/1-2)*. Buza fragmentului din prima categorie, cît și a fragmentelor nedecorate este în general înaltă ușor evazată, cu marginea teșită oblic *(Pl. 3/2 ; 6/2)* sau rotunjită *(Pl. 6/3)*.

Decorul este constituit din linii verticale lustruite dispuse neregulat care evoluează pînă mai jos de mijlocul vasului *(Pl. 6/2 ; 9/2)*, într-un singur caz liniile lustruite sînt urmate de patru linii incizate alternînd cu spații libere între ele *(Pl. 9/1)*.

În sfîrșit, ceramica atribuită celei de a doua faze, respectiv de umplere, cuprinde și aceasta oale fără toarte lucrate la roata rapidă *(Pl. 2/1, 3/3)* și la roata înceată *(Pl. 5/1, 8/1)*, confecționate din pastă cu mult nisip și microprundiș și sînt arse oxidant, sau numai cu nisip fin și arse, în acest caz, la negru *(Pl. 8/1)*. Categoria lucrată la roată rapidă este reprezentată de vase cu diametrul maxim la umeri sau la mijloc, cu gîtul scurt, buza puternic evazată și ușor rotundjită cele incluse de noi în subvarianta Ic1 *(Pl. 2/1)* sau mai puțin evazată și prevăzută cu o șănțuire, cele din subvarianta IC2 *(Pl. 3/3)*. Vasele lucrate la roata înceată, incluse în subvarianta IC3, prezintă diametrul maxim la mijloc, buza arcuită oblic spre exterior și teșită *(Pl. 5/1)*. Categoriei a doua îi aparțin mai multe fragmente ce provin de la același vas, prevăzut cu un strat subțire de slip ars la negru (subvarianta IIC), care ilustrează o oală cu diametrul maxim la mijloc, umărul ușor profilat, buza îngroșată și rotunjită în afară *(Pl. 8/1)*. Decorul este constituit din linii orizontale succesive incizate peste care se suprapune o bandă de linii în val incizat dispus în fhirlandă, urmate de linii orizontale succesive *(Pl. 5/2)* care evoluează pînă spre fundul vasului. Un singur fragment de vas prezintă decorul lustruit *(Pl. 8/1)*, format din linii verticale care evoluează de sub gît pînă spre mijlocul vasului.

Analiza de ansamblu a inventarului ceramic relevă anumite particularități care se impun a fi prezentate și care dau o notă de particularitate descoperirilor prezentate de noi. O primă precizare se referă la absența unor specii, tehnici, forme și elemente de decorare și în acest sens remarcăm absența speciei fine cenușii, a ceramicii modelate cu mîna, a speciei cu cioburi pisate și a amforidrioanelor. De asemenea este de consemnat absența unor elemente de decor cum sînt : crestăturile pe buze, linii verticale incizate, decorul lustruit în rețea, mărcile de olar și altele. În plus aici predomină formele ovoidale cu buzele înalte al căror prototipuri se regăsesc în etapele anterioare în cadrul culturii Ipotești-Ciurelu-Cîndești.

Să vedem în continuare ce analogii prezintă materialul ceramic prezentat mai sus. Menționăm faptul că majoritatea analogiilor pe care le vom prezenta se referă în primul rînd la formă și mai puțin la decor. Astfel, formele încadrate de noi în varianta Ia își găsesc analogii la

Bratei [10], Bucov-Tioca [11], Comana [21], Brășăuți [13], Bogdănești [14], Dridu [15], Epureni-Vaslui [16], Obîrșia Nouă [17], Văderi-Murgeni [18], Aegyssus [19] ș.a. ; cele din subvarianta Ib1 la Aegyssus [20], Bogdănești [21], Bucov Tioca [22], Comana [23] ș.a. ; cele din subvarianta Ib2 la Blandiana [24], Bratei [25], Bucov-Rotari [26], Fedești [27], Comana [28], Izvoare Bahna [29] ș.a. ; cele din subvarianta Ib3 la Bogdănești [30], Bratei [31], Comana [32], Dodești [33], Maglavit [34] ș.a. ; cele din subvarianta Ib4 la Bratei [35], Brășăuți [36], Galciuca [37], Izvoare Bahna [38], Obîrșia Nouă [39], Verbița [40] ș.a. ; cele din subvarianta Ib5 la Aegyssus [41], Bogdănești [42], Bratei [43], Galciuca [44], Obîrșia Nouă [45] ș.a. ; în fine cele din subvarianta Ib6 la Bucov-Tioca [46], Izvoare Bahna [47] ș.a. În sfîrșit ceramica încadrată în categoria a doua își găsește analogii mai mult sau mai puțin apropiate în așezările de la Bucov [48].

---

[10] Eug. Zaharia, *Populația românească în Transilvania în secolele VII—VIII (cimitirul nr. 2 de la Bratei)*, Buc., 1977, fig. 5/3 urna M. 40.
[11] M. Comșa, *Cultura materială veche românească (Așezările de la Bucov-Ploiești)*, Buc., 1978, fig. 69/6.
[12] I. Glodaru, Fl. Costea, I. Ciupea, *Comana de Jos, Așezări de epocă dacică și prefeudală*, 1980, fig. 76/7.
[13] V. Spinei, D. Monah, *in Memoria Antiquitatis*, II, 1970, fig. 17/5-6.
[14] N. Ciucă, V. Palade, G. Coman, *in Memoria Antiquitatis*, III, 1971, fig. 4/7.
[15] Eug. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu...*, fig. 50/9.
[16] D. Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic în secolele V—XI*, Iași, 1978, fig. 52/7.
[17] Oct. Toropu, *Romanitatea tîrzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976, fig. 36/9.
[18] D. Gh. Teodor, în *Carpica*, II, 1969, fig. 26/3, 7.
[19] A. Opaiț, A. Sion, I. Vasiliu, în *Materiale și cercetări arheologice, A XIV-a sesiune anuală de rapoarte*, Tulcea, 1980, p. 27, fig. 9/4.
[20] Ibidem, fig. 9/2.
[21] N. Ciucă, V. Palade, G. Coman, *op. cit.*, fig. 4/5.
[22] M. Comșa, *op. cit.*, fig. 43/7, *punct Tioca, casa 6.*
[23] N. Glodaru, Fl. Costea, I. Ciupea, *op. cit.*, fig. 74/5.
[24] K. Horedt, în *Dacia*, NS, 1966, fig. 12/8.
[25] Eug. Zaharia, *Populația românească...*, fig. 20/8, urna M 4.
[26] M. Comșa, *op. cit.*, fig. 65/3, *punct Rotari.*
[27] Gh. Coman, în *SCIV*, 20, 1969, 2, fig. 11/4.
[28] I. Glorau, Fl. Costea, I. Ciupea, *op. cit.*, fig. 76/9.
[29] I. Mitrea, în *Carpica*, XII, 1980, pl. XXXVI/22.
[30] N. Ciucă, V. Palade, G. Coman, *op. cit.*, fig. 4/1.
[31] Eug. Zaharia, *op. cit.*, fig. 14/6, *urna M.39.*
[32] I. Glodariu, Fl. Costea, I. Ciupea, *op. cit.*, fig. 73/2 și 74/5.
[33] D. Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic...*, fig. 52/6.
[34] Oct. Toropu, *op. cit.*, pl. 9/2.
[35] Eug. Zaharia, *op. cit.*, fig. 21/4, *urna M 62.*
[36] V. Spinei, D. Monah, *op. cit.*, fig. 17/2.
[37] Oct. Toropu, *op. cit.*, pl. 8/3.
[38] I. Mitrea, *op. cit.*, pl. XXXVII/4.
[39] Oct. Toropu, *op. cit.*, fig. 36/16.
[40] D. Berciu, în *Materiale*, VI, 1959, fig. 7/5.
[41] A. Opaiț, A. Sion, I. Vasiliu, *op. cit.*, fig. 9/1.
[42] N. Ciucă, V. Palade, G. Coman, *op. cit.*, fig. 4/3.
[43] Eug. Zaharia, *Populația românească...*, fig. 15/3 m. 40 și 21/4 m. 62.
[44] Oct. Toropu, *op. cit.*, pl. 8/2, 4.
[45] Ibidem, fig. 36/16.
[46] M. Comșa, *op. cit.*, fig. 52/4, *bordei 1.*
[47] I. Mitrea, *op. cit.*, pl. XXXVI/22.
[48] M. Comșa, *op. cit.*, p. 85—91.

Analogiile prezentate aici, respectiv datarea lor, permit încadrarea materialelor din semibordei la sfîrşitul secolului VIII şi în prima jumătate a secolului IX.

În fine, ultimul lot de ceramică, respectiv cea aparţinătoare fazei de umplere, îşi găseşte analogii după cum urmează: forma încadrată de noi în subvarianta Ic1 la Bucov-Tioca [49], Dridu [50], Comana [51], Orlea [52] ş.a.; cea încadrată în subvarianta Ic2 la Făcăi [53], Galiciuica [54] ş.a., iar ultima formă (Ic3) din prima categorie la Băiceni [55], Bratei [56] ş.a. În sfîrşit vasul încadrat în subvarianta IIc îşi găseşte analogii ca formă şi tehnică de execuţie în aşezarea eponimă a culturii Dridu[57].

Analogiile prezentate permit datarea materialelor aparţinînd fazei de umplere în a doua jumătate a secolului al IX-lea şi începutul secolului al X-lea.

Din cele prezentate anterior rezultă o altă observaţie şi anume faptul că materialele descoperite în semibordei nu-şi găsesc analogii, toate luate la un loc, într-o aşezare, ci aproape fiecare formă apare în alt complex sau altă aşezare. De asemenea se remarcă faptul că cele mai bune analogii apar, cum s-a văzut pe parcurs, în zona subcolinară a arcului carpatic, dar nu numai acolo. Deşi modeste cantitativ prin varietatea de forme a căror prototipuri, după cum am mai afirmat, se regăsesc în etapele anterioare, sec. VI—VII în cadrul culturii Ipoteşti-Cîndeşti, prin vastele analogii pe care le prezintă, pe aproape tot teritoriul ţării, materialele descrise mai sus, sînt, credem, suficient de reprezentative pentru atribuirea lor culturii vechi româneşti.

Sperăm ca scurta noastră intervenţie să contribuie la o mai bună cunoaştere a culturii vechi româneşti, ţinînd cont de cele arătate în introducere şi anume lipsa de pînă acum în documentarea arheologică a unor astfel de materiale, respectiv complexe din acest spaţiu geografic [58].

---

[49] Ibidem, p. 71, fig. 56/1.

[50] Eug. Zaharia, *Săpăturile de la Dridu...*, pl. 20/8.

[51] I. Glodariu ,Fl. Costea, I. Ciupea, *op. cit.*, fig. 75/1, 76/2.

[52] Oct. Toropu, *op. cit.*, fig. 36/8 (— pl. 16/7).

[53] Ibidem, fig. 36/68.

[54] Ibidem, pl. 8/4.

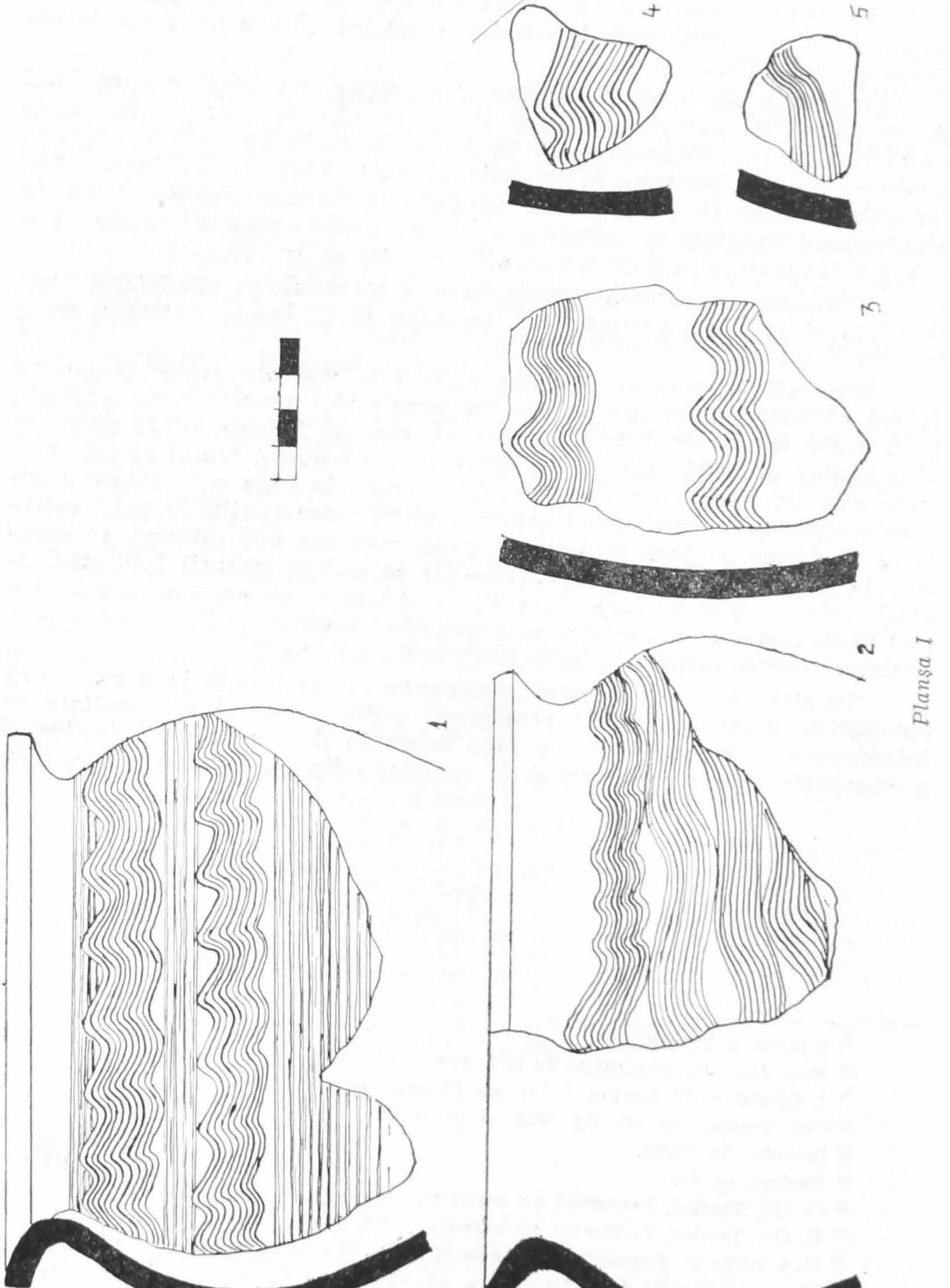
[55] D. Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic...*, fig. 54/6.

[56] D. Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic...*, fig. 54/6.

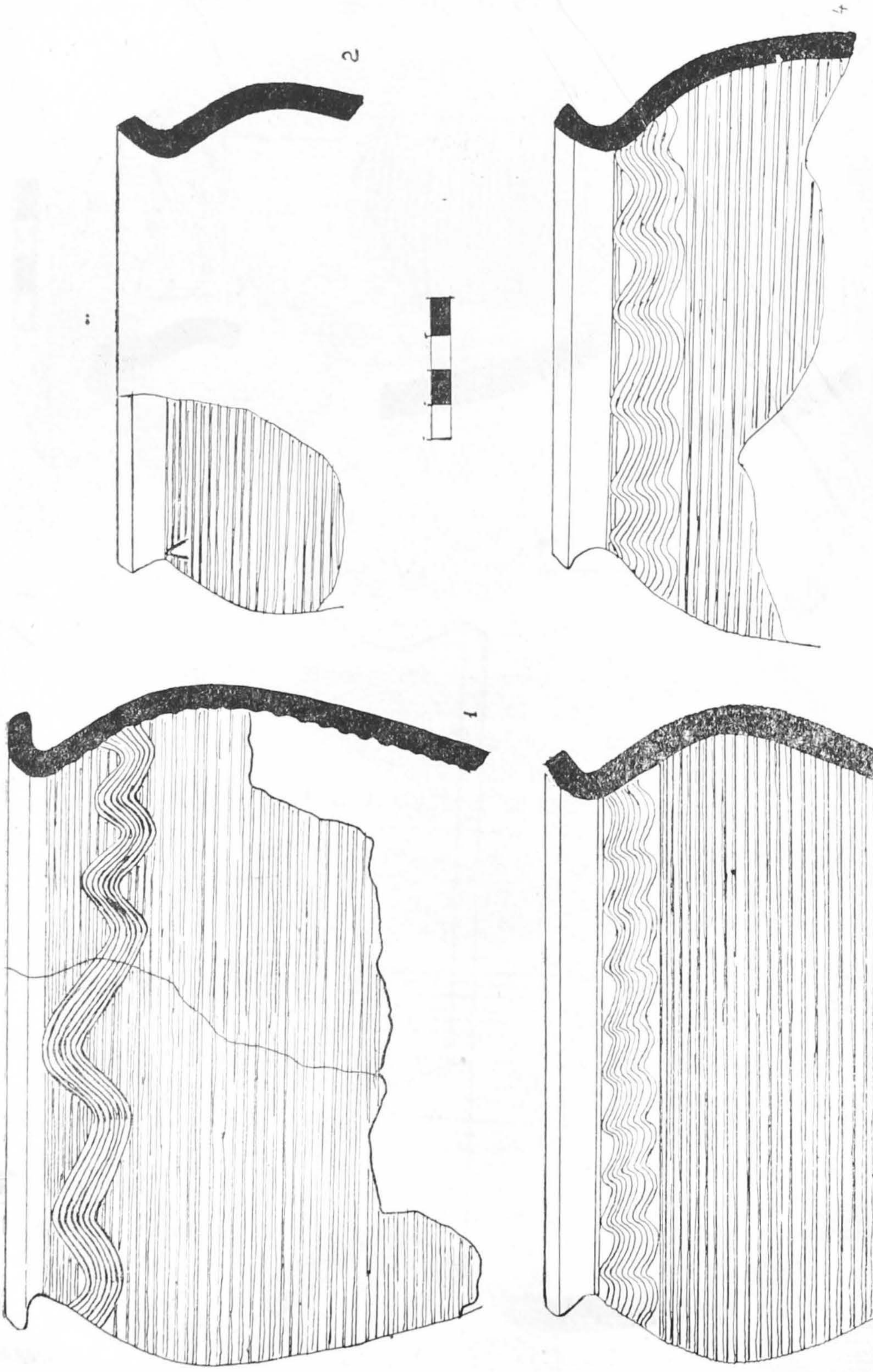
[56] Eug. Zaharia, *Populaţia românească...*, fig. 15/5, urna M.21.

[57] Idem, *Săpăturile de la Dridu...*, p. 85—89.

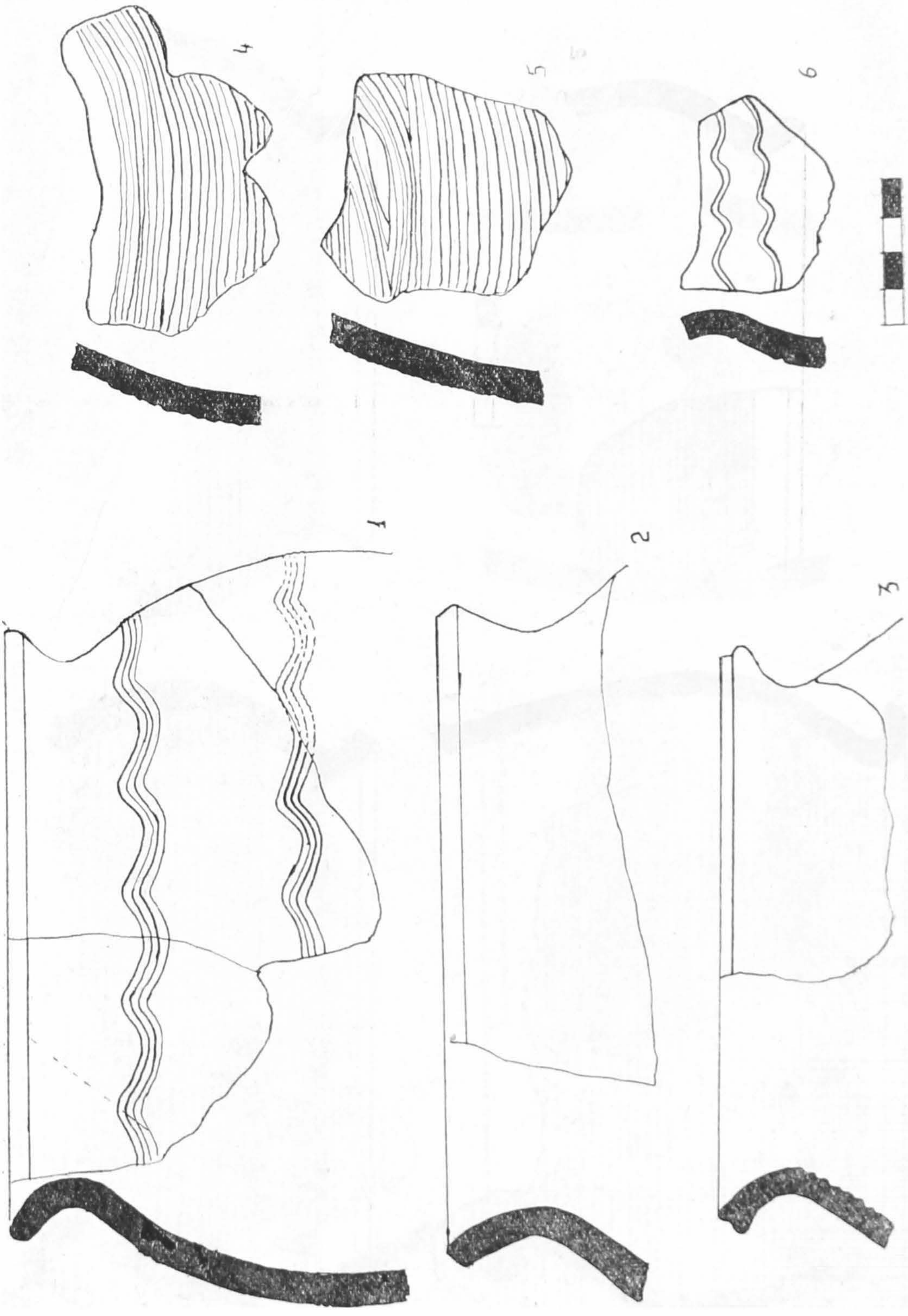
[58] *Avem în vedere faptul că cercetările efectuate în anii 1965—1966 de către R. Gioglovan la Voineşti nu permit atribuirea fortificaţiei de pămînt feudalismului timpuriu sau dezvoltat. Nemarcarea materialelor le face greu utilizabile; la toate acestea se mai adaugă şi lipsa unui plan de săpătură corect întocmit.*

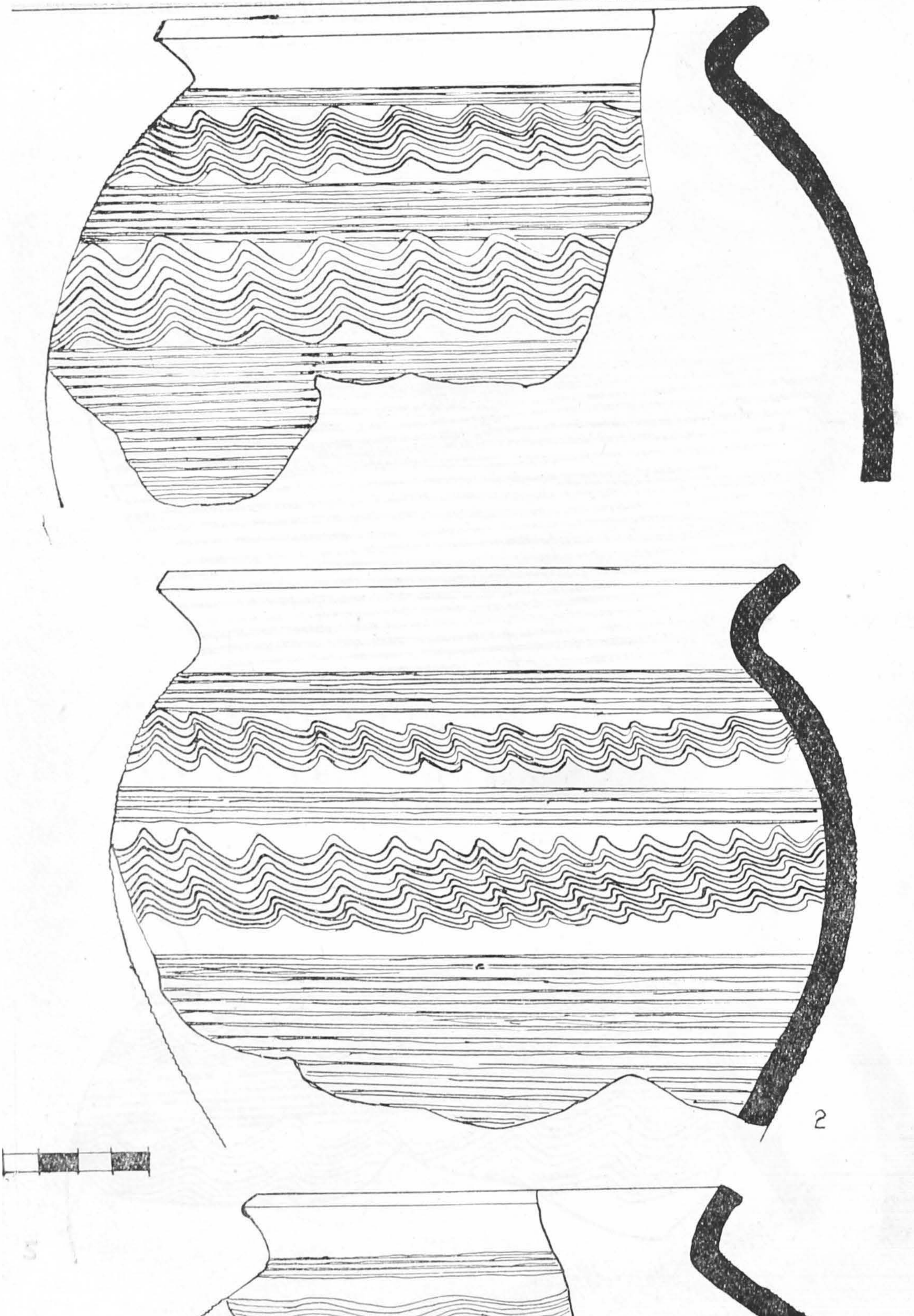
Planşa I

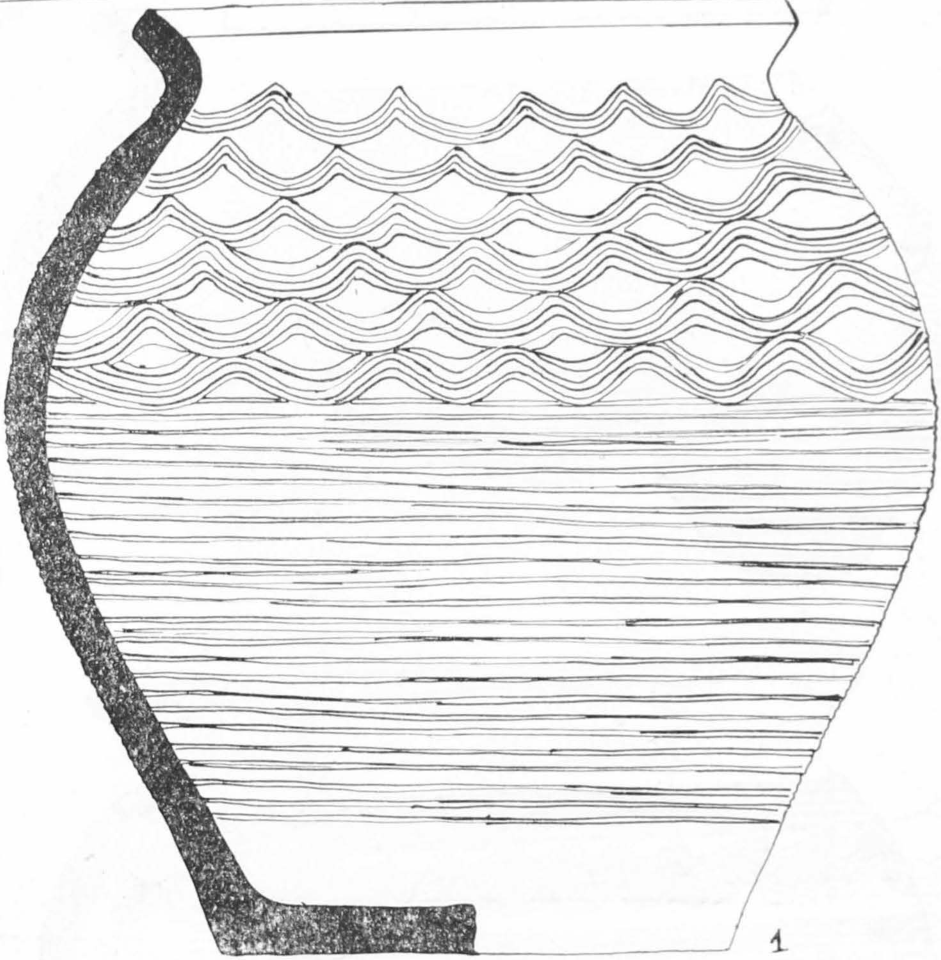
Planşa II

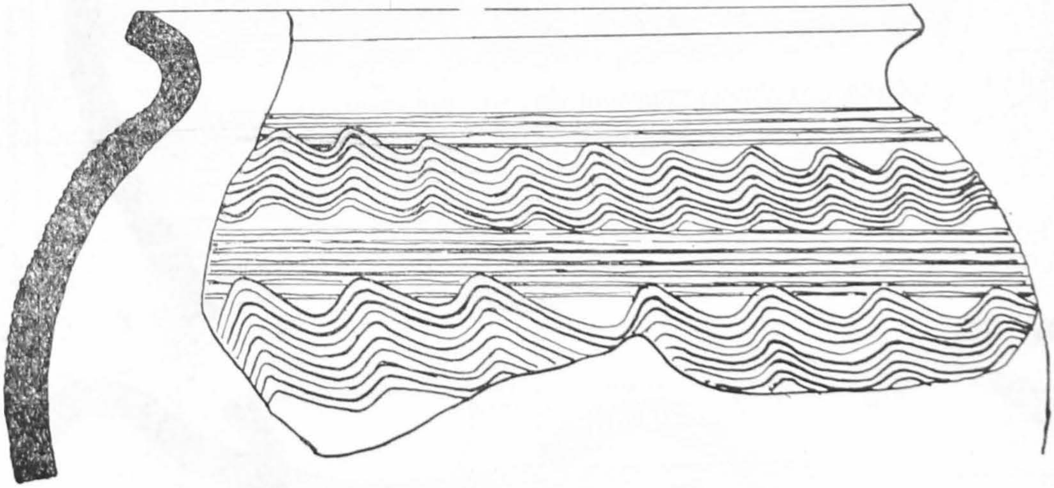

Planşa III

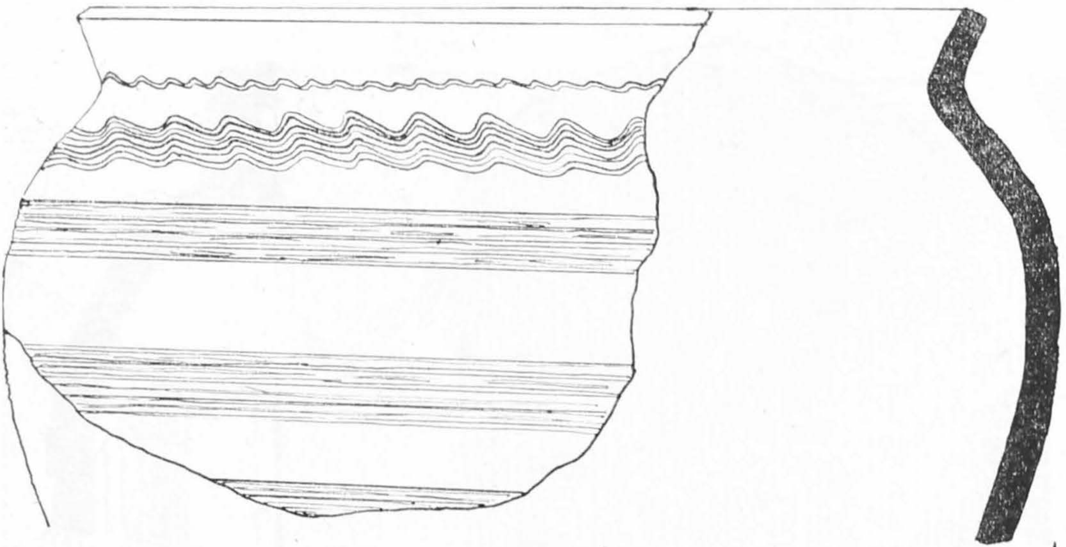
Planşa IV

1

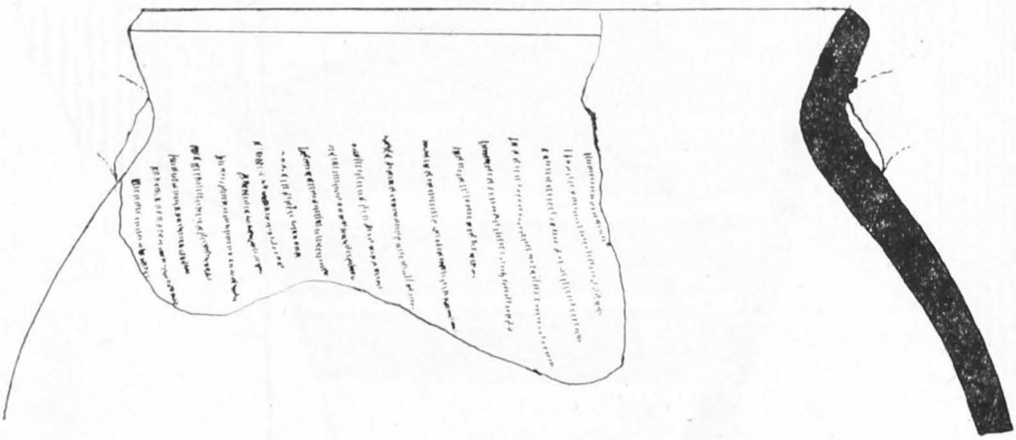

2

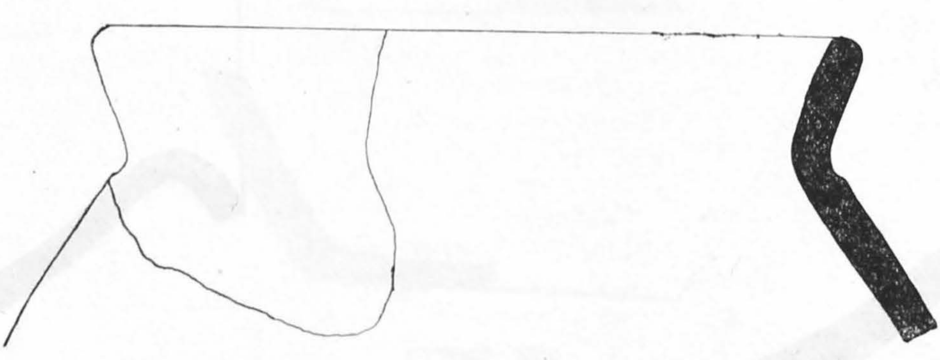
Planşa V

1

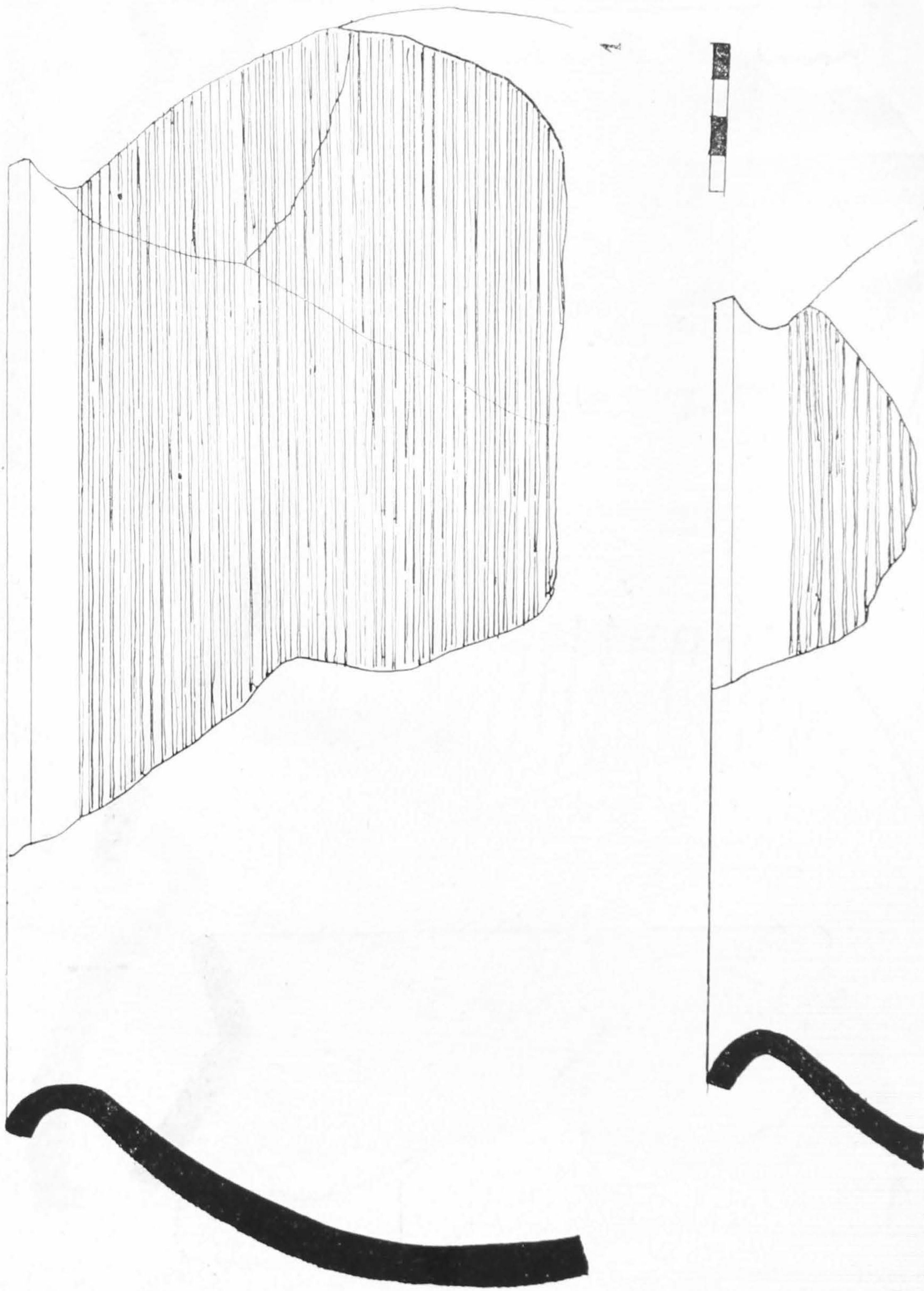
2

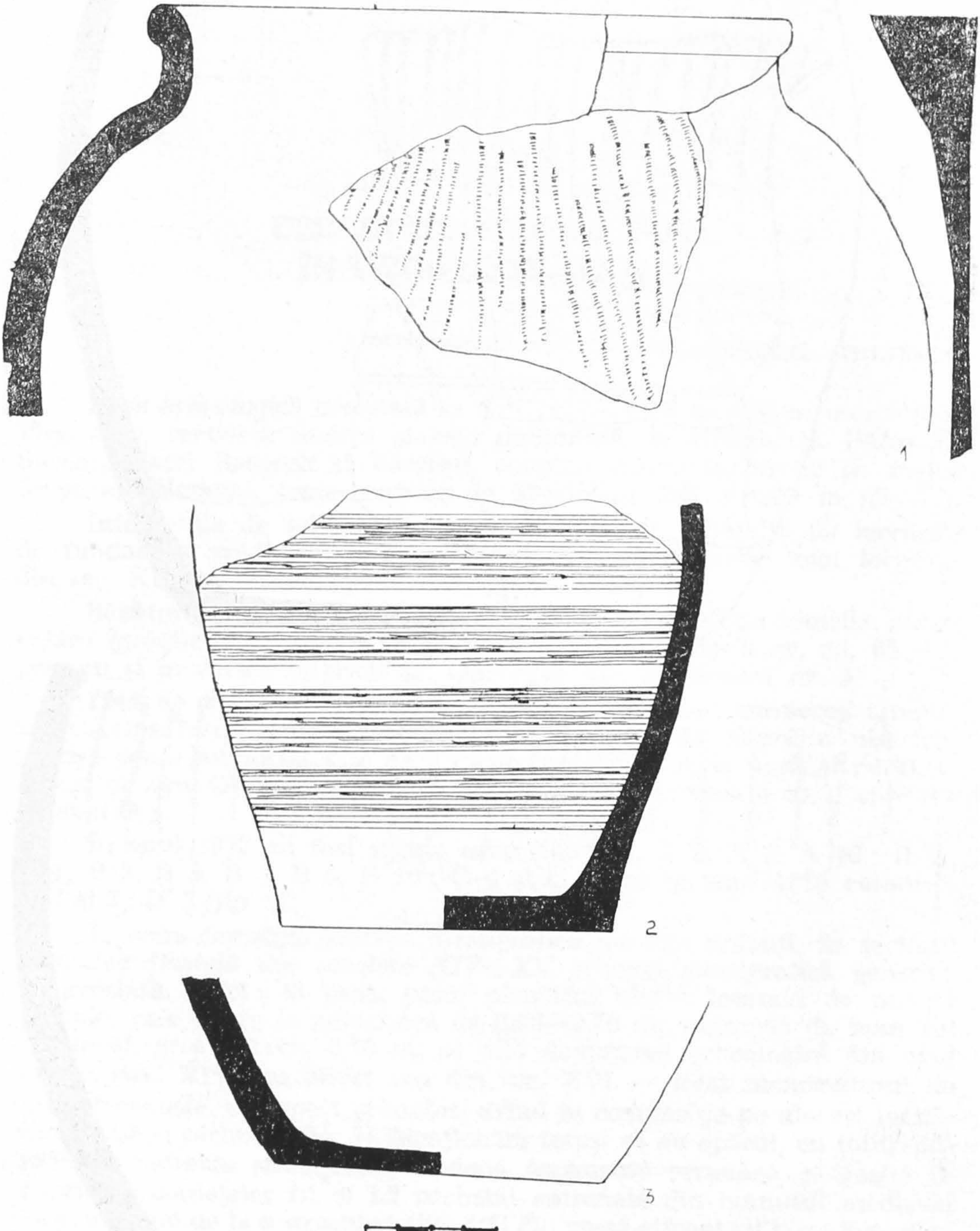
3

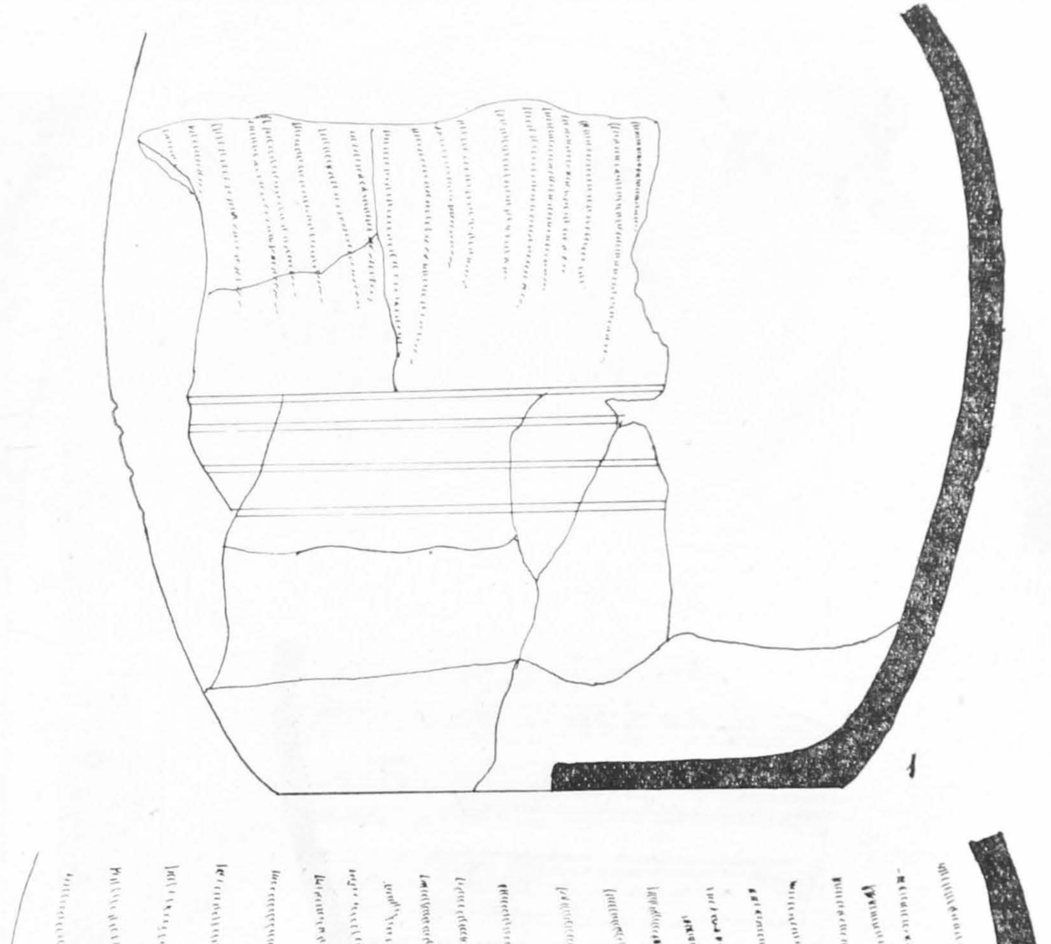
Planșa VI

Planșa VII

Planşa VIII

Planşa IX

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN TÎRGOVIȘTE-SUSENI

GABRIEL MIHĂESCU

Zona arheologică cercetată în anii 1977—1978 se află în municipiul Tîrgoviște, cartierul Suseni și este delimitată de străzile N. Bălcescu, Suseni, Matei Basarab și Vărzaru, ocupînd terasa înaltă de pe malul drept al Ialomiței, între curbele de nivelment 288 și 289 m *(fig. 1)*.

Intervenția de salvare din anul 1977 a fost prilejuită de lucrările de fundare a grădiniței nr. 4, care au distrus resturile unei locuințe din sec. XIV.

Săpăturile de salvare și informare s-au afectuat pe loturile particulare (grădini de legume) aflate pe str. Matei Basarab nr. 63, 65, 67, precum și în curtea bisericii Sf. Gheorghe din str. Suseni nr. 2.

Față de sistemul de axe adoptat s-a materializat caroierea terenului cuprins între clădirea creșei-grădiniță și absida altarului bisericii, fiecare carou avînd laturile de 5×5 m, notate cu A la nord și cu B, C la sud de axul O x și numerotate de la 1 la 10 spre vest și cu 1′ spre est de axul O y.

În anul 1977 au fost săpate carourile A 1, A 2, A 3, A 10 ; B 1′, B 1, B 2, B 3, B 5, B 6, B 10 ; C 4 și C 5, iar în anul 1978 carourile C′ 1 și 2 ; D′ 2 *(fig. 2)*.

În zona cercetată situația stratigrafică nu este unitară. În sectorul *Așezarea feudală din secolele XIV—XV* schema stratigrafică generală se prezintă astfel : la bază, peste pămîntul virgin loessoid de nuanță gălbuie, care apare la adîncimea de 0,60—0,70 m, suprapus de humusul medieval, gros de cca. 0,10 m, se află depunerea arheologică din evul mediu (sec. XIV sau direct cea din sec. XV) — strat monocultural de nuanță cenușie, cu aspect grăunțos, avînd în compoziție pe alocuri lentile de cenușă și cărbune *(fig. 3)*. Menționăm totuși că au apărut, cu totul sporadic și nefixate stratigrafic, și două fragmente ceramice — găsite în cuprinsul bordeielor L1 și L2 probabil antrenate din humusul medieval — provenind de la o strachină *(fig. 4/1)* din pastă-ciment cu buza îngroșată și adusă spre interior și respectiv, de la o amforetă cu corpul bitronconic alungit și gîtul pîlniat, separat de corp printr-o nervură în relief. Le considerăm răspîndiri din așezarea aflată în apropiere (300—400 sud) din sec. IV, atribuită dacilor liberi, cercetată parțial în 1972, în punctul str.

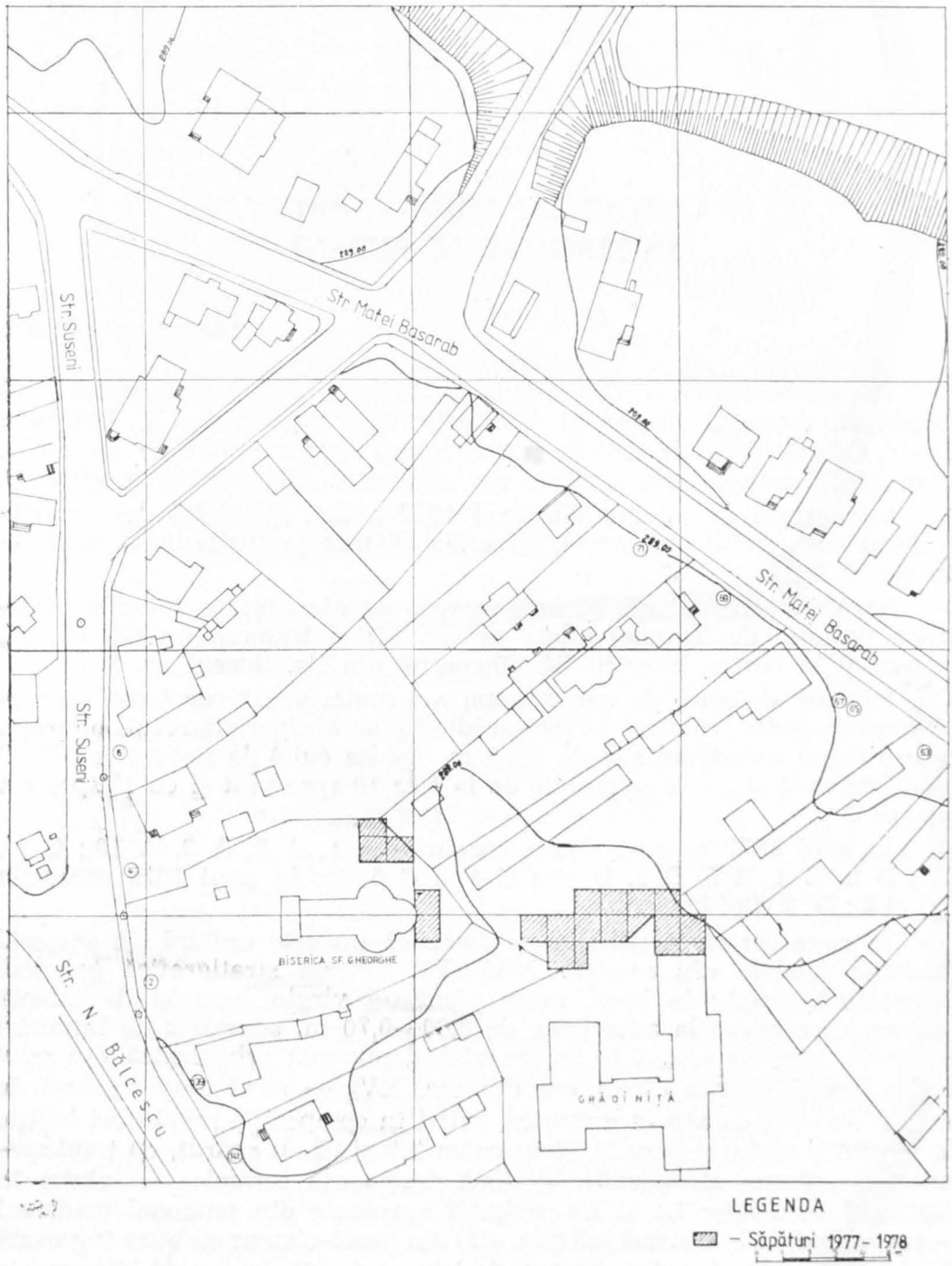
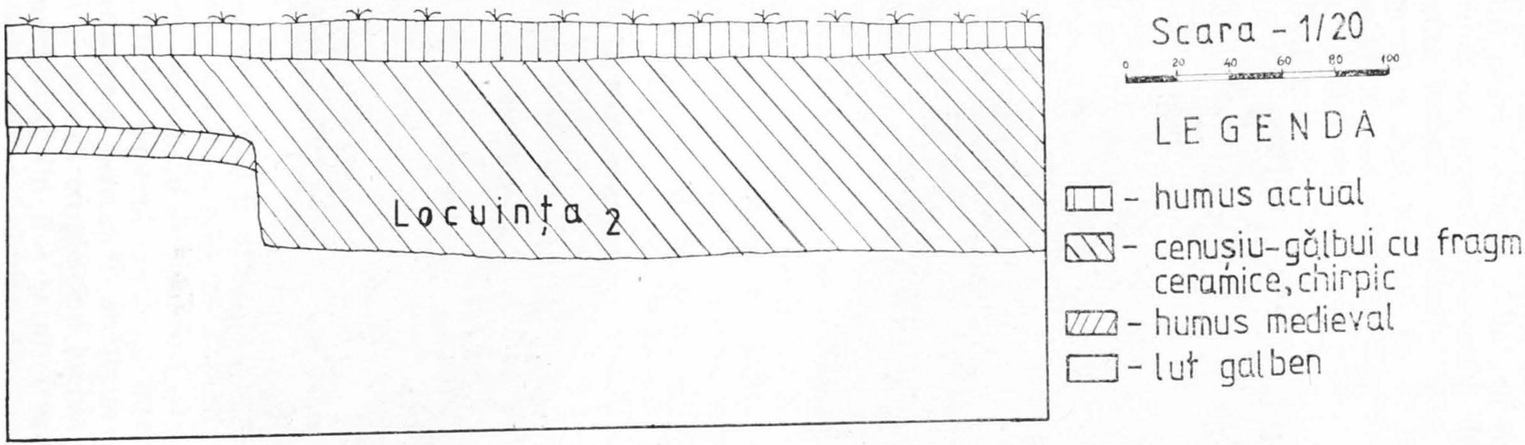

Str. Suseni
Str. Matei Basarab
Str. Matei Basarab
Str. Suseni
Str. N. Bălcescu
BISERICA SF. GHEORGHE
GRĂDINIȚĂ
LEGENDA
– Săpături 1977–1978

Fig. 1

Profilul taluzului vestic al caroului A2

Fig. 3

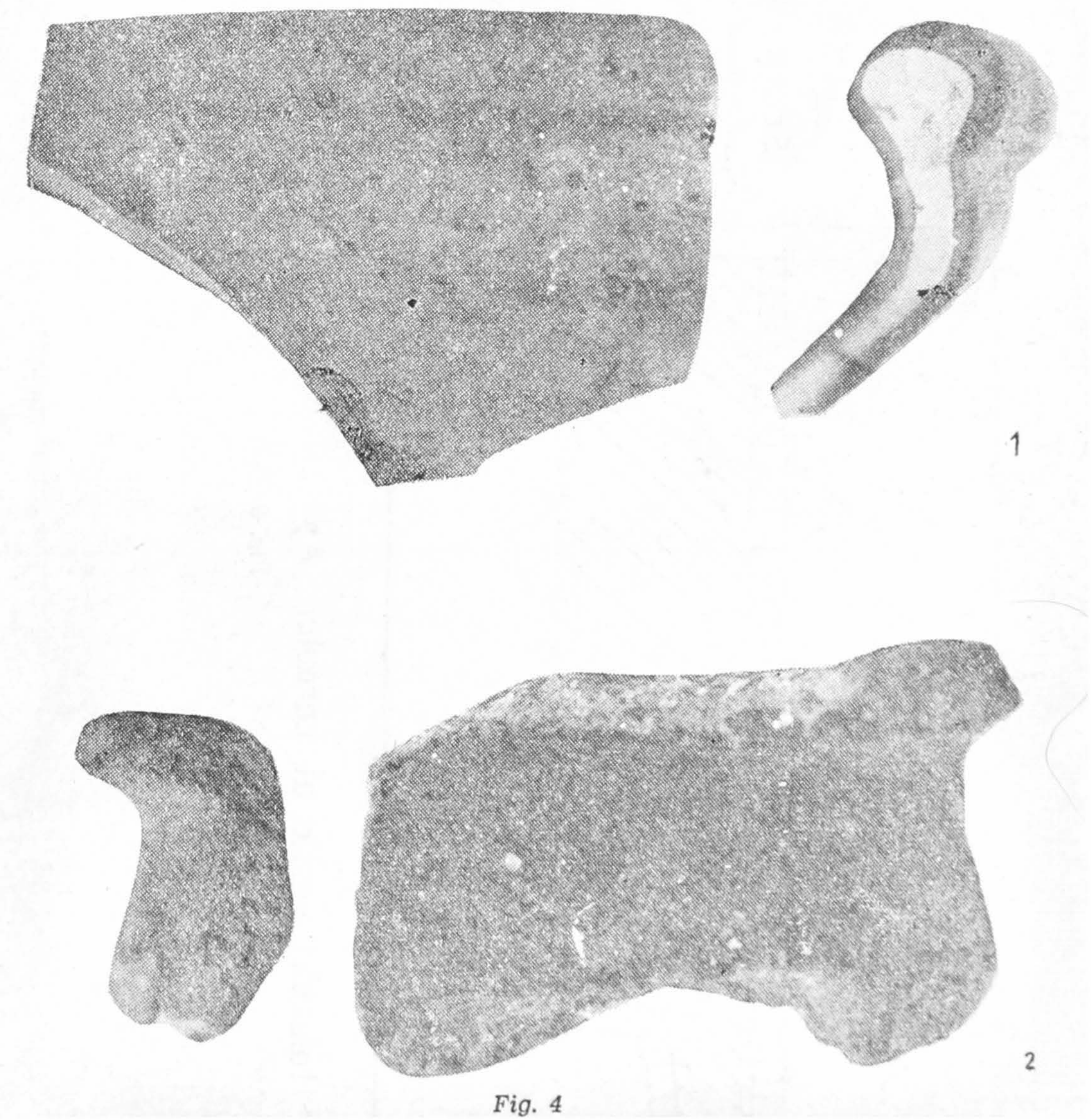

Fig. 4

Matei Basarab nr. 11. În aceeaşi situaţie se află şi un fragment de borcan *(fig. 4/2)* din pastă cenuşie, avînd ca degresant nisip cu bobul mic, cu buza răsfrîntă în poziţie orizontală, decorat cu benzi de linii în val, lucrat la roata înceată, aparţinînd fazei finale a culturii româneşti vechi (Dridu). El a fost recoltat de la baza stratului feudal, în caroul B 5 şi reprezintă *prima mărturie materială a unei locuiri a vetrei oraşului în feudalismul timpuriu (sec. IX—XI).*

În sectorul *Cimitirul bisericii Sf. Gheorghe*, situaţia stratigrafică este mai complicată datorită perioadei îndelungate de funcţionare între secolele XVI—XIX, care a determinat frecvente intersectări de morminte şi reînhumări. Numai mici porţiuni din suprafaţa cimitirului, în zona de est, au fost cruţate. O astfel de porţiune a fost surprinsă în profilul sudic al caroului A 10 pe o lungime de 1,30 m lîngă fundaţia bisericii : humusul medieval, format imediat peste pămîntul virgin loessoid, este suprapus de depunerea arheologică din secolele XIV—XV, tăiată spre vest de groapa fundaţiei bisericii din 1517. Peste aceasta se află un strat cenuşiu grăunţos corespunzînd secolelor XVI—XVII. Faza refacerii bisericii (în 1730) este marcată de un trotuar din cărămidă continuat de un nivel de moloz rezultat de la lucrările de refacere din secolul XVIII, dublat de o altă lentilă din moloz şi clonţuri de cărămidă de la lucrările de reparaţii din sec. XIX şi, în sfîrşit, trotuarul contemporan aflat la nivelul humusului actual, al cărui pat de pietriş străpunge stratul de sec. XVIII, pînă la vechiul pavaj din cărămidă *(fig. 5 şi 6).*

O locuinţă-bordei *(L 1)* din secolul al XIV-lea a putut fi cercetată numai parţial în caroul B 1′, adosat fundaţiei corpului de NE al clădirii creşei-grădiniţă nr. 4. S-a surprins groapa ovală a unei locuinţe-bordei ce măsura în lungime cca. 3,5 m şi în lăţime cca. 2,0 m, adîncă de —0,90 m, săpată în pămîntul virgin de la —0,40 m. Nu a putut fi degajată pe întreaga suprafaţă din cauza opoziţiei proprietarului terenului vecin. În imediata apropiere a bordeiului s-a delimitat o groapă menajeră (gr. 1) de formă ovală cu diametrul de 1,30/1,00 m, săpată în pămîntul viu pînă la adîncimea de — 1,20 m, în care se aflau osemintele unui porc *(fig. 7/2).* Inventarul locuinţei se compune numai din ceramică uzuală din pastă destul de îngrijită, lucrată la roata rapidă şi arsă oxidant, aparţinînd unor forme comune ca : oala cu toartă în bandă lată, cu fundul plat, gura evazată şi buza rotunjită, decorată pe umăr cu o bandă de linii incizate orizontale ; borcanul cu fundul plat, gura evazată şi buza de tipul „cu streaşină“ ; cana cu gîtul larg, pîlniat şi gura trilobată.

În depunerea arheologică din evul mediu delimitată în carourile B 1 şi B 1′, între —0,20 —0,70 m s-a aflat, de asemenea, material ceramic fragmentar provenind de la forme ca : strachina cu picior inelar, căniţa cu piciorul înalt, capacul conic cu faţa decorată în benzi de împunsături. Din categoria ceramicii smălţuite s-au recoltat doar cîteva buze de străchini şi farfurii cu piciorul inelar. Inventarul din metal este şi mai sărac : un belciug din fier şi un fragment de potcoavă. Totuşi, prezenţa în locuinţă a cîtorva bulgări de zgură din fier ne indică existenţa în apropiere a unei instalaţii de reducere a minereului.

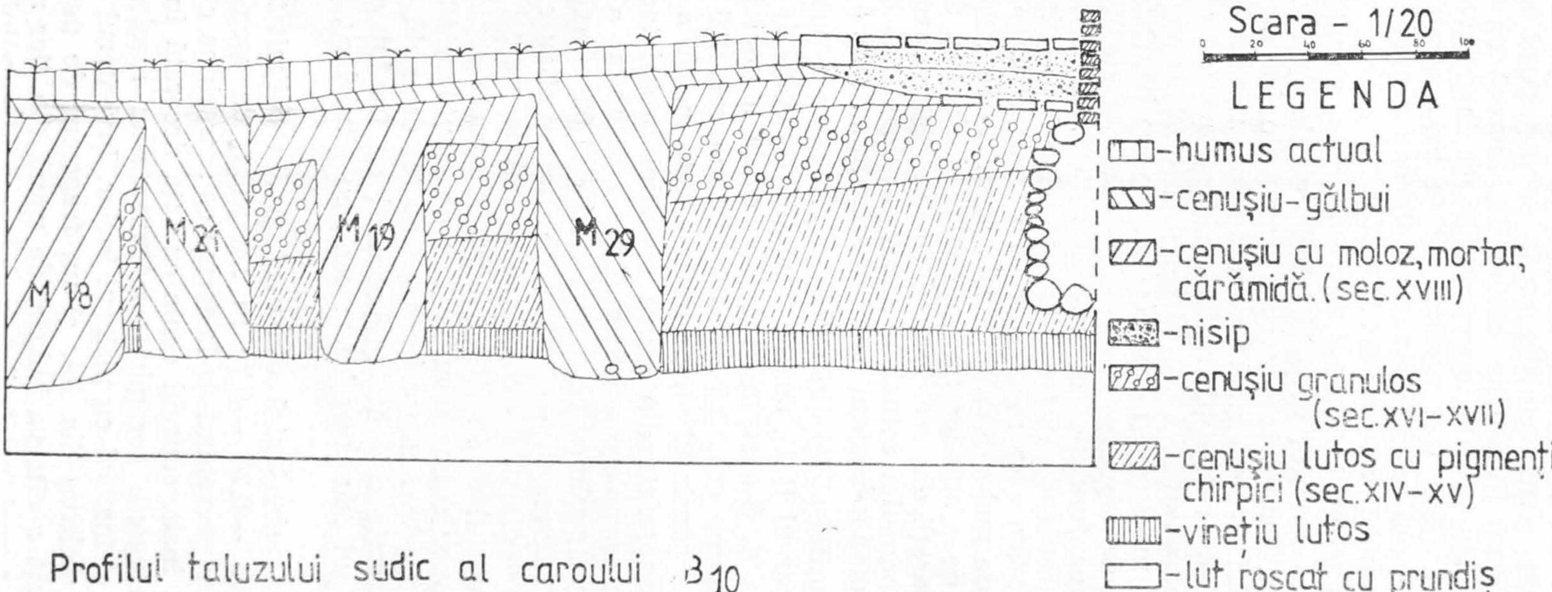
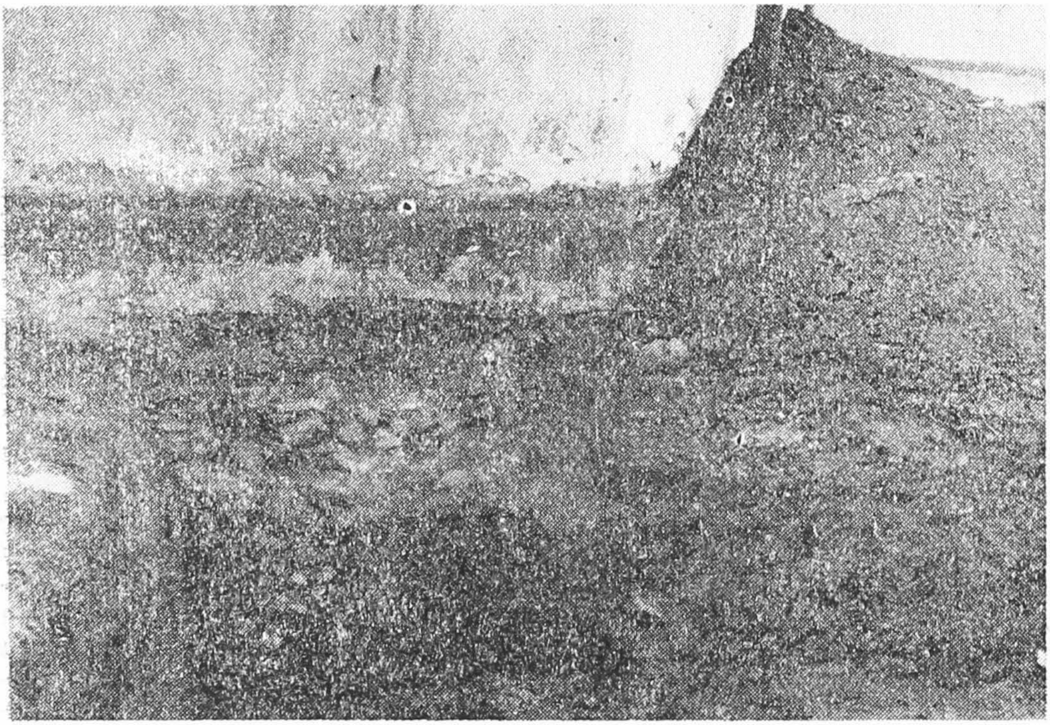

Scara - 1/20
0 20 40 60 80 100
LEGENDA
-humus actual
-cenuşiu-gălbui
-cenuşiu cu moloz, mortar, cărămidă. (sec. XVIII)
-nisip
-cenuşiu granulos (sec. XVI-XVII)
-cenuşiu lutos cu pigmenţi chirpici (sec. XIV-XV)
-vineţiu lutos
-lut roşcat cu prundiş
M 18
M 21
M 19
M 29
Profilul taluzului sudic al caroului B 10

Fig. 5

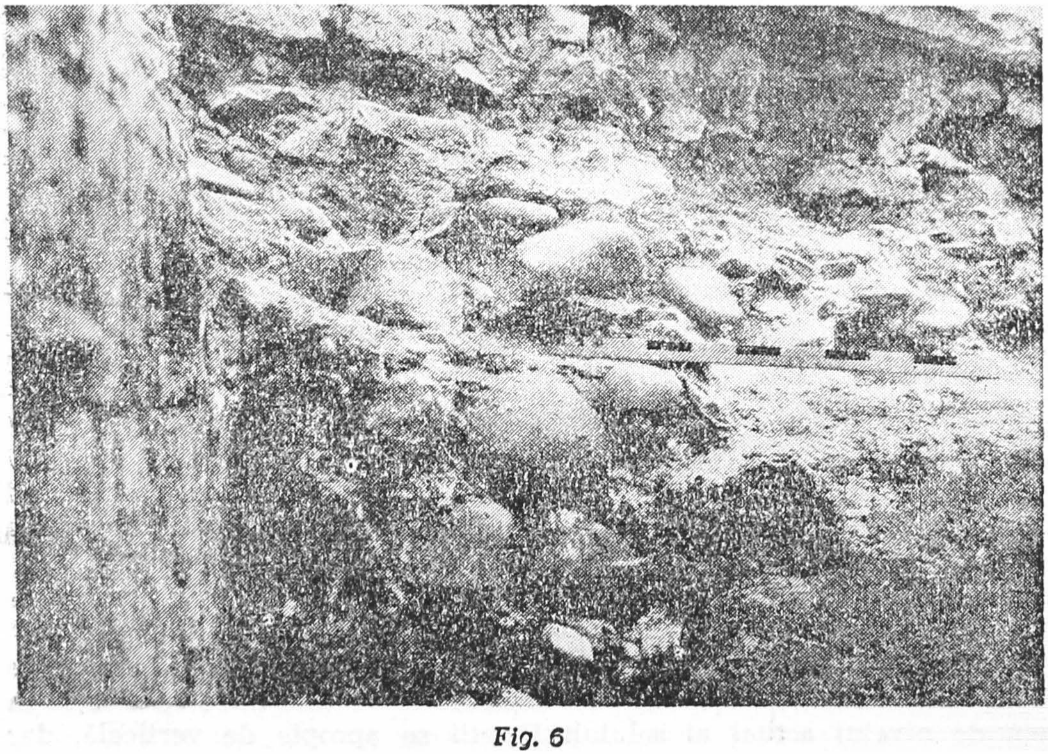

Fig. 6

Locuirea bordeiului încetează prin incendiu, probabil la sfîrșitul secolului al XIV-lea.

Observăm că sărăcia inventarului ceramic din această locuință nu concordă cu constatările noastre anterioare rezultate din analiza celor două străchini fragmentare din ceramică smălțuită și decorate cu motivul stelar, recoltate din săpăturile de fundație de către constructori. Credem deci că locuința semnalată în 1975, pe care o căutam, a fost complet distrusă de construcția creșei și trebuie considerată pierdută definitiv.

A doua locuință *(L 2)* de tip bordei, *(fig. 7/1)* a fost surprinsă în caroul A2. De formă neregulată, groapa săpată în pămîntul virgin de la — 0,50 m, este adîncă de numai 0,40 — 0,50 m, atingînd la fund adîncimea totală de —0,87 —1,00 m. În dreptul intrării, spre SE, a fost delimitată o groapă ovală de mici dimensiuni, avînd diametrul de 0,90/0,70 m, puțin adîncă (— 1,18 m).

Inventarul ceramic pare mai evoluat, lipsind fragmentele de buze de borcane „în streașină". Regăsim formele de vase uzuale ca oala cu toartă, borcanul cu gura evazată decorată cu linii incizate paralele plasate imediat sub buză, cana cu gura trilobată, ulciorul amforoidal cu gîtul terminat sub buză cu o nervură în relief, strachina smălțuită cu marginea evazată, colorată în roșu-cărămiziu la interior, farfuriile smălțuite cu picior inelar, decorate cu motive geometrice și colorat în verde și brun, capacul conic decorat cu pale orizontale de humă albă, cănițele cu corpul globular și piciorul plat.

Și în această locuință au apărut unelte din fier (un sfredel și un dorn (?), alături de bulgări de zgură vitrificată.

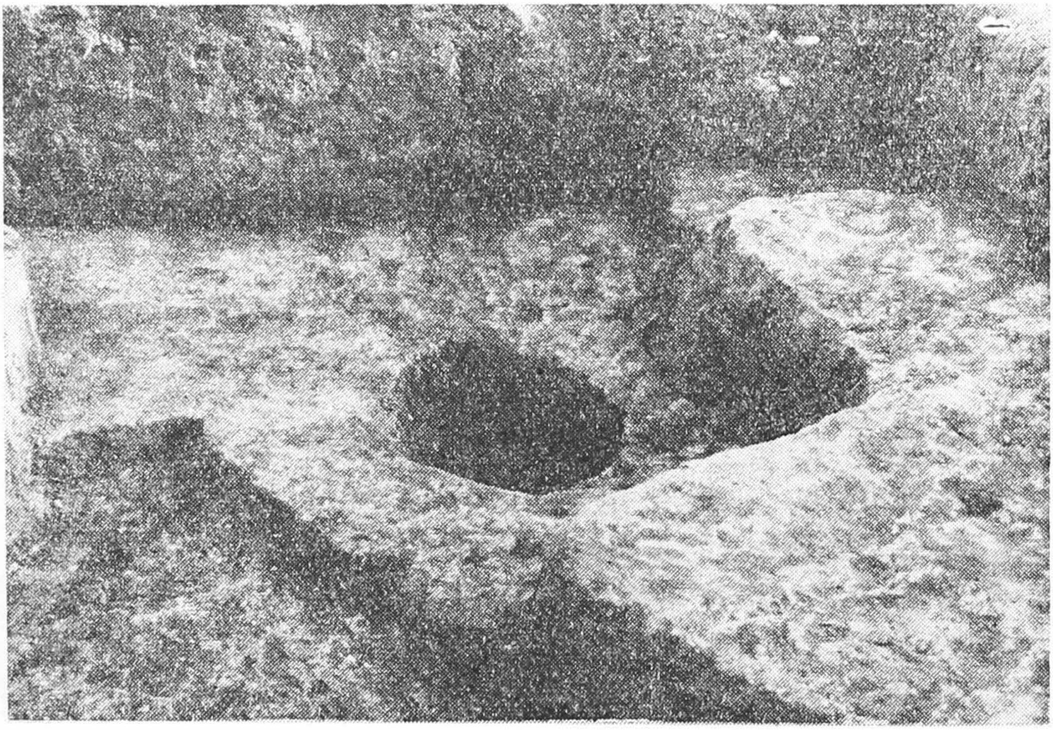
Atribuim acestei gospodării de la sfîrșitul sec. XIV și gropile menajere 2—4, găsite în carourile învecinate A 4 și B 3 (fig. 8/1-2). Avînd o formă circulară, cu diametrul de 0,30 și 0,45 m, cele trei gropi sînt adînci de — 0,65 — 0,70 m, săpate în pămîntul virgin cu numai 0,20—0,25 metri. Inventarul lor ceramic este similar celui din locuința L 2, deci de la sfîrșitul sec. XIV.

Din stratul de cultură medievală (—0,40 m) s-a recoltat în caroul B 3 un pinten din fier, fragmentar.

A treia locuință-bordei *(L 3)* a fost delimitată parțial în colțul de nord-est al caroului B 6, tăiată de un mormînt din sec. XVI (M 2). Din depunerea arheologică căreia îi aparține locuința, putînd proveni din locuință, s-a recoltat o căniță cu fundul plat ,ușor profilat, corpul globular, gura largă, pîlniată și toartă în bandă cu arcul frînt în unghi ascuțit. Tipologic, această piesă se încadrează la începutul sec. XV *(fig. 9/1)*. Podina bordeiului atinge adîncimea de —1,05 m, groapa fiind săpată în pămîntul virgin. Condițiile obiective nu au permis degajarea sa completă.

O a patra locuință *(L 4)* de astă dată de suprafață, este cea descoperită în carourile B 4 — B 5 și C 4 — C 5 *(fig. 2)*.

Groapa beciului a fost săpată în pămîntul virgin loessoid, ce apare de la adîncimea de — 0,50 m, pînă la adîncimi variind între 1,90—2,00 m față de nivelul actual al solului. Pereții se apropie de verticală, dar

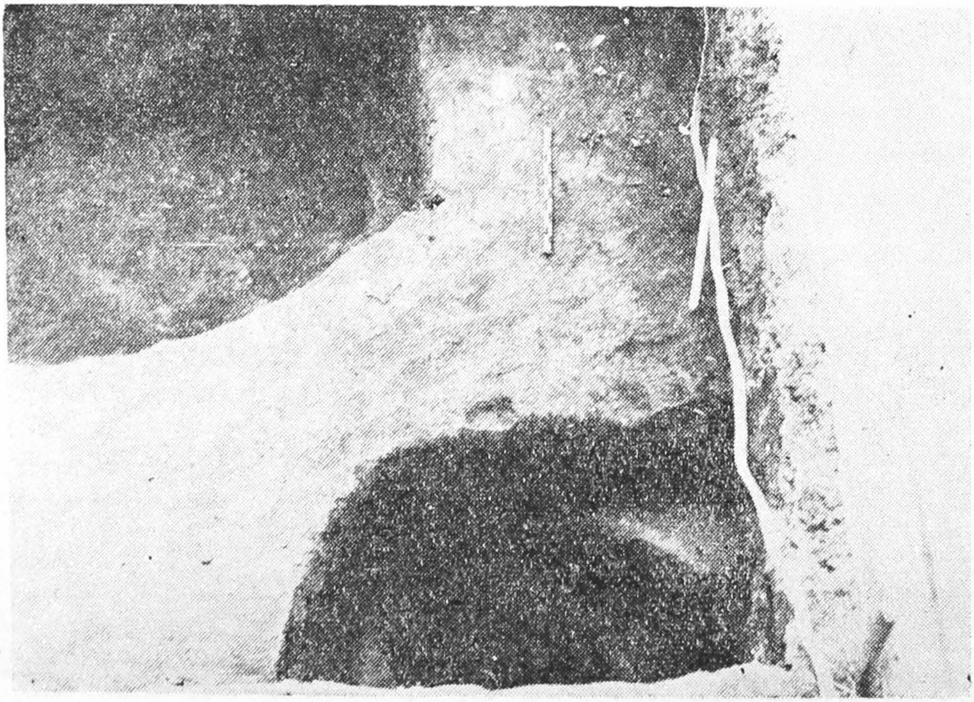
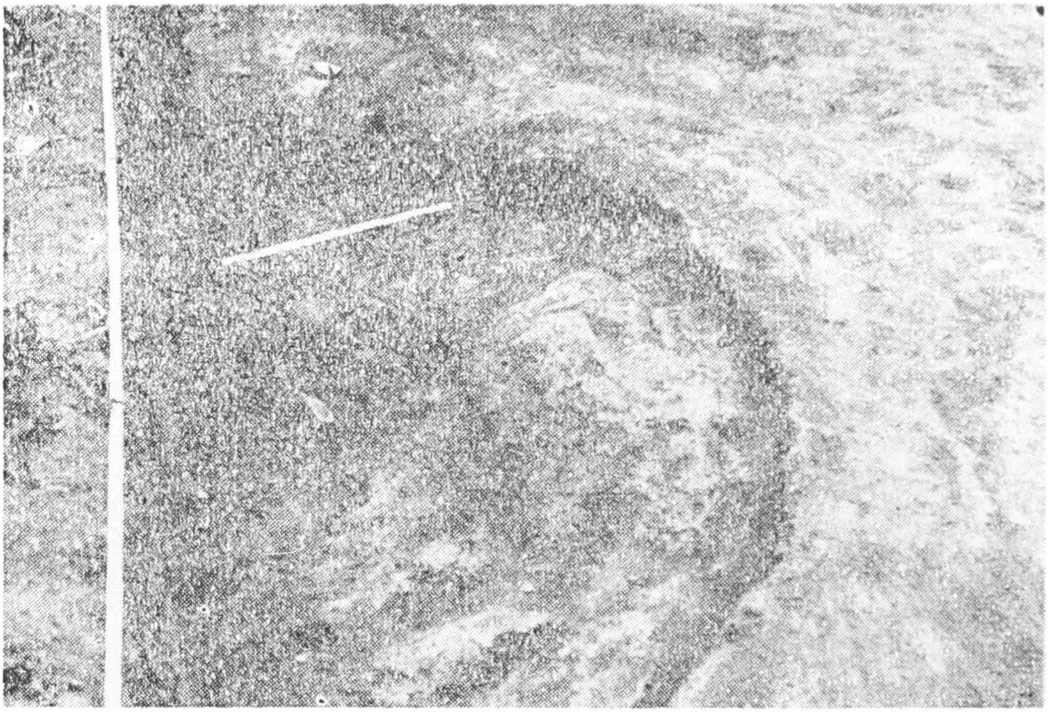

Fig. 7

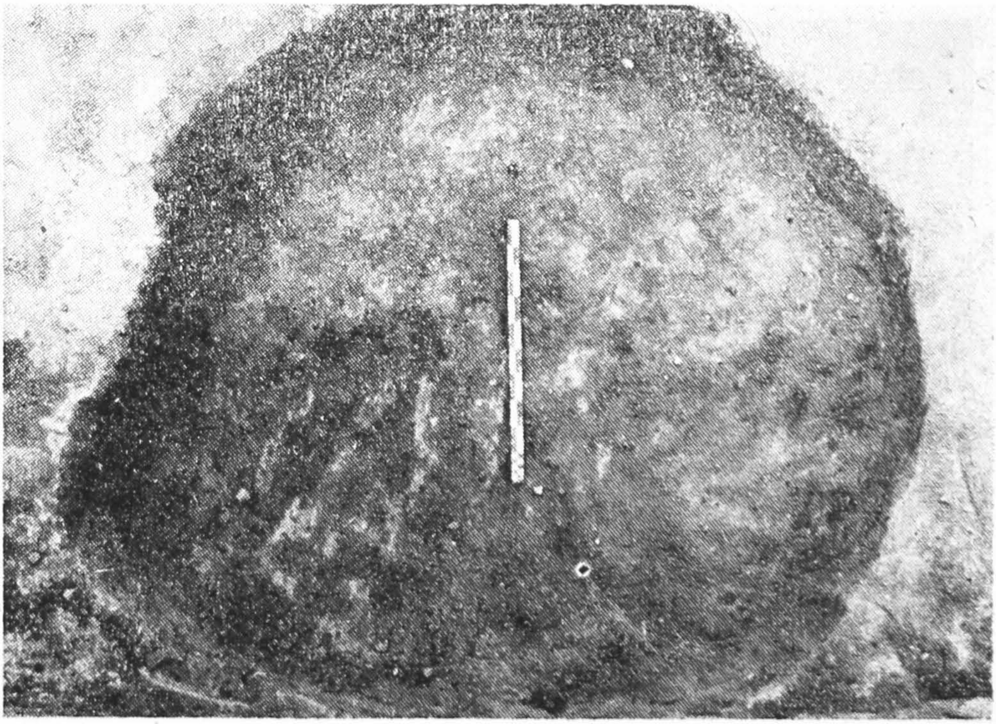

Fig. 8

taluzul de nord s-a surpat, lărgind groapa cu prilejul incendiului care a distrus locuința. Marginile gropii au fost căptușite cu lobde, sprijinite în interior cu pari bătuți vertical, avînd diametrul mediu de 0,10 m.

Beciul avea un plan rectangular, cu laturile de 4,00×3,80 m. Gîrliciul, degajat numai parțial, era dispus pe latura de sud-vest a beciului, avînd treptele săpate direct în pămîntul viu, largi de cca 1,00 m și înalte de aproape 0,40 m, dar inegale, căptușite de asemenea cu lobde. În colțul opus, spre NE, s-a conturat un coțlon (de aerisire ?) ieșit în afara planului beciului cu 0,70 m și avînd o formă poligonală.

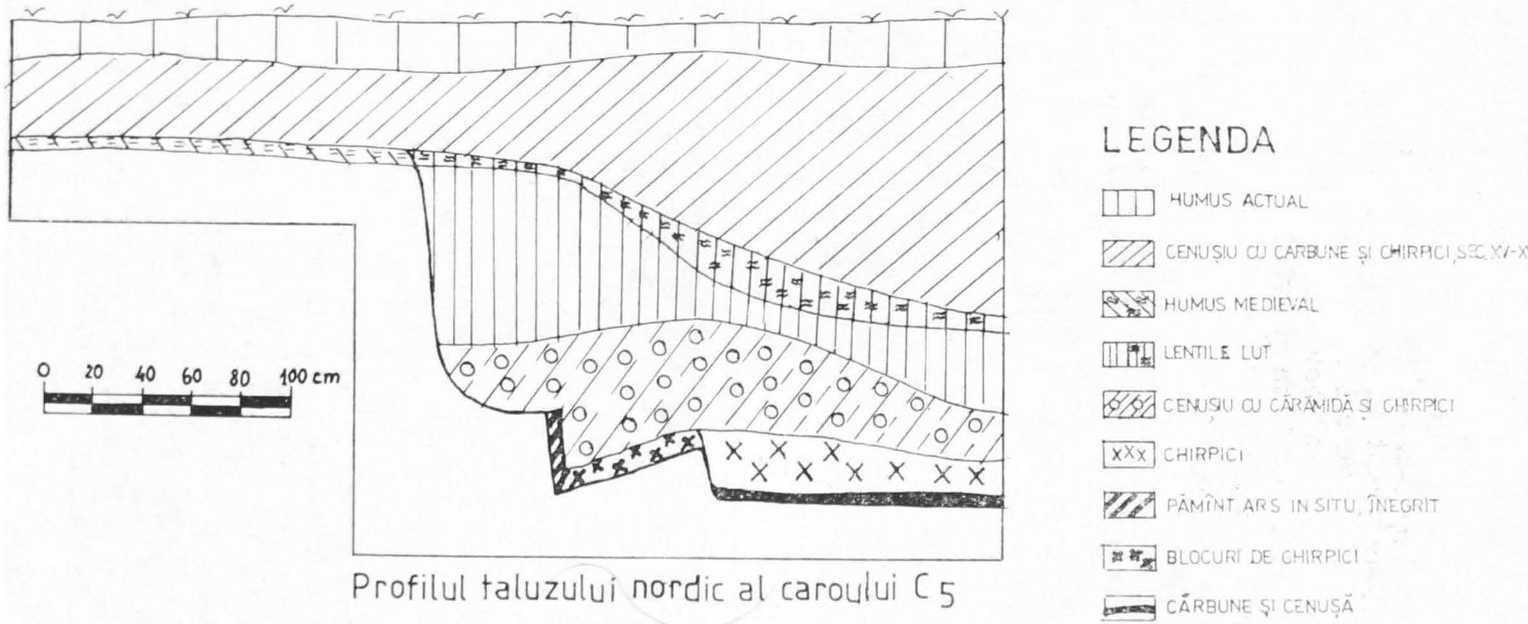
Podeaua, bătătorită, prezintă denivelări și era acoperită cu un strat de cărbune și cenușă gros pînă la 0,05 m, rezultate din combustia lobdelor și a plafonului de lemn. Pe podea au fost descoperiți cîțiva bolovani mari căzuți pe marginea gropii, provenind din suportul de piatră al tălpilor suprastructurii construcției din paiantă. Oarecum central, dar de fapt mai aproape de laturile de SV și SE ale beciului s-a aflat o groapă circulară cu diametrul de 1,00 m, săpată în pămîntul viu pînă la —2,27 m de la suprafața solului și la —0,37 m față de podeaua beciului. Ea cuprindea fragmente ceramice și cărbune.

Peste stratul de cărbune și cenușă, în umplutura beciului s-au aflat bucăți mari de chirpici. În colțul de NV s-a surprins chiar o porțiune de perete alunecat în groapă. Căptușeala de lut a peretelui atingea grosimea de pînă la 0,05 m. Masa de chirpici se subția spre mijlocul beciului. Ocupînd cam o treime din suprafață, spre latura de NE, amestecate cu bucăți de chirpici, s-au aflat resturile uneia sau, mai degrabă, a două sobe prăbușite de la parter : cahle de mai multe tipuri (se întregesc peste 40 de bucăți), cărămizi cu dimensiunile 26,2×0,14—0,15× 0,04 m, fragmente din chirpiciul de culoare roșietică, unele vitrificate, folosit la fixarea cahlelor. Dărîmăturile sobei erau suprapuse de stratul de chirpici, avînd în compoziție pleavă și păstrînd urmele bîrnelor și nuielelor și o suprafață fățuită în straturi succesive de lut fin, provenit de la peretele de NE al locuinței, amestecat cu cărbune și cenușă rezultate din combustia plafonului camerelor de la parter, alunecat spre interior.

Resturile locuinței incendiate sînt căpăcuite de un strat de pămînt lutos fin, aluvionar, purtat (rezultat din spălarea terenului învecinat), tasat în timp și albiat. Nivelarea terenului a dus la depunerea peste umplutura gropii beciului a unui strat gros de circa 1,00 m de pămînt cenușiu, în timp ce împrejurul gropii nu măsoară decît 0,35 m *(fig. 10)*. Materialul ceramic fragmentar recoltat din acest strat este contemporan locuinței, adică din a doua jumătate a sec. XV.

Distrugerea locuinței prin incendiu a determinat prăbușirea în beci a inventarului gospodăresc aflat în camerele de la parter. Alături de ceramică — care reprezintă majoritatea covîrșitoare a inventarului — s-au găsit obiecte din metal : o lamă de cuțit fragmentară cu dimensiunile 0,11 × 0,02 m ; o altă lamă de cuțit fragmentară cu dimensiunile 0,125×0,02 m ; o balama de ușă ; fragmente dintr-un castron de aramă *(fig. 9/2-4)*.

Ceramica, variată ca tipuri și categorii, ne obligă la o prezentare detaliată :

Profilul taluzului nordic al caroului C 5

Fig. 10

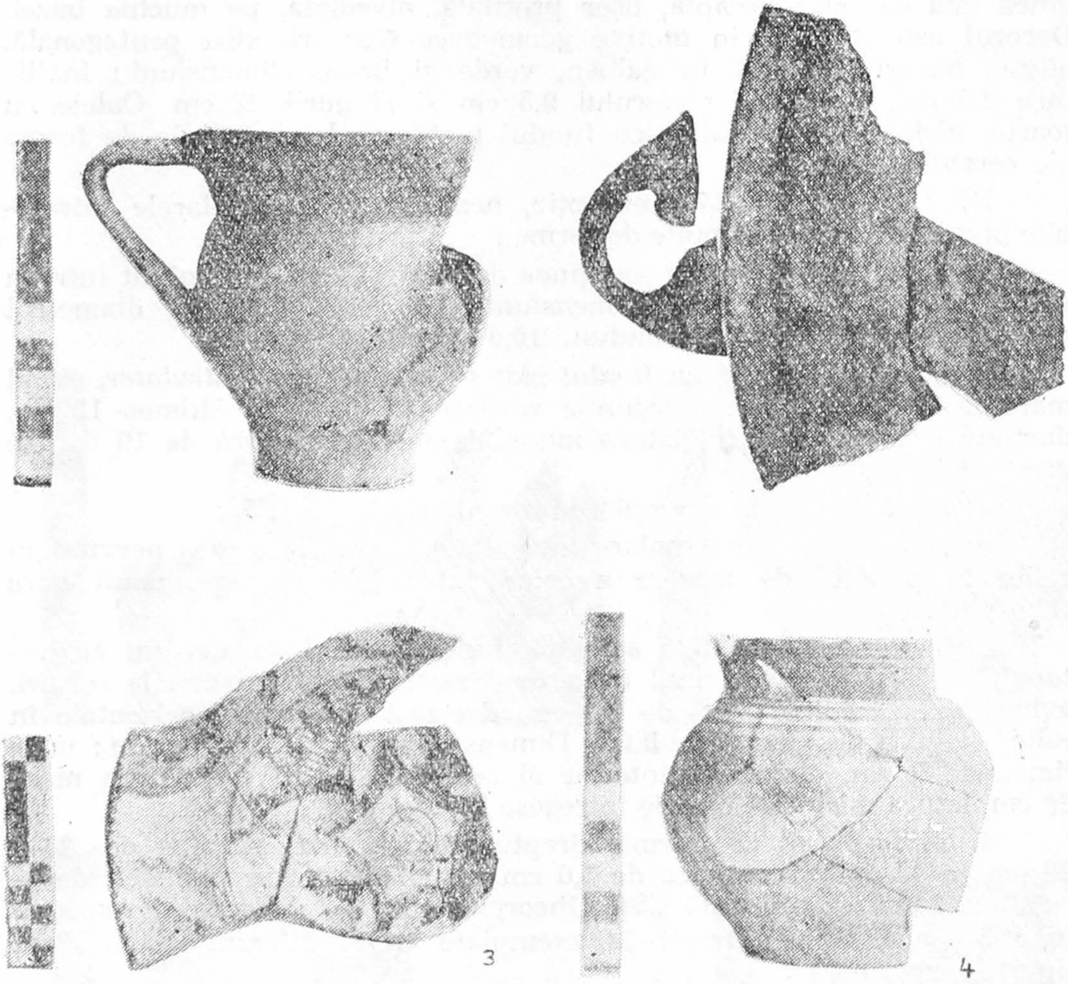

Fig. 9

I. *Ceramica uzuală:* este în general uniformă în privinţa calităţii pastei (compactă, bine frămîntată, de bună calitate, folosindu-se ca degresant nisipul mărunt şi fulgi de micaşist). În puţine cazuri se întîlneşte o pastă fină, catifelată la pipăit.

În privinţa formelor, cea mai răspîndită este oala cu toartă şi derivata ei — ulcica. Din fiecare am putut întregi cîte un exemplar. Au fundul plat, corpul bombat, marginea gurii scundă, evazată simplu în formă de pîlnie, decorate cu incizii şi pale de humă albă. Celelalte forme au fost deduse din fragmentele tipice : ulciorul cu tub de scurgere, strachina cu fundul plat şi buza simplă, dreaptă, rotundjită, decorată cu o pală de humă albă trasă imediat sub buză într-o linie orizontală, capacul conic cu marginea alveolată sau dreaptă, decorat cu incizii şi pale de humă albă.

II. *Ceramica smălţuită* este prezentă în cantitate mică (cca. 10%; din totalul ceramicii) şi în forme reduse ca număr. S-a găsit o singură farfurie intregibilă, cu piciorul inelar, pereţii oblici, uşor arcuiţi, mar-

ginea lată cu buza dreaptă, ușor profilată, alveolată, pe muchia buzei. Decorul este grafitat în motive geometrice (cercuri, stea pentagonală, elipse, hașuri) colorată în galben, verde și brun. Dimensiuni : înălțimea 8,5 cm, diametrul piciorului 9,5 cm și al gurii 27 cm. Oalele cu toartă, ulcioarele și cănițele cu fundul plat completează seria de forme ale ceramicii smălțuite.

III. *Cahlele* sînt, fără excepție, nesmălțuite. Exemplarele întregibile prezintă o mare varietate de forme :

1. *Cahlă-borcan,* avînd marginea dreaptă, profilată a apărut într-un singur exemplar întregibil. Dimensiuni : înălțimea 16,5 cm, diametrul gurii 18/19 cm și diametrul fundului 10,5 cm *(fig. 11/2).*

2. *Cahlă tronconică cu fundul plat și gura de plan patrulater,* avînd marginea dreaptă, cu dimensiunile variind în jur de : înălțimea 12 cm, diametrul fundului 9 cm, latura mare 21 cm, latura mică de 19 cm, se prezintă în două variante :

a) „fără prag" : 11 exemplare întregibile *(fig. 12/1, 5)*;

b) „cu prag" : 4 exemplare întregibile. „Pragul" este o nervură în relief în punctul de tragere a celor patru lobi care formează gura cahlei *(fig. 12/4).*

3. *Cahla-placă,* cu fața adîncită, fundul semisferic, decorat cu butoni florali în relief — unul în centrul semi-ovei, alți patru la colțuri, avînd pereții oblici, înalți de 6,5 cm, decorați cu nervuri orizontale în relief și gura de plan patrulater. Dimensiunile variază în jur de : înălțimea de 9 cm, diametrul interior al semiovei de 10 cm, latura mare 23 cm, latura mică 21,5 cm. Se întregesc 7 exemplare *(fig. 12/2).*

4. *Cahla-placă* de formă dreptunghiulară cu laturile de 20—22 cm × 15 cm și grosimea de 1,0 cm avînd un chenar în relief, decorată cu scena tradițională „Sf. Gheorghe omorînd balaurul", realizată în relief plat. S-au întregit 14 exemplare ce se diferențiază în două tipuri iconografice :

A. Tipul „cu capă și pampon" (8 exemplare întregi sau întregibile) prezintă două variante :

a) întors spre stînga — 7 exemplare *(fig. 11/4)*;

b) întors spre dreapta — 1 exemplar *(fig. 12/3).*

Descrierea tipului : Sf. Gheorghe, călare, îmbrăcat cu capă, ține într-o mînă frîul, iar în cealaltă lancea. Calul este în poziție cambrat, iar balaurul stilizat ca șopîrlă. Soarele reprezentat ca rozetă cu opt raze și corbul mobilează cîmpul superior.

B. Tipul „cu tunică și coroană" (6 exemplare) se prezintă într-o singură variantă : Sf. Gheorghe, orientat spre stînga, poartă tunică strînsă în talie cu o centură, iar pe cap o coroană. În mîna stîngă ține frîul, iar în dreapta lancea. Cîmpul superior este mobilat cu soarele-rozetă cu opt raze, doi corbi afrontați și două elemente de arhitectură gotică. Cîmpul inferior este mobilat de balaur, reprezentat ca șarpe și soarele-rozetă, cu opt raze amplasate la stînga *(fig. 11/3).*

5. *Placa de cornișă,* de formă dreptunghiulară. S-au recoltat 5 exemplare fragmentare, ce aparțin la două variante :

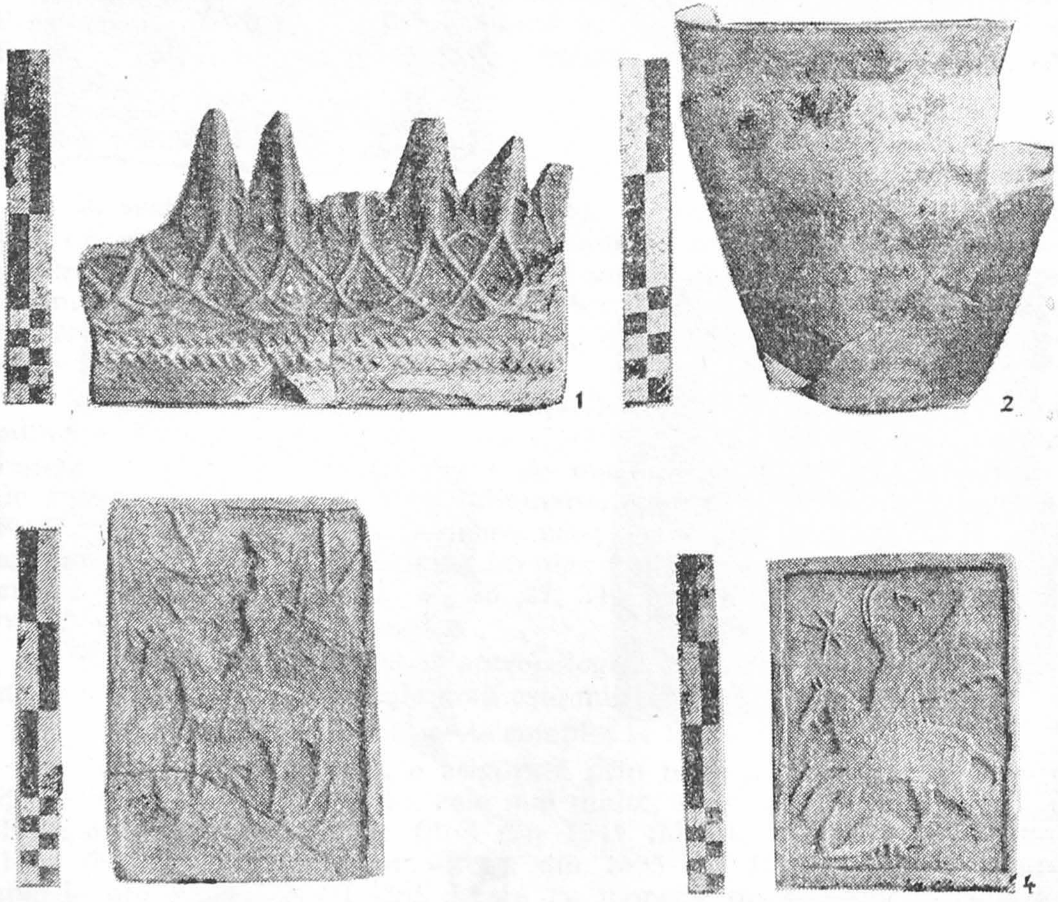

Fig. 11

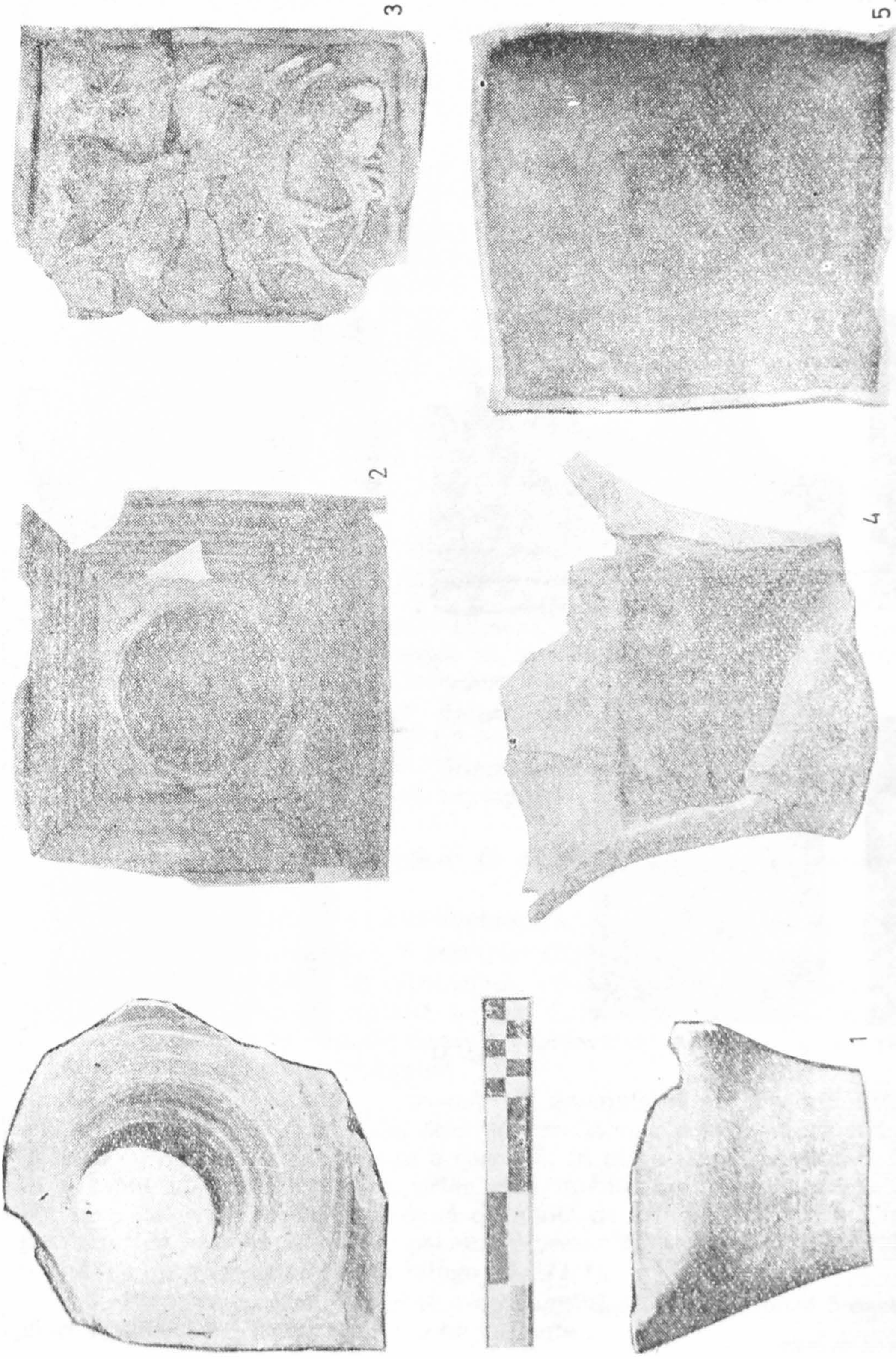

Fig. 12

a) cu bandă hașurată și torsadă în relief, care ornamentează baza plăcii, cîmpul superior fiind ocupat de elemente de arhitectură gotică (nervuri în arc frînt, împletite), terminate în dinți de fierăstrău decupați în trafor : 4 exemplare *(fig. 11/1)*.

b) fără bandă hașurată (1 exemplar).

Atribuim toate aceste cahle unui singur atelier local. Ele au fost folosite sigur la sobele locuinței, purtînd pe marginea chenarului urmele lutului cu care au fost fixate.

Pasta este unitară la toate tipurile (consistentă, cu calități plastice, care au permis o modelare atentă în tipar, deși valoarea artistică a tiparului este îndoielnică. Pe spate, cahlele păstrează urmele degetelor olarului.

*

În sectorul *Cimitirul bisericii Sf. Gheorghe* (delimitat spre est la o distanță de 25,5 m de absida altarului, în caroul B 5) s-au surprins și cercetat 45 morminte aparținînd perioadei îndelungate de funcționare a cimitirului (aproape patru secole). Mormintele menționate au apărut în carourile B 5 (M 1), B 6 (M 2—16), B 10 (M 25—27 ; 34—37 ; 41—45) și A 10 (M 17—24 ; 28—33 ; 38—40).

Gropile dreptunghiulare cu colțurile rotunjite, au fost săpate la adîncimi variind între —0,55 m și —1,45 m. Scheletele sînt orientate de regulă vest-est, cu devieri destul de mari de la acest ax, în funcție de anotimpul în care s-a făcut înhumarea, fără excepție în decubit normal. Poziția membrelor superioare este, de regulă, îndoită, falangele aflîndu-se pe zona abdominală. În mai multe cazuri avem de a face cu reînhumări (M 2, 21, 22, 25, 26 ,27, 34, 39, 42), care nu mai respectă orientarea tradițională a gropilor.

Nu s-au făcut expertize antropologice, totuși după aspectul osemintelor numărul copiilor înhumați este mic (M 10, 22, 39).

Inventarul arheologic lipsește complet la 19 morminte.

Datarea cimitirului este asigurată prin monede și podoabe. Monedele din secolul XVI aparțin, cele mai multe, seriei de emisiuni Patrona Hungariae (cea mai veche fiind din 1541 (M 28, —1,08 m), alta din 1594 (M 22, —1,08 m), iar ultima din 1595 (M 31, —1,08 m). Înhumările din secolul XVII sînt datate cu monede turcești, inele sigilare, podoabe. Un inel din argint cu veriga de secțiune semicirculară, turnat, cizelat, cu ornamente incizate în vecinătatea monturii, chatonul octogonal (a pierdut piatra), are incizat pe intrados anul 1675 (M 24 — 1,26 m, care a mai dat un nasture din bronz, ștanțat, sudat, de forma unei sfere turtite la poli, prevăzut cu gaică de prindere la unul din poli). Pentru înmormîntările din sec. XVIII nu am avut încă posibilitatea identificării monedelor și podoabelor care ar putea asigura datarea. Ultimele înhumări sînt datate cu monede italienești emise de Victor Emanuel II în 1862 (M 24 —0,98 m) și românești emise în 1867 (M 16, 21, 24, 44) și 1875 (M 29, 32, 44) care împing funcționarea cimitirului către 1900. Două piese de inventar pot sugera ocupația persoanelor înhumate : un act de undiță (M 24) și un ac de cusut (M 34).

CONCLUZII

Sondajele din anul 1977, al cărui obiectiv inițial a fost salvarea locuinței din sec. XIV găsită de constructorii creșei-grădiniță în 1975, au dat la iveală cîteva complexe arheologice care întregesc datele cunoscute despre începuturile așezării feudale de la Tîrgoviște.

Deși ilustrată deocamdată printr-un singur fragment ceramic, locuirea acestei zone din vatra orașului în sec. IX—XI este acum certă, urmînd ca cercetările viitoare să identifice în zonă așezarea din care provine piesa. Pentru celelalte două fragmente ceramice din sec. IV s-a stabilit apartenența lor la așezarea situată în apropiere, spre sud.

Continuitatea locuirii așezării din sec. XIV, cînd se produce procesul de urbanizare, este ilustrată încă odată prin bogăția și calitatea superioară a ceramicii și a restului inventarului locuințelor, ultima, cea de la sfîrșitul sec. XV aparținînd desigur unui orășan înstărit. Existența ei s-a putut prelungi pînă în prima jumătate a sec. XVI, ceea ce ar explica delimitarea netă a ariei cimitirului de zona de locuit, care ocupa sectorul de răsărit, adică de-a lungul vechiului drum al Ialomiței, al cărui traseu era și în sec. XV pe actuala stradă Matei Basarab.

Prezența în locuințe a bulgărilor de zgură indică existența sigură în zonă a unei activități metalurgice. Faptul este întărit și de descoperirea din 1974 pe terenul Pieții centrale — Penitenciar, adică la numai 4—500 m sud, a numeroase lupe din fier și bulgări de zgură rezultate din reducerea minereului.

Activitatea specializată a meșteșugarilor olari în localitate la sfîrșitul sec. XIV și începutul sec. XV este de asemenea dovedită de bogăția produselor lor (cuptoare de ars oale fiind identificate de R. Gioglovan în același cartier în anul 1968, la 200 m nord de Curtea domnească).

Cercetarea cimitirului bisericii Sf. Gheorghe a confirmat definitiv existența bisericii în prima jumătate a sec. XVI, respectiv informațiile documentare despre ctitorirea sa de către Neagoe Basarab în deceniul al doilea al acestui secol *.

* Gavril Protul, *Viața și traiul Sf. Nifon, patriarhul Constantinopolului*, ed. Tit Simedrea, Buc., 1937, p. 28 ; *Istoria Țării Românești, 1290—1690. Letopisețul Cantacuzinesc*, ed. critică de C. Grecescu și D. Simionescu, Ed. Academiei R.S.R., Buc., 1960, p. 37 ; Virgiliu Drăghiceanu, *Călăuza monumentelor istorice din județul Dîmbovița*, Tîrgoviște, 1907, p. 12.

COMPLEXE DE LOCUIRE DIN SECOLUL AL XVI-LEA DIN TÎRGOVIȘTE-SUSENI

TIBERIU I. MUSCA și LUCIANA MUSCA

Continuarea cercetărilor și în campania de săpături arheologice din 1980 în cartierul Suseni al municipiului Tîrgoviște au dus la descoperirea printre altele și a două complexe de locuire din secolul al XVI-lea. Acestea din urmă vor face subiectul articolului de față. Cele două complexe au fost surprinse în casetele notate de noi cu C5 și C5A trasate perpendicular pe secțiunea SI din 1979. În același perimetru restrîns reprezentat de curtea din fața Școlii generale nr. 4, în cursul celor două campanii au mai fost descoperite următoarele complexe și materiale: o locuință feudală timpurie [1], o locuință din secolele XIV—XV, gropi din sec. XIV, XVI—XVII, cît și depuneri din secolele amintite.

O primă locuință cu beci, cu partea superioară, casa propriuzisă, distrusă de un incendiu, iar cea de a doua un bordei realizat după cum vom vedea mai jos prin transformarea beciului. Menționăm de la început faptul că în zona corespunzătoare celor două locuințe terenul este puternic deranjat de o groapă modernă ce se adîncește pînă la — 1,50 m. Astfel, între — 1,50 și — 1,96 m au fost descoperite sporadice materiale ce aparțin fazei a doua de locuire (bordei). Între — 1,96 și — 2,08 m s-a constatat un strat gros de circa 0,12 m de pămînt tasat, sub care a urmat un alt strat gros de 0,40 m de dărîmătură puternic arsă, iar sub aceasta s-au observat resturi lemnoase carbonizate *(fig. 1)*. În stratul de dărîmătură puternic ars a fost descoperit un dinar (?) puternic corodat, patru străchini smălțuite, din care ne interesează doar trei fiind și decorate *(fig. 2/1-3)*, fragmente de cahle oale *(fig. 3/1)* și cahle plăci *(fig. 3/2)*, ultimele fiind decorate cu reprezentarea luptei lui Sf. Gheorghe cu balaurul.

La îndepărtarea stratului de dărîmătură s-a dezvelit, cum de altfel s-a amintit, resturile de lemn carbonizat ale tavanului, iar în colțul SSE-tic al beciului a fost surprinsă o nișă în a cărei parte superioară au fost descoperiți cinsprezece dinari de argint.

Lărgirea ulterioară a casetei a permis lămurirea situației de fapt. Astfel, deasupra stratului de pămînt tasat s-a dezvelit un cuptor mena-

[1] L. Musca și T. I. Musca, *Descoperiri feudale timpurii în Tîrgoviște, cartierul „Suseni"*, în prezentul volum.

jer cu vatra făcută din cărămizi, iar cuptorul propriu-zis era realizat parțial din cărămizi (o latură), iar latura opusă era cuptorită în lutul existent. Interesant este de subliniat că în prelungirea laturii realizate în blocul de lut s-a realizat un parament, tot din lut, lung de circa 1,15 m și înalt de 0,35 m. Lîngă vatra cuptorului a apărut o strachină smălțuită decorată prin sgraffitare *(fig. 2/4)*, iar pe vatră două oale joase cu corpul bombat *(fig. 3/3-4)*.

Revenind la primul complex de locuire pe baza observațiilor de teren și a materialelor recuperate se pot face unele precizări. Astfel, bucățile mari de lipitură cu impresiuni de bîrne circulare și dreptunghiulare recuperate din stratul de dărîmătură indică în mod elocvent faptul că prima locuință a fost o casă cu beci, construită din bîrne masive lipite cu lut. Bîrnele dreptunghiulare au fost folosite foarte probabil la uși și ferestre. Faptul că o încăpere s-a prăbușit în beci, în urma incendiului devastator, iar terenul din apropiere este afectat de gropi moderne nu ne permite să stabilim dacă a fost o casă cu o singură încăpere sau mai multe.

Am arătat mai sus că din inventarul primei locuințe fac parte și fragmente de cahle-oale cu partea superioară pătrată, iar cea inferioară tronconică și cîteva cahle plăci. Existența acestor elemente chiar dacă nu au fost surprinse „in situ" indică faptul că, casa a avut ca instalație de foc o sobă din cahle.

Materialul ceramic descoperit, în special străchinile decorate prin sgraffitare, prezintă multiple analogii cu cele descoperite în diferite complexe din secolele XV—XVI [2].

Cu ocazia descrierii sumare a descoperirilor am arătat că în partea superioară a nișei din beci au fost descoperiți cinsprezece dinari de argint unguresți emiși în timpul domniei lui Ferdinand I (14) și Maximilian (1). Monedele din acest mic tezaur se înșiră între anii 1529—1565 [3]. S-a arătat de asemenea faptul că încă o monedă a fost descoperită în stratul de dărîmătură, dar inutilizabilă din cauza stării proaste de conservare. În această situație pentru datarea casei și a distrugerii ei ne putem folosi de tezaurul amintit. În timp ce prima monedă indică anul 1529, aceasta nu poate să reprezinte decît momentul post quem pentru construirea casei, iar ultima monedă care indică anul 1565 ne oferă momentul ante quem distrugerii casei [3a]. În timp ce fixarea momentului construirii casei poate fi considerat ca o simplă ipoteză, cea de a doua dată este sigură.

---

[2] A se vedea, de exemplu, L. Chițescu, N. Conovici, R. Lungu, A. Păunescu și V. Rădulescu, *Cercetări arheologice la Piua Petrii* (orașul de Floci) jud. Ialomița, în Cercetări Arheologice, 3, 1979, pp. 199—246, fig. 21.

[3] Monedele se înșiră pe ani după cum urmează : 1529, 1537, 1541, 1543, 1545, 1546(2), 1547, 1550, 1555(3), 1559, 1560 și 1565. Toate exemplarele prezintă pe revers siglele K și B, deci fiind bătute la Kömröc Bánya (actualmente Kremniča, R. S. Cehoslovacia). În timp ce monedele emise pînă în anul 1559 au data în exergă, imediat deasupra scutului, cele începînd cu moneda din 1559 au data deasupra scutului în cîmp.

[3a] Dacă admitem că în 1529, de cînd datează prima monedă din tezaur, casa exista, atunci aceasta a avut o durată de circa 36 de ani, de loc mult dacă avem în vedere că a fost construită din bîrne masive.

Cel de al doilea complex de locuire cum am arătat mai sus este un bordei. Pentru realizarea bordeiului a fost necesară îndepărtarea a unei bune părți din dărîmătura primei case. Bordeiul se adîncește față de nivelul de călcare actual cu 1,96 m și ca dimensiuni păstrează pe cele ale beciului, de 3×2,85 m. În raport cu materialul păstrat în dărîmătura provenită de la casa incendiată, cea din bordei este sărăcăcioasă. Instalația de foc este un simplu cuptor menajer, singurul element deosebit constă în faptul că se îmbină la construcția lui lutul cu cărămida. Din acest punct de vedere, cît și a modului de realizare nu cunoaștem analogii. Strachina smălțuită descoperită lîngă vatră este identică, ca tehnică și formă, cu cele descoperite în dărîmătura casei. Singurul element deosebitor fiind doar decorul. Cele două oale cu toartă descoperite pe vatră își găsesc analogii între fragmentele de vase similare descoperite în dărîmătură cît și în alte complexe ce se datează în secolele XV—XVI [4].

Faptul că ceramica prezintă apropieri evidente (fiind vorba chiar de identități) cu cea din dărîmătură casei, indică credem noi, că între cele două complexe nu există un hiatus de locuire. În acest context se poate admite că bordeiul reprezintă doar o rezolvare de moment, fapt ce ar explica refolosirea beciului, modul ciudat de construire a cuptorului, cît și sărăcia în inventar a celui din urmă complex.

În afară de faptul că, complexele prezentate oferă specialiștilor un lot de materiale relativ bine datate, în același timp aduce precizări, chiar sumare fiind ele, asupra tehnicii de construire a unei case de orășean din secolul al XVI-lea. Micul tezaur de dinari ungurești scoate în evidență relațiile comerciale ce le întrețineau negustorii din Tîrgoviște.

Mai importante decît considerațiile de natură arheologică sînt cele istorice și anume faptul că în fostul nucleu de geneză a tîrgului și mai apoi orașului, viața continuă și nu oricum, ci la nivel urban, cum indică descoperirile din Piața Centrală, locuința din secolele XIV—XV (Șc. Gen. nr. 4), cît și casa prezentată de noi, în același timp vin să infirme o serie de ipoteze recente privind geneza și evoluția orașului Tîrgoviște.

---

[4] Panait I. Panait, *Așezarea feudală*, în CAB, II, 1965, fig. 115/2 ; idem, *Complexul medieval Tînganu*, *Cercetări arheologice, numismatice și istorice*, în ibidem, pp. 239—264, fig. 17/4-5.

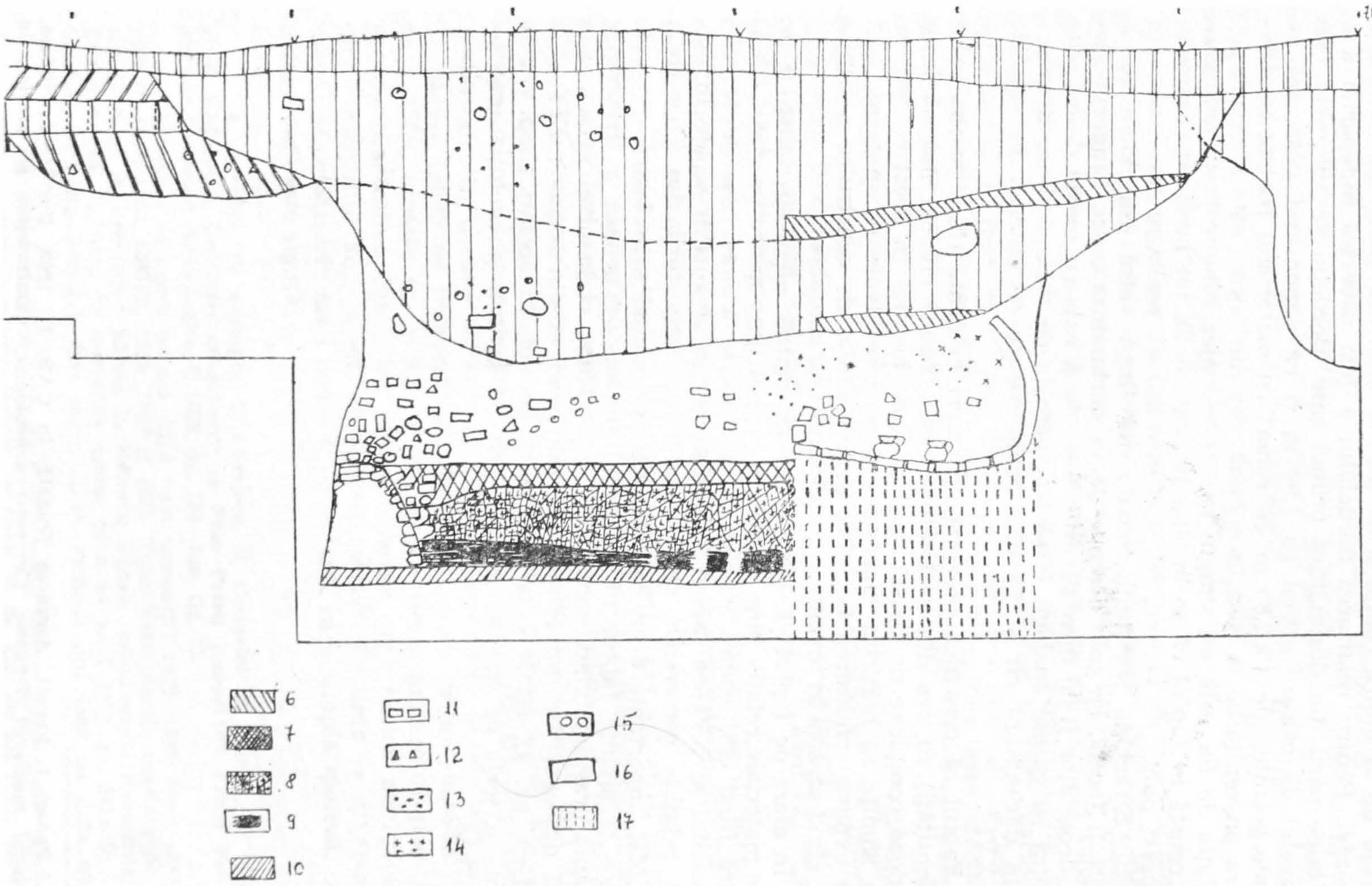

Fig. 1. Profilul SSV al casetelor C5 și C5A :

1 — strat arabil ; 2 — gropi moderne ; 3 — nivel sec. XV—XVI ; 4 — nivel sec. XIV ; 5 — complex de locuire din sec. XIV ; 6 — lutuială ; 7 — pămînt bătătorit ; 8 — dărîmătura casei ; 9 — bîrne carbonizate ; 10 — pămînt bătătorit ; 11 — cărămizi ; 12 — fragmente ceramice ; 13 — pigmentație de cărbune ; 14 — chripic ; 15 — pietre ; 16 — sol viu ; 17 — porțiune necercetată.

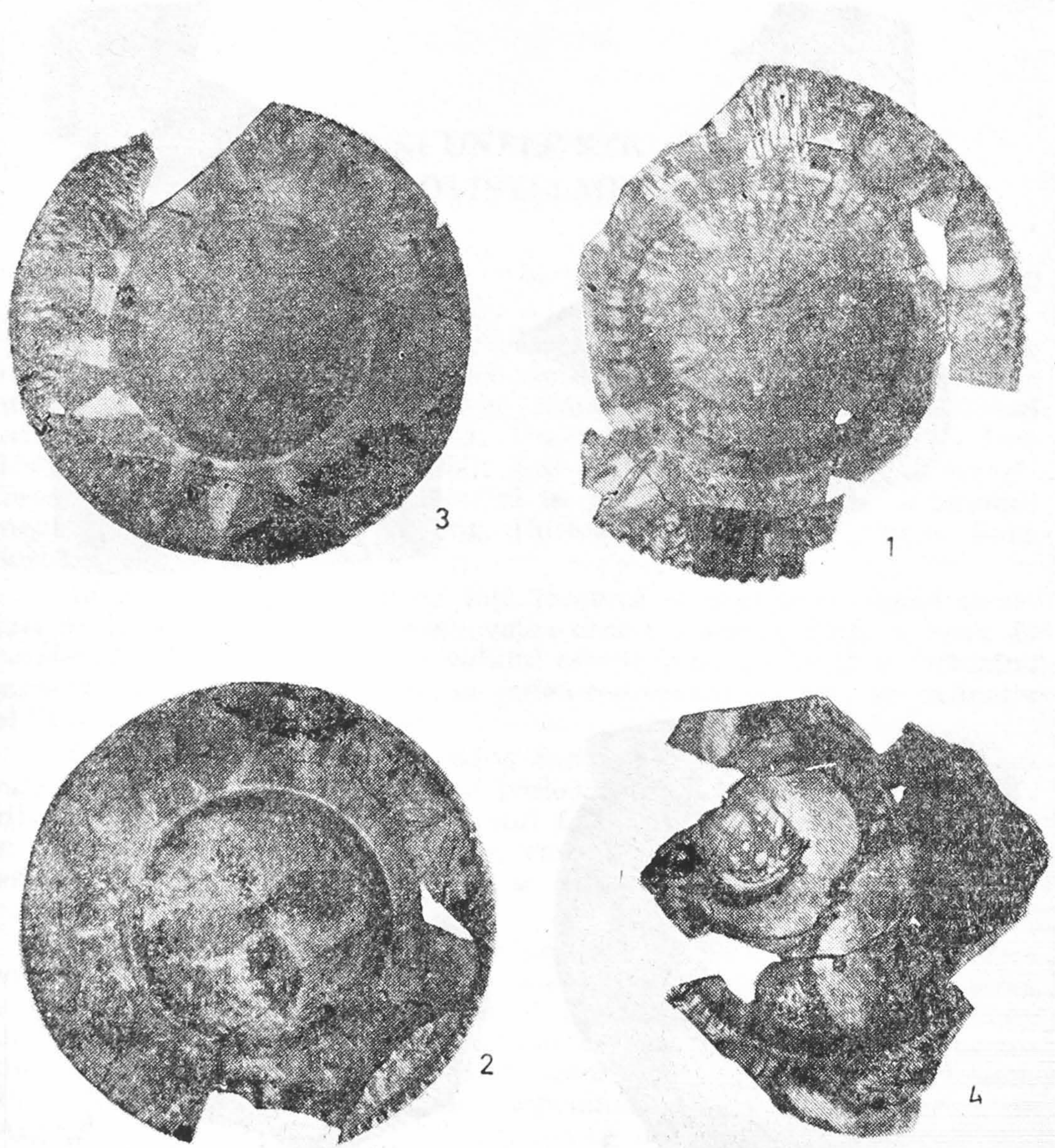

Fig. 2. 1-3 — străchini descoperite în beciul casei arse ; 4 — strachină din bordei.

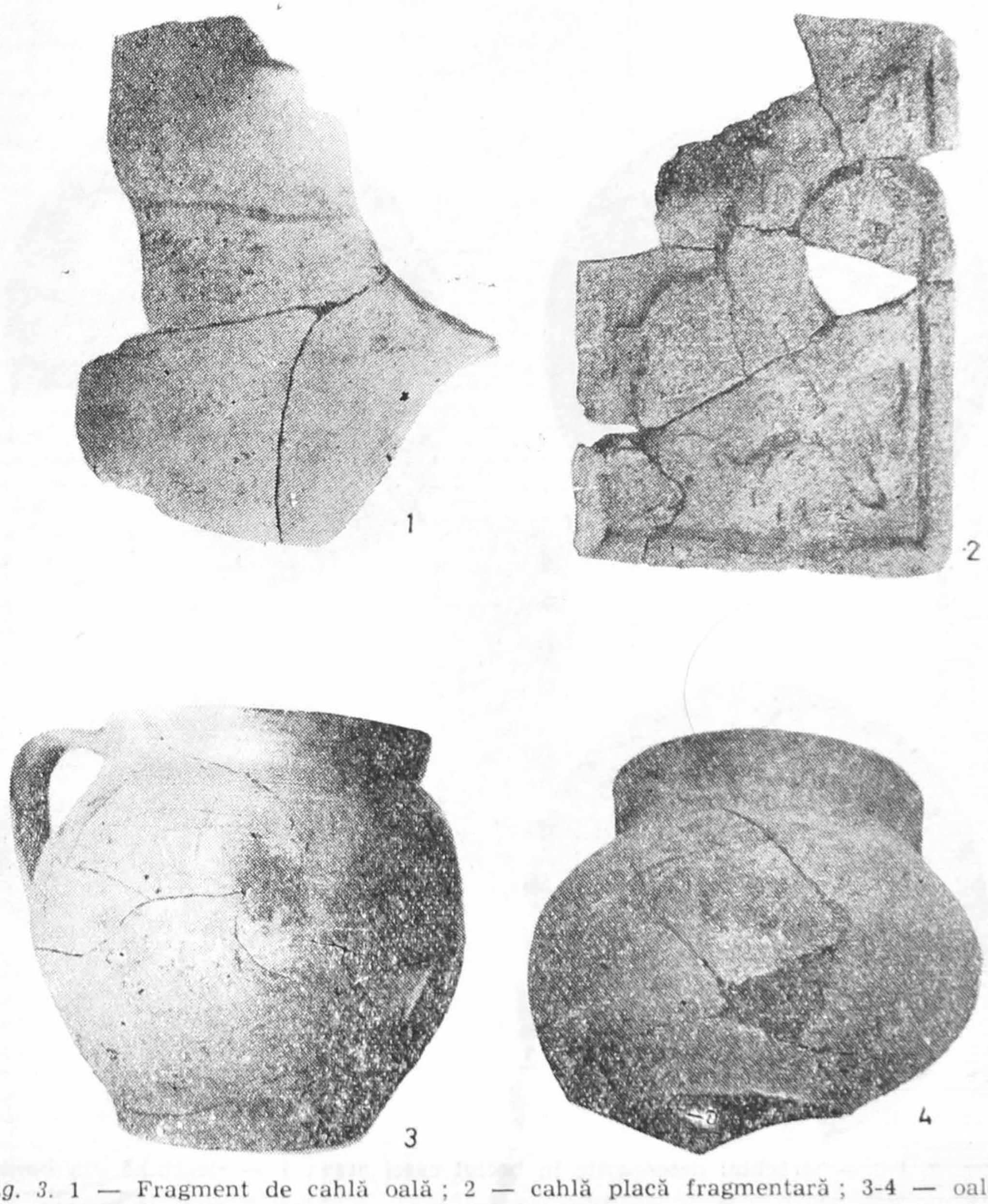

Fig. 3. 1 — Fragment de cahlă oală ; 2 — cahlă placă fragmentară ; 3-4 — oale descoperite pe vatra cuptorului menajer.

SITUL NATURAL ȘI UNELE STRUCTURI URBANE ALE TÎRGOVIȘTEI MEDIEVALE

CONSTANTIN MANOLESCU

Nu ne-au rămas planuri ale orașelor românești extracarpatice din evul mediu, pentru a putea deduce configurația specifică a unui centru urban din acea perioadă. Nu ne-au rămas, de asemenea, nici structuri urbane nemodificate pînă astăzi. Un atlas tip Westerman n-a fost, desigur, în aceste condiții posibil, deși s-ar putea realiza prin dezvoltarea studiilor de topografie istorică în punctele nodale ale urbanității medievale românești : Cîmpulung, Curtea de Argeș, Tîrgoviște, Baia, Suceava etc.

În acest sens, articolul de față încearcă să descifreze unele structuri de bază ale Tîrgoviștei medievale : *ocolul orașului, piața* și *zona de rezidență*. Ultimele, în limitele valului cetății, puse pe hartă și adăugînd monumentele care se păstrează, ar putea reprezenta un plan aproximativ al Tîrgoviștei din acele timpuri.

Se știe că societatea feudală a fost o societate prin excelență rurală, urbanitatea feudală (după o perioadă de regresiune de la cuceririle urbanității antice) fiind rezultatul fortificării unor puncte strategice și comerciale. Orașele de fundație, care apar astfel datorită unor noi orientări ale drumurilor de comerț, se deosebesc, desigur, de cele renăscute pe vetre antice.

Ca enormă majoritate a orașelor românești extracarpatice, Tîrgoviștea nu s-a născut pe vatra unui oraș antic, dar nici prin urbanizarea unei localități rurale. (În sprijinul ultimei afirmații, stă printre altele, deja cunoscute, și argumentul toponimic ⟨Tîrgoviște = loc de tîrg periodic⟩, nefiind deci un plural de obște țărănească ⟨București, Iași, Ploiești, Pitești⟩, cum dealtfel nu sînt nici toponimele Cîmpulung și Curtea de Argeș).

Tîrgoviștea s-a născut pe locul unui tîrg periodic, tîrg suprapus unei dejugători de vad permanentă, pe o arteră de mare importanță comercială a Țării Românești.

Apariția orașului se poate lega de un proces organizat de fortificare a drumurilor comerciale la începutul existenței Țării Românești ca stat. În cazul drumului dinspre Dunăre al Brașovului, aserțiunea se demonstrează din plin prin simultaneitatea construcțiilor : Cetatea Giurgiului (atestată la 1402), a Tîrgoviștei (1396), a Branului (1377).

În afara condițiilor istorice care au dictat apariția orașului, trebuie să ținem seama și de condițiile naturale, puține orașe întrunind atîtea condiții favorabile. Numai una dintre aceste condiții și-ar fi fost suficientă pentru apariția unei localități urbane. Să urmărim în continuare condițiile în marea lor majoritate favorabile care au ajutat la apariția orașului Tîrgoviște :

— *poziția sa de intersecție* (răscruce de drumuri) care i-a oferit posibilitatea de a-și exercita influența asupra unui teritoriu destul de mare, folosind o adevărată roză a vînturilor, desenată de numărul de drumuri și direcția acestora (Mai ales în cazul unui oraș care este atestat direct capitala unui stat).

— *poziția de contact* valorificînd potențialul de schimb al unor unități naturale diferite (șes — deal).

— *poziția față de resursele naturale* (sarea de la Ocnița ; păcura exploatată prin hecne probabil ; chilimbarul pomenit de călătorii străini ; energia hidraulică pentru mori, herăstraie, pive care au determinat una din cele mai mari construcții hidrotehnice a epocii — Iazul Morilor ; pădurile din zona de est — pentru material lemnos, vînătoare ; piatră de moară și de construcție de la Pietrari ; posibilitatea de a prepara mangan (Vîrful Cărbunarilor de la Gorgota) ; piatră de var, piatră „ochi de bou" bună pentru sticlărie etc.).

— *poziția climatică specifică* (ierni blînde, veri mai răcoroase) este asigurată de micro-climatul de adăpost care nu permite excesele.

— *înclinarea terenului*. Se știe că terenul excesiv de plat nu permite scurgerea apelor meteorice, producînd greutăți în introducerea canalizării. Tîrgoviștea se apropie de înclinarea optimă 1,2‰, lucru caracteristic podurilor de terasă. La această cifră de înclinare nu se pot întîmpla nici alunecări de teren. Situl de terasă al Tîrgoviștei o scoate și în afara zonei inundabile. De altfel în privința canalizării, se știe că Drumul Izvoarelor reprezintă prima încercare de canalizare românească din evul mediu.

— *seismicitatea*. Este singurul factor defavorabil al Tîrgoviștei. Multe valori arhitectonice ale acestui oraș s-au prăbușit de-a lungul timpului. Seismicitatea, este singura forță naturală împotriva căreia Tîrgoviștea, ca tezaurizatoare a multor valori ale arhitecturii românești n-a avut cum lupta decît prin încrîncenarea oamenilor de a reface și a reconstrui [1].

OCOLUL ORAȘULUI. Ocolul este o structură de bază a orașului feudal. În cazul Tîrgoviștei el are un statut propriu. Ocolul orașului Tîrgoviștei a fost format din *Ocolul propriu-zis* aflat pe același mal al Ialomiței pe care se înșiră Tîrgoviștea și *Decindea* (numită astfel de noi) aflată — evident — de cealaltă parte a rîului și întinsă pînă în zona dealurilor.

Decindea cuprinde toponime ca : *Valea Voivozii* (Valea Domnului), *Valea Armenilor* (parte din Ocol dăruită probabil armenilor care-și vor fi avut aici o colonie, oferindu-ne astfel o explicație a influențelor arme-

[1] Pentru descrierea condițiilor naturale ne-am folosit și de studiul lui Al. Ungureanu, *Orașele din Moldova*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1980.

nești asupra sculpturii Mănăstirii Dealu), *Valea Sasului* (parte din Ocol dăruită de domnie Baraților). Conform și altor documente de cancelarie, aici s-au mai aflat *ciutăria domnească* și *heleșteele domnești,* ultimele determinate de noi după toponimul actual *Pe Lac* (loc inundabil, cu ochiuri de apă și stuf, mai jos, în prezent locuit și cuprins între Aleea Mănăstirii — uliță care dă spre rîu a satului Valea Voievozilor, precum și o linie care ar pleca din dreptul stației CFR Tîrgoviște-Nord).

De cealaltă parte, *Ocolul propriu-zis* a fost redus succesiv prin danii ale domniei. *„Era o tendință progresivă ca moșia comună (Ocolul orașului) care cuprindea și pășunea de vite să fie mereu strîmtorată de lărgirea proprietății individuale“* [2].

Administrația secolului al XIX-lea, a intuit bine rămășițele vechiului ocol unind sub genericul *Colanu* (bijuterie care se pune în jurul gîtului) satele de pe malul drept limitrofe orașului, cu o singură excepție — Teișul, aflat la nord : *Colanu, Dimoiu, Matraca, Dumbrava, Udrești, Viișoara.* Deși recent apărute, satele reprezintă resturile ocolului feudal, caz nemaiîntîlnit la alte orașe, probîndu-se astfel puterea tradiției (Pentru moșia orașului luptaseră tîrgoviștenii în cunoscuta lor răscoală din 1819—1821). Strîmtoarea ocolului se făcea logic de la marginea sa. În cazul Tîrgoviștei, restrîngerea ocolului se poate demonstra toponimic în primul rînd, iar mai apoi istoric (Prin datele tîrzii ale atestării unor sate apropiate). Atestarea unei localități este îndeobște legată de schimburile de proprietate. Astfel, *Lazuri* (significînd defrișări), *Comișani* (satul comișeilor domnești), *Văcărești* (satul crescătorilor de vite, al pășunilor) și *Popșa* (cetate consolidată cu popi, adică pari de lemn, legată de primul sistem de fortificații al orașului) sînt pomenite în hrisoave abia la 28 iunie 1572, 20 mai 1571, 29 mai 1535, în timp ce alte sate aflate la distanțe aproximativ egale cum este Răzvad, Aninoasa, sînt pomenite cu un secol mai înainte — la 17 noiembrie 1431 și 23 aprilie 1452. Nefăcînd parte din ocolul orașului, deoarece de această parte a rîului se afla *Decindea* — destul de extins ca adîncime — de care am vorbit (satele respective fiind la capetele Decindei) au fost supuse schimbului de proprietate mult mai devreme și deci apar în documente mai înainte cu acest pas de timp.

Lazuri, Comișani și Văcărești au făcut parte, probabil, în secolul al XV-lea din Ocolul orașului, deabia în secolul al XVI-lea Ocolul strîmtorîndu-se prin suprafețele acestor moșii.

Următoarea suprafață pierdută de Ocolul orașului pare să fie *Decindea* faptul petrecîndu-se, credem în secolul al XVII-lea.

Răscoala tîrgoviștenilor se iscă, deci, pentru ultimele perimetre al Oocolului orașului feudal. În afara Ocolului rural al orașelor, un spațiu agricol exista și în limitele orașului, jucînd un rol apreciabil în alimentarea orășenilor. Prezența grădinilor, a petecelor de vie, a pometurilor, vărzăriilor, heleșteelor este atestată la Tîrgoviște de numeroase documente. Existența acestora, precum și densitatea lor reieșind și din larga parcelare a orașului în anumite zone. Unele dintre documente vorbesc de existența stupăritului în limitele orașului.

---

[2] V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova. Secolele 14—17*, Ed. Științifică, Buc., 1957, p. 415.

PIAȚA ORAȘULUI. Procesul de urbanizare implică structuri fundamentale. Existența unei caste de militari, de slujitori ai curții domnești, precum și a unor meșteșugari care trăiesc numai din produsul muncii lor, impune existența unui tîrg de unde să se aprovizioneze cu diferite produse alimentare.

Orașul înseamnă deci lezarea economiei autarhice.

O piață (bazar, tîrg — cum o numesc documentele interne), trebuie deci să existe în orice așezare urbană, inclusiv Tîrgoviștea. Acea *„platea"* din textele lui Vitruvius, poate fi în interpretrea exegeților săi renascentiști nu numai piața în sine, dar și o lărgire a unei străzi în dreptul unui punct important.

Avînd în vedere dezvoltarea Tîrgoviștei în jurul unei străzi-ax (Ulița Mare), putem da crezare interpretării de mai sus, piața Tîrgoviștei fiind o lărgire a Uliței Mari în dreptul porții palatului domnesc și apoi a porților acestuia. De ce în dreptul porților? Vom încerca să demonstrăm acest lucru. Piața este punctul focal al unui oraș medieval, reprezentînd în afara importanței sale economice un spațiu generator de autoritate politică, ca spațiu de desfășurare a unor ceremonialuri. Prima descriere a pieții Tîrgoviștei este legată, în spiritul celor spuse de noi, de desfășurarea unui ceremonial de investitură și anume cel descris de Camillo Cavriollo. Piața este, de asemenea, locul de strîngere al oștirii, locul execuțiilor publice, de desfășurare a unor spectacole caracteristice evului mediu (aici, amintește Maciey Styrkowski, își desfășurau „recitalurile" cîntăreții de balade care slăveau faptele de vitejie).

În 1616, documentele amintesc de existența a două piețe, pomenindu-se pentru prima oară de Tîrgul de Jos [3], ceea ce presupune evident și existența antonomică a unui Tîrg de Sus. S-a susținut ideea că cele două piețe ar fi existat de la începuturile orașului, deși un oraș de mărimea Tîrgoviștei nu avea nevoie de existența concomitentă a două piețe.

Tîrgurile însă, n-au existat la începuturile orașului. Existînd o singură intrare principală a palatului domnesc a existat o singură piață. După ce se construiesc în continuare palatul cel nou și mai apoi, probabil de către Radu Mihnea, prima pînză a zidului de incintă, se poate vorbi de apariția unei a doua porți.

Un document din 1708 vorbește de *„poarta domnească dă jos, pă Ulița Mare"* [4]. (Dovadă că după opoziția poarta de jos / de sus a fost determinată și opoziția Tîrgul de Jos / de Sus).

Mihai Oproiu, observă pornind de la acest document și de la altele că, după renovările aduse de către Constantin Brîncoveanu — Curții domnești din Tîrgoviște — deci după 1700, documentele nu mai vorbesc despre Tîrgul de Sus, el dispărînd probabil în urma obturării porții de nord.

---

[3] Mihai Oproiu, *Aspecte ale comerțului Tîrgoviștei (1600—1714). Tîrgul de Sus și Tîrgul de Jos*, în Archiva Valachica, Tîrgoviște, 1976. La 1640 (v. *Călători străini*, vol. V, p. 215), Bakšić vorbea de *piața* în apropierea căreia întîlnea o biserică închinată Sf. Francisc, ceea ce înseamnă clar că unul dintre *tîrguri* (piețe) se afla la nord de curtea domnească.

[4] Arh. St. Buc., ms. 127, f. 404 v — 405, apud M. Oproiu, *Idem*.

Zona de habitat dincolo de Tîrgul de Sus şi-a perpetuat numele pînă astăzi, cartierul respectiv numindu-se Suseni (deci locuitori ai Tîrgului de Sus).

Concluzia care se impune este că între prima sa menţiune documentară şi aproximativ 1616, Tîrgoviştea a avut o singură poartă situată la nord, care pare să fi fost iniţial practicată în baza Turnului Chindia, după cum se poate vedea şi astăzi, partea respectivă fiind lărgită piramidal şi mai tîrziu placată de către Bibescu.

La 1653, cum observă Paul de Alep, turnul se afla în mijlocul curţii, ceea ce înseamnă că va fi existat şi o poartă de nord mai tîrzie marcată în zidul de incintă.

Vreme de un secol, au putut coexista două pieţe, dintre care una devenită secundară, a decăzut, pierzîndu-şi din importanţă în favoarea celeilalte, în cazul nostru Tîrgul de Jos, în care dealtfel debuşa noua poartă a Bucureştilor. Restrîns ca spaţiu, Tîrgul de Jos a existat pînă la începutul veacului nostru, după cum observă cercetătorii Gabriel Mihăescu şi Eugen Fruchter, pe locul unde s-a construit de către arhitectul Clavel, vechea poştă a oraşului. (O mărturie constructivă şi toponimică, fiind însăşi ctitoria lui Udrişte Năsturel — Biserica Tîrgului (de Jos) [5].

Fără a ne închipui pieţele Tîrgoviştei alcătuite după geometrismul precis — occidental, putem presupune că la fel ca în occident, în zona pieţelor se vor fi aflat clădiri de utilitate publică, de importanţă social-politică. Mărginit, în primul rînd de Curtea Domnească, Tîrgul de Sus a fost mărginit şi de Biserica Sf. Francisc, Biserica Sancta Maria Gratiarum şi Baia Publică, situată conform documentelor, mai sus de Curtea Domnească. (O *Casă a Judeţului* neexistînd în administraţia noastră medievală, ea nefiind un local public, ci însăşi casa de locuit a boierului, care îndeplinea această funcţie).

Tîrgul de Jos era mărginit de Biserica Tîrgului (de Jos). Casa Coconilor (un adevărat „palat al delfinului" după moda occidentală, dovada deschiderii spre Europa înfăptuită în timpul lui Brîncoveanu), Casa surlarilor, Casa iazagiului, Casa doftorului.

După modelul oraşelor transilvane, piaţa era microzonată, pentru diferite genuri de comerţ, printre care şi comerţul monetar. Astfel documentele vorbesc de *„locul brînzei"* şi *„locul zarafilor"* [6].

Din dreptul *Porţii Cîmpulungului* stabilit arheologic, se desprind azi şi nu întîmplător, două străzi : strada Cîmpulung — care debuşează în spatele Bisericii Tîrgului, posibil constituind traiectul aproximativ al uliţei ce ducea în Tîrgul de Jos şi str. Pîrvan Popescu care are astăzi, pînă în dreptul Liceului Carabela, o anumită direcţie, ce prelungită ar da direct în strada Brîncoveanu şi de aici în fostul Tîrg de Sus.

Presupunem că cele două traiecte reprezintă traiectele aproximative a două uliţi vechi din perioada de coexistenţă a celor două tîrguri

---

[5] Gabriel Mihăescu, Eugen Fruchter, ***Cîte porţi avea Tîrgoviştea ? Contribuţii la cunoaşterea topografiei istorice a oraşului medieval***, **în R.M.M. — Monumente, nr. 1, 1980.**

[6] **D.I.R., III, Ţara Românească, p. 36—37.**

— Tîrgul de Jos și Tîrgul de Sus desprinse direct din Poarta Cîmpulungului.

ZONA DE REZIDENȚĂ. Primul care observă această structură urbană, este istoricul N. Stoicescu : „după cum rezultă dintr-un document mai tîrziu în anul 1808, la Tîrgoviște exista un cartier boieresc în care erau grupate casele boierilor dregători, în documentul amintit se spune că aceste case erau pe marginea uliței celei mai vechi a Tîrgoviștei, pe malul Ialomiței“ [7].

Într-adevăr, la începutul veacului trecut, cînd amintirea vechii capitale nu pierise încă ,atunci cînd s-au operat identificarea *„celor două locuri înjugate“* ale boierilor cărturari Radu și Șerban Greceanu, se vorbește despre așezarea caselor vechi boierești despre o uliță astupată, dovada unor schimbări în topografia orașului, anunțînd iminența altora.

Deoarece în afara palatului domnesc nu a rămas în picioare nici o curte boierească pentru a putea citi structura tip a acesteia, este necesar să observăm structura ruinelor curților boierești de la Văcărești din apropierea Tîrgoviștei, putem constata că ele imită în mic structura Curții Domnești : case cu pivnițe de zid, anexe gospodărești, grădini, probabil moară și sigur, biserică proprie.

În favoarea unor biserici proprii, pentru fiecare proprietate boierească mai importantă, pledează în afara ambițiilor firești ale marilor feudali faptul că în această zonă de rezidență marcată între axul actual al Căii Domnești și Ialomița, au existat și există un număr de biserici de mici dimensiuni plasate foarte aproape una de alta. Astfel, pe distanța de aproximativ un kilometru s-au aflat următoarele biserici : (folosim trecutul, pentru că vom vorbi și de cîteva biserici dărîmate la începutul acestui veac) : Biserica Sf. Ionică (aflată în picioare), Biserica Sf. Apostoli (dărîmată), Biserica Stolnicu (în picioare), Biserica Sf. Petca (dărîmată), Biserica Roșie (dărîmată), Biserica Albă (în picioare). Fiecărei biserici îi revine un front stradal de 140—150 m. Dimensiunile reduse ale Bisericii Sf. Ionică sau Stolnicul, constituie o dovadă că ele au fost construite cu scopul de a servi ca *biserici de familie*. Un argument în plus îl poate constitui numărul mare de biserici citat de călătorii străini (vezi Paul de Alep) — 60, care nu poate fi explicat prin multitudinea mahalalelor într-un oraș nu prea întins, cum a fost Tîrgoviștea, ci numai apartenenței acestora de o proprietate feudală. Bisericile aflate mai sus de palatul domnesc, în Tîrgul de Sus s-au ruinat mai repede și au dispărut. Nu avem știri decît despre cea aflată în apropierea Palatului Domnesc, Biserica Vărzaru, Sf. Gheorghe, Crețulescu, exceptînd Biserica Catolică. Dealtfel, multe din bisericile luate de noi ca termen de demonstrație poartă numele unor boieri pe care-i putem considera ctitori, dar și stăpîni ai caselor din apropiere ,azi dispărute : Biserica Stolnicul (cert a lui Constantin Cantacuzino), Biserica Roșie (a lui Coadă vornicul), Biserica Sf. Ionică (Biserica Grecenilor), Biserica Albă (biserica Județului, adică a boierului care îndeplinea atunci funcția de județ).

[7] Nicolae Stoicescu, Cristian Moisescu, *Tîrgoviștea și monumentele sale*, Ed. Litera, București, 1976.

Toate aceste biserici sînt *biserici-paraclis* ale caselor boiereşti din zona de rezidenţă. În textul A 545 B.A.R.S.R. — 439, citat de Radu Gioglovan şi Mihai Oproiu, se afirmă direct despre Biserica Sf. Apostoli că *„este pendinte de vreo casă"* [8].

Judecînd după frontul stradal delimitat aşa cum am arătat cu aproximaţie la 140—150 m, putem observa că proprietăţile boiereşti erau extinse mai ales din Uliţa Mare în Iazul Morilor şi Ialomiţa, avînd aspectul unor făşii lungi de teren.

SPAŢIILE VERZI. Termenul deşi este modern, îl folosim pentru marile grădini ale oraşului medieval, la care se adaugă petece de grădini, despre care deja am vorbit în capitolul despre Ocolul oraşului, în scopul sublinierii aspectului urbanistic propriu al Tîrgoviştei. Se poate spune deci că habitatul (palat, pieţe, eclesii, edificii publice, case boiereşti) alterna cu largi spaţii verzi. Trebuie însă să observăm şi existenţa unor mari grădini ale Tîrgoviştei medievale : grădina *Palatului Domnesc* (despre care am scris în ziarul local), *grădina Mitropoliei* (descrisă in extenso de un contemporan, de către Paul de Alep) şi grădinile bisericilor catolice (despre care vorbesc călătorii străini).

Grădinilor medievale ale Tîrgoviştei le vom afecta însă un spaţiu special.

[8] Radu Gioglovan, M. Oproiu, *Inscripţii*, Tîrgovişte, 1976.

SATE LIBERE ŞI DEPENDENTE ÎN JUDEŢUL DÎMBOVIŢA (SEC. XV — MIJLOCUL SEC. XVII)

IOLANDA MICU

Viaţa economică, în întreaga ei complexitate, ca şi structurile sociale pe care le-a generat în evul mediu românesc au stat de mai mult timp în atenţia istoriografiei noastre ; amploarea însă pe care au luat-o, în ultima vreme, cercetările de istorie locală au impulsionat aceste preocupări care vor duce, în final, la o mai bună sau mai nuanţată înţelegere a fenomenului cercetat, fie el economic, social, politic sau cultural.

Dintre acestea, surprinderea principalelor transformări care au avut loc în viaţa socială a satului şi mutaţiile pe care le-au determinat la rîndul lor, în structura de clasă, în cea economică sau în sfera mentalităţilor, este de o importanţă ce numai trebuie subliniată.

Satele din judeţul Dîmboviţa vor cunoaşte, în genere, aceleaşi frămîntări şi schimbări ca mai toate satele din Ţara Românească ; principala problemă cu care vor fi confruntate fiind aceeaşi : rezistenţa obştii săteşti, a satului liber deci, faţă de domeniile boieresc şi mănăstiresc în expansiune. Supusă acestor presiuni din exterior şi înregistrînd, în interior, o diferenţiere continuă de avere între membrii ei, obştea sătească va cunoaşte un îndelungat proces de dezagregare, mai rapid, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi în prima jumătate a veacului al XVII-lea ,sau mai lent — fără a dispărea însă. De aceea, caracteristică pentru feudalismul românesc este existenţa, pe tot parcursul lui, a unei puternice ţărănimi libere fapt care i-a imprimat trăsături definitorii.

Deşi satele libere s-au păstrat mai ales în judeţele de munte : Gorj, Vîlcea, Argeş, Prahova şi Buzău unele, ce-i drept puţin numeroase, au existat şi în judeţul Dîmboviţa unde prezenţa, în chiar mijlocului lui, a celor doi mari feudali — domnia şi mitropolia — ni se pare că nu trebuie neglijată.

Din cercetările noastre care s-au bazat pe documentele aflate în Institutul de storie „N. Iorga“ rezultă că pînă la 1650 sînt atestate 211 sate din care 84 au dispărut, adică 39,81%. Satele dispărute au putut fi localizate cu aproximaţie. Nu s-au luat în considerare satele desfiinţate prin înglobare sau cele cu nume schimbate.

1. *Pentru veacul al XV-lea,* primul menționat, la 1421—1427, este satul **Măicănești* urmat, în 1431, de Răzvad și în 1451, de satele : Brătești, *Cereșani, *Rușii și Lucieni.

Pentru perioada 1421—1500 avem atestate 31 de sate. Din acestea :

— 1 este liber — Brebu (3,22%) ;

— 20 sînt sate dependente (64,53%) ;

— 6 sînt parțiale libere, parțial dependente (19,35%) ;

— 3 simple mențiuni (9,67%).

Satul Brebu, inițial ocină domnească, continuă să fie liber și în secolul următor cînd aflăm dintr-un document din 1564 că „s-au făcut cnezi“ în zilele lui Neagoe Basarab, de la care cumpără chiar ocini. Este cotropit de Tudor logofătul, în timpul lui Radu Paisie (1535—1545) pentru ca să se răscumpere apoi de la Mircea Ciobanul (1545—1559) și să fie reîntărit în 1564.

2. *Pentru perioada 1500—1600* avem date despre alte 117 sate :

— Runcu (atestat în secolul al XV-lea ca dependent
— Țița (Dealu Mare)
— 5 libere
— Văcăreștii din Răstoacă
— Cîndești
— Cîinești
} (4,27%)

— 39 sate dependente (33,33%)

— 38 parțial libere, parțial dependente (32,48%)

— 36 mențiuni (30,77%)

Din documentele vremii se pot surprinde zbuciumul ca și efortul continuu pe care satele libere îl fac pentru a se apăra de permanentul pericol al căderii în dependență.

Așa de exemplu, satul Runcu, dependent în secolul XV se răscumpără în timpul lui Neagoe Basarab. Este cotropit în perioada lui Radu Paisie (1535—1545) cînd părți din el sînt întărite lui jupan Dobrița și unui anume Radu, pentru ca din nou să se răscumpere în 1545—1559. Moșnenii din Cîndești vor fi rumâniți de jupan Andreica sub Nicolae Pătrașcu voievod iar cei din Cîinești, deși cotropiți de Mihai Viteazul, vor continua să lupte pentru libertatea lor și se vor răscumpăra de la Gavril Movilă (1622). Din Lazuri menționat în 1572 și care era parțial dependent (1600—1618) unii săteni reușesc să se răscumpere (1618—1620) și se stabilesc în Tătărani (Tătari, Valea Tătarii) unde se vor revinde însă, în 1640.

3. *În perioada 1600—1650* în plus, față de satele amintite, vor apare alte 63.

— 1 *săteni* liberi fără ocini, în *Broșteni (1,59%)

— 9 sate dependente (14,28%)

— 9 parțial libere, parțial dependente (14,28%)

— 44 mențiuni (69,85%).

* Sat dispărut.

*

În 1608 sătenii din *Broşteni îşi vînd numai ocina (735 stînjeni) lui Radu Şerban voievod, ei rămînînd liberi. Domnitorul dăruieşte moşia mănăstirii Cobia.

Fireşte, viaţa satului prezintă o multitudine de aspecte interesante atît în ce priveşte structura lui socială internă cît şi în relaţiile ce se stabilesc cu factorii care acţionează asupra satului, din exterior.

Stratificarea socială ce se produce la nivelul satului şi care se datorează unor cauze asupra cărora nu intenţionăm a ne opri acum, este sensibil sesizată şi în microcosmosul dîmboviţean.

În 1615 Pătru *judeţul* din Ocna Mică cumpără, în Săcueni, de la Maruşca, fiica lui Stoica, 9 silişti cu 9 delniţe şi cu 3 *rumâni*. Doi ani mai tîrziu Buiac rumânul se răscumpără de la Buiac *cnez* din satul Săcueni şi îi este întărită şi ocina lui de 14 locuri din partea lui Buiac (1617).

Pătrunderea unui boier într-un sat liber, fie prin cumpărări repetate de ocini fie prin silnicie, ducea de cele mai multe ori la aservirea lui totală.

Cotropirile de ocini şi rumânirea în silă vor constitui, în toată această epocă, o practică curentă a marilor feudali şi a domniei.

Astfel, la începutul secolului XVII, clucerul Radu Buzescu rumâneşte cnezi din *Vătăşeşti, Românești, *Lungii, iar vecini din Fieni şi Pietroşiţa, care se cneziseră de către boierii din Fieni, sînt rumâniţi din nou de Mihul (Mihai) armaşul.

Domni ca Radu Mihnea, Gavril Movilă, Alexandru Iliaş, iar către mijlocul secolului Constantin Şerban dar mai ales Mihnea III vor sprijini însă eliberările din rumânie, mai ales din raţiuni financiare. Nu avem, deocamdată ştiri despre eliberări sub Constantin Şerban sau Mihnea al III-lea, în judeţul Dîmboviţa dar posibilitatea producerii lor nu trebuie exclusă. Vecini din *Dălbăneşti, Bezdead, Suţa se vor răscumpăra însă de la Radu Mihnea (1611—1616) în timp ce 1/2 din satul Bezdead va fi întărit în 1646, mănăstirii Vieroş, iar 1/2 din Şuţa se va revinde în 1654 lui Şerban postelnicul şi soţiei sale Catalina.

Cotropirile de ocini şi rumânirea în silă urmate de îndelungate procese pentru răscumpărare ,care se întind cîteodată pe zeci de ani, reflectă, în fapt, conflictele sociale existente permanent între boierime şi ţărănime chiar dacă nu întotdeauna îmbracă forme violente.

Introducerea, de către Matei Basarab, a talerului — acel nou sistem de impunere a dărilor către domnie [1] (1634—1635), va pune la grea încercare gospodăria ţărănească liberă. Reacţia va fi fuga individuală sau în masă.

Actul din 1642, martie 15 relatează că în vara anului 1640 satul Mărăcineni judeţul Dîmboviţa a fugit din cauza birului risipindu-se în ţară şi lăsînd birul pe seama birarilor de judeţ care au fost siliţi să-l

---

[1] D. Mioc, *Reforma fiscală din vremea lui Matei Basarab*, în „Studii", nr. 2, 1959, p. 56.

plătească în locul lui [2]. La fel vor face și din martie 1641 pînă în martie 1642. Sătenii sînt găsiți, aduși înapoi pe moșia lor și siliți să plătească cei 168 ughi dați de birari domniei pentru ei. Li se fixează termen de plată ceva mai puțin de o lună, ceea ce echivala cu rumânirea lor sigură.

Dintr-un act din 1644, ianuarie 10, aflăm că satele Bîra de Sus, Bîra de Jos și Văcăreștii de pe Răstoacă „au fost cnezi de moștenire", iar acum „de cînd s-a scris țara domniei mele pe nume și s-au așezat talerii, atunci s-au scris și acești megiași de pe aceste sate care sînt mai sus scrise cu taleri 40. Şi au tot plătit ei toate dăjdiile lor împreună cu cealaltă țară". Apoi, domnia le-a scăzut 26 taleri rămînînd „darea lor curată taleri 14" din care Bîra de Sus trebuia să plătească 4 taleri, Bîra de Jos 5 taleri și Văcăreștii de pe Răstoacă 5 taleri. „Şi au tot plătit acești oameni dăjdiile lor pe această socoteală pînă cînd au fost curgerea anilor 7151 ⟨1643⟩. Iar după aceea, ei ca niște oameni răi și înșelători și puși pe fugă, nu s-au încrezut ca să șadă pe moșia lor și să plătească dăjdiile lor și haraciul cinstitului împărat, ca și cealaltă țară, ci *toți* s-au sculat de au risipit satele și au fugit" (1643). Matei Basarab dă la 10 ianuarie 1644 cele 3 sate în rumânie lui Socol mare clucer și Nicola clucer pentru că au plătit toate dările în locul lor. Şi megieși din satele Ghimpați și Şerbănești fug din cauza birului fiind așadar „oameni răi și fugari, spărgători de dajde ⟨care⟩ și-au năpustit moșiile". Matei Basarab dă părțile lor de ocină lui Nedelco Boteanu vătaful de postelnicei (1641, mai 25).

În această perioadă, la nivelul întregii țări se cunosc cam 17 sate *întregi* care au fugit din cauza birului, dintre acestea 4 sînt din județul istoric Dîmbovița.

Sistemul fiscal excesiv va duce deci la slăbirea gospodăriei țărănești libere, sate întregi megieșești sau părți rămase încă libere intră în rumânie.

În ce privește satele dependente, integral sau parțial, acestea intraseră pe diferite căi : cotropire, cumpărare, confiscare, în posesia domnului, a unor mari familii boierești sau a mănăstirilor. Astfel, Vlad Țepeș a cumpărat, între 1456—1462, satele Vîlcana, cu 80.000 aspri, și Săteni și le-a dăruit ca zestre sorei sale Alexandra din care se vor trage boierii din Săteni. Mihai Viteazul, la rîndul său, a cumpărat satul Tețcoiu ⟨1593—1601⟩ care rămînînd sat domnesc va fi, apoi, dăruit de Matei Basarab lui Oprea mare agă, în 1636.

Satul Bădești aflat în stăpînirea lui Vlad vornicul este pierdut pentru hiclenie, în vremea lui Vlad Călugărul ⟨1482—1495⟩. Devenit sat domnesc va fi cumpărat de Gherghina pîrcălabul de la Vlad Călugărul și dăruit mănăstirii Nucet. Este întărit în 1501. Pentru aceeași vină — hiclenie — a pierdut și Țintea armașul Româneștii care va fi dăruit, în 1570, de Alexandru Mircea rudei sale Vlad postelnicul.

Marii drăgători, marii feudali aveau întinse domenii formate din sate întregi sau părți din mai multe sate aflate în județul Dîmbovița

---

[2] A.S.B., *Condica Mitropoliei, Ț. Rom.*, ms. 127, f. 52—53 ; cf. D Mioc, *op. cit.*, p. 57.

sau în alte judeţe. Dintre ei menţionăm pe Dragomir mare vornic din Lucieni (mare vornic 1568—1574), favorit al lui Alexandru II Mircea 1568—1577) cu moşii în satele : Potlogi, Lucieni, *Severinţi, Româneşti, Gemenea-Brătuleşti. După cum reiese dintr-un document din 1571, aprilie 10, satul Lucieni îi fusese dăruit de Drăghici şi Udrişte din Mărgineni, iar Dragomir l-a dat, apoi, mitropoliei din Tîrgovişte. Drăghici marele vornic din Mărgineni deşi deţinea mari proprietăţi în Prahova, la Filipeşti şi Comarnic, avea moşii şi în Mărgineni şi *Poiana Lungă. Ivaşco Golescu mare vornic (1581—1583, vlastelin şi prim sfetnic al lui Mihnea Turcitul) stăpînea părţi din Ghimpaţi, *Coasta, Văcăreştii din Răstoacă, Băcani, Băleni, iar unul din cei mai de seamă boieri ai lui Mihai Viteazul, Udrea Băleanu mare armaş (1596—1598) şi ban (1598—1600) avea moşii în Băleni, Racoviţa, *Breţculeşti, Mărceşti, *Mătileşti. Nu lipseau nici Buzeştii prin Radu clucerul (1595—1600) cu proprietăţi în Potocelu, Decindeni, Poenari, *Vătăşeşti, *Lungi, Româneşti etc. Către mijlocul veacului al XVII-lea, alături de aceste familii, domenii tot mai întinse îşi formează Socol marele clucer (1641—1644) din Cornăţeni, rudă cu Elina soţia lui Matei Basarab ; Neagoe marele postelnic (1656—1659) din Săcueni, Gheorghe Băleanu mare ban (1662—1664) sau marele logofăt (1662—1663 ; 1665—1672) Radu Creţulescu care stăpînea în : Voineşti, Gemenea-Brătuleşti, Tătărani, Fîntînele, *Bălgătaciu, Frăţileşti. Boierii din Corbeni, stăpîni la Corbii Mari sau cei din Cocorăşti. Radu marele logofăt (1641—1654, favorit al lui Matei Basarab) cumpără moşii în *Drăgăneşti, Suslăneşti, Cătunul, Pietrari, iar Cantacuzinii, mai ales, prin Drăghici marele paharnic, în Pîrvuleşti, Valea Lungă şi Moreni.

Alături de boieri, biserica, fiind şi ea, de fapt, un mare stăpîn feudal va deţine numeroase moşii obţinute prin donaţii sau cumpărări.

În judeţul Dîmboviţa 25 de mănăstiri inclusiv mitropolia aveau proprietăţi în 82 de sate.

Mitropolia avea părţi întărite în 13 sate (Aninoasa, Băneşti, *Drăgăneşti, Luciani, *Lungi, Mogoşeşti, Şerbăneşti, *Spinetul, *Sîrbi, Săcueni, *Secătura, Tomşani, *Tătuleşti), mănăstirea Dealu în 12 (Băjeşti, *Băleşti, *Călugăreni, *Cereşani, Glodeni, Jugurenii de Jos, *Măicăneşti, Ocna Mică, *Popşa, Răzvad, *Şolomonul, Viforîta), mănăstirea Mărgineni avea moşii în 7 sate (*Boboci, Bucşani, Căprioru, *Cricoveni, *Spatniţa, Vlădeni, *Brăneşti), mănăstirea Rîncăciov în 5 (Găeşti, Străoşti, *Iacoveşti, *Vaideeşti, Băneşti), mănăstirile Panaghina şi Nucet în cîte 4 sate fiecare (Panaghia avea proprietăţi în : *Breţculeşti, Racoviţa, Mărceşti, *Mătileşti iar mănăstirea Nucet în satele : *Bădeşti, *Găleşeşti, *Livezeni, Tomşani), mănăstirile Bolintin, Cîmpulung, Cobia, Potoc, Strîmba şi Strîmbul (Găiseni) aveau fiecare proprietăţi în cîte 3 sate (mănăstirea Bolintin avea vii în : Aninoasa, Răzvad, Viforîta ; mănăstirea Cîmpulung cumpărase părţi în Morteni, Ghimpaţi, Creţuleşti ; mănăstirea Cobia — în : *Broşteni, Cacoveni, *Călugăreni ; mănăstirea Potoc în : Potlogi, Hulubeşti, *Lungi ; mănăstirea Strîmba stăpînea părţi din *Dălbăneşti, *Preoţeşti, Mărceşti iar mănăstirea Strîmbul avea moşii în : *Poiana Lungă, Produleşti, *Vătăşeşti). Mănăstirile Argeş, Bărbăteşti, Glavacioc, Golgota, Vărbila, Vieroş aveau fiecare cîte 2 sate (mănăstirea Argeş — părţi de moşie în : Ocna Mică şi Răzvad ; mănăstirea Bărbăteşti în :

Șotînga și Priboiu ; mănăstirea Glavacioc în Obislav și Petreștii de la Neajlov ; mănăstirea Golgota — *Gălășești și Răzvad ; mănăstirea Vărbila în *Brănești și *Țițirligi ; mănăstirea Vieroș în : Bezdead și *Iacovești), iar Viforîta, Valea, Tutana, Stelea (din Tîrgoviște), Malamuci, Cutlumuz și Căldărușani în cîte 1 sat (respectiv satele : Viforîta, Suduleni, Gușați, *Severinți, *Țițirligi, Mîzgani și Fieni).

Din aceste sate 2 și anume *Popșa — al mănăstirii Dealu și *Severinți — al mănăstirii Stelea au fost întărite cu drept de slobozie.

În concluzie, *pentru perioada 1421—1650* din cele 211 sate despre care avem informații :

— 7 sînt sate libere (3,32%)

— 68 dependente (32,23%)

— 53 parțial libere, parțial dependente (25,12%)

— 83 simple mențiuni (39,33%)

În categoria celor din urmă putem avea sate libere, mixte sau dependente urmînd însă ca cercetările ulterioare să aducă noi lămuriri. Din totalul de 121 sate dependente (68 integral și 53 parțial dependente) cele 82 de sate în care mănăstirile au proprietăți reprezintă 67,77%. Deoarece modificări în statutul satelor au avut loc continuu, mai ales în cel, atît de fragil, al satelor libere o anumită circumspecție asupra datelor de mai sus se impune.

*

În cele de mai sus am încercat să schițăm cîteva din aspectele principale legate de transformările sociale pe care satele dîmbovițene le-au cunoscut într-o perioadă de mai bine de două veacuri.

S-a putut surprinde existența unei proprietăți țărănești libere dar relativ redusă, ponderea cea mai mare revenind satelor aservite.

Alături de marii boieri, biserica deține poate proprietățile cele mai mari, fapt explicabil prin prezența, în acest județ, a celui mai de seamă for ecleziastic și, cu intermitențe, a principalului ei sprijin — domnia.

NOI CONTRIBUȚII LA MONOGRAFIA COMUNEI RUNCU-DÎMBOVIȚA

MIHAI GABRIEL POPESCU

Comuna Runcu din județul Dîmbovița, așezată pe Ialomicioara apuseană, la poalele Carpaților (Culmea Leaota), este atestată documentar în anul 1564 [1]. Din comerțul care-l făceau satele comunei cu Brașovul, reiese că era prosperă economic fiind menționat acest comerț înainte de atestarea documentară, adică prin anii 1529—1530 [2].

Satul Runcu care s-a impus față de celelalte, devine comună cu numele său iar, satele ce compun comuna sînt atestate într-o serie de documente din sec. XVI—XIX ce vizează diferite aspecte ale vieții economice, social-politice.

Față de cele cercetate și publicate de noi în cadrul lucrării citate [3], ulterior am mai găsit trei documente privitoare la satul Runcu și cele aferente, care ni s-au părut interesante [4].

Primul document datat 26 oct. 1642 se referă la o vînzare de pămînt al lui Vlad Grozea și al fratelui său din Runcu, lui Antonie Vătaful și Mariei, soția lui. În document sînt citate o serie de toponime unele existente și astăzi ca : Ferestre, Valea Ursului, Gîlma, Colnic [5], alte toponime au dispărut ca Podul lui Giurcă fiind înlocuite cu altele, în cazul de față cu cel de Piatra [6] *(v. Anexa 1)*.

Alt document din 8 februarie 1830 se referă la moșia de pe raza satului Piatra (Epii) fost satul Podul lui Giurcă [7] (iată că la începutul sec .al XIX-lea în loc de toponimul Podul lui Giurcă întîlnim pe acela

---

[1] Gabriel N. Popescu, Mihai Gabriel Popescu, *Runcu-Dîmbovița*, Tîrgoviște, 1973, p. 13.

[2] *Ibidem*, p. 23.

[3] Gabriel N. Popescu, Mihai Gabriel Popescu, *op. cit.*

[4] Mulțumim pe această cale dr. Mihai Oproiu care ne-a sprijinit în elucidarea unor probleme privitoare la documentele de față.

[5] Gabriel N. Popescu, Mihai Gabriel Popescu, *op. cit.*, p. 10—17.

[6] Cristian M. Popescu, Mihai Gabriel Popescu, *Unde a fost „Podul lui Giurcă" ? sau al Giurcului*, în „Valachica", 10—11, Tîrgoviște, 1978/1979, p. 475—477.

[7] Vezi nota 5.

de Piatra Epii), ce a aparţinut pitarului Radu Stănescu care vinde a treia parte pentru zestrea fiicei sale în prag de căsătorie. Moșia era în plai și pe ea se aflau clăcași, mai ales pe cele 35 pogoane de porumb și 40 pogoane de pădure *(v. Anexa 2)*.

Documentul emis la 21 martie 1858 de administrația civilă este o înștiințare către Alexandrina Burcă cumpărătoarea moșii Runcu de la pitarul Nicolae Lenș [8], fiind somată să se prezinte la 1 septembrie, orele 9 la această administrație pentru rezolvarea unor probleme litigioase cu vecinii, răzeși ai moșii Runcu *(v. Anexa 3)*.

1

7150—1642 oct. 26 D.I. Cl 211

Vlad Grozea dimpreună cu fratele meu Grozea ot Runcu scris-am acest al nostru zapis ca să fie dă mare credință la mîna vătafului Antonie împreună cu jupîneasa lui Maria şi a coconilor lor cîţi Dumnezeu le va dărui cum să să ştie că le-am vîndut partea noastră de moşie cît se va alege în Runcu alăturea cu Podul lui Giurcă, însă casa cu locul şi cu siliştea cît este acolo şi locul dă în vîrful lui Giurcă şi tuleşte prin curmătura ce apucă Valea Ursului pe la Ferestre şi ese după Gîlma în curmături şi dă în Colnice funia jumătate şi o am vîndut de cu ştirea tuturor fraţilor noştri şi din sus şi din jos, însă partea noastră cît s-au ales drept ughi 20. La tocmeală : popa Marco ot Podul lui Giurcă şi Drăgoiu ot tam Dobrin al Chiţii ot tam şi Leonachie ot tam şi Tudor din Runcu, Radu şi Stanislav ot tam şi popa ot Copăceni.

Şi am scris eu Badea Ciauşul şi pentru credinţă mi-am pus peceţile : Vlad, Grigor, Popa Stan, eu Badea Ceauşul.

2

1830, febriarie 8 D.I. CL 670

Grigore Otopeanu arată că una din două copile ale pitarului Radu Stănescu, ce sînt sub îngrijirea Sf. epitropii şi sînt la vîrsta măritişului, s-a găsit un tînăr s-o ia.

Am rînduit de am strigat la mezat a treia parte sa din moşia ce se numeşte Runcu şi-i zice şi Piatra Epii din jud. Dîmboviţa a răposatului pitarului Radu Stănescu, însă această moşie adică pă cîteştrei părţile să află clăcaşi ca la 35 pogoane de porumb, cele 40 să afla pădurea de fag, are şi un munte mic de o stînă, să face pă dinsa şifin ca la 150 cară, însă această moşie este în plaiul Dîmboviţa, jud. Dîmboviţa, dar suma stînjenilor acestei moşii nu este ştiută cîtă este pentru că nu e aleasă prin măsurătoare după cum mai bună (...) de starea acestei moşii şi îmbunătăţirile ce se fi aflînd pe dinsa să dă la vedere în faţa locului.

---

[8] Gabriel N. Popescu, Mihai Gabriel Popescu, *op. cit.*, p. 25.

Din care această moşie numai a treia parte se vinde la mezat iar două părţi dintr-această moşie ce este a altora stăpîni nu să vînd care restrigîndu-se la mezat întru auzul tuturor deobşte în soroc de sapte luni şi ar tîrdisiind din muşterii după obiceiul la preţ cel din urmă au această a treia parte de moşie asupra dLUI log. Constantin... cu tl. 13400 peste care preţ ne mai ştiind alţi muşterii ca să mai înalţe, nici din vecini, nici din alţi străini şi fiindcă s-au mulţumit şi cinstita epitropie a să da aceasta a treia parte de moşie cu acest preţ faţa fiind la haraci la dizmaş şi d-lui sărdar Nicolae Nica casierul cinstitei epitropii s-au şi harciladisit mezatul pă seama d-lui numitului muşteriu cu mai susu arătatul preţ.

3

1858, martie 21 D.I. CL/241

Prezidentul curţii al adm. civile.

D-nei Alexandrina Burcă cumpărătoarea moşii Runcu a d-lui pitaru Nicolae Lenş este sorocită printr-una şi singura citaţie ca la 1 septembrie viitor să vie spre înfăţişare la aceasta în pricina ce are cu vecini răzaşi ai moşii Runcu dimineaţa la nouă ore şi pregătită cu hîrtiile trebuincioase.

SATUL DEALU MARE.
FILE DE ISTORIE MEDIEVALĂ

LONGIN S. VĂTĂŞESCU

Localitatea Dealu Mare este situată la 30 km nord de orașul Tîrgoviște, pe malul drept al rîului Ialomița, pe șoseaua națională Tîrgoviște-Sinaia. Ea face parte din cadrul comunei Buciumeni alături de un alt sat — Valea Leurzei. În perimetrul acestui sat sînt : Dealurile Brata, Braniștea și plaiul Sălătrucului [1]. Pe teritoriul său curg următoarele ape : rîul Ialomița ce o desparte de comuna Buciumeni și pîrîul Dealul Frumos. Se învecinează la nord cu comuna Pietroșița, est cu comuna Buciumeni, sud orașul Fieni și vest comuna Runcu.

Localitatea s-a denumit pînă în anii noștri — Tița [*]. Acesta este numele sub care a apărut de la prima mențiune documentară. De ce oare i s-a spus în acest fel încă de la întemeiere ? Cel ce vizitează localitatea și va privi cu atenție relieful așezării va observa cum satul este așezat la poalele unor dealuri dintre care unul are o formă proeminentă de mamelon. Forma caracteristică a acestui deal a dat numele satului.

În ceea ce privește prima atestare documentară a satului, există o controversă. Istrate Mocanu Silvia susține că Tița apare în izvoare pentru prima dată la 1532 [2] și numai pentru faptul că în condica moșiei Tița a familiei Belu este trecut hrisovul lui Vlad Înnecatul și în el apare un Nan pe care, cred, îl identifică cu cel ce apare la 9 martie 1572 [3]. Este necesar să facem o precizare și anume că amintita condică cuprinde și documente referitoare la istoria localității Fieni.

Prima atestare a satului, deși numele său nu apare, dar reiese pe baza numelor unor feudali locali și a unor delimitări de moșie ce revin în documentele ulterioare, unde apare toponimul Tița, este din 8iulie

---

[1] D. P. Condurățeanu, *Dicționarul geografic al județului Dîmbovița,* București, 1890, p. 94.

[*] Longin S. Vătășescu, *File de istorie medievală, Pietroșița, Dealul Mare, Fieni — sate de plai,* în Valahica, studii și cercetări de istorie, 10—11, M.J.D., Tîrgoviște, 1978—1979, p. 413.

[2] Istrate Mocanu Silvia, *Răpirea pămînturilor moșnenilor din comunele Bezdead, Țița și Șerbănești de către biv vel logofătul Ștefan Belu în primele trei decenii ale veacului al XIX-lea,* lucrare de diplomă, București, 1963, p. 8.

[3] Colecția Arsene Popa — Dealul Mare, Actul nr. 3, izvod din 1699 după hrisovul din 9 martie 1572 sau Arh. St. București, *mss. 686,* f. 2v—3.

1561 [4]. I se întărește de către Petru cel Tînăr „lui Nan și cu feciorii lui... ca să-i fie lui moșie la Fieni din hotare în sus". Același Nan credem, reapare în mod sigur în hrisovul lui Alexandru Mircea din 9 martie 1572 [5]. „Dat-am domnia mea poruncă a domniei mele lui Nan și feciorilor cîți Dumnezeu îi va dărui, ca să-i fie lui moșie în hotarul Fienilor în sus". Și unul din reperele moșiei este „și pînă la detunătura Fireților în jos la izvorul Tîța și pe Tîța în sus pînă la munte". Dacă există numele pîrîului neîndoielnic și satul, căci în cazul nostru de la numele satului trebuie să provină și numele apei. Să nu se înțeleagă din cele expuse mai sus că am obiecta împotriva coborîrii în trecut a vechimii sale la 1532. Nicidecum, deoarece satul este mult mai vechi decît această dată și interpretînd hrisovul lui Matei Basarab din 1642(3) [6] Țîța este o așezare anterioară formării statului feudal românesc la sud de Carpați.

În acest hrisov din 9 martie 1572 domnia judecă pricina dintre Nan și Berivoie din satul vecin Fieni, ambii avînd moșie în hotarul dintre cele două sate. În urma a două judecăți domnul dă dreptate lui Nan, ce cu 24 de boieri își delimitează semnele de hotar ale moșiei. Același Nan va vinde mai tîrziu o parte din moșia sa lui Măinea și fraților săi pentru o sumă de 700 de aspri. Ne confirmă hrisovul lui Mihnea Voevod din 21 aprilie 1582 prin care este întărită acestora cumpărătura [7]. Tot din vremea lui Mihnea avem o mărturie indirectă. În timpul lui Constantin Brîncoveanu — 1708 iulie 13 între Țîța și Pietroșița are loc o judecată pentru stăpînirea muntelui Zănoaga [8]. Țîțiienii afirmă că acest munte a fost plătit numai de ei de șugubina șoimilor în vremea lui Mihnea cu 90 de vaci. Este vorba de prima domnie 1577—1583, deoarece spun ei că și sub Petru Cercel (1583—1585) satele Pietroșița și Țîța sînt pedepsite pentru că n-au îndeplinit darea șoimilor.

Din vremea lui Petru Cercel pînă sub Matei Basarab se constată aproape o totală absență a satului, cu unele excepții. În 1592 apare ca martor într-un document cu prilejul unei vînzări făcute la Pietroșița, Radu din Țîța [9]. Tot ca martor, de data aceasta în veacul al XVII-lea, la 1619 apare cu prilejul unei vînzări la Șerbănești în hrisovul lui Gavril Movilă, Fătul din Țîța [10].

Sub Matei Basarab urmașii lui Nan își vînd părțile lor de moșie în hotarul Fienilor unor boieri din afara satelor noastre. Este cazul logofătului Nenciu din Bărbătești și a căpitanului Tănase din Tîrgoviște. Astfel Stanciu vătaful din Țîța și cu Manea tot de aici își vînd părțile de moșie căpitanului Tănase — 1642 [11], și respectiv 1647 [12]. Nenciul logofătul cumpără și el de la diaconul Stoica ginerele vătafului Stanciu a

---

[4] Arhivele Statului, București, *mss. 686*, f. 1v—2.

[5] *Ibidem*, f. 2v—3.

[6] Longin S. Vătășescu, ***Semnificații ale hrisovului din 15 ianuarie 1605 în istoria localităților Fieni și Pietroșița***, Valachica, M.J.D., Tîrgoviște, 1979, p. 193.

[7] Arhivele Statului, București, *mss. 686*, f. 183v—184.

[8] Ibidem, ***Mitropolia București***, III/5.

[9] *D.I.R.*, B., XVI, vol. VI, p. 55.

[10] ***Ibidem***, XVII, vol. III, p. 371.

[11] Arhivele Statului, București, ***Mănăstirea Căldărușani***, XXXII/7.

[12] ***Ibidem***, XXXII/9.

treia parte din averea socrului său la Fieni [13]. De asemenea Stan feciorul judelului Măinea din Tîța vinde și el Nenciului Bărbătescu 4 locuri în hotarul de sus al Fienilor și o jumătate de vad de moară [14].

Dar moșiile cumpărate de cei doi boieri nu vor rămîne multă vreme în stăpînirea lor, pentru că vor fi cumpărate de Mănăstirea Căldărușani, cum este cazul boierului din Bărbătești sau făcute danie Mănăstirii de Tănase căpitanul. Astfel la mijlocul veacului al XVII-lea în hotarul sudic al satului Tîța se înstăpînește acest mare feudal. Cele două sate vor apărea mereu împreună de cîte ori va fi amintită în documente moșia Căldărușanilor. La 12 mai 1651 Matei Basarab întărește moșia mănăstirii în hotarul celor două sate. „Însă de la Tîța din hotarul de sus 34 de locuri în lungul locului pe 80 de stînjeni, iar în lat 15 stînjeni... și au dat toate lîngă hotarul cel bătrîn" [15]. Observăm cum s-a făcut totodată și comasarea tuturor locurilor într-o anumită parte. Dar pentru o mai corectă apreciere a celor 34 de locuri în hotarul Țîței, recomandăm a se vedea harta moșiei Țîța a familiei Belu [16].

Un alt boier ce cumpără moșii de la țîțiieni este Neagoe din Săcuieni — Dîmbovița. La data respectivă este mare poszelnic [17], ajungînd mai tîrziu mare ban [18]. Acesta face cumpărături cam în aceiași vreme și în satul vecin Pietroșița. Popa Stanciu din Țîța vinde lui Neagoe partea sa de moșie „den sus de Petroșița pînă la munte", a treia parte din partea țîțiienilor, pentru marea sumă de 1000 ughi [19]. Este cam în același loc, unde marele postelnic face cumpărăturile de la pitroșițeni. Pe boierii din Săcuieni îi vom mai întîlni în acte referitoare la cumpărări de munți pe Ialomița.

În vremea lui Antonie vodă din Popești, Bulineștilor din Țîța li se întăresc printr-un hrisov domnesc toate cumpărăturile înaintașilor lor amintite în hrisovul lui Mihnea din 21 aprilie 1582 făcute atunci și cele ulterioare în sumă de 6410 aspri [20].

Printre alte întăriri este și o delniță în sat la Țîța de 14 pămînturi cumpărate mai tîrziu de pietroșițeni de la Bulinești, pentru care vor izbucni certuri și judecăți. Multe din comupărăturile întărite sînt la Cernica, moșie aflată în hotarul Bezdeadului. În ultimul sfert al veacului al XVII-lea — vremea lui Șerban Cantacuzino în sat se infiltrează ca stăpînitor de moșii Mitropolia din Tîrgoviște. Este aceiași vreme cînd pătrunde și în așezarea vecină Pietroșița. Modul de penetrație al marelui stăpînitor este în mare măsură zălogul, dar uneori și cumpărăturile directe. Astfel la 25 iunie 1684 Balea din Țîța își zălogește moșia pentru împrumutul făcut de la dichiul Damaschin al Mitropoliei [21]. La fel procedează Chiriac și Bordea pe 19 aprilie 1684 [22]. Sînt cazuri, cum afir-

---

13 *Ibidem*, XXXII/10 — 1647, martie 29.
14 *Ibidem*, XXXII/12, 1648, iunie 5.
15 *Ibidem*, XXXII/18.
16 Biblioteca Academiei R.S.R., *Cabinetul de hărți*, nr. 2360.
17 Arhivele Statului, București, *Mitropolia București*, XXXIX/19.
18 Nicolae Iorga, *Despre Cantacuzini*, București, 1902, p. CXIII.
19 Arhivele Statului, București, *Mitropolia București*, XXXIX/19.
20 Ibidem, *mss. 686*, f. 62, 1671, mai 3.
21 Ibidem, *Mitropolia București*, XXXIX/36.
22 *Ibidem*, XXXIX/34.

mam mai sus, cînd Mitropolia face cumpărături directe. De exemplu Teodor fiul vătafului Stanciu din Ţiţa îşi vinde toată partea sa de moşie din sat şi din împrejurimi pentru suma de 25 ughi.

Din vremea lui Constantin Brîncoveanu sînt două atestări în legătură cu satul. În primul rînd este trecut pe harta stolnicului Constantin Cantacuzino printre cele 53 de sate ale judeţului Dîmboviţa la acea epocă judeţul cu cel mai mare număr de sate din ţară [23]. Acest interesant monument cartografic a fost tipărit la Padova în 1700. Din 10 iunie 1705 este a doua ştire, care ne lămureşte că satele Ţiţa şi Bădeni au avut diferende pentru moşia Dumbrăveaua, aflată în latura vestică a satului [24].

La 1747 reîntîlnim Mitropolia în judecată cu Stan din Boldeşti — judeţul Seac, cel din urmă pretextînd că Mitropolia ţine în stăpînire la Ţiţa în mod samavolnic moşia strămoşului său Teodor [25]. Neîndoios este acel Teodor fiul vătafului Stanciu, căci spune susnumitul Stan, Mitropolia „o stăpîneşte de 63 de ani". Este vînzarea amintită la 1 iunie 1684. Evident, acesta pierde judecata ,pentru că Mitropolia stăpîneşte cu bun temei această moşie. Tot din acest an avem şi unele însemnări de livezile şi locurile pe care le deţine Mitropolia la Ţiţa în locul numit „Mlăci" [26].

O statistică sumară ne-a dus la concluzia că deţinea în jurul a 400 stînjeni livade şi peste 15 locuri unele amestecate cu ale sătenilor. Acesta ar fi tabloul posesiunilor în sat, harta moşiei Ţiţa ne poate indica cu precizie locul şi mărimea lor. Mult mai tîrziu aproape de mijlocul veacului următor între urmaşii logofătului Belu şi Mitropolie se vor isca judecăţi privind aceste proprietăţi.

Satul va mai apărea tot la mijlocul veacului al XVIII-lea în cărţile de porunci ale lui Grigore Ghica din 27 martie 1750 [27] şi Mihai Cehan Racoviţă din 31 august 1754 [28], dar în pricini de judecată cu Mănăstirea Căldurăşani pentru călcări de moşie. Tot în acelaşi sens este dată şi porunca lui Alexandru Ipsilanti din 6 septembrie din 1876 pentru moşia Fieni Ţiţa — alegere de hotare : „34 de locuri de la Ţiţa din hotarul de sus". Doi ani mai tîrziu aşezarea este enumerată printre satele judeţului Dîmboviţa în memoriile generalului Bauer [29]. În timpul războiului turco-rus 1768—1774 generalul Bauer ia parte la campaniile militare desfăşurate pe teritoriul Ţărilor Române şi în aceste condiţii cunoaşte foarte bine cele două principate, îndeosebi Ţara Românească, despre care va scrie nişte memorii foarte interesante. Astfel este prezentat satul : „Ziza — village avec une églife près du précédent".

---

[23] Constantin C. Giurescu, *Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino*, în Rev. Istorică Română, vol. XIII (1943), fasc. 1, p. 18.

[24] Arh. Statului, Bucureşti, *mss. 686*, f. 188v—189.

[25] Ibidem, *Mitropolia Bucureşti*, XXXIX/68 şi 69.

[26] Ibidem, *mss. 686*, f. 41—43.

[27] Ibidem, *Mînăstirea Căldăruşani*, XXXII/21.

[28] *Ibidem*, XXXII/31.

[29] Bauer gen. Frederic Guillaume de, *Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie*, Frankfurt et Leipzig, 1778, p. 158.

În ultimele trei decenii ale secolului XVIII — constatăm o vînzare făcută de țițiieni a moșiei avute de la strămoșul lor Nan, situată din drumul Pietroșiței pînă în muntele Măgura, între Ialomița și pîrîul Valea Țiței. În altă împrejurare am arătat că în vechime satul Țița era despărțit de Pietroșița de rîul Ialomița din vatra sa pînă în munte [30]. Moșia amintită a fost împărțită pe trei moși, adică trei urmași ai lui Nan din care își trag obîrșia astăzi Boiereștii, Chiricioii și Precupeții, fiecare din aceștia avînd a treia parte din sfoara de moșie sus pomenită. Pînă la 1771 toată partea Chiricioilor în această sfoară a fost cumpărată de Marin Vătaful din Pietroșița [31]. Urmează moșul Precupeților în 1777 [32] cu ultimul cel Boieresc ,să fie cumpărat : una la 1778, din drumul Pietroșiței în calea Muntelui Glava și apoi în 1793 a doua parte a acestui moș, din Muntele Glava în Valea Doicii [33]. La sfîrșitul veacului al XVIII-lea își vînd țițiienii această mare moșie, pe care însă la începutul secolului XIX un reprezentant al Boiereștilor, medelnicerul Ioniță Boierescul, să înceapă o intensă activitate de recîștigare a părții sale din moșul Boiereștilor — a treia parte — atît în hotarul cu Pietroșițenii cît și în hotarul cu Fienii. Apoi, pe baza dreptului de protimisis ce-l invocă, răscumpără toată partea Boiereștilor și unele părți din ceilalți doi moși : Chiricioiii și Precupeții. În 1807 martie se încheie între fii vătafului Marin din Pietroșița, Constantin și Marin cu medelnicerul Ioniță o înțelegere privitoare la stăpînirea moșiei cumpărată anterior de vătaful Marin. Astfel pietroșițenii stăpînesc două părți din moșia ce se întinde pînă în muntele Măgura, lată din Ialomița în pîrîul Valea Țiții, iar medelnicerul o parte, exact cît stăpînea întregul moș Boieresc. Muntele Clava trece însă două părți în posesia Boierescului și o parte în stăpînirea fiilor lui Marin Vătafu [34]. Cîțiva ani mai tîrziu medelnicerul se va judeca cu Bulineștii și Brașoveștii din Țița pentru moșie în sat și în 1816 mai 13, stabilește și cu aceștia o înțelegere [35]. Bulineștii își vor stăpîni numai proprietățile cuprinse în hrisovul lui Antonie Vodă din Popești — 1671. Ioniță va stăpîni a treia parte dintr-un moș ce i se cuvine ca drept de părtaș și pe baza dreptului de protimisis să răscumpere părțile de moșie după 9 zapise, cumpărături făcute de Bulinești de la Precupeți și Chiricioi în sat [36]. El își va spori moșia, pe care după multe procese a reușit s-o obțină de la cei ce o stăpîniseră o bună bucată de timp. Au fost trase cele șase trăsuri pe întreaga moșie din care făcîndu-se împărțirile necesare, au rezultat 1237 de stînjeni. Aceasta a fost întinderea moșiei lui Nan din Țița „și fiind această moșie a lui Nan din Țița". Însă este împărțită la neamurile coborîtoare în număr de trei. Deci fiecăruia i-au aparținut inițial 412 stînjeni [37]. Ulterior au fost alese

---

[30] Longin S. Vătășescu, *Semnificații ale hrisovului din 15 ianuarie 1605*, p. 196.

[31] Arhivele Statului, București, *mss. 686*, f. 120v—121.

[32] *Ibidem.*

[33] *Ibidem.*

[34] *Ibidem*, f. 59 v.

[35] *Ibidem*, f. 44v—48.

[36] *Ibidem*, f. 48—49.

[37] *Ibidem*, f. 31 v—32 v—39.

şi cumpărăturile celorlalte două părţi pe baza celor nouă zapise cumpărate prin protimisis. Deşi s-a zbătut mulţi ani, pentru a-şi redobîndi şi reîntregi proprietăţile moştenite, medelnicerul le va vinde după un scurt timp marelui logofăt de Ţara de Sus, Ştefan Belu [38].

În al doilea deceniu al veacului al XIX-lea la marginea hotarului satului Ţiţa a apărut o mare primejdie. Satul vecin Bezdeadul fusese cumpărat de unul din marii latifundiari ai epocii — Ştefan Belu. Despre eroica rezistenţă a moşnenilor ţiţiieni şi a întregului plai Ialomiţa împotriva nemilosului acaparator de ocine strămoşeşti am relatat în altă imprejurrare [39]. Faptul ce trebuie să-l relevăm aici este acela că în scurt timp întregul sat este cotropit de Belu.

O privire generală asupra satului în prima jumătate a veacului al XIX-lea, mai precis în primele patru decenii, ne-o putem contura din trei izvoare extrem de importante. În primul rînd — catagrafia de la 1810, din care reiese că Ţiţa era o aşezare de categoria a doua. La această dată avea un număr de 51 de case. Populaţia număra 165 de locuitori dintre care 812 bărbaţi şi 84 femei [40].

La începutul celui de al treilea deceniu întreaga aşezare avea mai mult de 111 gospodării. Relatează harta rusă din 1835 [41]. Este un progres sensibil al satului dacă ne gîndim că în răstimp de 25 de ani au existat destui factori economici, sociali şi politici, ce au stînjenit dezvoltarea firească a aşezărilor noastre, legaţi de împrejurări interne şi externe.

În 1838 existau 119 familii cu numai 8 mai mult ca în 1835 [42]. Aşezarea s-a dezvoltat lent comparativ cu vecinul său nordic Pietroşiţa, ce a cunoscut o adevărată explozie demografică. Populaţia satului numără în jur de 40 0de locuitori. Din cele 119 familii peste 100 sînt de clăcaşi. Satul lucrează : 182 pogoane de fîn şi porumb, creşte 125 cai, 79 de boi, 147 vaci, 100 capre, 64 rîmători, 31 stupi, cultivă 146 pruni, 407 pomet.

Întrucît catagrafia pentru Ţiţa ne dă două statistici — privitoare la bogăţia sa animalieră şi suprafaţa de pămînt lucrată, am ales-o pe aceasta avînd şi aici reţineri serioase asupra unor cifre.

În ultimul deceniu, spre mijlocul veacului al XIX-lea n-am mai întîlnit izvoare importante, care să ateste prezenţa sa legată de evenimente istorice sau fenomene social-economice deosebite cu ecou în viaţa aşezării. Constatăm numai hotărnicia moşiei Ţiţa a căminarului Dimitrie

[38] *Ibidem*, f. 61—61 v.

[39] Longin S. Vătăşescu, *Frămîntări sociale pe Ialomiţa superioară în ajunul revoluţiei dela 1821* în Biblioteca Valahica, studii şi materiale de istorie şi istorie a culturii, M.J.D., Tîrgovişte, 1975, pp. 167—172.

[40] Alexandru A., Popescu Runcu, *Catagrafia judeţului Dîmboviţa la anul 1810*, Tîrgovişte, 1936, p. 14.

[41] Constantin C. Giurescu, *Principatele Române la inceputul secolului al XIX-lea*, Ed. St., Bucureşti, 1957, p. 23.

[42] Arh. St., Buc., *Catagrafia plaiului Ialomiţa — Dîmboviţa, 1838.*

Belu fiul logofătului Ştefan Belu la 1838 [43], făcută de serdarul inginer Teodor Paladi şi care poate fi urmărită în detaliu pe harta cu acelaşi nume. Apoi o judecată ce se duce între căminar şi Mitropolie timp de 7 ani — 1841—1848, pentru unele locuri din mlăci şi pentru trei munţi : Curmăturile, Surlele şi Brînduşa [44].

Sat în majoritate cu moşneni pînă la începutul veacului al XIX-lea, şi ca urmare a atribuţiei sale de sat de plai principal pe Valea Ialomiţei la graniţa cu Transilvania, va decade brusc în prima jumătate a secolului XIX-lea, cînd este aservit în întregime.

[43] Ibidem, *mss. 686*, f. 412—413 v.
[44] *Ibidem*, f. 430—432.

MĂRTURII ALE CĂLĂTORILOR STRĂINI PRIVIND POMICULTURA ÎN ORAŞUL TÎRGOVIŞTE ŞI ÎMPREJURIMI*

GABRIELA NIȚULESCU

Situat în partea de sud a țării, județul Dîmbovița este străbătut la nord de Tîrgoviște, reședința sa (deci aproximativ la jumătate) de paralela 45° latitudine nordică, care traversează localitățile Șotînga, Doicești, Ocnița și Moreni. Sprijinit la nord pe înălțimile masivilor Bucegi și Leaota, la sud județul intră în componența Cîmpiei Române prin prelungirile în formă de amfiteatru din această zonă. Prezența paralelei 45 atrage după sine și o mare diversitate a condițiilor naturale, a resurselor de sol și de subsol, județul Dîmbovița avînd coordonate economice bine precizate de diversitatea și bogăția solului și subsolului, de economia actuală şi de perspectivă, de tezaurul istoric şi cultural al acestui spaţiu geografic. Din suprafața totală a județului, 23% este ocupată de Subcarpați, o succesiune latitudinală de sinclinale și anticlinale puternic faliate şi o înlocuire discontinuă a pădurilor de fag din zona montană prin pășuni sau livezi de pomi în zona Subcarpaților interni. Această ultimă zonă este predominant destinată pășunilor și livezilor cu pomi. Condițiile de relief, climă și soluri au favorizat în decursul timpului dezvoltarea tuturor ramurilor economiei agricole, pomicultura și creșterea vitelor fiind — prin tradiție — ramurile specifice ale agriculturii dîmbovițene. În zona de dealuri şi de platformă sînt renumite întinsele plantații de pomi fructiferi din bazinele rîurilor Dîmbovița, Ialomița, Cobia, Potocelu şi Cricov. În special pe Valea Dîmboviței, pometul e stăpîn pe lunci și pe versanții dealurilor din jur, întinzîndu-se și pe intrîndurile văilor laterale ; livezile țărănești cu pomi deși, cultivați în fîneață sau pierduți în porumb ori lucernă alternează cu plantații intensive așezate în rînduri geometrice, cu solul arat. Cei mai răspîndiți pomi sînt prunul, mărul și părul, apoi nucul — asociat aproape întotdeauna cu vița de vie ; cu timpul, la vechile soiuri s-au adăugat altele noi, aduse fie din Orient, prin Turcia, fie din Occident, prin Ungaria și ținuturile sîrbești.

În județul Dîmbovița, prima mențiune referitoare la pomicultură o găsim în actul dat de Alexandru Mircea voievod în timpul domniei sale,

* Lucrare prezentată la sesiunea ştiinţifică anuală de comunicări a Complexului muzeal Goleşti, 10—11 noiembrie 1979.

prin care întărește mitropolitului Eftimie o vie și *o livadă* la Aninoasa [1], sat așezat lîngă Tîrgoviște. Peste cîțiva ani, la 5 decembrie 1580, Mihnea Turcitul, împreună cu mitropolitul Serafim, întărește mitropoliei din Tîrgoviște toate averile, inclusiv grădini : „...ocine, case, *grădini, livezi*, țigani pe care fostul mitropolit Anania le-a dăruit încă din timpul vieții sale“ [2]. După cum se vede, deși datarea e destul de tîrzie, în mod sigur aceste livezi existau mai de mult și constituiau un venit obișnuit și o parte a satului, așa cum reiese și din documentul emis de cancelaria lui Radu Mihnea la 13 martie 1515, din Tîrgoviște, prin care întărește lui Mihai vătaful și fiilor lui „ocină la Voinești, partea lui Tudor și a fiilor lui, oricît se va alege, din cîmp și din pădure, și din vatra satului și din vadul de moară și de peste tot hotarul și din curătură *și din livezi* [3].

Aceste mențiuni interne, evident nu singulare, se completează cu relațiile călătorilor străini, care — vizitînd meleagurile dîmbovițene — au lăsat informații prețioase de ordin geografic, etnografic, politic, economic și social-cultural. Informațiile călătorilor străini ne-au reținut atenția, în ceea ce privește pomicultura în județul Dîmbovița, nu numai pentru că sînt valoroase, dar și pentru că dobîndesc un nou simbol în contextul general al acestor memoriale de călătorie, care avînd — de cele mai multe ori — caracter politic, totuși rezervă spațiu și existenței livezilor, sau fructelor, sau obiceiurilor legate de pomicultură. Ceea ce atestă încă o dată importanța și continuitatea acesteia în agricultura dîmbovițeană. Chiar și atunci cînd sînt indirecte, informațiile își mențin calitatea, prin confirmarea pe care o aduc. Un bun exemplu în acest sens îl constituie notele lui Filippo Pigafetta (1533—1604), specialist în arhitectură militară, care la 1 octombrie 1595 este la Tîrgoviște cu armata lui Sigismund Báthory, în cadrul corpului expediționar toscan trimis de Ferdinand I de Medici în ajutorul principelui transilvănean. În scrisoarea trimisă din Tîrgoviște lui Belisarie Vinta, cancelarul marelui duce de Toscana, la 18 octombrie 1595, el descrie astfel capitala Țării Românești : „... Acest oraș este foarte mare, deschis, mai de grabă în chip de sat dar cu cîmpii foarte roditoare, cu dealuri nu prea îndepărtate, care dau vinuri foarte bune și miere și foarte multă ceară și oi și lînă *și poame de orice fel*...“ [4]. Într-un alt raport, de data aceasta trimis cardinalului Paravicino la Ferrara și datat 2 mai 1598, intitulat „Srittura della difesa di Transilvania“, el dă informații cu caracter geografic, aici găsind prima descriere a drumurilor comerciale de pe văile Dîmboviței și Ialomiței, ca și o revenire la existența și calitatea fructelor cultivate în zona capitalei muntene : „... Pentru a fi într-un loc mai prielnic, Sinan a așezat tăbăra la Tîrgoviște, care are un mic rîu ce o scaldă în partea dinspre nord numit Ialomița cu dealuri plăcute ochilor

---

[1] *Documente privind istoria României (DIR)*, B, *Ț. Românească*, sec. XVII, III, nr. 335, p. 289—291.

[2] *DIR, B, Ț. Românească*, XVI, V ,nr. 53, p. 52—53.

[3] *DIR, B, Ț. Românească*, XVI, I, nr. 117, p. 173.

[4] *Călători străini despre țările române* (Călători...), Ed Științifică, Buc., vol. III, p. 540—543.

de partea cealaltă, bogată în vii roditoare și *poame minunate...*" [5]. Existența livezilor aici este confirmată și de un alt martor al bătăliei de la Tîrgoviște, călugărul franciscan Giuseppe Pisculo, care în august 1595 arăta astfel orașul și împrejurimile : „... în față este orașul sau satul care se întinde de-a lungul rîului lung și îngust ; în spate, spre răsărit de acel loc la o depărtare de o milă italiană, sau mai degrabă mai puțin, *este o livadă sau fîneață care se continuă cu un deal atrăgător, acoperit de vii...*" [6] Deci, două memoriale — la diferență de numai două luni — menționează existența în jurul orașului a livezilor, care produc poame minunate — să înțelegem prin aceasta gustul și calitatea bună — și de „orice fel", deci o mare varietate ; în treacăt, să subliniem că prin „poame" erau desemnate toate fructele (mere, pere, prune, gutui, cireșe, etc.). De altfel, studiul relațiilor călătorilor străini furnizează numeroase descrieri generale (așezare, existența livezilor și a fructelor, varietate ,termeni lingvistici, obiceiuri și practici), dar și informații economice precise, referitoare la veniturile sau obiceiurile legate de pomicultură. Să începem cu primele, informațiile de ordin geografic sau economic, așa cum sînt cele menționate pînă acum, ale lui Pigafetta și Pisculo. Probabil că, într-adevăr, orașul Tîrgoviște și zona din jur produceau o impresie frumoasă, pentru că și alte descrieri arată la fel regiunea, cu sublinierea că este deosebit de mănoasă. Francesco Pastis din Candia, care stă la Tîrgoviște din 1588 sau 1589, este numit „gardian" (superior) al mănăstirii conventualilor franciscani din oraș (Bărăția), funcție la care se adaugă calitatea sa de confesor și diplomat al principelui transilvănean Sigismund Báthory. În lucrarea „Informațiuni despre Țara Românească și Moldova" (circa 1595—1596), găsim o informație interesantă, care trebuie corolată cu cea a lui Pisculo, și anume prețul mic al fructelor din județ (deci cantitatea mare a lor) :„... Provinciile sînt însă foarte mănoase în orice fel de roade. Țara Românească produce grîne din belșug și vin în destul, vite destule ca boi și oi în mare număr, mare cantitate de miere și ceară. *Se găsesc din belșug tot felul de fructe și la un preț foarte mic...*" [7]. Ținînd seama de faptul că notele sale sînt redactate în 1595—1596, deci într-o vreme cînd orașul era asediat, trecut prin foc și sabie, prin foame și lipsuri, chiar dacă franciscanul relatează o situație anterioară, cu atît mai mult putem crede în belșugul de fructe și mulțimea de livezi care erau în vreme de pace și prosperitate. Peste o jumătate de secol, în 1657, suedezul Clas Brorsson Ralamb — trimis de regele Carol Gustav al X-lea la Constantinopol pentru a încheia tratative cu Poarta împotriva Rusiei — se oprește la Tîrgoviște, unde este primit la curtea lui Constantin Șerban, cu onorurile cuvenite. Pentru un jurist și diplomat umblat prin lume, afirmația pe care o face cu privire la resursele Țării Românești nu poate fi o exagerare, ci numai o reflectare a realității : „... Prin așezarea ei și prin dărnicia naturii, Țara Românească este una din țările cele mai binecuvîntate din Europa" [8]. Un alt călător, Petre Bogdan Bakšić, este la fel de generos

[5] *Idem*, p. 561.
[6] *Idem*, p. 631.
[7] *Idem*, p. 639.
[8] *Idem*, vol. V, p. 612.

în afirmațiile sale, făcute cu ocazia primei călătorii în Țara Românească (1640) : „Regiunile din vecinătatea munților produc cantități așa de mari de tot felul de grîne *și de pere și de prune că este de mirare. În multe locuri se găsesc adevărate păduri și crînguri de pomi roditori, pe care nu-i păzește nimeni*" [9]. Dacă urmărim puțin viața și activitatea acestui prelat, care a adus o contribuție importantă la consolidarea catolicismului în Bulgaria și Țările Române, afirmația sa nu ne apare deloc exagerată, notele lui fiind rodul unor observații atente, directe de cele mai multe ori și prelungite cronologic între anii 1640—1670. La numai 30 de ani, Pietro Deodato Bakšić este numit custode al Bulgariei, în 1638 episcop de Gallipoli, în 1641 episcop de Sofia, în 1642 arhiepiscop al Bulgariei (primul) și apoi vicar apostolic al celor două Valahii (de fapt, își păstrează Țara Românească, în Moldova rămînînd Bandini). În această ultimă calitate vizitează de mai multe ori Țara Românească, în anii 1640, 1641, 1648, 1651, 1653 și 1670, fie pentru a sfinți biserica catolică din Tîrgoviște (călătoria din 1 august 1640), fie pentru a cere împărțirea conventului tîrgoviștean între conventuali și observanți (călătoria din 1648), fie pentru a primi ca danie mănăstirea catolică din Tîrgoviște (călătoria din 1656, cînd doctorul Mascellini îi anunță hotărîrea negativă luată de Constantin Șerban în această privință — de altfel nepusă în practică). Chiar dacă observațiile sale sînt uneori influențate de caracterul relațiilor cu domnul țării — în anul 1648 manifestă o atitudine negativă față de Matei Basarab, care în 1639 folosise clădirea bisericii catolice din oraș drept temniță pentru prizonierii moldoveni ,această cazare fortuită indispunîndu-l pe vicarul apostolic — ele rămîn, totuși, cu atît mai valoroase și pline de inedit. Cum este de exemplu descrierea pe care o face importului de fructe exotice, care nu se cultivau în România, și a căror destinație capătă un aspect social pronunțat în formularea lui Bakšić : „*...Fructe de peste mări, ca portocale, lămîi, măsline, și altele asemănătoare se găsesc foarte rar aici, se aduc uneori dar numai pentru boieri...*" [10].

Din păcate, relația lui nu dă în amănunt și felul în care erau conservate fructele locale pentru iarnă — de altfel, nu am găsit acest aspect în nici una din informațiile cercetate. Este de presupus, așa cum am arătat și mai înainte, că aspectele privind pomicultura sînt accidentale, nici unul dintre călători oprindu-se în special la amănunte concrete sau de strictă specialitate. Acest lucru este normal ,dacă ne gîndim că majoritatea celor care alcătuiesc memorialele vin în Țara Românească cu misiuni diplomatice sau religioase, avînd în subsidiar sau în obișnuință datoria de a consemna tot ce putea fi util în legătură cu această provincie. Amănuntele — în special cele de ordin etnologic și de ceremonial — sînt mai consistente la Petru Bakšić și Paul din Alep, ele constituindu-se ca elemente informaționale deosebit de valoroase. Și formularea este mai pretențioasă, iar încadrarea unor amănunte mai elegantă. Iată, de exemplu, cum descrie Bakšić Tîrgoviștea, pe care o vede, prima dată, la 1 septembrie 1640 : „...Am vizitat Tîrgoviște, un oraș fără ziduri

[9] *Idem*, p. 204.
[10] *Idem*.

(de apărare), în care se află reședința domnului Țării Românești — deși mai are o reședință la București. (Tîrgoviștea) este așezată într-un șes între două rîuri ; unul trece prin oraș și se numește Ialomița, iar celălalt (curge ceva) mai departe și se numește Dîmbovița ; amîndouă sînt rîuri mari. Pe cel care trece prin oraș sînt mai multe mori bune ; și de cealaltă parte a rîului care trece prin oraș sînt dealuri acoperite cu vii. *Această regiune este bogată în grîne, poame, vite și altele, încă întocmai ca și alte locuri din Țara Românească...*“ [11]. Încă o dată găsim descrise livezile care acopereau dealurile dinspre partea de nord-est a orașului, unde se cultiva și viță de vie. Același autor localizează și grădina pe care Matei Basarab o avea „lîngă palat, în partea de sus, pe malul rîului“ [12], grădină ale cărei fructe sînt remarcate în 1654 de Paul de Alep, el vorbind de „*merele domnești cultivate în grădinile domnului și mănăstirilor*“. Să înțelegem prin „grădinile domnului“ posesiunile domnești, sau mai curînd — așa cum de altfel spune Bakšič — fructele cultivate în grădina palatului domnesc ? Chiar Paul de Alep ne ajută la precizare, spunînd mai departe : „*...iar ostașii și norodul, în cete, s-au așezat în grădină sub nuci și li se aducea vin în butoaie...*“ [13]. Dacă luăm sigură localizarea lui Bakšič, observăm că el înțelege prin grădină zona din afara zidurilor de incintă, inclusiv între biserica mare domnească și casa Bălașa, acolo unde s-a bucurat norodul la suirea în scaun a lui Constantin Șerban ,așa cum spune Paul de Alep. De altfel, și astăzi mai sînt aici nuci, păstrați probabil din obișnuință. Informațiile lui Paul de Alep, chiar învăluite în mantia prelatului și a punctului de vedere religios, sînt prețioase și inedite, îndeosebi în privința ceremonialului de primire a domnului și a suitei sale : „De la intrarea și pînă la ieșirea noastră din Țara Românească, toți boierii veneau la domnul nostru patriarh (Meletie al Antiochiei) pentru a-i primi binecuvîntarea, întotdeauna cu daruri potrivite anotimpului : *lămîi, portocale, mere, pere, stafide, smochine, alune* și mai ales pîine, așezate pe talere acoperite cu ștergare, apoi pește, și întotdeauna vin“ [14]. Pentru un oriental, chiar dacă este ortodox, ritualul este important, la el amănuntele rămîn semnificative și tocmai de aici puțina importanță pe care o acordă diferențierii între fructele autohtone și cele importate. Pentru noi rămîne important faptul că unele varietăți de fructe erau servite în cadrul ceremonialului religios (am văzut la primirea înaltului demnitar din Orient) sau laic (așa cum subliniază același autor, în descrierea primirii făcută lui Constantin Șerban) : „... În aceeași zi, atît la dus cît și la întors, domnul a împărțit bani de argint ostașilor, săracilor și celor care îi aduceau daruri, căci de la ieșirea noastră de la curtea (domnească) pînă la întoarcere, femeile veneau să-i întindă în fața domnului pînze de in pe care aruncau boabe de grîu, de orz și alte grîne, potrivit datinei lor, pentru că era anul nou (?) [15] și un domn nou. Cămărașul sau vistierul stătea lîngă el și arunca bani de argint pe aceste pînze și femeile îi

[11] *Idem*, p. 213.

[12] *Idem*.

[13] *Idem*, vol. VII, p. 144.

[14] *Idem*, p. 121.

[15] Probabil este vorba de o confuzie a lui Paul de Alep.

adunau și plecau. Altele îi ofereau *spice vechi, altele mere, altele pere...*" [16]. Darurile din fructe erau făcute nu numai la domnia nouă, ci și la sărbătorile religioase, clerul venind la curte și aducînd domnului daruri cu semnificație tradițională. Spune Paul de Alep : „... Toți egumenii și episcopii au obiceiul de a veni (la curte) înainte de sărbătoarea Crăciunului și fiecare din ei aduceau domnului daruri și prinosurile alcătuite din pîine pentru agneț, vin, *fructe* și alte daruri..." [17]. Un obicei respectat cu strictețe, și nu numai atunci cînd a fost Paul de Alep, cu ocazia vizitei înaltului prelat din Antiochia. Cît privește veniturile bisericii, în bani, sau produse, același autor menționează și livezile printre sursele care alcătuiau ploconul cîrjei în bani : "... *Aceasta în afara veniturilor provenite din danii evlavioase din stăpînirea asupra unor sate, vii, livezi și din alte bunuri lăsate ca danie arhiepiscopiei. Am constatat aceasta aici și pînă în țara moscoviților*" [18]. Că bunurile bisericii includeau și livezi, o spune tot el, atunci cînd descrie primirea care i s-a făcut la Mitropolie : „...Din cămară intri apoi într-o sală (de primire) care are un pridvor cu arcade deschise spre grădină, unde este o fîntînă cu apă curgătoare. Acolo se află o masă pentru a prînzi vara. *De acolo cobori într-o grădină mare pe care nu o poți vedea în toată lungimea ei și care este înconjurată de nuci mari. Jumătate este plantată cu viță de vie și trandafiri, iar cealaltă jumătate cu meri, peri, gutui, cirești, pruni numiți „inimă de porumbel" și altele...*" [19]. Atentul observator nu numai că a menționat amănunte prețioase pentru noi, dar se dovedește a fi și un bun cunoscător al fructelor de diferite soiuri, prin menționarea acelei varietăți de prun numită „inimă de porumbel". De altfel, Paul de Alep se dovedește același observator atent și în Moldova, unde reține prezența prunilor de Damasc în culturile din livezi. Putem presupune că aceste aspecte apar evidențiate nu datorită întîmplării, ci unui atent spirit de observație, a unei puteri de selecție și studiere atentă a mediului și elementelor sale. Mai mult decît la Paul de Alep, la Evlia Celebi găsim nu numai menționarea pomiculturii ca o ocupație importantă, ci și un adevărat tezaur lingvistic, prin includerea în memorialul său („Despre limba neamului valah cel rău", 1656) a numeroși termeni care definesc, în primul rînd, fructe : *prune, meri, peri, scoruși* (ușkurușa sau uskurușa), *afine* (porumberk), *struguri* (ciorna), *piersici* (persis), *cireșe* (șireș), *vișine* (pișne), *nucă...* [20]. Aceasta mai ales cînd călătorul turc sosește la Tîrgoviște după răscoala seimenilor, cînd orașul era pustiit și distrus, lucru observat de altfel și de el, căci spune : „... *atît viile cît și grădinile erau și ele în ruină...*" [21].

Studiind memorialele călătorilor străini prin Tîrgoviște, un loc important îl ocupă biserica și mănăstirea catolică din oraș, care uneori au constituit motivul sosirii unora dintre ei (așa cum este cazul lui Petru Bakšič). La 1640, el descrie în felul următor situația mănăstirii

[16] *Călători...*, vol. VII, p .140—141.
[17] *Idem*, p. 113.
[18] *Idem*, p. 121.
[19] *Idem*, p. 119—120.
[20] *Idem*, p. 723 .
[21] *Idem*, p. 725.

catolice din Tîrgoviște : „... Casa sau mănăstirea este lipită de biserică ; mai sînt acolo două case și un loc frumos împrejur *iar alături o grădină sau vie frumos orînduită. Mai au încă două vii, în care se mai cultivă mere și alte fructe,* dar au nevoie de a fi gospodărite" [22]. Potrivit informațiilor furnizate cu amabilitate de colegul Gabriel Mihăescu, aceste vii ar fi fost în Valea Sasului, unde este menționat de altfel și un cimitir. Referitor la această situație, Petru Bakšič revine cu completări în urma călătoriei din 1648, cînd spune : „... În afara bisericii, în spre răsărit, este un cimitir ; nu se știe dacă a fost sfințit, și este împrejmuit cu un gard împreună cu mănăstirea ; *are cîțiva pomi roditori...*" [23]. Și mai departe, adîncind informația : „... Casa sau mănăstirea este aproape de biserică și împrejmuită la un loc cu aceasta... *Lîngă casă se află grădina sau via care este de mare ajutor mănăstirii. Posedă în afară de oraș două vii cu cîțiva rumâni în satul Sotînga și 8 oameni în oraș, pe care îi numesc grădinari și aceștia îngrijesc viile și muncesc pentru mănăstire fără să fie plătiți...*" [24]. Evident, informațiile privind biserica catolică din Tîrgoviște sînt mai bogate, deoarece ea a ocupat un loc important în călătoriile pe care unii dintre autori le fac aici, deseori special pentru a controla activitatea și situația acestei instituții, veniturile sale și relațiile cu autoritățile locale.

Încheind această succintă trecere în revistă a informațiilor privind aspecte legate de pomicultură și practicarea ei în orașul Tîrgoviște și regiunea înconjurătoare, așa cum apar în relațiile călătorilor străini din secolele XVI—XVII, subliniem — încă o dată — faptul că ele provin din observații directe, sînt prezentate destul de obiectiv și reflectă o situație reală, contribuind astfel la cunoașterea istoriei economice din județul Dîmbovița.

Résumé

En utilisant les mémoriales des voyageurs qui ont passé par la Valachie, l'auteur présente quelques aspects interessants en ce qui concerne l'arboriculture dans la région de Tîrgoviște et l'environnante : le climat favorable, les meilleures conditions pour la culture des fruitiers, la richesse et la diversité des fruits, leur fonction dans les moeurs du temps. En même temps sont présentés les mots fruitières, qui se trouvent dans les informations des auteurs (Evlia Celebi, Paul de Alep, etc.). Toutes ces informations sont présentées critiquement par l'auteur, dans le contexte propre-politique, économique, social.

[22] *Idem,* vol. V, p. 214.

[23] *Idem,* p. 256.

[24] *Idem,* p. 257—258.

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL SATULUI RÎU ALB DIN COMUNA BĂRBULEȚU PE BAZA UNOR DOCUMENTE INEDITE

CRISTIAN M. POPESCU,
GRIGORE H. MIRCESCU,
MIHAI GABRIEL POPESCU

Așezat în nordul comunei Bărbulețu, satul Rîu Alb își are istoria sa legată de a rîului ce-l străbate de la un cap la altul pe o distanță de cca. 7 km.

Rîul, bătrîn, în vîrstă de aproape un milion de ani, lung de 25 km izvorăște din sudul masivului Leaota și se varsă în Dîmbovița la est de Voinești. Împreună cu afluenții săi mici, Rîu Alb a sculptat în decursul vremii văile pe care sînt așezate astăzi zece sate.

Cele de la izvor, din punctul „Priodiște" pînă la „Stîlpulețu" îi poartă numele : Rîul Alb de Sus și Rîul Alb de Jos. Pe această vale de apă se înjghebează o vatră de sat la punctul „Colnic" (pe care îl găsim atestat documentar [1], locuită la început de cîteva familii. Toponimul se păstrează și astăzi, locul unde a fost biserica veche și este actuala biserică. Satul este străjuit de vîrfurile Giurcu, Predeal, Ogrezea, Piscul lui Drăgoi iar punctele Valea Noroaielor, Rîpa Roșie ,Vîrful lui Iacob constituiau locuri de întîlnire dintre cetățenii de aici, rîurenii, cu cei din Bărbulețu și Pietrari [2] pentru schimb de produse [3].

Schimburile de produse se permanetizează pentru o anumită zi, lună din an pentru fiecare localitate. Astfel, la Rîu Alb în anul 1809 se înființa bîlci pe moșia moșnenească în folosul bisericii, iar în anii 1834 erau bîlciuri la 9 martie și 14 iulie, ca din 1839 să se permanetizeze cel de la 27 iulie care se ține și în zilele noastre [4].

La tîrgurile sătești participau nu numai locuitorii satelor de pe valea Rîului Alb, ci și cei din satele limitrofe, din satele brănene sau argeșene. Poate de la aceste tîrguri dinainte de anul 1800 și-au cumpărat strămoșii locuitorului Ion Dumitrache din satul Bărbulețu o pereche

---

[1] George Potra, *Tezaurul documentar al jud. Dîmbovița, 1418—1800,* București, 1972, p. 598—599, 627, 749.

[2] Ileana Gr. Mircescu, Mihai Gabriel Popescu, *Un hrisov domnesc inedit din sec. al XVII-lea,* în „Scripta Valachica", Tîrgoviște, 1972, p. 163—168.

[3] Mihai Gabriel Popescu, *Satul Rîu Alb — pagini la o monografie,* în „Dîm bovița", anul I, nr. 198, marți, 8 oct., 1968.

[4] Mihai Oproiu, *Tîrguri periodice în jud. Dîmbovița, 1700—1848,* în „Valachica", vol. VII, 1975, p. 162—163.

de opinci metalice pe care le-a oferit în 1966 Muzeului județean Dîmbovița [5].

Satul și-a primit denumirea de la pîrîul-Rîu cu determinativul său Alb = Rîu Alb [6], întîlnit ca hidronim în harta stolnicului Constantin Cantacuzino [7] ca la 1713 să apară ca hotar [8], iar în anul 1733 apare ca toponim [9]. Actele emise din cancelariile domnești de la Tîrgoviște, București sau cele elaborate la Pietrari, Bărbulețu în perioada cuprinsă între sec. al XVI-lea, al XIX-lea, dovedesc interesul manifestat de mai marii vremii (laici sau bisericești) pentru pămîntul satelor ce alcătuiesc comuna.

Sînt cumpărate ocine cu rumâni [10], sau mai tîrziu se dau hrisoave de eliberare din rumânie prin răscumpărare [11]. Apar proprietari ca Neagoe, Zlate, Negoslava, Pădure paharnic din Lazuri, Gheorghe pitar, Dragomir și jupîneasa Rada din Fieni, Radu Crețulescu (ctitorul bisericii din Bărbulețu) [12], Matei spătarul, Barbul paharnic, Matei Filipescu, mănăstirea Mărgineni. O parte din proprietari aveau pămînt și la Rîu Alb [13]. Au fost cazuri cînd între proprietari și localnici se ivesc neînțelegeri determinînd autoritățile de la Tîrgoviște să intervină [14].

Satul Rîu Alb este atestat documentar ma tîrziu avînd în vedere că aici aveau ocine cei din Bărbulețu și Pietrari. Totuși continuitatea anumitor familii pe meleagurile rîurene, toponimia și onomastica ne indică viața social economică mult mai înainte de datele cînd localitatea este amintită în documente. Pe raza satului au fost păstrate o serie de documente unele publicate, altele care văd lumina tiparului acum, o parte fiind donate Muzeului Județean [15] din care reiese o serie de aspecte ale vieții satului în secolul al XIX-lea.

Satul a aparținut administrativ de comuna Bărbulețu pînă în anul 1870, că în anul 1847 întîlnim prima mențune de pecete a satului Rîu Alb [16]. Documentele (zapise, adeverințe), ne indică felul cum se făceau

---

[5] Valeriu Berbecaru, *O pereche de opinci de fier descoperită în jud. Dimbovița*, în „Valachica", vol. I, 1969, p. 247—249.

[6] Iorgu Iordan, *Toponimia Românească*, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1963, p. 93.

[7] Alex. A. Popescu-Runcu, *Documente cartografice pentru jud. Dimbovița*, în „Graiul Dîmboviței", nr. 1—2, anul V, ian.-febr., 1937, Tîrgoviște, p. 21. Conf. C. C. Giurescu, *Harta stolnicului C. Cantacuzino*, în „Revista de istorie", 13 (1943), p. 1—28.

[8] George Potra, *op. cit.*, p. 598—599.

[9] *Ibidem*, p. 627, 749 ; vezi și studiul Cleopatrei Ionescu, *Bărbulețu — Dîmbovița, pagini la o monografie*, în „Valachica", 10—11, Tîrgoviște, 1978—1979, p. 407—412.

[10] George Potra, *op. cit.*, p. 137—149.

[11] *Ibidem*, p. 168, 187, 189, 233.

[12] Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România, I, Ț. Românească*, Mitropolia Olteniei, 1970, p. 59 și Mihai Gabriel Popescu, *Monumentele din Bărbulețu*, în „Dîmbovița", nr. 173, 8-IX-1968, p. 2.

[13] George Potra, *Tezaurul...*, p. 243, 438, 449, 534.

[14] *Ibidem*, p. 760, 761, 815 .

[15] Au fost donate Muzeului județean Dîmbovița, nouă documente originale referitoare la Rîu Alb de către Grigore H. Mircescu, pentru care conducerea Muzeului, prin regretatul prof. Radu Gioglovan, i-a adresat mulțumirile de rigoare, documente ce sînt incluse în prezentul, donatorul păstrînd copii.

[16] Vezi Documentul nr. 7. (Au fost redate copiile după documente. Spațiul nu ne permite comentarea lor decît succint, viitoarele studii pot valorifica conținutul acestora.

cumpărăturile de pămînt [17], toponimele care timp de secole nu s-au schimbat ca de ex. : Beucaru (de la Radu Beucaru strănepot al lui Băilă [18]). În surpătură, Vîrfu, Vadul Vîlcelii, Piatra Corbului [19] etc.

Aspecte ale exploatării țăranilor din timpul domniei lui Ion vodă Caragea (1812—1818) și-au lăsat amprente adînci și în satele de pe valea Rîului Alb. Faptul că datornicii (în cazul lui Niță Matei Burdușelul) nu aveau cu ce să-și achite datoriile către moșier (aici Constantin Crețulescu) sau stat, duce la confiscarea lucrurilor personale : „o pușcă" apoi „un antiriu", cu ajutorul slujitorilor și vătășeilor [20].

În sat existau 11 vaduri de moară pe gîrlă și trei pe rîul Punticel. Ele aparțineau moșierului sau unor moșneni. Așa se explică faptul că în anul 1827 țărani din Rîu Alb, Bărbulețu, Pietrari, șase la număr, hotărăsc să construiască o „morișcă" de apă în Luncă-Rîu-Alb, în spiritul tovărășesc al moșnenilor, fapt consemnat într-un act qvasilegal [21].

Prin anul 1828 avînd la bază schițe genealogice mai vechi, mărturii, acte, s-a întocmit o schiță cu ascendenții și descendenții unor familii cu ramuri la Bărbulețu și Rîu Alb, atunci cînd s-a împărțit delnița Bîcilor și Jugănarilor din Bărbulețu, sfoara de moșie ce ținea din punctul Florea, peste Bărbulețu, peste vîrful Iacob, în continuare pe Linie pe Vîrf pînă la Colț, dacă nu pînă la Fagii cei mari (Coasta cu ferigă pe Iudă ! ?) [22]. Dreptul lor venea de la Stana Băiloaia și soțul ei Stanciu Sinteș care trăiseră în Bărbuleț pe timpul lui Matei Basarab și mai înainte, (femeie rămasă văduvă din cauza războaielor) și a celor trei fii viteji ai ei : Băilă, Stavăr, Radu, Matei Basarab (1632—1654) îi face dreptate dîndu-i un act prin care i se întărește slobozirea din rumânie în anul 1638 față de paharnicul Pădure din Lazuri [23]. Familia ei căzuse în rumânie împreună cu alții, odată cu vînzarea moșiei Bărbulețu. Fosta proprietară, jupîneasa Negoslava [24] (poate văduva tînără a banului Barbu Craiovescu [25]) la timp de lipsă vînduse toată moșia ei de aici. Noul stăpîn înțelesese că a cumpărat odată cu pămîntul și pe locuitorii de pe el, ca clăcași lipsiți de el.

Aproape o jumătate de secol acești moși ai Bîcilor, Jugănarilor din Bărbuleț și ai Antofeștlor (prin femei) s-au luptat să scape de această nedreaptă clăcășie. Au reușit abia acum răscumpărînd acestă stare cu mulți bani : 10.000 aspri. Tot Matei Basarab întărește slobozirea de rumânie în anul 1646 a lui Neagoe și Ion Stan Brașov (Tîrgheș) moșul moșnenilor din Rîul Alb ce fusese pe același pămînt al jupîniței Negoslava, căzînd în clăcășie la același paharnic din Lazuri [26].

---

[17] *Documentul Nr. 1.*
[18] *Documentul Nr. 2.*
[19] *Documentul Nr. 1.*
[20] *Documentul Nr. 2.*
[21] *Documentul Nr. 3.*
[22] Toponime existente pe raza satului.
[23] George Potra, *Tezaurul...*, p. 187.
[24] *D.I.R., B, Ț. Rom., vol. VI, (1591—1600), Veacul XVI*, p. 283.
[25] N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova, sec. XIV—XVII*, Ed. enciclopedică, Buc., 1971, p. 17.
[26] George Potra, *Tezaurul...*, p. 233.

Toți Bîcii, Jugănarii, Beucarii, ai lui Banu Turloi din Bărbulețu, precum și ai Savului și Antofeștii prin moașa lor Sanda [27] se trag din Stanciu Sinteș (= de la Sente-Axente) și Stana numită Băiloaia (Băilă care a trăit între 1617—1665) soția lui.

Schița genealogică a uneia din cele 13 neamuri din obștea moșiei Bărbulețu-Rîu Alb întocmită în anul 1828 cuprinde timpul pînă la anul 1600 [28].

La vînzările de pămînt sau a diferitelor obiecte, asistau martori mulți, așa cum întîlnim la o vînzare din anul 1829 a unui lanț la care asistă 9 martori [29]. Pentru delimitarea părților ce se cuvin fiecărui moștenitor, în anul 1848 locuitorii satului se adresează acum ingnerului hotarnic Nic. Kirculescu de la Tîrgoviște [30].

Unele zapise de vînzare încep să fie autentificate de către împuterniciții satului ; astfel, în anul 1857 la Rîu Alb erau trei deputați care semnează (Stoica Alexe, Marin Florea, Nițu sin Radu) și aplică ștampila (sigiliu) cu figura țapului și mențiunea de satul „Rîu Alb-Dîmbovița" [31].

Căsătoriile se închieau prin tratativele dintre socrii, care se terminau prin scrierea unei foi de zestre (dotă). Aceasta era precedată de către o invocare religioasă după care se făcea inventarul zestrei miresii. Observăm că în afara vitelor, a lăzilor, erau trecute obiecte confecționate în casă, adevărate opere de artă : ii, marame, perne, țoale etc., rodul unei ocupații ce s-a păstrat pînă în zilele noastre [32].

Căsătoriile se închieau și cu parteneri din alte sate. În cazul foii de zestre din ianuarie 22 ,anul 1869, mireasa Stanca era din comuna Runcu [33]. Și astăzi în satul Rîu Alb se păstrează costumele frumoase populare cu care se îmbracă la sărbători cetățenii satului.

Satul Rîu Alb, ca și comuna Bărbulețu înscrie o nouă pagină prin realizările obținute de harnicii săi locuitori în frumoșii ani ai socialismului. Documentele de mai jos contribuie la cunoașterea trecutului acestui frumos sat cu nume de poveste, la întregirea monografiei sale.

[27] *Ibidem*, p. 749.
[28] *Documentul Nr. 4.*
[29] *Documentul Nr. 5.*
[30] *Documentul Nr. 7.*
[31] *Documentul Nr. 8.*
[32] *Documentul Nr. 9.*
[33] *Documentul nr. 9.*

DOCUMENTUL Nr. 1

1806 şi 1825

Adică eu Nedelcu sin Oancea Tîrgheşu i cu soția mea Rada i cu feciorul meu Radu dat-am credinciosul nostru zapis la mîna cumnatului Antofie Ciobanul precum să se ştie că i-am vîndut un petec de loc livadă de fîn în taleri 9 adică nouă lei şi o am vîndut moşie statornică lui, copiilor lui, şi nepoților cîți Dumnezeu i va dărui. S-o am vîndut de a mea bună voie nesilit de nimenea, care loc se cheamă In Surpătură.

Semnele locului : din sus despre răsărit să loveşte în muche cu a Beucariului i cu a Dinului celui Mare şi merge pă muche despre amiază zi pă lîngă a Beucariului pînă dă într-a Dinului celui Mic, ş-apucă în curmezişul pă culme şi dă în vadu Vîlcelii, ş-apucă în sus pă muche în sus în vîrfu.

Şi cînd s-a făcut acest zapis au fost mulți martori care mai jos se vor iscăli pă anume 18(0)6, Gen. 11

eu Nedelcu sin Oancea Tîrgheşu împreună cu soția mea — vînzători —
eu Dinu Bîcu cel Mic moşnean — martor,
eu Răuțu Bîrlog martor
eu Dinu Sănişteanu martor
eu Toader Cojocaru martor
eu Necula Moldoveanu martor
Şi-am scris eu popa Marin cu zisa numiților

Notificare

Şi acest zapis s-a prefăcut după cel vechi asemeni din cuvînt în cuvînt făcînd cel vechi hîrtie proastă să spintecase pă unde era întocmit. Şi cînd s-a făcut acest zapis au fost oameni față care s-au şi iscălit :

ss. Popa Marin cel Mic am fost față, 1825, mai 17
eu Radu sin Dinu Bîcu cel Mic am fost față
eu Tudorache Bărboescu — față fiind
eu Mihai Tîncu față
eu Zliate Toderescu față
eu Stoica sin Pavel față

Şi s-au prefăcut de mine eu Popa Marin Negru după cel vechi fiind şi cel vechi scris tot de mine cu oameni față.

DOCUMENTUL Nr. 2

1814

Adică eu Necula Tîncu ot satu Bărbulețu fiindu la leatu 1814 pîrcălabu de scutelnici fiindu po(s)dova (zi) foarte grele şi la vreme adunîndu-ne la socoteală am făcutu cisla peste toți scutelnici care cîtu neam ajunsu la cheltuielile după puterea fieşcăruia şi starea sau ajunsu păval zu tal 8 par. 10 adică optulu şi paral 10 şi lam datu lui Antofie să împlinească acesti bani fără eu apucînd pe Nițu Matei Burduşelu de aceşti bani şi neavînd iam luatu o puşcă zălogu ş io am dat lui Antofie pă aceşti bani să-şi ia puşca în spre încredințare iamu datu această adeverință eu Necula Țîncu pîrcălabu fiindu iamu datu această adeverință — 1814, noiem. 20.

ss. eu Voicu Bîcu adeverez
eu Bucur predoiu — adeverez

Pe verso :

Adică eu Voicu bîcu ot sat Bărbuleţu fiind la leatu 1816 pîrcălab peste scutelnici fiind pu(...)no) foarte grele şi la vreme adunîndu-ne la socoteală am făcutu cislo peste toţi scutelnicii, care cîtu ne-am ajunsu la cheltuielile după puterea fieşcăruia, după puterea şi starea şi a ajunsu tot Niţă sin Matei Lă(ză)rescu cu 10 adică zece lei şi jumătate parale 14 şi lam dat ca săl împlinească lui Antofie Ciobanu fiindcă avea să-i mai ia făcîndu multe pu...na nefiind ceilalţi prinprejur şi lam tras cu slujitori şi vătăşei şi iau luat un antiriu şi lam ţinut 2 săptămîni şi au vinit şi şi au pus sorocul pă două săptămîni şi nici acum n-au dat nici o para şi pentru această i-am dat adeverinţa noastră la mîna numitului Antofie ca sal aibă al apuca ca săi împlinească aceşti bani... 1816, febr. 7.

ss. eu voicu bîcu adeverez

eu Necula bîcu adeverez

eu Necula sin Andrei Popescu adeverez

eu Dragomir

eu Banu bîcu

eu Marin Bîcu

eu Radu Bîcu.

DOCUMENTUL Nr. 3

1827

Încredinţăm noi cei mai jos iscăliţi cu această adeverinţă unul la mîna altuia precum să se ştie că apucîndu-ne noi cei iscăliţi ca să facem o morişcă în moşia noastră în Luncă şi fiindu mulţi ne priceam între noi ca să nu ne rămîie moara neisprăvită dam unul la alt legătură între noi ca cine s-o lăsa să aibă a împlini venitul morii care socoteală ce am căut(at) pentru tal(eri) 10 si oca de mălaiu şi o caşcava ce s-a dat de Antofie şi Radu şi Ban au făcut socoteală să facă Voicu cu Marin roata cu fusul să întocmească cu tovarăşi Sandu şi aceşti bani cu toţi dimpreună (sic) căci nau fac... la lucru dimpreună cu toţi iar pentru t(a)l(er) 1 ce are să întoarcă lui Marin sin Neagoe pă lucru ce a lucrat pă... am să dăm datine (?) căci un leu fiindu că sau lipsit de elu de buna voie lui. Şi pentru încredinţare am dat iscălitura un la mîna altuia.

Eu Marin sin Neagoe Bîcu dam această adeverinţă la mîna tovarăşilor ca să aibă bună pace sătre mine.

1827 — noiembrie 2

eu Voicu Bîcu tovarăş

— Antofie Ciobanul — tovarăş

— Radu sin Din — tovarăş

eu Ban sin Dinu tovarăş

eu Di.(nu)... George — tovarăş

— Ion sin Neagoe Tîrgheşu martor

Şi am scris eu popa Marin Negru cu zisa şi învăţătura mai sus iscăliţilor martori.

DOCUMENTUL Nr. 4

⟨cca. 1600—1828⟩

(Schiţă genealogică) (n.n.) (care cuprinde direct sbl. ns.).
Stanciu Sinteş şi Stana Băiloaia soţia lui Stanciului Sinteş a născut :
3 feciori şi anume
1 Băilă
2 Stavăr
3 Radu
Din-*Băilă* a născut Stanciu şi Stana a născut trei feciori anume
1 Ion a născut pă Rad Băucar (Beucar n.n.)
2 Stanca a născut 6 feciori pă nume — 1 Vasile
2 Din a născut
3 Barbu
4 Voicu
5 Stanca
6 Neagoe a născut
3 Oprea a născut pă Din cel mic. Din Din(u) cel micu este Radu şi Ban(u) cu 3 feciori anume
1 Necula Bîcu
2 Voicu Bîcu
3 Marin Bîcu
2 feciori anume
1 Marin Tîrloi
2 Andrei Copaşoi
Stavăr a născut pă Neagoe Jugănar, Neagoe a născut pă Ion Jugănar, Ion ... a născut 2 feciori anume George Jugănar a născut ;
2 Tudorache a născut 2 feciori anume
1 Ion Giugănar
2 Dragomir Giugănar
1 pă Constantin Giugănar
Radu a născut 1 fecior anume Dragolea, Dragolea a născut 1 fecior anume Oprea Oproiu. Oprea a născut 1 fecior şi o fată anume
1 Sandu Oproiu
2 Stanca Oproiu
Sandu Oproiu a născut 3 fete anume : 1 Rada Oproae
2 Sanda Oproae
3 (A)na Oproae

DOCUMENTUL Nr. 5

1829, decembrie, 6

Datam adeverinţa mea eu George Solomon din Rîu Alb lui Antofie unchiul meu din satul Rîu Alb pentru ca să se ştie că am vîndutu eu George şi fratimio Nicolae răposat lui neica Antofie Ciobanul un lanţu în tocmeala noastră şi alţi oameni străini care mai jos să vor iscăli în tl. 32 adică 32 şi oca 10 porumbu : pom oca ; 3 făină pentru care leam primitu toţi banii deplini şi oca 13 de mai sus porumb şi făină şi l-am vîndutu de bunavoia noastră de nimenea siliţi ca să-i fie de moştenire în veci şi ca să nu se mai supere de nimenea amu datu această adeverinţă ca să se creadă.

829, dec. 6

eu George Solomon din Rîu vînzător
eu Nicolae Br(at)eg vînzător pînă trăiam
eu Bucur Predoiu din Rîu adeverez
eu Stan sinu Oancea din Rîu adeverez
eu Din sin Mihai din Rîu adeverez
eu Nică sin Oancea din Rîu adeverez
eu Radu Marica din Rîu adeverez
eu Stan sin Neagoe din Rîu adeverez
eu Ion Bachos din Rîu adeverez
eu Marinu sin Neagoe din Rîu adeverez

verso

eu George sinu Mihai Țîncu din Rîu adeverez
eu popa Nicolae Popescu am scris cu zisa vînzătorilor și faţă.

DOCUMENTUL Nr. 6

1832, dec. 1

Adică noi care mai jos ne vom iscăli datam bun și credincios zapisul nostru la mîna cumnatului Antofie din Rîu precum să se știe că de a noastră bună voie am vîndut o livadă de fînu ce se numește „Lunca a Rîului" în Gura pă din dosul rîului nesiliţi de nimenea partea noastră ce ni se cuvine cu tovarășii noștri dreptul t(a)leri 80 adică 80 ohavnică în veci partea a Radului sinu Nedelcu și partea a Marina sinu Ioanu Miloiu din sat Pietrari și am vîndut-o cu bună pace ca să-i fie de moștenire numitului Antofie copiilor lui nepoţilor lui și a strănepoţilor lui cîţi dumnezeu îi va dărui.

Și cîndu sau făcutu aceste zapise au fostu și alţi oameni străini care mai josu vor iscăli și spre încredinţare am iscălitu ca să creadă ... toţi făcîndu faţă ... pe care toţi banii iam primitu în mîinile noastre și am vîndutu partea noastră în apă și în piatra cîtu ni s-ar alege devălmășia în hotarul satului Bărbuleţu.

1832 — dec. 1

eu Radu sin Nedelcu otu Pietrari vînzător dimpreună cu maicămea Rada vînzător

eu Marinu sinu Ioanu Miloiu dimpreună cu soţia mea Maria vînzător,

eu Marin sinu Antofie vînz.

Și am scris eu popa Nicolae Popescu din Rîu Alb cu zisa și învăţătura celor mai sus iscăliţi, vînzător și martor fiind.

DOCUMENTUL Nr. 7

1848, febr. 23

Prin care se face cunoscut că noi toţi cîţi ne tragem de spiţa vechilor moșteni (cei) din sat Rîu Alb rînduindu-ne binele cu deplinere putere pă Niţu sin Antofie dintrai noștri ca să meargă la Tîrgoviște la hotarnicul nostru D. pitar Nicolae Chirculescu și să stea faţă la alegerea părţilor ce se va cuveni fiecăruia după moștenire și cumpărătoare cîte după dreptate se va alege și să iscălească cu toată tăria unde va ce domnul hotarnicul face la trebuinţă de plinirea formelor hotărnicii noastre, unii am iscălit înșine cîţi au știinţă alţii ne-am pusu degetele la numele noastre.

Și am rugat pă aleșii satului de lau adeverit cu pecetea [1] satului.

1848, febr. 23

Eu Mircea Antofie zet Oproiu sat Rîu Alb
eu Crăciun Antofie
eu George
eu Marin
eu Maria Oproaia ot Pietrari
eu Radu Radu Oproae de la Pietrari

DOCUMENTUL Nr. 8

12 febr. 1857

Adică eu care mai josu mă voi iscăli dau bun credincios zapisul meu la mîna nepotului George sin Antofie din satul Rîu Alb precum ca să se știe că de bună voia mea iam vîndut un pogon dealea mari cu prunii după el și cu nuci și cu un zarzăr. Semnele este din casă în sus și merge și să lovește cu a fimeo Savu și apucă spre răsărit să lovește cu prunii lui Niță Jugănar și apucă spre amiază de noapte și ia muchea în apus în josu și să lovește acasă.

Am vîndut ohamnic în veciilui, copiilor lui, nepoților și strănepoților cîți dumnezeu îi va dărui în dreptu. 460 adică patru sutei șaizeci pe care bani iam primitu toți pă deplin și numitul să stăpînească cu pace : și spre adevărata credință am iscălit rugîndu și pă sfatul satului nostru de l-au adeverit și eu neștiind carte am rugat pă scriitor de ma iscălit ș ieu am pus degetu la numele meu.

1857, feb. 12

eu Constantin Jugănar din satu Rîu Alb adeveresc
eu Lixandru Alexe martor satul R. Alb
eu Banu sin Voicu satul Bărbuleț martor
eu Ion sin Mihai martor, Rîu Alb, eu George sin Ion martor.

și am scris eu popa Marin Grosu cu zisa numitului și față eu Marin sin Stoica Lungu sat Bărbuleț martor. Sam adeveritu acestu zapis fiind amîndouă părțile de față cînd sau adeveritu acest zapis.

1857, febr. 13

L.S.

Jud. Dîmbovița	Stoca Alexe	
Plaiul Dîmboviței	Marin Florea	depotați
Satul R. Alb	Niță sin Radu	
(chipul țapului)	Logofăt Sărb(an) scriitoru martoru	

DOCUMENTUL nr. 9

1869, genar 22

Să fie doamne mila ta spre noi precum am nădăjduit și noi spre tine

foae de zestre ce o dăm noi fiicii noastre anume Stanca cum în jos să arată anume, [1]

1 doi boi
2 una vacă cu vițelu
3 una sta stearpă
4 două oi cu miei

[1] Cea mai veche mențiune de pecete la satul Rîu Alb — 1847.

5 unu strai mare şi unu micu
6 una zăvastră siporitoare
7 una procoviţă
8 şase perne
9 cinci roichii
10 do(cru ? teighi ?
11 opt ii cu cămăşi
12 un ţolu de masă
13 şase mărămi
14 una ladă de Banatu : şi aceasta toate de mai sus arătate însă să le împlinească cu subscrisul

ss Priotul Nicolae
eu Ioan Popa faţă
Nicolae Vişoiu faţă
Dumitru Lupoiu faţă
I. Simion faţă
Ion I. Popa faţă
eu George Marin

Şi am scris eu zisa părintelui Nicolae duhovnicul din comuna Runcu, Nicolae I. Popa adeverez şi scriitoru.

UN DOCUMENT INEDIT : DIATA LUI CHIRICĂ CUPEȚUL, CĂMĂRAȘUL OT TÎRGOVIȘTE

Dr. MIHAI OPROIU

Printre documentele deosebit de interesante, care aduc foarte multe date inedite despre Tîrgoviște, la începutul secolului al XVIII-lea se numără și documentul din anexă. Prezentînd știri de mare valoare, documentul ne ajută să facem o imagine mult mai exactă decît pînă acum, despre viața economică și socială a orașului, despre efortul și zbuciumul permanent al locuitorilor ei, înainte de izbucnirea conflictului austro-turc (1736—1739), moment care a frînt brusc și nefiresc dezvoltarea și avîntul Tîrgoviștei postvoievodale.

1735, octombrie, 7

Copie după diiata lui Chirică cupețul care era cămărașul ot Tîrgoviște

De vreme ce întîmplarea cea viitoare iaste nevăzută și însuși îngerilor necunoscută, numai lui D(u)mnezeu sîntu toate știute și cunoscute, dreptu aceia și eu robul milostivului dumnezeu Chirică la vreme de boală și de multă slăbiciune (și tămăndu-mă de moarte), încă fiind cu firea întreagă mi-am așăzatu casa și toate lucrurile meale ca în urmă după petrecania mea cu ce am lăsat, atăt nepoților miei de frați, căt și altoru rudenii și la sfănta mitropolie și la alte sfinte bisearici. Întăi lasu nepotu(lui) mieu, Răducanului, feciorul frăține mieu Ionu, casa cu toate sculele și dichisele și via cea mare de la Gura Văii Viforâtei și moșia ot Ulmi și zalhanaoa de peste gărlă, cu căldările și cu alte dichise ale ei și o prăvălie ce mi să trage de la vără-mieu Drăgoiu cu doao scaune din dosu și cu locul ei cătu ține și peRada țiganca cu fiul său Gheorghe i Radul, Pătrașco, Neagoe, i pă Tudor țigan. Iară pentru Preda țiganul avăndu de la dănsul căutare și în viață și la boală pănă la moarte l-am ertatu să n-aibă nici neamul mieu nici altă nimenea treabă cu elu. Și stupii i rămătorii i boii i caii îi lasu iară Răducanului pentru că iaste și nepot, dar l-am făcut și feciorul al mieu, lăsăndu-l epitrop pe toate altele ce să vor afla, cît și pă pomenirea mea. Lasu și nepotă-mieu popei Gheorghe pimnița de piiatră cea din jos ce am cumpărat-o eu cu bani de la feciorii lui Bogdaproste și bani gata t(a)l(eri) 50 și doi boi și un calu și pă Strina țiganca. Lasu și nepotă mieu Cărstii și Sandului locuri de doao prăvălii, care locuri, unul iaste făcut schimbu cu State cojocariul de i-am datu casele ce să tragu de la vără mieu Drăgoiu și altul iaste zălog de la popa Socol și le mai

lasu şi bani t(a)l(eri) trei sute. Lasu şi nepotă-mieu Iane o moşie din sud Ialomiţa care s-au cumpăratu cu banii miei şi mai lasu şi bani gata t(a)l(eri) 150. Lasu şi nepotă-mieu Şerban tl. 150 şi 10 rămători. Lasu şi nepotă-mieu Cărstii, feciorul vară-mea Despii, viile de la Săteani cu casele şi cu crama şi cu vasele şi alte dichise care să trage de la vară-mieu Drăgoiu însă via să o stăpânească elu, iară să nu o vînză nici elu nici neamul lui, fără decât neputînd să o chivernisească elu sau neamul lui atunci să o dea iara de pomană fiind lăsată cu blestem ca să nu să vănză nici decum. Las şi t(a)l(eri) 50 asupra nepotă-mieu Răducanul ca să-i dea căndu să va căsători nepoată-mea Maria la ceale cei va trebui şi să-i dea şi doi boi. Lasu şi logofătului Anghelache fiindu-mi şi elu rudă prăvăliia din tărgu ce au fost iară a lui şi t(a)l(eri) 30. Ceauşul Lăzăreanu şi de la verii lui şi doao prăvălii ce să tragu de la vără-mieu Drăgoiu cu locul lor, însă şi trei suflete de ţigani, anume Vladul şi cu ţiganca lui anume Costanda şi cu un copil al lui anume Păun. Şi iar mai lasu asupra sfintei mitropolii t(a)l(eri) 270 ca să ajutoreze la facerea bisericii din ţigănie să să facă de piiatră, unde iaste hramul Sfîntului Athanasie. Şi iară mai lasu tot la sfînta mitropolie t(a)l(eri) 100 pentru îngroparea mea în tinda bisericii. Şi după îngropare lasu cu sufletul mieu ca să aducă arhieru să-mi slujească liturghie 40 de zile cu pomenire la mormăntu şi iară mai lasu cu sufletul mieu ca să mă caute al treilea an cu arhiereu să să facă parastas cu altele ar trebui. Piiatră să să aducă, să să pue pă mormîntu, să să scrie după cum să cade, candelă de argintu încă să să facă prea frumoasă şi într-însa să să scrie numele mieu. Las şi la sfentu Gheorghie cel Nou t(a)l(eri) 100, ca să mi să scrie numele mieu, să mă pomenească la Sfîntul Mormînt. Lasu şi sfăntului schitu ce să chiamă Cetăţuia, via de la Vălcana, unde iaste hramul Sfinţilor Ingeri, toate livezile meale căte le am de cumpărătoare la Vălcana şi la Cucuteani după cum îmi scriu zapisele şi iar mai las la aceastu schitu şi t(a)l(eri) 50 ca să să ajutoreze la facerea lui. Şi să aibă a mă pomeni pre mine şi părinţii miei ; lasu şi bisericii Buzincăi un locu cu pimniţă de piiatră care l-am cumpărat de la Florea şi de la popa Cărstea şi să aibă a să da la această biserică în toţi anii din casă cîte 2 sărindare să le plătească po taleri 7 pl. miei. Lasu şi la sfănta mănăstire Viforîta taleri 30 şi cu alte pentru învălitul mănăstirii să mă pomenească. De aici însemnezu şi pomenirea mea ca în urmă după petrecania mea ce să să facă întăi pogrebanie, să să facă făclii de ceară ocă 40 şi bulzi 200 şi să să dea la preoţi căţi vor fi, pe jumătate cîte un ortu şi pe jumătate căte o jumătate de ortu şi cîte o basma să să facă şi a treia zi făclii ceară ocă 15 şi bulzi 140. Şi a noua zi, iară ceară ocă 15 şi bulzi 120. Şi la 20 de zile, iară ceară ocă 15 şi bulzi 120. Şi la 6 săptămîni iară ceară ocă 15 şi bulzi 120. Şi la jumătate de anu, ceară ocă 20 şi bulzi 200. Şi la anul, ceară ocă 30 şi bulzi 200. De aici însemnu şi sărindarele căte să să facă şi unde să să dea. Intăi să să dea la sfănta mitropolie 2 sărindare po taleri 10 cu parastasu şi cu colivă ; să să dea şi la mănăstirea Stelei 2 sărindare şi la sfănta Vineri doao sărindare. Să să dea şi la biserica din Bucureşti hramul sfete Neculae un sărindaru şi la sfeti Gheorghie de aici din Tărgovişte un sărindaru şi la biserica Doamnei un sărindaru şi la biserica domnească un sărindaru şi la biserica din Tărgu un sărindaru şi la sfăntul Arhanghelu un sărindaru şi la Viforîta un sărindaru şi popei Sărbu un sărindaru şi la stă Ioan un sărindar şi la popa Mircea un sărindar şi la Biserica stol(nicul) un sărindaru şi la popa Nedelcu un sărindaru şi la biserica Sărbilor un sărindaru şi la popa Dumitraşcu de sus un sărindaru şi la biserica din Mahala un sărindaru şi aceste sărindare toate să să plătească pe taleri 7 pl. Acestea toate căte scriu mai sus le lasu asupra nepotu mieu Răducanului ca să aibă a le plini toate. Şi lasu ajutoriu pe [...][1] ca să-l ajutoreze la acestea să să plinească toate păna la unu anu. Pentru că mi le-am tocmit şi mi le-am aşăzat eu, fiind la acestu aşăzămăntu negustori, preoţi şi alte obraze de ispravă căte mai jos să vor iscăli. Deci, acestu aşezămăntu ce am făcut eu, să fie nezminţit şi nestrămutat de către nimeni, pentru că despre dreapta munca mea, pre toţi nepoţii şi alte rudenii i-am miluit pe care cu ce-am putut, iară oricarii din rudenii, au măcar şi din streini, să va

[1] Loc alb.

cerca la acestui așezământu ca să-l strămute unii ca aceia să fie suptu blestemul celor 318 sfinți părinți de la Nicheia, parte și lăcaș să aibă cu Iuda și cu afurisitul Ariu și la fricoșatul județu la a doao venire să aibă de a da seama.

oct(ombrie) 7 dni, l(ea)t 7244

+ Chiric cămărășelu

+ Visarion arh(iereu) delean martor, + Onufrie ierom dicheu ot mitrop(olia) Tărg(oviște) mart(or), + Clementu egum(en) ot Stelea mart(or), + Nicodim iermon. duhov(nic) marto(r), + Andrei căpit(an) mart(or), + Gheorghie al lui Petre martor.

+ Eu Dumitru cămărășelu martor.

UN DOCUMENT INEDIT DIN SECOLUL AL XVIII-LEA PRIVITOR LA SATUL GLODENI — PUCIOASA

DUMITRU STANCU

În majoritate sate moșnenești, de țărani liberi, așezările de pe valea Ialomiței, au intrat cu timpul în conflicte cu boierimea, biserica și stăpînirea, conflicte din care unele și-au pierdut libertatea, altele au rezistat vicisitudinilor și, printr-o luptă acerbă, au învins.

În categoria acestor așezări moșnenești se înscrie și satul Glodeni, aparținînd astăzi administrativ de orașul Pucioasa, care păstrează unele secvențe din aceste realități, mărturie fiind un document inedit, pe care-l redăm mai jos.

Documentul s-a aflat în vitrina muzeistică a Liceului Industrial Pucioasa, achiziționat de cel ce-l face cunoscut prin publicare în această revistă, actualmente aflat la Filiala Arhivelor Statului Dîmbovița — Tîrgoviște. Deși el nu face nicăeri referiri la așezarea Glodeni — Pucioasa, a fost localizat prin identificarea toponimiilor din document cu cele ce se păstrează și astăzi în această așezare. Documentul a fost achiziționat în anul 1969 de la eleva Onceseu Mariana, provenind de la moșul său, Onceseu din Glodeni. El este datat : 1779, iulie 6, scris pe hîrtie, format 35/22 cm, cu litere chirilice și conține două foi, rupt la colțuri, fiind o copie.

„Adică eu Stan și Dan și Nedelcu și Gheorghe, dat-am acest credincios zapisul al nostru la mîna Neacșului Schiopu și la mîna Stancului i la mîna lui Matei feciorul Stancului i la mîna la tot neamul lor precum să se știe că avînd noi moșie și o am răscumpărat-o de la Negoiță Fusea și să se știe că au fost patru moși și zicînd ca să fie Stancu și Neacșu pă un moș și noi pă trei, zicând eu, adică Neacșu și Stancul, că să-i aleagă din tot hotarul. I s-au ales acest moș partea care i se va pune și semnile moșii cătă și s-au ales. Să i se știe și semnilii moșiei din apa Bezdeadului, în capu Piscului, pe Piscu în sus pînă în păr. Din păr, drept în sus, pă unde au fost biserica drept pă pisc în sus pînă în vîrful viei lui Simion, în ulm, iar pă pisc în sus pînă în vîrful Trăistarului, din vîrful Trăistarului pă calea dealului în curmăturiță, unde ese poteca de iese peste Văicioii.

Din muchea Văicioii drept pă muche la vale în jos pînă în fundu Văicioii. Din fundul Văicioii pă rîpă în sus spre Dealul Glodenilor pînă deasupra în calea Propșanului, pă cale drept la vale, pînă iar în curmătură pă pisc, pînă în vîrful Păișului, din vîrful Păișului drept la vale spre Bezdead, pe lîngă funia Dichiului, pînă în apa Bezdeadului, pe apa Bezdeadului în sus pînă unde dă Bezdeadu pă apa Ialomiței, în sus pînă drept capul Piscanilor, pînă în vîrf, pînă în mărul cel săpat, drept la apa Bezdeadului, de-a curmezișul drept la apa Bezdealului, în

capul piscului Piscanilor, pe apa Bezdeadului în sus, iar pă apa Bezdeadului pînă iarăşi în capul Piscului în pîrîu.

I s-au ales acest codru de loc, adică de un moş. Din pădure, din cîmp, din livezi, din poieni i din ce să află pă acest codru dă loc. Tot i s-au mai ales o poiană drept biserică, drept la vălceaua Cornetului, pă vălceaua Cornetului în sus, pă lîngă prunii cărnoşi, alăturea cu prunii cărnoşi, până în vîrful vii lui Simion. In ulm, drept pă pisc la vale spre Bezdead. Iar pînă în biserică această poiană este a lor [...] [1], înfundată şi pă aceasta ne-am împărţit noi dintre noi moşnenii care mai jos ne vom iscăli şi ne vom pune şi degitili, ca să se crează, iar care din noi ne vom scula pentru această hotărală, care ne-am hotărît dintre noi ca să o strice sau să nu o ţie în seamă toată zeciuiala sau cheltuiala ce am chetuit, ori unde ar merge, ori la scaun domnesc, ori la divan, să fie tot de [...] [2] şi noi am întărit cu iscăliturile noastre.

1779, iulie 6.

X Eu Stan
X Eu Nedelcu
X Eu Dan
X Eu Gheorghe

Subocîrmuirea Dîmboviţa

Această învoială şi împărţeală întru dănşii numiţii moşneni făcînd-o şi pentru ca după vremi să nu să mai scoale vreunul din ei zicînd altă cerere înainte-ne, viindu toţi şi după cercetarea ce li s-au făcut fiind mulţumiţi am adeverit şi noi cu iscăliturile acestea.

1779, iulie 8.

Boieri ispravnici iscăliţi amîndoi.
Trecut în condică.
Copie după ocol moşiei".

[1] Loc gol.
[2] Loc gol.

ORAŞUL TÎRGOVIŞTE ŞI ÎMPREJURIMILE SALE ÎNTR-O DESCRIERE AUSTRIACĂ DIN 1790

Dr. CONSTANTIN ŞERBAN

Oraşul Tîrgovişte una din cele mai vechi aşezări urbane din ţara noastră dintre Carpaţi şi Dunăre, fostă capitală a Ţării Româneşti timp de mai multe secole, menţionată pentru prima dată în documentele externe din 1396 [1] şi în cele interne din 1403 [2], a fost înscris în izvoarele cartografice europene încă de la începutul secolului al XVI-lea înaintea altor oraşe cum ar fi de ex. Argeşul, Bucureştii şi Craiova. Cînd facem această afirmaţie ne referim la cartograful Marco Beneventano care în 1508 înscria, în harta care reprezenta părţile răsăritene ale continentului nostru, oraşul sub numele de *„Trigoforo“* o formă slavo-latină a topicului Tîrgovişte [3]. Apoi cîteva decenii mai tîrziu întîlnim numele oraşului în „Chorografia Transilvaniei“ a lui Ioan Honterus sub forma prescurtată de *Tervis=Ter(go)vis* adică din 1532 [4], într-o altă lucrare a lui Ioan Honterus din 1548 — „Rudimentum cosmographicorum“, acesta dă alt nume de *„Tergovistia“*. Un termen asemănător *„Tergovistie“* întîlnim în harta lui Jacoppo Castaldo din 1548, apoi *„Tergoviscia“* în 1566 în harta lui Ioannes Sambucus. Tot o formă prescurtată este *Tragos* aflată în harta din 1570 a lui Abraham Ortelius. Un topic cu mai multă semnificaţie este cel din 1560 din harta lui Antonio Laferi şi anume *Tergovista del vaivoda*, în sensul că este capitala ţării şi reşedinţa domnului ţării. În restul secolului al XVI-lea oraşul Tîrgovişte mai este înscris în hărţile europene sub numele de : *Tergovisco* (1578), de Gerardus de Jode, *Tergovista, Tergovisch, Tergovischo (1584)* de Abraham Ortelius, *Tergo-visch, Tergoviscia sedes vaivoda Val(achiae)* în 1596, de Domenico Custodius, *Tergovischa* (1601) de Abraham Ortelius [5].

În secolul al XVII pînă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea oraşul a figurat sub diferite denumiri în peste 50 de hărţi europene, din cele cunoscute pînă acum, astfel : *Tergovisce* (1603), *Tergovisce vel Tervis*

---

[1] *Călători străini despre ţările române*, I, Bucureşti, 1968, p. 30.

[2] I. Ionaşcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, *Relaţiile internaţionale ale României în documente (1368—1900)*, Bucureşti, 1971, p. 94—95.

[3] Bibl. Acad., secţia Hărţi, Atlasul Dimăncescu, f. 14.

[4] *Idem*, f. 16.

[5] *Idem*, f. 22, 26, 27—31, 37, 43—45, 47—49, 53, 59—60, 62, 65, 67.

sedes vaivoda (1602), *Tergovizza is the vayvodae residencia* (1636) *Ter(go)visch* (1664), *Tergoviste* (1682), *Tergoviste, Terwisch* (1696), *Tergovisk* (1700), *Tergovista* (1718), *Tergoviste* (1750), *Tergovist* (1752), *Tergovisch* (1780, 1785)[6] etc. De remarcat că cele mai multe din aceste hărţi sînt din perioada în care la Dunăre se desfăşurau lupte antiotomane, poporul român aflîndu-se în acele vremuri în centrul unor evenimente de interes european care au intrat în istoriografia continentului nostru sub numele de „problema orientală“ [7].

Cea mai amplă hartă a Ţării Româneşti în care oraşul Tîrgovişte este prezentat la o scară neobişnuit de mică (1 : 57.600) datează din 1790—1791 şi este considerată pînă în prezent drept un monument cartografic de valoare europeană [8]. Ea a fost alcătuită în timpul războiului austro-ruso-turc din anii 1787—1792 din ordinul Curţii din Viena de către ofiţerii austrieci aflaţi sub comanda colonelului von Specht [9]. Dar totodată această hartă este însoţită de o „descriere militară“ *(Militärische Beschreibung)* a fiecărei localităţi în parte din Ţara Românească sub diferite aspecte: economic, geografic, administrativ, cultural. De notat că harta ca şi descrierea ei au fost alcătuite într-un timp record de numai opt luni de zile (din septembrie 1790 pînă în mai 1791) [10]. Dar nu numai atît, în comparaţie cu hărţile anterioare şi chiar posterioare aceasta se detaşează net de toate celelalte în sensul că a fost alcătuită pe baze cu totul moderne pe ea figurînd formele de relief redate cu curbele de nivel, cu semnele topografice caracteristice pentru fiecare amănunt cuprins în ea (terenuri de cultură, viticole, mlaştini, păduri, aşezări urbane şi rurale, fîntîni, ape stătătoare şi curgătoare, mijloace de transport peste ape, cimitire, drumuri şi poteci; sînt marcate pînă şi troiţele de pe marginea drumurilor. În hartă ca şi în „descrierea militară“ sînt incluse peste 3000 localităţi iar în „descrierea militară“ localităţile sînt înregistrate într-un formular avînd următoarele rubrici: numele localităţii, distanţa de la o localitate la alta, starea generală a localităţii, construcţiile din localitate, felul vegetaţiei, felul apelor ,căile de comunicaţie şi starea lor, formele de teren, observaţii [11].

În cele ce urmează, ne vom referi la felul cum apare oraşul Tîrgovişte şi împrejurimile sale pe o rază de circa 15 km depărtare atît pe hartă cît şi în „descrierea militară“, adică o suprafaţă de 225 km^2 unde sînt înscrise cîteva zeci de localităţi.

---

[6] Bibl. Acad. Hărţi, Atlasul Dimănescu, f. 74—75, 79—80, 83, 86—90, 94, 97, 98—99, 103, 105—110, 112—113, 115—117, 128—130, 133—138, 142—147, 150, 151.

[7] Constantin Şerban, *Românii şi problema orientală*, în Revista de istorie, 10/1980, p. 1945—1955.

[8] Bibl. Acad. Hărţi H 1003 D XXVII-6 *Militärische Carte der kleine oder osterreichischer und grossen Walachei.*

[9] N. Docan, *Memoriul despre lucrările cartografice privitoare la războiul din 1787—1791*, în Analele Acad. Rom., seria II, tom. XXXIV (1911), mem. secţ. ist., 22, p. 1282—1286.

[10] Bibl. Acad., ms. german 1 *Militärische Beschreibung der grossen Wallachey*, partea 1—3.

[11] Despre hartă vezi Vintilă Mihăilescu, *Harta austriacă din 1791* în Bul. Soc. Rom de geografie, 1928, p. 366—370; Luis Roman, *Localităţile şi populaţia Ţării Româneşti în lumina lucrării cartografice, manuscrise din 1790—1791*, în Revista arhivelor, 1/1970, p. 57—74.

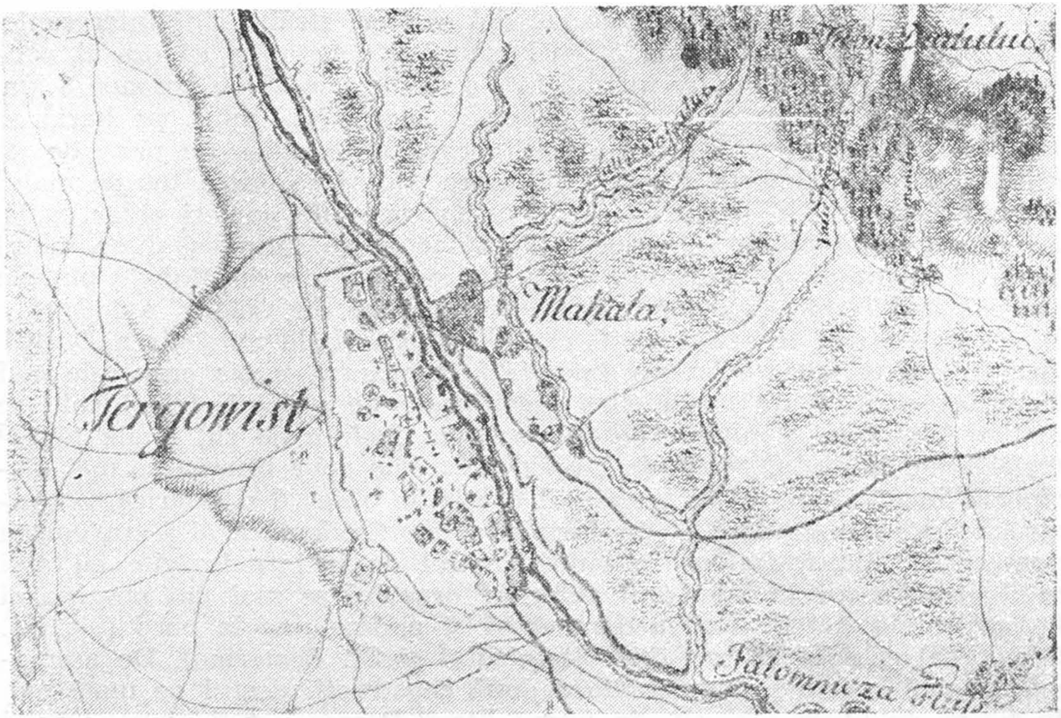

Fig. 1

Față de datele cunoscute pînă acum relativ la orașul Tîrgoviște pe baza izvoarelor interne și externe[12] cele existente în manuscrisul austriac — harta și descrierea militară — le completează în mare măsură adică pe baza lor obținem o situație mult mai amplă din punct de vedere geografic, administrativ, economic, cultural. Astfel în catagrafia generalului de Bauer publicată în 1778 constatăm că orașul Tîrgoviște avea atunci o mînăstire din piatră, o mînăstire numită Stelea, o capelă din piatră, 19 biserici din piatră, o biserică a curții domnești, un palat domnesc, o căpitănie mică, un tîrg, vii și un tribunal de provincie[13]. În descrierea efectuată cam în aceiași vreme de călătorul elvețian F. I. Sulzer, publicată în 1781 aflăm că orașul Tîrgoviște o fostă reședință domnească pînă la domnia lui Constantin Brîncoveanu, era așezată pe malul Ialomiței într-o regiune de șes, la poalele unor coline acoperite cu vii, că avea multe case mari, dar ruinate, 19 biserici, o mitropolie veche și o curte domnească pe lîngă două biserici catolice, din care una în oraș și alta în afara acestuia ; se mai amintea că la un ceas de oraș exista o sticlărie[14].

[12] G. Mihăescu, E. Fruchter, *Tîrgoviște. Considerații asupra începuturilor orașului medieval,* în „Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă", 2/1978, p. 25—35 ; Cr. Moisescu, *Tîrgoviște, monumente istorice și de artă,* București, 1979.

[13] Bauer, *Memoires historiques et geographiques sur la Valachie,* Francfort, Leipzig, 1778, p. 160.

[14] F. I. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens,* Wien, 1781—1782, vol. I, p. 321—322.

Desigur că cele relatate de cei doi călători străini sînt interesante. Totuși în harta alcătuită de ofițerii austrieci constatăm că orașul avea o suprafață destul de mare închisă într-o circumferință de aproape 8 km, ce putea fi parcursă cu piciorul în circa 3 ore. Mai mult, pe hartă se arată că orașul avea o incintă care pornea din partea de nord de pe malul Ialomiței, descria o semielipsă spre sud și se oprea tot pe malul Ialomiței, avînd din loc în loc la distanțe variabile, uneori chiar egale, 9 turnuri semicirculare. Orașul este arătat că se întindea și pe malul stîng al Ialomiței pe o distanță de 3 km sub numele de *Mahala* pînă la valea Sasului cu gospodării răslețe înconjurate de grădini avînd și o biserică ; pe aici trecea drumul care lega orașul de mînăstirea Dealul. Așa dar orașul avea o incintă întărită în interiorul căreia erau cele mai multe gospodării ale localnicilor înconjurate de grădini. Ici și colo se disting bisericile în număr de 15 unele cu incintă de zid altele fără [15] (cele 2 din dreptul *Mahalalei*). La sud de aceste două biserici se mai distinge o incintă din zid în interiorul căreia se observă o biserică, o construcție dreptunghiulară și un turn circular. Credem că aici era curtea domnească atunci desigur în ruină. Astfel de incinte întărite cu mai multe construcții în interiorul zidurilor orașului se mai pot observa și la nord și la sud de curtea domnească și anume una la nord (bis. Sf. Gheorghe) și două la sud (bis. Stolnicului și Sf. Ecaterina). De asemenea se mai constată și existența a două construcții destul de mari una în formă de litera E și alta în forma literii F care pot fi niște cazărmi sau depozite, așezate de ambele părți ale uliței Mari. Se mai impune în interiorul incintei orașului o cruce cu o incintă circulară care marchează un important lăcaș de cult. Credem că aici era biserica Mitropoliei ; în fine se poate identifica biserica Stelea cu incintă de zid și două clădiri anexă (probabil casele domnești de aici).

Planul astfel prezentat al orașului mai cuprinde și gospodăriile locuitorilor, marcate cu coloare roșie, fiecare înconjurată de grădini (colorată în verde). Estimarea numărului acestor gospodării ne duce la concluzia că în interiorul incintei orașului erau cel puțin 100 de astfel de gospodării iar în afara acesteia pe ambele maluri ale Ialomiței încă 70. Calculînd astfel populația orașului după numărul gospodăriilor (în cazul în care au fost cuprinse toate) ar însemna că atunci orașul avea o populație de aproape 1000 de locuitori, ceea ce ni se pare sub cifra reală. Dar dacă ținem seama de cercetările recente privind această hartă [16] și felul cum au fost înregistrate gospodăriile rurale și urbane (în primul rînd lipsa de spațiu credem că a forțat pe cartografi să nu redea realitatea de pe teren) rezultă că au fost incluse *numai o parte* din gospodării și că în realitate numărul locuitorilor era cel puțin dublu sau triplu. Așa dar atunci orașul Tîrgoviștea trebuie să fi avut cel puțin 2000 locuitori. De altfel cîteva decenii mai tîrziu, în 1832, în epoca

[15] Bisericile din acea vreme trebuie să fi fost : a Mitropoliei, sf. Voevozi, sf. Împărați, sf. Nicolae, a Tîrgului, Geartoglu, Stelea, sf. Dumitru, sf. Treime, Bărăția, sf. Mina, sf. Atanasie, a Stolnicului, sf. Ecaterina ; vezi și Cr. Moisescu, *op. cit.*, p. 20—21 și un plan al orașului ; autorul nu folosește nici descrierea militară și nici harta austriacă din 1790.

[16] Luis Roman, *op. cit.*

regulamentară au fost înregistrate 769 case și 3824 locuitori [17]. De remarcat apoi că orașul este prezentat ca fiind locul de întîlnire al mai multor drumuri principale și secundare, cel puțin 10, pornind în toate direcțiile. Din aceste drumuri numai 4 ajungeau la incinta întărită a orașului, restul fiind ramificații secundare ale acestora, oprindu-se în cartierele mărginașe. Tot studiind harta mai remarcăm că de la una din porțile principale de intrare în oraș pornea spre sud-est drumul spre Buzău [18].

În privința reliefului remarcăm că orașul se afla așezat pe o terasă a apei Ialomiței. Acest lucru se observă mai bine în partea de est la locul dintre apa Ialomiței și casele locuitorilor. Pe hartă este marcat în acest loc un mal abrupt care trebuie să fi fost dublat de o întăritură. Din acest motiv orașul era ferit de apele mari ale Ialomiței nefiind expus inundațiilor. În schimb toată zona de pe malul stîng al apei era inundabilă pînă la poalele dealului unde se afla construită mînăstirea Dealul, deci o zonă mlăștinoasă, străbătută de valea Sasului, valea Voevozii și valea Armenilor, adică zona *Mahalalei*. De remarcat apoi că pe malul Ialomiței funcționau atunci șase mori, folosite de localnici la măcinatul cerealelor (fiecare avînd și o casă a morarului), iar în partea de nord a orașului dincolo de incinta întărită se aflau două fîntîni cu cumpănă. Desigur că și în oraș erau puțuri pentru apă potabilă mai ales că apa era la o adîncime mică.

Dacă acestea sînt datele pe care ni le procură harta, iată care sînt cele relativ la oraș rezultate din „descrierea militară". Orașul *Tîrgoviște* (Tergowist) — se spune — este la o distanță de o oră de satul Văleni (Wallan), așezat pe malul Ialomiței, în regiune de cîmpie, înconjurat de lucrări de pămînt (Erdwerk) — așa dar o întăritură — care cu ajutorul unor noi lucrări puteau fi puse în scurt timp în stare de apărare. Autorul anonim mai arată că „așezarea unei baterii de tunuri în oraș ar domina împrejurimile". Se mai adaugă apoi că în oraș erau „foarte multe biserici", nu se dă numărul lor, pe lîngă multe case dealtfel „bine construite". Despre palatul domnesc se arată că era „înconjurat de o incintă dublă de zid", și că de aici se domină întreaga vale a Ialomiței, că lîngă palat era „o galerie subterană" [19]. Relativ la împrejurimi se arată că la *Lucieni* era o dumbravă cu arbori înalți dar rară, cu multe tufișuri, că Ialomița ce trece prin oraș nu are un curs stabil, că pe vreme de secetă (timp uscat) apa ar avea numai doi pași adîncime (un pas = 1,68 m, dar că pe timp ploios nu se poate trece, că pe fundul apei se află „nisip și pietriș", că pe aici trece drumul principal care vine de la

[17] Din 1820 există și statistica d-rului C. Caracaș (vezi P. Samarian, *O veche monografie sanitară a Munteniei de dr. C. Caracaș, 1800—1828*, București, 1937, p. 201) care a consemnat în oraș 2000 case, deci circa 10 000 locuitori, dar credem că este exagerată pe cînd cea din 1832 mai reală (Arh. St., Buc., Vornicia din lăuntru, 2885 (2146), 1831, f. 110).

[18] G. Mihăescu, E. Fruchter, *Cîte porți avea Tîrgoviștea? Contribuții la cunoașterea topografiei istorice a orașului medieval*, în „Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă", 1/1980, p. 37 ; autorii demonstrează că orașul avea patru porți : 1. Poarta vînătorilor Dealului ; 2. Poarta Buzăului ; 3. Poarta Bucureștilor ; 4. Poarta Argeșului și Cîmpulungului.

[19] Bibl. Acad., ms. german, 1, f. 247.

Cîmpulung şi merge la Bucureşti pe teren mănos, că drumurile de acces în oraş sînt în general bune pe orice vreme. Despre anexa oraşului numită *Mahala* se arată că se află „la o depărtare de 1/4 oră de oraş, pe malul stîng al Ialomiţei, în plin şes, că aici apa Ialomiţei ar avea o adîncime de 2-3 picioare (adică sub un metru), că malul apei este nisipos şi pietros totodată, că pe timp de secetă se poate trece rîul dar mai greu pe ploaie, că de la mînăstirea Dealul se domină întreaga regiune. În privinţa împrejurimilor Tîrgoviştei mai întîi constatăm în harta austriacă starea reliefului. Aşa de ex. terasa pe care se află oraşul mergea spre vest pînă la lunca Dîmboviţei iar dincolo de apa Dîmboviţei începea o pădure deasă pe o lăţime de peste 10 km. Fişii de pădure se mai întindeau şi în apropiere de oraş în partea de sud-vest a acestuia spre *mînăstirea Văcăreşti* şi *Heleşteul domnesc* pe o lăţime de circa 1 km ; o altă fîşie mai lată pînă la 6 km se afla lîngă *Comişani şi în jurul satului Racoviţa*. O altă zonă de pădure era ceva mai la nord şi nord-est de oraş la *Şotînga* şi *Doiceşti*, unde se îngusta valea Ialomiţei. Se observă apoi porţiuni de podgorii. Mai întîi sînt cele de pe dealul unde era *mînăstirea Dealul ;* cele 11 locuri de vie de acolo aveau o suprafaţă de circa 33 ha. Spre nord-est de aceste vii se întindeau altele pînă la sud de *Doiceşti* şi spre vest pînă la *Gorgota ;* aici locurile de vie erau mai mici între 0,22 ha şi 10 ha cum erau şi cele de la *Viforîta*.

În această zonă a oraşului principalele cursuri de apă marcate în hartă sînt Ialomiţa şi Dîmboviţa cu numeroşi afluenţi care se revărsau pe timp de ploaie ; aşa se explică zona de mlaştini din lunca largă a acestor două rîuri. În privinţa malurilor lor, cel drept era mai înalt decît cel stîng. Prezenţa podurilor peste ape este foarte rară deoarece majoritatea apelor se treceau prin vad.

În privinţa drumurilor se vede că din partea de nord a oraşului pleca un drum pe malul stîng al Ialomiţei, pînă la Doiceşti iar de acolo ducea la *Sticlăria* după ce trecea prin vad Ialomiţa. Deasemenea tot din oraş pornea spre Şotînga un drum pe malul drept al Ialomiţei. Un alt drum dar principal pleca din partea de nord-est a oraşului, străbătea lunca Ialomiţei şi se îndrepta pe la *Cîrna, Răzvad, Gura Ocniţei* spre valea *Cricovului ;* din acest drum se făcea o ramificaţie spre nord-est spre m-rea Dealul. Un alt drum principal pornea de la sud de oraş şi se îndrepta spre *Bucureşti*. În partea de vest şi sud-vest de oraş erau cîteva drumuri secundare, unul din ele ducînd la *Lucieni, Luzieni,* şi *Văcăreşti din deal* apoi intra în pădure [20].

Cercetarea hărţii ne permite să apreciem apoi densitatea aşezărilor rurale şi mai ales să facem unele aprecieri asupra populaţiei lor deoarece la fiecare sat sînt însemnate gospodăriile cu grădini şi fără, se mai dau ici şi colo morile, fîntînile. Aşa de ex. în partea de sud a oraşului erau satele *Văleni* cu 18 case, biserică şi fîntînă, *Perşinari cu 20 case, biserică şi moară* pe apa Dîmboviţei, *mînăstirea Văcăreşti* cu 8 case ,biserică înconjurată de o incintă de zid, *Heleşteul domnesc* cu 12 case şi 2 fîntîni, *Heleşteul Cazaci* cu 25 case. Spre nord de oraş erau următoarele aşezări : *Doiceşti* cu 14 case, biserică şi o construcţie drep-

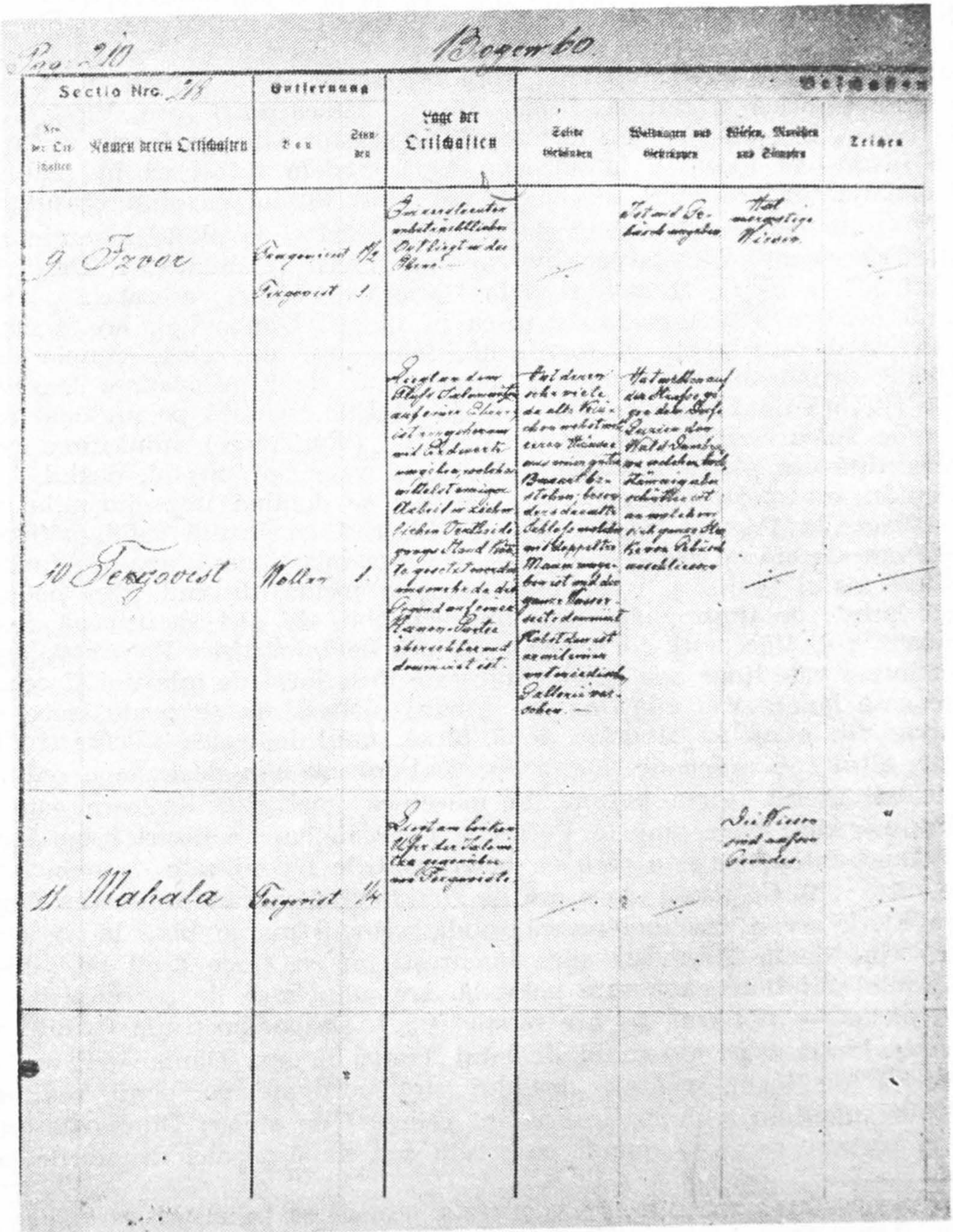
[20] Bibl. Acad. Hărţi, H 1003 D XXVI-6, planşa 60.

tunghiulară care nu este decît palatul domnesc al lui Constantin Brîncoveanu desigur atunci în ruină, *Șotînga* cu 35 case și o biserică, *Sticlăria* cu 25 case risipite într-o vale și biserică ; spre est sînt satele *Cîrna* cu 10 case și biserică, *Răzvad* cu 15 case și biserică, *Gura Ocniței* cu 7 case. Spre sud-est satele *Nisipuri* cu 16 case, *Secuieni* cu 35 case și biserică spre sud-vest satele *Stîmpăieni* cu 20 case și biserică, *Lucieni* cu 10 case și două mori în apa Dîmboviței, spre vest satele *Dragomirești* cu 38 case, moară, biserică și fîntînă, *Drăgoiești* cu mânăstire, 6 case, *Viforîta* cu 11 case și biserică etc. Așa dar populația acestor sate era foarte variabilă de la 30—40 locuitori la aproape 400 ; credem totuși că în realitate populația lor era mult mai mare cel mult dublu, ca și a orașului [21].

Date mai ample relativ la aceste așezări și la altele se obțin din „descrierea militară" la care ne-am mai referit și anume : 1. *Dragomirești,* „la o oră de *Drăgoiești* și la $1^1/_2$ oră de *Izvoru,* așezat la poalele unui deal pietros, dincolo de șosea în lungul Dîmboviței, are o curte boierească care poate fi fortificată, înconjurat de crîng, cîmpia este uscată, drumurile sînt bune pe vreme bună" [22] ; 2. *Mînăstirea Dealului* „la $1^1/_4$ oră de *Tîrgoviște* și o oră de *Mahala,* așezată pe un deal mai sus de *valea Sasului,* are în jur podgorii (Weinberge), mînăstirea este construită din piatră, are arbori înalți, în vale sînt pășuni, dealul face greutăți transporturilor de trupe, de aici se domină împrejurimile" [23] ; 3. *Cîrna* „la $1^1/_4$ oră de *Mahala* are biserică construită solid, pădurea este amestecată cu arbori mici, pășunea este mlăștinoasă, apa are fundul mîlos, malul înalt, se trece prin anumite locuri, drumul prin pădure este prost, pe timp ploios este impracticabil, de aici se domină regiunea" [24] ; 4. *Văcărești din vale,* la $^1/_2$ oră de *mînăstirea Văcărești,* așezat într-o vale lîngă apa Dîmboviței, este înconjurat de mlaștini și crîng, are casă boierească, mlaștina are fundul nisipos, nu se poate trece cu barca, din mlaștină izvorăsc două pîrae, unul în valea *Văcărești din vale,* altul sub nume de *Izvoru"* [25]; 5. *Văcărești din deal* „la o oră de *Lucieni,* așezat într-o pășune, la marginea unei rîpe, în care este o mlaștină ,care duce pînă la *Văcărești din vale,* are o biserică bună de zid lîngă mînăstire și o casă de boier, ambele înconjurate de o incintă de zid" [26] ; 6. *Comișani* „la o oră de *Heleșteul domnesc,* pe un șes lîngă apa Elesi, are o casă boierească solidă, crîngul merge pînă la șoseaua care vine de la Tîrgoviște spre București, nu se trece decît pe șosea, pășunile sînt bune, apa este potabilă, are adîncimea de patru picioare (un picior = 32,4 cm), nu are trestie" [27] ; 7. *Dragodinești* „la $^1/_2$ oră de *Joduleni* așezat pe versantul dealului *Tîmpa* la apa Dîmboviței, are o biserică de lemn, pantele dealului sînt cultivate cu pomi roditori (Obstbäumen) în anumite locuri sînt crînguri de stejar, Dîmbovița are fund pietros, se trece numai pe secetă sau după ploaie, drumurile pe

---

[21] Bibl. Acad. Hărți. H 1003 D XXVI-6, planșele 59, 60, 61, 69, 70, 71.
[22] Bibl. Acad., ms. german, 1, f. 245.
[23] Idem, f. 248.
[24] Bibl. Acad., ms. german, 1, f. 248.
[25] *Idem,* f. 258.
[26] *Idem,* f. 257.
[27] *Ibidem.*

Sectio Nro. 28 — No. der Ortschaften	Namen deren Ortschaften	Entfernung — Von	Entfernung — Stunden	Lage der Ortschaften	Feste Gebäuden	Waldungen und Gestrüppen	Wiesen, Moräste und Sümpfe	Teiche
9	Izvor	[illegible]	1/2	[illegible]		[illegible]	[illegible]	
		Pergovist	1					
10	Pergovist	Woller	1	[illegible]	[illegible]	[illegible]		
11	Mahala	Pergovist	1/4	[illegible]			[illegible]	

Fig. 2

malul apei sînt pe teren tare ,pe deal sînt pe teren moale, potecile sînt foarte bune" [28]; 8. *Căprioru* „la $^3/_4$ oră de *Tărtărani*, casele sînt risipite în valea Nişi, are o biserică de lemn, crîng şi pădure de stejar, apa Aninoasa trece prin sat" [29]; 9. *Nisipuri* „la $^3/_4$ de *Lazuri* pe malul Ialomiţei în regiune de şes ,are păşuni frumoase ,apa Ialomiţei are 20 paşi lăţime, fund nisipos, poate fi trecută numai pe unde sînt indicatori, apa este bună de băut pentru vite şi oameni, drumurile sînt pe teren moale greu practicabile" [30]; 10. *Buzaţi* „la $1^1/_2$ oră de Tîrgovişte, pe malul stîng al Ialomiţei, păşunile sînt pe teren umed, apa Ialomiţei are fundul pietros şi adîncimea de 2-3 picioare, malul este abrupt dar şi înclinat, pe secetă se trece pe oriunde, mai greu pe ploaie" [31]; 11. *Gura Ocniţei* „la $^1/_4$ oră de *Răzvad* la poalele unei coline, are o biserică solidă, pădurile sînt amestecate, păşunea este în loc mlăştinos" [32]; 12. *Gorgota* „la $^3/_4$ oră de *Viforîta* aşezat pe un deal între vii (Weinbergen), mînăstirea şi biserica sînt solide, pădurile înalte, apa Reşca are mal rîpos, peste apă este un pod bun, drumurile sînt impracticabile" [33]; 13. *Doiceşti* „la $^1/_4$ oră de *Şotînga*, are o biserică din piatră şi incintă de zid înaltă de 5 picioare şi de $2^1/_2$ picioare grosime" [34]; 14. *Cobia mînăstire* „la $1^1/_2$ oră de *Bădulești* şi de *Găeşti*, aşezată în valea cu acelaş nume, biserica şi casa preotului construite solid, pe ambele maluri ale văii, sînt păduri înalte şi crîng des, păşunea pe vale şi în pădure, apa Cobiei este potabilă, cu fund nisipos, drumurile practicabile pentru tot felul de mijloace de transport" [35]; 15. *Lazuri* „la o oră de *Comişani*, aşezat într-un şes la $^1/_2$ oră de apa Ialomiţei la izvoarele apei Eleşi, are biserică din piatră, lîngă sat se află şoseaua Tîrgovişte-Bucureşti trece prin crîng, şesul este uscat, are o baltă, apa este potabilă pentru vite şi oameni, balta are trestie, apa Eleşi se poate trece pe oriunde şi este potabilă" [36]; 16. *Butoi* „la 3 ore de *Găeşti* şi la $^1/_2$ oră de *Hulubeşti*, aşezat într-o vale cu acelaş nume, este dominat de o colină, are o bisercă din piatră şi o locuinţă de preot, satul este înconjurat de păduri de stejar, păşunile sînt parte în vale parte în pădure, apa Butoi este potabilă, curge pe teren nisipos şi negru, drumurile sînt bune numai pentru mijloace de transport uşoare" [37]; 17. *Crîngul de sus* „la o oră de *Băseşti* şi la $^1/_4$ oră de *Bădulești* aşezat la poalele unei mlaştini pe ambele maluri ale Potocului, are o o bisercă de zid şi o casă boierească, dealul este acoperit cu păduri de stejar " [38]; 18. *Bădulești* „la $^1/_4$ oră de *Crînguri*, are casă boierească solidă, păşunile sînt în pădure ,apa are fund galben, drumurile sînt practicabile" [39].

---

[28] *Idem*, f. 237.
[29] *Idem*, f. 239.
[30] Bibl. Acad., ms. german, 1, f. 249
[31] *Idem*, f. 249.
[32] *Idem*, f. 248.
[33] *Idem*, f. 241.
[34] *Idem*, f. 240.
[35] *Idem*, f. 253.
[36] *Idem*, f. 250.
[37] Bibl. Acad., ms. german, 1, f. 251.
[38] *Idem*, f. 252.
[39] *Idem*, f. 252.

Concluzii. Din cele de mai sus se desprind unele constatări și anume că materialele consultate ne oferă date noi relativ la orașul Tîrgoviște și împrejurimile sale care le completează pe cele cunoscute. Rezultă apoi că orașul avea o suprafață de circa 6 km^2, o circumferință de aproape 8 km, că poseda întărituri prevăzute cu turnuri semicirculare, că în această vreme se poate distinge și apariția unor noi mahalale dincolo de incintă, că era un important nod de comunicații, că se afla în apropierea unor podgorii, că la circa 10 km de oraș se apropiau pădurile dese. Deasemenea datele din „descrierea militară" ne oferă știri despre rețeaua hidrografică din regiune cu anumite dimensiuni (lățimea și adîncimea apelor, malurile lor, natura fundului), în fine frecvența și starea căilor de comunicație. Sînt deasemenea date de natură demografică care așteaptă specialiștii să le prelucreze și să facă estimări asupra densității populației rurale și urbane în regiune. Așadar elemente atît pentru completarea unor monografii de sate, dar și a orașului Tîrgoviște, sub toate aspectele *.

* Articolul a fost prezentat drept comunicare la Tîrgoviște, la Sesiunea științifică a Muzeului județean Dîmbovița, în ziua de 15 mai 1981.

DOCUMENTE NOI DESPRE DOUĂ CASE DIN TÎRGUL DIN LĂUNTRU AL TÎRGOVIŞTEI

Dr. MIHAI OPROIU

Important centru urban, Tîrgoviștea secolului al XIX-lea numără multe monumente de arhitectură civilă reprezentative pentru întreaga țară.

Lipsind de cele mai multe ori documentația istorică, edificiile civile au fost studiate doar în treacăt, neexistînd studii ; două fonduri documentare, de curînd cercetate, aduc date inedite despre două edificii civile din zona centrală a orașului.

Documentele prezintă în mod succint evoluția proprietății, înnoirilor efectuate la case, preocuparea pentru sistematizare a municipalității date interesante despre vecini, contribuind la înțelegerea arhitecturii urbane tîrgoviștene în cursul secolului al XIX-lea.

Primul edificiu spre care ne-am îndreptat atenția este casa Erna Naghi, situată la intersecția dintre strada Progresului și ulița Tîrgului (actuala stradă 30 Decembrie).

Primele știri datează din anul 1811 cînd, la 9 martie Dumitru Gogoașă cu soția sa Ruxandra, vindea „lui Diamandi Cărpinișanu zet postelnic Panait un loc de două prăvălii cu două prăvălii făcute de dînsul".

Din același document aflăm că prăvăliile aveau „două magazii și casă cu pivniță la mijlocul locului, cu curte de uluci și gard și poartă", prețul vînzării efectuîndu-se pentru importanta sumă de „4583 de taleri și 20 de parale". Aceasta ne îndreptățește să considerăm că era deja un edificiu solid, bine realizat constructiv, la vad comercial. Din același fond documentar, aflăm că nu peste mult timp Iamandi Cărpenișanu reușise să sporească proprietățile sale din acea zonă. La 27 octombrie 1846 el stăpînea „6 prăvălii cu două ulicioare în acest oraș Tîrgoviște, pă ulița Tîrgului, ce merge către sfînta Mitropilie și o brutărie la capul locului dăspre răsărit", cu „grajd și osebite case și magazie pă loc moștenesc".

Ele proveneau din cumpărări repetate, de la „răposatul Ștefan Velescu", „Dumitru Gogoașă", sau „făcute de răposatu socră-mieu biv polcovnic Panait și date mie de zestre".

Condițiile neprielnice „au adus dărăpănare" parțial caselor sale, din care cauză erau vîndute către Călin Dobrescu, Ion Săndulescu, Tudor Negulescu și Lazăr Eftimie pentru suma de 11.000 lei, incluzîndu-se și „zidul pimniții".

Suscitînd interes, noii proprietari au încheiat la 16 februarie 1848 un act exprimîndu-se dorința „că împărțindu noi loc de prăvălie de cojocărie ce am cumpărat cu zapis de la d-lui slugerul Iamandi Cărpenișanu, „locul căzînd" „între casele lui Călin Dobrescu" și „cojocari", delimitează o ulicioară, „care cade alăturea și s-a lăsat lărgimea ulicioarei, de un stînjen și merge lungimea pînă în păretele caselor lui chir Călin bez două palme ce s-a lăsat lărgime (la) binaoa lui". Înțelegerea era semnată de Lazăr și Eftimie cojocar, Toader sin Neague Petre sin Gheorghie cojocar, Costandin sin Dinu cojocar, Mihai cojocarul". Mai tîrziu, în 1869, Tache C. Dobrescu, moștenitorul lui Călin Dobrescu vindea lui Ghiță Constantinescu „casile cu locul lor, din ulița Tîrgului, Mahalaua Mitropoliei", învecinate la răsărit cu „Dimitriu Popescu, ulița tîrgului cea mare la nord, ulița ce conduce în cojocării și cu D. Alecu Pucelo, cu Dumitru Popescu și Filip și cu „ulicioara".

Ghiță Constantinescu are o perioadă prosperă, făcînd noi cumpărături. În 1873 cumpără o prăvălie de brașovenie de la moștenitorii lui G. Popescu, iar în 1889 o altă casă în strada Progresului ce fusese a lui Vasile Dumitrescu pentru suma de 2 650 lei. Se știa la 1879 că „noile sale prăvălii cu două etaje ce construise în piața tîrgului, suburbia Mitropoliei" erau printre cele mai importante.

Nu peste mult timp, în 1891, Costache Dragomirescu Cuciuc vindea „domnului Alexandru F. Nagy, farmacist, prăvăliile noastre pe strada Libertății", pentru suma importantă de 45.000 lei, el fiind moștenitorul vechiului proprietar. Intrată în conștiința orășenilor sub numele noului proprietar, casa a fost folosită ca farmacie și locuință pînă în zilele noastre de urmașii acestuia [1].

Foarte importante și interesante, pentru înțelegerea zonei din imediata apropriere a bisericii Lemnului, documentele se referă la moșteniri și cumpărări ale familiilor Naum Dimitriu, I. Măinescu și Isaia Lerescu. Datînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ele ne ajută să înțelegem mai ușor epoca. Documentele aflate în prezent la Muzeul județean Dîmbovița, au fost donate de Chivu Ion, bunicul profesorului Puiu Tănase.

---

[1] Prin bunăvoința Ernei Naghi am putut studia documentele casei.

ANEXE :

DOCUMENTUL nr. 1

1858, februarie 25.

Supt iscălitul încredințez cu acest zapis al meu la măna dumnealui Gheorghe Dumitrescu de aici din orașu spre a fi știut că eu avănd cumpărat de la d-lui Toma Burdeanu un locu cu o cascioară pă dînsul însă proastă și dărămată în mahalaua bisericii lemnului cu locul ei măsurat în stănjeni însă :

stj

16 stănjeni despre *dei* cocoana Sultana Hristodoreanca
15 şi 3 palme lungul despre jupăneasa Zinca Burdeanca
9 faţa despre jupăneasa Tiţa Cucuteanca
7 şi trei palme fundu dăspre Necula Grecu

Care acestu loc cu căscioara precum să arată nefiindu-mi mie trebuinţă l-am vîndut numitului de bună voia mea şi nesilit de nimenea în drept lei 400 adică lei patru sute, care bani toţi deplin i-am primit în măna acum la facerea acestui zapis.

Drept aceia numitul cumpărătoru să aibă a stăpăni copii dă copii să-i şi pus mai bun teme(i) numita cumpărătură i-am dat şi zapisul cumpărători de la chir Toma Burdeanu ce o cumpărase unde să văt mai mulţi negustori astăzi iscăliţi martori iar eu neştiindu carte am rugat pe scriitor de m-au iscălitu şi eu mi-am pus degitul meu la nume ca să să crează. Suptiscălit dă într-acest zapis şi cel întăi vînzător cătră mine.

1858, febr. 25

+ Eu Tănase Concioroi din Tărgovişte, vănzător
Panait
Şi am scris eu Radu Neamţu cu zisa numiţilor şi martor.

DOCUMENTUL nr. 2

1831 *

Taxa ce s-au hotărît pt. stările uliţilor după cum are a să urma plata stănjililor de faţadele coprinsului fieşcăruia în parte într-acest oraş Tîrgoviştea.

Fruntea — Din prăvăliile dumnealui slujer Diiamandi Cărpeniştеanul până în sfîrşitul prăvălii lui Ioniţă rachierul şi în sus pănă în biserica Tărgului.

Mijloc — Din colţul prăvălii lui Ioniţă rachierul spre gărlă şi dă la biserica tărgului pănă treci dă casele domnealui Nicolae Vlăsceanu şi de la Dum. Nicolae Vlăsceanul pănă dincolo dă casa Dumnealui Iancul Bărbătescu sin Nicolae Andronescu pănă în ***uliţa Sasului*** şi dă la uliţa Sasului pănă în uliţa Tărgului. Şi din Spiţărie pănă în uliţă Steli şi pănă în uliţa mare şi din capul locului g.log. Grigore Lăzureanul pănă în ulicioara ce merge la biserica sărbilor şi din casa lui Grigore Tabacul pă uliţa în sus pănă în casele Pipoaiei, şi din biserica dă lemn pănă în casele lui Mihăiţă Bărbierul i din cişmeaoa tărgului dă afară pănă în hanul Carabului şi la vale pănă în hanul dum. sluger Diamandi.

Iar celelalte uliţi dă obşte fărdă o sebire să vor socoti dă coadă.

* Arh. St. Buc., Vornicia din Lăuntru, d. 379/1831, f. 19.

DOCUMENTUL nr. 3

1864, august 7
Preşedintele Tribunalului Dîmboviţa
N. 9894

DOAMNĂ,

Avînd Tribunalu necesitatea a cunoaşte dacă mai insistaţi sau nu în legalizarea actului de vînzarea unor case din Tîrgovişte către domnul Isaia Lerescu, depusă încă din anul ⟨1⟩864 şi care stă pendinte din cauză că n-aţi insistat ca să

ia finit legalizarea, subscrisul vă invită ca cel mult pînă la 18 septembrie viitor să faceți o asemenea declarațiune căci la din contra se va închide cazierul in chestiune.

Preşedinte,
(ss) Indescifrabil
Doamna Catinca Măineasca din Tîrgovişte

DOCUMENTUL nr 4

ACT

Locul meu ce-l am în oraşul Tîrgovişte suburbia bisericii Lemnului cu pătulu ce se află pe dînsul fără a mai popri pe seamă-mi ceva, l-am vîndut de veci d(lui) Isaia Lerescu în drept galbeni 200 pe care bani primindu-i pe toți deplin şi domnul Lerescu intrînd în stăpînirea locului i-am şi încredințat actele cele noi de unde au emanat stăpînirea acestui loc către mine.

Semnele acestui loc sînt : în fund despre răsărit se învecineşte cu domnul Nicula Giorgiul, despre miazăzi cu grădina caselor domnului Lerescu, despre miazănoapte cu familia Bundenilor iar fața spre apus iese în uliță. În aceeaşi direcţie cu d(omnul) Ion Bărbuliceanu cumpărătoru unei părți din casile Cucutencii cele despre uliță unde la timp se va şi regula poarta.

Spre credință de veşnică şi liniştită stăpînire am dat domnului Lerescu acest act al meu legalizat şi de onorat tribunal Dîmbovița.

I. Filip 1869, noiembrie 4. Tîrgovişte

DOCUMENTUL nr. 5

PRIMĂRIA URBEI TÎRGOVIŞTE

În baza relației domnului inginer arhitect al acestei comune cu nr. 5 se acordă voe d-lui Isaia Lerescu ca prin cunoştința şi a domnului polițai local să facă reparațiunile radicale necesare caselor şi dependințelor ce are în suburbia Lemnul, strada poet Alexandrescu, vis-a-vis de caseria generală următor.

La case

1. Să le înveleaască modern cu fier văpsit.
2. Să facă păreți despre răsărit de zid într-o cărămidă.
3. Să desființeze zidăria galeriei şi să facă în şipci sau tablii de brad văpsite.
4. Să pună altă duşumea la galerie.
5. Să facă alte căptuşeli văpsite la stîlpii din galerie.
6. Să facă ferestre noi în două rînduri de cercevele la toate odăițele.
7. Să facă tencuială nouă la toată zidăria pe din afară.
8. Să facă oarecare uşi şi duşumele noi pe unde va trebui.
9. Să mai lărgească galeria din dos care este într-un acoperiş cu case.

La dependințe

1. Să le înveleaască cu fier.
2. Să le tencuiască de iznoavă pe din afară.
3. Să puie două ferestre noi moderne.
4. Să repare sau să facă din nou două uşi.

5. Să le puie pardoseală de cărămizi sau duşumea la galeria lor.
6. Să facă coşuri sistematice şi sigure.
Pentru care i s-au liberat prezenta permisiune.

Primar,
L.S. (s.s.) Ilie Angelescu

Secretar,
(s.s.) M. Protopopescu

1885. aprilie 23

Nr. 1447

DOCUMENTUL nr. 6

ACT DONAL

Prea iubitei mele Marioara unica şi singura mea fiică făcută din căsătoria legitimă cu scumpa mea soţie Smaranda Lerescu născută Niculae Naum din oraşul Tîrgovişte a-i constitui dotă cele ce se coprinde mai jos pentru trecerea sa în căsătorie legitimă cu dr. Mihail Iulian român, magistrat.

1) Casele mele cu dependinţele, şoproanele, grajdul şi cu tot locul lor, situat în capitala Bucureşti, strada Română, Cosma N. 18, afară de locul liber împrejmuit cu uluci noi vopsite ce este lîngă aceste case în partea de răsărit în suburbia Sf. Vissarion, strada Romană, cumpărat de mine de la licitaţie publică, care loc se . . . pe seama mea.

În stăpînirea acestei case fiica mea iubită va intra chiar de acum de la facerea acestui act dotal, însă vor respecta închirierea caselor pînă la 26 octombrie 1890 conform contractului pe care i l-am încredinţat spre a primi chiria anuală de lei 3.500 cu cît sunt actualmente închiriate începînd cu semestrul Sf. Gheorghe 23 Aprilie 1888.

Aceste case sînt asigurate la societatea „Naţională" cu poliţa N.40.603 care expiră la 12 Decembrie 1889 pînă cînd s-a şi plătit şi care poliţă am încredinţat-o ginerelui meu. Valoarea acestei case cu locul lor după cum s-a descris mai sus o estimăm la suma de 50.000 lei.

Casele cu dependinţele lor în starea în care se găsesc cu tot locul lor împrejmuit cu uluci situat în oraşul Tîrgoviştea suburbia Lemnu strada Primăverii, fără a mai popri pe seama mea ceva intrînd în posesiune şi proprietate chiar de acum de la facerea acestui act dotal respectînd închirierea primind însă chiria după contract cu începere de la 23 aprilie 1888.

Liberă însă este fiica mea Marioara ca în unire cu soţul său să vînză acest imobil ca cu banii după dînsul că cumpere alt imobil urban sau rural cu venit sau să facă în Bucureşti pe locul dotal sau să facă reparaţiuni sau modificări la casele dotale, iar pînă la o asemenea întrebuinţare banii se vor depune la casa de depuneri în bonuri de ale statului spre a profita de dobîndă. Acest loc cu casele de pe dînsul îl preţuim lei noi 10.000.

Se dă în numerariu suma de 5.000 lei din care s-a răspuns acum înainte în numerariu lei noi douăzeci mii (20.000) iar restul de trei zeci mii lei (30.000) se vor răspunde după un an de zile de la data acestui act dotal fără dobîndă. Aceşti bani se vor întrebuinţa sau în cumpărătoarea vreunui imobil rural sau urban cuvenit sau se vor asigura în vreo ipotecă sigură, solidă şi limpede spre a profita de venit ; în ambele cazuri adică şi imobilul ce s-ar cumpăra şi împrumutarea cu ipotecă vor fi afectate în calitate de capital dotal.

Pînă se va realiza una din aceste întrebuinţări pe cît timp banii vor sta la mine de la expirarea anului le voi plăti dobîndă de 10% pe an plătibilă din şase în şase luni iar descărcarea mea de aceşti bani o voi face prin depunerea lor la casa de depuneri şi consemnaţiuni etc.

Se mai dă trusoul, bijutărie, cai şi trăsură în valoarea totală de 16.500 lei. Făcută astăzi 11 februarie 1888.

Isaia Lerescu
Maria Lerescu
M. Iulian

. . . .

(Transcrierea actului dotal (s-a făcut) în registrul de transcripţiuni.

DOCUMENTUL nr. 7

PRIMĂRIA ORAŞULUI TÎRGOVIŞTE

În baza relaţiunii domnului inginer arhitect al comunei se acordă voe domnului Ion Măinescu ca prin cunoştinţa şi a domnului poliţai local să refacă din nou cu metal învelitoarea caselor şi să facă oarecare reparaţiuni la dependinţe, precum şi de a construi din nou un grajd şi şopron de zid masiv şi o magazie de scînduri provizorie pentru adăpostirea de material în curtea caselor ce zice că are în suburbia Lemnului precum şi de a împrejmui cu scînduri garnite fără proptele la stradă partea curţii din strada Vesti în modul următor.

1. Renovarea învelitorii se va face cu metal peste actuala învelitoare.

2. Renovarea cu zidărie masivă a peretelui despre strada Poet Alexandrescu.

3. Refacerea scării din faţă după un sistem mai modern.

Şi în fine alte mici reparaţiuni în interiorul camerilor şi pe afară pe unde va mai necesita pereţi.

4. Va construi în mod provizoriu o magazie de scînduri pentru adăpostire de material.

5. Va construi din nou în interiorul curţii un grajd şi şopron de zid masiv cu calcani de scînduri învelite cu metal.

Împrejmuirea curţii despre strada Vestei se va face cu scînduri garnite fără proptele în faţa stradei şi pe linia dintre punctele următoare :

În capul locului proprietăţii spre nord cu distanţă de 11 m 50 consideraţi din soclul caselor domnului Nicolăiţă Diaconescu s-a bătut un ţăruş din care punct linia se va trage drept la colţul caselor domnului Ion Bărbulescu.

Conform articolului 31 din Legea comunală primăria îşi rezervă dreptul ca fără judecată să desfiinţeze orice construcţii noi ar face contrariu autorizaţiunii de faţă.

Taxa cuvenită comunei de lei 3 s-a perceput cu chitanţa nr. 355/89.

Primar,
L.S. Ilie Angelescu

Secretar,
(s.s.) N. G. Niţescu

Văzut de noi astăzi la 17 maiu anul 1889 şi voi priveghea pînă la terminare,

Comisar,
G. Rădulescu

1889, Maiu 17
Nr. 1797.

DOCUMENTUL nr. 8

Primăria Urbei
Tîrgovişte
Nr. 237

1900, ianuarie 24

Domnule,

Prin înaltul decret regal nr. 1726 de la 7 Mai 1898 s-a aprobat proiectul de alinierea stradei poetul Alexandrescu pe care dumneavoastră aveţi proprietate.

Cum însă pe viitor la permisiunile pentru construcţiuni şi reparaţiuni atît de clădiri cît şi de reparaţiuni se va avea în vedere raza de aliniere decretată, consiliul comunal în şedinţa de la 24 octombrie 1899 a încuviinţat votul consiliului comunal dat în şedinţa de la 23 mai 1898 şi a decis ca pentru porţiunile de teren ce se va ocupa prin aliniere prin proprietăţile care cad în raza acestei strade să se plătească lei 5 de metru pătrat începînd din strada Libertăţii pînă în strada Primăverei şi lei 2,50 de fiecare metru pătrat pentru proprietăţile începînd din strada Primăverei pînă în strada Brîncoveanu.

În aceeiaşi condiţiuni de plată vor fi supuşi şi acei domni proprietari care prin aliniere vor fi scoşi afară din raza proprietăţii lor.

Am onoare a vă comunica despre aceasta spre a avea în vedere la caz de necesitate.

Primiţi vă rog asigurarea consideraţiei mele.

Primar,
L.S. George Cair

Domniei sale domnului Măinescu, strada poet Alexandrescu

DOCUMENTUL nr. 9

Copie

ACT DE VÎNZARE

Între subsemnaţii Gr. L. Cair, primarul comunei urbane Tîrgovişte Ion Măinescu proprietar, domiciliat pe strada poetul Alexandrescu din acest oraş a intervenit următorul act.

Subsemnatul Ion Măinescu prin alinierea stradei poetu Alexandrescu aprobată cu înaltul decret regal nr. 1726/98 urmînd ca pentru lărgirea şi alinierea acestei strade să ni se exproprieze o porţiune de teren în suprafaţă de 162 m.p. 92 cmp în proprietatea mea după zisa stradă din care scăzîndu-se suprafaţa de 68 m.p. 28 cm.p. prin legiuita retragere după toată întinderea proprietăţii mele cu faţada în această stradă conform art. 2 alineat III din regulamentul comunei pentru construcţiuni şi alinieri, precum asemenea mai scăzîndu-se o suprafaţă de 26 m.p. 27 cm. teren întrucît urmează să fiu scos afară prin aliniere în proprietatea comunei conform schiţei de plan ridicată de serviciul tehnic al acestui oraş, numai pentru porţiunea de teren din proprietatea mea, rămîne de plată o suprafaţă de 68 m.p. 37 cm.p. pentru care am convenit să fiu despăgubit cu suma de lei 550 plus porţiunea de teren în suprafaţă de 26 m.p. 27 cm.p. ce mi se dă prin această aliniere şi care mi s-a scăzut mai sus din totala porţiune cu care urma să fiu despăgubit care s-a evaluat 130 lei.

În vederea celor ce preced, declar că am vîndutu de veci în deplină posesie şi proprietate Primăriei oraşului Tîrgovişte porţiunea de teren indicată mai sus care se mărgineşte :

la nord cu proprietatea domnului Petre Popescu şi o mică porţiune din strada poetu Alexandrescu, la sud cu stradela bisericii Lemnu, la est cu strada poetu Alexandrescu şi la vest cu proprietatea mea.

Valoarea acestui teren în sumă de lei 550, declar că am primit-o de la Primăria oraşului Tîrgovişte şi nu-mi mai rezerv nici un drept asupra acestei vînzări.

Eu Grigore L. Cair Primarul urbei Tîrgovişte pe baza votului consiliului comunal dat în şedinţa de la 24 octombrie a.c. declar că am achitat domnului Ion Măinescu preţul cuvenit şi Primăria oraşului a intrat în posesiunea fondului cumpărat, iar domnul vînzător I. Măinescu s-a pus chiar de astăzi în deplină proprietate şi posesie asupra porţiunei în suprafaţă de 26 m.p. 27 cm.p. cu care a fost scos prin aliniere.

Primar Gr. L. Caïr
Vînzător I. Măinescu 1899, noiembrie 11

DOCUMENTUL nr. 10

SFATUL ORĂŞENESC DIN TÎRGOVIŞTE

D⟨omnul⟩ Alecu Condeescu prin jalbă către cinstita ocărmuire care s-au îndreptat sfatului pă lăngă otnosăniia nr. 1470 au făcut rugăciune spre a i să da voie ca să închiză o uliţă dă lăngă grădina casi d⟨umnea⟩lui după care sfatul prin hîrtiia nr. 154 au scris d(umnea)lui Matache Iamandi, Sima Ioan, Călin Dobrescu şi Ioniţă Mătăsaru ca să cerceteze dacă întru adevăr această ulicioară este dosnică şi netrebnică şi dacă închizăndu-să poate pricinui vreo piedică mahalagiilor şi drept răspuns s-au primit raport din partele cuprinzător că această uliţă fiind la fundul grădinii pomenitului dăspre răsărit ce să învecineşte în lung cu Ştefan sin Anton Dineaţă, Ştefan Stoica Nea şi Ghiţă Bîcă, iar la cap cu Tiţa văduva şi Costea Butaru nu este dă nici un folos mahalagiilor, sau trebuinţă vecinilor de mai sus arătaţi. De aceeia atît după zisa otnoşăniei acestei ocărmuiri căt şi temeiul cercetării din raportul depotaţilor, sfatu prinţi aceasta sloboade pă d(umnea)l(ui) pomenitul Condeescu a închide acea uliţă. Şi a face cu acel loc orice va voi pentru care au plătit la casa sfatului lei şaizeci şi cinci o dată pentru totdeauna.

Anul 1842
luna mart. 30
nr. 188
oraşul Tîrgovişte

Prezident, Ion Hiotu
Ioan Fundăţ
(s.s.) Vinde Iamade
Secretar, I. Vlădescu

SITUAȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ A PLĂȘII BOLINTIN DIN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA, OGLINDITĂ ÎN CATAGRAFIA DIN 1838

AURELIAN STROE

Între izvoarele statisticii istorice, unul deosebit de important ca valoare și exactitate a informației este catagrafia făcută în 1838 județelor Țării Românești. Bogăția rubricilor, faptul că a fost întocmită pe teren [1] precum și aria geografică pe care o acoperă conferă acestui izvor calitatea de „primum inter pares". Aprecierea nu e deloc hazardată dacă avem în vedere faptul că „statistica principatului" făcută la 1838 [2] este superioară tuturor realizărilor anterioare în domeniu și chiar unora posterioare [3].

Materialul se află în tezaurul Direcției Generale a Arhivelor Statului, fiind inventariat în inventarul 501 (fond Catagrafii), partea I.

Pentru județul Dîmbovița au fost întocmite șase registre inventariate după cum urmează : nr. 59 — Plasa Bolintinul (volumele I și II) ; nr. 60 — Plasa Cobia (volumele I și II) ; nr. 61 — Plasa Dealul ; nr. 62 — Plasa Dîmbovița ; nr. 63 — Plasa Ialomița (volumele I și II) ; nr. 64 — Plaiul Dîmbovița și nr. 65 — Plaiul Ialomița.

Rubricile ce figurează în fiecare registru sînt următoarele : 1) numărul, 2) numele, 3) neamul, 4) căsătoria, 5) vîrsta, 6) birul, 7) claca, 8) meșteșugul, 9) pogoane lucrate, 10) beteșug, 11) cai, 12) boi, 13) vaci, 14) oi, 15) capre, 16) rîmători (porci), 17) bivoli, 18) măgari, 19) catîri, 20) stupi, 21) pruni, 22) duzi, 23) vii și 24) pomet.

Liniamentul și completarea registrelor s-au făcut în lungul materialului-suport.

Situația existentă în plasa Bolintin se află în registrul nr. 59 (volumele I și II) al „statisticii principatului". Volumul I se prezintă sub forma unui registru cartonat, cu legătură nouă, avînd înscrise pe cotor următoarele : *59. Catagrafii. Județul Dîmbovița. Plasa Bolintin. 1838. I.* El are 209 file. Volumul II prezintă aceleași caracteristici, avînd înscrise pe cotor următoarele : *59. Catagrafii. Județul Dîmbovița. Plasa Bolintin.*

---

[1] G. Retegan, *Primul recensămînt modern al populației și agriculturii Țării Românești*, în *„Din istoria statisticii românești. Culegere de articole"*. Direcția centrală de statistică, București, 1969, p. 167.

[2] *Ibidem*, p. 163.

[3] *Ibidem*, p. 162—163.

1838. II. A I C (Arhivele Istorice Centrale). El are 230 de file, numerotate de la 210 la 540 (la numerotare s-a strecurat o greșeală, sărindu-se de la fila 229 direct la 330).

În studiul de față * ne-am oprit asupra următoarelor rubrici : 1) *numărul* — ce reflectă, de fapt, în general, numărul curent (al familiei ; 2) *neamul ;5) vîrsta* — aici am menționat numai limitele de vîrstă ; 6) *birul ;* 7) *claca ;* 8) *meșteșugul ;* 9) *pogoane lucrate ;* 10) *beteșugul* — prin care se înțelegea atît beteșugul în sensul contemporan nouă, cît și orice altă boală ; 11) *cai ;* 12) *boi ;* 13) *vaci ;* 14) *oi ;* 15) *capre ;* 16) *rîmători ;* 17) *bivoli,* 18) *măgari ;* 19) *catîri ;* 20) *stupi ;* 21) *pruni ;* 22) *duzi ;* 23) *vii* și 24) *pomet.*

Pentru rubricile 3, 6, 7 și 8 catagrafierea s-a făcut pe cap de familie.

Menționăm că am introdus o rubrică neexistentă în original și anume numărul total al locuitorilor.

Ultima filă ce încheie catagrafierea unui sat poartă în josul ei mențiunea : „p⟨entru⟩ subocîrmuitor Chivu Corbulescu". Acesta este de fapt dregătorul care, în conformitate cu „poruncile circulare la ocîrmuiri", expediate de M. Ghica, șeful Departamentului din Lăuntru, la 5 noiembrie 1837, a supravegheat întocmirea catagrafiei județului Dîmbovița [4].

Mențiunile dintre paranteze ne aparțin, fiind, în majoritatea cazurilor, extrase tot din textul manuscrisului. Semnul „(?)" va indica rezerve asupra descifrării cuvintelor pe lîngă care este pus.

Satele plășii Bolintin, catagrafiate în volumul I al registrului nr. 59 din Catagrafia anului 1838, sînt următoarele : *Găiseni* (azi în județul Ilfov), *Rătești* (azi în județul Argeș), *Cărpinișul de Sus* și *Cărpinișul de Jos* (azi părți componente ale satului Găiseni din județul Ilfov), *Stoienești* (azi în județul Ilfov comuna Stoenești-Florești), *Drugănești* (azi în județul Ilfov), *Palanga* (azi în județul Ilfov), *Floreștii de Jos* și *Floreștii de Sus* (azi părți componente ale comunei Stoenești-Florești din județul Ilfov), *Potlogi* (azi în județul Dîmbovița), *Văcăreștii de Răstoacă* (actualul sat Pitaru din județul Dîmbovița, comuna Potlogi), *Șuța Lăcusteanului* (azi în comuna Gura Șuții din județul Dîmbovița), *Odobești* (azi în județul Dîmbovița), *Adunați ot Pădurea Domnească* (azi în județul Dîmbovița, probabil în comuna Mircea Vodă), *Boteani* (azi în județul Dîmbovița), *Sărdanu* (azi în comuna Lunguletu din județul Dîmbovița), și *Lunguleți* (azi în județul Dîmbovița). Cele catagrafiate în volumul II sînt următoarele : *Slobozia Moara Brăiloiului* (azi în comuna Slobozia Moară din județul Dîmbovița), *Băldana* (azi în județul Dîmbovița), *Fundata* și *Herșa* (azi în comuna Tărtășești din județul Dîmbovița), *Brezoia Cămărașului* (azi în comuna Brezoaiele din județul Dîmbovița), *Brezoia Căminarului* (azi în comuna Brezoaiele din județul Dîmbovița), *Brezoaia Brăiloiului* (azi în comuna Brezoaiele din județul Dîmbovița), *Poiana*

---

* Mulțumim pentru contribuția adusă la realizarea lui cercetătorului Marcel Ciucă de la Direcția generală a Arhigelor Statului și muzeografei Adriana Boescu de la Muzeul Județean Dîmbovița.

4 G. Retegan, *op. cit.*, p. 162—163.

Lungă de Jos (azi în comuna Poiana, satul Poiana de Jos, județul Dîmbovița, *Brezoaia Clucerului* (azi în comuna Brezoaiele, județul Dîmbovița), *Deleni, Poiana Lungă de Sus* (azi satul Poiana de Sus, comuna Poiana, județul Dîmbovița), *Rumănești* (azi satul Românești din comuna Potlogi, județul Dîmbovița), *Crov* (azi în comuna Odobești, județul Dîmbovița), *Voinești, Mihulești, Măruntișu* (azi în comuna Costești Vale din județul Dîmbovița), *Odaia Turcului* (azi în comuna Odobești din județul Dîmbovița), *Produlești* (azi în comuna Produlești, județul Dîmbovița), *Ghineștii de Jos* (azi în comuna Sălcioara din județul Dîmbovița), *Ghineștii de Sus* (azi în comuna Sălcioara din județul Dîmbovița), *Podul Rizii* (azi în comuna Sălcioara din județul Dîmbovița), *Braniștea* (azi în comuna Braniștea din județul Dîmbovița), *Dîmbovicioara* (azi în comuna Braniștea din județul Dîmbovița), *Titul, Spălăturile* și, probabil, *Costești* (azi în județul Dîmbovița).

Iată situația lor așa cum se prezintă ea în catagrafie :

VOLUMUL I

SATUL GĂISENI[5] (f. 1v.—18)

1. *Nr. (familii) :* 182.
— *Nr. locuitori :* 722.
3. *Neamul :* 160 familii români ; 21 familii țigani ; 1 familie ungurean (Nicolae sin Bratu).
5. *Vîrsta :* 1—110 ani.
6. *Birul :* arhimandrit — 1 (Clement) ; călugăr — 4 ; preot — 2 ; paracliser — 1 ; patentar de al 5-lea clas — 2 ; scutit — 10 ; ertat — 1 ; birnic — 161[6].
7. *Claca* : egumen la mănăstirea Găiseni — 1 (arhimandrit) ; fără — 4 (călugări)[7] ; artat — 2 ; slobod — 1 ; scutit — 34 ; clăcaș — 143.
8. *Meșteșugul :* dulgher — 1 ; rotar — 3 ; cizmar — 1 ; cîrciumar — 2 ; croitor — 2 ; cărăuș — 1 ; morar — 2 ; dogar — 1 ; toarce cu furca — 2 ; brutar — 1 ; vătaf — 1 ; (țigan) ; plugar — 160[8].
9. *Pogoane lucrate :* 502.
10. *Beteșug :* 28.
11. *Cai :* 78.
12. *Boi :* 241.
13. *Vaci :* 168.
14. *Oi :* 154.
15. *Capre* : 50.
16. *Rămători :* 211.

[5] Probabil proprietatea mănăstirii Găiseni.

[6] Pentru 90% din cei 161 birnici rubrica 6 nu e completată cu cuvîntul „birnic" ci e lăsată necompletată.

[7] Rubrica în dreptul lor nu este completată.

[8] Deși această rubrică nu este completată în dreptul celor 160 capete de familii, prin analogie cu alte sate catagrafiate aceștia nu pot fi decît plugari și muncitori (la această cifră (160) nu s-au adăugat cinci casete (fețele bisericești) și 2 familii).

20. *Stupi :* 107 [9].
21. *Pruni :* 1125.
22. *Duzi :* 18.
23. *Vii :* 9.
24. *Pomet :* 100.

SATUL RĂTEŞTI (f. 19v.—23) [10]

— *Proprietari :* postelnicelul Gheorghe sin Zisul şi Neacşa Viineasca.
1. *Nr. (familii) :* 56.
— *Nr. locuitori :* 193.
3. *Neamul :* 44 familii români ; 11 familii ţigani ; 1 familie ungurean (Mihai sin Ion).
5. *Vîrsta :* 1—90 ani.
6. *Birul :* postelnicel — 1 ; slobod — 1 ; scutit — 1 ; dorobanţ — 1 ; birnic — 52 [11].
7. *Claca :* proprietar pe o parte de moşie — 2 ; scutit — 5 ; clăcaş — 37 [12].
8. *Meşteşugul :* croitor — 1 ; toarce cu furca — 1.
9. *Pogoane lucrate :* 131.
10. *Beteşug :* 8.
11. *Cai :* 28.
12. *Boi :* 52.
13. *Vaci :* 33.
14. *Oi :* 118.
15. *Capre :* 12.
16. *Rămători :* 48.
17. *Bivoli :* 2.
20. *Stupi :* 32.
21. *Pruni :* 1500.
22. *Duzi :* 5.
24. *Pomet :* 26.

SATUL CĂRPINIŞUL DE JOS (f. 24v.—29)

— *Proprietar :* slugerul Diamandi Cărpinişianu.
1. *Nr. (familii) :* 49.
— *Nr. locuitori :* 206.
3. *Neamul :* 42 familii + 2 locuitori români ; 6 familii ţigani ; 1 familie sîrbi ; 1 locuitor turc ; 1 locuitor evreu.
5. *Vîrsta :* 1—80 ani.
6. *Birul :* sluger — 1 (proprietarul) ; birnic în Bucureşti — 1 ; birnic : 46 [13].
7. *Claca :* proprietar al moşiei — 1 (boier) ; scutit — 3 ; clăcaş — 38.

[9] În situaţia cînd din textul articolului lipsesc rubrici, acestea nu au fost completate în catagrafie fie deoarece satul respectiv nu poseda bunul prevăzut la rubrica respectivă, fie din alte motive ale căror cauze nu le putem şti.

[10] Cifrele puse lîngă numele satului între paranteze indică filele între care a fost catagrafiat respectivul sat.

[11] Vezi nota 6.

[12] La multe familii situaţia este necompletată (vezi mai clar în această direcţie cazul rubricii 8 — meşteşugul) — acest fenomen îl vom întîlni la mai multe sate.

[13] Vezi nota 6.

8. *Meşteşugul :* doică — 1 ; slugă în curte, arnăut — 2 ; paracliser la Răteşti — 1 ; băcan abagiu — 1 ; toarce cu furca — 1 ; vizitiu — 2 ; fecior — 1 ; rândaş în curte — 1 ; rândaş afară — 2 ; rândaş — 2 ; fată în casă — 1 ; bucătăreasă — 1 (ţigancă) ; fierar — 1 (ţigan) ; lăutar — 1 (ţigan).
9. *Pogoane lucrate :* 326.
11. *Cai :* 23.
12. *Boi :* 78.
13. *Vaci :* 51.
14. *Oi :* 93.
15. *Capre :* 13.
16. *Rămători :* 61.
17. *Bivoli :* 35.
20. *Stupi :* 14.
21. *Pruni :* 21.000 (probabil cifra greşită).
22. *Duzi :* 34.
23. *Vii :* 4.
24. *Pomet :* 51.

SATUL CĂRPINIŞUL DE SUS (f. 30v.—32)

(nu este indicat proprietarul)

1. *Nr. (familii) :* 23.
2. *Nr. locuitori :* 100.
3. *Neamul :* 22 familii români ; 1 familie + 1 locuitor ţigan.
5. *Vîrsta :* 1—90 ani.
6. *Birul :* preot — 1 ; patentar la al 5-lea clas — 1 ; dorobanţ — 1 ; scutit — 1 ; fost postelnic — 1 ; birnic — 18 [14].
7. *Claca :* clăcaş — 20 ; scutit — 1.
8. *Meşteşugul :* lemnar — 1 ; slugă (slujnică) — 4 ; lăutar — 1 (ţigan).
9. *Pogoane lucrate :* 91.
10. *Beteşug :* 4.
11. *Cai :* 16.
12. *Boi :* 33.
13. *Vaci :* 42.
14. *Oi :* 113.
16. *Rămători :* 13.
20. *Stupi :* 12.
21. *Pruni :* 700.
22. *Duzi :* 15.
24. *Pomet :* 3.

SATUL STOIENEŞTI (f. 33v.—40)

Proprietar : căminăreasa Elenca Stoieneasca

1. *Nr. (familii) :* 86.
— *Nr. locuitori :* 310.
3. *Neamul :* 68 familii români ; 15 familii ţigani ; 3 familii greci.
5. *Vîrsta :* 1—95 ani.

[14] Vezi nota 6.

6. *Birul :* căminăreasă — 1 (proprietăreasa) ; preot — 2 ; cîntăreț — 1 ; patentar la al 3-lea clas — 2 ; patentar la al 5-lea clas — 7 ; ertat — 4 ; ertat cu cartea stăpînirii — 1 ; militar slobod — 1 ; birnic — 64 [15].
7. *Claca :* proprietăreasă — 1 ; scutit — 3 ; arendaș — 1 ; isprăvnicel — 3 ; clăcaș — 57.
8. *Meșteșugul :* dulgher — 7 ; precupeț — 1 ; zidar — 5 ; slugă în curte — 15 (țigani) ; geambaș — 1.
9. *Pogoane lucrate :* 471.
10. *Beteșug :* 2.
11. *Cai :* 34.
12. *Boi :* 96.
13. *Vaci :* 79.
14. *Oi :* 251.
16. *Rămători :* 241.
17. *Bivoli :* 8.
20. *Stupi :* 118.
21. *Pruni :* 3190.
22. *Duzi :* 110.
23. *Vii :* 9.
24. *Pomet :* 110.

SATUL DRUGĂNEȘTI (f. 41v.—49)

Proprietari : paharnicul Dumitrache Drugănescu și stolnicul Niță Drugănescu

1. *Nr. (familii) :* 97.
— *Nr. locuitori :* 352.
3. *Neamul :* 83 familii români ; 1 familie greacă ; 13 familii țigani.
5. *Vrsta :* 1—72 ani.
6. *Birul :* boier paharnic — 1 (proprietar) ; boier stolnic — 1 (proprietar) ; preot — 3 ; țîrcovnic — 1 ; postelnic — 2 ; patentar — 1 ; patentar de al 5-lea clas — 1 ; birnic — 74 ; boeresc — 12 (țigani).
7. *Claca :* proprietar moșie — 2 (boierii) ; scutit — 16 ; clăcaș — 70.
8. *Meșteșugul :* arendaș — 1 ; să neguțătorește cu vite — 1 ; plugar — 73 ; muncitor [16] — 14 ; bivolar — 1 (țigan) ; purcar [17] — 1 (țigan).
9. *Pogoane lucrate :* 502.
10. *Beteșug :* 8.
11. *Cai :* 24.
12. *Boi :* 169.
13. *Vaci :* 114.
14. *Oi :* 343.
15. *Capre :* 18.
16. *Rămători :* 182.
17. *Bivoli :* 13.
20. *Stupi :* 73.
21. *Pruni :* 6690.
22. *Duzi :* 181.
24. *Pomet :* 289.

---

[15] Vezi nota 6.
[16] Bineînțeles este vorba de muncitori agricoli.
[17] Porcar.

SATUL PALANGA (f. 50v.—60)

Proprietar : Petraiche Obedeanu

1. *Nr. (familii) :* 111.
— *Nr. locuitori :* 412.
3. *Neamul :* 109 familii români ; 1 familie muscali ; 1 familie ungureni (Bucur Ungureanu).
5. *Vîrsta :* 1—88 ani.
6. *Birul :* boier — 1 ; preot — 1 ; patentar nr. 2 — 1 ; scutit pentru militar — 1 ; birnic — 106.
7. *Claca :* proprietarul moşiei — 1 (boier) ; scutit — 1 (preot) ; clăcaş — 109.
8. *Meşteşugul :* plugar — 97 ; muncitor — 6 ; ţîrcovnic — 1 ; slujeşte la Cernetu — 1 (boier) [18].
9. *Pogoane lucrate :* 421.
10. *Beteşug :* 5.
11. *Cai :* 31.
12. *Boi :* 227.
13. *Vaci :* 122.
14. *Oi :* 524.
15. *Capre :* 8.
16. *Rămători :* 140.
20. *Stupi :* 21.
21. *Pruni :* 2620.
22. *Duzi :* 12.
24. *Pomet :* 20.

SATUL FLOREŞTII DE JOS (f. 61v.—78)

Proprietar : serdarul Costache Florescu

1. *Nr (familii) :* 170.
— *Nr. locuitori :* 640.
3. *Neamul :* 166 familii români ; 3 familii ţigani ; 1 familie greci.
5. *Vîrsta :* 1—95 ani.
6. *Birul ;* boier sărdar — 1 (proprietarul) ; preot — 3 ; paracliser — 2 ; sudit vremelnicesc — 1 (grec) ; patentar — 2 ; scutit de militar — 3 ; militar în slujbă — 2 ; militar slobozit din slujbă — 1 ; boeresc — 2 (ţigani) ; mănăstiresc — 1 (ţigan).
7. *Claca :* proprietar al moşiei — 1 ; scutit — 6 ; arăndaş — 1 (grec) ; birnic — 1 (ţigan mănăstiresc) ; clăcaş — 161.
8. *Meşteşugul :* croitor — 2 ; lăutar — 1 ; cu şederea la Bucureşti — 1 (proprietarul) ; plugar — 119 ; muncitor — 39 ; surecciu (negustor) — 1 (grec).
9. *Pogoane lucrate :* 540.
10. *Beteşug :* 25.
11. *Cai :* 70.
12. *Boi :* 212.
13. *Vaci :* 113.
14. *Oi :* 625.
15. *Capre :* 88.
16. *Rămători :* 112.
20. *Stupi :* 36.
21. *Pruni :* 1140.
22. *Duzi :* 76.
24. *Pomet :* 197.

---

[18] Este vorba de Petraiche Obedeanu.

SATUL FLOREŞTII DE SUS (f. 79v.—84)

Proprietar : Efrosina Stoeneasca

1. *Nr. (familii) :* 71.
— *Nr. locuitori :* 231.
3. *Neamul :* 68 familii români ; 2 familii ţigani ; 1 familie greci (arendaşul).
5. *Vîrsta :* 1—95 ani.
6. *Birul* [19] *:* patentar — 6 ; scutit de militar — 1 ; militar slobozit din slujbă — 1 ; birnic — 63.
7. *Claca :* proprietar — 1 ; arendaş — 1 ; mănăstiresc — 2 (ţigani) ; clăcaş — 67.
8. *Meşteşugul :* muncitor — 34 ; plugar — 32 ; herar — 1 (ţigan) ; lăutar — 1 (ţigan) ; cu şederea la Bucureşti — 1 (proprietarul).
9. *Pogoane lucrate :* 159.
10. *Beteşug :* 6.
11. *Cai :* 14.
12. *Boi :* 58.
13. *Vaci :* 39.
14. *Oi :* 156.
16. *Rămători :* 36.
20. *Stupi :* 15.
21. *Pruni :* 630.
22. *Duzi :* 22.
24. *Pomet :* 44.

SATUL POTLOGI (f. 85v.—127)

Proprietar : băneasa Safta Brăncoveanca

1. *Nr. (familii) :* 420.
— *Nr. locuitori :* 1614.
3. *Neamul :* 404 familii români ; 6 familii ţigani (de vatră) ; 4 familii greci ; 6 familii sîrbi.
5. *Vîrsta :* 1—100 ani.
6. *Birul :* Proprietar — 1 ; preot — 3 ; candidat (de învăţător) — 3 ; serdar — 1 ; boer — 1 ; postelnic — 3 ; polcovnic — 1 ; calfă — 1 ; preoteasă — 1 ; scutit cu militar — 2 ; scutit — 1 ; ertat — 5 ; patentar — 43 ; birnic — 339 ; diiconeasă — 1.
7. *Claca :* băneasă — 1 (Safta Brăncoveanca) ; scutit — 5 ; ertat de curte — 1 ; ertat — 5 ; epistat — 3 ; clăcaş — 399.
8. *Meşteşugul* [20] *:* vizitiu — 1 (ţigan) ; bucătăreasă — 1 (ţigancă) ; bogasier — 10 ; cojocar — 13 ; brutar — 1 ; băcan — 2 ; boiangiu — 7 ; cizmar — 1 ; croitor — 2 ; bărbier — 1 ; măcelar — 1 ; olar — 1 (Vladu Bivolar) ; cioban — 3 ; dorobanţ — 1 ; fierar — 3 (ţigani) ; ţăpinar — 1 ; străjăr — 1 ; plugar — 236 ; muncitor — 106.
9. *Pogoane lucrate* — 1950.
10. *Beteşug :* 17.
11. *Cai :* 283.
12. *Boi :* 443.
13. *Vaci :* 327.
14. *Oi :* 2460.
15. *Capre :* 211.
16. *Rămători :* 887.
17. *Bivoli :* 13.

19. *Catîri :* 60.
20. *Stupi :* 157.
21. *Pruni :* 6740.
22. *Duzi :* 102.
23. *Vii :* 8.

SATUL VĂCĂREŞTI DE RĂSTOACĂ (f. 128v.—134)

Proprietar : Costache Văcărescu

1. *Nr (familii) :* 72 + 3 = 75.
— *Nr. locuitori :* 232.
3. *Neamul*[21] *:* 63 familii români ; 6 familii greci ; 6 familii ţigani (din care 3 catagrafiate alături de stăpîni).
5. *Vîrsta :* 1—90 ani.
6. *Birul :* preot — 2 ; ţărcavnic — 1 ; patentar de al 3-lea clas — 1 ; patentar de al 5-lea clas — 1 ; rob al Văcărescului — 3 (ţigani) ; birnic la Bucureşti — 2 ; al Bistriţii — 1 (ţigan) ; scutit — 1 ; ertat — 3 ; spornic[22] — 3 ; numit de calfă la patentaşi — 1 ; scutit de militar în slujbă — 1 ; birnic — 53 ; sudit inglizescu — 1 (grec).
7. *Claca :* proprietar — 1 ; scutit — 3 ; rândaş — 3 ; ipistat — 1 ; ertat — 3 ; clăcaş — 57 ; clăcaş pă altă moşie — 1.
8. *Meşteşugul :* ocîrmuitor la Buzău — 1 (Costache Văcărescu) ; preoţi în slujbă — 2 ; cântăreţ — 1 (ţîrcovnicul) ; arendaş — 3 (greci) ; vizitiu — 1 (ţigan) ; slugă cu simbrie — 1 (ţigan) ; slugă — 1 (ţigan) ; îngrijitor — 1 ; boiangiu — 1 ; chirigiu — 2 ; morar — 2 ; dulgher — 2 ; olar — 1 (Marin Iorga) ; rotar — 1 ; cerşetor — 1 ; plugar — 26 ; muncitor — 21.
9. *Pogoane lucrate :* 176.
10. *Beteşug :* 12.
11. *Cai :* 72.
12. *Boi :* 26.
13. *Vaci :* 44.
14. *Oi :* 90.
15. *Capre :* 17.
16. *Rămători :* 61.
20. *Stupi :* 10.
21. *Pruni :* 220.
22. *Duzi :* 14.
24. *Pomet :* 2.

SATUL ŞUŢA LĂCUSTEANULUI (f. 135v.—140)[23]

Proprietar : Costache Văcărescu

1. *Nr. (familii) :* 51.
— *Nr. locuitori :* 173.
3. *Neamul :* 48 familii români ; 1 familie greci ; 1 familie ţigani ai Bistriţii ; 1 familie ţigan vătreţ.
5. *Vîrsta :* 2—80 ani.
6. *Birul*[24] *:* preot — 1 ; ţărcovnic — 1 ; patentar de al 3-lea clas — 1 ; birnic al Bistriţii — 1 (ţigan) ; ertat — 1 ; scutit de militar — 1 ; rob al Lăcustencii — 1 (ţigan) ; birnic — 42.

---

[21] Ţiganii deşi sînt catagrafiaţi în aceiaşi rubrică cu stăpînii au situaţiile completate separat.

[22] Probabil „însurăţei" — vezi Dr. H. Tiktin, *Dicţionar român-german*, vol. III, Bucureşti, 1903.

[23] O parte din ţigani catagrafiaţi împreună cu stăpînii.

[24] În dreptul proprietarului rubrica este necompletată.

7. *Claca :* proprietar — 1 ; scutit — 2 ; ertat — 1 ; moştean — 1 ; clăcaş pă altă moşie — 4 ; clăcaş — 40.
8. *Meşteşugul :* ocîrmuitor la Buzău — 1 (Costache Văcărescu) ; croitor — 2 ; în slujbă — 1 (preot) ; cântăreţ — 1 (ţărcovnic) ; dogar — 1 ; arendaş — 1 (grec) ; vizitiu — 1 (ţigan) ; dulgher — 1 ; rogojinar — 1 ; toarce cu furca — 1 ; morar — 1 ; cu mîinile — 1 ; muncitor — 19 ; plugar — 19.
9. *Pogoane lucrate :* 101.
10. *Beteşug :* 10.
11. *Cai :* 10.
12. *Boi :* 40.
13. *Vaci :* 15.
14. *Oi :* 85.
16. *Rămători :* 36.
20. *Stupi :* 6.
21. *Pruni :* 240.
22. *Duzi :* 10.
24. *Pomet :* 7.

SATUL ODOBEŞTI (f. 141v.—163)

Proprietar : Iorgu Dimitriu Bibescu

1. *Nr. (familii) :* 256.
— *Nr. locuitori :* 909.
3. *Neamul :* 215 familii români ; 1 familie sîrbi ; 40 familii ţigani — 23 läeşi + 17 vătraşi.
5. *Vîrsta :* 1—90 ani.
6. *Birul :* boer — 1 (proprietarul) ; preot — 1 ; ţărcovnic — 1 ; postelnic — 2 ; patentaş de glas 5 — 2 ; ertat — 2 ; spornic — 12 ; scutit de militar — 3 ; cutit de militar slobod — 3 ; (scutit) dă în miliţie — 1 ; robi ai Brăncovencii — 26 (ţigani) ; birnic al Bistriţii — 12 (ţigani) ; birnic — 188.
7. *Claca :* proprietar aceştii moşii — 1 (I. D. Bibescu) ; scutit — 2 ; ispitat — 1 ; clăcaş la Voineşti, altă moşie — 1 ; clăcaş pă altă moşie, Săveşti — 1 ; ertat — 1 ; clăcaş — 249.
8. *Meşteşugul :* (preot) în slujbă — 1 ; cântăreţ — 1 (ţărcovnicul) ; rotar — 4 ; dogar — 4 ; chirigiu — 6 ; morar — 1 ; cioban la alţii — 1 ; ipistat de ţigani — 1 (sîrb) ; cîrciumar — 2 ; zidar — 2 ; toarce cu furca — 7 ; rândaş — 33 (ţigani) ; herar — 1 (ţigan) ; al vornicului Băleanu — 1 (ţigan) ; a Brăncovencii — 1 (ţigancă) ; olar — 17 (Dobre Radul, Stanciu Radu, Ionu Gheorghe, Gheorghe Oprea, Radu Rizea, Din. Neag Căpăţean (Căpăţăn), Stoica Crăciun, Toder Bejdea (Bejdeşa), Filip Stancu, Din Neagu, Stan Ionu, Ionu Badea, Lepădat Voicu, Ionu Radu, Ionu Stoica, Ionu Vladu şi Mirea Neagu)[25] ; plugar — 70 ; muncitor — 90.
9. *Pogoane lucrate :* 457.
10. *Beteşug* : 26.
11. *Cai :* 82.
12. *Boi :* 159.
13. *Vaci :* 118.
14. *Oi :* 299.
15. *Capre :* 44.
16. *Porci :* 135.
20. *Stupi :* 25.
21. *Pruni :* 1175.
22. *Duzi :* 50.
24. *Pomet :* 209.

[25] Satul a fost şi este un puternic centru ceramic.

SATUL ADUNAȚI OT PĂDUREA DOMNEASCĂ (f. 164v.—166)

Proprietar : Iorgu Bibescu

1. *Nr. (familii) :* 32.
— *Nr. locuitori :* 113.
3. *Neamul :* 32 familii români.
5. *Vîrsta :* 1—86 ani.
6. *Birul :* boer — 1 (proprietarul) ; cu documente de neam — 1 ; patentar de glas 3 — 2 ; ertat — 3 ; scutit pentru militar — 1 ; birnic — 24.
7. *Claca :* proprietar — 1 ; epistat — 1 ; clăcaş peste Argeş — 2 ; clăcaş la Stănești — 1 ; clăcaş la Țigănești — 1 ; clăcaş — 26.
8. *Meşteşugul :* croitor — 1 ; dogar — 1 ; cioban — 1 ; rotar — 1 ; plugar — 12 ; muncitor — 12.
9. *Pogoane lucrate :* 53.
10. *Beteşug :* 3.
11. *Cai :* 9.
12. *Boi :* 19.
13. *Vaci :* 12.
14. *Oi :* 12.
16. *Porci :* 19.

SATUL BOTEANI (f. 167v.—176)

Proprietar : băneasa Safta Brăncoveanca [26]

1. *Nr. (familii) :* 80.
— *Nr. locuitori :* 343.
3. *Neamul :* 65 familii români ; 14 familii țigani de lae ; 1 familie greci.
5. *Vîrsta :* 1—99 ani.
6. *Birul :* supus inglezesc — 1 (grec) ; preot — 1 ; scutit pentru biserică — 2 ; la neamuri cu sinet — 1 ; patentar clas 3 — 1 ; ertat de comisie — 4 ; ertat de sat — 5 ; boerescu — 14 (țigani) ; birnic — 53 [27].
7. *Claca :* arendaş aceştii moşii — 1 (grec) ; scutit (ertat) de proprietar — 13 ; ertat de arendaş — 1 ; scutit — 9 ; clăcaş — 58 [28].
8. *Meşteşugul :* argintăria — 1 (arendaşul grec) ; slujba bisericească — 1 (preotul) ; țîrcovnic — 1 ; cîntăreț — 1 ; dulgher i morar — 1 ; dulgher — 2 ; chirigiu — 3 ; dorobanț de plasă — 4 ; pădurar — 1 ; zidar — 1 ; precupeț —2 ; rotar — 8+1 [29] ; lemnar — 1 ; coase la haină — 1 ; cărămidar — 1 ; toarce pă plată — 2 ; căldărar — 1 (țigan) ; herar — 9 (țigani) ; morar — 1 ; muncitor — 20 ; plugar — 3 ; cojocar — 1.
9. *Pogoane lucrate :* 292.
10. *Beteşug :* 28.
11. *Cai :* 46.
12. *Boi :* 84.
13. *Vaci :* 51.
14. *Oi :* 116.
15. *Capre :* 15.
16. *Porci :* 144.
20. *Stupi :* 50.
21. *Pruni :* 1580.
22. *Duzi :* 107.
24. *Pomet :* 95.

---

[26] Proprietarul nu este catagrafiat.
[27] La unele familii membrii sînt catagrafiați separat.
[28] Vezi nota 27.
[29] Probabil rotar (fila 174 sus-scris фîсmр).

SATUL SĂRDANU (f. 177v.—193)

Proprietar: mănăstirea Nucetu

1. *Nr. (familii):* 164.
— *Nr. locuitori:* 671.
3. *Neamul:* 163 familii români ; 1 „familie" greci (de fapt 2 greci, arendașii moșiei).
5. *Vîrsta:* 1—80 ani.
6. *Birul:* supus elinescu — 2 (arendașii) ; preot — 2 ; patentar clas 3 — 10 ; ertat de comisie — 1 ; ertat de sat — 6 ; bir — 145.
7. *Claca:* arendaș aceștii moșii — 2 (greci) ; scutit de arendaș — 4 (dintre care 2 preoți) ; ertat — 1 ; clacă — 159.
8. *Meșteșugul:* negoț dă cai — 2 (arendașii greci) ; slujba bisericească — 2 (preoții) ; țîrcovnic — 1 ; chirigiu — 1 ; negoț de bucate — 1 ; boiangiu — 2 ; vînător — 1 ; cioban — 2 ; cerșetor — 1 ; dulgher — 1 ; dorobanț de plasă — 1 ; lemnar — 2 ; zidar — 1 ; morar — 1 ; toarce pă plată (bani) — 6 ; toarce — 4 ; plugar — 28 ; muncitor — 55 ; muncitor văcar — 1 ; isprăvnicel cu simbrie — 1 ; slugăria — 1.
9. *Pogoane lucrate:* 917.
10. *Beteșug:* 19.
11. *Cai:* 193.
12. *Boi:* 203.
13. *Vaci:* 151.
14. *Oi:* 1238.
15. *Capre:* 96.
16. *Porci:* 382.
20. *Stupi:* 208.
21. *Pruni:* 3510.
22. *Duzi:* 384.
24. *Pomet:* 398.

SATUL LUNGULEȚI (f. 193v.—209) [30]

1. *Nr. (familii):* 184.
— *Nr. locuitori:* 704.
3. *Neamul:* 181 familii români ; 2 familii greci+romănce (soții) — din care 1 familia arendașului ; 1 familie ungur+soție romîncă (Petre sin Oprea Robănucu).
5. *Vîrsta:* 1—99 ani.
6. *Birul*[31]*:* biv polcovnec — 1 (arendașul grec) ; postelnicel cu sinet — 2 ; preot — 3 ; țîrcovnic — 1 ; scutit pentru biserică — 2 ; supus elinescu — 2 (din care grec — 1) ; patentar clas 3 — 12 ; scutit pentru militar — 1 ; scutit de frati-său militar — 1 ; ertat de comisie — 6 ; ertat de sat — 5 ; sudit chesaro-crăiesc — 2 ; bir — 151.
7. *Claca*[32]*:* arendaș al moșii — 1 (grec) ; epistat al moșii — 1 ; scutit — 3 (preoți) ; scutit de arendaș — 2 (un postelnicel cu sinet și un grec supus elinesc) ; ertat — 2 ; clacă — 175.
8. *Meșteșugul:* țîrcovnic — 2 ; isprăvnicel — 3 ; croitor — 6 ; cărciumar — 2 ; cărămidar — 1 ; neguțător de vite mărunte — 1 ; purcar — 1 ; toarce pă bani — 1 ; morar — 4 ; cioban — 1 ; văcar — 1 ; cimpoer — 1 ; slugăria — 2 ; dohtor de sfinerie (?)[33] — 1 ; vătaf de șănțări (?)[34] — 1 ; tutunar (?)[35] — 1 ; plugar și muncitor — 149[36] ; slugă la arendaș — 1.

---

[30] Nu este menționat proprietarul.
[31] La mai multe familii bătrînii sînt catagrafiați separat.
[32] Vezi nota 31.
[33] Fila 203v. nr. 119 — sfin=porc. — vezi Dr. H. Ttiktin, *op. cit.*, vol. cit.
[34] Fila 204, nr. 120.
[35] Fila 208, nr. 170.
[36] Nu se face o delimitare precisă între plugari și muncitori iar de cele mai multe ori rubrica aceasta a rămas necompletată.

9. *Pogoane lucrate* : 787.
10. *Beteşug* : 17.
11. *Cai* : 55.
12. *Boi* : 264.
13. *Vaci* : 122.
14. *Oi* : 845.
15. *Capre* : 27.
16. *Rămători* : 403.
19. *Catări* : 4.
20. *Stupi* : 8
21. *Pruni* : 571.
22. *Duzi* : 218.
24. *Pomet* : 8.

VOLUMUL II

SATUL SLOBOZIA MOARA BRAILOIULUI (f. 210v.—221)

Proprietar : căminarul Ştefan Moscu

1. *Nr. (familii)* : 114.
— *Nr. locuitori* : 419.
3. *Neamul* : 98 familii români ; 1 familie ţigani ; 15 familii ungureni (Ion sin Avram, Necula sin Onea, Toader sin Gheorghe, Dumitru sin Toma, Ion sin Dumitru, Dumitru sin Ion, Ilie sin Onu, Man sin Man Mustocea, Ion sin Manu Mustocea, Onu sin Toma, Soanu sin Neculae, Iacov sin Dumitru, Neculae Mustocea, Ion sin Arsinte, Andrei sin Arsinte).
5. *Vîrsta* : 2—99 ani.
6. *Birul* : căminar — 1 (proprietarul) ; preot — 2 ; ţîrcovnic — 2 ; negutor — 1 ; birnic — 105 ; scutit pentru militar — 1 ; ertat de sat — 1 ; ai Spirii arendaş — 1 (ţigan).
7. *Claca* : proprietar aceştii moşii — 1 (căminarul) ; scutit — 3 ; arendaş — 1 ; clăcaş — 107.
8. *Meşteşugul*[37] : plugar — 109 ; neguţător de moşii — 1 (arendaşul) ; vătaf de mori — 1 ; de vatră — 1 (ţigan).
9. *Pogoane lucrate* : 435.
10. *Beteşug* : 12.
11. *Cai* : 34.
12. *Boi* : 179.
13. *Vaci* : 194.
14. *Oi* : 1248.
15. *Capre* : 4.
16. *Rămători* : 40.
21. *Pruni* : 10.
22. *Duzi* : 535.
23. *Vii* : 12.

---

[37] În dreptul a două familii (printre care şi proprietarul) nu se specifică nimic.

SATUL BĂLDANA (f. 222v.—330)

Proprietar : părintele eclcziarh Gheorghe ot Tîrgoviște

1. *Nr. (familii) :* 77.
— *Nr. locuitori :* 266.
3. *Neamul :* 75 familii români : 2 familii țigani.
5. *Vîrsta :* 1—100 ani.
6. *Birul :* preot — 2 (1 proprietar) ; patentar — 5 : arendaș al aceștii moșii — 1 : postslușnic — 1 ; postelnic — 2 : scutit cu sinet — 2 (unchi și tată de postelnic ; birnic — 42 ; birnic scutit pentru militar — 1 ; călugăr schivnicu — 2 ; monah — 1 ; călugăriță schivnică — 2 ; monahie — 6 ; soră necălugărită — 2.
7. *Claca :* proprietar al aceștii moșii — 1 ; moștean (=moșnean) — 11 ; moșten pă doă pogoane pămînt ce are dă zestre — 1 ; clăcaș — 33 ; cu casa pă un pogon dă pămînt ce are dă zestre — 1 ; pă locu bisericii cu casa — 1 ; clăcaș pă moșie moștenească — 2.
8. *Meșteșugul*[38] *:* plugar — 38 : plugar i cărutaș — 2 ; hangiu cu han pă moșia sa — 1 (moștean) ; muncitor cu mîinile — 7 ; muncitor — 1 ; văcar la sat — 1 ; vizitiu — 1 (țigan).
9. *Pogoane lucrate :* 355.
10. *Beteșug :* 3.
11. *Cai :* 13.
12. *Boi :* 99.
13. *Vaci :* 50.
14. *Oi :* 217.
15. *Capre :* 27.
16. *Rămători :* 60.
20. *Stupi :* 68.
21. *Pruni :* 2039.
22. *Duzi :* 73.
23. *Vii :* 1.
24. *Pometuri :* 64.

SATUL FUNDATA ȘI HERȘA (f. 331v.—338)

Proprietari : paharnicul Dimitrie Pirsiciucea (Pirsinucea ?) și Marghioala Cărpinișanca

1. *Nr. (familii) :* 72.
— *Nr. locuitori :* 233.
3. *Neamul :* 55 familii români ; 12 familii țigani ; 4 familii ungureni (Ion sin Radu, Trifan sin Mucinicu, Petre sin Mucinicu, Andrei Otomeat) ; 1 familie greci.
5. *Vîrsta :* 1—99 ani.
6. *Birul :* boer păharnec — 1 (proprietarul) ; pităreasă — 1 ; popă — 1 ; birnic — 47 ; cu sinătu lui tată-său — 1 ; patentar glas 3 — 1 ; patentar glas 5 — 1 ; ertat — 3 ; boeresc — 12 (țigan).
7. *Claca :* proprietar — 1 ; proprietăreasă — 1 ; scutit — 1 (preot) ; moștean — 2 ; clăcaș — 53.
8. *Meșteșugul :* slujbaș la București — 1 (proprietarul) ; slujăște — 1 (popa) ; țircovnic — 1 ; ipistat — 1 ; arendaș — 1 (grec) ; cărutaș — 1 ; brutar — 1 ; dulgher — 6 ; toarce cu furca — 5 ; plugar — 23 ; muncitor — 16.
9. *Pogoane lucrate :* 230.
10. *Beteșug :* 13.
11. *Cai :* 29.
12. *Boi :* 67.
13. *Vaci :* 37.
14. *Oi :* 103.
15. *Capre :* 8.

---

[38] Vezi nota 24.

16. *Rămători* : 76.
17. *Bivoli* : 2.
20. *Stupi* : 10.
21. *Pruni* : 1935.
22. *Duzi* : 18.
23. *Vii* : 1.
24. *Pomet* : 54.

SATUL BREZOIA CĂMĂRAŞULUI (f. 339v.—345)

Proprietar : Mihai Filipescu

— *Nr. (familii)* : 67.
— *Nr. locuitori* : 252.
3. *Neamul* : 47 familii români ; 1 familie greci ; 12 familii olteni ; 1 familie ţigani ai D. Ioan Moştuzat ; 2 familii ţigani ai marelui hatman Mihai Filipescu ; 2 familii ţigani ai D. Dimitrache Hurmuz ; 2 familii ţigani.
5. *Vîrsta* : 1—96 ani.
6. *Birul* : boerală — 1 (proprietarul) ; preot — 1 ; ţircovnic — 1 ; ficior de serdar — 1 ; scutit de militar — 1 ; ertat — 7 ; scutit — 7 (ţigani) ; birnic — 48.
7. *Claca* : proprietar — 1 ; scutit — 2 (preotul şi ţîrcovnicul) ; clăcaş — 56.
8. *Meşteşugul* : slujeşte la Bucureşti — 1 (proprietarul) ; arendaş al aceştii moşii — 1 (grec) ; rotar — 1 ; dulgher — 5 ; plugar — 40 ; muncitor — 8 ; fierar — 2 (ţigani) ; bucătar — 1 (ţigan) ; vizitiu — 1 (ţigan).
9. *Pogoane lucrate* : 148.
10. *Beteşug* : 14.
11. *Cai* : 17.
12. *Boi* : 88.
13. *Vaci* : 51.
14. *Oi* : 28.
15. *Capre* : 43.
16. *Rămători* : 102.
20. *Stupi* : 5.
21. *Pruni* : 590.

SATUL BREZOIA CĂMINARULUI [39] (f. 346v.—355)

1. *Nr. (familii)* : 114.
— *Nr. locuitori* : 419.
3. *Neamul* : 102 familii români ; 2 familii greci ; 1 familie ardeleni (Toader sin Dumitru dogar) ; 9 familii ţigani.
5. *Vîrsta* : 2—88 ani.
6. *Birul* : preot — 1 ; ţîrcovnic — 1 ; grec — 1 (arendaşul) ; patintar — 16 ; ertat — 2 ; nevolnic — 4 ; trecut nevolnic — 2 ; dorobanţ — 1 ; ertat de sat — 1 ; scutit de militar — 1 ; birnic — 69 ; birnic fugit — 1 ; ai Mitropolii — 1 (ţigan) ; ai căminarului Dumitru Polezu — 1 (ţigan) ; ai Brîncovencei — 2 (ţigani).
7. *Claca* : scutit — 8 (printre care preotul şi ţîrcovnicul) ; clăcaş — 95.
8. *Meşteşugul* : arendaş al aceştii moşii — 1 (grec) ; dulgher — 3 ; rotar — 2 ; vînător — 1 ; pădurar — 1 ; dogar — 1 ; văcar — 1 ; muncitor — 2 ; plugar — 86 ; herar — 2 (ţigani) ; lăutar — 1 (român) ; de vatră lăutar — 2 (ţigani) ; cobzar — 1 (ţigan).
9. *Pogoane lucrate* : 342.
10. *Beteşug* : 13.

[39] Vezi nota 30.

11. *Cai :* 51.
12. *Boi :* 121.
13. *Vaci :* 97.
14. *Oi :* 13.
15. *Capre :* 7.
16. *Rămători :* 144.
20. *Stupi :* 95.
21. *Pruni :* 997.
22. *Duzi :* 16.

SATUL BREZOIA BRĂILOIULUI (f. 356v.—362)

Proprietar : Elenca sin Mihalache

1. *Nr. (familii) :* 65.
— *Nr. locuitori :* 254.
3. *Neamul :* 52 familii români ; 1 familie greci (arendaşul) ; 4 familii ungureni (Pavel sin Simion, Neculai sin Pavel, Toader sin Toader, Ion sin Toader) ; 8 familii ţigani.
5. *Vîrsta :* 2—90 ani.
6. *Birul :* preot — 2 ; ţîrcovnic — 1 ; diacon — 1 ; sudit de Elada — 1 (arendaşul) ; patentar — 8 ; scutit pentru militar — 1 ; birnic — 36 ; ertat de sat — 2 ; ai Elincăi Brăiloaia — 8 (ţigani).
7. *Claca :* proprietăreasa acestii moşii— 1 ; scutit — 2 ; clăcaş — 48 ; arendaş — 1 (grec).
8. *Meşteşugul* [40] *:* plugar — 46 ; negustor de moşii — 1 (arendaşul) ; croitor — 1 ; dulgher — 1 ; rotar — 1 ; de vatră — 8 (ţigani).
9. *Pogoane lucrate :* 196.
10. *Beteşug :* 8.
11. *Cai :* 10.
12. *Boi :* 96.
13. *Vaci :* 78.
14. *Oi :* 296.
15. *Capre :* 5.
16. *Rămători :* 177.
20. *Stupi :* 34.
21. *Pruni :* 1113.
22. *Duzi :* 86.

SATUL POIANA LUNGĂ DE JOS (f. 363v.—374)

Proprietar : mănăstirea Găiseni

1. *Nr. (familii) :* 122.
— *Nr. locuitori* : 453.
3. *Neamul :* 122 familii români.
5. *Vîrsta :* 1—90 ani.
6. *Birul :* patentar de al 5-lea clas — 1 ; ertat — 5 ; rumăn — 2 ; pentru militar — 1 ; prost — 1 ; văduvă — 1 ; dorobanţ — 9 ; birnic — 93.
7. *Claca :* arendaş — 1 ; clăcaş — 120.
8. *Meşteşugul :* cojocar — 1 (patentarul) ; croitor — 1 ; logofăt (de moşie) — 1 ; dogar — 4 ; chirigiu — 5 ; toarce cu furca — 12 ; plugar — 58 ; muncitor — 37.
9. *Pogoane lucrate :* 522.
10. *Beteşug :* 18.

---

[40] Vezi nota 24.

11. *Cai :* 72.
12. *Boi :* 130.
13. *Vaci :* 131.
14. *Oi :* 498.
15. *Capre :* 134.
16. *Rămători :* 330.
20. *Stupi :* 12.
21. *Pruni :* 830.
22. *Duzi :* 22.
24. *Pomet :* 28 (meri).

SATUL BREZOAIA CLUCERULUI (f. 375v.—383)

Proprietar : căminarul Ştefan Moscu

1. *Nr. (familii) :* 81.
— *Nr. locuitori :* 292.
3. *Neamul :* 58 familii români ; 23 familii ungureni (Mihai sin Mihai, Gheorghe sin Iacov, Neculae sin Vasile, Samoilă sin Toma, Dumitru sin Molanu, Ion Mailot, Toader sin Costandin, Andrei sin Iancu, Toader sin Iancu, Onuţ sin Petre, Ion Gheorghe, Ştefan sin Ştefan, Sav sin Mailot, Achim Săcuianu, Dumitru sin Achim, Ştefan sin Streştea, Mihăilă sin Ştefan, Pîcu sin Dănilă, Achim sin Toma, Ion sin Adam, Ion Nuţu, Toader Puschilă, Vuţa).
5. *Vîrsta :* 2—95 ani.
6. *Birul :* căminar — 1 (proprietarul) ; preot — 2 ; ţîrcovnic — 1 ; dat de sat la şcoala Bucureştilor pentru preot — 1 ; arendaş — 1 ; patentar — 10 ; ertat — 3 ; birnic — 55.
7. *Claca :* proprietar aceştii moşii — 1 ; scutit — 1 (preot) ; clăcaş — 65.
8. *Meşteşugul*[41] *:* arendaş de moşii — 1 ; plugar — 68.
9. *Pogoane lucrate :* 333.
10. *Beteşug :* 12.
11. *Cai :* 26.
12. *Boi :* 140.
13. *Vaci :* 107.
14. *Oi :* 825.
15. *Capre :* 146.
20. *Stupi :* 870.
21. *Pruni :* 42.

SATUL DELENI[42] (f. 384v.—389)

1. *Nr. (familii) :* 57.
— *Nr. locuitori :* 197.
3. *Neamul :* 56 familii români ; 1 familie ungureni (Pavel Ungurean).
5. *Vîrsta :* 1—80 ani.
6. *Birul :* preot — 2 ; diacon — 1 ; diacon fără slujbă — 1 ; ţîrcovnic — 2 ; patentar la al 4-lea clas — 1 ; patentar la al 5-lea clas — 1 ; scutit de militar — 1 ; ertat — 2 ; birnic — 2[43].
7. *Claca :* scutit — 6 (dintre care 5 sînt feţe bisericeşti) ; clăcaş — 49.
8. *Meşteşugul :* surecciu — 1 (patentarul de clasa 5) ; cărciumar — 1 ; dogar — 1 ; cojocar — 1 ; slugă în ... (?) — 1.
9. *Pogoane lucrate :* 247.
10. *Beteşug :* 4.

---

[41] Vezi nota 24.
[42] Vezi nota 30.
[43] Vezi nota 6.

11. *Cai :* 11.
12. *Boi :* 82.
13. *Vaci :* 62.
14. *Oi :* 230.
16. *Râmători :* 44.
20. *Stupi :* 41.
21. *Pruni :* 338.
22. *Duzi :* 18.

SATUL POIANA LUNGĂ DE SUS (f. 390v.—406)

Proprietar : marele logofăt Barbu Ştirbei

1. *Nr. (familii) :* 183.
— *Nr. locuitori :* 654.
3. *Neamul :* 100 familii români; 2 familii sîrbi ; 5 familii ungureni (Ion Ungureanu, Barbu Ungureanu, Damaşchin, Achim Ungureanu, Zafiu Ungureanu) ; 1 familie olteni ; 73 familii ţigani ; 1 familie ţigani de vatră ; 1 familie ţigani de lae.
5. *Vîrsta :* 1—120 (ţigan) ani.
6. *Birul :* boer logofăt mare — 1 (proprietarul) ; preot — 2 ; pă jumătate — 1 ; ertat de sat — 1 ; ertat — 1 ; sudit chezaro-crăiesc — 2 (români) ; ertat cu carte domnească — 1 ; patentar de al 2-lea clas — 3 ; al statului — 28 (ţigani) ; boieresc — 47 (ţigani) ; birnic — 90.
7. *Claca :* proprietar al moşiei — 1 ; scutit — 2 (preoţi) ; arendaş 1 — sîrb) ; clăcaş — 103 ; deocamdată fără clacă — 75 (ţigani).
8. *Meşteşugul :* slujbaş la Bucureşti — 1 (proprietarul) ; ţărcovnic — 1 ; rotar — 1 ; neguţător cu rămători — 1 (sîrb) ; plugar — 90 ; muncitor — 39 ; trăistar — 2 (ţigani) ; zidar — 2 (ţigani) ; lăutar — 8 (ţigani) ; lucrător — 8 (ţigani) ; cărămidar — 13 (ţigani) ; ferar — 13 (ţigani).
9. *Pogoane lucrate :* 850.
10. *Beteşug :* 17.
11. *Cai :* 105.
12. *Boi :* 184.
13. *Vaci :* 201.
14. *Oi :* 952.
15. *Capre :* 93.
16. *Rămători :* 598.
18. *Măgari :* 5.
19. *Catări :* 10.
20. *Stupi :* 63.
21. *Pruni :* 1230.
22. *Duzi :* 48.
24. *Pomet :* 24.

SATUL RUMĂNEŞTI (f. 407v.—413)

Proprietar : marele logofăt Barbu Ştirbei

1. *Nr. (familii) :* 70.
— *Nr. locuitori :* 238.
3. *Neamul :* 48 familii români ; 1 familie olteni ; 21 familii ţigani.
5. *Vîrsta :* 1—90 ani.
6. *Birul :* boer logofăt mare — 1 (proprietarul) ; dorobanţ — 5 ; căprar dă dorobanţi — 1 ; postelnic —1 ; birnic — 38 ; ertat de sat — 1 ; să scuteşte pentru militar — 1 ; al statului — 19 (ţigani) ; mănăstiresc — 2 (ţigani).

7. *Claca :* proprietar al moşiei — 1 ; clăcaş — 47 ; deocamdată fără clacă — 21 (ţigani).
8. *Meşteşugul :* slujbaş la Bucureşti — 1 (proprietarul) ; croitor — 1 ; lucrător — 1 ; plugar — 28 ; muncitor — 28 ; ferar — 5(ţigani) ; căldărar — 2 (ţigani) ; zidar — 1 (ţigan) ; lăutar — 3 (ţigani).
9. *Pogoane lucrate :* 192.
10. *Beteşug :* 1.
11. *Cai :* 33.
12. *Boi :* 80.
13. *Vaci :* 86.
14. *Oi :* 158.
15. *Capre :* 11.
16. *Rămători :* 131.
20. *Stupi :* 47.
21. *Pruni :* 376.
22. *Duzi :* 2.
24. *Pomet :* 42.

SATUL CROV (f. 414v.—423)

Proprietar : mănăstirea Doamna Bălaşa [din Bucureşti]

1. *Nr. (familii) :* 103.
— *Nr. locuitori :* 394.
3. *Neamul :* 99 familii români ; 2 familii greci ; 2 familii ţigani de lae.
5. *Vîrsta :* 1—98 ani.
6. *Birul :* preot — 2 ; ţărcovnic — 1 ; cu ducumănt — 1 (arendaşul grec) ; patentar de glas al 5-lea — 1 ; spornic — 16 ; scutit de militar — 1 ; boeresc — 2 (ţigani) ; birnic — 76.
7. *Claca :* scutit — 3 (feţele bisericeşti) ; clăcaş — 95.
8. *Meşteşugul :* în slujbă — 2 (preoţi) ; arendaş — 1 (grec) ; rotar — 2 ; cioban — 1 ; chirigiu — 31 ; muncitor — 21 ; plugar — 41.
9. *Pogoane lucrate :* 150.
10. *Beteşug :* 8.
11. *Cai :* 138.
12. *Boi :* 110.
13. *Vaci :* 110.
14. *Oi :* 431.
15. *Capre :* 22.
16. *Rămători :* 117.
20. *Stupi :* 36.
21. *Pruni :* 2080.
22. *Duzi :* 26.
24. *Pomet :* 91.

SATUL VOINEŞTI (f. 425v.—432)

Proprietar : Neculae Pardelost [44]

1. *Nr. (familii) :* 77.
— *Nr. locuitori :* 298.
3. *Neamul :* 77 familii români.
5. *Vîrsta :* 1—80 ani.
6. *Birul :* stolnic — 1 (proprietarul) ; preot — 2 ; ţîrcovnic — 1 ; birnic — 64 ; birnic la Udubeşti — 1 ; birnic slobod — 1 ; scutit de militar — 1 ; la cutie — 3 ; ertat — 2.

[44] După nume pare a fi grec, supoziţie întărită şi de faptul că pe soţia sa o cheamă Ehtihia.

7. *Claca :* proprietar — 1 ; scutit — 3 (fețele bisericești) ; clăcaș — 72.
8. *Meșteșugul :* prezident la Prahova — 1 (proprietarul) ; în slujbă — 2 (preoți) ; ipistat — 1 ; chirigiu — 1 ; rotar — 2 ; toarce cu furca — 1 ; muncitoare cu furca — 1 ; plugar — 42 ; muncitor — 25.
9. *Pogoane lucrate :* 184.
10. *Beteșug :* 5.
11. *Cai :* 23.
12. *Boi :* 88.
13. *Vaci :* 72.
14. *Oi :* 206.
15. *Capre :* 3.
16. *Rămători :* 86.
17. *Bivoli :* 24.
20. *Stupi :* 31.
21. *Pruni :* 355.
22. *Duzi :* 38.
23. *Vii* (pogoane) : 3.
24. *Pomet :* 115.

SATUL MIHULEȘTI[45] (f. 433v.—436)

1. *Nr. (familii) :* 37.
— *Nr. locuitori :* 145.
3. *Neamul :* 36 familii români ; 1 familie țigani.
5. *Vîrsta :* 1—90 ani.
6. *Birul :* birnic — 34 ; ertat — 2 ; mănăstiresc Cozia — 1 (țigan).
7. *Claca :* clăcaș — 35 ; ertat — 2.
8. *Meșteșugul*[46] *:* rotar — 5 ; cărciumar — 1.
9. *Pogoane lucrate :* 113.
10. *Beteșug :* 3
11. *Cai :* 18.
12. *Boi :* 40.
13. *Vaci :* 49.
14. *Oi :* 98.
15. *Capre :* 51.
16. *Rămători :* 9.
20. *Stupi :* 110.
21. *Pruni :* 400.

SATUL MĂRUNȚIȘU (f. 437v.—446)

Proprietar : serdarul Dinu Rătescu

1. *Nr. (familii) :* 122.
— *Nr. locuitori :* 420.
3. *Neamul :* 120 familii români ; 1 familie ungureni (Gheorghe sin Marin) ; 1 familie sîrbi.
5. *Vîrsta :* 1—90 ani.
6. *Birul :* sărdar — 1 (proprietarul ; preot — 2 ; preoteasă — 1 ; țărcovnic — 2 ; diacon — 1 ; patentar glas 5 — 1 ; la neamuri — 1 ; nevornic (nevolnic) — 2 ; scutit — 3 ; scutit frati-său militar — 1 ; ertat — 8 ; birnic — 98 ; fiu de postelnic — 1 (sîrbul).

---

[45] Vezi nota 30.
[46] Vezi nota 12.

7. *Claca :* proprietar al aceştii moşii — 1 ; scutit — 5 ; ertat — 7 ; clăcaş — 107 ; clăcaş cu legătură de embatic — 1 (sîrbul).
8. *Meşteşugul*[47] *:* chirigiu — 5 ; neguţător de vite — 1 (sîrbul) ; toarce cu plată — 4 ; dogar — 3 ; morar — 1 ; cojocar — 1 ; dulgher — 2 ; rotar — 1 ; ispărvnicel — 1 ; croitor — 1.
9. *Pogoane lucrate :* 433.
10. *Beteşug :* 15.
11. *Cai :* 110.
12. *Boi :* 105.
13. *Vaci :* 184.
14. *Oi :* 628.
15. *Capre :* 62.
16. *Rămători :* 149.
20. *Stupi :* 419.
21. *Pruni :* 3760.
22. *Duzi* . 69.
24. *Pomet :* 191.

SATUL ODAIA TURCULUI (f. 447v.—453)

Proprietăreasă : Frusina[48]

1. *Nr. (familii) :* 70.
— *Nr. locuitori :* 237.
3. *Neamul :* 65 familii români (dintre care una catagrafiată împreună cu un arendaş) ; 2 familii greci (arendaşi) ; 3 familii ţigani.
5. *Vîrsta :* 1—95 ani.
6. *Birul :* cucoană 1 (proprietăreasa) ; călugăr — 1 (îngrijitorul aceştii moşii) ; preot — 1 ; ţărcovnic — 1 ; postelnic — 1 (grec) ; scutit fiind neputincios — 1 ; scutit pentru militar — 1 ; scutit — 6 ; birnic — 52 ; boieresc — 3 (ţigani).
7. *Claca :* îngrijitorul aceştii moşii — 1 (călugărul Hristanie) ; proprietară — 1 ; arendaş — 2 (greci) ; scutit — 7 ; clăcaş — 55 ; slujeşte la moşie — 1 (ţigan) ; slujeşte în curte — 2 (ţigani).
8. *Meşteşugul*[49] *:* ţărcovnic — 1 ; negustor — 2 (greci) ; slugă — 1 (familia de români catagrafiată alături de arendaş) ; rotar — 1 ; muncitor — 1 ; plugar — 54 ; toarce cu plată — 5 ; isprăvnicel — 1 (ţigan) ; bucătar — 2 (ţigani).
9. *Pogoane lucrate :* 244.
10. *Beteşug :* 1.
11. *Cai :* 77.
12. *Boi :* 59.
13. *Vaci :* 60.
14. *Oi :* 181.
15. *Capre :* 4.
16. *Rămători :* 60.
20. *Stupi :* 26.
21. *Pruni :* 1700.
22. *Duzi :* 19.

---

[47] Vezi notele 12 şi 24.
[48] Probabil este vorba de Eufrosina Stoeneasca.
[49] Vezi nota 24.

SATUL PRODULEŞTI (f. 454v.—465)

Proprietar : marele logofăt Mihalache Racoviţă

1. *Nr. (familii) :* 113.
— *Nr. locuitori :* 422.
3. *Neamul :* 100 familii români ; 1 familie sîrbi ; 12 familii ţigani.
5. *Vîrsta :* 1—70 ani.
6. *Birul :* boier logofăt mare — 1 (proprietarul) ; priot — 2 ; ţărcovnic — 1 ; diacon — 1 ; postelnicel — 1 ; patentar (necompletat)-lea glas — 2 ; scutit — 4 ; scutit de fiu-său militar — 1 ; militar slobozit din slujbă — 1 ; ertat — 1 ; birnic — 85 ; boieresc — 11 (ţigani).
7. *Claca* (ţiganii nu au completată această rubrică) : proprietar aceştii moşii — 1 ; scutit — 5 ; arendaş aceştii moşii — 1 ; ertat — 2 ; clăcaş — 91.
8. *Meşteşugul :* slujeşte la Bucureşti — 1 (proprietarul) ; cojocărit 1 — (arendaşul) ; scriitori — 1 ; neguţătorit — 1 (postelnicelul) ; cizmăria — 1 ; dulgheria — 2 ; căldărăria — 1 (sîrb) ; toarce cu plată — 2 ; plugar („plugăria") — 78 (printre care un preot şi diaconul) ; muncitor — 25 (şi un preot).
9. *Pogoane lucrate :* 798.
10. *Beteşug :* 10.
11. *Cai :* 212.
12. *Boi :* 85.
13. *Vaci :* 116.
14. *Oi :* 240.
15. *Capre :* 10.
16. *Rămători :* 127.
20. *Stupi :* 17.
21. *Pruni :* 940.
22. *Duzi :* 31.

SATUL GHINEŞTII DE JOS (f. 466v.—471)

Proprietar : serdarul Iancu Arioni

1. *Nr. (familii) :* 63.
— *Nr. locuitori :* 210.
3. *Neamul :* 61 familii români ; 2 familii ungureni (Ion U⟨sic !⟩, Gheorghe.
5. *Vîrsta :* 1—60 ani.
6. *Birul :* sărdar — 1 (proprietarul) ; patentar de al 5-lea clas — 1 ; birnic — 57 ; scutit — 2 ; scutit cu cartea stăpînirii — 1 ; scutit de fiu-său militar — 1.
7. *Claca :* proprietar aceştii moşii — 1 ; scutit — 2 ; clăcaş — 60.
8. *Meşteşugul*[50] *:* dulgheria — 2 ; toarce cu plată — 5 ; stupar — 1 ; plugar — 43 ; muncitor — 11.
9. *Pogoane lucrate :* 431.
11. *Cai :* 60.
12. *Boi :* 80.
13. *Vaci :* 66.
14. *Oi :* 107.
15. *Capre :* 4.
16. *Rămători :* 61.

[50] Vezi nota 24.

SATUL GHINEŞTII DE SUS (f. 472v.—478)

Proprietari : mănăstirea Găiseni şi medelnicereasa Catinca Merişescu (grecoaică)

1. *Nr. (familii) :* 84.
— *Nr. locuitori :* 304.
3. *Neamul :* 76 familii români + 2 locuitori români (Iancu şi Tudorache, băieţii medelniceresei Catinca Merişescu) ; 2 familii greci ; 5 familii ţigani „boieresc" + + 1 ţigancă (văduvă).
5. *Vîrsta :* 1—90 ani.
6. *Birul :* boer vtori logofăt — 1 (Iancu) ; boer vtori vistier — 1 (Tudorache) ; boer — 1 ; preot — 2 ; ţărcovnic — 2 ; sudit — 1 (grec) ; scutit de militar — 1 ; militar slobod — 2 ; ertat — 1 ; birnic — 67 ; scutit — 6 (ţigani).
7. *Claca :* proprietar — 1 (medelnicereasa Catinca Merişescu) ; arendaş — 1 (grec) ; arendaş aceştii moşii — 1 ; clăcaş — 81.
8. *Meşteşugul*[51] *:* condeiu — 1 (boier) ; neguţător — 1 (arendaşul grec) ; cioban — 1 ; chirigiu — 4 ; toarce — 5 ; plugar — 1 ; muncitor — 70.
9. *Pogoane lucrate :* 394.
10. *Beteşug :* 1.
11. *Cai :* 42.
12. *Boi :* 112.
13. *Vaci :* 87.
14. *Oi :* 410.
15. *Capre :* 6.
16. *Rămători :* 108.
17. *Bivoli :* 2.
20. *Stupi :* 49.
21. *Pruni :* 1325.
22. *Duzi :* 25.

SATUL PODUL RIZII (f. 479v.—481)

Proprietar : mănăstirea Dealu

1. *Nr. (familii) :* 30.
— *Nr. locuitori :* 110.
3. *Neamul :* 29 familii români ; 1 familie ţigani „mănăstiresc".
5. *Vîrsta :* 1—83 ani.
6. *Birul :* preot — 1 ; ţărcovnic — 1 ; boer pitar — 1 ; ertat — 1 ; scutit — 2 ; scutit de militar — 1 ; patentar de al 3-lea clas — 4 ; birnic 19.
7. *Claca :* arendaş — 1 (boierul pitar) ; scutit — 2 ; clăcaş — 27.
8. *Meşteşugul :* condeiu — 1 (pitarul) ; cioban — 8 ; muncitor — 16 ; cojocar — 1 ; plugar — 3 ; potcovar — 1 (ţigan) ; slujeşte la Bucureşti — 2 (băieţi ai ţiganului).
9. *Pogoane lucrate :* 173.
10. *Beteşug :* 2.
11. *Cai :* 19.
12. *Boi :* 42.
13. *Vaci :* 44.
14. *Oi :* 930.
15. *Capre :* 37.
16. *Rămători :* 67.

---

[51] Vezi nota 24.

SATUL BRANIŞTEA (f. 482v.—492)

Proprietar : mănăstirea Doamna Bălaşa [din Bucureşti].

1. *Nr. (familii) :* 136.
— *Nr. locuitori :* 486.
3. *Neamul :* 135 familii români ; 1 familie greci.
5. *Vîrsta :* 1—100 ani.
6. *Birul :* preot — 3 ; ţărcovnic — 1 ; boer — 1 (grec, arendaş) ; patentar al 3-lea clas — 1 ; patentar al 5-lea clas — 3 ; militar slobozit — 1 ; scutit de fiu-său militar — 1 ; birnic — 125.
7. *Claca :* scutit — 3 (preţii) ; arendaş — 1 (grec) ; clăcaş — 132.
8. *Meşteşugul :* zidar — 1 ; rotar — 1 ; chirigiu — 42 ; plugar — 49 ; muncitor — 42.
9. *Pogoane lucrate :* 550.
10. *Beteşug :* 15.
11. *Cai :* 232.
12. *Boi :* 96.
13. *Vaci :* 146.
14. *Oi :* 147.
15. *Capre :* 15.
16. *Rămători :* 213.
20. *Stupi :* 27.
21. *Pruni :* 1955.
22. *Duzi :* 118.
24. *Pomet :* 103.

SATUL DÎMBOVICIOARA (f. 493v.—499)

Proprietari : Răducanu Dămboviceanu, Grigorie Dămboviceanu, Enache Becerescu, Matache Săvulescu, Săftica Melisiani.

1. *Nr. (familii) :* 84.
— *Nr. locuitori :* 318.
3. *Neamul :* 80 familii români ; 2 familii sîrbi ; 2 familii ţigani.
5. *Vîrsta :* 1—95 ani.
6. *Birul :* boer — 4 (proprietarii) ; cocoană — 1 (proprietăreasă) ; preot — 1 ; ţărcovnic — 1 ; patentar de al 3-lea — 4 ; birnic — 71 ; boeresc — 2 (ţigani).
7. *Claca :* proprietar aceştii moşii — 1 ; proprietar — 4 ; scutit — 2 (preotul şi ţărcovnicul) ; arendaş clăcaş — 1 (probabil greşeală) ; clăcaş — 74 ; slujeşte în curte — 2 (ţigani).
8. *Meşteşugul*[52] *:* rotar — 6 ; chirigiu — 1 ; tabac (tăbăcar) — 2 (sîrbi) ; plugar — 35 ; muncitor — 33.
9. *Pogoane lucrate :* 466.
10. *Beteşug :* 3.
11. *Cai :* 41.
12. *Boi :* 134.
13. *Vaci :* 112.
14. *Oi :* 153.
15. *Capre :* 19.
16. *Rămători :* 295.
20. *Stupi :* 46.
21. *Pruni :* 1290.
22. *Duzi :* 106.
24. *Pomet :* 86.

---

[52] În dreptul nr. curente 1, 2, 3 (proprietari) textul este ilizibil, iar în dreptul nr. curente 4, 5 (proprietari) şi 83, 84 (ţigani) rubrica este necompletată.

SATUL TITUL (f. 500v.—513)

Proprietari : Matei Ştefănescu, Matache Săulescu, Catinca Dărascu

1. *Nr. (familii) :* 149.
— *Nr. locuitori :* 469.
3. *Neamul :* 138 familii români ; 11 familii ţigani (dintre care una catagrafiată alături de Matei Ştefănescu).
5. *Vîrsta :* 1—80 ani.
6. *Birul :* boer — 1 (Matei Ştefănescu) ; postelnic — 2 (Matache Săulescu şi arendaşul) ; cocoană — 1 (Catinca Dărăscu) ; preot — 3 ; patentar al 3-lea clas — 16 ; la neamuri — 1 ; birnic — 107 ; bucătar în curte — 2 (ţigani) ; ţigăniile Bistriţii — 8 (ţigani).
7. *Claca :* proprietar aceştii moşii — 2 ; proprietăreasă — 1 ; scutit — 3 (preoţii) ; arendaş — 1 ; moştean (moşnean) — 17 ; clăcaş — 117.
8. *Meşteşugul*[53] *:* ţărcovnic — 2 ; boiangiu — 1 ; croitor — 2 ; chirigiu — 2 ; cizmar — 3 ; cojocar — 3 ; mămular — 4 ; dulgher — 7 ; rotar — 2 ; dogar — 2; olar — 3 (Ivan sin Vasile, Vlad sin Neagu, Necolaie Vlad) ; isprăvnicel — 1 ; plugar — 78 ; muncitor — 26.
9. *Pogoane lucrate :* 684.
10. *Beteşug :* 5.
11. *Cai :* 131.
12. *Boi :* 196.
13. *Vaci :* 244.
14. *Oi :* 244.
15. *Capre :* 93.
16. *Rămători :* 334.
20. *Stupi :* 75.
21. *Pruni :* 2550.
22. *Duzi :* 72.
24. *Pomet :* 40.

SATUL SPĂLĂTURILE (f. 514v.—520)

Proprietari : Pârvu Hasan, Ioniţă Spălătoreanu, Măcolaie Arăpescu, Tudorache Şăinescu, Ştefan Măldărescu, preotul Licsandru sin Radu.

1. *Nr. (familii) :* 69.
— *Nr. locuitori :* 267.
3. *Neamul :* 59 familii români ; 1 familie ungureni (Achim sin Manea) ; 1 familie sîrbi ; 8 familii ţigani „boeresc".
5. *Vîrsta :* 1—80 ani.
6. *Birul :* sărdar — 1 (Părvu Hasan) ; baş bulucbaş — 1 (Ioniţă Spălătoreanu) ; postelnic — 1 (Măcolaie Arăpescu) ; preot — 3 ; diacon — 1 ; patentar al 5-lea clas — 10 ; birnic — 45 ; dorobanţ — 2.
7. *Claca :* proprietar — 6 ; clăcaş — 44 ; moştean — 17.
8. *Meşteşugul*[54] *:* tistu la Cinstita Cîrmuire — 1 (Ioniţă Spălătoreanu) ; dogar — 4 ; neguţător — 4 ; dulgher — 1 ; cizmar — 1 ; toarce cu furca — 1 ; plugar — 24 ; muncitor — 16 ; rudar — 6 (ţigani).
10. *Pogoane lucrate*[55] *:* 253.
11. *Cai :* 47.
12. *Boi :* 61.
13. *Vaci :* 58.
14. *Oi :* 20.
16. *Rămători :* 99.
21. *Pruni :* 2235.
22. *Duzi :* 24.
24. *Pomet :* 20.

---

[53] Vezi notele 12 şi 24.
[54] În dreptul proprietarilor şi preoţilor rubrica este necompletată.
[55] Numerotat greşit — rubrica 10 în loc de 9.

SATUL [COSTEŞTI][56] (f. 521v.—541)

1. *Nr. (familii) :* 275.
— *Nr. locuitori :* 805.
3. *Neamul :* 178 familii români ; 1 familie sîrbi ; 93 familii ţigani ; 3 familii neidentificate[57].
5. *Vîrsta :* 1—90 ani.
6. *Birul :* preot — 3 ; ţărcovnic — 1 ; diacon — 1 ; scutit — 6 ; birnic — 242 ; boeresc — 18 (ţigani).
7. *Claca :* arendaş — 1 (Enache Andreescu) ; scutit — 10 ; clăcaş — 243 ; sujeşte la moşie — 10 (ţigani) ; lucrează la boeri — 6 (ţigani) ; slujeşte la curte — 2 (ţigani).
8. *Meşteşugul :* prioţia — 3 ; diacon — 1 ; negustor — 1 (arendaşul) ; dulgher — 1 ; toarce cu plată — 6 ; plugar — 109 ; muncitor — 72 ; zidar — 2 (ţigani) ; vătaf — 2 (ţigani) ; herar — 15 (ţigani) ; ciurar — 29 (ţigani) ; biolar (bivolar) — 1 (ţigan) ; pieptănar — 1 (ţigan) ; cuţitar — 4 (ţigani) ; cantaragiu[58] — 2 (ţigani) ; dărăcar — 22 (ţigani).
9. *Pogoane lucrate :* 900.
10. *Beteşug :* 1.
11. *Cai :* 264.
12. *Boi :* 190.
13. *Vaci :* 303.
14. *Oi :* 888.
15. *Capre :* 267.
16. *Rămători :* 440.
17. *Bivoli :* 6.
18. *Măgari :* 12.
20. *Stupi :* 130.
21. *Pruni :* 2500.
22. *Duzi :* 6.
23. *Vii :* 3.
24. *Pomet :* 84.

SITUAŢIA CENTRALIZATOARE A PLĂŞII BOLINTIN

● **Nr. sate :** 42.
1. **Nr. (familii) :** 4541 (aici includem şi rubrica 3 — neamul), din care :
— 4074 familii români (din care : 61 familii ungureni ; 14 familii olteni) ; 414 familii ţigani ; 33 familii greci ; 16 familii sîrbi ; 1 familie muscali ; 3 familii neidentificate[59].

Situaţie în procente : 89,71% familii români ; 9,11% familii ţigani ; 0,72% familii greci ; 0,35% familii sîrbi ; 0,00022% familii muscali.

Deci avem situaţia exactă pentru 99,89% din total **.

● **Nr. locuitori : 16487**[60], din care : 1 locuitor turc ; 1 locuitor evreu.
5. **Vîrsta :** 1—120 ani.

---

[56] *Probabil* este vorba de satul Costeşti, important ca număr de locuitori şi întindere atît în vechime cît şi astăzi. Partea de sus a filei 521, care cuprinde (pe verso) numele satului şi primele trei familii, lipseşte. În urma acestei situaţii, nu putem indica numele satului, proprietarul şi nu putem da decît o situaţie *aproape* reală (98,91%) pentru rubricile : nr. locuitori, 3, 5, 6, 7, 8 şi 10.

[57] Vezi nota 56.

[58] Cel ce cîntăreşte greutăţi mari.

[59] Vezi nota 56.

** Prin total înţelegem cele 4541 de familii.

[60] Vezi nota 56.

6. **Birul**[61] : — *boieri — 55 (1,21%)*, din care : mare logofăt — 3 ; vtori logofăt — 1 ; paharnic — 2 ; stolnic — 2 ; postelnic — 14 ; fost postelnic — 1 ; postelnicel — 2 ; postelnicel cu sinet — 2 ; fiu de postelnic — 1 ; sărdar — 4 ; ficior de sărdar — 1 ; pitar — 1 ; pităreasă — 1 ; vtori vistier — 1 ; căminar — 2 ; căminăreasă — 1 ; boieri — 12 ; cocoană — 3 ; cu documente de neam — 1.

— *fețe bisericești și călugări — 124 (2,07%)*, din care : arhimandrit — 1 ; preot — 65 ; preoteasă — 2 ; diacon — 6 ; diacon fără slujbă — 1 ; diaconeasă — 1 : țîrcovnic — 25 ; paracliser — 3 ; cîntăreț — 1 ; călugăr (monah) — 6 ; călugăr schivnic — 2 ; monahie (călugăriță) — 6 ; călugăriță schivnică — 2 ; soră necălugărită — 2 ; dat la școala Bucureștilor pentru preot — 1.

— *arendași, negustori, patentari (meșteșugari) — 189 (4,16%)*, din care : arendaș — 2 ; negustor — 1 ; patentar — 184 (din care : patentar de al 2-lea clas — 2 ; patentar de al 3-lea clas — 55 ; patentar de al 4-lea clas — 1 ; patentar de al 5-lea clas — 33 ; patentar — 93 ; calfă — 1 ; numit calfă la patentași — 1).

— *ostași în armată și miliție — 56 (1,23%)*, (din care : polcovnic — 1 ; biv polcovnec — 1 ; postlujnic — 1 ; dorobanț — 19 ; căprar de dorobanți — 1 ; baș bulucbaș — 1 ; sluger — 1 ; militar în slujbă — 4 ; scutit pentru militar — 26 ; (scutit) dă în miliție — 1).

— *scutiți și iertați — 220 (4,84%)*, din care : scutit — 50 ; scutit cu sinet — 2 ; scutit pentru biserică — 3 ; scutit cu cartea stăpînirii — 1 ; scutiți deoarece slujesc în armată și miliție — 31 (din care : scutit pentru militar — 26 ; militar în slujbă — 4 ; (scutit) dă în miliție — 1) ; scutit de frati-său militar — 2 ; scutit de militar slobod — 7 ; scutit de fiu-său militar — 3 ; scutit fiind neputincios — 1 ; pă jumătate — 1 ; cu sinătu lui tată-său — 1 ; iertat — 56 ; iertat cu cartea stăpînirii — 1 ; iertat de comisie — 11 ; iertat de sat — 22 ; iertat cu carte domnească — 1 ; supus elinesc — 5 ; grec — 1 ; sudit chezarocrăiesc — 4 ; sudit inglizesc — 2 ; sudit vremelnicesc — 1 ; sudit — 1 ; nevolnic — 6 ; trecut nevolnic — 2 ; cu document — 1 ; slobod — 2 ; văduvă — 1 ; prost — 1).

— *birnici — 3351 (73,79%)*, din care : birnic — 3346 ; birnic în București — 3 ; birnic la Udubești — 1 ; birnic fugit — 1.

— *țigani robi — 241 (5,30%)*, din care : boieresc — 123 ; mănăstiresc — 3 ; mănăstiresc Cozia — 1 ; al Bistriții — 14 ; țigăniile Bistriții — 8 ; ai Mitropolii — 1 ; al statului — 47 ; rob al Văcărescului — 3 ; robi ai Brîncovencii — 28 ; rob al Lăcustencii — 1 ; ai Elincăi Brăiloaia — 8 ; ai căminarului Dumitru Polezu — 1 ; ai Spirii arendaș — 1 ; bucătar în curte — 2.

— *alte categorii — 43 (0,94%)*, din care : candidat (de învățător) — 3 ; spornic[62] — 31 ; proprietar — 1 ; la neamuri cu sinet — 1 ; la neamuri — 2 ; la cutie — 3 ; rumân — 2.

Deci avem situația exactă pentru 93,54% din total.

7. **Claca**[63] — *proprietari și arendași — 63 (1,38%)*, din care : proprietar al moșiei — 32 ; proprietăreasă — 7 ; băneasă — 1 ; proprietar pe o parte de moșie — 2 ; arendaș — 20 (dintre care 10 greci și unul sîrb) ; arendaș clăcaș (probabil greșeală) — 1.

— *oameni liberi — 49 (1,07%)*, din care : moștean — 48 ; moștean pă doă pogoane de pămînt ce are de zestre — 1.

— *clăcași — 2964 (65,27%)*, din care : clăcaș — 2950 ; clăcaș cu legătură de embatic — 1 (sîrb) ; clăcaș pă moșie moștenească — 2 ; clăcaș peste Argeș — 2 ; clăcaș pă altă moșie, Săvești — 1 ; clăcaș la Voinești, altă moșie — 1 ; clăcaș la Stănești — 1 ; clăcaș la Țigănești — 1 ; clăcaș pă altă moșie — 5.

— *scutiți și iertați — 208 (4,58%)*, din care : scutit — 161 ; scutit de proprietar — 13 ; scutit de arendaș — 6 ; ertat — 26 ; ertat de curte — 1 ; ertat de arendaș — 1.

---

[61] Vezi notele 6, 12, 24, 52 și 56.

[62] Vezi nota 22.

[63] Vezi notale 7, 12, 52 și 56.

— *fără clacă — 101 (2,22%)*, din care : fără — 4 (călugări) ; deocamdată fără clacă — 96 (ţigani) ; slobod — 1.

— *alte categorii — 41 (0,90%)*, din care : isprăvnicel — 1 ; epistat — 6 ; epistat al moşii — 1 ; îngrijitorul la mănăstirea Găiseni — 1 ; cu casa pă un pogon de pămînt ce are dă zestre — 1 ; pă locu bisericii cu casa — 1 ; rândaş — 3 ; birnic — 1 ; mănăstiresc — 2 (ţigani) ; lucrează la boier — 6 (ţigani) ; slujeşte la moşie — 11 (ţigani) ; slujeşte în curte — 6 (ţigani).

Deci avem situaţia exactă pentru 75,42% din total.

8. **Meşteşugul**[64] — *boieri, funcţionari, ostaşi, arendaşi — 48 (1,05%)*, din care : cu şederea la Bucureşti — 2 (proprietari) ; condeiu — 2 (boieri) ; scriitori — 1 ; logofăt (de moşie) — 1 ; ipistat de ţigani — 1 (sîrb) ; isprăvnicel — 6 (dintre care unul ţigan) ; isprăvnicel cu simbrie — 1 ; ocîrmuitor la Buzău — 2 ; prezident la Prahova — 1 ; slujbaş la Bucureşti — 7 (5 proprietari şi 2 ţigani) ; vătaf de mori — 1 ; vătaf de şănţări (?)[65] — 1 ; tistu la cinstita Cîrmuire — 1 (baş bulucbaş) ; ipistat — 2 ; dorobanţ — 1 ; dorobanţ de plasă — 5 ; slugă în curte, arnăut — 2 ; străjăr — 1 ; arendaş — 10 (dintre care 8 greci).

— *feţe bisericeşti — 30 (0,66%)*, din care : prioţia — 3 ; preoţi în slujbă — 8 ; slujba bisericească — 4 (preoţi) ; diacon — 1 ; cîntăreţ — 3 ; paracliser la Răteşti — 1 ; ţîrcovnic — 10.

— *meşteşuguri — 254 (5,59%)*, din care : bărbier — 1 ; boiangiu — 11 ; brutar — 3 ; căldărar — 4 (3 ţigani şi 1 sîrb) ; cărămidar — 15 (dintre care 13 ţigani) ; cimpoier — 1 ; cizmar — 7 ; cojocar — 22 ; croitor — 22 ; coase la haină — 1 ; dogar — 22 ; dulgher — 44 ; dulgher i morar — 1 ; lemnar — 4 ; morar — 13 ; olar — 22 ; rogojinar — 1 ; rotar — 43 ; tabac (tăbăcar) — 2 (sîrbi) ; zidar — 15.

— *negustori — 53 (1,16%)*, din care : argintăria — 1 (arendaş grec) ; băcan — 2 ; băcan abagiu — 1 ; bogasier — 10 ; cîrciumar — 8 ; geambaş — 1 ; hangiu cu han pe moşia sa — 1 ; măcelar — 1 ; mămular — 4 ; precupeţ — 3 ; negustor (neguţător) — 9 (dintre care 3 greci) ; negoţ de bucate — 1 ; negoţ de cai — 2 (arendaşi greci) ; neguţător cu rămători — 1 (sîrb) ; să neguţătoreşte cu vite — 3 ; neguţător de moşii — 2 ; surecciu (negustor) — 2 ; tutunar (?)[66] — 1.

— *plugari şi muncitori*[67] — *2850 (62,77%)*, la care mai putem adăuga 460 (10,12%)[68], din care : plugar — 1858 ; plugar i căruţaş — 2 ; muncitor — 905 ; plugari şi muncitori — 460[69] ; muncitoare cu furca — 1 ; (muncitor) cu mîinile — 2 ; muncitor văcar — 1 ; lucrător — 9 (dintre care 8 ţigani) ; toarce — 9 ; toarce cu furca — 31 ; toarce pă plată (bani) — 31 ; ţăpinar — 1.

— *ocupaţii legate de transport — 112 (2,46%)*, din care : cărăuş — 1 ; căruţaş — 1 ; chirigiu — 103 ; vizitiu — 7 (dintre care 5 ţigani).

— *ocupaţii legate de creşterea animalelor şi pădure — 27 (0,59%)*, din care : cioban — 15 ; cioban la alţii — 1 ; purcar (porcar) — 2 (dintre care unul ţigan) ; dohtor de spiţerie[70] — 1 ; pădurar — 2 ; stupar — 1 ; văcar — 3 ; vînător — 2.

— *slugi — 51 (1,12%)*, din care : doică — 1 ; fată în casă — 1 ; fecior — 1 ; îngrijitor — 1 ; rândaş — 35 (dintre care 33 ţigani) ; rândaş afară — 2 ; rândaş în curte — 1 ; slugă (slujnică) — 7 (dintre care unul ţigan) ; slugă la arendaş — 1 ; slujeşte la Cerneţu — 1.

— *ocupaţii exclusiv ţigăneşti — 159 (3,50%)*, din care : vătaf — 3 ; ciurar — 29 ; cuţitar — 4 ; dărăcar — 22 ; fierar (herar) — 52 ; pieptănar — 1 ; potcovar — 1 ; rudar — 6 ; trăistar — 2 ; cantaragiu[71] — 2 ; bivolar — 2 ; bucătar (bucătăreasă) — 5 ; slugă în curte — 15 ; slugă cu simbrie — 1 ; a Brâncovencii — 1 ; al vornicului Băleanu — 1 ; de vatră — 9 ; cobzar — 1 ; de vatră lăutar — 2.

---

[64] Vezi notele 8, 12, 20, 36, 37, 52, 54 şi 56.

[65] Vezi nota 34.

[66] Vezi nota 35.

[67] În marea majoritate a cazurilor este vorba de muncitori agricoli.

[68] Adaosul de 460 a rezultat procedîndu-se ca la nota 8 ; vezi şi nota 36.

[69] Vezi nota 68.

[70] Vezi nota 33.

[71] Vezi nota 58.

— *alte ocupații — 18 (0,39%)*, din care : cerșetor — 2 ; lăutar — 16 (dintre care 14 țigani).

Deci avem situația exactă pentru 79,29% din total, la care mai putem adăuga încă 10,12 procente[72]. Rezultă astfel, pentru această rubrică, o situație aproximativă pentru 89,41% din total.

9. **Pogoane lucrate** : 17 499.
10. **Beteșug**[73] : 402 (8,85%).
11. **Cai** : 2883.
12. **Boi** : 4068.
13. **Vaci** : 4346.
14. **Oi** : 16 773.
15. **Capre** : 1770.
16. **Rămători (porci)** : 6978.
17. **Bivoli** : 107.
18. **Măgari** : 17.
19. **Catîri** : 74.
20. **Stupi** : 3103.
21. **Pruni**[74] : 64 321.
22. **Duzi** : 2710.
23. **Vii (pogoane)** : 50.
24. **Pomet** : 2501.

Am vrea să subliniem în mod deosebit situația cu totul aparte, nu numai pentru județul Dîmbovița ci chiar pentru Țara Românească, a satului *Potlogi* care, prin variatele categorii ale meseriașilor, ne pune următoarea întrebare : Potlogii la 1838 sînt sat ,tîrg sau oraș ?

Catagrafia îl înscrie drept sat. Totuși, nu putem fi de acord cu aceasta. Un sat care la 1838 avea 10 bogasieri, 13 cojocari, 1 brutar, 2 băcani, 7 boiangii, 7 cizmari, 2 croitori, 1 bărbier și 1 măcelar nu mai era sat. Nici oraș nu putea fi avînd în vedere numărul foarte mare de familii ocupate cu munca agricolă (aproximativ 300 familii (diferența de 42 familii o putem considera ca ocupată în munci neagricole, mai ales în acest caz, din cele 420). Înclinăm să-i acordăm statut de tîrg sau mai corect de tîrg în plină formare.

Fenomenul Potlogi este demn de subliniat deoarece caracterizează acele moșii deținute de familii domnești, moșii ce serveau și ca reședință — în cazul nostru este vorba de familia Brîncoveanu și de palatul construit pe moșia Potlogi. Faptul este explicabil prin condițiile materiale și sociale datorate celor menționate mai sus, condiții care au imprimat o dezvoltare mult mai rapidă unei astfel de așezări în raport cu cele din jur.

Sperăm că studiul de față a demonstrat marea importanță a statisticii și pe plan istoric. Deși discipline autonome, istoria și statistica trebuie permanent împletite în folosul ambelor, iar din această simbioză, după cum ușor se poate constata, cea mai cîștigată este istoria sub aproape toate aspectele sale.

---

[72] Vezi nota 68.

[73] Vezi nota 56.

[74] La satul Cărpinișul de Jos din volumul I (f. 24v.—29) această rubrică este înregistrată cifra 21 000. Cum, evident, este vorba de o greșeală, am considerat la total, pentru acest sat, cifra de 2100.

DIE SOZIAL-ÖKONOMISCHE LAGE DES BEZIRKS BOLINTIN (KREIS DÎMBOVIȚA) WIDERSPIEGELT IN DER KATAGRAPHIE VON 1838

Obzwar die historische Statistik leider noch zu wenig in den Geschichtsstudien und -werken eingesetzt wird, ist ihre Bedeutung dadurch sehr gross, da sie ein wirklichkeitsgetreuses Herangehen an die Vergangenheit ermöglicht und zur gleichen Zeit ein breites Forschungsfeld deken kann.

In diesem Sinne stellt die 1838 in der Walachei zusammengefasste Katagraphie eine erstklassige Quelle für die Erforschung der ökonomisch-sozialen Verhältnisse in der ersten Hälfte des XIX. Jahrhunderts. Diese Behauptung ist nicht so gewagt, wie sie auf den ersten Blick aussehen könnte ; denn die Datensammlung wurde an Ort und Stelle vorgenommen, und zwar in einer verhältnismässig kurzen Zeitspanne wie es erforderlich ist.

Der vorliegende Beitrag ist der erste in einer Reihe, in der die zentralisierten statistischen Angaben für die Dörfer des Kreises Dîmbovița (in seiner damaligen verwaltungsmässigen Einteilung) veröffentlicht werden.

Wir sind dessen überzegut, dass das betreffende Material ein gutes Arbeitsinstrument für die Erforscher der nationalen oder örtlichen Geschichte, vor allem für die Zusammenfassung von Ortsmonographien, darstellen wird.

BIBLIOGRAFIE

1. I. A. Candrea și Gh. Adamescu — *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*, București, 1926—1931.
2. G. Retegan — *Primul recensămînt modern al populației și agriculturii Țării Românești,* în *„Din istoria statisticii românești. Culegere de articole"*. Direcția centrală de statistică, București, 1969.
3. Dr. H. Tiktin — *Dicționar român-german,* București, 1903.

PIETROȘIȚA LA MIJLOCUL VEACULUI AL XIX-LEA. HOTĂRNICIA DIN 1847

LONGIN S. VĂTĂȘESCU

La mijlocul veacului al XIX-lea o parte a satului Pietroșița era în stăpînirea boierului local Șerb Popescu. În 1847 la cererea acestuia este hotărnicită moșia ce o avea amestecată cu ceilalți săteni [1]. La această delimitare de hotare sînt chemați proprietarii ce aveau părți în acest trup de moșie sau cei ce veneau în atingere cu el : marele agă Dimitrie Belu, ce poseda moșiile Bezdead și Țîța ; Ilie Arsenescu din Șerbănești cu parte din Pietroșița numită Lunca ; moștenitorii Dinului Popescu cu Valea Lupului din Pietroșița ; moștenitorii lui Grigore Popescu cu moșie în Ciocîrlău, și Mitropolia, cu parte în siliștea satului.

Laturile de răsărit și miazănoapte ale acestui trup de moșie se învecinesc cu moșia Bezdead a lui Dimitrie Belu. Pentru verificarea hotarelor acestor laturi a fost cercetată și hotărnicia din 1838 septembrie 20 [2], cele două hotare corespunzînd.

Iată în mare hotarele acestui trup de moșie : *„despre miazăzi pă cursura Văii Bratiei în vecinătatea cu moșia Bezdead a boierului Belu, iar din coada văii tot cu acea vecinătate merge spre miazănoapte pe muchia Plaiului Lupului pînă în Valea Lupului și pă de acolea se ține pe cursul acestei vălcele spre apus iarăși în apa Ialomiței"*. Cele trei trăsuri au următoarele dimensiuni : cea de la răsărit 923 stînjeni, cea despre miazănoapte 1032 stînjeni, și ultima, despre miazăzi, 1237 stînjeni. Împărțindu-se la trei rezultă 1062 stînjeni, șapte palme, trei degete. Tot acest trup de moșie este alcătuit din $4,^1/_2$ moși : Vătășescu, Popa Grigore, Mușetescu, Golășilă și o jumătate Arzoiescu. La fiecare trăsură pentru un moș și jumătate corespund :

I	274 stînjeni	138 stînjeni
II	229 stînjeni	114 stînjeni
III	205 stînjeni	102 stînjeni

---

[1] Biblioteca Academiei R.S.R., CIXXV/116.

[2] Arhivele Statului, București — *mss. 686*, f. 412—413 v.

Urmează a se întocmi un tabel cu toţi părtaşii boierului Şerb Popescu, specificîndu-se în el cît aparţine fiecăruia şi din cine se trage. În această măsurătoare siliştea satului nu este inclusă : *„Siliştea satului nu intră în această măsurătoare şi sumă de stînjeni, care rămîne, a se stăpîni ca pînă acum“*.

Hotărînicia este foarte importantă, deoarece constatăm care erau proprietarii de moşii în Pietroşiţa la jumătatea secolului al XIX-lea şi îndeosebi împărţirea satului pe moşi.

LEGIUIREA AGRARĂ DIN 1851 ȘI APLICAREA EI ÎN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

CONSTANȚA MARIN

În urma înfrîngerii revoluției de la 1848 din Țara Românească, Rusia și Turcia și-au dat seama că pentru întărirea dominației asupra Țărilor Române, trebuia să consolideze puterea bierimii. Deși doreau această consolidare, problema agrară, problema principală a revoluției de la 1848, s-a impus în atenția celor două puteri, concretizîndu-se în articolul 3 al Convenției de la Balta — Liman, care hotăra crearea la Iași și București a două „comitete de revizie", cărora li se va încredința sarcina de a revizui regulamentele existente și de a „semnala modificările cele mai nimerite pentru a da administrației țării, regularitatea și unitatea ce i-au lipsit adeseori" [1].

Conform firmanului Porții, domnitorul Barbu Știrbei a numit Comisia de revizie care și-a început dezbaterile la 20 octombrie 1849 și și-a încetat activitatea la 31 ianuarie 1850. Legiuirea a fost publicată la 23 aprilie 1851. Noua legiuire a fost tipărită și difuzată la sate, dar ea nu intra în vigoare decît la 23 aprilie 1852 [2]. După intrarea în vigoare a noii legiuiri și prin Opisul domnesc din 27 mai 1852, Barbu Știrbei a ordonat ca pînă la 15 iulie 1852 toți proprietarii să-și formuleze în scris „condițiile sale pentru prisoasele de pogoane de orice fel de rodire sau pășune" [3].

O parte din proprietari s-au supus instrucțiunilor ministerului și au întocmit condițiile pentru prisoase, pe care intenționau să le impună clăcașilor.

Cazurile cînd condițiile au fost acceptate de clăcași și s-au încheiat învoieli sînt puține. În această perioadă sînt foarte frecvente în județ cazurile cînd locuitorii reclamau domnitorului abuzurile proprietarilor și arendașilor care îi sileau să încheie învoieli agricole. Astfel, locuitorii satului Gura Șuții, prin reclamația înaintată domnitorului, arătau că „ne-au silit de ne-au învoit într-un chip foarte mult asupritor și dărăpănător pentru noi sirimanii, întrucît nu știm ce să

---

[1] *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, I, București, 1888, p. 258—259.

[2] N. Iorga, *Viața și domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei*, p. 43—44.

[3] Arh. St. Buc., Min. de interne, Ad-tive, inv. 314, ds. 102/1852, f. 304.

ne mai facem"[4]. În urma cercetării făcute de cîrmuitor în satul Gura Suții, acesta raporta la 30 aprilie 1852 că locuitorii au toți trebuință de prisoase, iar arendașul le cere „prețuri foarte mari și mult mai urcate decît în anii trecuți", astfel din „arătură și fînețe din zece le cere patru"[5].

La o serie de moșii, proprietarii au încălcat prevederile legii cînd au încheiat învoieli și depus condiții. Astfel, la 10 august 1852, Cîrmuirea județului făcea cunoscut Departamentului din Lăuntru că „unii propritari tălmăcind rău sau neînțelegînd adevăratul duh al legiuirilor, propune învoieli și pentru locurile legiuite ce se dau clăcașilor de hrană, luîndu-le dijma și alte obligații la toți fără excepție", iar locuitorii „din puțina cunoștință au făcut învoieli care s-au pus în lucrare, amestecînd pogoanele de prisos cu cele legiuite ale lor"[6].

Asemenea încălcări ale prevederilor legii și astfel de condiții s-au depus la moșiile Fînta și Comățelu pentru perioada 1853—1858[7].

Cauza pentru care condițiile depuse atît pe prima perioadă (1853—1858), cît și pentru următorul period de 5 ani n-au fost acceptate de clăcași, rezidă din prevederile grele conținute în ele, la care se mai adaugă la unele moșii și abuzurile arendașilor. Astfel, la moșiile Lazurile și Comișani, administrația județului, trimite pe comisarul Marin Serghiescu pentru a rezolva neînțelegerile dintre locuitori și arendaș, care a descoperit că învoiala încheiată la 13 aprilie 1858 a fost iscălită de 107 locuitori din cei 260 locuitori ai satului[8].

În anul 1863 au expirat condițiile de învoială ale perioadei anterioare (1858—1863). Unii proprietari, pentru că nu intrase în vigoare noua lege agrară, au depus noi condiții de învoială mai apăsătoare decît cele ale periodului trecut. Astfel, la 8 martie 1863 arendașul moșiei Gura Șuții, Vasile Hristodolu, depune la cancelaria satului condițiile de învoială cu locuitorii acestei moșii, motivînd că „nu a găsit condițiile de învoială depuse pentru această moșie, de egumenul mănăstirii Nucet"[9].

Condițiile depuse de unii proprietari și arendași pe perioada 1863—1868, au fost anulate, odată cu intrarea în vigoare a legii de reformă agrară din august 1864 — expresia juridică a unei structuri capitaliste, menită să definească, să apere și să conserve relația capitalistă de proprietate, ajunsă dominantă, să lase loc în viitor tocmelilor, chiar consfințite de o lege specială.

---

[4] Ibidem, ds. 156/1851, f. 2—3.
[5] Vezi Anexe, doc. nr. 1.
[6] Arh. St. Buc., Min. de interne, Ad-tive, inv. 314, ds. 102/1852, p. 855.
[7] Ibidem, ds. 103/1852, f. 329—337.
[8] Vezi Anexe, doc. nr. 2.
[9] Vezi Anexe, doc. nr. 3.

ANEXĂ

DOCUMENTUL nr. 1

1852, aprilie 30, Gura Şuţii. Raportul înaintat de Cîrmuirea judeţului Dîmboviţa Departamentului din Lăuntru, în urma cercetărilor făcute la moşia Gura Şuţii, pentru a scoate la iveală abuzurile comise de arendaşul moşiei

„Cinstitului Departament din Lăuntru
Cîrmuirea judeţului Dîmboviţii

După porunca No. 3644, mergînd însumi Cîrmuitorul la s⟨atul⟩ Gura Şuţii şi adunînd pe toţi săteni⟨i⟩ faţă cu arendaşul, mi-au arătat cei din acest sat, că deşi cu zece zile mai nainte s-au fost făcut cercetare de subcîrmuitor ; şi s-a fost închiiat pricina prin împăciuire, precum prin raportu No. 3958 s-a supus C⟨institului⟩ Departament dar pînă acum nevăzîndu-să nici despăgubiţi, nici îndestulaţi la celelante pretenţii ale lor, am intrat din nou în cercetare şi am descoperit cele următoare :

1.iu. Pentru reţinerea în seamă a zilelor de clacă la socoteală, într-adevăr m-am încredinţat din bileturile înfăţişate de către unii dintr-înşii şi din mărturisirea cu jurămînt în frica lui Dumnezeu, că nu li s-au trecut toate cele lucrate în bileturi pentru care arendaşul a pus înainte că poate să va fi urmat din scăparea din vedere ⟨a⟩ atistatului său, spre îndreptarea acestora fiindcă vremea nu mă iartă a stărui mai îndelungat s-a orînduit într-adevăr cinovnic al Cîrmuirii în faţa locului a socoti cu amănuntul pă fiecare în parte şi a supune pe arendaş la despăgubire după dreptate.

Asemenea şi pentru cei ce le-a ţinut în seamă mai puţine zile la plug decît au făcut.

2.lea. Pentru ceia ce mai reclamă că ia supus la plată pentru legumele ce le-⟨a⟩ avut semănate în dosul caselor, găsindu-să unii dintr-înşii într-adevăr în această categorie şi cercetînd pricina au descoperit ca nefiind hotărîtă. Perifarea (sic) vetri⟨i⟩ Satului şi avînd curţi ale caselor cu întindere, arendaşul le-a măsurat şapte prăjini legiuite în locul ce l-au avut sterp rămînîndu-le grădinile în acest chip peste spaţiul scutit de legiuiri, o asemenea urmare deşi s-a găsit la prea puţini dintr-înşii, însă văzîndu-să ca o faptă de meşteşugăire păgubitoare dar, s-a dat poruncă a le întoarce înapoi ceia ce le va fi luat cu asemenea chip.

3.lea. Pentru livezile de fîn într-adevăr că s-au luat de la uni⟨i⟩, ce le-au avut la un loc mai bun în luncă dîndu-le legiuitele pogoane în altă parte, îndreptîndu-să la aceasta arendaşul că legiuirea noă nu-l supune a nu scoate pă săteni din locurile ce le-au avut pînă acum, precum asemenea şi pentru peticile de fîneţe şi arătură ce le-au unii curăţite din topor, asupra acestora rămînînd a da C⟨institul⟩ Departament dezlegare.

4.lea. Pentru reclamaţia unora între care intră şi o văduvă, că fără a avea legiuiţii patru trăgători, s-a apucat de clacă ca fruntaşi⟨i⟩, îndreptarea arendaşului a fost că le-a dat şi lor pogoane de fîneţe ca la fruntaşi, cercetînd însă, au dovedit că unii ca aceştia avînd vaci sau vite mărunte, şi prin urmare trebuinţă dă trei pogoane fîneţe, le-au cerut în catigoria de prisoase iar arendaşul făcîndu-şi interesul mult mai folositor, nu le-a primit asemenea propuneri ci ia trecut pentru acele pogoane în rîndul fruntaşilor, această urmare găsindu-să iarăşi neasemănată cu legiuirea i-a dezaprobat hotărîndu-se a se despăgubi de aceia ce le-a lucrat privindu-i ca fruntaşi deşi sînt numai vreo 3—4.

5.lea. În pricina erbăritului ce reclamă că le cere pentru mînzaţi, n-au dovedit nici o urmare aţăsătoare (sic).

Cea mai mare pricină de reclamaţie este însă că locuitorii, avînd toţi trebuinţa de prisoase, arendaşul în temeiul slobozenii noi⟨i⟩, legiuiri, le cere preţuri foarte mari şi mult mai urcate decît în ani⟨i⟩ trecuţi precum spre pildă din arătură şi fîneţe din zece le cere patru, şi cîte o zi de lucru pe pogon ; iar pentru

izlaz osebind pe cel de prisos peste pogoanele hotărîte pentru vitele legiuite, le pretinde pentru oricîte vite vor băga în acel loc fără epsepție (sic), cîte lei cinci de una, sau cîte lei doi și jumătate și osibit să-i mai facă fiecare sătean cîte opt zile de lucru cu vitele lor, iar ori care nu vor avea vite cu mîinile. După toată stăruința și îndemnările făcute arendașul a fost cu neputință a se îndupleca să primească prețul de lei 3 parale 30 pe care săteni⟨i⟩, se mulțumii a da de fiecare vită.

Văzîndu-se atît de strîmtorați, mai ales că această plată ajunge și pe vitele legiuite căci singuri ne-au arătat că vor primi să le plătească, asemenea fără nici o cîrtire nefiind ei obicinuiți a le mărgiini în legiuitele pogoane de izlaz.

Asupra acestor împrejurări de învoială, neavînd subtiscălitul nici un temeiu de vreo urmare, m'am mărginit numai a pune îndatorire arendașului a lăsa un drum slobod de patruzeci stînjeni pîn acest izlaz, că dacă vor voi să poată trece locuitori⟨i⟩, cu vitele la învecinatele moșii ; iar ei au rămas foarte nemulțumiți, căci li să pricinuiește mari anevoințe.

Aceasta fiind rezultatul poruncitei cercetări, să supune plecat C⟨institului⟩ Departamentul spre cuviincioasa punere la cale adăogîndu-se că s-a îndatorat arendașul a plăti și progonul subtiscălitului și al orînduitului cinovnic trimis în urmă, spre amărunta (sic) socotire a sătenilor, precum mai sus se arată.

Cîrmuitor N. Racoviță

M. Hristodoreanu

Anul 1852, luna aprilie 30."

Arh. St. Buc., Min. de Interne, div. Ad-tive, inv. 314, ds. 156/1851, f. 11—12.

DOCUMENTUL nr. 2

(1858, aprilie 13 — Comișani). Actul de învoială cu locuitorii din Comișani, depus de arendașul moșiei, Ghiță Vameșu, în numele proprietarului, Ion Micălescu, la cancelaria sfatului sătesc Comișani, județul Dîmbovița

„Înscris de învoială

Noi lăcuitori⟨i⟩ satului Comișani ce⟨i⟩ mai jos ne iscălim, după proprietatea dumnelui cruceru Ion Micălescu avînd în vedere legiuirea în ființă și poruncile înaltei stăpîniri, privitoare la drepturile reciproce dintre noi cu dumnealui proprietaru, după cum și condițiile ce ni s-au depus în cancelaria satului.

Adunîndu-ne și chibzuindu-ne ne-am hotărît ca să urmăm în cinci ani viitori de la Sfîndu⟨l⟩ Gheorghe viitoru înainte, condițiile de mai jos se vor însemna fiecare anume și după care am și intrat în a lor punere în lucru, fără vreo abatere, căci după smăcinările ce am avut și noi locuitori⟨i⟩ cu dumnealui proprietaru, învoindu-ne, orice parte a nu se va ținea de această legătură, vor fi răspunzători pagubii lor ce s-ar pricinui din asemenea împrejurare.

Art. 1-iu. Mai întîiu vom începe a ni să da pogoanele legiuite fi⟨i⟩ecărui, în două locuri multu trei, adică cele de arătură parte peste gîrlă și parte dinco⟨a⟩ce de gîrlă, care le vom avea neschimbate în cinci ani cele de fînu asemenea unde se va găsi de cuviință, cît și va mai putea adunate și legate unul de altu intrînd și ceva petice de crîng ce s-ar îmtîmpla printre ele, din care în anul acesta dintîiu nu vom da nici o dijmă și înurmă, după ce se vor regula, rămînînd la o parte⟨le⟩ trebuințele no⟨a⟩stre ni să va da tot nouă cu orînduială din partea proprietății, pentru care vom da precum mai la vale se arată.

Art. 2. Cele 22 de zile după legiuire, să le lucrăm în natură, după starea fiecăruia locuito⟨r⟩.

Art. 3. Pentru pristosul (sic) de izlazu ce avem deosebindu-să de acele al lăzurenilor pe în spatele de după Cinici, să avem a plăti dijma de fiecare vită mare în care intră şi cele de un an înainte peste cele legiuite cîte lei cinci de una oae⟨i⟩ sau capră în care intră şi miei doi, unu, cîte parale treizeci şi de rîmător cîte lei trei, să facem şi cîte un transportu de fiecare lăcuitoru la Bucureşti cu oricîte vite trăgătoare vom avea, iar la netrebuinţă ce le vom plăti pent⟨ru⟩ patru boi lei patruzeci şi pent⟨ru⟩ doi boi lei treizeci, dîndu şi cîte patru găini de fi⟨i⟩ecare locuitoru pent⟨ru⟩ trebuinţa
proprietăţi⟨i⟩.

Art. 4. Pentru otava miriştilor, a livezilor, după ridicarea fînului şi a porumbiştilor, după ridicarea productelor, vom plăti cîte lei doi de vită trăgătoare şi cîte parale treizeci de oae sau capră.

Art. 5. Din locurile de arătură legiuite, vom da dijmă cîte doăsprezece baniţe porumbu stuleţi bun, cu baniţa obişnuită de douăzeci doă oca de fiecare pogon şi cîte trei oca fasole, iar şi de pogon, adusă la conacul proprietăţii.

Cîndu se vor cere, folosindu-ne noi de coceni de dovleci şi de vremea cînd vom voi a le culege.

Art. 6. Din pogoanele legiuite de fîn, vom da din cinci una, iar altu nimicu.

Art. 7. Pentru oricîte locuri de prisoase ni să va da, din orice sămănătură vom pune pă ele să dăm din porumbu dijma îndoită şi din grîu asemenea, precum şi din locurile ce vor fi mîncate şi vom pune mei, să dăm din cinci una şi cîte patru zile cu mîinile de fiecare pogon, ce va voi a-l sădi.

Art. 8. Fiecare lăcuitor ce ardem varu pe această moşie pentru negoţul nostru, ne îndatorăm a plăti cîte lei do⟨u⟩oăzeci şi patru pă anu, fără altă îndatorire.

Art. 9. Pentru toate foloasele ce mai pri⟨i⟩mim peste cele de mai sus coprinse precum primăvărat vitelor, tăiatu de mărăcini pentru ogrăzile no⟨a⟩stre, pentru învelişu de ţipirig după marginile izlazurilor, nestricîndu-le din livezi şi papora, ne îndatorăm ca fiecare lăcuitor să lucrăm pă seama propriităţii, cîte un pogon de porumbu, adică : să-l arăm, să-l semănăm cu sămînţa no⟨a⟩stră, să-l săpăm de două ori, să-l culegem şi să-l aducem la pătulu propriităţii pentru care ni să va ţine cîte lei treizecipatru de pogon, folosindu-ne noi de coceni⟨i⟩ şi de dovleci⟨i⟩ se vor produce.

Pentru sămînţa şi prisos de muncă îndatorindu-ne însă fiecare a-l muncii la vreme, ca nu din lenevie să pricinuiască pagubă, că unii ca aceştia vor fi împlinitori, Iar la cîţi nu să vor ajunge asemenea pogoane vom plăti pentru nemunca unui pogon cîte un icuşaru.

Art. 10. Pentru un pogon de grădină de zarzavaturi, vom plăti cîte lei şaizeci în No 60, fără altă dijnă.

Art. 11. Cînd vor rodi prunii vom fi datori a protimisi propriitatea, dîndu-le cu zece lei mai jos la suta de vedre borhot, din ce⟨e⟩a ce se va face, ruptoare învecinatele moşii pe jumătate.

1858 apri⟨ili⟩e 13"

⟨Urmează 107 semnături ale locuitorilor din Comişani⟩

„Sfatul sătului Comişani

După rugăciunea ce au făcut cei dintr-această înscrisă învoială, prin chiar viul lor grai, că iscăliturile sînt adevărate, cu primirea şi mulţumirea lor. Se adeverează şi de sfat, cu punerea peceţii ca să aibă întocmai urmare.

L.S.

Ştefan Cristea
Badea Ştefan
Dumitru Păuna
Scri⟨itor⟩ I. Pascu

Deputaţi

Anul 1858 apri⟨lie⟩ 13"

Arh. St. Buc., Min. de interne. Div. Ad-tive, inv. 314, ds. 76/1859, f. 9—11.

DOCUMENTUL nr. 3

1863 martie 6, Gura Șuții. Condițiile de învoială cu locuitorii din Gura Șuții, depuse de arendașul moșiei, Vasile Hristodolu la Consiliul Comunei Gura Șuții, județul Dîmbovița

„Învoială

Fiindcă din partea Sf. Mînăstiri nu să află nici o condiție, prin care să reguleze chipurile învoirii între locuitori și arendași, care să servească în termenu arenduirii pe cinci ani, și prin contractu de orenduire se prevede lăsată la dispoziția subscrisului, a merge conform legiuirii proprietății, că cum mă voi putea învoi.

În puteria căreia subscrisul depune această învoială la consiliu comunei în conformitatea § 2 și 5 din zisa legiuire regulîndu-se în chipul următor.

1. Pentru locurile de arătură peste cele legiuite, fiindcă nu se află chiar pentru îndestularia subscrisului, care din locuitori va primi ⟨să că⟩ asemenea prisoase, va veni a le însemna în luncă, a scoate și răzo⟨a⟩re de mărăcini, și pentru care are a-mi da în arătură, din ceia ce s'o face, din cinci una, și de fiecare pogon cîte două zile cu mîinile și cîte doui pui de găină.

2. Pentru fiecare pogon de cositură, va da din două copiți una, și cîte trei zile cu mîinile de fiecare pogon.

3. Asemenia și pentru locurile de tutun imi va da de fiecare prăjină, cîte lei trei parale două.

Deci sau din trei șire unu, păsindu-le la curte.

4. Precum asemenia și pentru cînipă și in îmi va plăti de fiecare prăjină, cîte lei trei, parale douăzeci, sau chiar trei mănuși una, melițată însă.

5. Pentru prăjinile de prisos de prin grădinile din împrejurimea cas⟨i⟩ îm⟨i⟩ va plăti asemenea de fiecare prăjină, cîte lei doui parale zece.

6. Pentru vitele de prisos, are a primi de fiecare vită mare, cîte un pogon de izlaz pînă la No de 18 vite mari, socotindu-se dreptu șase oii o vită mare și mînzați doui unu, iar mieii intră în no. oilor. Și pentru aceste vite să-mi plătească, cîte lei cinci, de fiecare capu, și cîte o zi de lucru cu mîinile, sau după legiuire, sau de la răsăritul so⟨a⟩relui pînă la apus. Cîte o litră de unt⟨u⟩ și pentru două vite, un pui de găină, iar dacă va intra și — cele legiuite la trei vite, un pui.

7. Pentru cai im⟨i⟩ va plăti de fiecare calu cîte opstsprezece pentru cei de prisos, iar fiind și cei legiuiți cîte lei cinsprezece.

8. Voind însă după ridicarea bucatelor, să bage vitele atît cele de prisos cît și cele legiuite peste toa⟨tă⟩ întinderea moșii prin Suhatu de la Sperictu, cît și în cele din luncă îmi va plăti de fiecare vită mare cîte lei zece și o zi de lucru cu mîinile, peste toate vitele.

Iar pentru oii, va da de fiecare de cîte lei doui și cîte o litră brînză, iar cei ce au puține oii im⟨i⟩ va plăti cîte lei doui par⟨ale⟩ douăzeci de oae.

9. Pentru rîmători, îm⟨i⟩ va plăti asemenea, cîte lei două par⟨ale⟩ douăzeci de fiecare rîmător scutîndu-se cîte unu, pentru care va aduce limba și mușchiu.

10. Findcă locuitori⟨i⟩, să bucură dă cel⟨l⟩e mai sus descrise foloase, im⟨i⟩ va da de fiecare familie cîte trei pui de găină.

11. Voi fi slobod a băga în izlazu de prisos ⟨de se⟩ vor învoi, de nu se vor învoi și cu vitele legiuite, iar învoindu-se și cu acelia voi băga numai patrusute cincizeci vite mari și trei vite mărunte, spre a nu se mai plînge locuitori⟨i⟩, că nu au vitele lor ce să mînce precum au fostu anu trecutu.

12. Pentru duzi de prisos, va da din cinci una, iar din cei legiuiți, din zece unu.

13. Din pruni, meri, peri, nuci și gutui și altele îmi va da din zece unu.

14. Numărăto'ria vitelor mari va fi la Sfîntu Gheorghe, iar a vitelor mărunte la întîiu de iuniu.

15. Pășunăria lor însă va fi⟨i⟩ peste toată întinderea aceștii moșii de la Sfîntul Gheorghe și pînă la întîiu de marte.

16. Nu va fi slobozi locuitori⟨i⟩, a băga cînipa să se tope'scă în lacu fîntîni⟨i⟩ din islașu, informîndu-mă că din aceasta cauză, bînd vitele apă se bolnăvescu, căci la din contra, oricîtă cînipă să va găsi băgată, se va face contravent.

17. Adăogîndu-se că decă din locuitori nu se va istori la venirea socoteli⟨i⟩, a fiecăruia ași da drepturile proprietăți⟨i⟩, atunci toți acei datori, cu vite se va plăti, avînd sau încărcînd transporte la Giurgiu sau Olte⟨l⟩nița, țiinduli-se în se'mă prețurile de lei șase par⟨ale⟩ douăzeci de sută, ori cu douăzeci par⟨ale⟩ mai jos, după cum va plăti alții, iar cei cu mîinile va face zile prin brațu, oricîte im⟨i⟩ va trebui pînă se va răfui fiecare.

18. Vitele se va băga în luncă, însă la partia țarini⟨i⟩ și oricîte vite se va găsi fără clopote, să se ologească. Această învoială, va servi contorm contratului de arenduire, adică în cursu de cinci ani de astăzi înainte.

1863 martie 8

⟨Iscă⟨li⟩⟩ Arendași Vasile Hristodolu"

Arh. St. Buc., Min. de interne, div. Rural Comunală, inv. 319, ds. 194/1863, f. 5—6.

CONSIDERAŢII ASUPRA ECONOMIEI AGRARE ÎN JUDEŢUL DÎMBOVIŢA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

MIHAI NICULAESCU

Primii ani ai secolului nostru marchează o diversificare a activităţii economice în toate domeniile în România. Agricultura se menţine ca ramură economică de bază, produsele ei reprezentînd principalul articol de export şi principala sursă de venituri pentru stat. Se dezvoltă în acelaşi timp şi industria, legată în special de prelucrarea bogăţiilor solului şi subsolului. Petrolul devine principala bogăţie a ţării, tot mai solicitat pe pieţele străine, extragerea şi valorificarea lui producînd importante mutaţii în viaţa social economică a zonelor de extracţie. Este de altfel singura ramură industrială în care se încearcă şi parţial se reuşeşte prelucrarea superioară a materiei prime brute, unul din judeţele cele mai bogate din acest punct de vedere fiind şi Dîmboviţa.

Aşezat în zona Subcarpaţilor Meridionali, de-a lungul văilor Ialomiţa şi Dîmboviţa, judeţul era alcătuit la începutul secolului al XX-lea din 105 comune rurale şi 2 urbane, Bilciureşti, Găeşti, Ghergani, Văile Unite, Voineşti, Titu şi Tîrgovişte fiind cele 8 plase. Numărul comunelor dintr-o plasă varia între 13—16.

În cadrul judeţului Dîmboviţa se constată existenţa a două tipuri de activităţi economice : activităţi industriale-meşteşugăreşti şi activităţi agraro-meşteşugăreşti.

Baza economiei săteşti constituia agricultura, cele mai întinse suprafeţe de teren fiind cultivate cu grîu, porumb, orz, ovăz. Cultivat în special porumbul, în sudul şi centrul judeţului, producţia sa ajunge în 1903 la 25.750 tone pentru a scădea apoi brusc, în 1904 la 2.250 tone, datorită groaznicului flagel, care a fost seceta [1], autorităţile locale fiind obligate să aducă porumb din alte zone ale ţării pentru a fi distribuit populaţiei înfometate. Pe lîngă cereale se mai cultiva sfecla de zahăr, în comuna Braniştea, Băduleşti, Conţeşti şi Serdanu, tutunul la Dragodana, Ulieşti şi Pătroaia, cicoarea şi cartofii la Băduleşti. Apicultura era dezvoltată în comunele Picior de Munte şi Dragodana. În cantităţi mai mici se mai cultivau inul, cînepa, rapiţa, soia, meiul, fasolea, floa-

[1] „Dezbaterile parlamentare", nr. 8/1904.

rea-soarelui [2]. Grădinăritul se făcea în special în satele din jurul orașului Tîrgoviște și Găești.

Creșterea vitelor, altă ramură importantă, ocupa un loc de frunte, reprezentînd principala forță de tracțiune în efectuarea muncilor agricole și de hrană pentru populație. Diminuat considerabil în 1904, datorită secetei, numărul animalelor avea să sporească în anii următori. Se creșteau atît cornute mari cît și cornute mici, existînd comune întregi precum Gura Șuții, Crovu, Cobia, Moroieni în care ocupația principală a locuitorilor era creșterea animalelor. În orice caz, practicarea agriculturii și cultivarea cerealelor era strîns legată de numărul de animale, el aflîndu-se în strînsă interdependență cu productivitatea muncii. Importanța creșterii animalelor este reliefată și de numeroase tîrguri anuale sau săptămînale care se țineau la date fixe în județ, unele precum cele de la Răcari și Potlogi erau specializate în comerțul cu vite [3]. Nu existau crescătorii specializate pentru animale de rasă.

În zona de deal, de-a lungul văilor marilor ape care străbat județul se practica intens viticultura și pomicultura. În cadrul pomiculturii dominantă era cultura prunului, care ocupa peste 80% din suprafețele cultivate. Pentru îndeplinirea numeroaselor munci legate de cultivarea, recoltarea și valorificarea produselor, la munte, la deal și cîmpie, erau necesare numeroase unelte, începînd de la pluguri și terminînd cu mari instalații de exploatarea pădurilor. Mai simple în construcții, dar mai numeroase erau instrumentele folosite la cultivarea pămîntului și mai complexe din punct de vedere tehnic dar mai puține ca număr erau cele folosite în pomicultură și viticultură. Asupra acestui inventar analiza unor rapoarte și statistici efectuate cu ocazia expoziției naționale din 1906 ne duc la concluzia că pe lîngă introducerea unor mașini moderne de treierat, precum locomobile și treierătoare existau foarte multe unelte rudimentare, astfel că pe lîngă pluguri de fier apar foarte multe pluguri de lemn, pe lîngă căruțe cu osia de lemn, care cu osia de fier, pe lîngă mașini de tăiat nutreț și bătut porumb, grape cu mărăcini. În zona unde se practica pomicultura se constată existența unui număr impresionant de cazane de fabricat țuică, de ordinul zecilor, existînd familii care aveau și două-patru cazane, unele cu mențiunea că sînt „nemțești". Acolo unde existau terenuri viticole, pe scară largă se foloseau teascuri pentru vin și tot inventarul aferent de la cel mai simplu la cel mai complex.

Cea mai mare parte a acestui inventar agricol era produs de numeroși meșteșugari care profesau la sate diverse meserii, răspunzînd unor cerințe locale. Ei confecționau : unelte mai simple sau mai complicate, piesele mai mari și mai sofisticate, fiind procurate de la oraș, însă ele erau foarte rare. În cadrul acestei activități o pondere importantă o avea meșteșugul casnic, foarte dezvoltat în zona de munte, în comunele Moroieni, Pietroșița, Runcu, unde se valorifica în special lîna, produsă de marile turme de oi. Constatăm astfel că în comunele menționate se țeseau scoarțe, velințe, chilimuri, care erau vîndute pe

---

[2] Arh. St. Dîmbovița, Prefectura județului, dos. 3/1905.
[3] *Almanahul Dîmboviței*, 1912.

piețele din împrejurimi. Existau ateliere de țesătorie, mașini de scărmănat și dărăcit, piue, toate avînd drept scop prelucratul și valorificarea lînii. Pe lîngă meșteșugul casnic în zonele de cîmpie, la Odobești, Gheboaia, Olari, era dezvoltată producția de ceramică : oale, talere, ulcioare și chiar cărămida prelucrată în cuptoare speciale. Nici lemnul nu era scutit de prelucrare. Constatăm în comunele Pietari, Gemenea, Bărbulețu, activități de producție a uneltelor de lemn : donițe, ulcioare, scînduri, iar la Moroieni și Pietroșița, ateliere mari de scînduri. În Românești, sătenii de acolo se îndeletniceau în timpul liber cu confecționatul viorilor [4].

În comunele amintite, pe valea Dîmboviței, sau Ialomiței, se extrăgea piatra, care era folosită fie pentru construcții, fie arsă în cuptoare și transformată în var, existînd cuptoare de var în mai toate comunele. El era valorificat local și destul de des vîndut în țară.

Pe lîngă existența micilor ateliere meșteșugărești, pe moșiile marilor proprietari s-au ridicat primele fabrici, care valorificau bogățiile solului și subsolului. Este interesant că primele întreprinderi industriale apar în sate mai întîi și — ulterior se vor construi și în orașe, datorită existenței materiei prime din abundență și a forței de muncă ieftine. Mari moșieri, precum G. Grigorescu și Cîmpeanu ridică primele rafinării de petrol la Colanu și Aninoasa, iar altul, Grigore Gr. Cantacuzino, construiește o moară chiar pe moșia sa, la Băleni. Membri ai familiei lui Rizescu, vor amplasa o fabrică textilă cu războaie de țesut mecanice cu abur la Brănești. În sudul județului, la Slobozia-Moară se va ridica o cooperativă de lăptărie, cea mai mare din țară la acea dată, și o șuncărie la Podul Bărbierului.

Consecințele acestei intense activități economice aveau să fie din cele mai interesante. Pe de o parte se dezvoltă o pătură de comercianți care înființează numeroase cîrciumi și prăvălii ce ajung în cele mai depărtate colțuri ale județului. Putem astfel consemna la 1904 în comuna Moroieni existența unui comerciant de vite mici și proprietar, un cîrciumar și comerciant de turme de vite mici, doi comercianți de vite mici, cinci cîrciumari, o fabrică de cherestea cu abur. În comuna Moțăieni existau cinci cîrciumari, patru cîrciumari la Ţîţa, cinci la Runcu, doi băcani, 2 negustori de porumb, la Bela, 2 cîrciumari, iar la Bezdead erau 2 cîrciumari și băcani, un băcan, 8 cîrciumari, la Şerbănești-Poduri 10 cîrciumari, 1 cofetar, 1 pescar, 1 măcelar, 5 morari, 1 cîrciumar și bagasier, 2 cu cîrciumă și coloniale, la Cîndești, 4 comercianți, și fabricanți de băuturi spirtoase, la Pietrari, 1 comerciant de băcănie și brutărie, 3 comercianți de băuturi spirtoase, la Tătărani, 3 cîrciumari cu amănuntul, și 1 cîrciumar lucrînd singur [5]. Fără îndoială cîrciumile și comercianții de băuturi spirtoase erau cei mai numeroși, de unde și concluzia că acest comerț era foarte rentabil.

Activitatea economică în zona rurală a fost încurajată și de apariția băncilor populare, încurajate de liberali care prin capitalul financiar pus la dispoziția celor interesanți a contribuit la antrenarea unor

---

[4] *Ibidem.*

[5] Arh. St. Dîmbovița, fond Camera de comerț și industrie, Ploiești, dos. 6/1904.

oameni în activitățile de ridicare a unor stabilimente industriale, cum a fost cazul fabricii de sfoară de la Gura Foii. Numărul acestor bănci era destul de mare în județul Dîmbovița, ele situîndu-se pe locul al doilea cu 76 de bănci în 1904, cu un spital de 1.089.661 lei.

Fără a fi esențiale aceste bănci au stimulat activitatea economică în satele Dîmboviței și au favorizat o serie de moșieri și capitaliști ca pe lîngă agricultură să se ocupe intens de activități industriale și de exploatarea bogățiilor subsolului.

O altă consecință legată direct de exploatarea petrolului și a sării a fost proliferarea comerțului ambulant cu derivatele acestor bogății, la concurență cu comercianții oficiali în sate din afara județului. Comerțul ambulant devine o ocupație importantă a locuitorilor din Colanu, Gura Șuții, Cazaci, Sperieteni, care vînd ceară, lumînări și gaz, cei din Cornești comercializînd sarea.

Cea mai importantă consecință însă, cu implicații profunde asupra vieții sociale în perspectiva anilor a constituit-o antrenarea populației rurale la munca în întreprinderile industriale, din orașele Tîrgoviște și Găești, în schelele petroliere, în minele de cărbuni sau la exploatarea pădurilor. Numărul mare de sonde care săpau, al minelor nou apărute, necesitau un volum mare de forță de muncă pe care satele din împrejurimi l-au furnizat din plin. Apar astfel în Dîmbovița, primele nuclee proletare, care cu timpul se vor desprinde tot mai mult de munca cîmpului. În același timp se va accentua procesul de urbanizare al unor comune, ele transformîndu-se cu timpul în orașe, cum a fost cazul la Pucioasa și Moreni.

Din cele expuse pînă aici considerăm că la începutul secolului al XX-lea economia rurală din județul Dîmobiva s-a dezvoltat. S-a urmărit pe lîngă valorificarea produselor agricole și exploatarea bogățiilor naturale, antrenînd apariția primelor nuclee meșteșugărești la sate. În același timp activitățile comerciale-meșteșugărești au antrenat un număr mare de oameni, unii dintre ei devenind veritabili capitaliști.

RÉSUMÉ

Le commencement du XX-ème siècle marque une diversification des activités économiques. La mise en valeur des mines de charbon et du pétrole se développe de plus en plus.

Des nouveaux établissements industriels se fondent, on construit de nouvelles raffineries, le nombre des banques augmente, l'activité commerciale s'amplifie.

La population des villages est attiré de plus en plus par le processus de production. Les premiers organisations du prolétariat font leur apparition.

INAUGURAREA STAȚIEI C.F.R. BUCIUMENI

GABRIELA NIȚULESCU, ION CHIVESCU-BÎLBÎIE

În partea de nord a județului Dîmbovița, pe cursul superior al Ialomiței, se află comuna Buciumeni, compusă din 3 sate : Buciumeni (atestat documentar la 15 iulie 1577), Dealu-Mare (atestat la 19 mai 1572) și Valea-Leurzii (atestat la 6 august 1592). Așezate pe ambele maluri ale Ialomiței, primele două sate au beneficiat de existența vechiului drum comercial Tîrgoviște-Brașov, modernizat în ultimele două decenii ale secolului trecut. Construirea liniei ferate Titu-Tîrgoviște, în cele două etape (1884—1894) s-a continuat cu un alt tronson, pe distanța Pucioasa-Pietroșița. Inițial, administrația județului Dîmbovița a votat în anul 1905 construirea liniei ferate Pucioasa-Moroieni, studiile și măsurătorile de teren începînd în 1906. Între 1 aprilie — 1 iulie 1906, aceste studii au fost continuate de Ministerul Lucrărilor Publice, prin inginerul Constantin Georgescu. Alegîndu-se traseul 1, cel paralel cu rîul Ialomița, lucrările încep în toamna anului 1906 sub conducerea lui Elie Radu (care a executat și cele trei poduri metalice peste Ialomița, Ialomicioara și Țița) și în antrepriza lui S. Maimarolu. Mîna de lucru s-a recrutat dintre locuitorii satelor, dornici de a contribui la executarea mai rapidă a lucrărilor, în special cele de consolidare a terasamentului dinspre Ialomița. În ziua de 12 noiembrie 1912 s-a făcut inaugurarea stațiilor Pucioasa, Fieni, Buciumeni și Pietroșița (lungimea totală a liniei era de 13,679 km.), porțiunea Pietroșița—Moroieni (de 4,4 km.) fiind parțial executată. În stația Buciumeni, inaugurarea a avut loc în prezența locuitorilor din comună și a înaltelor oficialități venite special de la București. Să reconstituim acest moment, nu numai cu ajutorul documentelor de arhivă, dar și cu mărturia unui participant direct la eveniment, Constantin T. Savu din Buciumeni : „În ziua de 12 noiembrie 1912, în gara noastră trenul s-a oprit pentru prima dată și au coborît domnii Delavrancea, Victor Baranga, C. Georgescu și Elie Radu. I-au primit domnul primar Petre Georgescu și domnul notar Apostol Vasilescu, șeful stației de gară și doi veterani de la 1877, Ticu Banu și Ion Morărescu, (fig. 1 și 2), cu decorațiile pe piept și purtînd drapele tricolore". Persoanele menționate

la început reprezentau : Căile Ferate Române, Delavrancea fiind ministru, prefectul județului Dîmbovița și Ministerul Lucrărilor Publice, cei doi ingineri fiind proiectantul și executantul construcției. Bucuria locuitorilor era dublată și de cea a întreprinderilor de la Pucioasa și Tîrgoviște, inaugurarea căii ferate ușurînd considerabil transportul lemnului exploatat în pădurile din Buciumeni și Bezdead și al pietrei extrase din albia Ialomiței.

Pînă în anul 1918, stația a purtat denumirea de *Buciumeni* ; în 1916, odată cu instalarea aici a armatei germane, starea generală de nemulțumire a populației s-a accentuat, ajungîndu-se chiar la conflicte. Personalul gării fiind evacuat în Moldova, „oameni răi" — cum menționează rapoartele oficiale — au atacat clădirea stației : magazia gării, plină cu tărîțe, a fost spartă, iar clădirea stației devastată, astfel încît a făcut aproape imposibilă utilizarea în continuare. După revenirea autorităților românești, în 1918, clădirea a fost renovată și numele stației schimbat din *„Buciumeni"* în *„Țepeș-Vodă"*, aluzie la pedepsirea unor asemenea fapte în vremea voievodului Vlad Țepeș și avertisment pentru viitor.

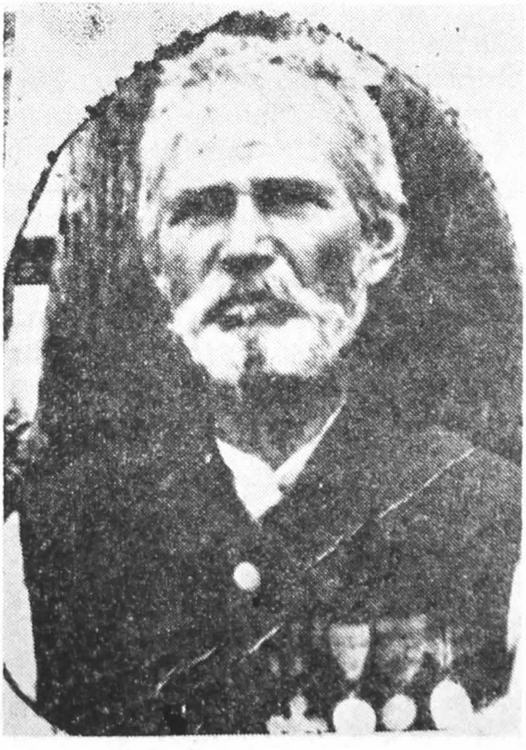

Fig. 1

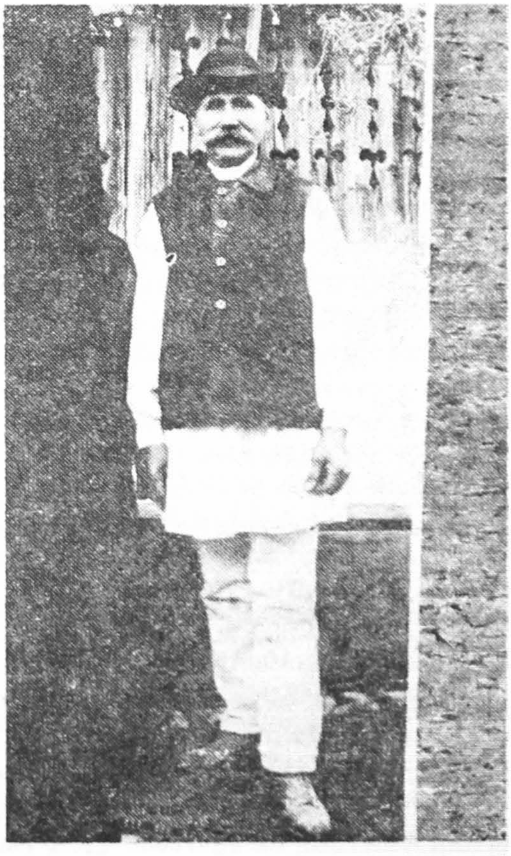

Fig. 2

ÎNFĂPTUIREA REFORMEI AGRARE DIN 1921 ÎN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

ELENA POPESCU

I. DESFĂȘURAREA LUCRĂRILOR DE EXPROPRIERE

Rezultat al acțiunii revoluționare a maselor populare, decretele și legile elaborate în anii 1918—1921 au creat și pentru țărănime posibilitatea satisfacerii unei vechi deziderat al său, împroprietărirea și, odată cu aceasta, ameliorarea situației grele pe care o avea.

Județul Dîmbovița avea în cuprinsul său zone de munte și deal, dar și importante întinderi de cîmpie, cu condiții prielnice pentru agricultură și o populație densă ocupată în această ramură de muncă. În condițiile cînd populația României se ridica în 1907 la 6.500.000 locuitori, județul Dîmbovița, alături de Prahova și Ilfov, constituia regiunea unde densitatea populației atinge maximul său [1]. În cele 116 comune de pe teritoriul județului grupate în 7 plăși (Tîrgoviște, Bilciurești, Ghergani, Titu, Găești, Bogați, Pucioasa) existau 47.704 familii, cu un total de 220.020 locuitori [2].

Ca și în alte părți ale țării și în județul Dîmbovița suprafețe mari de teren arabil erau deținute de moșierime, țărănimea fiind lipsită de pămînt sau avînd insuficient pentru a se putea întreține.

Este interesant de semnalat faptul că în județul Dîmbovița proprietarii de moșii se lansează și în domeniul industrial legat de exploatările petroliere. Repartiția nedreaptă a fondului funciar și-a pus din plin amprenta asupra condițiilor de viață ale țărănimii.

În cursul primului război mondial locuitorii din acest județ au trăit tragedia invaziei străine urmată de un întreg și necruțător cortegiu de suferințe: foamete, epidemii, impozite ridicate, distrugeri barbare, umilirea demnității umane. Toate acestea veneau să agraveze situația grea în care se aflau locuitorii satelor.

Asemenea țărănimii din întreaga țară, locuitorii din acest județ considerau că îmbunătățirea situației lor se poate realiza numai prin exproprierea marii proprietăți și trecerea pămîntului expropiat în mîinile celor ce-l muncesc. De aceea, legislația agrară din 1918—1921

---

[1] Dr. G. Ionescu, I. Popa-Burcă, *Harta agronomică a României*, Buc., 1907, p. 20.

[2] G. D. Scraba, *Starea socială a săteanului*, Buc., 1907, p. 16.

a deschis calea și pentru locuitorii județului Dîmbovița pentru rezolvarea celei mai arzătoare probleme a țărănimii — problema pămîntului.

Legiferată parțial în decembrie 1918, cînd a fost publicat decretul privind exproprierea unei însemnate părți a marilor moșii, reforma agrară și-a căpătat forma definitivă în iulie 1921 cînd a început aplicarea efectivă a exproprierii și împroprietăririi țăranilor.

O bună parte a terenurilor cultivabile deținute de moșieri în județul Dîmbovița au constituit obiectul lucrărilor de expropriere încă la începutul anului 1919. În ianuarie 1919, în comunele Văcărești, Nucet, Dragodana, Costești, Bilciurești, Comișani, comisiile au început exproprierea [3]. Conform decretului-lege din 16/29 decembrie 1918, comisiile locale de expropriere erau compuse din judecătorul de ocol, proprietarul moșiei și de un delegat al sătenilor, desemnat de ei sau numit de judecător, dintre fruntașii satului.

Comisiile locale fixau partea expropriabilă a moșiei. Prezența delegaților sătenilor în comisiile locale, ca și în alte comisii de expropriere și împroprietărire, dădeau acestora un caracter democratic și contribuia la combaterea tendințelor manifestate adeseori de instanțele agrare de a acorda cîștig de cauză marilor proprietari. Astfel, sătenii au intervenit direct sau prin delegații lor, ori de cîte ori exista pericolul ca moșierii să sustragă importante suprafețe de la expropriere. Cu toate că mulți țărani, delegați ai sătenilor au apărat în mod sincer revendicările locuitorilor pe care îi reprezentau în comisiile de fond, ei n-au reușit totuși să-și impună de prea multe ori punctul de vedere. Hotărîrile se adoptau în instanță pe bază de majoritate, iar în caz de paritate, votul președintelui era precumpănitor.

Existența unor comisii în care țăranii reprezentau întotdeauna o minoritate, crea premise ca hotărîrile să fie de multe ori în favoarea moșierilor. Acest mod de lucru genera conflicte între săteni și moșieri și îngusta cadrul de aplicare a reformei agrare.

Conform legilor de reformă agrară din 1921 au fost înființate o serie de organe de expropriere și împroprietărire. Ca instanță supremă în materie de reformă agrară a funcționat de la 28 octombrie 1922, Comitetul agrar. Această instanță era privită de țărani ca ultima posibilitate de a obține pămînt, de a avea cîștig de cauză în problemele în care aveau evident dreptate. În județul Dîmbovița s-a expropriat teren în 82 comune din 116 cît avea județul. Împroprietărirea s-a făcut în 80 comune, în 2 a fost amînată pînă la revizuirea lucrărilor de expropriere. În acest județ, numărul moșiilor expropriate a fost mare, deoarece moșiile erau mici și numeroase. De exemplu, numai în plasa Găești, în 16 comune au fost expropriate 30 de moșii, după cum urmează în tabelul de mai jos [4] :

[3] Arh. St. Dîmbovița, fond *Camera agricolă*, dos. 3/1919, f. 7.

[4] Arhivele Statului Dîmbovița, fond *Camera agricolă*, dos. 9/1939, p. 26.

Nr. crt.	Denumirea moşiei	Proprietar	Comuna	Anii exproprierii
1	Moşia Ragu	Constantin Pleşoianu	Ulieşti	1921—1929
2	Proprietatea M. R. Brătianu	M. R. Brătianu	Răscăeţi	1921
3	Moşia Drăghineasa	G-ral Mărdescu	Răscăeţi	1928—1941
4	Moşia Drăghineasa	Maria gral Damian	Răscăeţi	1920—1927
5	Moşia Greci	Societatea de Asigurări Dacia	Puntea de Greci	1919—1938
6	Moşia Broşteni	Ana N. Constantinescu	Puntea de Greci	1919—1937
7	Moşia Puroinica	—	Puţu cu Salcia	1919—1932
8	Moşia Pleşoianu	Constantin Pleşoianu	Ulieşti	1921—1929
9	Moşia Arinoaica	C. Rosti	Vişina	1929—1946
10	Moşia Hanul lui Pală	Pală Atanasiu	Vişina	1927—1934
11	Moşia Brătescu	Dumitru Brătescu	Croitori	1928—1945
12	Moşia Chirca	Tuţuianu	Cojocaru	1941
13	Moşia Borozi	Elena Enibaci Borozi	Cobia	1941
14	Moşia Mogoşani-Frasini	—	Mogoşani	1939
15	Moşia Mătăsaru	—	Mătăsaru	1931—1939
16	Moşia Teţcoi	Anton Zenide	Mogoşani	1928
17	Moşia Bosaca-Crînguşi	Proprietatea statului	Crînguri	1934
18	Moşia Casei rurale	Casa rurală	Costeşti Deal	1940
19	Moşia Bucuroaia	C. Comănescu	Costeşti	1929—1932
20	Moşia Puţu cu Salcia	Proprietatea statului	Costeşti	1919—1932
21	Moşia Ludeşti	Proprietatea statului	Căpşuna	1925
22	Moşia Mislea	Proprietatea statului	Căpşuna	1943
23	Moşia Dragodana	I. Hagi	Dragodana	1919
24	Moşia I. Hagi	I. Hagi	Ioneşti	1920
25	Moşia Poeniţa	I. C. Eustaţiu	Ioneşti	1939
26	Moşia Olănescu	Olănescu	Ioneşti	1921
27	Moşia Drăghicescu	Dr. Drăghicescu	Ioneşti	1926
28	Moşia Gral Borozi	G-ral Borozzi	Ioneşti	1924
29	Moşia Ghergheşti	Ioneşti-Palade	Ioneşti	1928
30	Moşia Hagi	I. Hagi	Gura Foii	1920

Din tabel reiese, de asemenea, că într-o comună erau mai multe moşii ; la Ioneşti erau 6 moşii, ce aparţineau proprietarilor : I. Hagi, I. C. Eustaţiu, Olănescu, Dr. Drăghicescu, G-ral Barozzi Ioneşti-Palade, expropriate într-un timp îndelungat din 1920 pînă în 1939.

În baza decretului 3697/1918, au fost expropriaţi în judeţ pînă în martie 1921 43.863,58 ha, rămînînd proprietăţii o suprafaţă cultivabilă de 21.064,26 ha. Din calculele Inspectoratului agricol reiese că aveau drept la împroprietărire 46.674 de familii ţărăneşti din care au primit pămînt 15.960, adică 1/3 [5].

După legea de reformă agrară din iunie 1921 şi pînă în 1922 situaţia terenului în urma exproprierii se prezenta după cum arată următorul tabel [6] :

[5] Arh. St. D-ţa, *fond Consilieratul agricol*, dos. 9/1921, f. 68.
[6] *Ibidem*, dos. 51/1922, f. 7.

Nr. crt.	Comuna	Satul	Teren expropriat		Total		Nr. împroprietăriți	Rezerve	
			Ha	a	Ha	a		Ha	a
1	Aninoasa	Aninoasa	21	—	21	—	—	21	—
2	Colanu	Colanu	26	25	26	25	5	15	—
3	Comişani	Matraca	33	—	33	—	28	8	—
		Comişani	1730	90	1420	70	249	352	20
		Lazuri	—	—	—	—	161	71	50
4	Săcuieni	Săcuieni	224	61	314	61	132	18	—
		Adînca	—	—	—	—	154	11	61
5	Văcăreşti	Văcăreşti	—	—	—	—	122	43	70
		Băjeşti	606	—	606	20	52	17	50
		Bungetu	—	—	—	—	36	12	—
6	Ocnița	Ocnița	147	07	147	07	165	19	57
7	Gura Ocniței	Gura Ocniței	15	—	15	—	28	1	—
8	Doiceşti	Doiceşti	682	08	389	86	135	322	36
9	Dragomireşti	Dragomireşti	248	73	258	—	96	65	50
10	Glodeni	Guşoiu	—	—	119	42	40	87	42
		Lăculețe	—	—	152	47	132	33	97
11	Lucieni	Ciurari	—	—	78	50	54	15	—
12	Răzvad	Răzvad	6	77	6	77	—	6	77
	Total				3588	85	1593	1122	10

Din tablou reiese că în 12 comune, cu 18 sate, au fost expropriate 3.588 ha, 85 a, și date unui număr de 1.589 de împroprietăriți, rămînînd în rezervă o suprafață de 1 122 ha și 10 a.

Mărimea lotului dat locuitorilor a variat de la o comună la alta, de la 1 ha la 3,50 ha. În aceeaşi perioadă mai existau în județ terenuri neexpropriate, ce cuprindeau păduri, izlazuri, teren arabil, însumînd o suprafață de 287.561,17 ha.

Teren arabil	169.299,44 ha
Izlazuri	14.466,53 ha
Păduri	107.795,20 ha
total	287.561,17 ha [7]

lipseşte din această situație suprafața ocupată cu vii, care, deşi a fost în repetate rînduri cerută de la „sindicatul viticol“ nu a fost trimisă. În acelaşi document se arată că pămîntul expropriat a fost în 1921 luat în stăpînire de 88 obşti de împroprietărire şi 3 comitete agricole. Pe lîngă aceste obşti mai existau în județul Dîmbovița 7 obşti de arendare, care cultivă 1995 ha, 4 obşti de cumpărare, cu 445 ha şi 4 cooperative agricole [8].

[7] Arh. St. Dîmbovița, *fond Camera agricolă*, dos. 2/1922, f. 45.

[8] *Ibidem*, dos. 2/1922, f. 46.

Arenda totală datorată de obşti, se ridică la 2.489.781 lei și a fost achitată aproape în întregime [9].

Între anii 1921—1924 au fost expropriate un număr de 150 moșii, ce însumau o suprafață totală de 36.498 ha, cu care au fost împroprietăriți 24.505 locuitori, așa cum reiese din tabelul următor [10].

Suprafața ha pe regiuni agricole	Tîrgoviște	Bilciurești	Ghergani	Titu	Găești	Bogați	Pucioasa	Total
	4.014	8.430	8469	7.236	6.553	1.071	725	36.498
Locuitori improprietăriți	1.325	2.727	2459	1.835	2.206	295	260	25.505

Din tabelul de mai sus, rezultă că țăranii au fost împroprietăriți în medie cu o suprafață de 1,5 ha.

Situația izlazurilor comunale, în urma exproprierii în județul Dîmbovița, pe regiuni agricole, pînă în 1923 se prezenta astfel :

Plasa	Izlaz		total
	Ha	a	
Tîrgoviște	239	31	
Pucioasa	59	51	
Bogați	—	—	
Bilciurești	257	20	
Găești	471	14	
Titu	1066	45	
Ghergani	193	50	
TOTAL [11]	2557	11	

După reforma administrativă din 1925, numărul regiunilor agricole crește de la 7 la 9, adăugîndu-se plasa Cobia și Nucet. Din datele statistice culese rezultă că suprafața județului Dîmbovița era în 1925 de 3.440 km. Numărul comunelor rurale crește de la 116 la 173 iar populația este de 255.914 locuitori. Numărul celor înscriși pe listele îndreptățiților la împroprietărire și a celor împroprietăriți a prezentat fluctuații însemnate și în 1925 și nu s-a stabilizat definitiv nici după această dată. Lucrările de expropriere continuă în 1925 în comunele : Jugureni, plasa Găești,

[9] *Ibidem*, dos. 2/1922, f. 45.
[10] *Ibidem*, dos. 39/1924, f. 22.
[11] Arh. St. Dîmbovița, fond *Camera agricolă*, dos. 51/1923, f. h.

pe moşia lui D. Bălescu, lucrare începută încă în 1919 [12]. În acelaşi an se face inventarul moşiei Ludeşti, comuna Căpşuna. În anul 1926 încep lucrările de expropriere pe moşia proprietarului dr. Drăghicescu, comuna Ioneşti, lucrări ce se prelungesc pînă în anul 1939 şi lucrările pe moşia Ragu, comuna Ulieşti [13].

În anii 1927—1930, documentele arată că au continuat lucrările de expropriere pe moşiile Drăghineasca, proprietar Maria Damian, comuna Răscăeţi, moşia Hanul lui Pală, proprietar Atanasiu, comuna Vişina, moşia Broşteni, proprietar Ana N. Constantinescu, comuna Puntea de Greci [14].

În anii crizei economice lucrările de expropriere şi împroprietărire au un ritm mai lent decît în perioada anterioară. Astfel, la 12 aprilie 1931 este expropriată o suprafaţă de 57 ha din moşia Dragodana [15], iar la 15 mai, sînt expropriate 145 ha din moşia Costăchioara [16].

Lucrările de expropriere continuă în anii următori crizei pînă în 1940. Procesul lent de desfăşurare a reformei agrare în judeţul Dîmboviţa se încadrează în ritmul lent de pe întreg teritoriul ţării, cauzele fiind asemănătoare. În ce priveşte plata pămîntului expropriat moşierii au căutat să obţină cît mai mult. „Viaţa agricolă“, organul societăţii agronomilor arată în martie 1921 că : „de la început proprietarii fără deosebire de partide politice şi-au arătat nemulţumiţi de preţuirea după tariful regional, dar s-au mîngîiat se vede, cu nădejdea tainică că se va schimba felul de preţuire de către Parlament“ [17].

Preţul la care se plătea pămîntul expropriat se fixa de Curţile de apel, care dăduse decizii favorabile moşierilor. În judeţul Dîmboviţa la 15 decembrie 1922, proprietarul moşiei Gura Ocniţei încasează de la un număr de 3 locuitori „suma totală de 1.377 lei pe 150 a“ [18], iar „45 locuitori din comuna Lucieni plătesc pînă în 1922 integral suma de 94.939 lei pe 68 ha“ [19].

Pînă la 30 decembrie 1934 s-au încasat de la locuitorii împroprietăriţi în judeţul Dîmboviţa suma de 35.430.796,33 lei, rămînînd în restanţă cu 6.894.555,85 lei [20].

Despăgubirile primite înlesneau moşierilor trecerea la o agricultură modernă dar frînau consolidarea situaţiei economice a gospodăriilor ţărăneşti create sau extinse prin reformă, despăgubirea reprezentînd pentru ţărani o mare povară.

---

[12] Ibidem, dos. 9/1945, f. 26.

[13] Arh. St. Dîmboviţa, fond. *Camera agricolă*, dos. 9/1940, f. 26.

[14] *Ibidem*, f. 27.

[15] *Ibidem*, dos. 14/1931, f. 8.

[16] *Ibidem*, f. 36.

[17] *„Viaţa agricolă“*, an XII, nr. 5 din 1 martie 1921, p. 133.

[18] Arh. St. Dîmboviţa, fond. *Consilieratul agricol, Agenţia 4, comuna Gura Ocniţei*, dos. 41/1922, f. 29.

[19] *Ibidem, Consilieratul agricol*, dos. 41/1922, f. 27.

[20] *Ibidem, Camera agricolă*, dos. 7/1935, f. 4—5.

Cu ocazia exproprierii în județul Dîmbovița s-au făcut numeroase abuzuri favorizate de colaborarea dintre autorități și moșieri care se sustrăgeau exproprierii prin diverse modalități, ceea ce a avut ca urmare numeroase procese ce au dus la prelungirea reformei, de exemplu: moșiile stăpînite în diviziune ofereau dreptul proprietarilor să-și rezerve fiecare în mod separat cota neexpropriabilă. Această stipulație a determinat pe proprietari să recurgă la avantajele motivate de ea și astfel un număr însemnat de proprietăți au apărut în fața instanțelor ca fiind lucrate în comun cu alte persoane. Aristide Blanc stăpînise pînă la război singur moșiile Horezu-Poienari, din comuna Dobrești, județul Dolj și Perșinari, județul Dîmbovița. El a revendicat însă instanțelor de fond o cotă dublă de teren la Perșinari, motivînd că această moșie a fost proprietate indiviză împreună cu Aurel Braier. După ce Blanc, asociindu-l pe Braier pentru a se sustrage exproprierii, obține o hotărîre, conformă cererii sale, intervine cu un nou recurs motivînd că moșia a aparținut în indiviziune la trei proprietari.

În decembrie 1923, Curtea de apel București a reformat hotărîrea instanțelor de fond și considerînd drept coasociat și pe Jana Mărculescu, i-a scutit de expropriere lui Aristide Blank o nouă întindere egală cu 150 ha cultivabile, cîte îi revenea celui de al treilea asociat. Sătenii au arătat că de fapt Aurel Braier ieșise din indiviziune încă de la 18 mai 1916 și că instanța supremă n-a luat în considerație actul de desfacere al asociației, ci ea s-a bazat numai pe declarațiile scrise ale proprietarului, că ei, sătenii, fiind săraci, n-au putut angaja avocat care să le apere cauza și că, deși fusese citată, legal în instanță, Casa centrală a împroprietăririi nu a răspuns, ceea ce a făcut ca țăranii să nu poată beneficia de împroprietărire[21].

Văduva de război din comuna Odobești—Dîmbovița, arată că, deși s-a expropriat moșia Sălcuța, a proprietarei Ecaterina Emil-Ghica, „a ajuns a împropritări cei din categoria I-a și femeile au rămas ca vai de ele fără nici un petec de pămînt avînd trei, patru, cinci copii. Cer ca această moșie ce a fost arendată de peste 30 de ani să fie expropriată în întregime, deoarece arendașii care vin pe moșie ne speculează într-un mod nemilos lăsîndu-se în sapă de lemn“[22].

Astfel, aplicarea pe teren a lucrărilor de expropriere în județul Dîmbovița a dus deseori la exproprierea unor întinderi inferioare limitelor înscrise în legile agrare. Proprietarii au încercat să uzeze de excepțiile legilor, o parte din ei reușind să rămînă în stăpînirea unor suprafețe întinse. Acest fapt s-a răsfrînt asupra operei de împroprietărire în județul Dîmbovița, determinînd ca un număr ridicat de țărani îndreptățiți să nu poată beneficia de pămînt.

[21] Arh. St. **București, fond *Comitetul agrar*,** 1921, județul Dîmbovița, dos. 91/1922, f. 73.
[22] Arh. St. Dîmbovița, fond *Camera agricolă*, dos. 10/1921, f. 262.

II. DESFĂŞURAREA LUCRĂRILOR DE ÎMPROPRIETĂRIRE

Operă de mare amploare, cu urmări pozitive pentru masele ţărăneşti, împroprietărirea poartă amprenta unei lupte de durată şi de intensitate diferită a ţărănimii, pentru a-i da un caracter cît mai larg şi pentru a înlătura toate încălcările dispoziţiilor legilor agrare care urmăreau să limiteze cadrul împroprietăririi şi exproprierii.

Prima măsură iniţiată pe linia împroprietăririi a constituit-o întocmirea tablourilor de îndreptăţiţi şi fixarea sătenilor în categoriile prevăzute de legi.

Aceste liste erau afişate la primăriile din comunele respective. Chiar de la început, în judeţul Dîmboviţa, ca şi aproape pretutindeni, această operaţie ce s-a realizat prin neincluderea tuturor celor cu drepturi pe liste şi prin înscrierea în locul lor a unora fără drepturi. Astfel, la 3 august 1921 inspectorul Max Popovici comunică Consilieratului judeţean Dîmboviţa, că în urma cercetărilor făcute la faţa locului în comuna Brezoaiele a constatat nereguli la împroprietărire şi că a aprobat anularea şi refacerea tablourilor cît şi întreaga lucrare de împroprietărire a acelei comune [23].

Cereri de revizuire a tablourilor de împroprietărire cer în acelaşi an locuitorii comunei Dobra, care sînt nemulţumiţi de modul în care au fost întocmite tablourile îndreptăţiţilor şi de pămîntul neproductiv primit. O asemenea cerere a fost adresată primului ministru în care se arată că : „încă din toamna trecută s-au făcut tablouri de împroprietărire, s-a fixat şi mărimea lotului de 4 ha din terenul slab şi neproductiv din această comună, din care urmează să se facă împroprietărirea, dar terenul cel mai bun a rămas proprietarului“ [24].

În continuarea cererii, aceeaşi autori cer să se aplice şi „dispoziţiunile articolului 86 cu privire la cei ce au fost acasă deoarece vedem că sînt puşi pe picior de egalitate, cu noi, demobilizaţii de război şi chiar trecuţi înaintea noastră, să primească mai mult pămînt“ [25].

Instanţele reformei chemate să înlăture ilegalităţile comise de organele locale la întocmirea tablourilor de împroprietărire departe de a le înlătura, adăuga la cele vechi altele noi, provocînd nemulţumirea ţăranilor faţă de autorităţi. După întocmirea tablourilor de împroprietărire urma parcelarea terenurilor ce se desfăşura într-un ritm lent datorită neregulilor făcute şi calităţii slabe a pămîntului. În anul 1922, în judeţul Dîmboviţa parcelarea terenurilor nu era terminată, mai existau 11 comune neparcelate şi anume : Colanu, Corneşti, Doiceşti, Dragomireşti, Glodeni, Lunguleţu, Ocniţa, Potlogi, Văcăreşti [26].

Din tabloul centralizator al fişelor de parcelare pe anul 1922 reiese că suprafaţa expropriată luată de bază la parcelare este de 33.988 ha şi pentru săteni fiind parcelată o suprafaţă de împroprietărire de 28.551,21 ha [27].

---

[23] Arh. St. Dîmboviţa, fond *Camera agricolă*, dos. 10/1921, f. 42, 150.
[24] Arh. St. Dîmboviţa, *fond Camera agricolă*, dos. 10/1921, f. 261.
[25] *Ibidem*, f. 262.
[26] *Ibidem*, dos. 103/1922, f. 410.
[27] *Ibidem*, dos. 103/1922, f. 411.

Împroprietărirea, aşa cum raporta Consilieratul judeţean Dîmboviţa, în luna august 1921, Ministerului Agriculturii şi Domeniilor, s-a efectuat în plasa Tîrgovişte în 12 comune, fiind împroprietăriţi un număr de 1.589 ţărani, cu o suprafaţă de 2.466 ha şi 75 a [28].

O situaţie de ansamblu asupra lucrărilor de împroprietărire în judeţul Dîmboviţa pînă în martie 1922 este dată într-un raport al Consilieratului judeţean către Ministerul Agriculturii în care se arată că s-au împroprietărit în cele 80 comune 14.339 locuitori, din 33.244 înscrişi în tablouri, cărora li s-au atribuit 29.484,70 ha, făcîndu-se şi 5.723 ha rezervă [29].

Aceasta înseamnă că pînă în martie 1922 au fost împroprietăriţi în judeţul Dîmboviţa 43% din locuitorii înscrişi în tablouri. Din dările de seamă prezentate de agronomii regiunilor agricole din judeţ, se constată că în 1922 în nici o regiune agricolă nu se terminaseră lucrările privind exproprierea şi împroprietărirea [30]. Aplicarea legii de reformă agrară continuă în 1923.

Din situaţia întocmită de Consilieratul agricol judeţean observăm că în cele 7 regiuni agricole „suprafaţa terenului defalcat pentru împroprietărire era de 36.408 ha, iar numărul îndreptăţiţilor de 37.128 [31]. Aceasta înseamnă că suprafaţa prevăzută pentru împroprietărire era mai mică decît era necesar pentru a satisface în totalitate îmdreptăţiţii cuprinşi în tablouri. Din acelaşi document rezultă că au fost împroprietăriţi 11.712 îndreptăţiţi, reprezentînd 31,5% din totalul lor, cu o suprafaţă de 24.386 ha, adică 67% din suprafaţa parcelată [32].

Odată cu repartizarea locurilor la ţărani începe şi distribuirea titlurilor de proprietate. În judeţul Dîmboviţa, în luna februarie 1923 se distribuiseră titluri la 230 locuitori iar în noiembrie numărul titlurilor definitive eliberate era de 2.720 [33].

Suprafaţa distribuită celor 230 locuitori era de 378,01 ha, pentru care percepţia a încasat suma de 662.959,18 lei [34].

Din situaţia întocmită privind mersul distribuirii titlurilor de împroprietărire definitive, se constată că numărul sătenilor trecuţi în tabloul de împroprietărire a crescut la 4.783 pînă la 30 noiembrie 1923 [35].

În judeţul Dîmboviţa au fost distribuite între anii 1922—1923, ţăranilor, prin împroprietărire şi locuri de casă, unde aceştia urmau să-şi întemeieze gospodăria.

Din tabel rezultă că aceste locuri proveneau cele mai multe din izlazuri şi rezerve [36].

---

28 *Ibidem*, dos. 10/1922, f. 170.
29 Arh. St. Dîmboviţa, fond *Camera agricolă*, dos. 2/1922, f. 44—45.
30 *Ibidem*, dos. 22/1922, f. 48.
31 *Ibidem*.
32 *Ibidem*.
33 *Ibidem*, dos. 22/1922, f. 245.
34 Arh. St. Dîmboviţa, fond *Consilieratul agricol*, dos. 22/1922, f. 10, 92.
35 *Ibidem*, fond *Serviciul agricol*, dos. 19/1924, f. 2.
36 *Ibidem*, dos. 19/1924, f. 3.

Comuna	Numărul locuitorilor împroprietăriți	Suprafețele luate din izlaz (ha)	Proprietatea teritoriului
Vulcana de Sus	29	40	din izlaz
Vulcana de Sus	40	5	din izlaz
Tătărani	88	—	disponibil
Potlogi	170	15	din izlaz
Lăculețe	19	—	din izlaz
Bolboci	95	15	din teren CAPS
Ionești	46	8	din izlaz
Ludești	48	8	teren CAPS
Morteni	124	15	din izlaz
Greci	119	11	rezerve
Cobia	12	10	rezerve
Titu	106	20	disponibil
Principele Mihai	10	10	disponibil
Găiseni	147	20	izlaz
Gheboieni	113	8	teren CAPS

Din tabloul centralizator întocmit în anul 1924 privind situația împroprietăririi constatăm că în cele 7 regiuni agricole ale județului, fuseseră împroprietăriți un număr de 11.107 țărani, cu suprafața de 24.502 ha, la care se adaugă 287 împroprietăriți prin Comitetul agrar, cu o suprafață de 467 ha. Numărul total al împroprietăriților pe 1924 era de 11.394, iar suprafața primită de 24.968 ha [37].

Dacă comparăm cu anii 1921—1922, se constată că numărul țăranilor împroprietăriți în 1924 scade, lucrările de reformă căpătînd un ritm lent de desfășurare. Cercetarea documentelor de arhivă arată că reforma agrară a continuat să se aplice și după 1924, nefiind pe deplin terminată nici în 1925. La 22 iunie 1925, după cum arată documentele, în comuna Ciupele „se făcea împroprietărirea unui număr de 37 locuitori cu o suprafață de 57 ha“ [38].

În cele 78 comune în care s-a făcut împroprietărirea în 1925 au primit 11.729 locuitori o suprafață de 24.357 ha pe care au plătit suma de 42.325.351 lei [39].

Împroprietărirea a continuat pînă în anul 1929 cînd în plasa Găești se făceau lucrări de împroprietărire pe moșia „Hanul lui Pală“, proprietatea lui Mitică Atanasiu din comuna Croitori, pe moșia Telești, comuna Telești, pe moșia Speriețeni, proprietatea lui Ulise Atanasiu, pe moșia Roșianca, proprietatea lui M. Brătianu, comuna Morteni, moșia Dragodana, proprietatea lui I. Hagi din comuna Dragodana [40].

Lucrări de împroprietărire au loc în același an și în comunele Perșinari [41], și Nucet [42].

37 Arh. St. Dîmbovița ,fond *Camera agricolă*, dos. 73 1924, f. 12.
38 *Ibidem*, dos. 10/1925, f. 10.
39 *Ibidem*, f. 24.
40 *Ibidem*, fond *Judecătoria Găești*, dos. 15/1929, f. 5.
41 Arh. St. Dîmbovița, *Consilieratul agricol*, dos. 22/1929, f. 38.
42 *Ibidem*, dos. 28/1929, f. 24.

În anul 1930 împroprietăririle s-au făcut mai mult prin desființarea unor rezerve și distribuirea lor țăranilor. Din cauza nedreptăților provocate la definitivarea împroprietăririi, a nemulțumirilor create în rîndul țărănimii, în urma excluderii de la împroprietărire a multor săteni și pentru că rezervele prin modul lor de exploatare se degradau an de an, Ministerul Agriculturii s-a văzut nevoit să ia măsuri pentru desființarea unora dintre rezerve, și distribuirea lor în proprietate individuală țăranilor. În aceste cauze trebuie căutată explicația legii din 7 iulie 1930 prin care se acordă preferințe la împroprietărire invalizilor, văduvelor și orfanilor de război. Potrivit dispozițiilor ei, pe terenurile ce urmau a se destina împroprietăririi provenite din aplicarea legilor agrare, din disponibilitățile „bunurilor mici" dn pămînturile rezervate personalului silvic și din orice rezerve rămase în proprietatea statului urmau a fi împroprietăriți cu preferințe invalizii, văduvele de război, orfanii, plus cei decorați cu Virtutea militară clasa I și a II-a și membrii Uniunii foștilor voluntari. Spre deosebire de legile de reformă agrară propriu-zise legea din 7 iulie 1930, pusă în vigoare de național-țărăniști, stabileau o procedură simplă de împroprietărire : drepturile țăranilor erau aprobate de Consilieratele agricole, iar tabelele primeau forma definitivă în urma avizului Ministerului de resort, fără să mai fie necesară hotărîrea instanțelor judecătorești. Legea de preferință n-a rezolvat problema împroprietăririi, aceasta rezultă din numărul redus de beneficiari ai ei în raport cu totalul celor ce trebuiau să beneficieze de pămînt. Totuși, prin intermediul legii s-au înlăturat în unele comune o serie de conflicte izvorîte din retrocedarea unor terenuri foștilor proprietari, din excluderea de la împroprietărirea unor țărani și din alte cauze.

În anul 1932 lucările de împroprietărire sînt semnalate de documente pe moșia Pleșoianu din comuna Puțu cu Salcia iar în 1933—1934 pe moșia Bosaca-Crîngurși, proprietar Anton Zenide din comuna Mogoșani.

Împroprietărirea continuă și în 1939, astfel pe moșia Olănescu aparținînd proprietarului I. C. Eustațiu și moșia Gral Borozzi aparținînd lui dr. Drăghicescu, comuna Ionești, au loc lucrări de împroprietărire. În anul 1940, moșia Bucuroaia, aparținînd Casei rurale, din Costești Deal, este împroprietărită țăranilor din această comună [43].

Prin aplicarea lucrărilor de reformă agrară nu au putut beneficia de pămînt toți țăranii îmdreptățiți datorită pămîntului puțin. Cea mai mare parte a celor împroprietăriți au primit întinderi insuficiente de teren, de pe urma cărora nu și-au putut asigura independența economică. Așa cum rezultă din Certificatul nr. 207 din 13 martie 1925 eliberat de Primăria comunei Bilciurești, județul Dîmbovița, „țăranul Constantin Ghiță înscris pe tabloul de împroprietărire al acestei comune la nr. 22 nu a fost împroprietărit întrucît nu a fost teren suficient" [44].

Deoarece mulți țărani rămăseseră neîmproprietăriți din cauza lipsei de teren, cercurile conducătoare au încercat soluții pe linia colonizării acestora cu pămînt din alte județe. În acest sens Casa Centrală a Împroprietăririi prin Direcția funciară și cadastru au luat o serie de măsuri în vederea colonizării : alegerea locului și mărimea vetrelor de

---

[43] Arh. St. Dîmbovița, fond *Camera agricolă*, dos. 9/1939, f. 26.
[44] *Ibidem*, fond *Consilieratul agricol*, dos. 35/1925, f. 17, 20.

sat, parcelarea terenurilor disponibile, alegerea îndreptățiților destinați colonizării, înlesnirea transportului și a așezării lor în satele noi ce se crează, ajutîndu-i cu materiale de construcție și semințe.

În anul 1922 se înregistrează cereri de împroprietărire prin colonizare în alte județe a locuitorilor din comunele : Gemenea, Voinești, Cîndești, care arătau că zona în care locuiesc ei este o zonă deluroasă, cu puține pămînturi expropriate și cer împroprietărirea în județul Ialomița [45]. Deși o serie de țărani din județul Dîmbovița doresc a se coloniza în alte județe, unde se află mai mult pămînt disponibil, mulți refuză colonizarea în județul Constanța, deoarece este prea departe. Astfel, primarul comunei Comișani, comunica la 14 octombrie 1923 că în comună „deși au rămas țărani fără pămînt, refuză a se coloniza în județul Constanța" [46]. Același refuz se semnalează și în comuna Bilciurești, unde 13 locuitori împroprietăriți în județul Constanța nu vor să primească pămîntul repartizat prin colonizare „motivînd că este prea departe" [47].

Totuși, un număr restrîns de țărani din comunele Vulcana Pandele, Finta, Brănești, Sotînga, Poiana de Jos, Ludești, Cătunu, Bărbulețu, Mălăieni, acceptă colonizarea în județul Constanța [48].

Numărul mare este al țăranilor care cer colonizarea în județele Ilfov, Teleorman, Vlașca, mai apropiate de județul Dîmbovița. Deoarece cei mai mulți vor a se coloniza în județul Ialomița, încep a se consemna abuzuri ce se săvîrșesc în legătură cu această problemă. Locuitorii din comuna Suța Seacă reclamă că li s-a pretins mită, în bani și cereale pentru a le înlesni colonizarea în județul Ialomița [49].

În urma cererilor repetate sînt aprobați de Comisia Centrală a Împroprietăririi — Direcția funciară a fi colonizați în anul 1924, un număr de 614 țărani din comunele județului Dîmbovița [50]. Deși sînt cereri pentru colonizări, totuși țăranilor dîmbovițeni le este greu să-și părăsească satul natal. Ziarul „Țăranul Dîmboviței" din 17 aprilie 1924 scria : „Dați-ne pămîntul făgăduit, nu vrem să plecăm în colonii, ne este drag căminul și pămîntul strămoșesc din satul nostru ; aici avem îngropați părinții și străbunii noștri, cărora trebuie să le îngrijim mormintele" [51].

Deoarece reforma agrară nu rezolva necesitățile țărănimii, în paralel cu aceasta se practica sistemul muncii în dijmă, învoirile agricole constituind cea mai grea formă de exploatare a țăranilor.

În primii ani postbelici, înainte ca țăranii să devină proprietari pe o parte din moșiile expropriate regimul muncii în dijmă intrase în criză. Se înregistrează la țărănime tendința de a impune transformarea rentei în produse în rentă în bani care era mai avantajoasă. Locuitorii comunei Gura Foii arendau pămîntul pentru cultura ovăzului și plantelor furajere la prețul de 60 lei/ha [52].

---

[45] Arh. St. Dîmbovița, fond *Consilieratul agricol*, dos. 2/1922, f. 146.
[46] *Ibidem*, dos. 14/1923, f. 29.
[47] *Ibidem*, dos. 33/1924, f. 158.
[48] *Ibidem*, dos. 15/33/1923, f. 45, 50, 54.
[49] *Ibidem*, dos. 5/1923, f. 711.
[50] Arh. St. Dîmbovița, fond *Consilieratul agricol*, dos. 21/1925, f. 13, 19, 32, 36, 39, 44, 65, 72.
[51] Ziarul *„Țăranul Dîmboviței"*, Tîrgoviște, anul II, 17.04.1924, p. 2.
[52] Arh. St. Dîmbovița, fond *Consilieratul agricol*, dos. 25/1923, f. 62.

În anul 1924, 87 locuitori din aceeași comună au arendat teren din izlazul comunei pe care l-au însămînțat cu lucernă în suprafață de 19,4 ha [53]. Un număr de 24 țărani din comuna Crovu, satul Ziduri, au arendat 63 ha [54]. În cadrul învoirilor agricole se încheiau contracte cu clauze ce se diferențiau de la un contract la altul, cu obligații diferențiate de la o regiune la alta și de la un sat la altul.

Acest lucru rezultă din comunicarea din 25 noiembrie 1922, adresată Ministerului Agriculturii și Domeniilor, în care se arată că : „Cuantumul dijmei este una și una, arenda în bani de la 100 la 1.200 lei/ha ; pentru grădinile de zarzavat 360 lei/ha, 180 lei pentru locurile de luncă, 140 lei cămine de casă iar pentru loturile mai puțin productive, 90 lei/ha" [55].

În aceeași comunicare din 25 noiembrie 1922 Consilieratul agricol județean comunica Ministerului că în județul Dîmbovița se practică învoieli în dijmă simplă, în bani, și învoieli pentru izlaz [56]. Țăranii proprietari de pămînturi din comuna Costești Dîmbovița, prin învoiala agricolă încheiată cu proprietarul din comună se obliga a lucra cu ziua sau cu măsura diferite munci agricole conform prețurilor convenite și notate mai jos [57].

Nr. crt.	Natura muncilor	Lei	Prețul	
				bani
1	Hectarul de grîu secerat și clăit	600		—
2	Ziua cu căruța la mașina de treierat	120		—
3	Ziua cu palmele la mașina de teierat	30		—
4	Ziua cu palmele la orice munci	30		—

iar în învoiala agricolă încheiată cu același proprietar la 1 martie 1923 se arată că :

— hectarul de ogor 160 lei
— hectarul grăpat cu grapa de fier 80 lei
— hectarul semănat cu mîna 20 lei
— hectarul de grîu secerat cu secera legat snopi și clădiți jumătăți 160 lei
— căratul snopilor după un hectar la mașina de treierat și descărcați în batoză 80 lei
— ziua cu căruța cu doi boi la mașina de treierat 60 lei
— ziua cu căruța cu doi boi la orice alte munci 60 lei
— ziua cu palmele la mașina de treierat 20 lei
— ziua cu palmele la orice alte munci [58] 10 lei

[53] *Ibidem*, dos. 44/1924, f. 21, 22.
[54] *Ibidem*, dos. 50/1924, f. 2.
[55] Arh. St. Dîmbovița, *fond Consilieratul agricol*, dos. 31/32/1923, nepaginat.
[56] *Ibidem*, nepaginat.
[57] *Ibidem*, dos. 5/1923, f. 104.

În dorința de a avea pămînt pentru lucru o parte din locuitorii județului Dîmbovița au încheiat învoieli agricole cu proprietarii de moșii din alte județe. Astfel, țăranii din comuna Izvoarele, Voinești, încheie învoiala agricolă cu arendașul moșiei Bora Filipescu, situată în comuna Bora, plasa Slobozia, județul Ialomița, obligîndu-se a lucra cu palmele, ziua fiind plătită pentru bărbați cu 24 lei, iar pentru femei cu 20 lei [59].

De asemenea țăranii din comuna Butoiu încheie învoială agricolă cu N. G. Cantacuzino, proprietarul moșiei Soimul din județul Teleorman. În contract se arată că : „ziua cu palmele la orice muncă va fi plătită la bărbați cu 15 lei, iar la femei cu 13 lei, iar minorii după vîrstă și muncă“ [60].

Cu unele modificări, și învoiala agricolă dintre proprietarul din comuna Moltezi, județul Ialomița, pe de o parte cu țăranii muncitori de pămînt semnați în contract și domiciliați în comuna Mănești-Dîmbovița, pe de altă parte, se arată prețul zilei muncă cu brațele la secerat, treierat și celelate munci agricole pentru bărbați, băieți de la 18 ani în sus, femei voinice și fete [61].

Regimul munci în dijmă a influențat nemijlocit dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste în agricultură. Cu ocazia împroprietăririi pe baza legilor de reformă agrară și în județul Dîmbovița s-au făcut numeroase abuzuri, favorizate de colaborarea dintre autorități și moșieri în excluderea de pe tablouri a țăranilor îndreptățiți, parcelarea terenurilor, în împroprietărirea țăranilor cu locuri neproductive și mai mici decît prevedea legea.

Aceste abuzuri au avut ca urmare numeroase procese ce au durat ani de zile și au dus la prelungirea lucrărilor de reformă.

Astfel, 14 femei văduve de război, domiciliate în comuna Mogoșani, cătunul Văcăreasca, plasa Găești, împovărate de familie grea, cu cîte 3—8 copii mărunți în viață, muncitoare, și sărace fără pămînt de existență, astăzi se văd scoase de pe moșia lui Suțu unde au muncit pînă în prezent dîndu-se acest pămînt altor persoane străine, oameni din satul Tețcoi, care au sărit peste moșia lui Zenide, proprietarul acelui sat [62].

Cereri de revizuire a lucrărilor de împroprietărire cer văduvele și orfanii de război, din comunele Mogoșani, Văcărești, Găiseni, Cobia, Lunguleţu, Mătăsaru, Dobra, Serdanu, Cuparu, Bilciurești, arătînd că pînă în anul trecut, 1922, „au avut cîte 1 pogon, iar în anul acesta li s-a luat și această mică bucată de pămînt și li s-a dat altor oameni care pot mai ușor să-și cîștige existența“ [63].

Invalidul de război, Gheorghe Nica-Radu, din comuna Dragodana, satul Cuparu, arată că : „în punctul numit Arțăriș, i s-a atribuit un lot în suprafață de 2 ha din moșia Cuparu. Planurile s-au parcelat și Ștefan Mordan care nu le-a completat în comuna lor le-a luat cu dînsul în jude-

---

[58] Arh. St. Dîmbovița, fond *Consilieratul agricol*, dos. 5 1923, f. 105.
[59] *Ibidem*, dos. 25/1923, f .29.
[60] *Ibidem*, dos. 22/1922, f. 48.
[61] *Ibidem*, dos. 22/1922, f. 57.
[62] Arh. St. Dîmbovița, fond *Camera agricolă*, dos. 10/1921, f. 42, 150.
[63] *Ibidem*, dos. 5/1923, f. 234.

ţul Teleorman unde a fost delegat făcînd mai multe modificări. Acum se vede aruncat în terenul cel mai prost din moşie pentru că n-a vrut să dea mită preferînd pe alţii fără drept"[64].

Cele mai multe cereri şi plîngeri sînt ale demobilizaţilor, văduvelor şi orfanilor de război, aşa cum reiese din exemplul de mai jos: un număr de 102 demobilizaţi din comuna Bezdead, judeţul Dîmboviţa, arătau că „deşi trebuiau să fie împroprietăriţi de acum 4 ani, pînă în prezent nu au primit nimic. Comuna este situată pe moşia marelui proprietar Costică N. Vasiliu şi aşteptăm să fim împropriatăriţi cu toţii în perimetrul comunei. Nefericirea este că fiind o comună de munte şi proprietarul Costică Vasiliu are 10 advocaţi la biroul său şi a făcut ca noi să fim împiedicaţi de la împroprietărire"[65].

Un alt motiv care a produs numeroase contestaţii contra lucrărilor de împroprietărire a fost modul cum a lucrat Comitetul de ocol şi comisiile de împroprietărire. Astfel, ţăranul Andrei Stan, din comuna Frasinu, reclamă faptul că „deşi i s-a aprobat împroprietărirea cu 7 ha teren arabil, plus 2.500 m.p. loc de casă, în vatra satului, din moşia satului, la punctul Moara, încă nu a primit terenul de mai sus, pînă la 7 decembrie 1923"[66].

Plîngerile şi cererile ţăranilor sînt înregistrate pe tot parcursul desfăşurării lucrărilor de reformă agrară dar cele mai multe au fost înregistrate în judeţul Dîmboviţa în anul 1929. Astfel, în acest an locuitorii din comuna Gura Suţii cer revizuirea lucrărilor de expropriere şi împroprietărire. În procesul verbal încheiat judecătorul Dumitru Coşoveanu menţionează că la deplasarea în comuna Gura Suţii, „s-a constatat că primăria poseda o proprietate de 25 ha, pămînt cultivabil care nu a fost expropriat nefiind declarat"[67].

Insistenţa cu care ţăranii şi-au arătat nemulţumirile prin cereri de revizuirea reformei, prin procese, plîngeri şi mişcări ţărăneşti, au contribuit la asigurarea exproprierii moşiilor în judeţul Dîmboviţa, la mărirea numărului ţăranilor împroprietăriţi, la reducerea marii proprietăţi moşiereşti şi a ponderii raporturilor semifeudale legate de ea.

Prin aplicarea lucrărilor de reformă agrară nu au putut beneficia de pămînt toţi ţăranii îndreptăţiţi. Cea mai mare parte a celor împroprietăriţi au primit întinderi insuficiente de teren. Soluţiile încercate de cercurile conducătoare pe linia colonizării, sau a atribuirii unor părţi din rezerve la împroprietărire, au fost limitate în judeţul Dîmboviţa în raport cu totalul celor lipsiţi de pămînt. Atribuindu-se loturi de împroprietărire insuficiente s-au creat de la început premisele ca efectele reformei agrare să fie limitate şi problema agrară din judeţul Dîmboviţa şi din România să nu se încheie definitiv prin reforma din 1921.

---

[64] Arh. St. Dîmboviţa, *Camera agricolă*, dos. 21/1921, f. 476—477.
[65] *Ibidem*, dos. 5/1923, f. 99.
[66] *Ibidem*, dos. 21/1924, nepaginat.
[67] Arh. St. Dîmboviţa, fond *Consilieratul agricol*, dos. 22/1929, f. 11.

SITUAȚIA SANITARĂ A JUDEȚULUI DÎMBOVIȚA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

CLEOPATRA IONESCU

După recensămîntul din anul 1930, populația județului Dîmbovița număra peste 335 000 locuitori, dintre care 276 278 locuiau în mediul rural. Ocupația de bază a acestora era agricultura, creșterea vitelor, cultura pomilor fructiferi și altele. Erau însă și țărani care lucrau în industria petrolieră, minieră, forestieră, metalurgică, etc. Atît țăranii care lucrau în mediul sătesc, cît și cei care lucrau în uzine și fabrici aveau o viață destul de grea [1].

Lucrețiu Pătrășcanu, vorbind de populația României, despre condițiile de trai, arăta că : „circa 70% din localitățile sătești aveau casele construite din bîrne, lipite cu lut, pardoseala de pămînt, acoperite cu șindrilă și stuf" [2].

După cum se subliniază în documentele Plenarei C.C. al P.C.R. din 1936, „masele populare din România, țărănimea, muncitorimea, meseriași, funcționărimea, intelectualii, micii comercianți, sînt reduse la regenerare fizică. Țăranii mor din cauza foamei, pelagrei, sifilisului, tifosului exantematic... tuberculoza seceră funcționărimea, spitalele se închid, mortalitatea crește, natalitatea scade" [3].

Legea unificării administrative, pusă în aplicare după primul război mondial, a luat de sub grija autorităților centrale o serie de atribuții și le-au trecut la serviciile sanitare și de ocrotire județene.

Ca organe consultative locale, legea instituie consiliile de igienă și de ocrotire județene și municipale, care rezolvă probleme sanitare de ordin local. Ca urmare a acestei legi, însă cu o tradiție mai veche, funcționa la Tîrgoviște un spital cu 140 paturi și un spital de contagioși cu 20 paturi. Personalul încadrat la aceste spitale era format din 7 medici, 1 farmacist, 1 administrator, 1 impiegat, 1 oficiant sanitar și 1 moașă. Legea prevedea funcționarea în fiecare plasă a cîte unui spital și dispen-

---

* Lucrare prezentată la Sesiunea de comunicări a celui de-al VI-lea Simpozion Național de Istorie Agrară a României, Buzău, 20—22 nov. 1980.

[1] Arh. St. Dîmbovița, fondul Camera de comerț și industrie Tîrgoviște, dos. 24/1937, f. 14 v. — 15.

[2] L. Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Ed. Pol. Buc., 1970, p. 37—39.

[3] *Rezoluțiile Plenarei C.C. al P.C.R. din august 1936*, Buc., 1936, p. 8, MJD, col. Istorie modernă și contemporană, inv. 344/5447.

sar mixt. Deşi în judeţul Dîmboviţa erau 7 plăşi, numai în plăşile Găeşti funcţiona un spital cu 30 paturi şi la Voineşti un spital cu 20 paturi. Personalul medical era format din cîte 1 medic, 2 oficianţi sanitari şi cîte o moaşă [4].

În cele 183 localităţi ale judeţului, cu o populaţie de peste 335 000 locuitori, funcţionau 24 circumscripţii medicale, cu 24 medici, 4 surori de ocrotire, 63 agenţi sanitari şi 46 moaşe. După cum afirmă documentele, deşi legea sanitară prevedea maximum 10 000 locuitori de fiecare circumscripţie, unele din acestea — cum sînt Pucioasa, Răzvad — intrau peste 20 000 locuitori, „foarte mult", fapt recunoscut de autorităţile locale. Situaţia dispensarelor lasă de droit. De exemplu cele din localităţile Nucet, Dragomireşti, Poienile, erau ruinate şi trebuiau să fie complet refăcute. În localităţile Băleni, Gura-Suţii, Produleşti, Titu-Tîrg şi Văile-Unite, construcţiile erau neterminate. Deşi statisticile vremii consemnează prezenţa unor dispensare, acestea de fapt nu existau. De exemplu, în localitatea Pietrari era cumpărat un teren, iar în localităţile Corneşti şi Dragodăneşti nu aveau nici aceste terenuri [5].

Din statisticile şi calculele făcute de organele sanitare în perioada respectivă, rezultă că personalul medical al judeţului deservea populaţia după cum urmează :

— 1 medic la 14 000 de suflete ;
— 1 soră de ocrotire la 8 000 suflete ;
— 1 agent sanitar la 5 500 persoane ;
— 1 moaşă la 7 822 locuitori ;
— 1 pat de spital la 1 955 persoane ;
— 1 pat de spital de boli contagioase la 3 143 locuitori [6].

Menţionăm că în anul 1934 s-a votat legea pentru înfiinţarea „Ligei contra tuberculozei", cu care ocazie se înfiinţează în oraşul Tîrgovişte un dispensar cu 40 paturi şi care, după cum afirmă organele locale, „nu funcţionează în condiţii mulţumitoare". De asemenea, a mai fost construit un sanatoriu în localitatea Moroieni, cu 450 paturi şi cu aparatură modernă [7] pentru perioada respectivă. La 7 octombrie 1934, la Tîrgovişte s-a pus piatra fundamentală la pavilionul de boli interne, care s-a clădit pe terenul spitalului judeţean. În aceeaşi zi s-au deschis un laborator şi baia comunală [8].

Referindu-se la condiţiile grele de viaţă ale ţărănimii, Plenara Comitetului Central al P.C.R. din august 1936 arăta „aceasta se pauperizează şi gospodăriile de jos se degradează. La ţară se dezvoltă un proces de concentrare a pămînturilor în mîinile chiaburilor, boierimii, băncilor şi speculanţilor" [9].

---

[4] Arh. St. D-ţa, fondul Prefectura judeţului Dîmboviţa, dos. 380/1938, f. 10.
[5] Ibidem, dos. 437/1938, f. 68.
[6] Ibidem, dos. 439/1938, f. 109, 111.
[7] *Enciclopedia României*, Buc., 1938, vol. I, p. 506.
[8] Arh. St .D-ţa, fondul Camera Agricolă a judeţului Dîmboviţa, dos. 15/1934, f. 38.
[9] Ibidem, fondul Prefectura judeţului Dîmboviţa, dos. 310/1940, f. 40.

Din datele statistice ale județului, întocmite de Serviciul sanitar, se poate vedea continua creșterea a numărului bolnavilor de tuberculoză, pelagră, gușe și altele.

Boal	1938	ian. 1940	iulie 1940
tuberculoză	2 424	2 840	2 991
sifilis	2 561	4 608	4 809
pelagră	2 678	3 150	3 543
gușe	3 321	4 113	4 253
malarie	165	121	179
trahon	—	104	103 [10]

Din această situație se vede creșterea numărului bolnavilor de pelagră, în raport direct cu starea de pauperizare a populației și a insuficienței alimentări, situație care se menține pe toată perioada celui de-al doilea război mondial.

În raportul întocmit de Prefectura județului Dîmbovița și înaintat Ministerului de Interne și pretorilor în urma controlului sanitar efectuat în județ, se arăta : „S-a constatat că în foarte multe comune există pelagroși lipsiți complet de mijloace /materiale/ care nu-și pot procura hrana corespunzătoare tratamentului. Ca măsuri se prevedea procurarea de hrană corespunzătoare pentru a urma regimul alimentar recomandat „pîine, carne, ouă și brînză“ [11].

În cursul anului 1938 s-a efectuat o campanie sanitară, au fost create comitete comunale pentru îngrijirea pelagroșilor [12], care în realitate nu a îmbunătățit cu nimic situația țărănimii.

Pe de altă parte, documentele de arhivă consemnează că România este cunoscută cu frumusețile și soarele ei binefăcător prin razele ultraviolete, finețea nisipului de pe malul Mării Negre, de la Mamaia, Constanța, Eforie și Balcic [13].

Pe plan local existau 2 stațiuni : *Vulcana* — cu ape clorosodice iodurate, indicate în scrofuloză, leziuni osoase cronice, reumatism, mielite și paralizii ; *Pucioasa* — cu izvoare de apă sulfuroasă carbonată, indicată în reumatism, scrofuloză, artritism [14]. Însă după cum afirmă președintele Uniunii sfaturilor negustorești, „stațiunile trebuie să fie și să rămînă rezervate exclusiv pentru sănătatea, recrearea și distrarea pungilor grase“ [15].

---

[10] Ibidem, dos. 437/1938, f. 10.

[11] Ibidem, dos. 436/1938, f. 150.

[12] Ibidem, dos. 410/1938, 1012.

[13] *Enciclopedia României*, p. 506.

[14] Ibidem.

[15] Arh. St. D-ța, fondul Camera de comerț și industrie Tîrgoviște, dos. 12/1935, f. 44—47.

Anexa 1

Tabel

cu numărul farmaciilor, dispensarelor şi circumscripţiilor medicale din judeţul Dîmboviţa în anul 1938

Nr. crt.	Localitatea	farmacii	dispensare	circa medicală	număr locuitori	număr comune	medici	surori ocrot.	ag. sanitari	moaşe
1	Tîrgovişte	5	1	1	15891	1	1	1	3	1
2	Găeşti	1	—	1	6859	1	—	—	1	1
3	Pucioasa	1	1	1	20214	10	1	1	3	2
4	Băleni	1	2	1	16241	8	1	—	3	3
5	Bezdead	—	1	1	8072	3	1	—	2	1
6	Bilciureşti	1	1	1	13991	7	1	1	3	3
7	Brăneşti	1	1	1	12391	6	1	—	3	2
8	Brîncoveanu	—	—	1	19223	9	1	—	3	2
9	Cobia	—	1	1	13708	8	1	—	3	2
10	Corneşti	—	—	1	14456	8	1	—	3	2
11	Doiceşti	—	1	—	—	—	—	—	—	—
12	Dragomireşti	—	—	1	13912	10	1	—	3	3
13	Ghergani	—	1	1	20931	14	1	—	3	3
14	Gura Şuţii	—	—	1	13139	7	1	—	3	1
15	Jugureni	1	1	1	9419	7	1	—	2	1
16	Mătăsaru	—	1	1	10691	7	1	—	2	1
17	Nucet (dispensar cu izolare)	1	1	1	12538	9	1	—	2	2
18	Pietrari	—	1	1	12074	6	1	—	3	1
19	Pietroşiţa	1	1	1	13653	4	1	2	2	2
20	Poienile	1	1	1	9747	4	1	—	2	1
21	Potlogi	1	—	—	—	—	—	—	—	—
22	Răcari	1	1	—	—	—	—	—	—	—
23	Răzvad	1	1	1	23524	10	1	—	3	2
24	Tătărani	—	1	1	12051	9	1	—	3	2
25	Titu	1	1	1	12305	7	1	—	3	3
26	Valea Lungă	—	—	—	14573	7	1	—	3	2
27	Valea Mare (Văile Unite)	—	1	1	17347	10	1	—	3	3
28	Vişina	—	1	1	12102	6	1	—	2	1
29	Voineşti	1	—	—	—	—	—	—	—	—
30	Bogaţi (judeţul Argeş)	—	1	1	9530	6	1	—	3	1
	Total	19	23	24	358582	183	24	4	67	48

Arh. St. Dîmboviţa, fondurile : Prefectura jud. Dîmboviţa, dos. 380/1938, f. 22, dos. 439/1938, f. 120 ; Camera de Comerţ şi industrie Tîrgovişte ,dos. 9/1941—1942.

Anexa 2

Tabel

cu spitalele din județul Dîmbovița în anul 1938

nr. crt.	Denumirea spitalului	paturi	medici	farma-ciști	admini-stratori	impiegați	oficianți sanitari	moașe
1	Spitalul Tîrgoviște	140	7	1	1	1	3	1
2	Spitalul de contagioși Tîrgoviște	20	—	—	—	—	—	—
3	Spitalul Mixt Găești	30	1	—	—	—	2	1
4	Spitalul Mixt Voinești	25	1	—	—	—	2	1
	Total	215	9	1	1	1	7	3

Arh. St. Dâmbovița, fondul Prefectura Jud. Dîmbovița dos. 380/1938, f. 22, dos. 439/1938, f. 120.

ISTORIE A CULTURII

PARTICULARITĂȚILE STILISTICE ȘI ICONOGRAFICE ALE ANSAMBLULUI DE PICTURI DIN BISERICA DOMNEASCĂ DIN TÎRGOVIȘTE

Dr. CORINA POPA, Dr. MARIA GEORGESCU

Biserica domnească din Tîrgoviște s-a aflat constant în atenția cercetătorilor de istoria arhitecturii fiind analizată și încadrată fie în lucrările de sinteză de istoria artei, fie în cele de istoria arhitecturii precum și în recenta lucrare cu caracter monografic privind monumentele istorice și de artă ale orașului Tîrgoviște datorată arhitectului Cristian Moisescu [1]. Nu același lucru se poate spune despre decorul pictat al acestei biserici, prezentat prima dată de I.D. Ștefănescu și mai recent consemnat tangențial în articolele Theodorei Voinescu [2].

Ansamblul de picturi, așa cum se prezintă azi, după restaurarea monumentului din anii 1962—63 și după decaparea unei zone de pictură contemporană probabil cu biserica n-a constituit pînă acum obiectul unei cercetări mai atente, de aceea ne-am oprit asupra acstei probleme în acest articol, urmînd să revenim mai „în extenso" în cadrul unui studiu.

Înainte de-a analiza iconografia și stilul picturii bisericii domnești, ținem să precizăm cîteva date cronologice preliminare :

Picturile adăpostite de biserica domnească aparțin a trei momente istorice și stilistice diferite :

1. — Pictura scoasă la iveală prin decapare cu prilejul staurării din 1962—1963, decorează încăperea de la sud de altar, diaconiconul și

---

[1] N. Ghica Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia,* veacul al XVI-lea, B.C.M.I., XXIII, 1930 ; Idem, *Biserica domnească din Tîrgoviște,* în B.C.M.I., III, 1910 ; Ionescu Grigore, *Istoria arhitecturii românești din cele mai vechi timpuri pînă în 1900,* București, 1937 ; Idem, *Istoria arhitecturii în România,* II, București, 1965, p. 12, 169, 170 ; Idem, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor,* București, 1982, p. 279, 289, 290 ; Stoicescu N., Moisescu C., *Tîrgoviștea și monumentele sale,* București, 1976, p. 83—93 ; C. Moisescu, *Tîrgoviște. Monumente istorice și de artă,* București, 1979, p. 193—215.

[2] I. D. Ștefănescu, *Contributions à l'étude des peintures murales valaques,* Paris, 1928 ; Idem, *La peinture réligieuse en Valachie et en Transsylvanie depuis les origines jusqu'au XIX siècle,* Paris, 1932, p. 134—145 ; Th. Voinescu, *Școala de pictură de la Hurezi* în „Omagiu lui George Oprescu", București, 1961, p. 576 și *Istoria artelor plastice în România,* II, București, 1970, p. 68.

credem că este posibil să fie contemporană cu anul încheierii construcției bisericii 1583 [3].

2. — Decorul pictat al pereților din altar, proscomidie, din naos și pronaos (deci cca. 90% din pictura bisericii) aparțin epocii brîncovenești, decor încheiat la 1698 și realizat de meșterii Constantin, Ioan, Ioachim și Stan cum precizează inscripția pictată din pronaos [4].

3. — Picturile ce decorează semicalota și semicilindrul altarului, parțial baza turlei și cele patru bolți semicilindrice ale naosului datează din secolul al XVIII-lea cînd „întîmplîndu-se mare cutremur s-au surpat și turla și amvonul (1748)" ; deci deteriorarea bolților a determinat refacerea lor. Bolțile refăcute au căpătat pictură nouă databilă cu aproximație 1752—1785, întrucît în inscripții se amintesc la ambele date, repictări [5].

Întrucît pictura brîncovenească a acoperit integral resturile de pictură veche în mod firesc zona de pictură aparținînd secolului al XVI-lea nu se integrează în programul iconografic al picturii brîncovenești, constituind o insulă din vechiul program iconografic. Dimpotrivă, pictura de secol al XVIII-lea s-a limitat la repictarea unor scene și se încadrează în ansamblul programului picturii brîncovenești.

În cele ce urmează vom caracteriza în primul rînd din punct de vedere iconografic și apoi din cel al particularităților de stil, ansamblul de care ne ocupăm.

Pictura de secol XVI, a diaconiconului prezintă pe lîngă scenele obișnuite cum este Învierea din semicalotă (ce apare și în biserica mănăstirii Snagov), Legenda Sf. Ioan Botezătorul (ce apărea în proscomidia bisericii Sf. Nicolae domnesc din Curtea de Argeș) și ilustrări din Fapte și Mari sărbători — (ca la Stănești 1535) [6], — aceste ultime cicluri indicînd față de ansamblurile mai timpurii cum este biserica mănăstirii Snagov (1563) o mai subliniată tendință spre narativism, tendință ce va caracteriza mai ales pictura secolului al XVII-lea.

În aprecierea (analiza) programului iconografic al picturii brîncovenești din această biserică trebuie avut în vedere faptul că tipul de

---

[3] N. Stoicescu, C. Moisescu, *op. cit.*, p. 89 ; C. Moisescu, *op. cit.*, p. 193 ; D. Moraru, *Cîteva lucrări de grafică din epoca brîncovenească la Tîrgoviște*, S.C.I.A., 1964, nr. 2, p. 320—325. Autorul precizează că extragerile de frescă brîncovenească au dovedit că pictura de secol XVI nu decora integral monumentul și că sub stratul de frescă de secol XVII au fost descoperite desene de animale, oameni, motive decorative. Acestea pot fi interpretate ca exerciții ale zugravilor lui Constantin Brîncoveanu.

[4] Gioglovan R., Oproiu M., *Inscripții și însemnări din județul Dîmbovița*, I, Muzeul județean Dîmbovița, 1975, p. 41—42. În afară de inscripția din pronaos scrisă în românește cu caractere chirilice se mai păstrează cea din proscomidie, iar pe lama sabiei sfîntului militar Nestor în naos, pe peretele nordic este scris „Mîna lui Constantin 1698" ; Radu Logofăt Greceanu, *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brîncoveanu Voievod (1688—1714)*, București, 1970, p. 125. „Atuncea s-au isprăvit (1699) și biserica domnească din Tîrgoviște de zugrăvit măcar că mai fusese mai înainte zugrăvită au fost, ci se învechise și se stricase zugrăveala, iar măria sa au pus de iznoavă de o au zugrăvit"...

[5] Gioglovan R., Oproiu M., *op. cit.*, p. 44—45.

[6] Carmen Laura Dumitrescu, *Pictura murală din Țara Românească în veacul al XVI-lea*, București, 1978, p. 25—26, 15.

plan cruce greacă înscrisă, al acestui lăcaş nu se mai utilizează în arhitectura secolului al XVII-lea în Țara Românească [7], deci meşterii ce lucrau în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, sînt familiarizați numai cu edificii de plan triconc sau dreptunghiular, ca atare în această situație de excepție zugravii au fost nevoiți să amplifice şi să diversifice tematica picturii prin adăugarea unor cicluri suplimentare, detalierea parțială a celor obligatorii, fapt ce a dus la o oarecare nesiguranță în repartizarea scenelor pe pereți şi în interiorul registrelor.

Ciclurile iconografice suplimentare apar pe bolta şi pereții altarului (Imnul acatist) ; în (Pregătirea judecății, scene de martirii), în cafas (Mărturiile apostolilor, pe arcadele dintre stîlpi, Ciclul vieții Mariei, pe pereții laterali ai cafasului). În absida altarului este reprezentat integral Imnul Acatist, renunțîndu-se la selecția ce poate fi întîlnită la paraclisul şi bolnița de la Hurezi ce corespundea unei mai vechi preferințe de-a ilustra scene din ciclul vieții Mariei în altar (la 1542 apar la bolnița Coziei) obicei reluat în absida de răsărit a bisericii mari a mănăstirii Hurezi. Pictarea acestui ciclu în acest spațiu al bisericii constituie singurul caz în pictura muntenească cînd acest imn componentă obişnuită a tematicii pronaosului este reprezentat în altar ca figură a Întrupării. Aceeaşi idee este exprimată de tema Cortului mărturiei, amintind de programul iconografic al bisericii Doamnei gîndit de acelaşi Constantinos, dar această temă putea fi întîlnită încă la 1663 [8], la Crețuleşti şi reapare după 1700 la Govora, Cozia, Surpatele.

Proscomidia, încăpere distinctă, la acest monument prezintă un program iconografic neîntîlnit în pictura românească. Reprezentarea imaginii lui D-zeu Tatăl înconjurat de prooroci dintre care Moise, David şi Solomon în imediata vecinătate sugerează un voit paralelism între Vechiul şi Noul Testament, continuat prin alăturare în cadrul registrului narativ a unor scene din Apocalipsă cu altele din Exod [9]. — toate ilustrînd ideea obişnuită a programului iconografic al proscomidiei — necesitatea sacrificiului pentru dobîndirea mîntuirii. Dealtfel, scenele din Patimi ce apar în nişa proscomidiei din altar — variantă detaliată şi narativă, în locul scenei Plîngerii — confirmă interpretarea ce poate fi dată scenelor din încăperea proscomidiei.

Programul iconografic al naosului permite discernerea cîtorva intenții legate poate de rangul de biserică a curții domneşti pe care monumentul o are. Comparînd programul iconografic al picturii tîrgoviştene

[7] După construirea bisericii mănăstirii Argeşului ctitorită de Neagoe Basarab (1517) planul acestui edificiu : triconc cu pronaos supralărgit şi cu turle pe pronaos va deveni model pentru toate marile ctitorii ale secolelor următoare (Căldăruşani, biserica Patriarhiei, Văcăreşti, Hurezi, etc.) în vreme ce planul în cruce greacă va înceta să mai fie folosit după 1600.

[8] C. Pillat, *Pictura murală în epoca lui Matei Basarab*, Bucureşti, 1980, p. 41.

[9] I. D. Ştefănescu, *La peinture...* p. 142, Apocalipsa, 20, 4 — scenă ce are ca element central pe Isus crucificat, iar în jurul crucii apare Sf. Ştefan lapidat, Sf. Gheorghe decapitat, Sf. Andrei tăiat cu fierăstrăul ; Apocalipsa, 21, Pregătirea judecății, reprezentată de cei 12 apostoli temelii ai cetății Ierusalimului ceresc ; Exodul 7, (9—18) ilustrează aproximativ minunea transformării toiagului /toiagelor/ în şerpi — prefacerea apei rîului, în sînge. Adaptarea constă în aceea că şarpele lui Aaron se încolăceşte pe o cruce. Se sugerează deci indirect puterea credinței, care trebuia să-l scoată pe Israel din Egipt şi pe oameni din păcat, prin mîntuire.

cu cel al bisericii mari a mănăstirii Hurezi — realizat de aceiaşi meşteri din iniţiativa aceluiaşi domn — constatăm că pictura bisericii curţii domneşti exprimă mai limpede decît la Hurezi dogma sacrificiului şi mîntuirii — întrucît Ciclul Patimilor capătă o importanţă sporită prin detalierea scenelor, prin alăturarea ca final a Ciclului Învierii precum şi prin desfăşurarea acestor scene pe primul registru narativ, într-o zonă vizibilă.

În pictura murală din epoca lui Matei Basarab, în mod frecvent acest ciclu iconografic este redus la un număr minim de scene. La Hurezi, întîlnim într-o vizibilă sporire şi îmbogăţire a sa, dar scenele sînt dispuse în zone atît de puţin vizibile (bolta cilindrică de vest şi nord) încît unii cercetători ca I. D. Ştefănescu, Theodora Voinescu, au considerat că în biserica acestei mănăstiri nici nu sînt reprezentate Patimile.

Dispoziţia Marilor Sărbători nu urmăreşte o desfăşurare continuă, pe acelaşi registru, scenele sînt în majoritate legate sau incluse în cicluri narative Copilăria, Patimile. Dimpotrivă, la Hurezi ele sînt situate în zona superioară a pereţilor, respectîndu-se o veche regulă a picturii murale paleologe, iar viziunea monumentală şi plasarea în zone vizibile indică clar eventuala intenţie a zugravilor de-a pune în valoare acest ciclu iconografic.

Minunile constituie ciclul cel mai amplu al picturii tîrgoviştene precum şi al celei de la Hurezi. Credem că putem distinge aici o trăsătură comună marilor ansambluri murale brîncoveneşti (Hurezi, Cozia) şi în mod excepţional predomină aceste scene la Fedeleşoiu, dar poate nu greşim dacă admitem că şi de această dată vechea ctitorie a Basarabilor de la Curtea de Argeş a constituit un model pentru pictura medievală din Ţara Românească [10].

O problemă aparte o constituie iconografia picturilor ce decorează cafasul construit pe latura apuseană a naosului şi care comunica cu casele domneşti.

În calotele vestice sînt reprezentaţi Maica Domnului Platitera, Ioan Botezătorul, pe intradosul arcelor Martiriile apostolilor, şirul de mucenițe, parapetul tribunei, Înmulţirea pîinilor, iar sub tribună Sacrificiul lui Avraam, Carul lui Ilie, Cei 7 Macabei. Aceste teme indică reluarea ideii întrupării şi a ceremonialului eucharistic aşa cum putem întîlni în mod frecvent în pronaosul bisericilor munteneşti. S-ar putea deci crede că pictorii neavînd o soluţie iconografică pentru cafas — element de arhitectură neîntîlnit la alte biserici — au recurs la o parte din temele ce reiau în pronaos (ideea întrupării şi amintesc ceremonialul eucharistic) ideile majore ale picturii din altar şi ca urmare în pronaos a fost pictat numai sinaxarul şi tabloul votiv. Această iconografie „monotematică" a pronaosului este excepţională şi poate fi înţeleasă numai prin intenţionată împărţire a temelor pronaosului între pictura cafasului şi cea a pronaosului propriu-zis.

Pe peretele vestic se desfăşoară tabloul votiv, evident repictat în secolul al XIX-lea, care reprezintă alături de ctitorul bisericii Petru Cercel şi pe cel al picturii Constantin Brîncoveanu, pe Matei Basarab

[10] Th. Voinescu, ***Radu Zugravu***, **Bucureşti, 1978, p. 9.**

și Neagoe Basarab pe același perete cu ctitorii, iar pe peretele alăturat pe Mihai Viteazul, Radu Șerban, Constantin Șerban, Șerban Cantacuzino și Mihnea al III-lea. Admițînd că repictarea a respectat ordinea inițială, destul de ciudată dealtfel, această înșirare merită poate o mai atentă analiză, ce iese din cadrul articolului de față.

În ce privește programul iconografic al acestui ansamblu ținem să precizăm că analiza picturii ne obligă să nu fim de acord cu I. D. Ștefănescu care înclina să considere în multe cazuri că picturile brîncovenești ar fi fost simple repictări [11], susținînd că și la Tîrgoviște sîntem în fața unei atari situații, fapt ce ar fi probat de structura programului iconografic ce i se părea a fi similar cu cel al ansamblurilor de la Snagov (1563) și Căluiu (1593). Comparînd însă tematica picturii acestor biserici cu zugrăvelile din lăcașul curții domnești din Tîrgoviște constatăm mai curînd evidente deosebiri [12].

Nu putem accepta ideea că echipa de pictori de la Hurezi meșteri zugravi ai (domnului) Brîncoveanu a exercitat o umilă repictare a unui vechi ansamblu. Fragmentele scoase la iveală de restaurare, în diaconicon, comparate cu temele pe care le descifrase pe pictura brîncovenească în 1932 I. D. Ștefănescu [13] indică clar că zugrăvelile din secolul al XVII-lea n-au ținut cont de inițialul program iconografic.

Deosebirile se pot constata și atunci cînd comparăm ansamblul tîrgoviștean cu cele aparținînd aceleași epoci sau chiar acelorași meșteri. Un exemplu semnificativ ne oferă pictura bisericii mari a mănăstirii Hurezi.

La Hurezi cu toate dimensiunile monumentale ale bisericii, programul iconografic al picturii din naos, este sensibil mai restrîns și ciclurile se desfășoară cursiv și în ordinea lor obișnuită (peretele sud-vest nord) și conform tradiției secolului al XVI-lea Marile sărbători ocupă primul registru de sus, pe cel de al doilea fiind reprezentate numai Minuni. În altar nu apar decît cîteva scene din viața Mariei însoțite în mod firesc de scene vetero-testamentare ale jertfei. Dimpotrivă programul iconografic al pronaosului bisericii de la Hurezi este mai bogat și mai complex decît al bisericii domnești din Tîrgoviște.

În concluzie considerăm că ansamblul de pictură ce îl analizăm prezintă o serie de particularități iconografice :

— în altar întîlnim numai la această biserică o ilustrare completă a Imnului Acatist, ciclu ce apare deobicei reprezentat integral în pronaosurile unor biserici de mănăstire, sau trunchiat pe pereții altarului.

---

[11] I. D. Ștefănescu, *La peinture...* p. 134.

[12] C. I. Dumitrescu, *Pictura murală...* p. 23, 40. La Snagov programul iconografic este axat pe ciclul Patimilor, cel al Învierii ; Marile sărbători se desfășoară într-o surprinzătoare discontinuitate. Iconografia picturii din altar apare săracă în comparație cu cea de la Tîrgoviște, reducîndu-se la Liturghia îngerească și Împărtășania apostolilor.

Se poate admite o parțială asemănare cu programul picturii de la Căluiu, unul dintre puținele cazuri în care ciclul Patimilor este însoțit de o detaliată desfășurare a Minunilor.

[13] I. D. Ștefănescu, *La peinture...* p. 135, amintește de prezența unui șir de profeți și de tema Tufișului arzător — tipică figură a încarnării. Vezi și nota 3.

Pictura a fost realizată așa cum apreciază inscripțiile amintite [14] de meșterii zugravi Constantin, Ioan, Ioachim și Stan, pe care îi regăsim cu mai multe ajutoare încheind decorarea bisericii mănăstirii Hurezi la 1694. Constantin și Ioan lucraseră prima dată împreună în 1683 la biserica Doamnei [15] ansamblu de exemplară omogenitate (unitate) stilistică, început al unei îndelungate și rodnice colaborări ce a continuat se pare pînă către 1710. Unii cercetători consideră că după 1705—1707 cînd Constantin lucra în pridvorul Coziei, acest zugrav împreună cu Ioan ar fi fost chemați să împodobească cîteva biserici din Tîrgoviște : Stelea (1705—1706), o parte a vechii mitropolii (1709) și biserica Sf. Ionică (1711) unde se putea citi pînă nu demult, în firida de deasupra intrării în pridvor semnătura meșterilor Constantin și Ioan [16].

În ansamblu biserica tîrgoviștează prezintă o relativă omogenitate stilistică ce lipsește bisericii mari a mănăstirii Hurezi. Putem deci admite că la Tîrgoviște ca și la biserica Doamnei din București, mai ales în naos au lucrat în primul rînd Constantin și Ioan, fapt confirmat parțial de semnătura zugravului Constantin pe sabia Sf. Nestor, pe peretele nordic.

Deși cantitativ pictura brîncovenească este pe primul loc, credem că îi putem defini mai bine parametrii stilistici prezentînd comparativ cele trei momente stilistice (pictura de secol XVI, cea brîncovenească și cea de secol al XVIII-lea), prezente în această biserică.

Pictura de secol al XVI-lea se caracterizează prin monumentalitate, calitate realizată atît prin dimensiunile mai mari ale registrelor cît și prin organizarea clară și simplă prin mari pete de culoare a suprafețelor. Poate și datorită estompării la restaurare a scriiturii ce organiza odinioară suprafețele, astăzi imaginile apar compuse din suprafețe aproape plate de culoare și în tonalități pure (de verde, roșu). Viziunea decorativă este mai vizibilă la fundaluri și la elementele scenografice, personajele înalte și fragile plasate în prim plan fiind construite plastic, deși nu tulbură viziunea prevalent bidimensională a imaginilor.

Scenele aerate cu personaje puține sînt în general lipsite de repere ce să sugereze adîncimea. Expresia dominantă este dată de acordul complementar roșu-verde ce constituie o caracteristică definitorie a cromaticii acestei picturi.

---

[14] Vezi nota 4.

[15] Corina Popa, *Constantinos și Ioan autorii ansamblului de pictură de la biserica Doamnei — București*, în „Momente istorice și de artă", nr. 2, 1976, XLV, p. 33 și următoarele.

[16] V. Brătulescu, *Zugravul Constantinos*, în „Mitropolia Olteniei", nr. 13, nr. 10—12, 1961, p .688—698, consideră că opera lui Constantinos poate fi identificată la : biserica Doamnei, pridvorul bisericii Dintr-un Lemn, paraclisul mănăstirii Hurezi, biserica domnească din Tîrgoviște, biserica palatului Mogoșoaia, biserica mănăstirii Cozia, pridvorul bisericii Polovragi și Sf. Maria — Petru Boj din Craiova. Din această înșirare trebuie exclus paraclisul de la Hurezi, unde au lucrat Marin și Preda ; Th. Voinescu, *Școala de pictură...* p. 574 ; C. Moisescu, op. cit. ... p. 163—164, 186—187, 104, 201—208.

Pictura brîncovenească prezintă o viziune marcată de preocuparea pentru narativism. În virtutea acestei intenții majoritatea scenelor sînt compuse din numeroase elemente scenografice (peisaj, arhitecturi, mobilier) ce conferă prin varietate și policromie un caracter pitoresc acestor elemente de fundal adăugîndu-li-se numeroase personaje, divers grupate și în acțiuni contradictorii sau complementare, menite să sugereze acțiune, mișcare, dramatism.

În mod evident, chiar în limitele unei tratări perspectivice inconsecvente zugravii urmăresc constant sugerarea spațiului atît prin tratarea plastică a personajelor și a arhitecturilor cît și prin alternarea de zone de culoare rece cu altele de culoare caldă.

În ceea ce privește gama cromatică a acestui ansamblu se observă utilizarea preferențială a pămînturilor (ocru, galben, umbră violet) prezența timidă a roșului și verdelui care nu apar nicidecum ca tonalități saturate, de aceea acordul cromatic cel mai des întîlnit este cel de cald-rece. Se observă frecvent în scenele cu peisaj prezența unei dominante cromatice ce constituie în desfășurarea unui registru o zonă de liniște alături de aspectul multicolor al imaginilor ca fundal de arhitecturi.

Aceste caracteristici cromatice nu le întîlnim la biserica Doamnei [17] sau la Hurezi unde apar culori saturate, contrastul complementar și o creștere calorică treptată de la negrul-albăstrui al fundalului la roșul din prim plan. Viziunea de ansamblu ca și gama cromatică prezente la Tîrgoviște caracterizează însă majoritatea ansamblurilor de pictură brîncovenească din jurul anului 1700.

În sfîrșit pictura mai nouă de secol al XVIII-lea indică o mînă de lucru inabilă, cu foarte puțină înțelegere pentru elementele ce pot creea unitate de ansamblu ; personajele sînt proporționate diferit de la o scenă la alta și chiar în aceeași scenă, mișcările sînt sugerate rigid, chipurile apar stereotipe deși în afara canoanelor consacrate. Aceste scene se deosebesc de cele ale picturii brîncovenești și printr-o preferință netă pentru culorile calde.

Deci pictura bisericii domnești din Tîrgoviște constituie un complex ansamblu de pictură medievală, opera anonimului meșter din secolul al XVI-lea, a echipei de zugravi ai lui Constantin Brîncoveanu (Constantin, Ioan, Ioachim și Stan) și probabil a lui Popa Ioan zugrav fiiul lui Popa Vintilă din Mălureni Argeș, din 1785 [18] ce permite surprinderea a trei momente diferite din evoluția picturii murale din Țara Românească.

---

[17] Corina Popa, ***Propositions méthodologiques, dans l'étude de la peinture murale, La chapelle du monastére de Hurezi,*** în „Revue des études sud-est européennes", XVI, 1978, nr. 4, p. 715.

[18] Vezi nota 5.

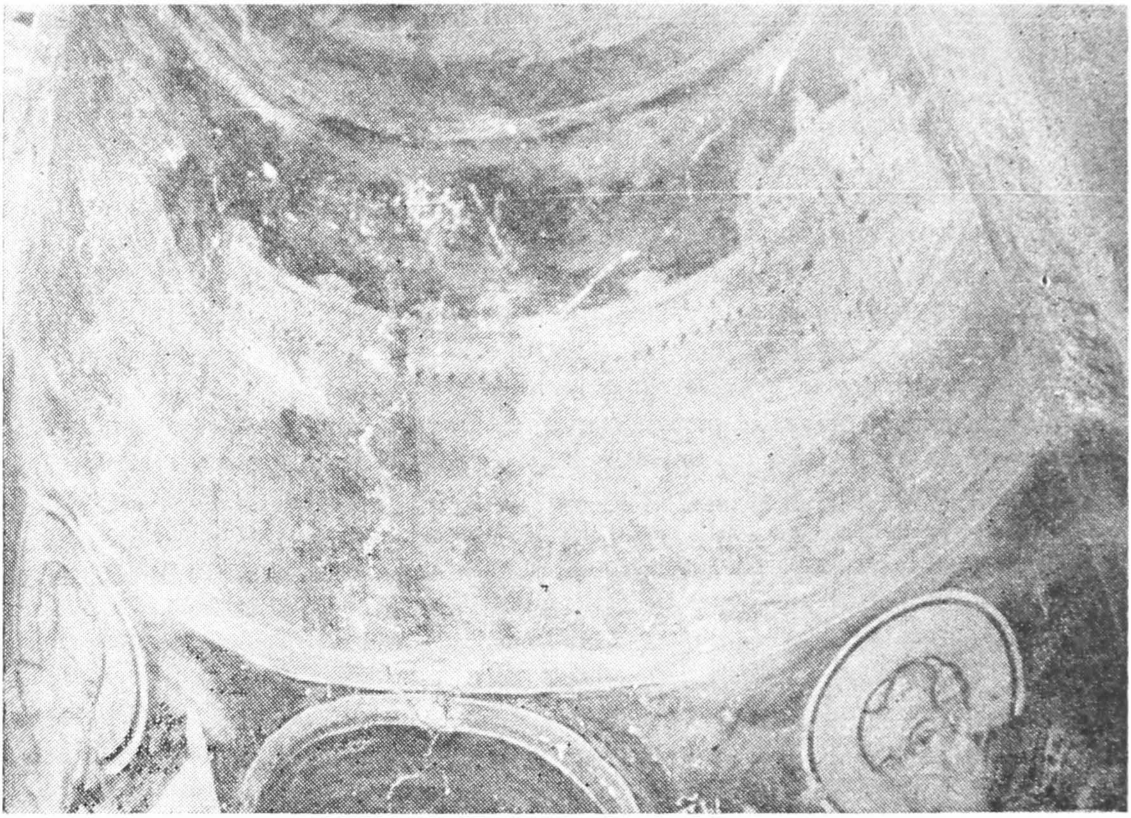

Fig. 1. Intrarea în Ierusalim. Detaliu. Diaconicon. sec. XVI.

Fig. 2. Acatistul Maicii Domnului. Absida altarului. 1698.

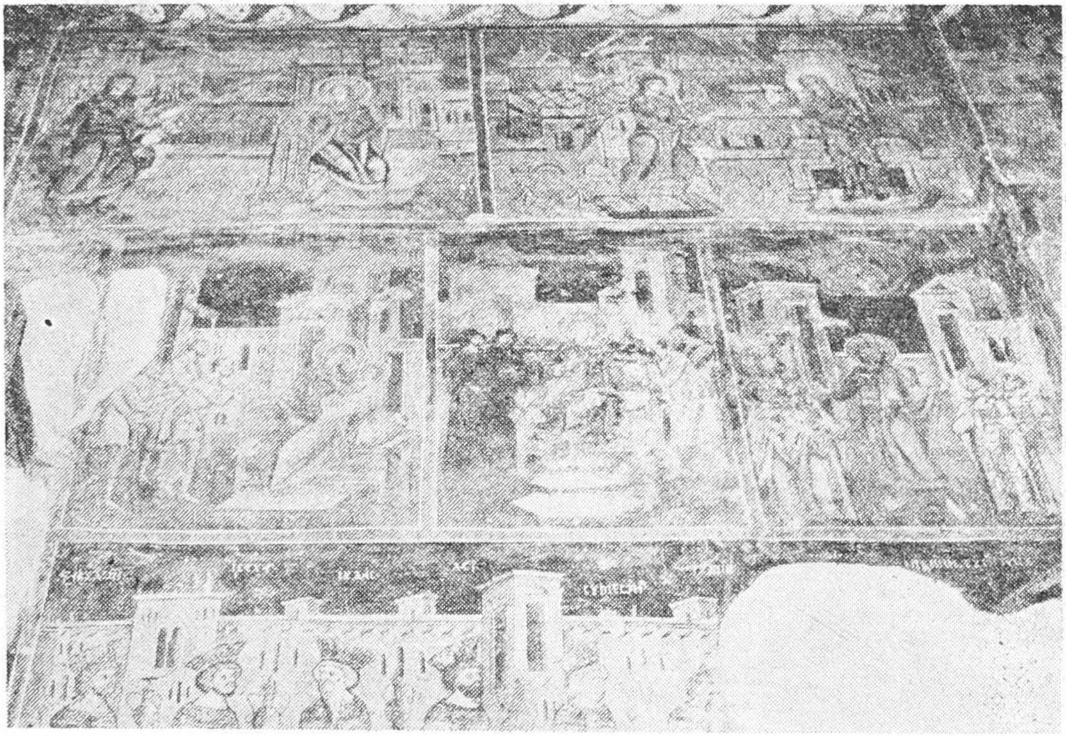

Fig. 3. Scene din Acatistul Maicii Domnului. Absida altarului. 1698.

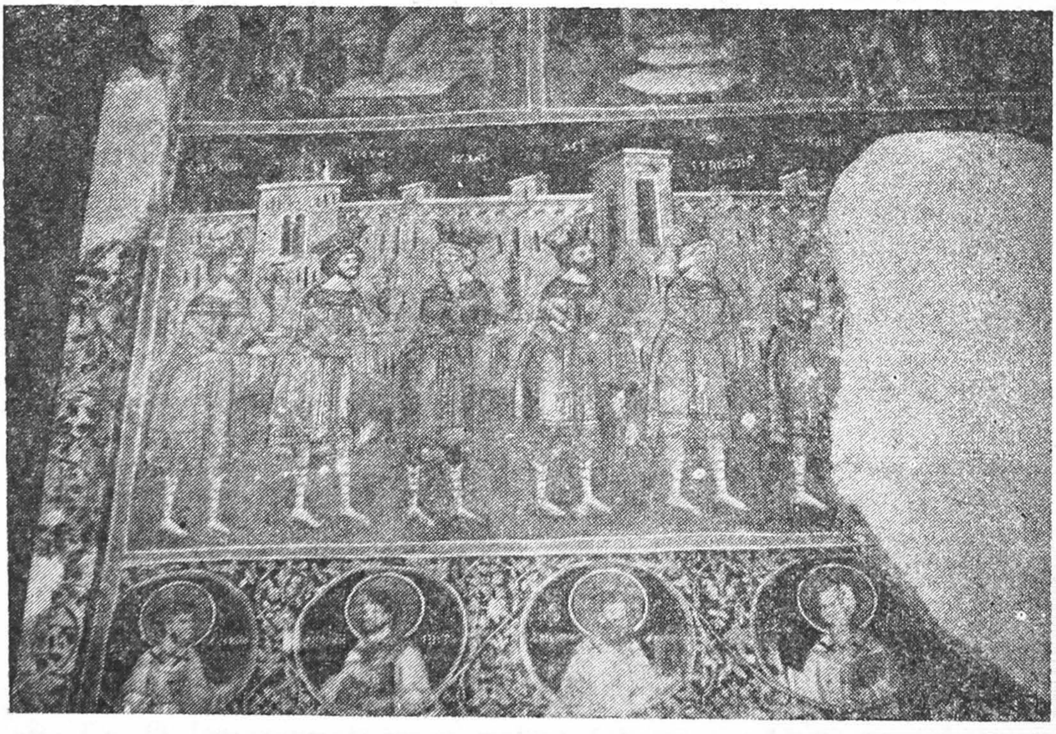

Fig. 4. **Cortul mărturiei. Absida altarului. 1698.**

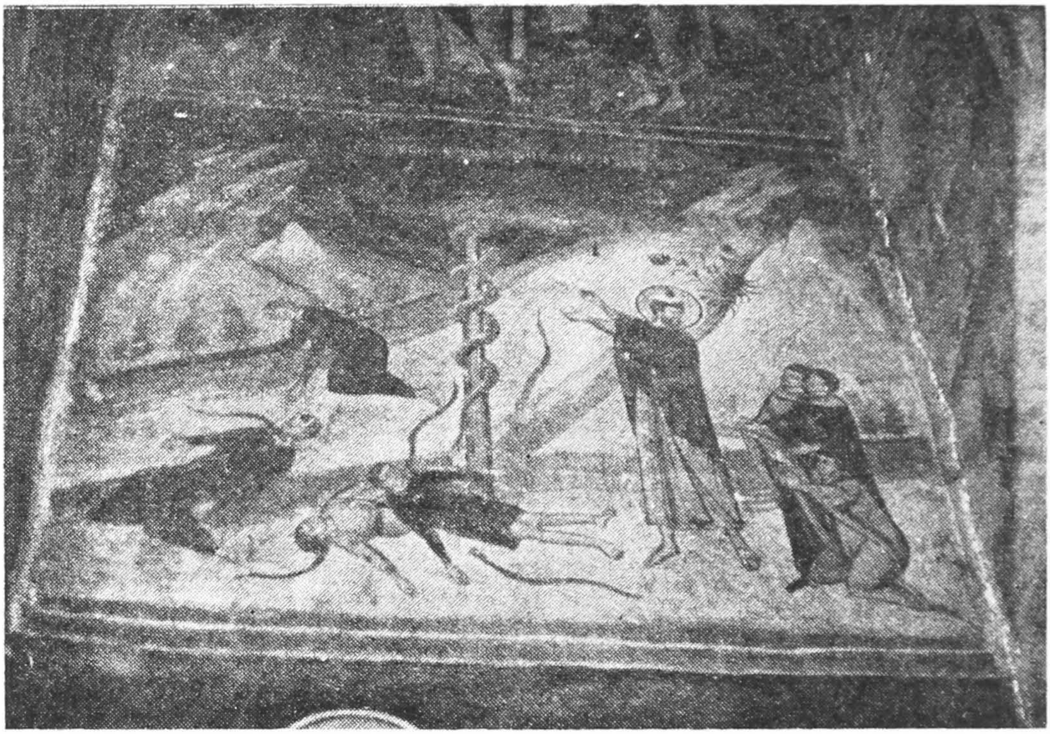

Fig. 5. Moise în fața faraonului. Proscomidie. 1698.

Fig. 6. Sf. Chiril. Absida altarului. 1698.

Fig. 7. Sf. Vasile. Absida altarului. 1698.

Fig. 8. Soborul îngerilor. Peretele de est al naosului. 1698.

Fig. 9. Sf. Nestor, avînd pe sabie semnătura zugravului Constantinos și anul 1698. Peretele de nord al naosului.

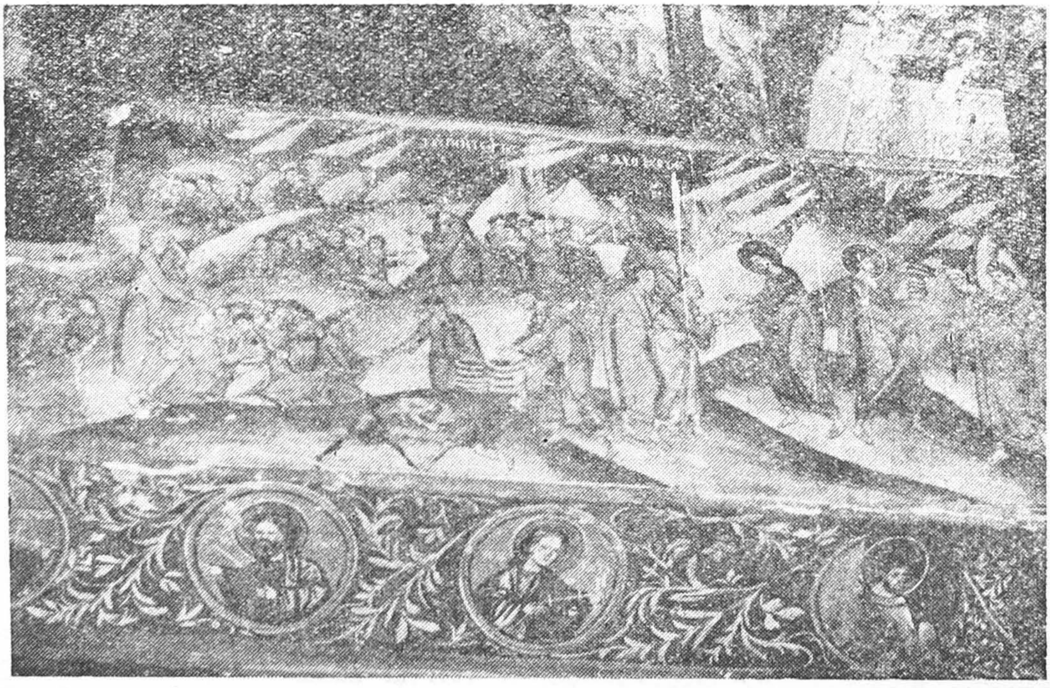

Fig. 10. Înmulțirea pîinilor și peștilor. Balustrada cafasului. Naos. 1698.

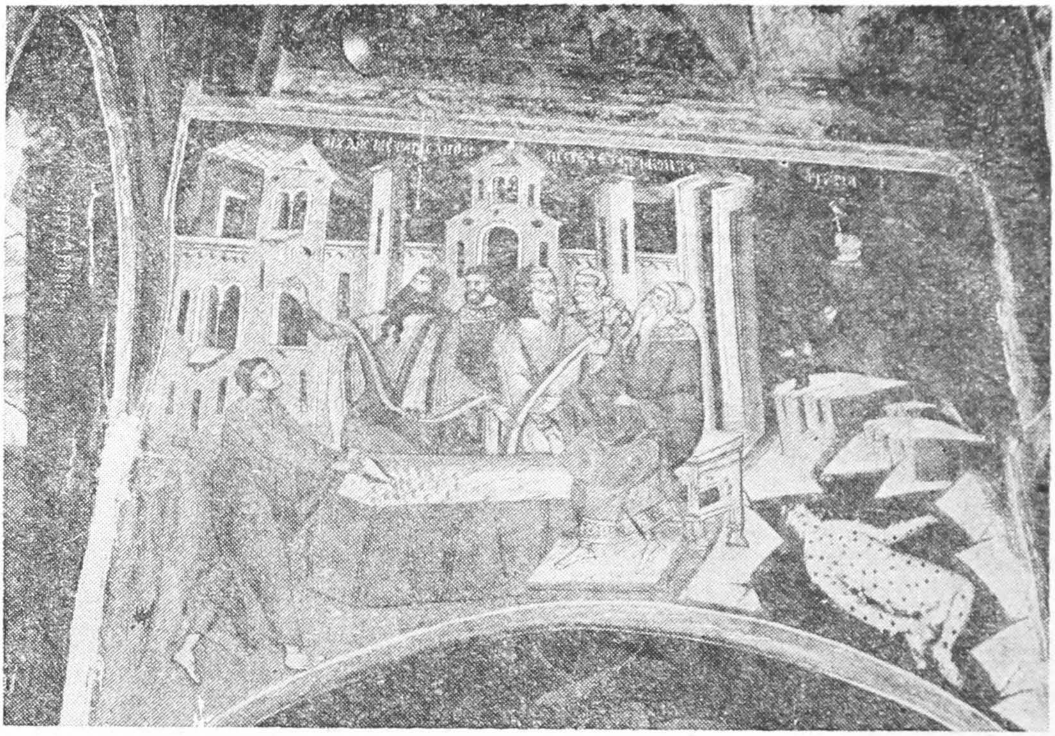

Fig. 11. Iuda își primește cei 30 de arginți. Peretele de vest al naosului. 1698.

Fig. 12. Eleazar, Salomeea și cei 7 sfinți macabei. Peretele de vest al naosului. 1698.

Fig. 13. Apostoli, sfinţi, profeţi. Stîlpul de nord-vest al naosului. 1698.

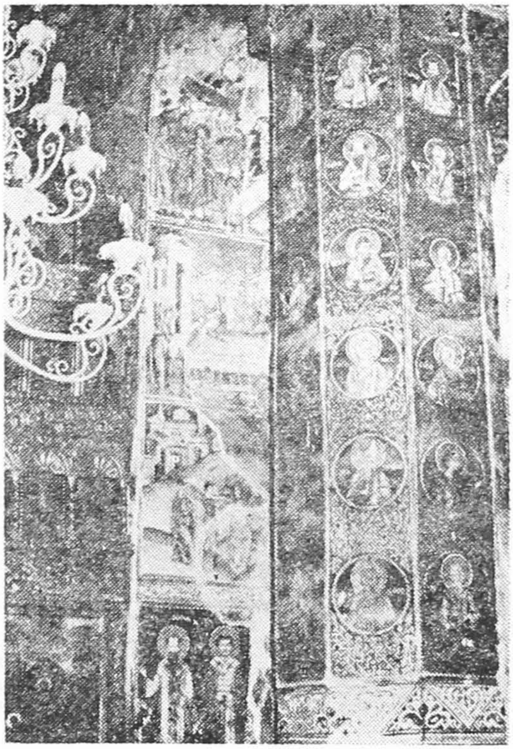

Fig. 14. Apostoli, sfinţi, profeţi. Stîlpul de sud-est al naosului. 1698.

Fig. 15. Maica Domnului Orantă. Cafas, semicalota de nord-vest. 1698.

Fig. 16. Maica Domnului Orantă. Glaful ferestrei de nord-vest al naosului. 1698.

Fig. 17. Adormirea Maicii Domnului. Cafas. Naos. 1698.

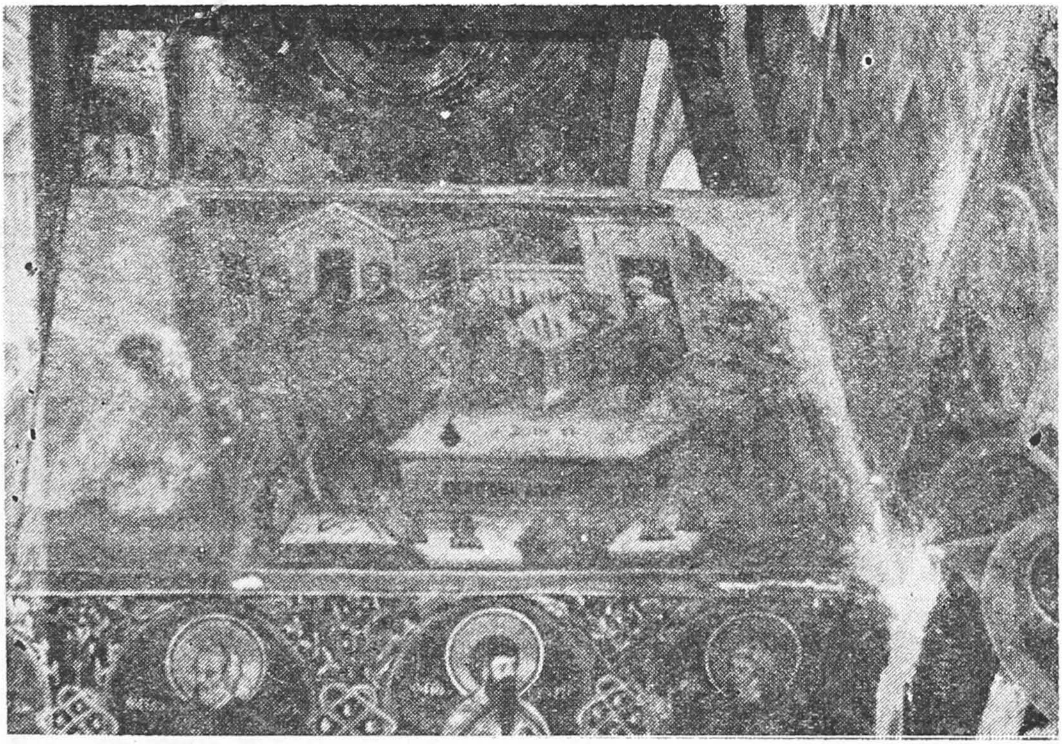

Fig. 18. Isus în fața lui Pilat. Balustrada cafasului. Naos. 1698.

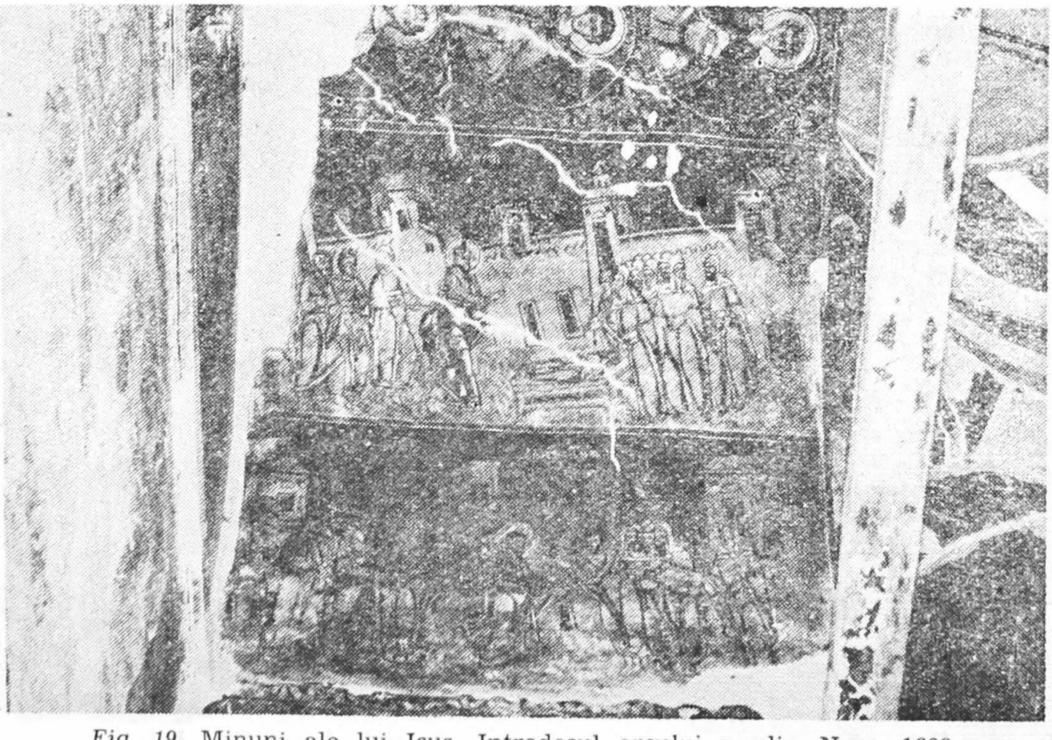

Fig. 19. Minuni ale lui Isus. Intradosul arcului nordic. Naos. 1698.

Fig. 20. Coborîrea la iad. Peretele de nord al naosului. 1698.

Fig. 21. Cina cea de taină. Peretele de sud al naosului. 1698.

Fig. 22 Jertfa lui Avram. Peretele de vest al naosului. 1698.

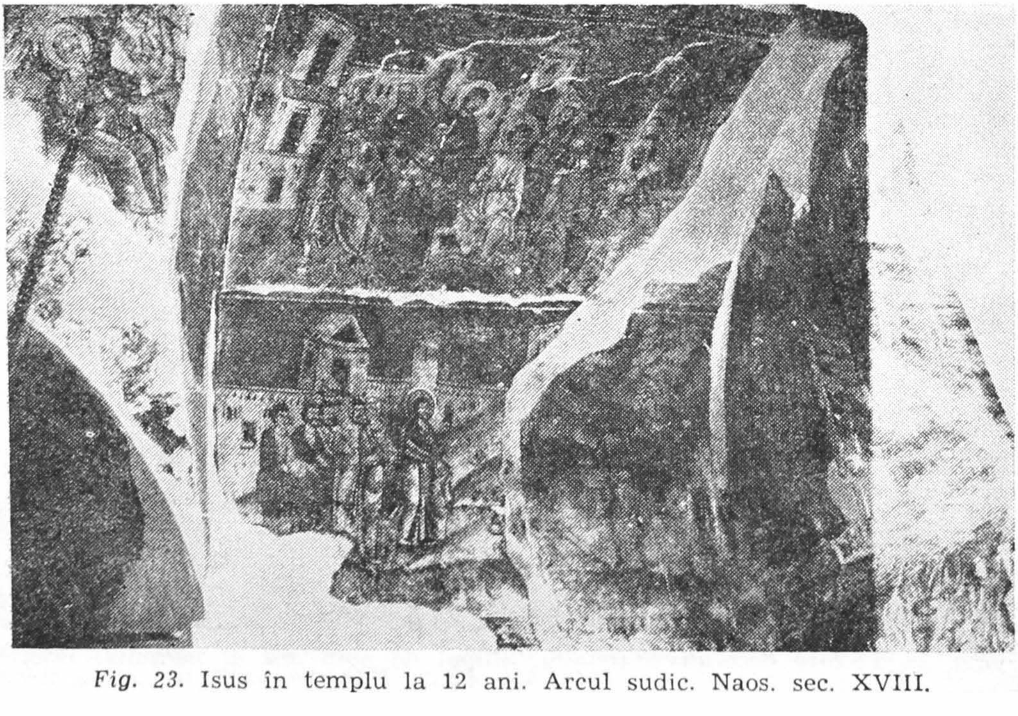

Fig. 23. Isus în templu la 12 ani. Arcul sudic. Naos. sec. XVIII.

Fig. 24. Pictură decorativă. Detaliu. Stîlpul de nord-vest al naosului. 1698.

STILUL BRÎNCOVENESC ÎN CONTEXTUL ARTEI MEDIEVALE ROMÂNEŞTI ŞI A CELEI SUD-EST EUROPENE

Dr. MARIA GEORGESCU

Pornind de la cele mai recente definiţii date „stilului"[1], ca stil istoric al artei vom încerca, să descriem stilul brîncovenesc — denumire dată stilului artistic ce s-a dezvoltat în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea şi primele decenii ale celui de al XVIII-lea.

Stilul brîncovenesc este stilul unei epoci bine determinată şi poate fi înţeles numai în strînsă legătură cu condiţiile istorice fiind una din reflectările acestora.

Pentru rigorile cercetării putem împărţi epoca brîncovenească în trei etape, folosind cu precădere criteriul stilistic :

— Etapa cantacuzină ;

— Etapa brîncovenească propriu-zisă ;

— Etapa postbrîncovenească.

Această perioadă se dezvoltă cu caractere distincte faţă de arta epocilor anterioare, avînd ca principală trăsătură definitorie unitatea stilistică a tuturor genurilor artistice. Această caracteristică de unitate este urmărită în mod deliberat.

Procesul de formare al stilului brîncovenesc este complex şi se datoreşte adaptării formelor tradiţionale la influenţele artistice din Occident şi Orient, cît şi al prelucrării selective şi integrării acestora, creaţiei artistice româneşti. El se datoreşte capacităţii de receptare şi de sinteză stilistică, de absorbţie de elemente decorative sau de ordin structiv, propunînd propria lui viziune.

Înainte ca stilul să se definitiveze, a existat o etapă lungă şi complicată, de căutare, a acestor caracteristici, care aveau să-l definească ; această căutare plină de încercări a fost etapa cantacuzină.

Etapa brîncovenească propriu-zisă este o etapă de maximă dezvoltare şi înflorire a tuturor caracteristicilor stilului brîncovenesc. Politica culturală a domnitorului Constantin Brîncoveanu înglobează toate artele într-o expresie unică, orientîndu-le către acelaşi scop — de a exprima şi în acest domeniu deosebita personalitate a acestuia.

---

[1] *Dicţionar de estetică generală*, Bucureşti, 1972, p. 335 ; Luigi Pareyson, *Estetica teoria formativităţii*, Bucureşti, 1977, p. 63 ; Thomas Munro, *Artele şi relaţiile dintre ele*, vol. II, Bucureşti, 1981, p. 155—156.

Rolul deosebit al lui Constantin Brîncoveanu în vasta operă artistică se datorește politicii sale de receptivitate față de fenomenul cultural și artistic occidental, datorită formației intelectuale a domnitorului român, avînd conștiința superiorității acestui fenomen față de formele culturii și artei orientale, dar nefăcînd abstracție nici de fenomenul cultural-artistic oriental, venit prin filieră constantinopolitană, care suferise influențe renascentiste și unele athonite, creîndu-se prilejuri favorabile de înnoire a artei românești, care au contribuit la formarea stilului brîncovenesc [2].

Stilul brîncovenesc este adaptarea preferențială a unor anumite forme, expresia unor programe generale sau individuale, transpunînd neliniști sau certitudini, răspunde dispozițiilor particulare ale acestei epoci. El este expresia autentică a unui mediu, a unui climat spiritual și social. Acest stil este cel mai bogat în expresii, cel mai complex dintre stilurile care s-au creat în Țara Românească, fiindu-i specific în cadrul unității generale o mare varietate și o intensă circulație a formelor.

Epoca brîncovenească se caracterizează prin faptul că este foarte atentă la gradul de desăvîrșire tehnică a operei, indiferent de genul artistic în care este exprimată, spre deosebire de epoca anterioară.

Stilul brîncovenesc este un univers uman ; aderînd la el artiștii acestei epoci îl interpretează activ, îi păstrează natura în interiorul activității proprii. Artiștii epocii brîncovenești sînt în egală măsură conștienți de individualitatea lor, cît și de asemănarea lor. Organicitatea acestui stil este motivul și rezultatul unei adeziuni libere.

În cadrul epocii brîncovenești, un rol deosebit de important l-a jucat școala de la Hurez. Apartenența artiștilor la școala de la Hurez nu este o simplă enumerare a lor într-un grup determinat, ci este un act liber de adeziune, la o anumită spiritualitate. Operele artiștilor aparținînd stilului brîncovenesc poartă în ele, în același timp, realitatea vie a școlii și a tradiției, din care s-au hrănit, ca și rezultatul original al interpretării active, pe care aceasta o conferă.

Înainte de a fi o etichetă comodă, școala de la Hurez a fost un loc de învățătură, în care elevii s-au recunoscut în stilul maestrului : o comuniune de artă și viață care a redat între ei personalități deosebite. Ea a fost un laborator în care experiențele au fost făcute în comun, iar experiențele individuale au servit de învățătură tuturor, zugravii învățînd nu numai de la pictorul Constantinos, ci chiar de la tovarășii lor de lucru.

Realitatea școlii de la Hurez poate fi extinsă asupra tuturor școlilor formate de stilul brîncovenesc în arhitectură, sculptură în piatră și lemn.

În ceea ce privește tradiția, stilul brîncovenesc atestă o continuare neîntreruptă, aceasta neînsemnînd că tradiția ar compromite individualitatea stilului, cît mai degrabă, contribuie la a explica și a-i releva esența. Este adevărat că stilul brîncovenesc modifică într-o măsură tradiția, în sensul că o repune integral în discuție, dar nu este mai

[2] *Istoria artelor plastice în România*, vol. II, București, 1970, p. 47, 49.

puțin adevărat, că acest lucru se întîmplă numai, pentru că artiștii au interpretat și asimilat tradiția, pentru a o face activă, pentru aceasta, însă ei au trebuit să o cunoască în realitatea ei adevărată, fără a o închista într-o convenție abstractă, ci făcînd din ea stimulul și suportul propriei ei activități.

Stilul brîncovenesc se inserează în tradiție, devenind moștenitorul ei activ, acceptînd-o ca pe un bun care trebuie păstrat, dar și interpretat. Numai astfel acest stil a putut cu adevărat să reînnoiască tradiția, să-i surprindă esența adîncă și adevărată. Astfel, între stilul brîncovenesc și tradiție există un raport de reciprocitate, el contribuind la explicarea tradiției și din păstrarea activă a tradiției derivînd organicitatea sa.

Stilul brîncovenesc nu poate exista ca stil, în sensul general al termenului, dacă nu ar fi existat ca stil personal al artiștilor care l-au format. Personalitatea viguroasă a stilului a solicitat și a creat personalități puternice ale artiștilor. Pentru ca acest stil să se dezvolte, într-o multitudine de forme, el a trebuit să devină un stil personal al fiecăruia dintre acești discipoli.

Etapa postbrîncovenească imită transformînd stilul etapei anterioare. Această imitare are însă o funcție de consolidare și înnoire în același timp ; pentru că nu există o altă modalitate de a continua un stil în afară de aceea care transformă în același timp. Această etapă continuă stilul brîncovenesc, dar a pretinde să continui fără să știi să inovezi nu înseamnă a continua, ci a repeta și copia, iar artiștii acestei etape sînt departe de repetare.

În etapa postbrîncovenească, arta brîncovenească devine un fenomen predominant al culturii secolului al XVIII-lea, ea se identifică în așa măsură cu tradiția, încît domniile fanariote ce vehiculau arta grecească nu reușesc să o impună, stilul brîncovenesc devenind un stil permanent al rezistenței împotriva domniilor străine.

Consolidarea și continuarea stilului brîncovenesc de către etapa postbrîncovenească nu este fructul unei simple obișnuințe, ci este un lucru liber ales, instituind și garantînd o continuitate artistică și mentalități comune ale artiștilor acestei etape. (Decorativismul propriu pridvoarelor bisericilor etapei brîncovenești se răspîndește în etapa postbrîncovenească tinzînd spre o laicizare, spre o deschidere spre lumea înconjurătoare).

Realizările etapei postbrîncovenești sînt totodată și o problemă de tradiție și de continuitate, cît și de apel la originalitatea artiștilor epocii. În acest caz unitatea dă naștere unei tradiții continue neîntrerupte.

Stilul brîncovenesc este o sinteză unică a artei tradiționale, populare și culte, cu elemente preluate și prelucrate selectiv din arta orientală, precum și de elemente preluate din arta Europei occidentale, fiind prelucrate și înglobate cu elemente baroce, într-o viziune clasicizantă ce ține nu numai de arta renașterii, ci și de spiritul tradițional românesc. Aceste elemente predomină în special în etapa brîncovenească, mai ales în ctitoriile laice.

Stilul brîncovenesc s-a dezvoltat sub semnul barocului[3], înscriindu-se pe plan european prin asimilarea elementelor baroce și de receptare a unor noi concepte artistice, de sintetizare a unor influențe. A fost însă un baroc de esență specială, putem spune un baroc transpus în manieră românească[4].

Analizînd mai în amănunt creațiile diverselor genuri ale epocii brîncovenești și încercînd o comparație cu ceea ce este catalogat în mod curent cu termenul de baroc, observăm că de fapt această definiție corespunde numai pentru unele manifestări artistice brîncovenești ca de exemplu tehnicile de lucru, sau unele motive decorative luate izolat : în argintărie și sculptură, aplecarea spre narativ, patetic și complicarea schemelor decorative în pictură. Toate aceste elemente sînt însă grefate pe o schemă compozițională generală, cu caractere accentuat clasice.

În toate genurile de artă și în special în arhitectură, toate elementele sînt ordonate pe o schemă clasică, în care componentele baroce sînt numai accente ce vin să imprime mișcare echilibrului tradițional, căci spiritul artei noastre constă în fapt în tradiționalul său echilibru, care cenzurează orice excese străine spiritului său ; astfel stilul brîncovenesc va prelua din arta europeană contemporană, numai acele elemente care convin structurii sale preluîndu-le, selectîndu-le și prelucrîndu-le în mod creator.

Stilul brîncovenesc este stilul ce a precedat arta epocii moderne românești, a fost poate unul din cele mai pline de inovații, dintre stilurile românești. Toate genurile artistice au fost profund influențate de inovațiile noului stil.

— În arhitectură, stilul brîncovenesc a fost epoca celei mai mari dezvoltări a arhitecturii laice, atît a programelor cît și a formelor. Se constată răspîndirea palatului ca reședință de agrement, cît și dezvoltarea foarte mare pe care o dobîndesc în această vreme parcurile din jurul palatelor, la rîndul lor organizate după modelul grădinilor italiene sau al celor orientale.

— Un element nou în arhitectură îmbinat cu arhitectura peisagistică este foișorul sau chioșcul.

— Tot în arhitectura civilă foișoarele și loggile cu coloane și balustrade bogat decorate fac legătura cu grădinile, ce îmbinau elemente din arta peisagistică occidentală și orientală.

— În arhitectura religioasă sînt de amintit elegantele pridvoare cu coloane de piatră bogat decorate. Elansarea siluetei bisericilor plusul de grație și eleganță este caracteristic, de asemenea arhitecturii Țării Românești din perioada brîncovenească.

---

[3] Pentru studiul acestei probleme vezi lucrările : *Barocco europeo et barocco veneziano*, apărut sub redacția lui Vittore Branco, Firenze, 1962 ; Germain Bazin, *Clasic, baroc, roccoco*, București, 1970 ; Victor Lucien Tapié, *Barocul*. Traducerea și postfața de Alexandru Duțu ; ed. americană, bogat ilustrată, a aceleiași lucrări : *The Age of Grandeur Baroque art and architecture*, Victor L. Tapié, traducere A. Ross Williamson, New York, Grose Press Inc. ; Victor L. Tapié, *Baroque et classicisme*, Paris, Plon, 1972 ; John Rupert Martin, *Barocul*, București, 1982.

[4] Răzvan Theodorescu, *Itinerarii medievale*, București, 1979, p. 162 ; Anca Vasiliu, *Între tradiție și modernitate*, în „Arta", XXX, 1, 1983, p. 34.

— De aceeaşi atenţie şi aplecare spre rafinament şi eleganţă se bucură tratarea paramentului atît interior cît şi exterior. Notăm în această direcţie delicatele decoraţii în stucatură ce acopereau pereţii încăperilor sau paramentul exterior al clădirilor.

— Pictura murală a fost de asemenea marcată de intense inovaţii : apariţia unei noi viziuni decorative atît în pictura murală interioară cît şi în cea exterioară. Este epoca în care pictura devine de un accentuat decorativism şi de o profundă aplecare spre laic, în care registrele decorative vegetale iau de asemenea o mare amploare, căpătînd uneori preponderenţă, din punct de vedere al atenţiei cu care sînt realizate, asupra iconografiei.

— Tot în cadrul dezvoltării spiritului laic, poate fi încadrată dezvoltarea picturii istorice, care decora unele interioare ale palatelor brîncoveneşti (de exemplu, Călătoria din 1703 la Adrianopol) şi tot din acelaşi unghi putem privi extraordinara dezvoltare a portretelor de ctitorii ce acoperă pereţii pronaoselor.

— Sculptura atît cea în piatră, cît şi cea în lemn cunoaşte o dezvoltare cu adevărat impresionantă. Este domeniul de excepţie al artei brîncoveneşti, care, alături de arhitectură, a dat cele mai frumoase realizări. Importanţa foarte mare pe care o capătă sculptura de tipul Renaşterii tîrzii şi a barocului în decoraţia palatelor a trecut apoi şi la monumentele religioase.

Sculptura este o realizare a epocii brîncoveneşti atît prin tehnică, cît şi prin repertoriul ornamental, schemele decorative folosite fiind o noutate în arta românească.

— Operele de argintărie, alături de sculptură, prezintă aceleaşi mari inovaţii faţă de epocile precedente. Este domeniul în care spiritul baroc al artei brîncoveneşti manifestă cea mai mare amploare.

Inovaţiile din cultura scrisă şi limbajul figurativ în sud-estul european sînt tot mai puternice începînd din a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi începutul celui următor, dar ele transformă între alte coordonate tradiţia.

După perioada de maximă eflorescenţă a picturii veneto-cretane (secolul al XVI-lea pînă la mijlocul secolului al XVII-lea), care influenţase tot sud-estul Europei, din a doua jumătate a secolului al XVII-lea şi începutul celui următor se constată atît pe teritoriul Greciei cît şi pe teritoriul celorlalte ţări balcanice, apariţia şi dezvoltarea unor centre locale, ce-şi conturează în mod foarte accentuat caractere naţionale proprii.

În cadrul apariţiei acestor centre artistice locale putem plasa şi dezvoltarea stilului brîncovenesc, care prin amploarea, prin rafinamentul artei pe care o practică, poate fi considerat ca cea mai reuşită manifestare artistică din sud-estul Europei din această perioadă.

În timp ce în celelalte centre manifestările artistice nu depăşeau cu mult caracterul popular, arta brîncovenească este o artă cultă, dezvoltarea tuturor genurilor artistice fiind impulsionată de reprezentanţi de seamă ai lumii artistice contemporane. În aceste condiţii, prin în-

seşi schimburile culturale (îndeosebi circulaţia meşterilor şi a cărţilor) modelul cultural român a indicat posibile modele popoarelor balcanice, datorită acestui continuu proces de reînnoire a tradiţiei şi acceptarea noilor forme. Elementele comune din tradiţia culturală au apropiat popoarele din sud-estul european, iar elementele noi introduse au captat atenţia popoarelor balcanice spre experienţa culturală română, factor dinamic în această zonă a continentului [5].

Arta din sud-estul Europei corespunzătoare epocii brîncoveneşti s-a dezvoltat şi în această perioadă pe un fond comun constituit pe bazele artei bizantine tîrzii şi sub influenţa curentelor stilistice venite din Occident.

Acest fond comun, cu un caracter oarecum electric, se reflectă în toate genurile de artă aplicată. În Grecia, în insulele Egeene şi Ioniene, în Albania, în Bulgaria şi în Macedonia s-au dezvoltat, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, mai multe centre de artă, avînd drept trăsătură comună concepţii de stil similare.

Exemplele cele mai concludente sînt oferite în special de pictură (unde întîlnim intensa difuzare a temei „căderii Ţarigradului", în culturile sud-est europene) şi de sculptura în lemn. În atelierele din regiunea Pindului, la Muntele Athos, la Yanina, în regiunea Samokova, Treven şi Dèbar se practica acelaşi stil compozit, dînd opere de un înalt relief, combinat cu tehnica ajurată, avînd drept elemente decorative în special pe cele baroce şi detalii de stil roccoco [6].

Prin toate creaţiile sale, de un înalt nivel artistic şi tehnic putem considera epoca brîncovenească drept o epocă de mare creativitate.

În fapt, această epocă este în toate manifestările sale artistice o epocă inovatoare, care a avut drept principală consecinţă deschiderea culturii româneşti spre contacte culturale europene, contacte ce s-au exercitat în ambele sensuri, atît prin preluarea creatoare a unor elemente, cît şi din influenţa pe care a avut-o asupra altor culturi.

Epoca brîncovenească a cristalizat în cel mai înalt grad caracterele naţionale şi tradiţionale ale artei româneşti, prin dezvoltarea egală şi fără precedent a tuturor genurilor artistice, creînd un plus de omogenitate, care-i conferă o unitate de stil ducînd la închegarea stilului brîncovenesc.

Moştenind experienţele şi tradiţiile unei epoci bogate în realizări, stilul brîncovenesc şi-a structurat personalitatea ca rezultat al varietăţii unor trăsături, în care intrau atît tradiţia, cît şi inovaţia, prin interpretări şi elaborări de o viziune cu totul nouă, modernă.

---

[5] **Al. Duţu, *Cultura română în civilizaţia europeană modernă*, Bucureşti, 1978, p. 231, 241.**

[6] **Herena Han, *Icônes aux cadres en bois sculptés au musée des arts décoratifs à Belograd*, Extras, Belgrad, 1962, p. 82.**

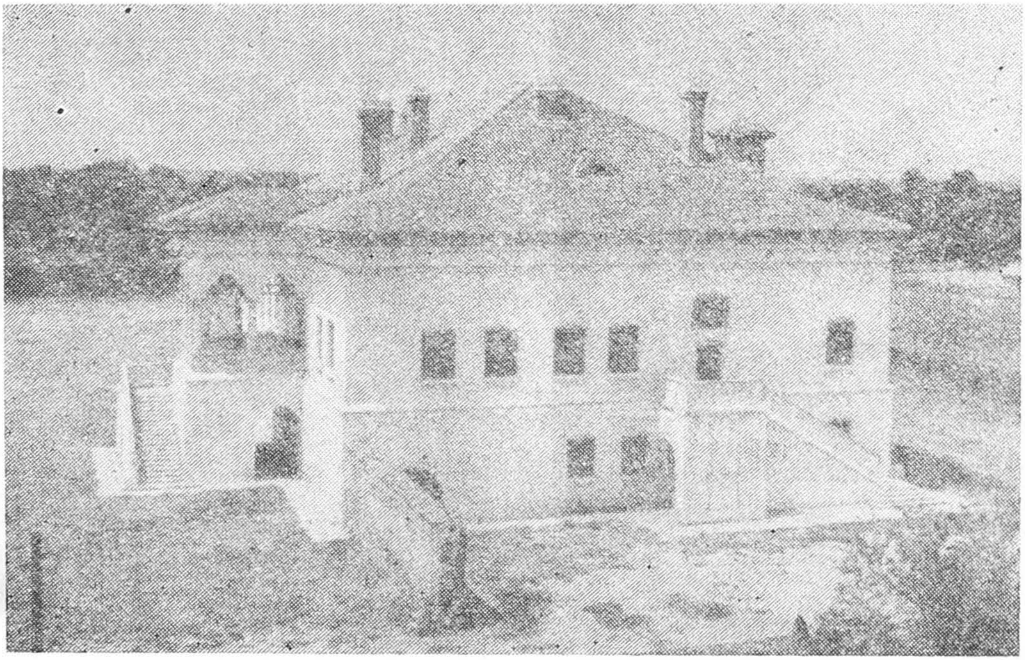

Fig. 1. Palatul de la Potlogi. Vedere de pe latura de sud-est.

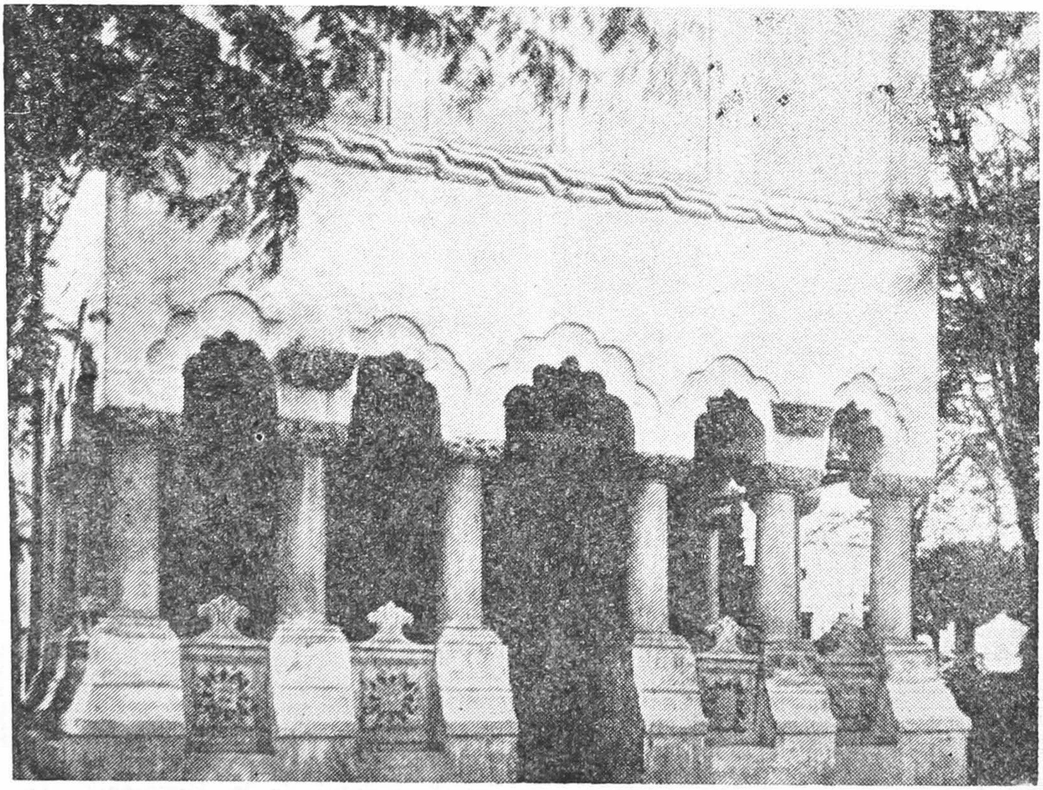

Fig. 2. Biserica Colţea. Faţada de vest.

Fig. 3. Palatul de la Mogoşoaia. Fațada de vest.

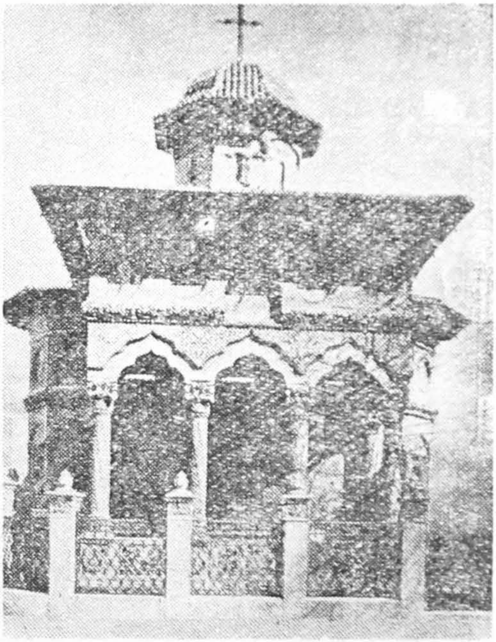

Fig. 4. Biserica Stavropoleos. Fațada de vest.

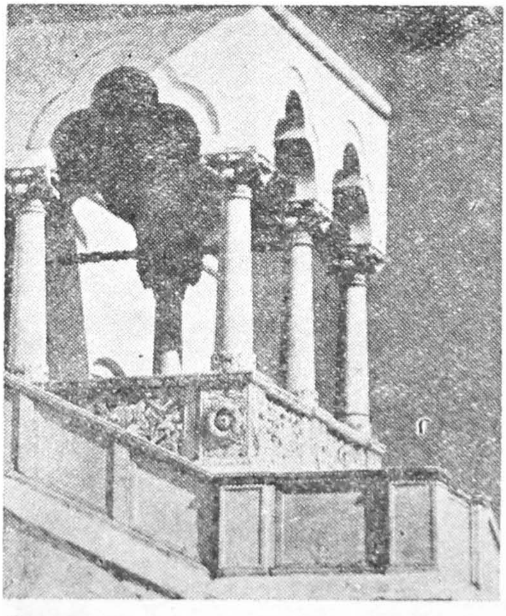

Fig. 5 .Palatul de la Potlogi. Foişorul.

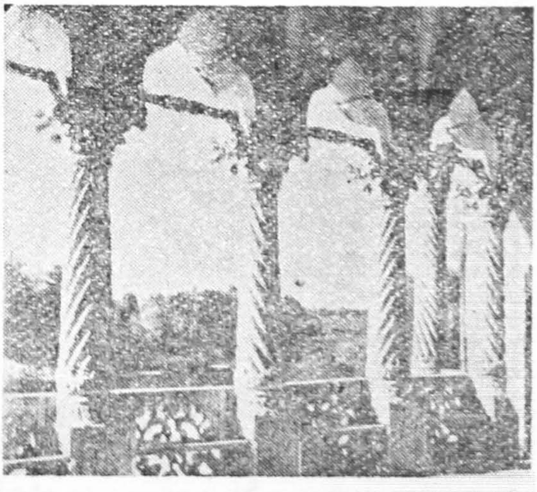

Fig. 6. Palatul de la Mogoşoaia. Balustrada loggiei. Detaliu.

Fig. 7. Portretele meşterilor şi ispravnicilor. Biserica mare a mănăstirii Hurezi.

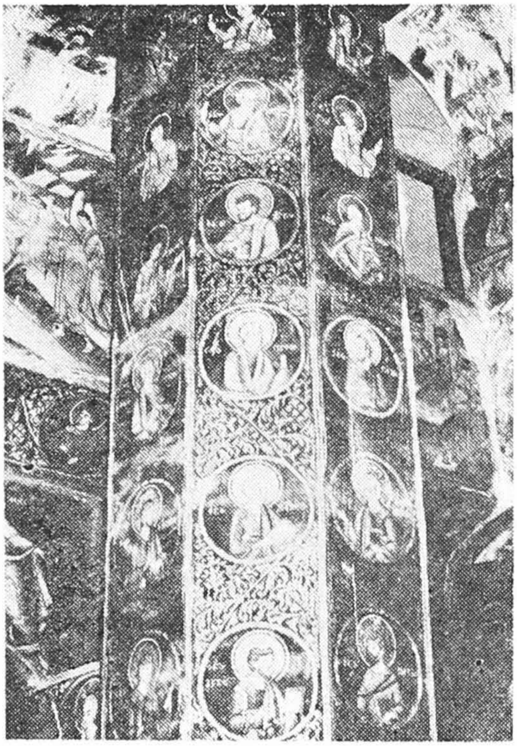

Fig. 8. Apostoli, sfinţi, profeţi. Stîlpul de nord-vest al nasoului. Biserica domnească din Tîrgovişte.

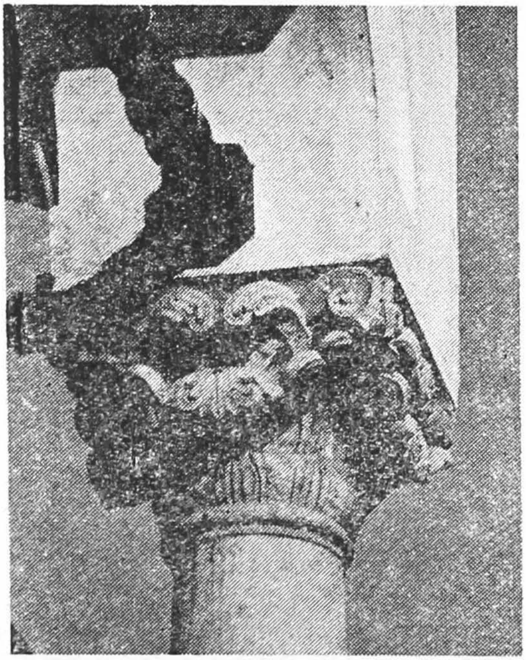

Fig. 9. Coloană de la foişor. Palatul de la Potlogi.

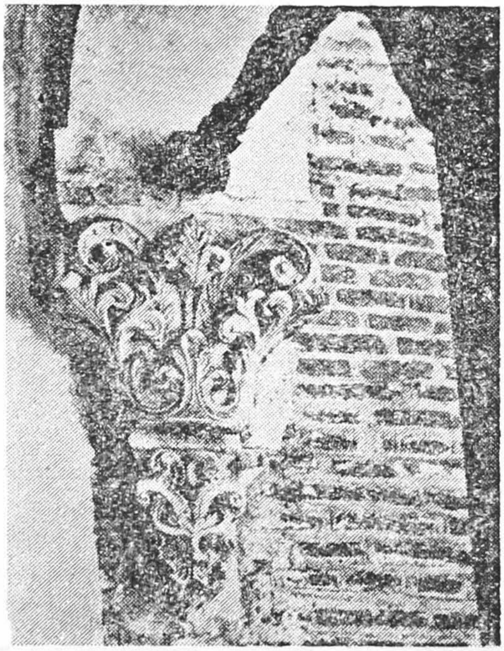

Fig. 10. Consolă decorată cu mascheron. Palatul de la Mogoşoaia.

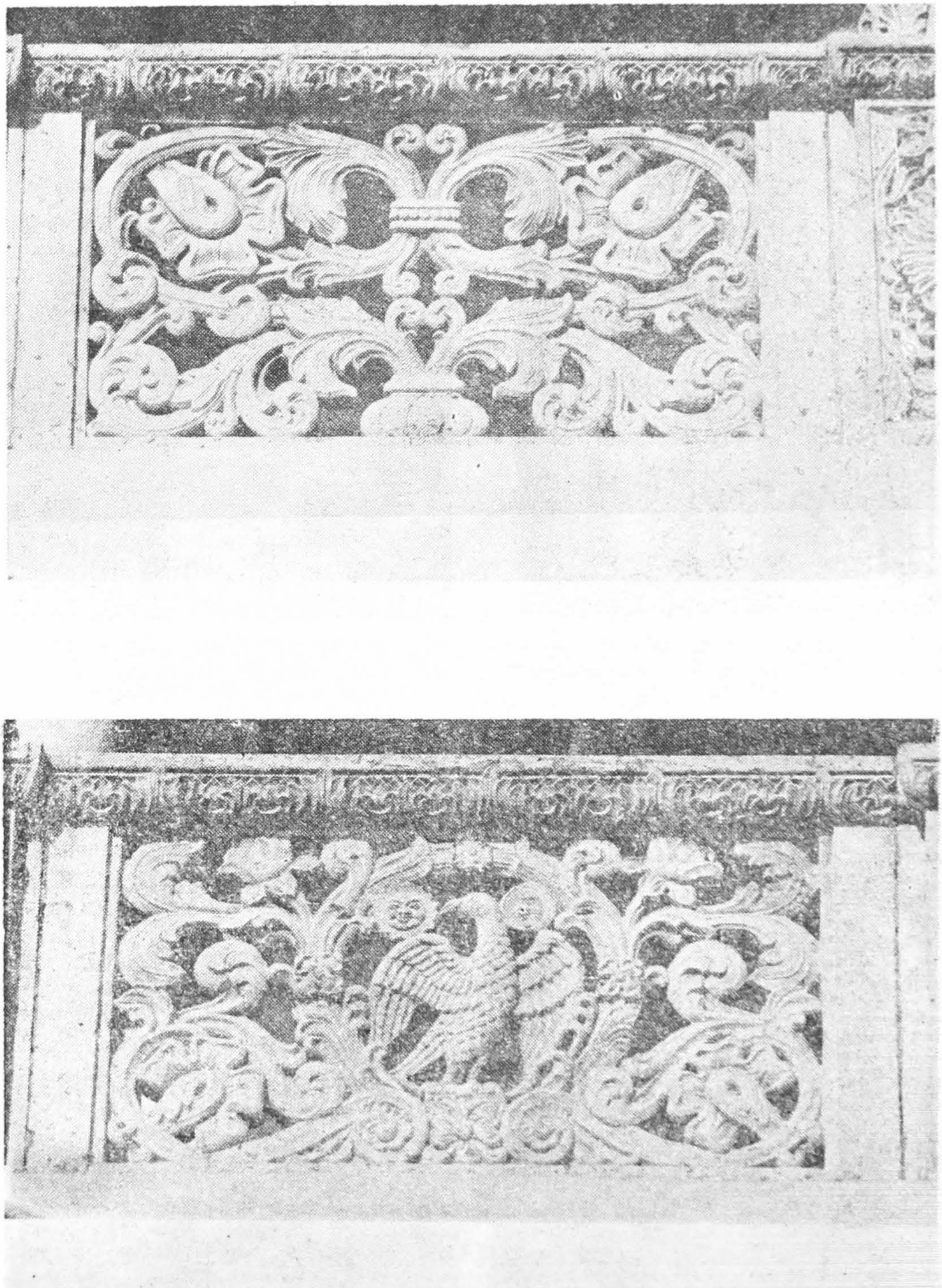

Fig. 11 (a, b). Panouri decorative din balustrada foişorului. Palatul de la Potlogi.

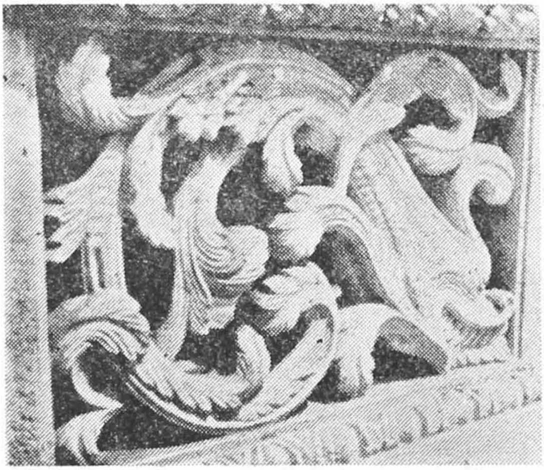

Fig. 12. Delfin din balustrada loggiei. Palatul de la Mogoşoaia.

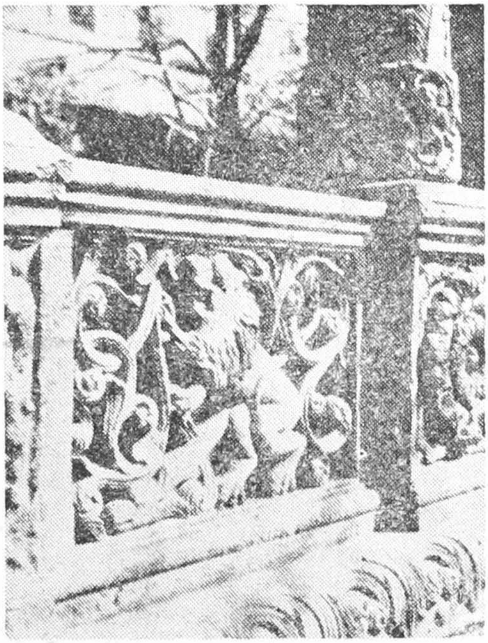

Fig. 13. Leu, motiv decorativ din balustrada pridvorului. Biserica Stavropoleos.

Fig. 14. Evanghelist. Detaliu din sculptura portalului. Biserica Colţea.

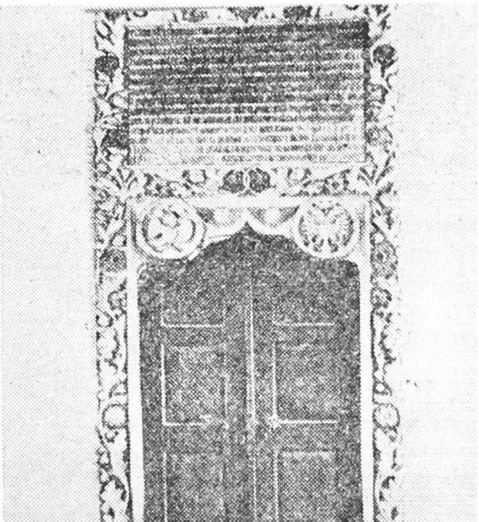

Fig. 15. Portal. Biserica mare a mănăstirii Hurezi.

Fig. 16. Pisania. Palatul de la Potlogi.

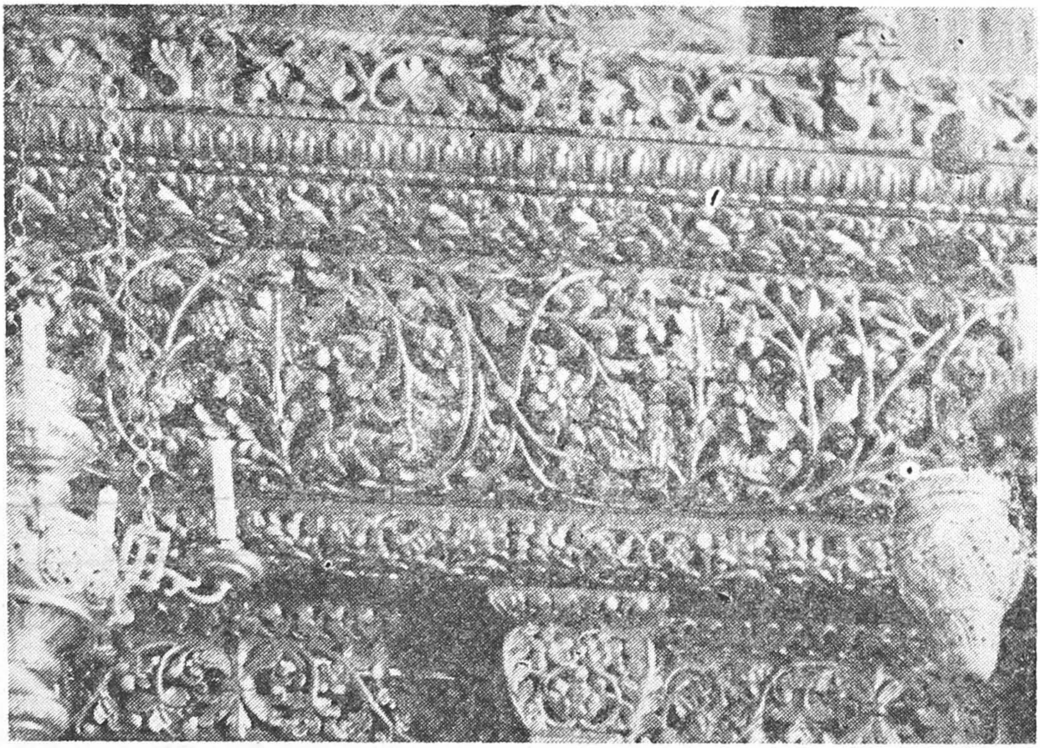

Fig. 17. Tîmplă. Biserica domnească din Tîrgoviște.

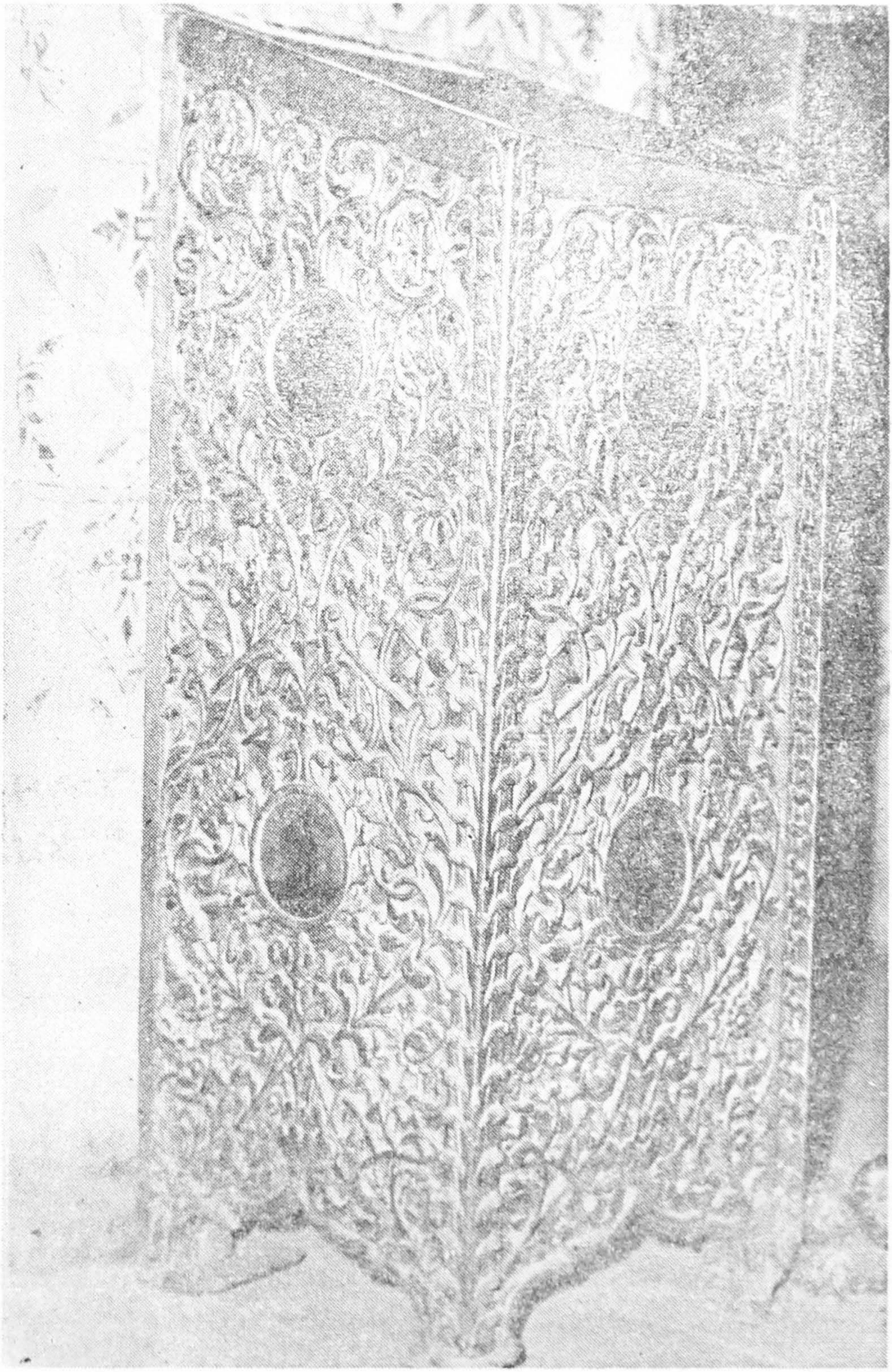

Fig. 18. Tetrapod. Biserica domnească din Tirgoviște.

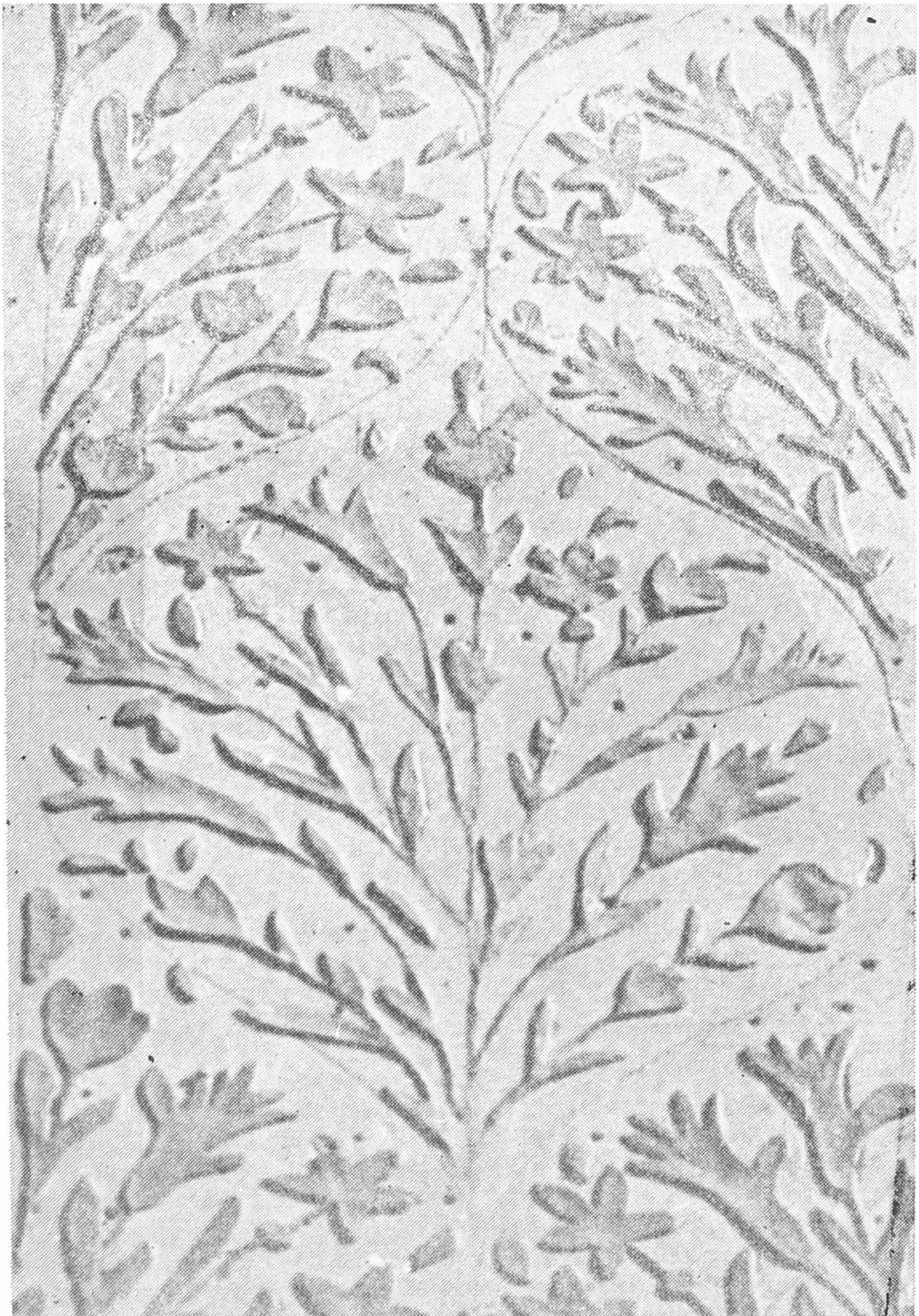

Fig. 19. Fragmente din decorația interioară. Palatul de la Potlogi.

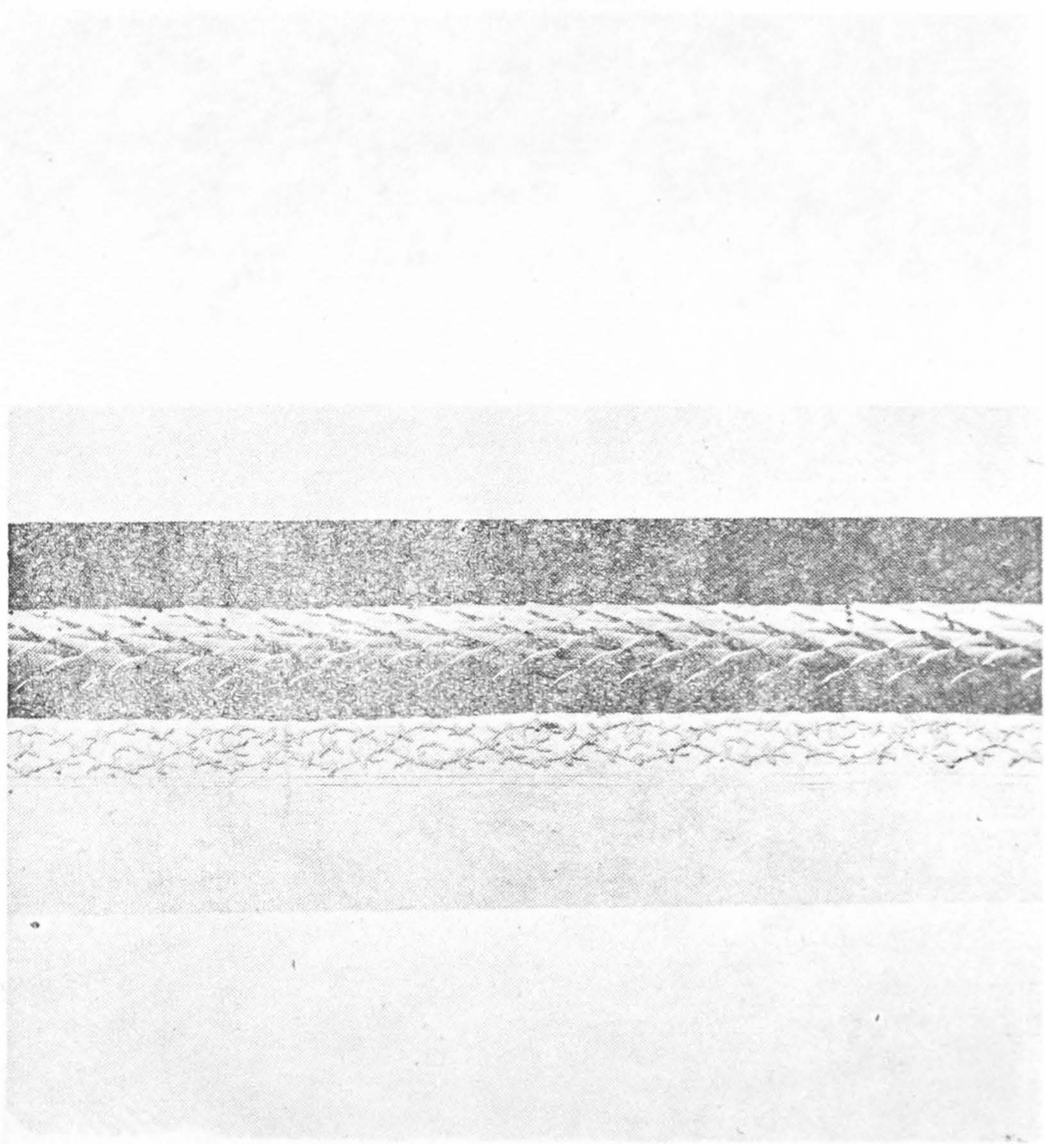

Fig. 20. Fragment din decorația interioară a palatului de la Potlogi.

CÎTEVA ICOANE VENETO-CRETANE DIN JUDEȚUL DÎMBOVIȚA

ADRIANA BOESCU
AURELIAN STROE

Descoperirea în biserica din satul Frasin a 15 icoane vechi despre care tradiția spune că ar proveni de la biserica fostei mănăstiri Sărindar, ne-a îndemnat să pornim pe urmele tradiției în descifrarea tainei acestor valoroase piese ale patrimoniului cultural național. Inițial, am încercat să corelăm existența acestor icoane cu existența de mai multă vreme cunoscută în bisericile din satele Rucărul de Mijloc și Dragoslavele, județul Argeș, a unor tîmple de secol XVIII (de fapt o singură tîmplă împărțită, se pare) despre care tradiția spune că a provenit tot de la biserica fostei mănăstiri Sărindar din București.

Corelînd dimensiunile icoanelor din județul Dîmbovița cu golurile de la tîmplele din Rucăr și Dragoslavele, se constată încă de la început o neconcordanță în afară de faptul că tîmplele de la Rucăr și Dragoslavele pot fi datate în secolul al XVIII-lea.

Cele 15 icoane de la Frasin reprezintă Adormirea Maicii Domnului, icoană de hram, 10 icoane prăznicare și 4 icoane înfățișînd apostolii Andrei, Petru, Matei și Simon.

Nu toate cele 15 icoane formează un grup unitar ; icoana mare a Adormirii Maicii Domnului se deosebește mult din punct de vedere stilistic de icoanele prăznicare și apostoli. De mari dimensiuni (95,5 × × 76 cm), avînd o ramă-baghetă de secțiune semicirculară reliefată din blatul icoanei, fiind formată din trei blaturi întărite cu două traverse semiîngropate, cu un strat de preparație gros, alb, de bună calitate, putem presupune că icoana respectivă a servit încă de la început drept icoană de hram. Iconografic, ea nu se deosebește prin nimic de ceea ce prescriu erminiile pentru această temă, de ceea ce era cunoscut din istoria apocrifă a Sf. Ioan Teologul și din protoevanghelia lui Iacob (în special pentru episoadele secundare).

În spațiul închis de ediculi simbolizînd spațiul sacru, Maica Domnului întinsă pe un catafalc are de o parte și de alta pe apostolii Petru și Pavel căzînd ; sînt prezenți de asemenea cei trei sfinți episcopi : Dionisie Areopagitul, Timotei și Ierotei, precum și ceilalți apostoli în atitudini ce încearcă să sugereze dramatismul atmosferei. În partea de jos a scenei este figurat episodul lui Iehonias. În centru, în axa gloriei,

în mandorlă dublă, Iisus ține figurarea sufletului Maicii Domnului în brațe. De o parte și de alta a mandorlei îngeri cu mîinile acoperite vin să primească sufletul Mariei.

Compoziția iconografică este complicată cu episodul „Ridicării la ceruri" : doi îngeri susțin o mandorlă ovală a Maicii Domnului în timp ce aceasta întinde brîul lui Toma ce este reprezentat bust, călătorind pe un nor (episodul, cunoscut dintr-o traducere latină a unui text apocrif, avea mare importanță pentru ortodocși, dată fiind disputa între aceștia și catolici privind deținerea brîului autentic). Deasupra acestei scene sînt figurate porțile paradisului, iar de o parte și de alta sînt înfățișați apostolii ce vin pe nori călăuziți de îngeri.

Compoziția este ordonată strict în jurul unui ax central, care împreună cu convergența liniilor care centrează privirea asupra episodului principal dau un caracter închis, rigid acesteia ; numai curba chipurilor arhanghelilor ce susține mandorla, continuată în siluetele norilor pe care călătoresc apostolii dau oarecare grație și deschidere icoanei.

Modelul figurilor este obținut prin distribuirea de zone de lumini albe pe o proplasmă ocru fără folosirea tonurilor de tranziție. Pentru a sublinia expresia feței și dramatismul momentului este pretutindeni folosit triunghiul durerii ce subliniază orbita. La veșminte, modelul urmînd destul de corect anatomiile, folosește același procedeu de redare al luminii prin pete de alb, rareori intervenind modelul ton pe ton ; uneori faldurile sînt indicate numai prin linii anguloase, de culoare închisă.

Proporțiile figurilor și corpurilor sînt în general cele juste (9/1).

Cromatica se bazează pe alternanța de cald și rece — un roșu vermillon și un albastru grizat cu predominanța primului, alternanța încercînd să anime staticismul compoziției. Tot cromatic este subliniat și personajul principal : numai maforionul Maicii Domnului și draperia ce-i acoperă patul sînt roșu lac garanță.

Icoana este dominată de o concepție ilustrativ-narativă. De remarcat este dramatismul voit și monumentalizarea primului plan, încremenirea planului secund, conservatorismul nu numai în compoziție ci și în tratarea formelor. Figurile din primul plan se detașează aproape ca niște decupaje pe fundal. Caligrafia desenului acuză academism, exprimat în mod egal și în aranjamentul îngrijit al draperiilor lipsite de suplețe. Artistul lucrează conștiincios fără spontaneitate, fără suflu.

Icoana este lucrată cu pauză. Este evidentă urmărirea unui stil arhaizant, puternic atașat tradiției, care la o primă privire ar putea induce în eroare privind datarea.

Icoana poartă însă o inscripție de danie, redactată în greacă : „De mîna unui umil Ioan scutaris/Rugăciunea slujitorului lui Dumnezeu iubitorul de Hristos Mihail" și anul „1666".

Cercetarea arhivelor mănăstirii Sărindar, de unde credem că provin icoanele nu a dus la descoperirea vreunei date privitoare la donator. În ceea ce privește pe pictor putem încerca circumscrierea ariei largi de apartenență stilistică. Unicul indiciu oarecum sigur este originea, Scutari fiind numele italienizant al orașului Shkodra — oraș în Albania septentrională, așezat pe malul de sud-est al lacului cu același

nume. Forma italienizantă a numelui, redactarea inscripției în greacă, deși cu unele greșeli, (amănunt nerelevant căci și pictori cunoscuți ai vremii, greci de origine, făceau deseori greșeli de limbă), pot constitui un indiciu alături de caracteristicile stilistice ale icoanei privind apartenența stilistică a pictorului. Este cunoscut faptul că în Albania Centrală și de Nord se dezvoltase o școală de pictură sub semnul tradiției culturale macedonene și că în secolul XVII această școală era în strînsă legătură cu cea athonită a cărei aplecare spre conservatorism, puritate dogmatică, compoziții elaborate sînt bine cunoscute, trăsături mărturisite de altfel și de icoana noastră.

Poate că discuția despre semnificația prezenței icoanei în Țara Românească s-ar fi oprit la semnalarea sa ca prezență accidentală, simplă piesă de import, fără mari calități artistice. Dar descoperirea foarte recentă a unei icoane semnată de același Ioan Scutaris, datată 1669, avînd inscripția în chirilică și fiind executată la comanda unui înalt personaj al vremii, schimbă puțin datele problemei. Prezența unui Scutaris care a lucrat aici, practicînd o pictură avînd caracteristicile semnalate mai sus, aduce un plus de cunoaștere în peisajul destul de mozaicat al picturii secolului XVII în Țara Românească, un plus de cunoaștere privind preocupările generale ale epocii, reflectate în cele particulare ale comanditarilor, modul de participare la marile curente balcanice, preferințe în selectarea unor aspecte anume în peisajul atît de eteroclit al picturii secolului XVII în sud-estul Europei.

În ceea ce privește icoanele prăznicare cît și cele ale apostolilor sînt în general de dimensiuni egale (37,5 $\times$ 27 cm), formate dintr-un singur blat și o singură traversă îngropată. Stratul de preparație este de asemenea gros, alb, de bună calitate. Modelul figurilor se încearcă a fi îngrijit, cu dorința de redare a clarobscurului realizat prin zone de brun, juxtapus cu zone de alburi, cu încercări de redare a tonurilor de tranziție. La veșminte modelul este de altă manieră : luminile albe, anguloase, sînt subliniate de zone aproape paralele ce merg în degradeu, spre culoarea de bază, mulînd destul de corect anatomiile.

Figurile sînt în general nediferențiate. De exemplu, figurile aproape identice ale lui Ioachim și Anei din scena „Intrării în templu a Maicii Domnului“ față de cele ale Maicii Domnului și ale lui Iosif din scena „Întîmpinării Domnului“.

Desenul este egal, fără suplețe, fără modulări, decupînd figurile. Cromatica folosește alternanța cald-rece în special verde și roșu. Proporțiile personajelor sînt corecte cu oarecare căutare a grației și eleganței. Dacă în ansamblu trăsăturile stilistice mărturisesc mîna aceluiași pictor, din punct de vedere al respectării preceptelor iconografice, ele se împart însă în trei grupe :

Prima grupă, consituită din icoanele „Botezul domnului“, „Prezentarea la templu“ a Maicii Domnului“ și „Necredința lui Toma“ —urmează cu multă exactitate tradiția stabilită de ermini. Icoanele respective sînt caracterizate de asemenea de uscăciunea facturii, compoziții rigide, simplificate, lipsă de amănunte pitorești, încercare de a da patetism personajelor din primul plan prin gestică.

Următorul grup de cinci icoane: „Crucificarea", „Învierea lui Lazăr", „Intrarea în Ierusalim", „Întîmpinarea domnului" și „Nașterea domnului" respectă pentru primul plan elementele erminiei, dar introduc multe inovații pentru planul secund, unde, deși se păstrează tradiția închiderii spațiului prin arhitecturi, acestea prezintă aparent ciudate asemănări cu arhitecturile ce apăreau în gravurile flamande ce circulau intens în epocă. Mai mult chiar în icoana „Întîmpinării domnului" Simeon este prezentat în fața unei încăperi al cărui plafon casetat este prezentat în perspectivă geometrică destul de corectă, iar Iisus prunc în scena „Nașterii domnului" se apropie mult de silueta homunculilor obișnuiți în aceste scene, în aceleași gravuri flamande, ca de altfel și poziția de adorare a Maicii Domnului. În aceeași icoană merită remarcată cavalcada regilor magi, plină de naturalețe, precum și încercarea de redare în perspectivă a peisajului ce se păstrează încă în liniile tradiționale.

În icoana „Crucificării" e de remarcat redarea în perspectivă a extremităților crucii.

Deci, în timp ce primul plan respectă în linii mari tradiția, în planul secund se manifestă deja acele influențe ale picturii occidentale — încercări deși incoerente de redare a perspectivei geometrice sau cromatice. De asemenea, în unele icoane episodul principal tinde să-și piardă importanța sau să capete aceeași importanță cu episoadele secundare, (de exemplu „Nașterea Domnului") sau chiar peisajul începe să contrabalanseze importanța personajelor, (exemplu „Intrarea în Ierusalim") pentru a nu mai aminti acei ediculi cu siluete atît de diferite de ceea ce era tradițional pentru epoca respectivă și viziunea ortodoxă.

Ultimele două icoane și anume „Buna Vestire" și „Învierea Domnului" părăsesc cu totul tradițiile înstăpînite de iconografia bizantină, caracterul occidental al scenelor fiind foarte marcat. Nimic nu ne mai este familiar în această „Buna Vestire" — nici Maica Domnului îngenunchiată în fața pupitrului cu manifeste caractere occidentale, nici încăperea în care se petrece scena cu acele arcade atît de elaborate, cu elemente de mobilier cu vădite caractere occidentale — patul cu baldachin ce se zărește în dreapta, iar încercarea de redare a peisajului din fundal este evidentă.

De asemenea, în icoana „Învierii" singurul ce pare familiar imaginii noastre este îngerul așezat pe lespedea pecetluită căci anatomia lui Iisus, figurile pline de amănunte pitorești ale oștenilor și chiar varianta reprezentării învierii, aparțin unui alt orizont.

Ceea ce remarcă deci cele 10 prăznicare este lipsa de coerență. Elementele occidentale răspîndite în icoane nu aparțin unei opere concrete care să fi servit de prototip. Sînt forme și motive străine introduse uneori în imaginea bizantină deja fixată, alteori încorporate cu multă libertate la alegerea și conform procedeelor dorite de pictor și semnificativ — acceptate de public. Este vorba de un pictor eclectic care mînuiește fără jenă diferite stiluri și maniere. Caracteristicile acestor icoane încadrează pictorul ca fiind format în ambianța așa-numitei școli veneto-cretane, iar stilul în care se păstrează încă unele elemente tradiționale, amănunte de fundal, îl plasează în a doua jumătate a

secolului XVII, ambianță de la care moștenește acea dublă capacitate și eclectismul de care am pomenit deja, semn al unui mod de viață ambiguu, între evul mediu bizantin al vieții religioase și timpurile moderne ale vieții de zi cu zi. Nu știm dacă aceste icoane au fost executate aici sau sînt piese de import, nu au putut fi încă detectate icoane aparținînd aceleiași perioade și asemănătoare ca stil.

În ceea ce privește imaginile celor patru apostoli, mărturisesc un grafism, decorativism, uscăciune a expresiei foarte marcate și aparțin aceleiași familii stilistice ca și icoanele de mai sus. Atît prăznicarele, cît și icoanele apostolilor, precum și icoana mare a Adormirii Maicii Domnului nu sînt fără îndoială niște capodopere, mărturisesc chiar un caracter artizanal, sînt modeste ca realizare, dar sînt semnificative pentru unele aspecte ale orientărilor și gusturilor unei epoci — mijlocul secolului XVII în Țara Românească.

RELAȚII TRADIȚIONALE ÎNTRE DÎMBOVIȚA ȘI ZONA BRAN. ASPECTE ISTORICO—ETNOGRAFICE

CICERONE MAREȘ,
GH. BULEI
Dr. MIHAI OPROIU

Dincolo de consemnările documentelor oficiale ale hrisoavelor de arhive, viața populară răzbate prin formele tradiționale ale culturii materiale și spirituale ale satelor noastre, prin ceea ce este specific în ocupațiile și gîndurile oamenilor din vechile așezări românești. Căci, orice afirmație s-ar face în tradiția satelor se vor găsi acele elemente de statornicie, de permanență, ce conferă oricărui popor durata în timp și care, după Nicolae Iorga „vor umple lacunele considerabile pe care le lasă în trecutul nostru izvoarele străine ale lumii civilizate“ [1]. Dar românului i-a fost dat de istorie să rămînă el însuși, un suflet al „spațiului mioritic“, „implicînd o geografie și o conștiință completă, expresive pentru întreaga lume europeană“ [2].

În această zonă a Carpaților s-a zămislit o civilizație și cultură a căror unitate dezvăluie sensuri adînci ale unei vieți concepute într-o strînsă interdependență geografică, economică, politică dar mai ales de spirit. Astfel, tradiția legăturilor românilor de la Carpați și Dunăre apar implicit și explicit, ca un modus vivendi, ca ceva firesc, munții sau văile rămînînd întotdeauna elemente naturale ce i-au apropiat „oricare ar fi fost împrejurările istorice“ [3], punîndu-și amprenta asupra acesteia.

Un aspect esențial în reliefarea legăturilor dintre Dîmbovița și zonele sudice ale Transilvaniei (Săcele, Brașov, Bran, Mărginimea Sibiului etc.) îl constituie mai ales ocupațiile și îndeletnicirile străvechi (agricultura, creșterea animalelor, păstorit, meșteșuguri, etc.) precum și amploarea deosebită a vieții social-economice din orașele Brașov, Sibiu, Cîmpulung, Tîrgoviște, din evul mediu, care implică schimburi intense materializate în diversele produse meșteșugărești, agricole, pastorale, canalizate în spațiul geografic amintit (orașe și sate) și în regiuni mai îndepărtate. De aici și vasta rețea de drumuri ce rămîne „o închegare

---

[1] N. Iorga, *Generalități cu privire la studii istorice*, ed. a II-a, Buc., 1944, p. 21—93.

[2] I. C. Drăgan, *Idealuri și destine*, Ed. Cartea Românească, Buc. 1977, pp. 92—93.

[3] G. Vîlsan, *Mediul fizic extern și capitalul biologic național*, Cluj, C.R., 1928, p. 18.

milenară a vechilor şi diverselor preocupări ale unui popor care în ciuda tuturor relelor s-a menţinut şi a evoluat susţinut fiind de cuminţenia lui"[4].

Julius Jung aprecia că din punct de vedere economic Transilvania şi Ţara Românească formează un teritoriu care se întregeşte, fiind „inima teritoriului etnic românesc"; într-o convenţie încheiată de Austria cu Ţara Românească la 1817 se făcea constatarea că „ţara aceasta este din vechime legată de Transilvania, încît după cum arată experienţa, este aproape cu neputinţă să existe una fără cealaltă"[5].

O astfel de realitate e surprinsă şi de magistratul oraşului Braşov în scrisoarea din 7 ianuarie 1735 către baronul director al tezauriatului: „oraşul «Braşov» are foarte strînse legături comerciale cu Valahia şi are nevoie de aceste legături pentru a vieţui"[6].

Drumul cel mai frecventat care facilita schimbul între Ţara Românească şi Transilvania, între Dîmboviţa şi Ţara Bîrsei, ce străbate nordul judeţului Dîmboviţa, pe valea rîului omonim, trecînd prin pasul Bran, era drumul Cîmpulungului, menţionat într-un document emis la Tîrgovişte în 1431 la curtea voievodului Dan al II-lea. Fapt e că această cale de legătură care străbătea Branul e anterioară datei menţionate, negustorilor transilvăneni dîndu-li-se privilegiul de a merge pînă la Dunăre în schimbul plăţii vamei la Cîmpulung-Muscel, prin hrisovul lui Vlaicu Vodă din 29 ianuarie 1368. Valea Dîmboviţei va disputa astfel întîietatea cu celelalte drumuri de legătură între localităţile din sudul Transilvaniei şi Ţara Românească (Valea Jiului, Oltului, Ialomiţei, Prahovei şi Buzăului).

Referindu-se la drumurile peste Carpaţi castelanul D. Gerdey într-o scrisoare din anul 1542 arăta sibienilor că există o înţelegere cu domnul Ţării Româneşti, Radu Paisie, pe baza căreia oamenii lui se pot duce liberi cu oile sale în munţi[7].

Importanţa drumului Bran—Rucăr, Cîmpulung—Tîrgovişte ca principală cale de legătură pentru locuitorii acestor zone, negustori, oieri, meseriaşi, este subliniată şi de atenţia pe care domnia Ţării Româneşti i-o acordă: Matei Basarab, în iunie 1635, hotăra ca după dreptate „nicidecum n-ar trebui să se ia dijmă" la trecerea munţilor[8], pentru ca voievodul Constantin Brîncoveanu, referindu-se la situaţia grea a visteriei ţării în urma războiului austro-turc, în hirsovul din 17 aprilie 1696 către judele Braşovului preciza că vama trebuie achitată la trecerea munţilor „de mare nevoie şi de mult păs ce au fost asupra ţării"[9]. În afara marilor drumuri existau numeroase căi şi poteci folosite de locuitorii ambelor versante carpatice, mai ales de oieri. În

[4] Mara N. Popp, *Drumuri şi ocupaţiuni vechi în Ţările Româneşti*, în „Buletinul Societăţii Regale de Geografie", LVII (1938), p. 271.

[5] I. Lupaş, *Transilvania, inima teritoriului etnic românesc*, în „Studii istorice", Vol. V, Sibiu-Cluj, 1945—1946, p. 61.

[6] Arh. St. Braşov, *Magistratura oraşului*, dos. II, nr. 214, p. 131.

[7] Hurmuzachi, *Documente*, XV, p. 419.

[8] N. Iorga, *Studii şi documente*, vol. IV, p. 27.

[9] *Ibidem*, vol. X, pp. 370—371.

acest sens amintim „drumul oilor" care continua drumul Runcului și Brebului de la punctul „Între Văi", prin muntele Românesc și Vaca, în Transilvania [10]. Un drum al oierilor este amintit și de stolnicul Constantin Cantacuzino în harta Țării Românești editată la Padova în anul 1700.

Localitățile din văile Ialomiței și Dîmboviței erau legate printr-un drum ce străbătea Pietroșița, spre vest, Valea Tîții, Runcu, prin pădurea Giurcu spre Rîu-Alb și Bărbulețu, ce se bifurca fie prin Pietrari, Manga, Izvoare, urmînd firul Rîului Alb, fie peste vîrful Flașca, la Pucheni, Malu cu Flori, drumul Cîmpulungului spre Bran.

Rolul așa-numitelor poteci ale plaiurilor, ale prihodurilor sau poteci tainice de munte, cunoscute în special de oierii pămînteni și transhumanți rămîne poate cel mai de seamă în stabilirea unei permanente circulații de bunuri și valori peste Carpați. Din situația întocmită de Vornicia din Lăuntru, la 1839, erau cunoscute în această zonă 41 de poteci exintînd 18 puncte vamale, unde se făcea numărătoarea vitelor la cheia plaiurilor în Țara Românească [11].

Din plaiurile Argeș, Dîmbovița și Ialomița, la 1832 o serie de poteci răspund în schela Branului, important punct de tranzit între Țara Românească și Transilvania : poteca Gruiul Ursului, Piscul cu Afenișuri, Brătciul, Fruntea Plaiul, în Colți, Gura Cheii de Jos, Gura Dîmbovicioarei, Strunga Mică, Diloiul, Ghimbav [12]. Deși evidența „potecilor pentru vitele păstorilor austroacești" era ținută de județele respective din ordinul Vistieriei Țării Românești [13], deseori oierii pătrund cu turmele prin cele mai diferite locuri, pe acolo unde „alte mărfuri nu se pot exporta pe dînsa decît păstorii cu oile" [14].

În județul Dîmbovița, la 1844, sînt două poteci deschise, iar șapte închise : prima în funcțiune deschisă la 1816, numită „Curmătura Fiarelor", răspunde sub același nume pînă la Bran în Transilvania și se străjuiește de către comanda punctului Breaza" [15]. Cea de a doua potecă face parte din plaiul Ialomiței și se numește „Plaiul Domnesc". Deseori, unele poteci, puncte vamale, sînt închise de către autorități (cu scopuri politico-economice), cu ocazia modificării sistemului de numărătoare a vitelor, prin care vameșul, vătaful de plai și cinovnicul punctului vamal, fac înregistrarea în documente prin confruntarea situației reale cu datele înscrise în reghii (adeverințe eliberate de autoritățile vamale austriece).

O situație nouă se crea prin reorganizarea pichetelor de grăniceri de pe linia graniței Țării Românești cu Transilvania, cînd numărul

---

[10] Vezi harta moșiei Brebu de la 1864, în G. Popescu, M. G. Popescu, *Monografia comunei Runcu*, Tgv., 1973.

[11] C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Transilvania și Țara Românească în secolele XVIII—XIX*, Ed. Academiei, Buc., 1976, p. 11.

[12] Arh. St. Buc., *Vornicia din Lăuntru*, 1832/2765.

[13] *Ibidem*, 1844/1147.

[14] *Ibidem*.

[15] *Ibidem*.

acestora se reducea la 55 „neputîndu-se ţinea picheturile şi paznicii din pricina numeroaselor furturi şi nesuferitului frig“ [16].

După reorganizarea din 1851 se desfiinţează una din potecile foarte frecventate de oieri, anume poteca Dîmboviţei, din Muscel, turmele urmînd a fi trecute pe la Pietroşiţa şi Dragoslavele [17]. În judeţul Dîmboviţa, numărătoarea vitelor se făcea la 1831 în Plaiul Ialomiţei şi Plaiul sud Dîmboviţa, iar la 1851 numai în localitatea Pietroşiţa [18].

Acestea sînt drumurile atît de des frecventate de populaţia de pe cele două versante ale Bucegilor, a cărei legătură de tradiţie şi permanenţă inclusă firesc în ansamblul relaţiilor social-economice, se manifestă în ocupaţia zilnică, creşterea vitelor şi oieritul, în relaţiile de rudenie, în stabilirea unor familii din satele Branului în Dîmboviţa (Văleni, Pucheni, Malu c uFlori, Cîndeşti, Măneşti, Moroieni, Pietroşiţa, Runcu, Drăgăneşti-Ungureni, Rîu-Alb etc.) şi invers, în diversele schimburi de natură comercială. Păstoritul (oieritul) a avut un rol deosebit, locurile de păşunat din Bucegi, fiind folosit atît de satele din jurul Branului cît şi de locuitorii din aşezările dîmboviţene ; de altfel muntele Leaota, a însemnat un punct de întîlnire a oierilor din zonă, unde se făceau schimburi cu oi, se împărţeau spaţiile de păşunat care deseori generau conflicte. Importanţa sa de-a lungul timpului se reflectă în numeroasele documente ale cancelariei Ţării Româneşti, magistraturii oraşului Braşov, Sibiu, în listele cu oieri etc. în reglementările şi înţelegerile încheiate între oierii din zona Bran, Braşov, Săcele şi cei din Ţara Românească, regăsită astăzi în păstrarea ocupaţiilor şi a obiceiurilor la locuitorii satelor Brebu, Runcu, Meişoare, Malu cu Flori, Micloşani, Moroieni etc.

„Închinarea înăscută pentru păstorit a românilor“ a făcut ca „viaţa păstorească să însufleţească vara înălţimile munţilor“ [19], realitate prezentă şi acum în zona Bran—Dîmboviţa.

Constituind o importantă sursă de venituri pentru vistieria Ţării Româneşti şi a oraşelor transilvănene, păstoritul este în atenţia domniei şi a magistraturilor, oierii avînd o serie de înlesniri. Evoluţia stării lor sociale şi materiale este surprinsă într-o serie de acte domneşti : la 1418, Mihail, fiul lui Mircea cel Bătrîn, confirmînd privilegiul ca transilvănenii români din Cisnădie să poată paşte turmele în munţii Ţării Româneşti [20], în 1669 Antonie vodă, acorda oierilor din Scheii Branului dreptul de a păşuna pe pămîntul Ţării Româneşti în schimbul plăţii oieritului „cîte o costandă de oaie“ [21]. În secolul al XVIII-lea, oierii din Scheii Braşovului erau „volnici a ţine oi cîte vor vrea“ să le pască în „Valachia pe proprietăţile boiereşti, călugăreşti sau megieşeşti, cu condiţia să-şi păzească vitele ca să nu strice fructele şi livezile... să plătească oieritul rămînînd în Valachia fără a fi supăraţi cu

[16] Idem, *Ministerul de Război* 1845/71, f. 341.
[17] *Ibidem*.
[18] Idem, *Vistierie*, 1831/2911, 1856/73, II.
[19] Em. de Martonne, *Viaţa păstorească în Carpaţii Români*, în *„Convorbiri literare“*, nr. 2, 1919, p. 121.
[20] Hurmuzaki, *Documente*, I/2, p. 502.
[21] C. Constantinescu-Mirceşti, *op. cit.*, p. 20.

contribuția" [22]. Dar la vînzarea oilor, ciobanii veniți din „Scheaii de la Brașov" cu stîne în munții Buceciului și în muntele lui Leaotă, în hotarul Dîmbovita, vor fi scutiți de vamă dacă este plătită de către cumpărători" [23].

Un aspect care include o situație mai complexă în privința oieritului în zona Bran—Dîmbovița, îl reprezintă practica împămîntenită, determinată și de amploarea păstoritului, a închirierii locurilor de pășune și chiar a unor munți întregi de către oierii sau proprietarii de turme din Bran. Săcele sau Brașov, fie de la proprietarii munților, fie de la mănăstiri, fie chiar de la domnia țării. Interesați în arendarea munților „Colibașii de din sus de Bran" adresează magistratului Brașovului o jalbă, în 8 mai 1785, prin care cer „să li se dea cu îndoită arendă Zănoaga din Dîmbovița deoarece sînt mulți, aproape 30 de case și hotarul e foarte strîmt" [24].

Pentru că suprafețele de pămînt din zona de baștină erau limitate, în condițiile numărului crescînd al turmelor, oierii brăneni neavînd „unde să-și mai țină oițele singurele din care trăiesc" [25] se adresează nu doar magistratului Brașovului ci și Divanului Țării Românești pentru menținerea pășunilor din Bucegi. În februarie 1791 păstorii din „Colibașii de Sus de Bran" cer domniei Țării Românești să dea poruncă boierului Cîrstică de la Tîrgoviște să nu-i supere cu arenda munților în care nu au păscut nici o săptămînă căci „războiul nu le-a îngăduit a-și ține vitele mai mult" [26]. Și Radu Bredoiu „Colibași de din sus de Bran", solicită magistratului Brașovului la 2 august 1690 să intervină la isprăvnicii din Tîrgoviște ca să-l sloboază la moștenirea lui din hotarul Branului și să-l scutează de bir" [27].

În primăvara anului 1802, la cele trei pășuni de pe munții județului Dîmbovița, ale Domniței Ecaterina Caragea, se vindea iarba, făcîndu-se „așezămînt cu mocanii, ca viind cu oile să știe în care munte să li se așeze spre pășune" [28], situație care se repetă la aceeași dată calendaristică, în 1806 „de sfintele sărbători ce vor veni este vremea cînd se cumpără veniturile munților și se vînd mocanilor" [29]. De asemenea, Ioan Rîpea, Mihai Moroe, Nicolae Urzică, roagă pe magistratul din Brașov în 1821, să oblige pe boierul Constantin Cruceru, aflat acolo, la Brașov, să le dea „cărțile" de primire a banilor pentru pășunea munților din Țara Românească Leaota, Brădățelu, Marginea Domnească [30].

Din Bran se dădeau în februarie și octombrie 1807 acte de adeverire părintelui Averchie că a primit de la Ion Barbu Mănăilă și Vlad Ruzmenică „a treia parte din muntele Bărbuleț să-l stăpînească în veci ;

[22] Arh. St. Brașov, *Magistratura orașului. Inventarul actelor înregistrate*, vol. I, Buc., p. 90—91, dos. II, nr. 50/

[23] Idem, *Magistratura orașului*, XV, partea II B, p. 373—375.

[24] *Ibidem*, nr. 955/1785.

[25] *Ibidem*.

[26] *Ibidem*, nr. 3389, p. 1799.

[27] *Ibidem*, nr. 962/1790, p. 367.

[28] M. Carataşu, *Documentele Văcăreştilor*, Ed. Litera, Buc., 1973, p. 301.

[29] *Ibidem*, p. 147.

[30] Arh. St. Braşov, *Actele Magistratului*, nr. 3183/1821.

din document reiese că muntele este „frăţia noastră“ [31]. Este recunoaşterea principiului întovărăşirii oierilor pe baza unui interes specific ocupaţiei păstoreşti sau după criteriul vecinătăţii şi al rudeniei. Reţine atenţia că în perioade de războaie, păstoritul în munţi îşi urma cursul obişnuit, cu unele limite impuse de situaţii neprevăzute. Deşi în 1788 conflictele armate dintre Austria şi Turcia afectează direct şi ţările române, oierii din Bran, Moeciu, Fundata, Sohodol, intră cu oile, „cu toate dobitoacele din Ţara Românească în nişte munţi de pe hotarul Ţării Româneşti ai unui boier, anume Cîrstică de la Tîrgovişte“ [32]. În acelaşi an, brănenii Simion Adulea, Ion Tisea, Ion Gonţea şi Radu Furnică se plîng zolgăbirăului de aici „în cauza vitelor ce le aveau la păşune spre Strunga sub muntele Bucegiului“, pentru că locuitorii din Dîmboviţa au venit cu turcii şi le-au luat 104 cai, 306 vaci şi 463 de oi, pe care le-au dus la Tîrgovişte [33]. Uneori, oierii din Bran şi zona învecinată părăseau munţii nevrînd să plătească turcilor, cerînd în acelaşi timp „să sloboaze pe prinşii de acolo fără nici o dare“ [34]. Raţiuni în primul rînd economice, determină o acţiune de protejare directă a oierilor transhumanţi de către domnie şi marii dregătroi. La 1749 Barbu Văcărescu, mare vistier, trimitea către toate isprăvniciile judeţelor Ţării Româneşti porunca să apere şi să păzească de orice supărare pe oamenii braşovenilor ce coboară cu oile în Ţara Românească (chiar şi slujbaşii sultanului erau obligaţi din porunca domnului „să nu facă silă la cumpărarea oilor“ [35].

De altfel, însăşi Poarta Otomană reglementa prin Firmanul din 1791 trecerea produselor păstoreşti peste munţi în Transilvania „ce iaste numai pentru întrebuinţarea lor, pentru a nu se pricinui împuţinarea zaharalelor necesare Ţarigradului“ [36].

Stăpînirea munţilor, sistemul de arendare a păşunilor crează numeroase dificultăţi, certuri între oieri şi proprietari ca şi dezvoltarea păstoritului şi a transhumanţei, (în perioada 1831—1855, 150 de sate ardelene trimit turmele la păşune în Ţara Românească [37], ce duce la transformarea sistemului întovărăşirilor între oieri (ieşirea din tovărăşii a stăpînilor de turme, schimbarea de stăpîni din partea oierilor etc.).

Brănenii adresează plîngeri, fie castelanului Branului, fie magistraturii oraşului Braşov şi chiar starostelui din Tîrgovişte şi Divanului Ţării Româneşti pentru rezolvarea pricinilor ivite. În mai 1780 patru brăneni scriu castelanului Sammuel Pap să intervină la vătaful din Brăneşti—Dîmboviţa, pentru eliberarea tovarăşului lor Dumitru Duţă, care „cu dreptate au trecut ei muntele“ [38]. Castelanul Andreas Bocros din Bran într-o scrisoare către starostele Tîrgoviştei, cerea în octombrie 1819 să oblige pe pîrcălabul Radu Găzdoiu din Pietroşiţa să resti-

[31] Idem, *Actele judecătoreşti*, nr. 8/1847.
[32] Idem, *Actele Magistraturii*, nr. 476/1791.
[33] Idem, *Acte judecătoreşti*, nr. 158/1792, p. 354.
[34] Idem, *Actele Magistratului*, nr. 3183/1821.
[35] *Idem.*
[36] Arh. St. Buc., *Vistierie*, 1834/8609
[37] C. Constantinescu-Mirceşti, *op. cit.*, p. 25.
[38] Arh. St. Braşov, *Acte administrative*, pac. VII, nr. 187.

tuie brăneanului Din Bellovici bunurile sechestrate la trecerea plaiului, deoarece a plătit „birul rathei" [39].

În iunie 1813 „unii" locuitori din scaunul Brașovuuli de supt castelanul Branului, sudiți chezari, prășitori de dobitoace, care trăim în acest pămînt al Valachiei cu vitele noastre" sînt păgubiți cu luarea taxei și jaful vitelor la plaiul Pietroșitei de către „omul domnesc" și vătaful Panaiot [40].

În localitatea Brănești—Dîmbovița, oierii Gheorghe Luca și Vlad Bulei din Fundata de pîngă Bran care venise „după obicei cu oile pe drum și toată greutatea tîrlei", ajută potera să prindă pe un anume Ion Codreanu care le furase piei de miel din „terhatul lor" [41].

Prezența masivă a oierilor din zona Brașov și Bran în Dîmbovița trezește nemulțumiri din partea oierilor pămînteni, referitoare la stăpînirea și folosirea munților, asupra locurilor de trecere în Țara Românească prin plaiul Ialomiței. Nu rare sînt situațiile cînd cei din Dîmbovița ajută pe oieri brăneni în rezolvarea unor situații conflictuale la furturi de vite și alte bunuri. Astfel, locuitorii din Pietroșița, rețin împreună cu vătaful lor, vitele furate, anunțînd pîrcălabul Branului să vină să le ia [42]. Cercetarea și îndreptarea pricinilor în cazuri mai dificile era atribuită Divanului Țării Românești ; magistratul cetății Brașov făcea dreptate lui Radu și Mocsin, locuitori din Moeciu-Bran (Aldulea, Corcodel, Chițu, Perșoiu) cărora li se luase din muntele Cocora și Nucetul 2.900 oi și 66 de cai [43].

În ciuda tuturor greutăților oricît de felurite ar fi fost grupele de oieri răspîndite la distanțe destul de mari în cuprinsul unui plai, ele formau o comunitate supusă unui ansamblu de reguli specifice vieții pastorale în timpul pășunatului la munte.

În munții Dîmboviței stînile și cășăriile „își au rînduiala lor, astfel încît să nu-și facă altcineva alte cășării în apropierea lor sau să-și tragă stînele cu viclenie spre a le pricinui lor pagubă ori necaz" [44].

Formă originală de viață pastorală, păstoritul de pendulare, numit de Romulus Vuia „păstorit din zona fînețelor" se caracterizează prin absența femeii din viața de la stînă ; e specific zonei Bran, Argeș, Muscel, Dîmboviței, ca și pentru Săcele, Prahova, Vrancea, Buzău [45]. De aceea e o orînduială anume, ciobanii veneau în sat cu rîndul, la familiile lor. (Sf. Petru — vin bacii, la Sf. Ilie cei de însurat, de Sf. Maria (15 august) cîrlănarii, berbecarii) iar nevestele se duc la munte de Rusalii. Sînt vechi credința pastorale ce se respectau : postesc mirecurea și vinerea, posturile mari nu mănîncă seara carne ca să nu se țină dihăniile de cîrd. În Subcarpații Munteniei din Argeș, Muscel,

[39] Idem, *Acte Bran*, 48/1816.
[40] Idem, *Actele Magistratului*, nr. 4448/1814.
[41] Idem, *Acte judecătorești*, nr. 158/1803.
[42] Idem, *Actele Magistratului*, nr. 2880/1816.
[43] *Ibidem*, nr. 2200/1790.
[44] M. Caratașu, *op. cit.*, p. 117, doc. 20, III 1802.
[45] N. Dunăre, *Forme de viață pastorală, în „Țara Bîrsei", Vol. I*, Ed. Acad., Buc., 1972, p .194.

Dîmbovița, femeia nu apare la stînă [46]. Aceste obiceiuri, datini, sînt păstrate și astăzi, atît de oierii din Dîmbovița, cît și la cei din zona Branului. Cînd brănenii trec cu oile pe la Moroieni, Pietroșița, Dragoslavele, Valea Dîmboviței, ei vin „cu gîndul de a continua străvechea îndeletnicire a păstoritului [47], bucurîndu-se, încă din secolul trecut de unele înlesniri printre care și aceea ca drumurile vechi să fie deschise după măsura lărgimii lor, spre a nu se face „zăticniri" la trecerea oilor. Oierii sînt liberi să treacă, la 1839, peste munți cantitatea de mălai pentru hrana lor și a lătrătorilor ce vor avea pe lîngă turne, dar să plătească cercătura oieritului și cornăritului. Cînd, în acest an, la plaiul Ialomița și Dîmbovița, au fost prinse vite și oi neplătite, vistieria Țării Românești, și ocîrmuirea județului Dîmbovița porunceau plăieșilor să „ia cu săvîrșire această însărcinare, precum și împlinirea banilor ce se adună" [48]. Pentru a nu exista abateri din partea slujbașilor punctelor vamale, Comisia mixtă de la Cîineni, creată pentru aceasta, hotăra „să înceteze cu totul chinuirea ciobanilor de către comenzile ce se află așezate pe lîngă vîrfurile și poalele munților, numărătorile cele vechi să se țină, precum și celelalte coborîtori vechi" printre care și Ialomița și Dîmbovița [49].

Se creează posibilitatea unei continue și active vieți pastorale în zona Bran-Rucăr-Dîmbovița. Brănenii arendează munții : „înmulțindu-se oierii și turmele, sohodolenii au arendat și cumpărat terenuri de pășunat pentru vărat în sudul și vestul munților Bucegi", pentru oile lor țurcane [50].

Prin punctul Pietroșița coborau, în toamna anului 1847 turmele oierilor din zona Branului, de la Măgura, Șimon, Fundata, Sohodol, Poarta, Moeciu, Satu Nou, Peștera, Tohanu etc. [51]. Legăturile strînse, de tradiție, între Bran și Dîmbovița se întrevăd și din numărul mare de oi ce coboară : în 1832 vin prin plaiul Ialomiței 120.716 oi ce alcătuiesc 83 turme [52], în 1834 coboară 81 turme ale oierilor de la Bran [53] ce merg la iernat în Baltă, 3 turme rămînînd la Pietroșița, iar în 1835 trec spre plaiul Dîmboviței și Ialomiței 42.892 oi ale oierilor întovărășiți de la Șimon, Șirnea, Sohodol [54]. În cele două plaiuri — Ialomița și Dîmbovița — totalul oilor ce trec la munte în 1836 era de 185.736, ceea ce demonstrează intensa și rodnica activitate în acest domeniu a celor din Transilvania în regiunea Dîmboviței [55]. Aceștia, în special cei din Moeciu, Fundata, Satu Lung, plăteau taxa oieritului numai în județul Dîmbovița

[46] Cercetări făcute de Mara N. Popp în 1933, A. Veress în 1927, Opreanu în 1928—1929, Morariu în 1937 ; N. Dunăre, *op. cit.*, p. 209.

[47] C. Constantinescu-Mircești, *op. cit.*, p. 28.

[48] Arh. St. Buc., *Vistieria, 1855/1107 ; Obstescul Control 1838/1647, f.* 26.

[49] C. Constantinescu-Mircești, *op. cit.*, p. 61.

[50] Informație Iosif Pușcariu, n. 1898, *Sohodol-Bran ;* N. Dunăre, *op. cit.*, p. 185.

[51] Arh. St. Buc., *Vistierie*, 1858/90 II.

[52] Idem, *Obștescu Control*, 1834/2196, f. 64.

[53] C. Constantinescu-Mircești, *op. cit.*, p. 87.

[54] Arh. St. Buc., *Vistierie*, 1858/90 II.

[55] *Ibidem*, 1836/2590 I.

[56] Idem, *Obștescul Control*, 1832/3896 A, f. 462.

și Prahova[56], Ion sin Stoica ot Moeciu dînd oieritul în plaiul Ialomiței pentru 2.028 oi, iar Bucur Moșoiu ot Moeciu pentru 685 oi[57].

Din zona Branului 21 de oieri treceau munții prin plaiul Ialomiței și Dîmboviței în 1833, la iernat, printre care Ion Mănuțel ot Moeciu, Coman Cazacu ot Giurc, Vasile Moeciu, Ion Puiul ot Fundata, Mușat ot Moeciu, Radu Cojonel ot Moeciu de Sus, dar mergeau și oieri pămînteni din Dîmbovița : Matei sluga Nanii Nițuli ot Vălcana, Ion Zăbavă sluga lui Dumitru ot Runcul, Neculaie Bordea ot Bezdead, Ion sluga lui Popa Ion ot Glodeni[58], iar în septembrie 1836 un grup de oieri ce duc vitele la iernatic în schela Călărași, plătesc oieritul și cornăritul în Dîmbovița : Gheorghe Preda ot Moeciu, Gheorghe Dicu ot Moeci, pentru 4 553 oi, Aldea Plumbaciu ot Brașov, pentru 2.474 oi și capre în plaiul Ialomiței, Ion Zăbavă ot Moeci pentru 730 oi, Matei Drăgan ot Săcele pentru 1.165 oi în plaiul Dîmboviței[59].

Ocîrmuirea Dîmboviței, la porunca vistieriei din 25 aprilie 1833, orînduia pe Anastasie Mihăescu la plaiul Dîmboviței și pe Gheorghe (?) la plaiul Ialomiței, spre a păzi și face numărătoare oilor acelora ce ar „urca cu vitele lor la munți spre văratec acum asupra primăverii"[60].

Coborîrea turmelor începea în luna august și dura pînă în jurul datei de 20 septembrie în plaiul Dîmbovița ea făcîndu-se între 1 și 24 septembrie cînd are loc răvășitul oilor, adică desfacerea turmelor.

Relațiile tradiționale dintre localitățile Branului și Dîmbovița se constată și în toponimia dîmbovițeană și în structura demografică a unor sate. Este vorba de împămîntenirea unor locuitori din Transilvania care duce la apariția satelor dublete, indicînd proveniența acestora : „ungureni" — cei din Transilvania, „Pămînteni" — localnici. Este cazul localităților Drăgăești-Ungureni și Drăgăești-Pămînteni, ca și al satelor Ungureni din comunele Dragomriești și Cornești. Însuși numele satului Moroieni de pe valea Ialomiței poate fi pus în legătură cu prezența oierilor din satele brănene care colindau în turmele prin aceste locuri și cărora li se mai spunea și „moroieni". Ciobanii de peste munți, dintre care unii din descendenții lor se află și în satele din zona deluroasă și muntoasă a județului Dîmbovița, se adunau la Rucăr și plecau cu oile la cîmp la iernat : din Rucăr „dăhămau" caii la Malu cu Flori, apoi își continuau drumul[61].

În onomastică sînt frecvente numele : Zăbavă (Văleni), Ungureanu (Malu cu Flori, Runcu), Coman (Voinești, Pucheni), Panait, Anculescu, Șerbănescu (Meișoare), Moiceanu (Micloșani, Pucheni), Milea (Rîu Alb, Bărbulețu), ceea ce demonstrează elocvent că legătura de natură economică dintre localitățile situate în zonele pastorale a fost întărită și prin împămîntenirea românilor de peste munți, prin căsătorii, donații de proprietăți etc.

---

[57] C. Constantinescu-Mircești, *op. cit.*, p. 143.
[58] Arh. St. Dîmbovița, *Prefectura*, dos. 149/1833, f. 23.
[59] Arh. St. Buc., *Obștescul Control*, 2590/II, 1836.
[60] Arh. St. Dîmbovița, *Prefectura*, dos. 201/1833, f. 70.
[61] Informație Spiridon Arsu, 80 ani, cioban, sat Meișoare, comuna Pucheni.

Într-un document din octombrie 1819, dat la Bran, se precizează că un sătean din bazinul Văii Ialomiţei „venind din Ţara Românească, din satul Pietroşiţa, de 10 ani m-am căsătorit aici din sud de Bran în partea Moeciului de Jos“ [62].

Un aspect interesant vădind o complexitate a relaţiilor social-economice din zona în discuţie îl oferă relatarea documentului emis la Bran la 8 noiembrie 1817 : Ion Fiul lui Vlad Enescu din Moroieni dăruieşte nepoatei sale Maria partea sa de moşie din notarul Branului în valea Tisei care i-a mai rămas după ce şi-a înzestrat pe sora Stana [63]. La 1917, 10 martie, este amintită Floarea Ion Gr. Voica Brănescu refugiată din Rucăr, stabilită la Pietrari [64]. Subliniind implicaţia social-economică a păstoritului în stabilirea şi permanentizarea unor legături tradiţionale între Bran şi Dîmboviţa relevăm o serie de aspecte ale comercializării produselor specifice dar şi rolul oierilor în vehicularea unor valori materiale şi spirituale în relaţiile lor cu localnicii. Fac comerţ nu doar cu produsele lor ci şi cu mărfuri din Braşov şi Sibiu (cuţite, foarfeci, furci, fiare de plug, pînză, farfurii din lemn ornamentate, cărţi etc.) unii devenind angrosişti în negoţul cu chimire, hamuri, curele, lînă. Sumanele lucrate în satele din zonă sînt solicitate pe piaţa Cisnădiei, atît de mult încît breslele interzic saşilor să poarte sumane româneşti [65].

Sînt frecvente documente de arhivă care menţionează schimbul de mărfuri. În martie 1649 Diicu mare spătar se scuza către judele Braşovului că nu a trimis lîna tocmită din cauza vremii de iarnă cerîndu-i „să aibă răbdare pînă se va face iarbă şi se va drege calea“ cînd se va achita de învoială, luînd în schimb „postav, tipsii, clondire, sfeşnice“ [66]. Evidenţiind raporturi comerciale mai largi, pînă spre Dîrstor şi Tarigrad, cu organizare mai atentă a negoţului, produsele oierilor de la Bran ajung la Tîrgovişte şi de aici în sudul Dunării. De această dată negustorii de meserie se ocupă de cumpărarea şi comercializarea produselor pastorale. Un anume Florea Şetrarul, vinde în martie 1775 la Tîrgovişte şi Dîrstor, 454 foi unt, seu de capră, ca de altfel şi miere, 7.500 de ocale de caşcaval, 158 berbecuţi, 3446 ocale pastramă [67]. Mihai Ţumbru din Braşov cumpăra piei de la Dimu din Tîrgovişte iar vărul său Ianache lua din Bucureşti „800 cordovane cu 95 parale bucata de piele mai mică şi mai uşoară decît cea din Tîrgovişte“ [68].

Uneori sînt amintite şi împrumuturi băneşti între locuitorii din Dîmboviţa şi cei din zona sudică a Transilvaniei. La 1808 locuitorul Dinu din Pietroşiţa dădea o adeverinţă referitoare la „datoria de 200 taleri, împrumutaţi de la Ioniţă al Popii din Săcele“ pentru care cere o învoire de şapte săptămîni [69].

---

[62] Arh. St. Braşov, *Acte Bran*, nr. 48/1816.
[63] Idem, *Acte dominale*, 85/1816, an nr. 5, p. 2.
[64] Arh. St. Dîmboviţa, *Primăria Pietrari*, dos. 5/1916, f.n.
[65] C. Constantinescu-Mirceşti, *op. cit.*, p. 9.
[66] N. Iorga, *Braşovul*, 46—47.
[67] Arh. St. Braşov, *fond Petcuţ Şetrarul-Teodor Ciurcu*, 1, nr. 130, p. 170.
[68] Idem, *Catalogul documentelor greceşti*, vol. II, 1958, nr. 1803, p. 273, nr. 473, p. 118.
[69] Idem, *Acte judecătoreşti*, nr. 208/1811.

Practica schimburilor tradiționale se păstrează și astăzi în lumea satelor. Oierul Arsu Spiridon își amintește de moș Neguliță din satul Meișoare care se ducea la Rucăr și Moeciu pentru a cumpăra, ii, fote și alte produse pe care le vindea, fie acasă, fie la Moroieni [70].

Ciobanii din satele Mesteacăn, Meișoare, Micloșani, Brebu, Rîu Alb își vindeau produsele la tîrgurile de pe valea Dîmboviței (Lăicăi, Gemenea, Cetățeni), unde veneau și cei de la Moieciu, cu plocade, căciuli, dimie, cojoace, dar și la tîrgurile de la Moroeni și Pietroșița [71].

Parte din produsele strînse la cășăriile Leaota, Moroieni și Obîrșia, de pe munții Păduchiosu, Dudele, Surlele, Padina, Pietrele Albe, Rătunei, Românescu, Cufuritu, Vaca, Runcu, Deleanu, Rătei, Glod, Plaiul Lupului, ajung în tîrgurile tradiționale de pe văile Dîmboviței și Ialomiței [72].

Dar cele mai semnificative momente în păstrarea legăturilor de tradiție, în realizarea unor schimburi de informații de bunuri materiale îl reprezintă nedeile munților, considerate a fi „cele mai vechi tîrguri de schimb la români“, care în slavonește înseamnă „dumineca, ziua tîrgului“, ele ținîndu-se pe plaiuri de munte și avîndu-și rostul lor în schimbul comercial de tip popular [73].

Actuala nedeie de la Fundata, reunind locuitorii din zonele Dîmboviței, Cîmpulungului, Brașovului și Branul, readuce într-un alt context o veche tradiție românească.

---

[70] Inf. Arsu Spiridon, 80 ani, cioban, sat Meișoare, comuna Pucheni.

[71] Inf. Ileana Popescu, 70 ani, casnică, comuna Malu cu flori.

[72] M. Caratașu, *op. cit.*, pp. 61—79.

[73] P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, Ed. Științifică, Buc., 1969, p. 155.

TOPONIMIE ȘI ISTORIE PE VALEA IALOMICIOAREI APUSENE

DUMITRU CIOBANU

Comuna Runcu este alcătuită din satele : Runcu, Bădeni, Brebu, Ferestre, Siliște și Piatra. Pomenită în documente încă din 1564 (v. Monografia comunei, pag. 89), înseamnă că era o localitate cunoscută și cu o oarecare putere economică. Astăzi se întinde pe o suprafață de 79,1 km pătrați, avînd pe teritoriul ei toate formele de relief.

Cît privește geneza, sînt două izvoare : mai întîi denumirea latină — runcus (runcare) = curătură (DLM., 729) și apoi legenda ciobanului ardelean Runceanu care în trecerea sa cu oile a găsit loc bun de pășune și a rămas pe loc, fiind deci primul locuitor al satului. E normal însă să fim de acord cu denumirea latinească de „loc curățat". Așezat la poalele munților Leaota, Românescu, Orlea etc și ca orice sat de munte fiind străbătut de o apă principală care primește mai mulți afluenți — prin curățirea locurilor, adică prin tăiera treptată a pădurilor — această zonă a oferit condiții foarte bune pentru o așezare de oameni gospodari. Aflată și la granița cu Ardealul și înlesnind schimburile comerciale, a oferit celor veniți cadrul economic necesar dezvoltării.

De reținut faptul că acest ținut a fost populat cu oameni veniți fie din restul Munteniei, fie din Ardeal. Din nevoia de comunicare, localnicii împrumută nume ce le vor da locurilor pe care s-au așezat sau le dau chiar ei ținînd seama de forma, culoarea, mărimea sau apartenența locurilor din perimetrul comunei.

O parte din toponime sînt foarte vechi, consemnate în diferite documente (v. Monografia comunei, pag. 13), altele s-au format mai tîrziu. În formarea toponimelor, un loc important îl ocupă apelativele care alcătuiesc „haina" geografică a localității.

În toponomia românească întîlnim numeroși termeni entopici, folosiți deopotrivă ca apelative și ca toponime : culme, muchie, plai, gîlmă etc.

Avînd în vedere modul cum au luat naștere toponimele românești, academicianul Iorgu Iordan arată că putem deosebi patru grupe : „1. nume care descriu poziția, aspectul sau vreo altă particularitate a locului ; 2. nume care au ca punct de plecare diverse fapte din viața socială a poporului nostru ; 3. nume care păstrează evenimente și întîmplări din trecut ; 4. nume care trădează o anumită atitudine sau trăsătură psihică a celor ce le-au dat". (v. *Top. rom.*, pag. 17).

Exemplificăm în continuare prin cîteva toponime ;

RUNCU

N. topic

1. Numele localității este cunoscut încă din sec. al XVI-lea (v. Monografia Runcu, 1973, pag. 89).

2. Runcul, sat — r. Pucioasa — parte întărită jupanului Dobrița, 210 părți întărite lui Radul ș.a. III 204 (v. Doc privind Ist. Rom., veac XIII—XVI, 1956 ; Indicele numelor de locuri, pag. 120—121).

Răspîndire

M.D.G.R., v. 293—296 ; Runcul, com. rur. (f. jud. Argeș) ; com. (f. jud. Dîmbovița) ; com. rur. (f. jud. Gorj) ; sat (f. jud. Argeș) ; cătun (f. jud. Buzău) ; sat (f. jud. Dolj) ; sat (f. jud. Mehedinți) ; sat (f. jud. Neamț) ; munte (f. jud. Buzău) ; vîrf de munte (f. jud. Bacău) ; munte (f. jud. Argeș) ; munte (f. jud. Suceava) ; deal (f. jud. Prahova) ; deal (f. jud. Olt — Teleorman) ; pădure (f. jud. Bacău) ; pădure (f. jud. Argeș) ; pădure (f. jud. Neamț) ; trup de pădure (f. jud. Vaslui) ; pîrîu (f. jud. Argeș) ; gîrlă (f. jud. Prahova) ; vale (f. jud. Gorj) ; vîlcea f. jud. Olt) ; pîrîu (f. jud. Iași).

Documentare

Ind. numelor de locuri, p. 120—121 : Runcul, baltă la Puturoșani (probabil lîngă Călimănești r. Loviștea — V 347 ; Runcu, deal la Muereasca ⟨r. R. Vîlcea — IV 134 * ; Runcu, mănăstire — probabil lîngă Cislău r. Cislău — V 238—40 ; Runcul, munte ? — la Dejani — r. Făgăraș — 279 ; Runcul, — pîrîu la Burghea, r. Teleajen — V 5 ; Runcu, sat — r. Baia de Aramă — 184 ; I 67 ; III 149 ; vII6 ; Runcul, la matca Oltului, sat — r. Drăgășani ; Runcul, sat — r. Pucioasa — III 204 ; sat ⟨r. R. Vîlcea — VI 165 ; sat — lîngă Bărăști — r. Slatina — III 361 ; sate — I 16 ; toponime ? — la Bătiești ⟨r. Pitești — II 403 ; vale la Groșani ⟨ Vînăta r. Baia de Aramă ⟩ V. ⟨63 ; vale la Aninoasa ⟨r. Cislău⟩ I 134 ; vamă m-rii Govora, Nucet II 65, 80 ; Runculege -?- toponim la Fieni -r. Pucioasa-IV377 ; Runcoșel, toponim la Haref — Arefu — Curtea de Argeș — III 182 ;

Em. Grigorovitza, Dicț. 184—185 ; Runcul, cătun (distr. Cîmpulung) — de două ori) ; tîrlă (f. distr. Cîmpulung) ; munte, (f. distr. Cîmpulung) ; Runculețul (distr. Cluj).

I. Iordan, Top. rom., 23 ; Runc⟨ul⟩, Runculețul, Runcurelul, Runcușorul (f. frecv. prin nordul Moldovei) 361 ; Runcșor⟨ul⟩ (BAr, Ili, Mara) ⟨ runcușor diminutiv de la runc.

Etimologie

runc ; C A D E, 1087 ; lat. vulg. runcus ⟨ runcare.
DLM,729 ; lat. runcus (⟨runcare)
DEX, 819 ; lat. runcus

PIATRA

Subst. (n. topic)

Sat component al comunei Runcu.
Piatra ⟨ „Podul lui Giurcă", Valachica, 10—11, Tgv., 1978—1979, p. 475.

Răsp.

M.G.D.R., IV, 692—696 ; Piatra, oraș (f. jud. Neam) ; comună, (f. jud. Romanați) ; comună, (f. jud. Teleorman) ; sat, (f. jud. Argeș) ; sat, (f. jud. Muscel) ; sat, f. jud. Prahova) ; stație, (f. jud. Olt) ; munte (f. jud. Buzău) ; munte (f. jud. Gorj) ; pisc (f. jud. Prahova) ; vîrf de deal (f. jud. Prahova) ; movilă (f. jud. Prahova) ; movilă (f. jud. Romanați) ; moșie (f. jud. Prahova) ; gîrlă (f. jud. Prahova) ; Piatra Iepei, sat (f. jud. Dîmbovița).

Doc.

I. Iordan, Top. rom., 90 ; Piatra (general) ; 228 ; derivate ; 333 ; cu determinative ; 385 ; Piatra Inşelăţii (f. jud. Buzău), cf Bogăţii, Fundăţii) ; 409 ; Petrani, Petreni, Petreanul 〉 piatră şi n. topic Piatra (Ald., CAR, Cis, Cpi, Ili, Msc, Năs, Plo, Sla, Zim, Tej) ; 457 ; Pietriceaua (Cpi, Dj, Vl.), Pietricelele (Foc,), Pietricelul (Hrl), Pietricica (Bac, Bz, Cpi Db, Ms, PiN 〉 piatră, n. top. Piatra ; 471 ; Pietroasa 〈 n. top. piatră ; 495 Suprapietrei (Tr.) — a (supra — adică deasupra) + pietrei, genitivul lui piatră.

Et.

piatra ; DLM, 612 ; lat. petra
DEX, 704 ; lat. petra

BĂDENI

N. topic

Sat component al comunei Runcu.

Răsp.

M.D.G.R., I, 265—268 ; Bădeni, comună (f. jud. Iaşi) ; sat (f. jud. Argeş) ; sat (f. jud. Ialomiţa) ; sat (f. jud. Muscel) ; cătun (f. jud. Dîmboviţa) ; cătun (f. jud. Vlaşca) ; colină (f. jud. Buzău) ; moşie (f. jud. Buzău) ; pădure (f. jud. Buzău) ; pichet (f. jud. Dîmboviţa ; la muntele Mioarele).

Doc.

Ind. nume de locuri, 6 ; Bădeni din Ialomiţa, sat lîngă Frăţileşti r. Feteşti — V 183 ; sat — r. Mizil — IV 248 ; sat — r. Muscel — VI — 72 ; sat — r. Pucioasa — ; stînă III 272.

I. Iordan, Top. rom., 162 ; Bădeni (Hrl, Il, Iş, Miz, Msc, Odo, Tr, Trg, Ved).

Et.

Bădeni ; Top. rom., 162 — n. fam. Badea (variantă Bádiu). — antroponim devenit cu suf. — eni, Bădeni.

BREBU

N. topic

Sat component al comunei Runcu.

Răsp.

M.D.G.R., I, 641 ; Brebul ; com. rur. (f. jud. Prahova) ; cătun (f. jud. Buzău) ; baltă (f. jud. Dolj) ; heleşteu (f. jud. Prahova) ; munte (f. jud. Dîmboviţa) ; izvor (f. jud. Buzău) ; mănăstire (f. jud. Prahova) ; pădure (f. jud. Prahova).

Doc.

Ind. nume de locuri, 18 ; Brebu, sat r. Cîmpina — VI 241 ; Brebul, sat — r. Pucioasa, — părţi întărite lui Radul ş.a. III 204 ; sat — r. Cislău — V 343 ;

I. Iordan — Top. rom., 400 ; Breboaia (Mara, Ns, Dr. I, p. 17, Dr. II, p. 395) — breb „castor".

Et.

breb ; CADE, 170 ; v. sl. brébru, bebru
DLM, 92 ; v. sl. bebru
DEX, 96 ; V. sl. bebru

SILIŞTE

N. topic

Sat component al comunei Runcu.
Denumire dată în evul mediu, în ţările române, locului pe care fusese sau pe care era aşezat un sat ; vatra satului.

Pop. Loc necultivat, bun pentru cultura cerealelor, sau loc plantat cu pomi (în apropiere sau în vatra satului).

Răsp.

M.D.G.R., V, 383—388 ; Siliştea, com. rur. (f. jud. Mehedinţi) ; com. rur. (f. jud. Neamţ) ; com. rur. (f. jud. Suceava) ; sat (f. jud. Argeş) ; sat (f. jud. Botoşani) ; sat (f. jud. Dîmboviţa) ; cătun (f. jud. Romanaţi) ; sat (f. jud. Tecuci) ; sat (f. jud. Vîlcea) ; sat (f. jud. Vaslui) ; staţie C.F.R. (f. jud. Ialomiţa) ; luncă (f. jud. Muscel) ; loc (f. jud. Dorohoi) ; moşie (f. jud. Neamţ) ; pichet de graniţă (f. jud. Romanaţi).

Doc.

Ind. nume de locuri ; Siliştea v. Jiliştea, sat, r. Focşani ; sat — ? — r. Cricov III 355.

Em. Grigorovitza, Dicţ., 191 ; Săliştea, vechi cătun (f. distr. Vijniţa) ; tîrlă (f. distr. Vijniţa) ; tîrlă (f. distr. Cernăuţi) ; loc arabil şi zăvoiu (f. distr. Storojineţ).

I. Iordan, Top. rom., 257 ; Sălişte (general) ; 375 ; Selişat (— germ. Seligstadt, 1499 (f. jud. Agnita) — sub influenţa apelativului selişte, cu varianta sălişte, care ar explica forma secundară Săliştat ; 459 ; Săliştioara, Siliştioara (silişte, sălişte.

Et.

silişte ; CADE, 1149 ; v. sl. selište
DEX, 861 ; sl. selište
DLM, 769 ; sl. selište

PALANCA

N. topic

Deal din apropierea satului Runcu.

Toponimicul a fost folosit cu sensul de „apărătură", „fortificaţie" ; I. Iordan, Top. rom., 525—526 ; sau cu sensul de „loc întărit" (M.D.G.R., IV, 627—628).

Răsp.

M.D.G.R., IV, 627—628 ; Palanca, sat (f. jud. Bacău) ; sat (f. jud. Rm. Sărat) ; sat (f. jud. Tecuci) ; sat (f. jud. Vaslui) ; punct vamal (f. jud. Bacău) ; staţie CFR (f. jud. Bacău) ; pisc (f. jud. Neamţ) ; deal (f. jud. Rm. Sărat) ; moşie (f. jud. Bacău) ; pădure (f. jud. Botoşani) ; pîrîu (f. jud. Tecuci) ; vale (f. jud. Prahova).

I. Iordan — Top. rom., 525—526 ; Palanca (general) ; Palanga (general) ; Palanguţa (Tit).

Doc.

Ind. nume de locuri, — 198 ; Palanca, top. la Albineni — Ariceşti — r. Teleajen — IV — 499.

Et.

palancă ; — CADE, 888 ; (pol. — it)
DLM, 578 ; pol. palanca ((it.)
DEX, 645 ; tc. pol, palanka ; magh. palánk.

POIANA BĂJENII

Subst ; adj. ;

Poiană mică în apropierea satului Runcu.

În timpul revoluţiei de la 1821, cîţiva refugiaţi greci au fost prinşi de turci şi omorîţi în acest loc. Această explicaţie este dată şi în M.D.G.R., I, 280, pentru Băjeniei (Dealul), deal (f. jud. Olt) ; „Se crede că numele îi vine de la băjenie, căci, se zice, că aici s-au ascuns locuitorii, în timpul zaverei, de frica turcilor şi zavergiilor" ; Băjeniei (Drumul), drum (f. jud. Olt) ; „Pe aici se ascundeau locuitorii în munţi de frica turcilor şi că aşa de multe erau carele lor, încît stăteau băjenite pe acest drum, de unde, se crede i s-a dat numele de drumul Băjănii".

Răsp.

M.D.G.R., I, 280 ; Băjenari — Clondirul, cătun (f. jud. Buzău) ; Băjenari-Creţul, cătun (f. jud. Buzău) ; Băjenarilor, izvor (f. jud. Buzău) ; Băjeneşti, sat (f. jud. Argeş) ; Băjenia, surpătură (f. jud. Vîlcea) ; Băjeşti — comună (f. jud. Muscel) ; Băjenia, movilă (f. jud. Brăila) ; Băjăniei (Dealul), deal (f. jud. Olt) ; Băjeniei (Drumul), drum (f. jud. Olt).

Doc.

Ind. nume de locuri, 10 ; Bejanişte, top. la Mirceşti-Cireşul r. T. Severin — I 54 ; Bejanie, top. la Rădăcineşti r. Loviştea — III 180 ; Bejenii, top. la Nebuna r. Calafat IV 273 ; Bejeşti v. Băjeşti, sat r. Tîrgovişte.

I. Iordan, Top. rom., 202 ; Băjani (sate, Br, Buz.) ; Dealul Băjeniei şi Drumul Băjeniei (vod.) ; Băjenari (Hor.) ; Băjenari-Clondirul şi Băjenarii-Creţului (Miz.) ; Izvorul Băjenarilor şi Valea Băjenarilor (Cis.) ; Băjeneşti (sat, Pit) ; Colţi Băjeni (Msc.) ; Băjenia (Vl.) ; Bejani (sat TîN) ; Bejănăriţa (Adj.) ; Bejenari (sat Bld.) ; Bejeneasa (Hrl.) ;Bejenele (Dj.) ; Bejeneşti (sat, Vas.) ; Bejeni (Dj.) ; Valea Bejeni (Bac.) ; Bejenia (diverse locuri BAr, Moi) ; Bejeniţa (BAr) ; Drumul Bejenarilor (Gal.).

Et.

poiană ; CADE, 966 ; v. sl. poljana
DLM, 636 ; v. sl. poljana
DEX, 714 ; v. sl. poljana
băjenie ; CADE, 113 ; v. sl. bežanije
DLM, 72 ; v. sl. bežanije
DEX, 78 ; v. sl. bežanije.

PLAIUL DOMNESC

Subst ; adj ;

Deal. Odinioară, loc de refugiu spre munţi şi peste munţi.

Răsp.

M.D.G.R., 754 ; Plaiul Domnesc, munte (f. jud. Dîmboviţa).

I. Iordan — Top. rom., 42 ; plai (general şi derivate) ; 457 ; Plăieţul (Gj, Tej, Vl.) ; Plăişorul (Cis, Ms. Pr, Tr, Ha) ; Plăişoarele (Msc.) ; Plăiuţ şi Valea Plăiuţului (Mara Gr. FM, p. 207—209) ‹ plai.

Et.

plai ; CADE, 950 ; lat. vulg. plagius
DLM, 625 ; lat. plagius (‹plaga)
DEX, 700 ; et. necun.

domn ; CADE, 428 ; lat vulg. domnus — dominus
DEX, 277 ; lat. dom (i) nus
DLM, 257 ; lat. dom (i) nus
domnesc ‹ domn + suf -esc
-esc ; lat. -iscus.

CLINCIOAIA

N. topic.

Deal.

Acest toponim credem că s-a format prin contopirea cuvintelor clinci ‹ clină = = suprafață înclinată, pantă și oaie.

Răsp.

M.D.G.R., II, 523 ; Clinciul, sat (f. jud. Ilfov) ; cătun (f. jud. Buzău) ; baltă (f. jud. Ilfov) ; moșie (f. jud. Buzău) ; moșie (f. jud. Ilfov) ; pădure (f. jud. Ilfov) ; Clinelor (Dealul), munte (f. jud. Suceava).

Et.

clină ; CADE, 292 ; it. china + lat. clino
DLM, 158 ; it. china
DEX, 163 ; it. china
oaie ; CADE, 849 ; lat. ovem
DLM, 551 ; lat. ovis
DEX, 613 ; lat. ovis.

După cum se poate observa, toponimia și istoria constituie în cercetare un domeniu interferent. În stadiul actual al cercetărilor din acest domeniu, atît de important pentru lingvist, istoric, geograf, etnograf și sociolog, se impune realizarea unor monografii și dicționare toponimice în care întregul material topic să fie urmărit pe mai mutle planuri : din punct de vedere al teoriei numelui (lingvistică generală), al originii sale (onomasiologie, istorie și etimologe) și din punct de vedere al încadrării sale în sistemul limbii.

ŞCOLI ŞI BIBLIOTECI, MENŢIONATE DE ÎNSEMNĂRILE DE PE CĂRŢILE VECHI AFLATE ÎN JUDEŢUL DÎMBOVIŢA

CLEOPATRA IONESCU

Însemnările aflate pe cărţile vechi aduc informaţii inedite asupra structurii şi dezvoltării învăţămîntului din cele două provincii româneşti : Ţara Românească şi Transilvania.

Mănăstirele şi bisericile în afară de faptul că erau şi lăcaşuri de închinăciune, centre tipografice, erau şi focare de cultură, fapt consemnat şi în însemnările de pe cărţile vechi. Sînt importante chiar şi simplele semnături ale unor ştiitori de carte : dieci, grămătici, dascăli, etc., la care se adaugă scrisul meşteşugarilor de pe piesele confecţionate : obiecte de cult, cruci, icoane, clopote ş.a.

Pe un Penticostar tipărit în anul 1700, aflat la Mănăstirea Viforîta se află o însemnare din anul 1756, din care reiese că Toma logofătul, fiul lui Vasile bărbierul a învăţat carte „numai la biserică, la... Mănăstirea Viforîta“ [1].

În anul 1775, pe lîngă Biserica cu hramul Sfinţii Apostoli din municipiul Tîrgovişte, funcţiona o şcoală pentru copiii tîrgoviştenilor arătîndu-se că „biserica fiind foarte veche şi părăsită a fost renovată de Dumitrache Ghica, construindu-se case pentru doi preoţi şi un dascăl, pentru ajutor la sfînta biserică şi a învăţa copiii carte“ [2].

În chiliile situate la nord de Biserica Sfînta Vineri, construcţia doamnei Bălaşa, soţia lui Constantin Şerban vodă s-a deschis „în secolul al XVIII-lea o şcoală domnească, motiv pentru care în anul 1777, banul Mihalache Cantacuzino numeşte Biserica Sfînta Vineri „Şcoală domnească“ [3].

---

[1] Nicolae Stoicescu, Cristian Moisescu, *Tîrgoviştea şi monumentele sale*, Buc., 1976, p. 134, 291 ; V. Brătulescu, *Bisericile şi Casa Sanatorială de la Viforîta, Inscripţii şi icoane, însemnări pe cărţi, vechi, meşteri zugravi, icoane de valoare, mormîntul lui Macarie protopsaltul*, în Glasul Bisericii, 1963, nr. 3—4, p. 282 reluată greşit de către autorii Radu Gioglovan şi Mihai Oproiu în lucrarea *Inscripţii şi însemnări în judeţul Dîmboviţa*, vol. 1, nr. 680, f. 278.

[2] V. A. Urechia, *Istoria românilor*, VI, p. 120, 374—375 ; I. C. Filitti, *Arhiva G. G. Cantacuzino*, p. 238—239 ; N. Stoicescu, Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 134—199 ; G. Pîrnuţă, *Începuturile învăţămîntului în judeţul Dîmboviţa*, Tîrgovişte, 1972, p. 106.

[3] Nicolae Stoicescu, Cristian Moisescu, *op. cit.*, p. 75. *Istoria politică şi geografică a Ţării Româneşti de la cea mai veche a sa întemeiere pînă la anul 1774*, Ed. Tunusli, 1805, p. 177.

Începînd cu sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi pînă către anul 1840, în chiliile Mănăstirii Stelea a funcţionat o şcoală grecească, unde au învăţat Vasile Cîrlova, Grigore Alexandrescu şi Ion Heliade Rădulescu.

Din însemnarea aflată pe o carte efectuată în anul 1800 de Dimitrie, reiese că rămînînd copil sărac şi făr/ă/ de tată a învăţat la dascăl puţinele cărţi vreme de şapte ani" pînă cînd şi-a dat seama că nu-i poate folosi învăţătura dascălului şi s-a apucat să înveţe /singur/ cînturi şi glasuri" [4].

În anul 1815 locuitorii oraşului Tîrgovişte solicitau organizarea unei şcoli în clădirile din vechea mitropolie, considerînd că acolo există „odăi îndestule spre odihna dascălilor şi a ucenicilor, precum şi toate înlesnirile" [5].

Profesorii şi învăţătorii erau recrutaţi din rîndurile grămăticilor, diacilor, preoţilor, călugărilor, însă şi dintre dascăli, cîntăreţi la biserică. Astfel pe un exemplar dintr-o Cazanie aflată la Parohia Colacu, dascălul Dobre însemna la 24 iulie 1826 „să se ştie că am scris eu Dobre ce am învăţat băieţii părintelui popa Mihai pe carte. Şi am fost dascăl la biserică" [6].

Începînd cu anul 1838 se poate vorbi de organizarea învăţămîntului sătesc în judeţul Dîmboviţa, însă se resimţea lipsa cadrelor didactice şi a localurilor de şcoală, bisericile şi locuinţele preoţilor, care erau în majoritatea cazurilor învăţători, serveau ca local, iar filele cărţilor vechi au servit pentru înscrierea copiilor care frecventeau cursurile şcolii respective. Un astfel de catalog se află pe un exemplar dintr-un Triod existent la Parohia satului Rîu Alb din comuna Bărbuleţu, în anul şcolar 1839 fiind înscrişi şase şcolari şi anume „au venit Şerban la şcoală, au venit Mareş sin popa la şcoală, au venit Gheorghe sin Piţigoi, au venit Nicolae sin Stan la şcoală, au venit Radu Voicu Gogu" [7]. Cel de al şaselea şcolar nu l-am putut nominaliza, locul în care era scris numele fiind rupt.

Circulînd succesiv în mai multe provincii româneşti, o parte din cărţile aflate pe raza judeţului Dîmboviţa ne-a oferit informaţii şi asupra învăţămîntului din Transilvania. Din adnotarea lui Ioan Bartolomeu, aflată pe un exemplar din cartea „Adunarea pe scurt a dumnezeeştilor dogme ale credinţei", tipărită la Neamţ în anul 1816, reiese că în localitatea Şimon, judeţul Braşov, era un învăţămînt sătesc organizat în limba română încă din anul 1825. În cursul anului 1839, în localitatea menţionată era un număr de 50 şcolari [8].

---

[4] Radu Gioglovan, Mihai Oproiu, *op. cit.*, nr. 389, p. 158.

[5] Ion Negoescu, *Istoria şcoalelor din Tîrgovişte, Un veac de învăţămînt naţional,* Tîrgovişte, 1833, p. 12, 13 ; Gh. Pîrnuţă, *op. cit.*, p. 143—146.

[6] Biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului, Colacu, comuna Răcari, fondul de carte veche românească : *Cazanie* (secolul al XVIII-lea), f. 159.

[7] Biserica cu hramul 40 de mucenici, satul Rîu Alb, comuna Bărbuleţu, fondul de c.v.r. ; *Triod,* sec. /al XVIII-lea/, interiorul coperţii din faţă ; Cleopatra Ionescu, *Cartea veche românească, expresie a caracterului unitar al culturii româneşti,* în Glasul Bisericii, anul XXXVII, nr. 5—6, mai-iunie, 1978, p. 584.

[8] Schitul Peştera de la Obîrşia Ialomiţei, comuna Moroeni, judeţul Dîmboviţa, fondul de c.v.r. : *Adunarea pe scurt a dumnezeeştilor dogme ale credinţei,* Neamţ, 1816, p. 304.

Demn de subliniat este şi faptul că adnotările de pe cărţi consemnează şi prezenţa unor biblioteci personale. Posesorii acestora împrumutau cărţi la diverşi cititori. Din însemnarea pitarului Dumitrache Arabool, reiese că a citit pe cărţile vistiernicului Iancu Bădulescu [9]. Pe un exemplar din *Îndreptarea Legii*, tipărită la Tîrgovişte în anul 1652, se află o adnotare din care reiese că în anul 1840 se afla în biblioteca marelui ban Grigore Băleanu şi a fost dată pentru cetit lui Nicolae Bălăşescu, profesor de teologie la Seminarul Central al Sfintei Mitropolii din Bucureşti [10]. Pe un exemplar dintr-un Minei tipărit la Rîmnic se menţionează că este „din vivlioteca Sfintei Mitropolii Bucureşti“ [11] şi multe asemenea exemple.

[9] Colecţia de c.v.r. Zoe Enăchescu, comuna Brăneşti, judeţul Dîmboviţa : *Cazanie*, Bucureşti, 1742, f. 10—11.

[10] Dan Simionescu, în *Tîrgoviştea — vechi centru tipografic românesc*, Tîrgovişte, 1972, p. 79.

[11] Mănăstirea Viforîta, comuna Aninoasa, judeţul Dîmboviţa, fondul c.v.r. : *Minei pe luna februarie*, Episcopia Rîmnicului, 1779, foaia de titlu.

UN INTERESANT MONUMENT TÎRGOVIȘTEAN — BISERICA ALBĂ DIN MAHALAUA ZLĂTARI

Dr. MIHAI OPROIU

Unul din monumentele mult controversate, aflat în atenția specialiștilor și neelucidat încă, îl reprezintă „biserica Albă" din Tîrgoviște.

În general, majoritatea cercetătorilor au plecat de la situația existentă în secolul al XX-lea, folosind denumirile actuale, fără să se gîndească și asupra altor posibilități în perioadele anterioare.

Din această cauză, în principalele lucrări publicate apar unele neclarități, chiar confuzii, căci deși documentele se referă doar la un singur monument, în majoritatea cazurilor acesta s-a confundat cu actuala biserică Albă.

Considerăm elucidarea acestui aspect interesant și inedit ca fiind de mare importanță, avînd posibilitatea să înțelegem mai ușor și cu o mai mare claritate, evoluția și chiar începuturile orașului. Nu vom pleca de la primele mențiuni despre monument, ci de la știri și precizări documentare din secolul al XVIII-lea. Astfel, documentul din 20 martie 1767 sublinia că „Neaga ce au fost soția Bădicăi logofăt", închina mitropoliei din oraș spre purtare de grijă „o sfîntă biserică în Tîrgoviște, ce să numește biserica Albă, în mahalaua ce s-a zis a Zlătarilor, unde să cinstește și să prăznuiaște hram(ul) sfinților Ingeri și marii voievozi Mihail și Gavril".

De la început, documentul surprindea prin datele foarte precise și complete, înlăturînd astfel orice dubiu.

Documentul subliniază în continuare că acea biserică „fiind zidită din neam(ul) nostru cît s-au aflat... neamurile noastre cu viață lăcuitori în Tîrgoviște, au avut purtare dă grijă", precizînd că „să păzea cu preot și cu ceale trebuincioase". Se specifică în continuare că la data întocmirii documentului „din neam(ul) nostru... n-au rămas nimeni... și întîmplîndu-se boala ciumi în numitu oraș, au murit atît preot de la (a)ceastá sfîntă biserică, cît și mahalagii și au rămas sfînta beserică închisă".

Am fi tentați să credem că biserica despre care este vorba în document este actuala biserică Albă. Analizînd însă cu atenție documentul, constatăm contradicții flagrante. În primul rînd, după pisanie, actuala biserică Albă se clădea la 1767 de către mai mulți orășeni, printre care se număra și „Radu Județul și soția sa Mihalcea în timpul domniei

lui Alexandru Ispilanti". Această aparentă contradicţie, ne obligă în mod firesc să adîncim documentaţia.

Ne-am propus în primul rînd să încercăm identificarea Neagăi. Considerăm că aceasta este soţia lui Bădica logofăt, personaj remarcabil, care se numără printre figurile deosebite ale Tîrgoviştei postvoievodale. Fiu al logofătului Negoiţă din Tîrgovişte, Bădica logofătul este cunoscut ca unul din proprietarii însemnaţi de pămînturi, avînd numeroase afaceri care-i permiteau să cumpere întinse livezi în Cucuteni, „loc de casă în mahalaua sti arhanghel... cu loc de prăvălie" ; şi „un loc de cinci prăvălii în uliţa ce iaste în dos altarului besearicii sfintei arhanghelui ce merge la Curtea domnească". De altfel, Bădica sin Negoiţă logofătul este un personaj foarte activ, cumpărînd ocine peste tot unde are posibilitatea, respectiv la Cucuteni, Vîlcana, Podeţea, Movila. Încă din 2 iunie 1784 închina moşia Cucuteni şi mănăstirea Cetăţuia „la sfînta Mitropolie de aici din Tîrgovişte". Prin testamentul întocmit, el îşi exprima cu limbă de moarte dorinţa de a fi îngropat la „biserica sfinţii arhangheli", căreia îi lăsa şi „o pimniţă de piatră dinaintea bisericii cu locul ei", precum şi „locul din dosul bisericii cumpărat de la Ivan Croitorul".

Considerăm că sînt suficiente argumente care să reliefeze că Bădica sin Negoiţă logofătul nu avea nici o legătură cu actuala biserică Albă, casa, prăvăliile, pivniţele, sale fiind grupate în „mahalaua Zlătari" care avea o biserică cu hramul „Sfinţii Arhangheli".

Mai mult decît atît, un atent cercetător găsise înainte de 1888 mormîntul lui Negoiţă logofătul, care purta anul 1729 şi al lui Bădica cupeţ datînd şi el din anul 1769.

Avem în acest fel confirmarea îndeplinirii dorinţei sale, de a fi îngropat la biserica strămoşească, „zidită din neam(ul) nostru", soţia sa Neaga transpunînd în viaţă dorinţa soţului său.

Dania aceasta nu este menţionată din păcate în pomelnicul Mitropoliei, pentru că acesta se opreşte cu puţin timp înainte.

În sprijinul situaţiei pe care am prezentat-o vin şi documente de mai tîrziu. Astfel, căutînd locurile boierilor Brîncoveni la anul 1818, se mergea „în mahalaoa bisericii sfîntului ierarh Necolae" (respectiv sf. Nicolae-Androneşti de azi) şi prin jur se găsea locul doamnei Stana, vecin „cu un loc ce să zice al bisericii Zlătarilor, unde aproape au fost şi biserică".

Considerăm că numele de „biserica albă" şi „sfinţii arhangheli din mahalaua Zlătari" este folosit numai pentru biserica cunoscută sub numele de „Sfinţii voievozi" şi situată în centrul comercial al oraşului. De aceea este cert că documentele referitoare la biserica Albă şi mahalaua Zlătari datînd de la începutul secolului al XVII-lea să se refere la această zonă.

Vom privi cu alţi ochi evoluţia şi dezvoltarea oraşului Tîrgovişte şi a monumentelor sale. De altfel, arh. Cristian Moisescu a intuit caracteristicile monumentului şi a propus o datare anterioară epocii lui Matei Basarab. Numele de biserica Albă atribuit actualei biserici este relativ recent, datînd de la mijlocul secolului al XIX-lea, fapt care a creat confuzii şi neînţelegeri.

EMINESCU ŞI TÎRGOVIŞTEA

EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU

Vechea capitală a Munteniei se poate mîndri, printre altele, cu aportul său substanţial la dezvoltarea literelor româneşti. Alături de scriitorii născuţi în acest oraş şi de cei care au trăit şi creat un timp aici, împrejurările vieţii au făcut ca şi alte personalităţi literare să-şi lege numele de Tîrgovişte. Printre aceştia, la loc de cinste se află marele nostru poet Mihai Eminescu.

Refăcînd drumurile Luceafărului, cercetătorii au stabilit că prima sa trecere prin judeţul Dîmboviţa datează din vara anului 1866, cînd poetul — aflat în drum spre Bucureşti, venind de la Blaj — a străbătut localităţile Găeşti şi Titu [1].

Deşi sărace, informaţiile documentare referitoare la biografia poetului ne permit să admitem că acesta a venit mai tîrziu şi în Tîrgovişte. Se ştie că în intervalul cuprins între vara anului 1867 şi pînă după 9 martie 1868 Mihai Eminescu a făcut parte din trupa de teatru Iorgu Caragiale — Daniil Drăgulici, în care poetul a fost nu numai sufler, ci, după împrejurări, şi actor, poet dramatic, regizor, copietor de texte [2]. Cu prilejul turneelor făcute în ţară, trupa a poposit şi la Tîrgovişte, aşa cum se poate deduce dintr-o telegramă expediată din Bucureşti de Iorgu Caragiale şi adresată lui Vasilescu — antreprenorul Grădinii Parţacov din Tîrgovişte — prin care îşi anunţă turneul [3]. Trupa lui Iorgu Caragiale

---

[1] Augustin Z. N. Pop, *Pe urmele lui Mihai Eminescu*, Editura Sport-turism, Bucureşti, 1978, p. 79.

[2] G. Călinescu, *Viaţa lui Mihai Eminescu*, Ed. pentru literatură, Bucureşti, 1964, p. 104—105 ; Ioan Massoff, *Eminescu şi teatrul*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1964, p. 43—64 ; Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 84 ; Constantin-Liviu Rusu, A. Petrescu Vicoveanu, *Mihai Eminescu. Vreme trece, vreme vine...*, Ed. Junimea, Iaşi, 1970.

[3] Biblioteca Academiei R.S.R., mss. 2696 (apud I. Massoff, *op. cit.*, p. 59). Grădina Parţacov se afla pe locul ocupat astăzi de pavilionul administrativ al Întreprinderii de utilaj petrolier*, situată pe actuala stradă 23 August, nu departe de Valul cetăţii. Ea este figurată şi pe *Planul oraşului Tîrgoviştea şi al împrejurimilor sale*, Bucureşti, 1886, întocmit de D. P. Condurăţeanu. Grădina a găzduit mai tîrziu şi trupa lui I. D. Ionescu de la „Union" *(Monitorul judeţului Dîmboviţa, mai 1887)* ; hanul Parţacof aparţinuse unui Vasile Cristu pînă în 1906 (cf. *Scrisori către Ibrăileanu*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1971, II, p. 118).

a fost în localitate și în anii următori [4], ceea ce ne întărește convingerea că aceasta a putut fi prezentă la Tîrgoviște și în anul 1867, imediat după expedierea telegramei.

Tradiția intelectuală locală păstrează, dealtfel, amintirea unor vizite ale poetului la via din Viforîta (în hotarul orașului) a ceasornicarului Carol Toth [5].

Istoria orașului este evocată în mai multe articole atribuite lui Mihai Eminescu. Astfel, în serialul [*„Se vorbește că în Consiliul...“*], apărut în „Curierul de Iași“, nr. 125—130 din noiembrie 1876, el menționează reședința tîrgovișteană a Mitropoliei Ungrovlahiei, ca și tipărirea la Tîrgoviște a „Îndreptării legii“ în anul 1652 [6].

Prețuirea acordată de poet noii reședințe de scaun întemeiate de Mircea cel Bătrîn, pe care o consideră un simbol al luptei unite a românilor și a celorlalte popoare asuprite din această parte a Europei, rezultă din analiza făcută în articolul *„Boierii de odinioară“*. El crede că politica lui Ștefan cel Mare de a uni creștinătatea contra Semilunei își are sorgintea în faptul că acesta ar fi copilărit la Curtea de Argeș și la Tîrgoviște, unde a fost educat în tradiția rezistenței antiotomane inițiate de bătrînul voievod [7], evocat cu atîta admirație în „Scrisoarea a III-a“.

Și în alte incursiuni ale poetului în istoria Țării Românești sînt creionate unele momente din trecutul Tîrgoviștei. În articolul *„Mihai Viteazul și Matei Basarab în ochii liberalilor“*, el este conștient de faptul că în această cetate domnia putea găsi un refugiu mai sigur în fața amenințării otomane, invocînd în sprijin și descrierile lui Paul de Alep din anul 1654 [8].

Din aceeași cetate pleca spre Ardeal regenerarea națională în secolul al XVII-lea, cum precizează poetul în articolul *„Cine determină soarta României?“*, unde abordează și etimologia toponimelor „Tîrgoviște“ și „Dîmbovița“ [9].

Județul Dîmbovița este citat în articolul [*„Bătrînii noștri erau practici...“*] — publicat în „Curierul de Iași“, nr. 74 din 4 iulie 1876 — ca avînd 94 256 locuitori în anul 1840, număr preluat dintr-o statistică agricolă din care Eminescu reține și faptul important că în anii 1837—1839 s-a deschis „drumul în Plaiul Ialomiții, spre Brașov“ [10].

---

[4] Arh. St. Dîmbovița, fondul Primăria Tîrgoviște, dos. 57/1872, f. 2, 8 (12 aprilie-10 mai 1872) ; dos. 15/1884, f. 16, și dos. 62/1884.

[5] Informația ne-a fost transmisă de prof. Dumitru-Titi Popescu, născut la 1907 în Tîrgoviște. Un meșter ceasornicar numit Carol Toth se afla în evidența Inspectoratului Muncii din Tîrgoviște la 29 septembrie 1922 (Arh. St. Dîmbovița, fondul Inspectoratul muncii, dos. nr. 8/1922—1923, f. 42).

[6] M. Eminescu, *Opere, IX, Publicistică. 1870—1877*, Editura Academiei R.S.R., București, 1980, p. 258—259.

[7] M. Eminescu, *Opera politică. II. 1880—1883*, ediție îngrijită de prof. I. Crețu, Editura „Cugetarea — Georgescu Delafras“, București, 1941, p. 193—194.

[8] *Ibidem*, p. 198—199 ; descrierea este reluată și în articolul *„Pătura superpusă“* (cf. M. Eminescu, *Opere complete*, Librăria românească, Iași, 1914, p. 573—574).

[9] Idem, *Opera politică*. II, p. 225, 292, 323.

[10] Idem, *Opere, IX*, p. 575—577.

Într-un serial institulat *„Revista statistică"*, apărut în nr. 90—93 din 15—22 august 1876 ale aceleiași publicații ieșene, tînărul redactor prezintă și comentează sporul natural al populației județului nostru în intervalul 1870—1874 [11].

Prețuirea datelor statistice rămîne constantă și în perioada bucureșteană a activității sale publicistice. Astfel, în mss. 2256 și 2270, care vor sta la baza unui articol din „Timpul", apărut la 1 noiembrie 1881, Eminescu este preocupat de sporul populației rurale, inclusiv din județul Dîmbovița, în anul 1877 față de 1859 [12].

În creația poetului întîlnim referiri și la alte două localități ale județului Dîmbovița, Pucioasa și Bezdead.

În încheierea articolului său *„Economia națională și d. A. Vlădescu, doctor în drept, doctor în medicină"*, apărut în „Curierul de Iași" din 7 iulie 1876, publică o scrisoare-pamflet expediată din Tîrgoviște, în care sînt menționate Băile Pucioasa [13].

Un manuscris eminescian păstrează transcrierea în mai multe variante a baladei „Maria cea bălaie, frumoasa din Besdad (Bezdat)", avînd ca temă o întîmplare reală cîntată anterior de Anton Pann, Cezar Bolliac și înregistrată și de J. A. Vaillant [14]. Alte referiri sînt despre toponimul Mărgineni și hidronimul Ialomița [15].

În peregrinările genialului poet trebuie, deci, înscris ca popas — cel puțin spiritual — și județul Dîmbovița, de numele căruia se leagă și o serie de personalități istorice, ale vieții politice și culturale, pe care Eminescu le evocă în opera sa [16].

---

[11] *Ibidem*, p. 606—607.

[12] Idem, *Opera politică*, II, p. 369, 388 ; *Fragmentarium*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, p. 111—112.

[13] Idem, *Opere, IX*, p. 148—149, 579.

[14] Idem, *Opere, VI*, Editura Academiei R.S.R., 1963, p. 15, 455—461, 632, 640—641.

[15] *Ibidem*, p. 367, 602.

[16] N. Bidnei, E. Fruchter, *Figuri tîrgoviștene în opera lui Eminescu*, în „Uzina și ogorul", Tîrgoviște, nr. 765 din 18 iunie 1964 ; Lazăr Dinescu, *Reflexe tîrgoviștene în opera lui Eminescu*, comunicare la Simpozionul prilejuit de aniversarea a 125 de ani de la nașterea poetului, Tîrgoviște, 25 ianuarie 1975.

Medalie de argint cu legenda : „*Michail Eminescu. 1849—1889*“, din colecţia Eugen Fruchter, necunoscută autorilor (G. Buzdugan, Gh. Niculiţă), catalogului „*Medalii şi plachete româneşti. Memoria metalului*“, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1971, p. 105—108. (Medaliile comemorative ale lui Mihai Eminescu) şi p. 233—286 (Tabelul medaliilor şi plachetelor româneşti bătute între anii 1600 şi 1971). Neavînd pe revers nici o determinare spaţio-temporală, credem că medalia a fost bătută în anul 1899, cu ocazia semicentenarului naşterii şi a comemorării unui deceniu de la moartea poetului. Avem în vedere ortografia anterioară reformei din 1904, precum şi datarea tradiţională a momentului naşterii în 20 decembrie 1849 (dedusă pe atunci de biografii poetului din faptul că 2/15 ianuarie 1850 a fost data botezului).

CATALOGUL PRESEI DÎMBOVIȚENE DIN SECOLUL AL XIX-LEA

ALEXANDRINA ANDRONESCU

La sfîrșitul secolului al XIX-lea, dezvoltarea capitalismului a cunoscut o amploare deosebită în țara noastră. S-au înființat peste tot fabrici și ateliere meșteșugărești, drumurile și căile ferate au străbătut întreaga țară. Dezvoltarea noilor relații de producție atrage după sine maturizarea accelerată a proletariatului românesc, care se arată din ce în ce mai interesat în dezvoltarea industriei constructoare românești, ca un factor de importanță al procesului de progres social, economic și spiritual al țării.

Cuprinsă de efervescențe înnoitoare, Tîrgoviștea, care nu de mult era comparată cu „o femeie îmbătrînită de ani, înclinată sub povara anilor, pe care nici seculii, nici suferințele nu au putut șterge trăsăturile de frumusețe, surîsul trist de bunătate..." [1], se schimbă cu rapiditate. După ce mult timp încremenise în vechile dimensiuni, acum totul se pune în mișcare. Prin construirea căii ferate orașul este cuprins în noul mod de transport rapid și eficient. Se ridică noi clădiri realizate într-o nouă concepție arhitecturală, sînt înlăturate rînd pe rînd vechile terenuri virane, se construiesc noi instalații de prelucrare a petrolului, noi ateliere mește.ugărești, fabrică de spirt și mai ales fonderia.

În noile condiții create se observă schimbări importante și în viața spirituală a orașului. Numărul școlilor a crescut, interesul pentru ridicarea învățămîntului este mare, prin stăruința făcută de a se înființa un gimnaziu. Numărul intelectualilor este în continuă creștere și apare firesc dorința pentru întocmirea unor lucrări didactice și științifice. I. D. Petrescu, D. Condurățeanu, Al. Dudea, C. Alessandrescu sînt doar cîteva figuri de intelectuali tîrgovișteni ce au desfășurat o activitate didactică și științifică deosebită. Dornici să ridice întreaga viață culturală a bătrînei urbe, au pus bazele societății culturale „Progresul".

Sporirea interesului pentru răspîndirea culturii a încurajat inițiativa înființării unei tipografii moderne. Prin măsurile luate, Theodor Michailescu a contribuit la sporirea interesului pentru scris și tipărit, reînnodînd astfel firul tradiției tipografice a acestor locuri. Era și normal

---

[1] Ghica Pantazi, *Un boem român.*

ca acum, la Tîrgovişte, ca şi în alte oraşe din ţară, să apară iniţiativa editării unor reviste şi ziare, care să surprindă aspecte interesante ale vieţii politice, culturale şi economice, cît şi aspecte inedite despre bătrînul oraş. Vorbind despre istoricul presei româneşti, Nicolae Iorga amintea rolul avut în formarea Curţii domneşti din Tîrgovişte de numeroasele „avisso" intaliene, care circulau în acea vreme. Din păcate la Tîrgovişte, apariţia primului ziar se face relativ tîrziu, deşi Ion Heliade Rădulescu, ctitorul ziaristicii româneşti, era tîrgoviştean.

Ne propunem, în cîteva rînduri să analizăm succint publicistica tîrgoviştească pînă la sfîrşitul secolului al XIX-lea. Studiind exemplarele rămase în fondul B.A.R.S.R. sesizăm cu uşurinţă greutăţile materiale întîmpinate în editarea lor, apelul destul de des la realizarea unui mai mare număr de abonaţi. Greutăţile au fost destule, ca la orice început de drum. Puţine dintre publicaţii reuşeau să apară pe o perioadă mai îndelungată şi fără întrerupere ; de multe ori ziarul nu apărea la data anunţată [2]. Preţul unui ziar era relativ ridicat. Ele îşi schimbă destul de des sediul redacţiei şi administraţia. În general ziarele sînt săptămînale, mai rar bisăptămînale ; o singură excepţie o face „Tîrgoviştea", care apărea de trei ori pe săptămînă. În cuprinsul paginilor, ziarele editate la Tîrgovişte surprind aspecte politice locale, propunîndu-şi programe ample de schimbări, în parte nerealizate.

Articolele de fond prezintă cele mai complexe aspecte ale vieţii oraşului, privite din toate unghiurile, luînd în acelaşi timp parte la abordarea problemelor vitale pentru progresul oraşului. Astfel, sînt surprinse aspecte ale luptei politice locale, în contextul luptei existentă la nivelul întregii ţări, desfăşurată în atmosfera încărcată de otrava luptelor meschine, a egoismului, a calomniei, a intrigii, unde „interesul general este sacrificat interesului personal" [3].

În funcţie de rezultatul acestor lupte politice, concretizate adesea prin alegerea unui prefect, se fac propuneri pentru redresarea administraţiei, „ofilită şi paralizată" [4], a fondurilor necesare reparării drumurilor. Este pusă în discuţie problema necesităţii extinderii drumului de fier, ce constituie „nervii societăţii" [5], la băile Pucioasa, la Şotînga pentru exploatarea în condiţii mai bune a cărbunelui, la Dolani, la fabrica de hîrtie. Se urmăreşte de asemenea modernizarea liniei judeţene spre Ploieşti, rămasă mult timp întreruptă datorită neglijenţelor autorităţilor urbei.

Aspectul în sine al oraşului, care tinde spre modernizare, constituie o preocupare permanentă a Primăriei, şi astfel se hotărăşte mutarea pieţii oraşului, căci „străzişoara ce serveşte de piaţă este aşa de stîmtă, că abia poate trece pe aici o trăsură, este noroioasă, după cum cu toţii o ştim şi afară de aceasta înconjurată numai de ruine" [6].

---

2 Viitorul, apare sporadic, Aurora Dîmboviţei, Armonia, Scrieri-Drept-Literatură, Vocea asupriţilor.

3 Armonia, an I, nr. 13/27 septembrie 1881.

4 *Ibidem.*

5 *Ibidem.*

6 *Dîmboviţa,* nr. 28/28 august 1883.

Folosirea locului viran al decedatului Vasile Vizanti, cît şi construirea cîtorva gherete, lucru propus şi hotărît de Consiliul comunal, duce la înfrumuseţarea unei părţi a oraşului şi în acelaşi timp îndeamnă spre o schimbare în bine a situaţiei localurilor primăriilor şi ale şcolilor din judeţ, care adesea se confundă.

Nu există o coordonare în munca de birou la sate, o ordine în conturile comunale pe toţi anii, nu s-a aplicat legea poliţiei rurale, şcolile sînt în stare deplorabilă, deşi uneori sînt dăruite de unii învăţători, doritori de a aduce lumina ştiinţei de carte, în cele mai îndepărtate cătune ale judeţului. Nu există o evidenţă exactă a populaţiei, şi lipsesc acele forme necesare pentru înmormîntări [8].

Desigur, acestea sînt numai cîteva aspecte negative ale vieţii economice şi administrative a judeţului, la început de drum în dezvoltarea sa, prezentate în ziarul „Armonia", publicaţie ce se ocupă, ce-i drept, şi pe o întindere mai mare în timp — cel mai mult şi mai în amănunt, de pulsul complex al vieţii judeţului nostru. Aceste reviste militează şi pentru redresarea situaţiei economice. Astfel, acelaşi ziar informează că s-au ales trei comisiuni, care vor avea sarcini precise şi anume : de a verifica conturile pe anul 1880, de a cerceta clădirea şcolii de la Şerbăneşti, de a studia proiectul de buget depus de comitet [9]. S-a dezbătut problema liniei ferate Tîrgovişte—Titu, şi pentru aceasta Consiliul comunal a oferit 35.000 lei pe fiecare an timp de 10 ani, plus terenul necesar [10].

În plus, s-a pus în discuţie înfiinţarea băncii de credit agricol şi a unor societăţi economice.

Pe lîngă ştiri despre învăţămîntul primar şi secundar, despre care vom vorbi mai tîrziu, sînt inserate în această rubrică în aşa-zisul articol de fond şi astfel de ştiri cum ar fi faptul că atelierul de cusătorie din oraş este desfiinţat şi se preconizează să se înfiinţeze în acelaşi local o şcoală profesională de la care se aşteaptă mai mult [11].

Problema importanţei construirii căii ferate este reluată în nenumărate rînduri, încît vom găsi înscris în ziarul „Dîmboviţa" următoarele : „domnii D. D. Petrache Demitrescu şi Toma T. Rucăreanu, cel întîiu arendaş al moşiei Produleşti şi cel din urmă al moşiei Podu Rizii... au renunţat la orice fel de despăgubire din partea judeţului pentru distrugerile cauzate de construirea căii ferate Titu—Tîrgovişte" [12]. Comitetul aduce moşierilor viile sale mulţumiri şi sugerează şi celorlalţi să procedeze ca atare.

Pentru o mai bună gospodărire şi pentru ca fosta cetate de scaun să aibă un aspect mai îngrijit, aşa cum se cuvine unui oraş în plină ascensiune, Primăria urbei Tîrgovişte dădea în ziua de 7 august 1883 o ordonanţă în care atrăgea atenţia cetăţenilor de a avea grijă să micşoreze numărul porcilor „care se preumblă liberi pe străzile oraşului... hrăpesc

---

[7] *Ibidem.*
[8] *Armonia*, an I, nr. 10/21 august 1881.
[9] *Armonia*, an I, nr. 21/22 noiembrie 1881.
[10] *Ibidem.*
[11] *Ibidem.*
[12] *Dîmboviţa*, nr. 28/28 august 1883.

de pîne și alte lucruri de mîncare după tarabele prăvăliilor"[13] și cauzează alte stricăciuni, drept pentru care primarul comunei Tîrgoviște, Ion Nicolaescu, va lua măsuri pentru stîrpirea rîmătoarelor.

Tot ziarul „Dîmbovița", sub titlu de Ordonanță, publică legea comunală „Regulamentul pentru fabricarea de pîine și jimblă în oraș", votată de Consiliul comunal la 25 iunie 1883 și aprobată de onor Comitetul permanent județean. Această lege impunea anumite obligațiuni din partea proprietarilor de brutării : prețul fix, respectarea regulilor de higienă, fabricarea pîinii și a jimblei în condițiile propuse de regulament. Acest lucru se impunea din ce în ce mai mult, pentru îmbunătățirea situației locuitorilor urbei.

Sînt publicate de asemenea numeroase statistici asupra creșterii populației în România : sînt expuse date exacte asupra natalității, și mortalității în județ, aceasta din urmă fiind justificată în anumite comune din cauza unor epidemii[14].

O preocupare continuă a ziarelor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea o constituie dezvăluirea situației agriculturii în județ. Astfel în paginile revistei „Dîmbovița" vom afla conferințe și circulare venite din partea ministerului agriculturii, cu privire la cultura viilor și a viermilor de mătase din România[15], cît și situația agriculturii dîmbovițene în anul secetos 1883, desprinsă dintr-un articol de fond, propunîndu-se ca măsură primordială „crearea de canaluri de irigațiune... căci orice sacrificiu s-ar face în acest scop nu poate să fie decît bine-venite, căci ele sînt chemate să producă însutit, dînd o mare impulsiune agriculturii naționale, și înflorind situația agricultorilor"[16].

Sînt prezentate în ziarele dîmbovițene întrunirile Comitetului agricol al județului Dîmbovița, ca o preocupare continuă pentru îmbunătățirea administrării economice a orașului. Tot aici sînt publicate pe larg rezultatele în premii, ale unei expoziții de produse agricole și de industrii de pe cîmpia Susenilor. Reunită în sala de recepție a școlii de băieți, comisia a acordat premii I, II, III, medalii de argint și bronz, premii în vite, unelte agricole și bani *„pentru animale"*, *„scoarțe și covoare"*, *„covoare împletite"*, *„broderii fine"* (surorilor Matilda și Elena Grecescu), pictură bisericească și desen. Este interesantă inițiativa publicării acestor rezultate meritorii tocmai pentru a încuraja încă odată dezvoltarea agriculturii și a atelierelor meșteșugărești, acum la sfîrșitul veacului al XIX-lea.

Aceste concursuri aveau loc ținîndu-se cont de instrucțiunile pentru aplicarea legii de expozițiuni și concursuri agricole și industriale[17], în urma cărora se inițiază concursul între meseriași din aceeași breaslă, cofetari, bucătari, dulgheri, tîmplari, fierari, plăpumari, zugrăvind astfel viața meșteșugărească a Tîrgoviștei[18].

---

13 *Ibidem.*
14 *Armonia*, an I, nr. 10/21 august 1881.
15 *Dîmbovița*, nr. 26/14 august 1882.
16 *Ibidem.*
17 *Ibidem.*
18 *Ibidem.*

Știri de tot felul sînt cuprinse în rubricile „Știri mărunte“, „D'ale zilei“, „Știri diverse“, „Cronica“, „Din localitate“, de unde aflăm cele mai mici amănunte despre gospodărirea orașului, învățămînt, diverse anunțuri și întîmplări, diferite buletine medicale.

Se fac propuneri pentru reorganizarea învățămîntului. Astfel, medicul Grigore Ch. Cristescu, roagă pe primar să separe clasa I de a II-a, căci „în Tîrgoviște unde sînt două școli complete de băieți, un gimnaziu și un institut secundar de domnișoare, ar trebui să fie și o școală completă de fete“ [19], sau demersuri pentru „facerea“ școlii nr. 2 ; Consiliul comunal a votat 60 de franci pe lună ca subvenție muzicii militare „să cînte joile și duminicile la grădina Mihai Bravu“ [20]. La Găești s-a pus piatra fundamentală pentru construirea unui măreț și frumos local de școală : la 15 august 1881 vor începe conferințele învățătorilor rurali, se va trata, printre altele, poziția învățătorului față cu societatea. Aceste conferințe vor fi susținute de subrevizorii școlari Scarlat I. Ionescu, Al. Vlahuță, și C. Alessandrescu. Sînt anunțate rezultatele concursului pentru ocuparea a patru burse în județ, la Institutul de fete de sub direcția Mariei Grecescu. Se fac propuneri pentru instalarea școlii de meserii de la Ferăstrău, la Tîrgoviște în Arsenal.

În cadrul vieții culturale sînt anunțate evenimente importante cum ar fi cele legate de apariția unor manuale didactice [21], știri despre spectacole de teatru ce au loc în salonul gimnaziului Văcărescu, în sala de recepție a școlii de băieți nr. 1 [22], sau știri despre vizitele unor personalități culturale importante la monumentele istorice ale fostei reședințe voievodale a Țării Românești : „Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi și doamnele însoțiți de domnul Duiliu Zamfirescu au vizitat duminecă orașul. Apoi au vizitat mănăstirea Dealu, Viforîta și împrejurimile. Iacob N. a rămas încîntat“ [23].

Grija pentru învățămîntul primar devine o problemă acută în paginile ziarelor dîmbovițene, inițiindu-se ajutoare pentru școlile ce duceau lipsă de localuri omenești, de material didactic, mobilier și adesea și de cadre destoinice. Se intervine energic atunci cînd primarul nu ajută școala, ca învățămîntul să se desfășoare în condiții normale, sau cînd învățătorul nu-și face datoria, și acest lucru prin sancțiuni și adesea prin destituiri de funcții [24].

Ziarul Armonia excelează în această privință ținînd la curent pe cititorii ei cu activitatea didactică, încurajînd progresul și inițiativa școlii, informînd cu date exacte despre învățămîntul din județ prin rubricile sale : „Instrucțiunea în județ“ și „Cronică“, ce se repetă aproape la fiecare număr [25]. Rubrica „Scoalele Rurale din jud. Dîmbovița“ revine

---

[19] *Armonia*, an I, nr. 9/11 august 1881.

[20] *Ibidem*.

[21] *Ibidem* (Geografia județului Dîmbovița lucrată în mod intuitiv de C. Alessandrescu, aprobată pentru cursul primar, urban și rural).

[22] *Ibidem*.

[23] *Viitorul*, an I, nr. 6/21 martie 1888.

[24] *Armonia*, an I, nr. 23/6 decembrie 1881.

[25] *Ibidem*.

cu acelaşi subiect, arătînd şi criticînd cu vehemenţă motivele pentru care şcolile nu au rezultatele dorite [26].

Revizorul şcolar C. Alessandrescu, care are şi marele merit de a fi iniţiatorul acestei reviste, face din Armonia o adevărată tribună a învăţătorimii dîmboviţene, contribuind la ridicarea rolului şcolii şi a slujbaşilor ei în cadrul societăţii. Situaţia învăţămîntului în fiecare sat este analizată în amănunt, propunîndu-se soluţii noi, făcîndu-se eforturi importante de a aduce pe linia de plutire acest sector vital al judeţului. În statisticile întocmite de revizorii şcolari este arătată situaţia exactă a învăţămîntului în cifre şi date, măsuri întreprinse ce se concretizează prin înlocuirea unor învăţători cu alţii mai destoinici. Sînt arătate motivele pentru care şcolile din judeţ nu au rezultatele dorite ; absenţa de la cursuri, care se datorează faptului că în mediul rural toamna şi primăvara elevii sînt prinşi în treburile agricole, iar cei ce frecventează şcoala o fac cu neregularitate, mentalitatea învechită a neştiinţei de carte, cadre didactice nepregătite sau dezinteresate [27], starea deplorabilă a localurilor şi a mobilierului, a materialului didactic, de multe ori lipsa totală sau parţială a acestora.

În unele sate autorităţile oferă sprijin în bani sau în mobilier necesare şcolii (la Slobozia-Moară arendaşul moşiei, D. Busnea, promite să mobileze localul) [28].

Nu lipseşte bineînţeles nici cultura, reprezentată prin poeziile lui Alexandru Vlahuţă, care-şi face debutul publicistic aici, la Tîrgovişte. Armonia excelează în publicarea poeziilor acestuia, care semnează sub diferite forme : Al. Vlăhuţ, Vlăhuţu, Vlahuţi, Vlahuţia, Vlăhuţa, sau pur şi simplu cu iniţialele A.V. Aici îşi exercită talentul de polemist Vlahuţă, revenind cu corespondenţe literare, critică literară, mărturisiri. Desigur există şi altă literatură publicată în periodicele româneşti : povestiri în mai multe serii, erotice, poezii semnate cu iniţiale, sau unele semnate cu pseudonime, traduceri uşoare din literatura franceză.

În cadrul vieţii culturale nu putem trece peste preocupările ziarelor fără a aminti de apariţia, în ziarul Armonia, a unor legende despre întemeierea unor monumente religioase, a unor obiceiuri vechi domneşti, culese din cronicile Moldovei [29], sau a unor „varietăţi istorice", de asemenea culese din frumoasele povestiri ale cronicarului Miron Costin, relative la originea stemelor Munteniei şi a Moldovei.

Interesant este faptul că în acelaşi ziar [30], din 28 februarie 1882, găsim un „document inedit" cu privire la istoria oraşului Tîrgovişte, un Chrisov, datat 20 aprilie 1642. Profesorul C. Alessandrescu, autorul unor povestiri istorice şi a unor lucrări didactice şi ştiinţifice publică un documentar istoric despre „Mănăstirea catolică tîrgoviştească" — Baraţia [31], cu amănunte interesante asupra curţii lui Matei Basarab şi a distrugerilor repetate suferite de biserică în timpul războaielor cu turcii.

---

[26] *Ibidem.*
[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem.*
[29] *Ibidem.*
[30] *Ibidem.*
[31] *Ibidem.*

Tot aici vom găsi un articol relativ la statuia lui Ion Heliade Rădulescu, din nou Alexandru Vlahuță cu versuri, articole consacrate dezvelirii statuii lui Ion Heliade „la picioarele căreia se așează o coroană de flori albe, cu panglici asemenea albe în semn de mare doliu, și purtînd pe dînsele în litere de aur — Omagiu memoriei lui Eliade, fiul Tîrgoviștei" [32].

În 1886 1 martie și 1 aprilie apărea la Tîrgoviște o revistă intitulată „Scrieri — drept — literatură", care cuprindea încercări ușoare de versificație, iar în unicul număr din revista „Realitatea", apărut la 20 martie 1889, apărea poezia Zburătorul, semnată de Ion Heliade Rădulescu.

O mare importanță a avut-o apariția ziarului „Vocea asupriților" la 1 octombrie 1888, ziar politic, organ al țăranilor din comuna Ghirdoveni, plasa Filipești — Dîmbovița, care inserează în paginile sale poeziile lui Chiriță Niculescu, legate de răscoala țăranilor din 1888.

Am încercat să schițăm în cîteva cuvinte orientările presei secolului al XIX-lea, ce tindeau să-și capete, unele au reușit, cum a fost Armonia, Aurora Dîmboviței, Viitorul, un statut de reviste ce aveau datoria să dezbată probleme de stringentă importanță pentru viața social-politică și culturală a orașului, așa cum sublinia Armonia, în fruntea căreia se afla institutorul C. Alessandrescu : „sîntem membrii din marea familie a marei generații pe a cărei banderă stă scris cu litere de aur mîndrul cuvînt „progres". Vom încuraja agricultura, vom lupta pentru progresul școlii și a celorlalte instituțiuni menite a contribui la dezvoltarea poporului. Ne vom ocupa esențialmente de progresul și înflorirea orașului Tîrgoviște" [33].

Pentru a schița mai bine eforturile editorilor din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, vom prezenta în rîndurile ce urmează publicațiile tîrgoviștene, cîte cunoaștem pînă în prezent, în ordinea alfabetică :

— *„ARMONIA"*, apare la Tîrgoviște în 24 mai 1881, în administrația din strada Primăverii nr. 329 [34], sub direcția lui C. Alessandrescu. Apare o dată pe săptămînă, dar întîmpină și greutăți în tipărirea sa. Apare în tipografia Th. Michaescu, din strada Cîrlova nr. 550. Publicația conține : știri din localitate, informații pe teme agricole, economice și administrative, știri despre mersul învățămîntului în județ, programe școlare, statistici economice, sfaturi medicale, anunțuri publicitare și judiciare, literatură și istorie. Scrieri de : C. Fussea, I. Tomșa, Maria Grecescu, C. Carabela, C. Alessandrescu și Al. Vlahuță.

— *„AURORA DÎMBOVIȚEI"* — primul număr apare de la 1 august la 7 noiembrie 1885, la Tîrgoviște, județul Dîmbovița, la Redacția și administrația din strada Libertății nr. 613, Cassa C. Petrescu, în tipografia Theodor Michaescu, din strada Ion Heliade nr. 635. Redactorii acestui ziar sînt Al. G. Pennescu și Gr. L. Cair, iar administratorul Dim. Constantinescu. Apare o dată pe săptămînă, ultimul număr, numărul 11 din 7 noiembrie 1885, joia, iar celelalte lunea.

---

[32] ***Ibidem.***

[33] ***Ibidem.***

[34] **La nr. 23/6 decembrie 1881, ziarul își schimbă administrația în strada Cîrlova nr. 647.**

Publicaţia conţine : ştiri din localitate, informaţii administrative, agricole şi ştiinţifice, statistici şcolare ale populaţiei oraşului Tîrgovişte, anunţuri judiciare, publicitare şi culturale, ştiri despre instrucţiunea publică în oraş şi în judeţ, literatură.

— *„CETATEA“* — apare la Tîrgovişte din octombrie-noiembrie 1878, o dată pe săptămînă, sub redacţia lui Alexandru C. Pennescu (după Hodoş Nerva şi Ionescu Al. Sadi — Bibliografia periodicelor româneşti, Bucureşti, 1913). Ion Negoescu menţionează că ultimul număr din acest ziar hebdomadar apare la 18 decembrie 1878 [35].

— *„CURIERUL TERGU-VESTEI“* — apare la Tîrgovişte între septembrie 1881 şi 1 mai 1883, de trei ori pe săptămînă, în tipografia Theodor Michaescu (după Hodoş Nerva şi Ionescu Al. Sadi — Bibliografia periodicelor româneşti, Bucureşti, 1913).

— *„DÎMBOVIŢA“ 1,* — apare la Tîrgovişte din 24 mai-noiembrie 1879, o dată pe săptămînă [36]. 2). — apare la Tîrgovişte din 11 septembrie 1881-5 ianuarie 1884. Ziarul este „organ de publicitate al lucrărilor Consiliului general al Comitetului Permanent“ — apare o dată pe săptămînă, avînd epitrop-editor pe Petrache Ioan, în tipografia lui Theodor Michaescu. La 2 octombrie 1883 ziarul îşi schimbă subtitlul în „Organ de lucrările Consiliului general şi Comitetului permanent“. Ziarul „Dîmboviţa“ din 1 martie 1905, apărut tot la Tîrgovişte, menţionează că ziarul şi-a încetat apariţia în 1886 [37]. Ion Negoescu menţionează că ziarul apare de trei ori pe săptămînă : duminica, miercurea şi vinerea. Cel din urmă număr al acestei gazete este numărul 14 din 11 mai 1879. Ziarul insearează în paginile sale ştiri din economie, agricultură, administraţie şi gospodărie a oraşului, ştiri din învăţămînt, cultură, publicitare şi judiciare.

— *„ECOUL DÎMBOVIŢEI“* — apare la Tîrgovişte din aprilie-mai 1879, (după Hodoş Nerva şi Ionescu Al. Sadi, Bibliografia periodicelor româneşti, Bucureşti, 1913).

— *„GOGOŞARUL“* — Ion Negoescu menţionează că în colecţia C. Alessandrescu se păstrează numai nr. 5 de duminecă 13 mai 1879. Această publicaţie umoristică care „Apare cînd scapă de sub presă“, „Anul paraponisit“, nu se indică locul apariţiei [38]. În acelaşi timp Hodoş Nerva şi Ionescu Al. Sadi amintesc în „Bibliografia periodicelor româneşti“ de publicaţia „Gogoşarului“ apărută la Bucureşti în ianuarie 1878 şi ianuarie 1879, ceea ce ne duce la concluzia că „Gogoşarul“ amintit de Ion Negoescu este altă revistă, care apare la cîteva luni după încetarea apariţiei gazetei bucureştene.

— *„KINDIA“* sau *„CHINDIA“* — apare la Tîrgovişte la 3/15 septembrie 1878-iulie 1879, conţine politică şi literatură, apare o dată pe săptămînă şi constituie cea dintîi foaie săptămînală din Tîrgovişte ce a apărut în tipografia Theodor Michaescu, sub direcţia lui G. Garbiniu. La 21 septembrie 1878 se adaugă la subtitlu cuvintele : „Diaru hebdomaderu“ (după Nerva Hodoş şi Ionescu Al. Sadi, Bibliografia periodicelor româneşti, Bucureşti, 1913). Ion Negoescu arată că pe frontispiciu, în partea stîngă, erau reproduse versurile lui Eliade : „Eu n-am venit ruine să tulbur pacea voastră“. Tot aici se specifică că în această revistă G. Garbiniu publică un studiu asupra familiei Văcăreşti şi asupra monumentelor tîrgoviştene [39].

— *„LAMPA“* — apare la Tîrgovişte la 17 noiembrie — ? 1882, o dată pe săptămînă (după Hodoş Nerva şi Ionescu Al. Sadi, Bibliografia periodicelor româneşti, Bucureşti, 1913).

---

[35] Negoescu Ion, *Începuturile culturale şi literare ale lui Al. Vlahuţă*, Buc., 1940.

[36] În numărul 22/18 noiembrie 1879 îşi face debutul publicistic Al. Vlahuţă cu povestirea „Banul“.

[37] Negoescu Ion, *op. cit.*

[38] *Ibidem.*

[39] *Ibidem.*

— *„MONITORUL JUDEŢULUI DÎMBOVIŢA“* — apare la Tîrgovişte, începînd cu 20 februarie 1886 şi continuă pînă la sfîrşitul anului 1906. Este foaie de publicaţiuni administrative şi judecătoreşti. Apare în mod neregulat, de două ori pe săptămînă, în tipografia Theodor Michaescu, din strada Ioan Heliade nr. 635. De la 5 aprilie 1901-29 aprilie 1903, prescurtează cuvîntul „Judeţului“ din titlu în „Jud“. Aici publică : I. Nicolăescu, C. Carabela, El. Angelescu, A. Brătescu etc.

— *„ORDINEA“* — ziar liberal-conservator, apare la Tîrgovişte din iulie-septembrie 1888 şi ? — martie 1891 (După Hodoş Nerva şi Ionescu Al. Sadi, Bibliografia periodicelor româneşti, Bucureşti, 1913).

— *„PREVĂZĂTORUL“* — apare la Tîrgovişte din noiembrie — ? 1884 (După Hodoş Nerva şi Ionescu Al. Sadi, Bibliografia periodicelor româneşti, Buc., 1913).

— *„REALITATEA“* — ziar naţional-liberal, apare la Tîrgovişte, martie — ? 1889, o dată pe săptămînă, aici publică Ion Heliade Rădulescu.

— *„SCRIERI — DREPT — LITERATURĂ“* — apare la Tîrgovişte la 1 martie şi 1 aprilie 1886, în tipografia lui Theodor Michaescu. Din această revistă, care cuprinde articole de drept, de economie [40], pagini de istorie naţională [41], literatură, nu au apărut decît două numere : primul are în frunte o prefaţă semnată de Adrian Stroe Popescu.

— *„STINDARDUL TÎRGOVIŞTEI“* — apare la Tîrgovişte, apr.-oct. 1881, de două ori pe săptămînă, sub redacţia lui Isaia Lerescu (După Hodoş Nerva, Ionescu Al. Sadi, Bibliografia periodicelor româneşti, Buc., 1913).

— *„STEAUA DÂMBOVIŢEI“* — este un ziar politic, organ al partidului democrat independent, apare la Tîrgovişte, 14 aug. - ? 1896, de două ori pe săptămînă (După Hodoş Nerva şi Ionescu Al. Sadi, Bibliografia periodicelor româneşti, Buc., 1913).

— *„TERGOVIŞTEA“* — apare la Tîrgovişte, februarie-aprilie 1879, de trei ori pe săptămînă. Din comitetul de direcţie fac parte : George Ludescu, Isaia Lerescu, Ştefan Mărculescu şi Ales. C. Pennescu. Redactori : Isaia Lerescu şi Ales. Pennescu. La nr. 16 director este I. G. Pietraru, în tipografia Theodor Michaescu. (După Hodoş Nerva şi Ionescu Al. Sadi, Bibliografia periodicelor româneşti, Buc., 1913). Ion Negoescu menţionează că ziarul a fost scos la sfîrşitul lunii februarie de către profesorul I. G. Pietraru de la Gimnaziul Văcărescu. Singurul număr păstrat în colecţia C. Alessandrescu este nr. 33 an I, joi 10 maiu 1879 (apărea marţea, joia şi sîmbăta) [42].

— *„UNIREA“* — este foaia societăţii „Progresul“ din Tîrgovişte, apare la Tîrgovişte, ? dec. 1883 — (maiu) 1885, o dată pe săptămînă, în tipografia lui Theodor Michaescu. Ion Negoescu menţionează că această publicaţie a apărut multă vreme, dar în colecţia C. Alessandrescu nu există decît nr. 71, an III, din 11 iunie 1885 [43].

— *„VIITORUL“* — apare la Tîrgovişte în anul 1888, sub redacţia lui C. Alessandrescu, o dată pe săptămînă şi este o revistă a învăţătorilor şi preoţilor rurali. Inserează în paginile sale ştiri medicale, administrative, aspecte social-politice şi economice, anunţuri judiciare şi publicitare, cronici din învăţămîntul din Tîrgovişte şi din judeţ, buletine medicale, literatură, istorie, anecdote. Articolele sînt semnate de C. Alessandrescu, Alexandru Vlahuţă, pr. Al. Dudea, C. Mihăileanu, D. P. Condurăţeanu etc. (Colecţia de periodice a Bibliotecii Academiei R.S.R. deţine numai numerele 5—8 şi 10—15, iar Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu menţionează că nu au văzut decît numerele 10—14 de la 1 maiu la 3 iulie [44].

---

[40] La numărul din 1 aprilie 1886 se adaugă la subtitlu şi cuvîntul „economie“.

[41] Rînduri scrise despre Mihai Viteazul.

[42] Negoescu Ion, *op. cit.*

[43] *Ibidem.*

[44] Hodoş, Nerva şi Ionescu, Al. Sadi, *Bibliografia periodicelor româneşti,* Bucureşti, 1913.

— *„VOCEA ASUPRIŢILOR“* — ziar politic, organ al ţăranilor. Redacţia şi administraţia au fost în comuna Ghirdoveni, plasa Filipeşti, apare sub direcţia preotului Chiriţă Niculescu din comuna Ghirdoveni. Primul număr apare la 1 octombrie 1888, iar al doilea număr în martie 1889, este tipărit în tipografia Dor. P. Cucu din Bucureşti [45]. Conţine poezii scrise cu ocazia răscoalei ţărăneşti din Ghirdoveni din 1888, semnate de Chiriţă Niculescu.

— *„VOCEA DÎMBOVIŢEI“* — apare la Tîrgovişte din septembrie 1878-februarie 1879, este un ziar politic. (După Hodoş Nerva şi Ionescu Al. Sadi, Bibliografia periodicelor româneşti, Bucureşti, 1913). Ion Negoescu menţionează că această gazetă săptămînală apare în tipografia lui Theodor Michaescu neîntrerupt timp de 19 săptămîni pînă la 6 aprilie 1879 şi are un caracter local şi informativ [46].

[45] Rîpeanu C. M. şi Simache N. I., *Contribuţii la istoricul presei prahovene*, pag. 92—93.

[46] Negoescu Ion, *op. cit.*

„FABRICA DE AVOCAŢI" DE LA TÎRGOVIŞTE — LEGENDĂ ŞI REALITATE

DORIN ELIESCU, av. N. PITIŞ

A rămas cunoscută multora afirmaţia făcută de scriitorul Al. Vlahuţă că la Tîrgovişte se eliberau cu uşurinţă, nu pe bază de studii, ci cu plată, diplome de avocaţi, astfel că în vremea sa, oricine putea ajunge la bara instanţelor de judecată, aşa cum făcuse eroul schiţei sale Dincă C. Buleandră. Scriitorul se exprimase astfel : „În Tîrgovişte era fabrica de avocaţi. (Dincă C. Buleandră n.n.). Îşi cumpără o diplomă pe preţ de doisprezece galbeni. (Autorul acestor rînduri posedă şi el un asemenea document, pe care l-a plătit cu şaizeci de franci în nacht şi şaizeci în chitanţă") [1].

S-a mai acrediat părerea că ar fi existat chiar o şcoală de avocaţi. Într-o lucrare recentă [2] se identifică şi imobilul în care ar fi funcţionat o asemenea instituţie : „Casa Nicolae G. Chirculescu, str. Rodnei nr. 16, datînd din sec. XIX a aparţinut primului decan al baroului de avocaţi Dîmboviţa şi mentor al şcolii de avocaţi din Tîrgovişte, pe care a absolvit-o şi scriitorul Al. Vlahuţă, denumind-o ironic „fabrica de avocaţi" în nuvela Dincă C. Buleandră. Şcoala ar fi funcţionat, după tradiţia locală, în actuala clădire a sucursalei judeţene C.E.C., din str. Primăverii nr. 9." [3].

Această situaţie, a investirii cu titlul de avocat a unor persoane ce nu îndeplineau condiţiile legii, de către baroul de Dîmboviţa şi în special de către decanul său din ultimele decenii ale sec. XIX, Nicolae Chirculescu, este discutată pe larg în conferinţa magistratului bucureştean C. I. Prodan, intitulată „Trecutul baroului românesc" [4].

La această lucrare, care are multe părţi interesante, documentate, ce ne vor sluji în înţelegerea problemelor legate de modul în care a fost organizat corpul avocaţilor în ţara noastră, vom face mai multe trimiteri.

---

[1] Al. Vlahuţă, vol. „*Din goana vieţii*", ed. Cartea Românească, 1937, schiţa „Dincă C. Buleandră", pag. 101.

[2] N. Stoicescu şi Cr. Moisescu, „*Tîrgoviştea şi monumentele sale*", ed. Litera, 1976.

[3] Op. cit., p. 304.

[4] C. I. Prodan, „*Trecutul baroului românesc*", conferinţă publicată în Buletinul Uniunii Avocaţilor din România, 1934, pag. 291—310.

Nu putem însă trece peste faptul că şi aici se fac afirmaţii asupra cărora vom reveni, considerîndu-le nejustificate, tot cu privire la neregulile ce s-ar fi săvîrşit de către conducerea baroului dîmboviţean, de către decanul Chirculescu în special, în acordarea titlului de avocat.

C. I. Prodan scrie că decanul sus amintit „se preta la aceasta (eliberarea diplomelor n.n.) cu complezenţă“ şi dă un exemplu cunoscut de el personal şi anume al lui C. I. Nicolaescu, de la care ar fi aflat în mod direct că obţinuse asemenea diplomă, deoarece tatăl său era prieten cu Chirculescu şi îi dăduse acestuia plocon „o cutie de tutun „bectimis“ de 3 kg“ [5].

Vom comenta în continuare şi această afirmaţie, dar mai interesantă în lucrarea amintită este ideea că autorul regretă faptul de a nu fi putut cerceta, în arhiva baroului de Dîmboviţa, dacă diplomele de avocaţi se eliberau pe baza unor examene trecute la şcoala din localitate, pe care C. I. Prodan o consideră că a existat realmente, deoarece „arhiva acestui barou a ars odată cu incendiul palatului de Justiţie din timpul războiului“ (1916—1918 n.n.). Ceea ce nu ştia autorul, e că o bună parte a arhivei baroului de Dîmboviţa, din perioada în discuţie, nu a ars. Ea a fost găsită acum în bună stare, prilejuind această comunicare, în care ne vom strădui să analizăm, pe bază de acte, situaţia reală din perioada respectivă. Într-adevăr, am constatat că la Colegiul avocaţilor din judeţul Dîmboviţa se găsesc şase volume arhivate de conducerea organului similar al fostei regiuni Ploieşti, care cuprind 159 de dosare de înscrieri a unor avocaţi, stagiari şi definitivi, în perioada anilor 1868—1883. (De fapt sînt cuprinse acte privind un număr mai mare de înscrişi, însă sînt cazuri în care mai multe cereri s-au reunit într-un singur dosar).

De la început dorim să precizăm că nu este în intenţia noastră de a căuta să reabilităm vreo persoană, despre care s-au făcut afirmaţii puţin măgulitoare, ci încercăm numai să restabilim nişte adevăruri. Nu vom evita să amintim şi alte surse de condamnare a practicilor de înscriere în baroul de Dîmboviţa, cum ar fi, de pildă, un articol din revista de specialitate a juriştilor din acea epocă, din care redăm un fragment. După ce decanul baroului Bucureşti se plînge de facilitatea cu care orice individ pătrunde în profesiunea de avocat, referindu-se la situaţia aceasta în întreaga ţară, scrie : „Ceea ce se petrece mai cu seamă în Consiliul de Disciplină Dîmboviţa a devenit un adevărat scandal. Pe fiecare an, acest consiliu, fără sfială şi fără ruşine, înscrie în contra legii, zecimi şi sute de avocaţi, care se pomenesc ieşind din această facultate, cu ştiinţa dreptului în cap, ca Minerva din creierii lui Joe“ [6].

Şi asupra acestor afirmaţii credem că se va face mai multă lumină prin expunerea de mai jos, bazată — repetăm — numai pe considerente obiective, ca urmare a cercetării cu atenţie a actelor din arhiva regăsită.

Înainte de a trece la înfăţişarea diferitelor aspecte ce se desprind din cercetarea dosarelor aflate în arhiva actualului Colegiu de avocaţi al judeţului Dîmboviţa (a cărei conducere ne-a facilitat cu toată înţelegerea accesul la dosarele respective, fapt pentru care îi adresăm mulţumirile

[5] *Op. cit.*, pag. 306.

[6] Revista *„Dreptul“*, anul 1882, pag. 396.

noastre), vom trece în revistă, pe scurt, desfășurarea istorică a organizării profesiei de avocat în țara noastră. Pentru acesta vom folosi prețioasele elemente din lucrarea amintită a lui C. I. Prodan, din anul 1934, cum și studiul „Legii de organizare a corpului advocaților“ promulgată în 1864, pe care am găsit-o într-o colecție de legi „Hamangiu“. De precizat că este vorba de modul în care o persoană fizică putea fi reprezentată în fața instanțelor de judecată în fostele Principate Unite, fiindcă în celelalte teritorii ce s-au unit cu țara în 1918, reglementarea a fost în acele vremuri alta, potrivit stărilor de lucruri din statele cărora aparțineau anterior acele teritorii.

C. I. Prodan amintește că, în trecutul îndepărtat, cei care se judecau în fața divanului domnesc ori a persoanelor investite de domnitor cu putere judecătorească (vornicii), trebuiau să se prezinte în mod obligatoriu la judecarea pricinii, neprezentarea atrăgînd plata unei amenzi (plata „gloabei“) [7].

Abia în timpul domniilor fanariote se admite reprezentarea, care ducea la înființarea instituției „vekilatului“.

Interesantă apariția cuvîntului „vekil“ în terminologia noastră și demnă de reținut existența acestui termen, în repetate rînduri, în arhiva baroului de Dîmbovița, pe care o analizăm.

Trebuie subliniat că acest cuvînt a fost cunoscut sub înțelesul de administrator de moșie. Astfel găsim și explicarea termenului într-unul dintre cele mai recente dicționare ale limbii noastre : „vechil (din l. turcă) = persoană care supraveghea și conducea munca pe o moșie ; vătaf, administrator“ [8]. Se omite a se arăta că, de fapt, în țara noastră au existat două feluri de vechili : administratori (în sensul explicat de dicționar) și judecătorești (de judecată, cum îi numește C. I. Prodan).

Dar autorul lucrării pomenite face afirmația categorică : „Deci vekilatul a durat, sigur, tot secolul XVII și, probabil, sfîrșitul secolului XVIII, pînă la Regulamentul organic, cînd vekilatul s-a contopit cu advocatura“ [9]. Putem acum contrazice această susținere, fiindcă în arhiva cercetată găsim, printre cele 54 acte în care cei înscriși dovedeau că fuseseră procuratori sau împuterniciți în pricini de judecată, foarte multe care atestă calitatea de vechil pînă la ultimele decenii ale secolului XIX. În dosarele cercetate sînt dovezi eliberate de diferite autorități, ce indică exercitarea activității de vechil a unor persoane ce vor fi înscrise în rîndul avocaților. Unul dintre aceste acte [10] privind pe numitul Toma Alliescu și formulat ca un certificat de bună conduită, semnat de orășeni din Giurgiu, consemna că cel în cauză „a exersat misiunea de vechil“, însă cuvîntul a fost tăiat și s-a scris deasupra cuvîntului „advocat“, evidențiind astfel perioada de tranziție a celor două denumiri. Tot calitatea de fost vechil se atestă și lui P. Caloianu printr-un certificat al judecătoriei de pace Giurgiu [11]. Înființarea și reglementarea profesiunii de avocat are loc însă după 1828 și se face prin Regulamentul organic.

---

[7] C. I. Prodan, *op. cit.*, pag. 293.

[8] *Mic dicționar enciclopedic*, Ed. enciclopedică română, 1977, pag. 988.

[9] C. I. Prodan, *op. cit.*, pag. 294.

[10] Fond Arh. CCA jud. D-ța, dos. 1/1881, p. 31.

[11] Dos. nr. 2260/9.XII.1872, Dosar fond arhivei Colegiului de avocați jud. Dîmbovița, inv. 1/1873, pag. 24.

Aşa după cum observă C. I. Prodan, profesiunea de „advocat“ [12], reprezintă apariţia „omului cu ştiinţă de pravilă“ faţă de vechilul din perioada anterioară, care era un simplu reprezentant al părţilor.

Legea din 1864 stabileşte în mod mai clar statutul avocaturii. În art. 1 al acestei legi se prevede că pot beneficia de titlul de advocat cei care posedă „diploma de studiul dreptului la o facultate de drept“. Sub acest aspect, problema ar părea foarte clară şi toţi cei fără studiile superioare de rigoare, care se vor găsi înscrişi pe tablourile de advocaţi, înseamnă că au obţinut acest titlu cu încălcarea flagrantă a legii. Ne vom întreba însă, de la început, cum se face că, numai în perioada 1869—1883 (cît cuprinde arhiva studiată), din peste 159 cazuri (aşa cum am mai arătat, sînt dosare ce cuprind înscrierea mai multor persoane), numai 6 (şase) sînt licenţiaţi ai unei facultăţi de drept (din ţară sau din străinătate). Dacă parcurgem în continuare textul legii, vom observa că ab initio s-a prevăzut posibilitatea primirii în rîndul avocaţilor a unor persoane fără studii. Astfel, art. 25 are următorul cuprins: „Toţi aceia care la promulgarea acestei legi se vor afla exercitînd profesiunea de advocat, vor continua a fi înscrişi printre advocaţi, deşi nu vor avea titlul de ştiinţă cerut de art. 1“. În art. 28, al. II, se vorbeşte de advocaţi practicanţi, cei care la apariţia actului normativ amintit au un exerciţiu al profesiunii de 4 ani. Alineatul III al aceluiaş articol vorbeşte de cei care au dobîndit autorizaţia ministerului (de Justiţie) în urma examenului depus, iar al. IV prevede că în termen de 6 luni de la promulgarea legii, cei care nu se încadrează în dispoziţiunile al. III, se vor supune unui examen înaintea consiliilor respective de examinare. În sfîrşit, art. 29, al. III dă deslegare comisiilor de examinare să-şi prelungească, la nevoie, activitatea lor încă o lună după expirarea termenului de 6 luni, amintit mai sus.

Din cele arătate se poate observa că legiuitorul a prevăzut, încă de la întocmirea actului normativ, că se vor ivi diferite şi, desigur, multiple cazuri în care cei ce urmau să facă parte din corpul avocaţilor, nu vor îndeplini condiţiile de studii, şi a creat posibilităţi de înscriere pe tabloul avocaţilor unor categorii de persoane ce vor putea practica această profesie în baza verificării cunoştinţelor de specialitate, prin examinare şi în virtutea practicii anterioare.

Aceste prevederi au fost, ulterior, extinse şi s-a păşit, fără îndoială, la trecerea peste limitele legii, dar, aşa după cum vom vedea, nu numai la Tîrgovişte şi nu numaidecît prin abuzuri personale ale unui decan, fiindcă ani la rînd se încheiau „jurnale“ ale consiliului de disciplină al avocaţilor din Dîmboviţa, prin care se admit cererile de înscriere ca stagiari sau definitivi, a multor persoane, marea majoritate fără studii superioare, cu semnătura atît a decanului Chirculescu, dar şi a altor membri ai conducerii baroului, uneori acesta nefigurînd de loc printre semnatari.

Se pare că interpretarea legii în mod binevoitor s-a făcut nu apelîndu-se la articolele pe care le-am amintit, ci la art. 22, care prevede stagiul de 2 ani pentru toţi avocaţii.

12

Într-adevăr, toate „jurnalele" consiliului de disciplină fac trimitere la acest articol. Probabil că se ajunsese la practica de a se înscrie ca avocat stagiar oricine prezenta anumite acte (vom vedea mai jos ce fel de acte) şi, după 2 ani, se trece la definitivarea respectivilor. Dar acest sistem nu era practicat numai la Dîmboviţa. Găsim astfel o carte de judecată a Curţii de Apel sec. II Bucureşti [13], din care rezultă că un oarecare Giuvelea pledase la această instanţă ca „procurator", deci nu avea studii, şi apoi se precizează, în alt act, că fusese admis ca advocat stagiar de către consiliul de disciplină al districtului (judeţului) Rm. Sărat în anul 1870, tot în baza art. 22 din Legea din 1864. În acelaşi timp întîlnim un act [14] care specifică faptul că G. P. Petrescu, deşi licenţiat în drept al facultăţii de drept din Bucureşti, se înscrie în tabloul avocaţilor stagiari. Acelaşi lucru se întîmplă cu D. Atanasiu [15], deşi era licenţiat al facultăţii din Gand.

În lucrarea amintită a lui C. I. Prodan [16] se spune că şi alte barouri „au dat drumul celor netitraţi" şi indică judeţele Olt, Vlaşca, Rm. Sărat (pe care l-am citat şi noi), spunînd că nu cunoaşte „care barou va fi jucat acelaşi rol pe lîngă Curtea din Iaşi", probabil că şi în alte părţi se proceda în acelaşi mod.

Tragem concluzia că stagiatura de 2 ani era asemenea celei din zilele noastre, dar se profita de textul art. 22 pentru a înscrie în această categorie şi pe cei fără studii. Această interpretare este consemnată în mod elocvent în cererea de înscriere a lui N. Rădulescu [17], cînd solicitantul scrie că „dupe jurisprudenţa stabilită de acest onor Consiliu de Disciplină (Dîmboviţa n.n.) şi dupe lege" are dreptul să fie înscris ca advocat stagiar.

Admiterea în corpul avocaţilor se făcea deci pe baza acestor criterii. Despre supunerea la o examinare se vorbeşte mai rar. Găsim un jurnal din 21 septembrie 1879 [18], purtînd nr. 161, în care consiliul de disciplină menţionează pe larg aprobarea înscrierii ca avocaţi stagiari a unui număr de 10 solicitanţi şi se arată că s-a procedat „la supunerea unui examen pentru fiecare în parte", avîndu-se în vedere şi actele depuse.

Actele la care se referă „jurnalele" consiliului de disciplină sînt foarte variate : certificate, „atestaţiia" (de felul celei semnată de 113 cetăţeni din Focşani, care îl recomandă pe „junele Poppescu" [19], sentinţe judecătoreşti (cărţi de judecată) etc.

Ce îndeletniciri avuseseră viitorii avocaţi, arătate în aceste acte de care ţineau seama cei care aprobau înscrierile ? Foarte diverse.

Din unele rezultă că respectivii mai apăruseră în faţa instanţelor în calitate de advocaţi, în timp ce în altele fuseseră procuratori, împuter-

[13] Dos. arh. CA, jud. D-ţa, nr. 1/1813, pag. 100.
[14] Idem, dos. nr. 1/1874, pag. 37.
[15] Ibidem.
[16] C. I. Prodan, *Începutul baroului românesc*, pag. 305.
[17] Dos. arh. CA jud. Dîmboviţa, nr. 1/1879, pag. 141.
[18] Idem, nr. 1/1874.
[19] Ibidem, nr. 1/1874, pag. 103.

niciţi sau vechili (56 cazuri). Unii deţinuseră diferite funcţii judecătoreşti ca : magistraţi, procurori, judecători de pace sau de ocol etc. (64 cazuri), în timp ce alţii avuseseră funcţii administrative precum : primari, poliţai, agenţi fiscali etc. (30 cazuri). Deseori funcţiile fuseseră de mică importanţă (copişti, grefieri) şi întîlnim şi un caz în care pretendentul se prezenta singur că era pensionar. În treacăt vom reda şi cîteva prezentări pe care le fac înşişi solicitanţii de înscriere în baroul avocaţilor de Dîmboviţa, unele dintre ele menite să indice mentalitatea celor ce urmau să exercite această profesie, cît şi a celor care le admiteau înscrierea, iar altele spre a ne introduce în atmosfera epocii, nu rareori amintindu-ne de scrierile marelui Caragiale.

Astfel, în dosarul de arhivă nr. 1/1869, un viitor avocat spune că „a făcut şi pe judecătorul de pace", altul, în acelaşi dosar de arhivă, pretinde că ar fi ocupat diferite funcţii în magistratură, dar şi „foncsiuni ale statului", deci administrative sau în dosar de arhivă nr. 1/1873 se afirmă că cel în cauză „a funcţionat mai mult timp în ramura judecătorească". Dar, pe lîngă aceste funcţii socotite a fi suficiente pentru înscrierea în tabloul avocaţilor, unele avînd tangenţă cu profesiunea respectivă, mai sînt şi consideraţii de felul acesta :

— „drept recompensă acestui lung serviciu, voind a-mi asigura ameliorarea fiilor mei" ;

— „brevetul M. Sale Domnitorului cu care mă decorează cu medalia independenţei în rezbelu" ;

— „mi-am pledat cu succes cazurile mele la autorităţile judiciare şi ca să scap pe viitor d'ami ataşa advocat străin, voesc după urmare ca român să iau această calitate în seamă".

Exemple de acest fel sînt mai multe şi de la prezentarea din „jurnalul" încheiat la data de 10 februarie 1871, în care solicitantul este admis ca advocat deoarece „merită ca Român a participa întru corpul stajierilor" [20] şi pînă la „românul imparţial" din „O scrisoare pierdută" se pare că nu e decît un pas.

Sînt şi cazuri oarecum ieşite din comun. Astfel, în dosarul de arhivă nr. 1/1873, găsim un act din care rezultă că noul stagiar Petre Caloianu fusese, nici mai mult, nici mai puţin, decît ... „călugăr". În jurnalul Consistoriului eparhial al Mitropoliei din Bucureşti, publicat într-o foaie oficială, se precizează că monahul Pantelimon a fost exclus din tagma călugărilor, după purtări necorespunzătoare cinului monahicesc semnalate la Giurgiu, primind anatema bisericii. Călugărul trecuse pe la mănăstirea Cernica (unde avea să poposească, mai tîrziu, pentru scurt timp şi T. Arghezi). Fostul călugăr, redevenind mirean, începe să practice avocatura. De reţinut însă că, aşa după cum rezultă din certificatul judecătoriei de pace Giurgiu amintit mai sus, se prezentase în procese ca vechil şi că Ordinul Ministrului Finanţelor nr. 38957 din 1 septembrie 1871, aflat în publicaţia ce se găseşte tot la pag. 27 din dosarul amintit „impune pe fostul călugăr Pantelimon Caloianu la taxa patentiei exercitînd meseria de advocat". Aşadar, nu părea nimic deosebit

[20] Ibidem, nr. 1/1873, pag. 85.

ministrului de finanțe din acea vreme că un fost monah practica avocatura, ci singura observație era că nu era impus ca atare.

Un alt exemplu ce s-ar putea da, de profesii ce nu aveau nici o contingență cu avocatura, este cel din reclamația decanului baroului din București, publicată în revista „Dreptul“ din 2 septembrie 1882, amintită mai sus. Se spune acolo că ar fi fost admiși să exercite avocatura foști cîrciumari, băcani, samsari și, ceea ce stîrnește indignarea celui ce a scris acele rînduri, un birjar.

Credem însă că uneori se și exagera. Printre rînduri se poate citi aici că, de fapt, nu este tot una un birjar cu cineva „care a ținut pînă mai alaltăieri trăsuri pe piață“, persoană ce putea foarte bine să fi avut și îndeletniciri administrative sau chiar judecătorești, de felul celor deseori întîlnite în arhivele cercetate.

Nu putem să trecem cu vederea și faptul că dacă o serie de avocați nu aveau studii juridice terminate, sînt destule cazuri în care găsim atestate că cei în cauză au frecventat cursurile facultăților de drept din țară și chiar din străinătate. În acest sens amintim pe D. Solomonescu, care în cererea sa [21] scrie :„doi ani de drept ce am audiat la facultatea de drept din București“ ; pe N. Georgescu [22] : „mai adaog că am audiat trei ani la facultatea de drept din București“ ; I. Grigorescu [23] arată că a fost la facultatea de Drept din Iași ; N. Tabură prezintă [24] certificatul nr. 238 din 25 iulie 1879 al facultății juridice a Universității din Iași, care atestă că a fost „audient“ în anul I și II ; Irimia Circo are un interesant „absolvitoriu“ al Universității cezaro-crăiești din Viena, cu mențiunea frecventării seminariilor facultății juridice în anii 1856—1860, cîte 20—30 ore pe semestru, act ce este considerat de consiliul de disciplină ca echivalent cu o diplomă de absolvire a facultății. Al. Vlahuță însuși a frecventat facultatea de drept din București. O relatare în acest sens găsim în Monografia „Liceul Ienăchiță Văcărescu“ ; „Fiind student la Facultatea de Drept, a concurat în toamna anului 1879 pentru un post de institutor la școala primară nr. 1 din Tîrgoviște“ [25]. Informații în același sens găsim și într-o lucrare despre Vlahuță [26], în care se precizează că „După ce a luat bacalaureatul, Vlahuță s-a înscris la Facultatea de Drept din București. Nu avem cunoștință că ar fi luat licența“ [27].

În ceea ce privește părerile ce s-au emis, referitoare la gravele neregularități ce s-au comis la Tîrgoviște, credem că este bine să le privim sub aspect critic, fiind posibile exagerările sau interpretările răutăcioase ale unor fapte ce erau mult mai obișnuite decît lăsau unii să creadă. Însuși Vlahuță, cel care în schița „Dincă C. Buleandră“ vorbește cu ironie de „fabrica de avocați“ de la Tîrgoviște, a beneficiat de faptul că fusese înscris în rîndul corpului de avocați, fiindcă el a exercitat (sporadic, e drept) această profesie. În lucrarea lui N. Zaharia, din care

[21] Ibidem, nr. 1/1869, pag. 192.
[22] Ibidem, nr. 1/1873, pag. 156.
[23] Ibidem, nr. 1/1874, pag. 15.
[24] Ibidem, nr. 1/1880, pag. 40.
[25] Monografia *„Liceul Ienăchiță Văcărescu“*, Tîrgoviște, 1974, pag. 92.
[26] N. Zaharia, *„Al. Vlahuță. Viața și opera lui“*, Buc., Ed..., p. 192.
[27] *Op. cit.*, p. 5.

am citat mai sus, se redă un fragment dintr-un articol publicat într-o gazetă din Galați, din care reiese această situație. Redăm și noi pasajul respectiv : „Trăind în casa cumnatului său (Străjescu), care locuia chiar în curtea arestului (din Galați, al cărui Director era), Vlahuță a avut prilejuri de a pleda în timpul vacanței din iulie și august 1883 în favoarea deținuților. „Joian și cu mine pe lîngă care cîte o dată se mai alipeau și alți prieteni, încurajam cu prezența noastră debuturile la Galați ale avocatului din Tîrgoviște. Al. Vlahuță" (Din articolul semnat A.N. — „Vlahuță. Amintiri din tinerețe" în ziarul „Vocea Galaților" 12 iulie 1915" [28].

De asemenea mai credem că uneori se exagera și atunci cînd se dădeau exemple ce par, la prima vedere ,incontestabile, în privința abuzurilor decanului N. Chirculescu. Așa se pare că este foarte discutabilă afirmația lui C. I. Prodan, din lucrarea sa despre istoricul barourilor din România, în sensul că C. I. Nicolaescu i-ar fi comunicat personal că era posesorul unei diplome de advocat eliberată la Tîrgoviște pe baza cunoștinței dintre tatăl său și decan și a darului făcut (3 kg tutun). Ne permitem să punem sub semnul unei totale îndoieli relatarea, deoarece C. I. Nicolaescu era sigur licențiat al facultății de drept din București. Acest lucru rezultă fără dubii din Almanahul ziarului „Dîmbovița" pe anul 1912, în care se publica lista avocaților înscriși în anul apariției acestui almanah, la Tîrgoviște, și în care C. I. Nicolaescu apare cu mențiunea „licențiat în drept" [29]. Tot în același almanah [30] apar o serie de date biografice ale acestei persoane, care era un fruntaș politic al județului, din care rezultă că (înainte de 1912) fusese prefect, subsecretar de stat etc., funcții care presupun că era licențiat de mai multă vreme. Fiind născut în anul 1861, nu vedem motivul pentru care ar fi trebuit să apeleze la bunăvoința decanului N. Chirculescu, cînd se afla desigur la facultatea pe care a și absolvit-o.

Pentru că am amintit de almanahul din 1912, mai relatăm că in anul respectiv se aflau înscriși pe tabloul avocaților din județul Dîmbovița 51 avocați definitivi, din care 42 licențiați în drept și 8 „practicanți". Iată dar că după 48 de ani de la Legea din 1864... care se modificase radical în 1906, mai apar totuși asemenea avocați, desigur fără studii. Și, în plus, mai găsim și 2 „apărători", dintre care unul ne-a fost cunoscut și nouă, celor ce scriem aceste rînduri, avînd dreptul să exerseze această profesie pînă la pensionarea sa, prin deceniile 3—4. Vedem deci că excepțiile s-au păstrat mult în timp, în privința celor fără studii, și au existat cazuri ca și în barourile de după al doilea război să se permită unor foști grefieri să pledeze la instanțele inferioare în grad, tot ca apărători.

Un alt amănunt pe care trebuie să-l relevăm este acela că, din cercetarea arhivei în discuție, mai rezultă că celor înscriși pe tabloul avocaților, stagiari sau definitivi, nu li se eliberau diplome, așa cum scrie Vlahuță și cum se credea, ci „cărți de advocat". În dosarele cercetate s-au găsit cîteva asemenea documente și în o serie de acte se

---

[28] *Op. cit.*, p. 5.
[29] *Almanahul „Dîmbovița"*, 1912, p. 85—89.
[30] *Idem*, pag. 93.

precizează eliberarea de cărţi de advocat. Credem că este un motiv în plus pentru a se constata că nu era vorba de absolvirea unei şcoli, caz în care se eliberează diplome, ci se făcea pur şi simplu primirea în corpul avocaţilor, care deveneau posesorii unei legitimaţii pentru a se prezenta la instanţe.

Trecerea în revistă a dosarelor aflate în arhiva fostului barou de Dîmboviţa poate duce la cîteva concluzii generale şi anume :

— la Tîrgovişte nu a existat o „fabrică de avocaţi“ în înţelesul pe care l-a avut această expresie atîta vreme, dat fiind că acordarea dreptului de exerciţiu legal al acestei profesii prin înscrierea unor persoane pe tabloul de avocaţi dîmboviţeni nu era mult diferită de practicile barourilor din ţara noastră în perioada respectivă ;

— nu a existat la Tîrgovişte nici o şcoală, în sensul unui învăţămînt organizat, pe care urmîndu-l unele persoane să obţină la sfîrşit, pe bază de examen, o diplomă de absolvire ;

— faptul că primeau „carte de advocat“ foarte mulţi inşi ce nu aveau studii superioare de drept, chiar după apariţia Legii din 1864, se explica prin condiţiile cunoscute ale societăţii noastre în ultimele decenii ale sec. XIX, cînd după Unirea Principatelor şi după căpătarea independenţei, în statul nostru au avut loc mari prefaceri social-economice, ceea ce conducea la nevoi sporite ale unor practicieni ai dreptului, respectiv avocaţi, dar învăţămîntul superior de specialitate, nou creat, nu putea răspunde satisfăcător acestor cerinţe ;

— în orice caz, chiar dacă s-au făcut abuzuri în problema discutată, acestea nu erau specifice judeţului nostru şi nici nu pot fi atribuite unei anumite persoane.

CHIRIȚĂ NICULESCU (1848—1929). NOTIȚĂ BIOGRAFICĂ

ALEXANDRINA ANDRONESCU, Dr. MIHAI OPROIU

La sfîrșitul secolului al XIX-lea întîlnim la Ghirdoveni o interesantă și inedită figură de intelectual progresist, în persoana lui Chiriță Niculescu. Strămoșii săi, originari din Tîrgoviște, au ocupat diferite funcții pe lîngă Mitropolie și Mănăstirea Dealu. Tatăl său, Nicolae, s-a născut la Tîrgoviște în anul 1811 ; devenit preot a întîmpinat multe greutăți care au determinat stabilirea sa la Ghirdoveni ca preot al satului și duhovnic al mănăstirii — închisoare Mărgineni.

Cunoscînd viața grea a sătenilor, în mijlocul cărora a trăit întreaga viață, a înțeles necesitatea înfăptuirii unor reforme radicale ce priveau satul românesc ; a contribuit la dezvoltarea învățămîntului, a sprijinit inițiativele de înnoire a satului.

Crescut într-o epocă de schimbări și transformări structurale, mult discutate în casa părintească, fiul său Chiriță Niculescu a văzut lumina zilei în satul Cricoveni (Ghirdoveni) în anul 1848.

A început să învețe carte încă de timpuriu cu mama sa Smaranda, care i-a călăuzit primii pași cu multă dragoste, influențîndu-l asupra formării caracterului și a sensibilității sale.

A făcut școala primară la Filipești și Ploiești și a urmat seminarul, fără să-l termine. Din cauza multiplelor greutăți materiale și familiale, a fost nevoit să ocupe diferite funcții (perceptor, negustor și învățător).

Intrînd în legătură cu diferite categorii sociale a putut să întrevadă calea către care se îndrepta satul românesc și să înțeleagă că erau necesare mari reforme novatoare, că în fața societății moderne românești a rămas o importantă problemă nerezolvată — țăranul român.

Devenit preot în sat, Chiriță Niculescu, a rămas apropiat de săteni făcîndu-se exponentul tuturor celor mulți și asupriți de pe Valea Cricovului, cărora reforma agrară nu le rezolvase marile probleme cu care se confruntaseră și pe care le speraseră rezolvate.

Animat de simțul dreptății și de sentimente înalte, nu poate să rămînă indiferent la abuzurile autorităților și se exteriorizează printr-o inițiativă de răsunet. „Vocea asupriților, organ al țăranilor“ cu redacția în Ghirdoveni, a apărut la 19 martie 1889 și s-a făcut auzit în în-

treaga zonă, prezentînd cititorilor aspecte locale de un mare dramatism. Redactat sub influenţa marilor frămîntări ţărăneşti din 1888, articolul-program atenţiona că problema săteanului este departe de a fi rezolvată. Ziarul prezenta cu vervă şi veridicitate mizeria ce exista la sate „în toate amănuntele şi întregimea ei, aşa că citind te cuprinde întristarea şi mila încît oricît ai fi de nepăsător nu te poţi abţine".

Mai puternice decît bubuitul tunurilor şi puştilor cuvintele ziarului răsunau acuzator, puternic şi necruţător, aduînd pe săteni în grupuri pe uliţele satului. Era combătută fără milă tirania autorităţilor, cerîndu-se respectarea legilor.

În paginile gazetei, insearează versuri, care prin cuvinte simple reuşesc să se facă simţite de către sătean, unele din acestea fiind preluate şi prelucrate de folclor. Versurile din poezia „Jalba" sînt semnificative şi vorbesc de la sine : „Cine focul a lăsat / La noi primărie-n sat / Ca s-aplice-n loc de legi / Arest, palme şi ciomegi".

Cu multă înţelepciune poetul exclamă în continuare : „Cine focu i-a văpsit / Fir-ar ăla afurisit / Ca să nu poţi să-i cunoşti / Pe cei buni dintre cei proşti. / Vopseaua n-şală vederea / Ca şi pe bărbaţi, muierea / Cînd pe faţă se spoieşte / Şi mi se sulimeneşte / Cu dresuri şi suliman / Şi-n colo nu face-un ban. / Cuza, dacă mai trăia / Pîn-acum îi şi tăia".

„Doina ţăranului", publicată tot în „Vocea asupriţilor" exprima în versuri toate năzuinţele neîmplinite, dar plătite cu mari sacrificii : „La războiul din Turchia / Mii de tineri ne-au pierit / Ne-am arătat vitejia / Dar cu ce ne-am folosit". /

Versurile simple dar evocatoare continuă : „S-a-nmulţit nevoia-n ţară / Decînd stăm toţi adormiţi / Pîinea-n gură ni-e amară / Fiindcă nu sîntem uniţi".

Nu sînt uitate nici abuzurile înaltelor feţe bisericeşti, plastic exprimate în poezia „Biserica" : „În deal la Mitropolie / În măreţele palate / S-a-ncuibat ipocrizia / Cu tot felul de păcate. / Speculează cele sfinte / Pentru rang, titluri şi trai / Îşi fac gusturi mii şi sute / În acest pămîntesc rai".

Descoperind din întîmplare la Biblioteca Academiei ziarul „Vocea asupriţilor", C. Dobrescu — Argeş a încercat să-l considere printre membrii partidului său de curînd înfiinţat, conştient fiind că Niculescu Chiriţă se bucura de prestigiu, autoritate şi simpatie în rîndul maselor populare din întreg judeţul.

Chiriţă Niculescu a considerat că ceea ce conţinea ziarul exprima suferinţele şi năzuinţele sătenilor de pe valea Cricovului, fără a intra în zgomotoasele şi efemerele lupte politice ale vremii.

Poziţia sa înaintată i-a prilejuit mari nemulţumiri, căci a urmat o lungă perioadă de timp în care şicanările şi nedreptăţile s-au ţinut lanţ, mergîndu-se chiar pînă la îndepărtarea sa din slujbă.

Cu prilejul frămîntărilor ţărăneşti din 1907 s-a aflat din nou în mijlocul evenimentelor, făcîndu-se exponentul năzuinţelor de dreptate, obligînd prin poziţia sa fermă pe arendaşi să accepte cererile răsculaţilor.

Activ și plin de inițiativă, fără să se lase înfrînt de nici o greutate, cu statura sa impunătoare, era recunoscut ca exponent al celor asupriți și obidiți.

Octogenarul se gîndea să editeze un nou ziar care să continue „Vocea asupriților". În 1928 urma să apară „Asupriții" sau „Gazeta asupriților — organ țărănesc democrat", tribună de luptă a celui care timp de o jumătate de veac, fusese sensibil și exprimase plastic suferințele omului simplu.

Propunîndu-și să urmeze aceeași poziție, ziarul trebuia să devină o tribună demascatoare, care ar fi scos în evidență problema țărănească și incapacitatea rezolvării ei de către societatea capitalistă.

Moartea l-a împiedicat să-și vadă visul împlinit, dar Chiriță Niculescu a rămas în amintirea satului o personalitate deosebită, ca unul ce fusese toată viața, cu sufletul, cu gîndul, cu toată ființa sa legat de locurile natale. Opera sa, modestă, reprezintă o adevărată excepție pozitivă pe cuprinsul județului Dîmbovița.

ANEXE

I. Document de familie despre o proprietate pe Valea Sașilor

„Adec(ă) popa Gheorghe sin popa Stan i aceștia din preună cu preoteasa mea Dobra și cu copii noștri Stroe i copila noastră Ancuța datam zapisul nostru de mare credință la mâna dumnealui meșterului Ion zidariul i soții dumnealui i coconilor câți dumnezeu le va dărui precum să se știe că i-am vândut o vie a noastră care noao ne-au fost de baștină de la părinți și de la moși pă Valea Sașilor în capu Piscului de să lovește în vârfu cu viia popi lui Matei și cu adumnealui Costandin Codreanul cu livadiia la poale până în drum și alăturea cu sadurile a livadii până în vâlcea i și părul din piscu pădureți i păstre tot am vândut-o dă a noa noastră bună voie și cu știrea tuturor vecinilor dinprejur pă bani gata tal(e)r(i) patruzeci și opt ca să le fie Dumnealor moșie stătătoare și coconilor i nepoților și strănepoților în veci și cînd s-au făcut acest zapis fost-au preoți vecini megiași care să vor iscăli ca să să crează.
Eu popa Gheorghe i preoteasa sa Dobra i copii Soare și Ancuța.

leat 7267 luna iunie 7

Eu Radu martor
Popa Neacșu proistosu martor
Si am scris eu popa Nedelco ot Tîrgoviște
Sinetu cel vechi să dă la mâna unchimieu popi Nicolaie popa
Dumitru Zidărescu după învoirea ce am făcut.
Aceste copii s-au scris acum al leat 1825 apr. 10.

O tocitoare, un lin, un bâltag, dă vin."

II. Document de familie despre proprietăți în Tîrgoviște

„Eu suptiscălitul dau acest înscris al mieu la mâna unchiului mieu popi Nicolaie sin preotu sin Ilie Zidărescu spre a fi știut că noi fiind vecini la viile noastre ce le avem pă valea Sașilor și totd-auna aveam prononire între noi pentru hotarul vecinității noastre, care astăzi leat 1855 apr. 10 prin bună învoirea noastră ca să ne fie vecinitatea în pace am mers cu oameni streini la fața locului

şi ne-am pus semne care pă unde să ne păzim hotarăle şi să avem pace atăt viitorime cît şi copii noştri după încetarea noastră care s-au făcut şi movilită cu pietre puse asupra lor. La care ne-am iscălit mai jos rugănd și pă c. poliție de au adeverit acest înscris a fi de temei.

1855 apr. 10

Eu Tudorache Dumitru Berendei adeveresc prin punere de deget
Eu Avram zugrav am fost faţă la mărt.
Costache Sima Morlava am fost faţă
Eu Gheorghe croitor martoru

Scriitori Nicolae Stoian logofăt şi martor

Poliţia oraşului Tîrgovişte
Inscăliturile din faţă fiind adevărate (fiind adevărate) ale coprinzătorilor să legitimează şi de poliţie.

Şeful poliţiei R. Niţan nr. 185".

III. Articolul-program al ziarului „Asupriţii" ce trebuia să vadă lumina tiparului la Ghirdoveni, 1928.

„Dorinţa mea de mulţi ani

Acum de aproape 50 de ani, în dorinţa mea ziceam că şi ţăranii să-şi înjghebeze partidul lor politic cum au făcut cei de la oraşe ca să se poată apăra de asupritori care îi exploatează fără cruţare transformînd în robi masa cea mai mare a populaţiei ţării noastre româneşti, de care am şi scris într-un ziar al meu intitulat „Vocea Asupriţilor" cum şi într-un apel cu ocazia alegerilor parlamentare pe atunci ca, adică deputaţii ţărani în timpurile vacanţelor parlamentare să fie uniţi şi să se solidarizeze ca să viziteze satele, să ia îndeaproape cunoştinţă de toate nelegiuirile ce se comit pe spatele celor asupriţi de către asupritori cum şi de tot ce necesită pentru satisfacerea celor năpăstuiţi etc. : să le adune plîngerile şi dorinţele lor legiuite şi să le prezinte la cunoştinţa Miniştrilor, să propue proecte de legi în cameră şi să le susţină pentru satisfacerea celor obidiţi ca să strălucească şi preste dînşii soarele dreptăţii." [1]

[1] Aducem mulţumirile noastre pe această cale fiului său, Chiriţă Niculescu VI, care a avut amabilitatea să ne pună la dispoziţie materialele documentare de familie, deosebit de interesante, care în prezent alcătuiesc, la Muzeul judeţean Dîmboviţa, Fondul Chiriţă Niculescu.

ASPECTE ALE ORGANIZĂRII ÎNVĂŢĂTORILOR DÎMBOVIŢENI : CERCUL DIDACTIC ŞI ASOCIAŢIA CORPULUI DIDACTIC PRIMAR

ALEXANDRINA ANDRONESCU
LUMINIŢA OPROIU

Dezvoltarea învăţămîntului la sfîrşitul secolului al XIX-lea a produs o schimbare esenţială în viaţa culturală şi spirituală a oraşului Tîrgovişte, consecinţă firească a eforturilor depuse de noua generaţie a corpului didactic.

Dispunînd de o pregătire superioară, conştienţi de înalta misiune de luminare a maselor populare, reprezentanţii şcolii tîrgoviştene, s-au străduit să depăşească greutăţile inerente, proprii unei societăţi bazate pe exploatare.

Folosind mijloace specifice intelectualului, cuvîntul şi scrisul, alături de alţi intelectuali valoroşi, tîrgovişteni, membrii corpului didactic au iniţiat societăţi progresiste [1], au editat ziare [2], au întocmit, diferite lucrări [3], cu scopul de a trezi interesul pentru activitatea ştiinţifică şi culturală.

Conştienţi de rolul înalt al activităţii lor, educarea şi luminarea maselor populare, îndreptîndu-şi atenţia în primul rînd asupra tineretului, învăţătorii dîmboviţeni s-au străduit să găsească căi specifice muncii lor didactice.

Spre sfîrşitul secolului al XIX-lea, ca formă de organizare a învăţămîntului, a funcţionat „cercul didactic al institutorilor din oraşul Tîrgovişte" [4], care răspundea mai bine necesităţilor de pregătire profesională şi întrajutorare.

Dezbătînd problemele stridente cu care se confrunta societatea, învăţătorii s-au străduit să găsească modalităţi noi de înlăturare a lipsurilor materiale, ce împiedicau desfăşurarea procesului de învăţămînt în condiţii adecvate. S-au organizat astfel acţiuni cu scopul strîngerii de fonduri pentru a suplini sumele infime acordate de stat dezvoltării învăţămîntului. O frumoasă iniţiativă a fost aceea de a se organiza can-

---

[1] Societatea „Progresul" şi secţia tîrgoviştească a „Ligii culturale" etc.

[2] „Unirea" (1889), „Armonia" (1881), „Graiul Dîmboviţei (1923).

[3] I. D. Petrescu, *„Istoria Tîrgoviştei"* ; C. Alessandrescu, „Manuale de geografie", D. P. Condurăţeanu, *„Dicţionar geografic al judeţului Dîmboviţa"*.

[4] *Monografia şcolii de 10 ani „Vasile Cîrlova"*, Tîrgovişte, 1973.

tine școlare care să stea la dispoziția elevilor nevoiași. Tot acum s-a inițiat înființarea de societății : „Societăți cooperative de credit și economie" [5] etc.

În cadrul ședințelor „cercului didactic" s-au discutat teme cu o problematică majoră, orientate spre noile direcții ale învățămîntului românesc, concretizate în conferințe de un real interes științific. Astfel : „Răspunderea institutorilor", „Mijloace pentru stabilirea de bune relații intre școală și familie". „Școala și familia ca instituții de educație", „Superioritatea exemplului în educație față de percepte și maxime", „Ai carte, ai parte", au fost numai cîteva teme dezbătute cu interes de învățătorii dîmbovițeni. Cu o atenție deosebită erau primite știrile despre dezvoltarea învățămîntului în alte țări : Anglia, Japonia etc. Studiindu-se dezvoltarea învățămîntului din alte țări se încerca să se descopere căi noi pentru orientarea învățămîntului românesc.

O altă direcție a activității cercului se îndrepta spre răspîndirea cunoștințelor științifice, fiind abordate teme ca : „Ereditatea și mediul", „Căldura și explicare vînturilor", „Explicarea anotimpurilor", „Ereziile în care poate cădea învățătorul rămas în urmă".

Un moment important pentru învățătorii dîmbovițeni ce au contribuit la cristalizarea unei căi proprii de organizare l-a reprezentat anul 1911, cînd la Tîrgoviște au avut loc lucrările celui de al VIII-lea Congres al învățătorilor din România [6]. Străvechea cetate de scaun a făcut acestor „luminători ai neamului" o „călduroasă primire".

Participînd la memorabilele ședințe ale Congresului, care cu curaj și răspundere rezolvau marile probleme cu care se confrunta învățămîntul primar, membrii corpului didactic au considerat firească înființarea în județ a unei societăți care să-i reprezinte, cu organizare, statut și administrație proprie.

Constituirea asociației s-a făcut în ziua de 22 aprilie 1913 în Tîrgoviște prin adunarea generală a corpului didactic primar din județul Dîmbovița. Cu această ocazie s-au discutat și aprobat statutele „Asociației corpului didactic primar din județ". Acestea precizau că asociația era numai o secție județeană a Asociației generale a învățătorilor și învățătoarelor din România, ce își propunea „înaintarea culturală și susținerea intereselor morale" ale membrilor săi. Asociația își propunea să organizeze o bibliotecă pedagogică în Tîrgoviște, cor, excursii și conferințe [7].

Pentru susținerea intereselor corpului didactic primar își propuneau să înființeze o „revistă sau o gazetă locală [8], care să nu facă vreo

---

[5] Societatea „Caritatea", „Cooperativa de credit și economie Matei Basarab", cu sediul permanent în Tîrgoviște (aceste societăți aveau ca scop formarea de capitaluri prin depuneri de sume lunare, acordînd împrumuturi numai societarilor). Înființată în 1901, această societate număra cadre didactice de prestigiu, intelectuali de frunte ai vieții culturale tîrgoviștene : D. P. Condurățeanu, Ion Ciorănescu, C. Alessandrescu, preot Al. Dudea, preot Nicolae Gr. Aramă, Augustin Grațian.

[6] Mircea T. Georgescu, *„Un congres al învățătorilor la Tîrgoviște"*, în *„Însemnări pedagogice"*, Tîrgoviște, 1973, pag. 157.

[7] *Statutele corpului didactic primar din județul Dîmbovița.*

[8] *Idem.*

politică de partid și numai politică de corp". Se făcea chiar precizarea că „subvenția poate fi suprimată atunci cînd comitetul va constata că gazeta nu-și îndeplinește angajamentul".

Asociația se declara gata de „a încuraja instituțiile de binefacere, de cultură și educațiune din județ". Această asociație a stimulat dezvoltarea învățămîntului primar din județul Dîmbovița, pregătind corpul didactic în direcția exprimării năzuințelor și speranțelor lui, ridicîndu-și glasul pentru a cere sporirea eforturilor financiare din partea statului pentru sprijinirea școlii, toate acestea în scopul ridicării procesului de învățămînt pe o treaptă nouă de dezvoltare impusă de necesitățile societății. În noile condiții economice, sociale și culturale de după primul război mondial, Asociația învățătorilor dîmbovițeni a acționat în conformitate cu tradițiile progresiste ale școlii românești încurajînd setea de carte, considerînd că marile probleme ale României unite nu puteau fi rezolvate decît prin răspîndirea unei culturi temeinice în rîndul maselor.

Această concepție solidă, privind dezvoltarea învățămîntului primar, mai ales la sate, a fost urmărită permanent de Asociație, la baza căreia stăteau idei ca : „învățătorii sînt cei dintîi părinții ai instrucției" și că învățătorul „cu cît este mai izolat cu atît mai mult este necesar să devină un pionier al culturii". Se considera că „misiunea învățătorului este de a instrui tinerele generații ce-i sînt încredințate de a educa și forma caractere" iar „ieșit din clasă menirea sa este de a nu-și pierde vremea în zadar, ci prin îndrumări personale să urmărească a înflori starea economică a statului".

Asociația învățătorilor dîmbovițeni și-a desfășurat adunările generale în diferite localități din județ : Tîrgoviște, Găești, Pucioasa, Titu, etc., acestea fiind importante manifestări științifice și culturale.

Prin delegații săi, foarte activi, Asociația dîmbovițeană a participat la congresele Asociației generale a învățătorilor din România, unde cu mult curaj au scos în evidență lipsurile și greutățile în care se zbătea învățămîntul primar, slaba preocupare pentru întreținerea școlilor primare și a slujitorilor ei, greutățile întîmpinate în frecvență și combaterea analfabetismului.

Glasul învățătorimii dîmbovițene s-a făcut auzit în întregul județ prin revista „Graiul Dîmboviței" ce a apărut lunar, începînd din luna aprilie 1923. Aceasta a devenit o adevărată tribună pentru demascarea racilelor politicianismului burghez și administrației meschine și mioape a timpului, care s-a preocupat prea puțin de dezvoltarea și finanțarea învățămîntului.

Concepînd învățătorul ca un adevărat fiu al satului, activ și plin de inițiativă, profund cunoscător al nevoilor învățămîntului românesc, revista sublinia că „învățătorul trebuie să ridice nivelul de cultură al satului prin completarea căminului cultural cu muzeul satului, cu șezători, coruri, teatru, jocuri, cinematograf, radio, farmacie, folclor, monografia satului".

Din păcate, în condițiile climatului politic de atunci, aceste cerințe firești ale satului dîmbovițean au rămas majoritatea doar în stare de proiect.

Asociaţia învăţătorimii dîmboviţene s-a preocupat nu numai de probleme legate strict de învăţămînt, ci şi de iniţiativele ce-şi propuneau să perpetueze tradiţiile culturale ale poporului nostru. Iniţiativa de a avea un cor de prestigiu, cu un bogat repertoriu bazat pe melodii populare dîmboviţene, a reprezentat un adevărat ideal. Aceasta se completa în mod firesc prin realizarea unei formaţii de teatru, reprezentativă în acel moment pentru viaţa culturală a judeţului. Tot datorită eforturilor corpului didactic primar din judeţul Dîmboviţa s-au făcut cunoscute tradiţiile populare legate de obiceiuri de nuntă, botez, înmormîntări, cît şi încercări lăudabile de înjghebare de culegeri de creaţii populare româneşti (balade, doine etc.).

Ca un adevărat tezaur ce oglindeşte interesul învăţătorimii dîmboviţene, pentru vechile tradiţii populare, stau mărturie filele îngălbenite, dar de o reală importanţă, ce pot fi cercetate de Filiala Arhivelor Statului Dîmboviţa [9].

Conştientă că trebuie să răspîndească în viaţa satului, noile realizări tehnice, asociaţia a luat iniţiativa de a se cumpăra în fiecare şcoală „un aparat de radio" considerat „astăzi strict necesar pentru educaţia copiilor şi a populaţiei".

Prin revista sa, asociaţia s-a preocupat direct de înlăturarea analfabetismului convinsă fiind de răspunderea care apasă asupra sa, dar accentuînd că acest lucru nu se poate realiza decît dacă „statul îşi va deschide punga mai larg pentru bugetul şcolar".

Încercările pentru funcţionarea cursurilor de adulţi sînt considerate ca iniţiative demne de subliniat, dar se constata că ele aveau o existenţă efemeră şi un rezultat îndoielnic. Se sublinia că învăţămîntul primar nu reprezenta decît o primă treaptă, care nu poate satisface cerinţele şi necesităţile unei societăţi dornică de progres. Asociaţia susţinea lărgirea învăţămîntului complementar şi insista asupra faptului că „deşi pus în aplicare, nu-şi atinge scopul".

Încercînd să găsească soluţii, se străduia să facă propuneri de organizare subliniind că „şcoalele complementare (trebuiesc) să se organizeze ca unitate didactică aparte sub denumirea de învăţămîntul post şcolar" [10]. La acea dată, însă învăţămîntul complementar nu putea fi realizat „personalul didactic fiind insuficeint, programa de studii prea încărcată, cărţile scumpe".

Încercînd în permanenţă să definească rolul şi locul învăţătorului în societate şi în primul rînd în lumea satului, asociaţia s-a străduit să sporească prestigiul învăţătorului, contribuţia sa la „progresul naţiunii române". Prezentînd vechi figuri de învăţători se subliniază aprecierea de care s-au bucurat în rîndul maselor populare [11] în satul unde şi-au desfăşurat activitatea, de multe ori neştiuţi de mai marii timpului. În acelaşi timp, pentru a sublinia contribuţia şi preocupările învăţătorilor, asociaţia a luat iniţiativa tipăririi unui album al învăţătorilor din judeţ.

---

[9] Fiiliala Arhivelor Statului Dîmboviţa, fond Inspectorat şcolar, dos. nr. 65/1937.

[10] Arh. St. Dîmboviţa, fond Inspectorat şcolar, dos. nr. 65.

[11] Statuia lui Nic. Haralambie de la Valea Lungă.

Reiese că în perioada îndelungată a funcționării ei, asociaţia corpului didactic primar, din judeţul Dîmboviţa, a avut o activitate meritorie, abordînd cu curaj marile probleme ale învăţămîntului dîmboviţean, luptînd pentru reconsiderarea condiţiei învăţătorului ca om de cultură adînc ancorat în realităţile satului românesc.

Prin revista sa s-a străduit să găsească soluţii, care de cele mai multe ori nu au depăşit stadiul criticii, uneori chiar vehemente a societăţii burgheze. Deşi din rîndul ei s-au ridicat figuri remarcabile de adevăraţi intelectuali progresişti, aceştia nu au înţeles că pentru rezolvarea marilor probleme ale învăţămîntului era absolut necesară schimbarea radicală a societăţii româneşti.

Asociaţia a cultivat dragostea de ţară, s-a ridicat împotriva deznaţionalizării, a fascismului. A avut o îndelungată activitate lăsîndu-şi puternic amprenta asupra dezvoltării învăţămîntului în judeţul nostru.

NICOLAE IORGA LA TÎRGOVIŞTE

GABRIEL MIHĂESCU, EUGEN FRUCHTER

Ilustrul rol pe care l-a jucat oraşul Tîrgovişte în istoria şi cultura sud-estului european, materializat în numeroasele sale monumente, l-a făcut pe Nicolae Iorga să poposească de cîteva ori aici, pentru a-i cerceta documentele din piatră.

Întîia vizită la Tîrgovişte, în 1903, i-a produs puternice impresii, consemnate cu talent literar în volumul *„Drumuri şi oraşe din România"*, apărut în anul următor, din care cităm : „Tîrgoviştea, fosta capitală pe care o acoperă giulgiul de aur învechit al amintirilor, e Suceava Țării Româneşti, dormind în umbra bisericilor sale, care-i sînt strălucite monumente funerare". Pentru marele istoric, în Tîrgovişte, „oriunde te-ai uita însă, în dreapta ori în stînga, vezi rămăşiţele, umile sau glorioase, întregi sau ruinate, ale vechii cetăţi". Descriind frumosul bulevard deschis de curînd, el întrevedea cu temei că „această stradă curăţică inaugurează un oraş nou al viitorului".

Iorga are cuvinte de admiraţie pentru multe din monumentele oraşului. Astfel, pentru el, curtea domnească este un „rar monument al arhitecturii noastre laice, încăpătoare, trainice şi modeste — după însăşi firea poporului nostru", dar starea de ruină în care se afla îi crea sentimente triste. „Curţile domneşti se înmormîntară iarăşi, şi an de an încheieturile lor de piatră se desfăcură. Spiritul plecase de pretutindeni şi nu mai era nici o milă pentru amintiri. Poeţi romantici veniră numai, la începutul regeneraţiei noastre, să cheme umbre prin cîntecele lor, şi, pentru dînşii, glasuri tainice, răsunetele durerilor şi bucuriilor, şoptiră prin spaţiile goale [...] Şi apoi iarăşi geniul distrugerii se puse la lucru, îngropînd, răbdător, casele celor ce s-au îngropat".

Referindu-se la biserica Stelea, unde remarcă „armonia simplă, în proporţii vaste", care „e întreagă a lui Vasile vodă şi a isteţilor săi meşteri moldoveni", Iorga intuieşte existenţa pe acest loc a unui monument mai vechi, lucru dovedit dealtfel de cercetările arheologice din zilele noastre [1].

---

[1] Gh. I. Cantacuzino, G. Mihăescu, Cr. Moisescu, *Date preliminare asupra cerrcetărilor arheologice efectuate la ansamblul mănăstiresc Stelea (1969—1970)*, în „Valachica", 2, Tîrgovişte, 1970, p. 174—175.

În aceeaşi excursie ştiinţifică, istoricul notează pentru posteritate descrieri valoroase ale Mănăstirii Viforîta şi ale portului popular muntenesc de pe Valea Dîmboviţei pînă la Gemenea [2].

Iorga admiră Mănăstirea Dealu cu ochii specialistului, comparînd-o cu cea de la Argeş. O consideră „mai puţin scumpă, dar nu mai puţin frumoasă [...] Gustul cel mai ales s-ar opri fermecat înaintea acestei armonii durate pentru o mie de ani [...] minune a artei orientale". Aici vede pentru prima oară capul lui Mihai, ceea ce îi prilejuieşte pateticele cuvinte : „Sus inima ! Vezi singura rămăşiţă ce se poate vedea din Mihai Viteazul, şi neamul românesc n-are destule bogăţii pentru a răsplăti printr-un strălucit mormînt cinstea ce i-a făcut-o acest om".

Savantul va fi iniţiatorul confecţionării, în 1913, a sarcofagelor de marmură albă, care adăpostesc din 1920 rămăşiţele pămînteşti ale ctitorului lăcaşului — Radu cel Mare — şi pe cele ale bravului Mihai. Tot el a fost organizatorul ceremoniei de readucere de la Iaşi a preţioasei relicve a Viteazului, după înfăptuirea Marii Uniri pentru care voievodul s-a sacrificat cu trei veacuri mai înainte. La 26 august 1920, Iorga era din nou prezent la Tîrgovişte, ca participant de frunte la festivitate.

Marele om de ştiinţă va conduce Congresul Ligii Culturale, care s-a ţinut în acest oraş în zilele de 3—5 iunie 1928.

Ulterior a poposit în repetate rînduri în vechea cetate, în scopul cercetării monumentelor sale. El a iniţiat şi a îndrumat săpăturile arheologice executate la Curtea domnească între anii 1934—1938 de tîrgovişteanul Virgiliu N. Drăghiceanu, secretarul Comisiunii monumentelor istorice.

În vara anului 1938, Iorga participa la festivitatea terminării de roşu a construcţiei muzeului orăşenesc, ţinînd cu acest prilej conferinţa intitulată „Ce este un muzeu istoric" [3]. Reţinem din aceasta concepţia sa modernă despre rolul muzeului în societate, asupra căruia se mai pronunţase şi în 1934 [4]. Muzeul tîrgoviştean trebuia să militeze „pentru educaţia gustului şi pentru răspîndirea învăţăturii aici, dar şi pentru tot ceea ce oamenii care vin de aiurea pot căpăta, fiind siguri că le găsesc, în aceste locuri de o aşa veche şi de lungă şi de interesantă istorie".

Printre tîrgoviştenii pe care i-a sprijinit şi îndrumat s-a aflat şi sculptorul Vasile Blendea. După ce i-a elogiat în anul 1929 ampla compoziţie in fresco „Constantin Brîncoveanu şi familia", de la Muzeul Şcolii Române din Fontenay-aux-Roses, Iorga l-a propus Academiei Române pentru a fi trimis în Austria, Germania şi Elveţia să copieze figuri de voievozi români, aflate în muzee şi colecţii de artă. Aceste copii — dintre care cu totul remarcabile sînt cea a portretului lui Vlad Ţepeş

---

[2] Nicolae Iorga, *Privelişti din ţară,* Editura pentru turism, Bucureşti, 1974, p. 40—42.

[3] Publicată pentru prima dată la Vălenii de Munte, în *B.C.M.I.*, fascicola 96, aprilie-iunie 1938, p. 36 sqq ; Radu Gioglovan, Gabriel Mihăescu, *Un sfert de veac de activitate la Muzeul de istorie din Tîrgovişte,* în „Valachica", 1, Tîrgovişte, 1969, p. 10.

[4] *Muzeele. Ce sînt şi ce trebuie să fie,* în vol. „Scrieri despre artă", Editura Meridiane, Bucureşti, 1968, p. 246—248.

din castelul tirolez Ambras şi cea lui Ştefan cel Mare de pe Evangheliarul manuscris ce se păstrează în Anglia —au fost valorificate de savant în lucrările sale. La rîndul său, sculptorul îl va omagia pe istoric prin mai multe lucrări : un portret în conté — realizat în 1929 în Franţa, odată cu un altul în cărbune reprezentînd-o pe Ecaterina Iorga ; două grupuri statuare în ghips, lucrate în 1969 ; compoziţia din 1974, intitulată „Nicolae Iorga — orator", devenită monument public [5].

În vasta operă istorică şi literară a cărturarului botoşănean, o serie de localităţi ale judeţului Dîmboviţa sînt menţionate în repetate rînduri, fie cu prilejul evocării evenimentelor istorice, fie în legătură cu activitatea unor personalităţi ale culturii româneşti. De asemenea, Iorga a dat atenţie de mai multe ori (în *Istoria românilor,* vol. III, p. 162 ; *Istoria armatei româneşti,* I, ed. II, 1929, p. 81 ; *Istoria românilor şi a civilizaţiei lor,* 1930, p. 70, şi în articolul „Vechea Tîrgovişte", apărut în *Floarea darurilor,* III, 1907, nr. 6) originii şi vechimii toponimului *Tîrgovişte* (chiar din 1368 !) [6].

[5] Vasile Drăguţ. Prefaţă la catalogul *„Expoziţia retrospectivă Vasile Blendea — pictură, sculptură, desen, iulie-august 1977"*, Bucureşti, Sala Dalles, p. 5—6, 8—9, 17, 37, 44 ; *Expoziţia retrospectivă Vasile Blendea — pictură, sculptură, desen, octombrie 1978"*, Salonul artelor, Tîrgovişte, p. 5, 9—10, 41, 43—44.

[6] Eugen Fruchter, Gabriel Mihăescu, *Interpretări noi asupra originii şi răspîndirii internaţionale a toponimului Tîrgovişte,* în „Actele Simpozionului de raporturi culturale, literare şi lingvistice româno-iugoslave", Bucureşti, 1979, p. 163—171 ; Gabriel Mihăescu şi Eugen Fruchter, *Tîrgovişte. Consideraţii asupra începuturilor oraşului medieval,* în „Revista muzeelor şi monumentelor. Monumente", nr. 2, 1978, p. 25—35.

CONCERTELE LUI GEORGE ENESCU LA TÎRGOVIŞTE

EUGEN FRUCHTER, GABRIEL MIHĂESCU

În lungul şir de concerte pe care maestrul George Enescu le-a dat în diferite localităţi ale ţării — în marile oraşe, ca şi în modeste centre urbane care nu mai avuseseră prilejul să găzduiască un artist de talia lui — s-au aflat şi cele susţinute de marele muzician la Tîrgovişte.

Primit de fiecare dată cu mare emoţie artistică, George Enescu s-a legat sufleteşte de acest oraş. Primul de care avem cunoştinţă a fost concertul de vioară din 5/18 noiembrie 1915 (avîndu-l la pian pe Theodor Fuchs), găzduit de „Sala de arme" şi consemnat şi în ziarul local „Vulturul Dîmboviţei" [1].

După primul război mondial, muzicianul va reveni de cîteva ori la Tîrgovişte. La invitaţia profesorilor Liceului militar „Nicolae Filipescu" de la Dealu de a vizita oraşul, Enescu a răspuns cu plăcere, argumentînd : „Artei îi revine o misiune importantă, educativă, lucrînd în aşa fel ca să răspîndească muzica în straturile populare" [2]. În cele două concerte de vioară, date la 4/17 şi 5/18 iunie 1919 cu concursul pianistului Nicolae Caravia, Enescu a interpretat lucrări de Nardini, Bach, Kreisler, Couperin-Kreisler, Bazzini, Tartini, Paganini-Kreisler, Saint-Saëns, Wieniawski, Sarasate, Max Bruch [3]. Tot atunci, el a ascultat corul „Reuniunea muzicală de cîntări", care i-a lăsat o bună impresie, aşa cum rezultă din mărturia consemnată în istoricul coralei : „Felicit corul pentru muzica aleasă şi indeosebi cea populară, pe care voi aţi interpretat-o, dovedind prin aceasta că simţiţi muzica. Nu mă aşteptam să

---

[1] Nicolae Missir, Mircea Voicana, *Viaţa şi activitatea lui George Enescu. Menţiuni cronologice*, în : *George Enescu*, Editura muzicală, Bucureşti, 1964, p. 176 ; *George Enescu. Monografie*, I, Editura Academiei R. S. România, Bucureşti, 1971, p. 422 ; George Sbârcea, *Povestea vieţii lui George Enescu*, Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1982, p. 43 ; v. et *Acta Valachica*, 3, Tîrgovişte, 1972, p. 371.

[2] Victor Brînduş, *Pagini din activitatea corală tîrgoviştenă*, Tîrgovişte, 1974, p. 80. Enescu a locuit atunci la Hotelul „Bucureşti", aflat în apropierea scuarului primăriei oraşului (cf. Const. N. Niţescu, *George Enescu — restauratorul unei ctitorii voievodale din Tîrgovişte*, în G. B., anul XX, nr. 9—10, sept-oct. 1961, p. 922—927).

[3] N. Missir, M. Voicana, *op. cit.*, p. 186 ; Valeriu Dumitrescu, *Marele nostru Enescu — oaspete al Tîrgoviştei de altădată*, în *Dîmbovita*, Tîrgovişte, nr. 67 din 8 mai 1968.

găsesc în Tîrgoviște o formație așa de înaltă. Faceți ca în acest cor să participe și copiii, elevii de liceu, ale căror voci sînt angelice. Felicit dirijorul / Gheorghe Russu, elev al lui Gavriil Musicescu — n.n. /, care este moldovean și care, ca artist, dezvăluie oamenilor ce vrea muzica, adică cale aspre armonie, care este fericirea și pacea omului" [4]. La sugestia sa, formația muzicală locală s-a afiliat Societății corale „Cîntarea României" din București, condusă de fostul profesor de la Dealu — Marcel Botez [5].

Tîrgoviștenii datorează artistului și contribuția materială a acestuia la salvarea unui valoros monument de arhitectură : biserica Sf. Împărați, ctitorie a lui Matei Basarab, pe care Nicolae Iorga încă de la prima sa vizită în oraș o remarcase ca fiind „altfel întreagă, solidă și frumoasă : cad ploile și se îngrămădesc zăpezile iernii prin acoperișul sfărîmat, pentru punerea la loc a căruia lipsesc deopotrivă banii tuturora și ai fiecăruia". Sumele încasate pentru concertele ținute aici în anul 1919 au fost cedate în scopul refacerii învelitorii lăcașului ruinat, muzicianul împlinind astfel gîndurile de bine ale istoricilor Nicolae Iorga și Dimitrie Onciul [6]. El declara delegatului Societății corale tîrgoviștene, dr. C. Nițescu, care-i solicita sprijinul în acest scop : „Sîntem datori să păstrăm comorile neamului și ai făcut bine că te-ai adresat mie. Primesc cu plăcere". Din ambele concerte s-au încasat 18.500 lei, la care maestrul a mai adăugat încă 1 500 lei pentru a rotunji suma de lei 20 000, necesară șindrilirii învelitorii bisericii. Separat de aceasta, Enescu a mai donat 2000 lei pentru începerea lucrărilor stadionului municipal. Aflînd de gestul profund patriotic, profesorul Nicolae Iorga, președintele Comisiunii Monumentelor Istorice, a spus : „Dacă George Enescu a dat concert pentru «Sfinții Împărați», nouă nu ne mai rămîne decît să ne apucăm imediat și s-o acoperim" [7].

Din inițiativa corului tîrgoviștean „Cîntarea României" au loc următoarele concerte ale marelui violonist în localitate. Astfel, cel de al treilea turneu la Tîrgoviște este semnalat în anul următor, 1920, de revista Liceului „Ienăchiță Văcărescu" [8].

Recitalurile enesciene de vioară, prezentate în oraș la 28 aprilie 1921 și 30 mai 1923, în acompaniamentul de pian al lui Nicolae Caravia, erau anunțate de afișe imprimate la tipografia locală „Dîmbovița" [9].

Dintr-un număr apărut în decembrie 1928, al gazetei „Gura Tîrgoviștei", aflăm repertoriul concertului său din 12 decembrie, cuprinzînd lucrări de Saint-Saëns, Corelli și Beethoven [10].

---

[4] V. Brînduș, *op. cit.*, p. 79—80.
[5] V. Dumitrescu, *art. cit.*
[6] Nicolae Iorga, *Drumuri și orașe din România*, București, 1904, p. 63—73 ; *Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice*, 1915, p. 42—43.
[7] Const. N. Nițescu, *art. cit.*
[8] *Vlăstarul*, Tîrgoviște, anul II, nr. 1, mai-iunie 1920, p. 231.
[9] N. Missir, M. Voicana, *op. cit.*, p. 191, 197 ; George Sbârcea, *Veșnic tînărul George Enescu*, Editura muzicală, București, 1981, p. 74 ; V. Dumitrescu, *art. cit.*
[10] v. et N. Missir, M. Voicana, *op. cit.*, p. 211.

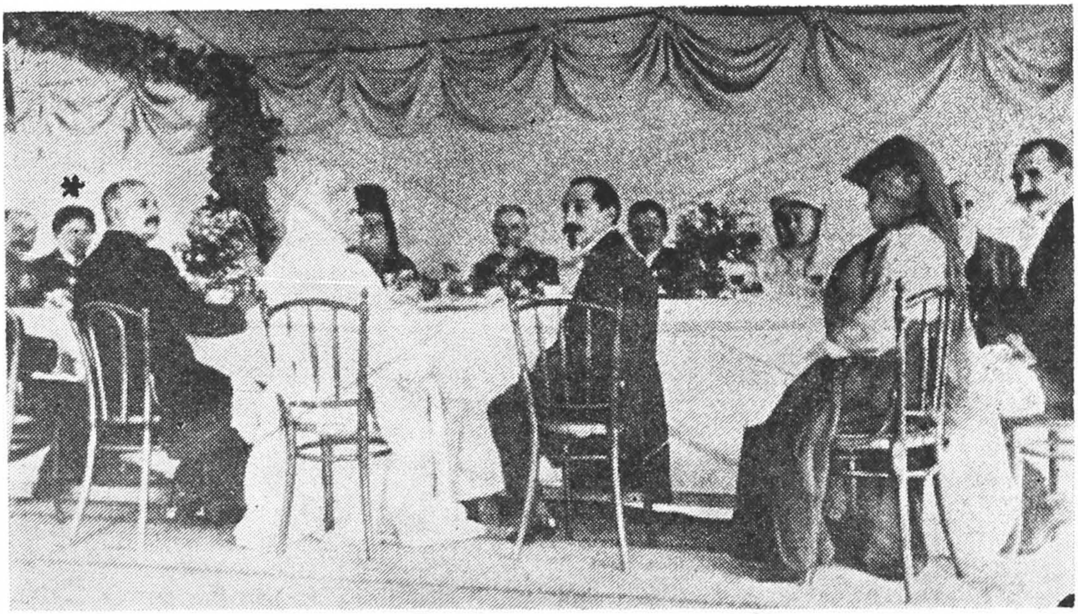

Fig. 1. Reproducere a unei fotografii din 1909 (publicată în monografia „Stan Rizescu şi înfăptuirile sale. 1885—1900—1937"), în care George Enescu este indicat cu semnul *.

Ultimele manifestări concertistice cunoscute au avut loc la 13 noiembrie 1930 — cînd marele interpret a fost acompaniat de pianistul Ionel Dobrogeanu-Gherea — şi în decembrie 1937. Caracterizînd peregrinările lui Enescu pe drumurile ţării şi dorinţa acestuia de a servi ca îndrumător în localităţile vizitate, Ioan D. Gherea le considera „nobilă misiune de apostol pe plaiurile României". [11].

De fapt, prima lui vizită în judeţul Dîmboviţa a avut loc cu mult înaintea deplasărilor sale la Tîrgovişte în scopuri profesionale. Un document fotografic — cum şi textul însoţitor — îi atestă prezenţa în satul Brăneşti la 8 august 1909 — alături de familia regală, de ministrul industriei şi comerţului, Alexandru G. Djuvara, de prefectul judeţului, C. D. Dimitriu, şi alţii [12]. Presupunem că genialul compozitor nu a cunoscut atunci şi Tîrgoviştea, venind direct de la Sinaia şi reîntorcîndu-se probabil pe acelaşi drum, deoarece la 16 august el dădea un concert în frumoasa staţiune.

Oricum, puţine localităţi ale ţării se pot mîndri că au fost onorate de atîtea ori prin activitatea concertistică a lui George Enescu.

[11] *Ibidem*, p. 216, 233 ; *George Enescu. Monografie*, II, p. 665 ; Iosif Sava, *Amintirile muzicienilor români. Dialoguri. Evocări. Confesiuni*, Ed. Muzicală, Bucureşti, 1982, p. 52—54.

[12] *Stan Rizescu şi înfăptuirile sale. 1885—1900—1937*, Ed. Marvan, Bucureşti, februarie 1938, p. 31—33.

Fig. 2. Reproducerea afişului concertului din 4/17 iunie 1919, aflat în colecţia colegei Cleopatra Ionescu.

PAGINI DIN PRESA RURALĂ

P. GH. BÎRLEA
arh. CORNEL IONESCU

Perioada dintre cele două războaie mondiale este marcată la noi, printre altele, şi printr-o dezvoltare nemaiîntîlnită a activităţii gazetăreşti, manifestată concret prin sporirea tirajelor şi prin apariţia unui număr impresionant de publicaţii, atît în Bucureşti, cît şi în provincie. Printre acestea din urmă se remarcă gazetele care încearcă să susţină interesele unor anume categorii sociale, publicaţii care au avut, îndeobşte, o durată de apariţe scurtă, suficientă însă pentru a oferi prin conţinutul lor o imagine a problemelor ce frămîntau societatea românească în acea vreme. Dintre evenimentele care au influenţat puternic întreaga viaţă economică şi social-politică a ţării în perioada interbelică, împroprietărirea ţăranilor, rezultat al răscoalei din 1907 şi al numeroaselor demersuri dintre 1917 şi 1920, şi introducerea votului universal direct şi secret au avut, în mod firesc, ecoul cel mai puternic în publicaţiile vremii, ajungîndu-se chiar la crearea unor noi organe de presă, specializate, în paginile cărora, problemele ţărănimii sînt abordate din cele mai diverse puncte de vedere.

La 2 iulie 1922 apare şi la Răcari o asemenea gazetă, scoasă de „o seamă de tineri ieşiţi din mijlocul satelor“, sub conducerea lui Mihai Niculescu din Ghergani. Ea se numeşte *Nevoile satelor* şi se autodefineşte prin subtitlul „Gazetă independentă pentru educaţia cetăţenească a sătenilor“.

Avînd domiciliul şi administraţia la Tipografia „Viitorul“ din Tîrgovişte, a lui Petre Popescu, unul dintre sprijinitorii acestei iniţiative, gazeta apare, neregulat, pînă la sfîrşitul anului 1922 (în format A2, 4 pagini).

Primele şase numere apar grupate două cîte două, astfel : 1 şi 2, la 2 iulie ; numerele 3 şi 4 poartă data 1—15 august ; numerele 5 şi 6 apar (cu numerotarea greşit tipărită „3—4“) la 15 septembrie, numărul 7, la 15octombrie, iar numărul 8 şi ultimul, la 1 decembrie 1922.

Pînă la numărul 6, redactorii au sperat să o poată scoate de două ori pe lună, aşa cum se anunţă în manşeta gazetei, ceea ce explică faptul că, pînă la 15 septembrie, la acelaşi număr de pagini erau trecute două numere de gazetă. Din 15 octombrie, cînd apare numărul 7, tînărul şi entuziastul colectiv se resemnează să anunţe că gazeta „apare odată pe lună“.

Conştienţi de posibilităţile lui modeste, în raport cu complexitatea problemelor pe care le ridica clasa cu cea mai mare pondere în structura socială a ţării, colectivul de redacţie îşi propune, totuşi, să arate „nevoile sătenilor“, prin săteni înţelegîndu-se „toţi aceia, care trăiesc la sate şi duc o muncă încordată, fiind factorii cei mai de seamă ai propăşirii generale“. Altfel spus, ţăranii, meseriaşii şi negustorii rurali, precum şi micii funcţionari „care duc la sate o viaţă umilă, obscură şi obijduită“.

Ideea directivă şi scopul gazetei, declarat în articolul-program este de a contribui, pe măsura posibilităţilor existente, la „educaţia socială şi economică a ţărănimei“. Această idee este susţinută printr-o expunere simplă şi directă, în care accentele polemice alternează cu tonul modest al celor ce-şi cunosc limitele, aşa cum rezultă din acest final al articolului-program :

„Vom arăta fără sfială toate lipsurile şi relele care ofilesc viaţa trudnică a sătenilor noştri. Vom scoate de ceafă în văzul tuturor trîntorii stupului de miere, care graşi şi durdoni se 'nfruptă nesăţioşi din rodul muncii lui. Va fi o rubrică specială a ploşniţelor cu chip de oameni în ei, toţi aceia, care înfipţi cu ciocuri lacome şi spurcate în carnea ţăranului gîrbovit îl strivesc şi-i secătuiesc strînsura de toate zilele...
Nu venim cu rol îngîmfat de reformatori, moralişti semeţi, propovăduitori, «amici ai poporului».
Nu urmărim năluciri politice sau visuri mari de popularitate care nu se cîştigă pe această cale. Venim ca datornici, o seamă de tineri ieşiţi din mijlocul satelor, să ne plătim obligaţiuni de sînge. O vom face în mod simplu şi în măsura puterilor noastre.“

Fideli programului anunţat, editorii acestei foi grupează în cele patru pagini o „Cronică ţărănească“ şi o rubrică destinată publicării şi comentării scrisorilor adresate oficialităţilor de către obştile unor sate dîmboviţene ca Brezoaiele-Brăiloiu, Gemenea, Răcari etc., majoritatea referindu-se la neînţelegerile survenite în urma operaţiilor de împroprietărire. Un articol demască modul abuziv în care erau folosite „loturile demonstrative“ de către diverşi protejaţi ai puterii locale, altele îndeamnă pe ţărani să cultive grîu cît mai mult, în altul este analizată „lăţirea adventismului“ etc.

În afară de aceste materiale, care alcătuiesc nucleul gazetei, sînt discutate probleme administrative, financiare, probleme de învăţămînt şi asistenţă socială, toate vizînd creşterea gradului de civilizaţie în mediul rural. Astfel, în numărul 1—2 se pledează pentru construirea unui spital la Răcari, în celelalte numere se consemnează inaugurarea unor şcoli săteşti, se susţine necesitatea construirii altora, dată fiind importanţa dezvoltării învăţămîntului în mediul rural. Acestei teme îi sînt consacrate mai multe articole, unul dintre ele (inclusiv la rubrica de informaţii a nr. 5—6) pledînd pentru încurajarea învăţămîntului agricol.

Fiecare număr este completat cu diverse informaţii şi anunţuri publicitare, adresate categoriilor sociale înglobate de către redactori sub numele de „săteni“.

Măiestria gazetărească a redactorilor acestei foi nu se ridică, așa cum era de așteptat, la un nivel de invidiat. Pe aceeași coloană sînt grupate știri de interes strict local cu altele privind viața politică internațională, punerea în pagină dovedind totala lipsă de experiență a realizatorilor gazetei : la sfîrșit de coolană apar titluri ale unor articole ce încep în coloana următoare sau chiar în pagina următoare. Trecînd peste aceste scăderi de ordin tehnic și efectuînd o valorificare critică, impusă de limitele ideologice ale unora dintre semnatarii materialelor, gazeta dîmbovițeană *Nevoile satelor* merită să fie consemnată ca una dintre puțin cunoscutele publicații care au apărut în mediul rural, putînd constitui un document de epocă pentru cercetătorul interesat să reconstituie activitatea social-economică și politică din această parte a țării, într-o perioadă de multiple transformări survenite în viața spirituală și materială.

DOCUMENTE INEDITE REFERITOARE LA CASA NATALĂ A LUI ION HELIADE RĂDULESCU

GLORIA-GABRIELA RADU

Despre casa în care s-a născut cel mai original reprezentant al culturii româneşti din perioada prepaşoptistă, I. Heliade Rădulescu, s-au publicat numeroase articole şi comunicări, sub semnătura unor cercetători de înaltă ţinută ştiinţifică : prof. Radu Gioglovan, I. Creţu şi alţii.

Studiul nostru s-a axat pe cercetarea documentelor aflate în arhiva descendenţilor lui Ilie Dobrică *, cel care în 1928 avea să înceapă reconstrucţia casei din str. I. H. Rădulescu nr. 7, contribuind, prin aceasta, la sporirea numărului de construcţii edilitare impunătoare, ridicate în Tîrgovişte la începutul secolului XX.

Istoria ridicării acestui imobil — care adăposteşte astăzi sediul Comisariatului Militar — este ciudată, ea declanşînd în epocă un proces faimos şi împărţind în două tabere urbea tîrgvişteană, una de partea proaspătului proprietar, iar cealaltă susţinătoare a intereselor constructorului, arhitectul diplomat Corstian Jacobus Klapwyk.

La 4 ocotmbrie 1924, Ilie G. Dobrică — pe atunci directorul Băncii Comerciale şi Industriale din Tîrgovişte — cumpăra, pentru suma de 300.000 de lei, de la maiorul Aurelian Georgescu din Sinaia „casele mele cu tot locul lor şi cu toate dependinţele lor, situate în oraşul Tîrgovişte str. Ion Eliade Rădulescu nr. 7, care se învecineşte la est cu proprietatea moştenitorilor Teodor Ionescu, la vest cu str. I. E. Rădulescu, la nord cu proprietatea Alex. Panaitescu, iar la sud cu Biserica Sf. Arhangheli". Maiorul Aurelian Georgescu stăpînea această proprietate în baza actului de cumpărare autentificat de Tribunalul Dîmboviţa la nr. 1315/1898 şi transcris la nr. 777/1898.

La data cumpărării casei, aceasta era locuită de Elena Negoescu în calitate de chiriaşă, căreia noul proprietar îi pune în vedere să o elibereze, dîndu-i ca termen 23 Aprilie 1927, după cum rezultă din notificarea înregistrată la Tribunalul Dîmboviţa sub nr. 3066 :

„Notificare / Doamnei Elena Negoescu / Târgovişte / Str. Ion Eliade Rădulescu nr. 7 / Cu actul de vînzare autentificat de Tribunalul / Dîmboviţa, la nr. 1930/924 şi transcris la nr. 4971/924, am / cumpărat imobilul din Târgovişte Str. Ion Eliade Rădulescu / No. 7, pe care dv. îl locuiţi în

---

*** În anul 1980, aceste documente au fost donate Muzeului jud. D-ţa.**

calitate de chiriaşe, pe / baza legei de prelungire a contractelor de închiriere din / Martie 1924. — / Calitatea mea de proprietar v'am făcut-o cunoscut / printr'o notificare ce v'am adresat prin Corpul de portă — / rei şi pentru o mai bună regulă vă mai alătur şi o copie / dupe actul meu de proprietate menţionat mai sus, certificat / de mine pentru conformitate. / Cum imobilul acesta este vechiu, neîncăpător şi ne / corespunzător trebuinţelor mele, şi voind a-l mări dacă va / fi locul sau să-l dărîm şi să reconstruesc în locul lui / altul, dupe toate cerinţele tehnice, — în conformitate / cu art. 2 şi 3 şi următorii din Legea pentru încurajarea construcţiilor de clădiri din 23 iulie 1921, vă avizez că / dv., urmează să evacuaţi acest imobil pe ziua de 23 Aprilie / 1927, dată la care înţeleg să încep lucrările de refacere / a acestui imobil".

Abia peste mai bine de un an, în urma acordului dintre proprietar şi antreprenor, încep lucrările la construcţia casei, la data de 8 iunie 1828, după planul şi detaliile arhitectului C. Manea, însărcinat cu supravegherea lucrărilor.

Scrisoarea ofertă prevedea acoperirea construcţiei pînă în toamna anului 1928, iar tencuielile şi celelalte lucrări urmau să se execute pînă la 23 aprilie 1929. Plata manoperei se făcea în baza unor situaţii de lucrări, întocmite săptămînal de către arhitectul C. Manea.

Conflictul dintre părţi a intervenit în momentul în care proprietarul a scăzut, din suma ce i se cuvenea drept plată constructorului, contravaloarea materialelor necesare construcţiei, cumpărate de Ilie Dobrică.

Costul întregii lucrări, în momentul finalizării ei, era de 1.113.176. Materialele cumpărate de proprietar, în valoare de 765.765 de lei şi sumele încasate de Klapwyk pe bază de situaţii de lucrări şi avans, respectiv 402.440 de lei, dau un total de 1.168.205 de lei. Din această sumă scăzîndu-se valoarea lucrărilor executate, precum şi valoarea bilelor de schelărie, tărgi şi roabe ale arhitectului (12.500 şi 1.113.176 de lei), reiese că Jacobus Klapwyk a primit un plus de 42.529 de lei.

După o neînţelegere pe care o are cu proprietarul, în privinţa sumelor de bani pe care trebuia să le primească, la 21 august 1928 Klapwyk, împreună cu lucrătorii, părăseşte lucrarea. Ancheta in futurum, pe care-o cere Ilie Dobrică Tribunalului Dîmboviţa, stabileşte că banii încasaţi de arhitect pînă la acea dată corespundeau lucrărilor prestate. După puţin timp, Klapwyk intervine pe lîngă arhitectul C. Manea, rugîndu-l să-i admită să-şi reia lucrul, cerere ce i-a fost aprobată. În continuare se recurge la acelaşi sistem, adică la plata manoperei conform situaţiei de lucrări prezentate. Intervenind din nou neînţelegeri între proprietar şi constructor, antreprenorul Klapwyk părăseşte definitiv lucrarea la 8 octombrie 1929.

Presat de vremea nefavorabilă şi obligat să angajeze alţi lucrători pentru definitivarea construcţiei, Ilie Dobrică apelează la altă echipă, care termină de acoperit casa, astfel încît la sfîrşitul anului 1929 familia Dobrică se mută în noua proprietate.

Incidentul dintre Dobrică şi Klapwyk pare să se fi încheiat în acest moment.

Dar iată că după 4 ani, adică la 2 ianuarie 1933, arhitectul diplomat Klapwyk cheamă în judecată şi personal la interogatoriu pe Ilie G. Do-

brică, pentru a fi obligat să-i achite suma de 1.421.467,13 de lei, cu dobînzi comerciale de la intentarea acţiunii, pe care antreprenorul consideră că-i datorează proprietarul pentru construcţia casei sale din Str. I. E. Rădulescu nr. 7. Specificaţia pe care-o face cuprinde :

1. Rest de plată al lucrărilor executate .	1.001.247,63
2. Valoarea materialelor rămase pe şantier .	84.030
3. Valoarea schelăriei şi a barăcii	96.189,50
4. Valoarea beneficiilor de la lucrările ce a fost împiedicat să execute	240.000

Motivarea acţionării în judecată este susţinută de C. J. Klapwyk în cererea adresată preşedintelui Tribunalului Dîmboviţa :

„Motivele de fapt şi de drept ale acţiunei sunt :

Cu contractul de antrepriză din 12 iunie 1928, am fost angajat de pârât ca antreprenor, să-i construesc imobilul din Tîrgovişte Str. Ion Eliade Rădulescu nr. 7, conform planului şi detaliilor d-lui arhitect C. Manea, însărcinat cu supravegherea lucrărilor, cu tot materialul, sculele Domniei-Sale şi schelăria subsemnatului. Construcţia urma să fie gata acoperită pînă în toamna anului 1928, iar tencuielile şi celelalte lucrări să se execute până la Sf. Gheorghe 1929. Plata urma să se facă treptat, conform situaţiilor d-lui arhitect C. Manea, la fiecare 15 zile, reţinîndu-se 5% ca garanţie de întreţinere.

Deşi contractul nu fusese încă semnat, iar eu atrăsesem atenţia pârâtului că lucrarea va depăşi suma de 1.200.000 prevăzută în deviz, în urma angajamentului său verbal am început construcţia, care după câtva timp a trebuit să fie întreruptă, din cauză că nu se făceau situaţiile la timp şi nici plăţile conform angajamentului, sau măcar în raport cu lucrul.

După ce pîrîtul a cerut o anchetă in futurum, la care apoi a renunţat, a convenit să continui lucrările, iscălind contractul şi achitîndu-mi o sumă de 40.000 lei, ce-mi datora din lucrările efectuate până atunci.

Reluând lucrul, am continuat construcţia, cu materialele mele, până ce s-a ajuns la acoperiş, mai înainte de termenul contractului, — iar după ce s-a turnat şi al doilea planşeu de beton, în care timp pârâtul a rămas mult în urmă cu plăţile, sub diferite pretexte, — a găsit cu cale să mă împiedice a mai continua lucrările, nefăcându-mi plata, lăsîndu-mi lucrătorii în suferinţă, înjurându-mă şi ameninţându-mă.

Lucrările fiind întrerupte din culpa pârâtului, care nu şi-a îndeplinit principala sa obligaţiune de a face plăţile conform convenţiei, în lipsa mea, pe cale de anchetă infuturum, d-sa a făcut o expertiză ordonată de acest Tribunal, care este mult sub realitate.

Asupra lucrărilor executate, am primit de la pârât în baza unor situaţii ale D-lui Arhitect diriginte şi în urmă fără situaţii suma de 402.000 lei în numerar, mai datorindu-mi-se restul, după cum am specificat mai sus, totalul lucrărilor efectuate de mine urcându-se la suma de 1.403.247,63 lei.

În drept, întemeez acţiunea pe art. 3 al 8 c. com. art. 1470 şi urm. c. civil, art. 1020, 1021, 1073 şi urm. c. civ., art. 1737 al. 4 şi 1742 c. civ.

În dovedirea acțiunii, printre alte probe figurează și actul de expertiză întocmit de arhitectul Romano De Simon și situația materialelor de pe șantier efectuată tot de arhitectul De Simon, în 4 dec. 1928[illegible].

De fapt, în afara expertizei lui De Simon, imobilul din str. I. E. Rădulescu a constituit subiectul cercetării de către mai multe comisii : în 21 oct. 1936, comisia era formată din arhitect Maior I. Răducănescu, arhitect I. Margini și arhitect M. Maller ; în nov. 1933 — arhitect G. Panculescu din Ploești și conf. univ. arhitect Grigore Ionescu, din București, autorul expertizei din 29 aprilie 1936.

Rezultatele celor patru expertize sînt total diferite. Astfel în expertiza efectuată de arhitectul Maior Răducănescu, valoarea lucrărilor

executate este de	1.139.622 lei
iar valoarea materialelor	84.230 lei
Expertiza De Simon constată că	
valoarea totală a întregii lucrări este de	1.113.176,45 lei
valoarea materialelor, sculelor, proprietatea	
lui Klapwyk, este de	84.230 lei
Arhitectul C. Panculescu evaluează lucrările la	382.006 lei,

din care scade 202.158 lei, reprezentînd cota de cîștig de la restul lucrării pînă la terminarea ei, socotindu-se 25% în care intră și materialul de acoperiș. Arhitectul Panculescu își exprimă dubiul în legătură cu materialele rămase pe șantier și cere dovezi cu martori pentru a se demonstra cui aparțin : proprietarului, sau antreprenorului.

Conf. univ. arhitect Gr. Ionescu, neavînd posibilitatea de a intra în curtea imobilului, porțile acestuia fiind încuiate, apelează la raportul de expertiză De Simon, aflat la dosarul procesului Dobrică-Klapwyk.

Pretențiile arhitectului diplomat C. J. Klapwyk sînt imposibil de susținut cu probe concludente, astfel încît, beneficiind și de magistrala apărare a avocatului Polizu Dragomirescu, proprietarul construcției, Ilie Dobrică, cîștigă acest proces.

Se pare, însă, că neplăcerile pe care le-a provocat această casă, l-au determinat pe Dobrică să o vîndă, la numai 6 ani, adică la 24 mai 1934, familiei Elena și Dr. Vitold Baroni, din Cluj, pentru suma de 600.000 de lei. Redactorul actului de vînzare nr. 1097/24 mai 1934 și martor pentru identitatea părților a fost același Polizu Dragomirescu.

E firească nedumerirea pe care o încercăm, în fața valorii pe care o atribuie imobilului însuși vînzătorul, știind că, peste suma de 300.000 de lei cu care a cumpărat-o, el i-a adus amenajări în valoare de peste un milion !...

Este de presupus că Ilie Dobrică a dorită să înstrăineze o casă care nu i-a adus nici o mulțumire, ba, dimpotrivă, l-a tîrît în interminabile procese și în cheltuieli de judecată importante și atunci s-a hotărît să renunțe și să se mute într-o locuință mai puțin pretențioasă. Poate că a vrut să pună capăt insistențelor lui Klapwyk care nu se dădea bătut, astfel încît intentează din nou acțiune în tribunal pentru a obține drepturi bănești care, considera el, i se cuveneau de la Ilie Dobrică. Din nou propune expertizarea lucrărilor, dar de data aceasta noii proprietari, care încă nu se mutaseră la Tîrgoviște, încuie porțile imobilului și nu se prezintă cînd sînt citați.

MEŞTERI POPULARI DÎMBOVIŢENI, PARTICIPANŢI LA LUPTA PENTRU INDEPENDENŢĂ ŞI UNITATE NAŢIONALĂ

PETRE DRĂGUŢOIU

O familie de meşteri populari care au practicat şi practică olăritul în special, din tată în fiu, este familia Dragomir din com. Mănești, satul Drăgăeşti-Pămînteni.

Nicolae Dragomir, născut în februarie 1909, lucrează de la 14 ani, învăţînd meşteşugul de la tatăl său, Ion Dragomir. De altefel, Nicolae Dragomir a practicat şi alte meserii, printre care dulgheritul, zidăritul, cizmăritul, sobăritul, dar se consideră olar. Aşa cum spune a „lucrat ceramică de tot felul, de la ceaşcă pînă la oala de 2 dl.". La tîrg oalele lui nu rămîneau niciodată nevîndute, pentru că le făcea „cum ii sta ei bine şi la gură şi la buză şi la format şi faţă de ceilalţi făceam puţin mai mult de jumătate, ei făceau cinci, eû făceam trei şi le „încondeiam" cum îmi plăcea, cu şerpi, teacă de fasole, frunză de stejar şi altele".

Ceramica centrului Drăgăeşti-Pămînteni este de uz, adecvată întrebuinţărilor casnice, încadrîndu-se, în general, în ceramica roşie românească.

„Lutul pentru vase era adus din imediata apropiere a satului, din locul numit „La Hurupina", pe şoseaua Ludeştilor, din deal, de la „Băjenari", ori de sub „Coasta Cotinii", sau de la „Prunii olteni" [1].

Barbu Slătineanu considera centrul „cel mai curios caz de continuitate, prin menţinerea tradiţiilor ornamentale" [2].

Printre motivele decorative intens utilizate întîlnim cele de factură arhaică cu interpretări geometrice cum sînt „valul" şi „spirala" şi o altă categorie, mai complexă, cu reprezentări vegetale stilizate.

O categorie aparte de ceramică lucrată pînă de curînd de Nicolae Dragomir sînt figurinele antropomorfe, mai ales cele feminine, oameni ai satului, rude, calul şi călăreţul precum şi alte figurine zoomorfe diverse.

---

[1] Cicerone Mareş, Gheorghe Bulei, *Satul Drăgăeşti — centru ceramic dîmboviţean*, Valachica, nr. 10—11, p. 161.

[2] Barbu Slătineanu, *Studii de artă populară*, Ed. Minerva. Buc., 1972, p. 757.

Un lucru interesant ce merită a fi consemnat este faptul că evenimentele istorice mai importante la care au participat, și-au găsit o reflectare în meșteșugul familiei Dragomir, așa cum menționează Nicolae Dragomir, în diferitele figurine antropomorfe cu camarazi de arme.

Bunicul după mamă al lui Nicolae Dragomir este Nicolae Gh. Ștefan, olar care a preluat și el meșteșugul de la tatăl său și care a participat la Războiul pentru independență din 1877, avînd 30 de ani și gradul de sergent. În figura 1 se observă și diferite medalii pe care Nicolae Gh. Ștefan le-a primit pentru merite deosebite pe cîmpul de luptă.

Fig. 1. Olarul Nicolae Gh. Ștefan, participant la Războiul pentru independență din 1877.

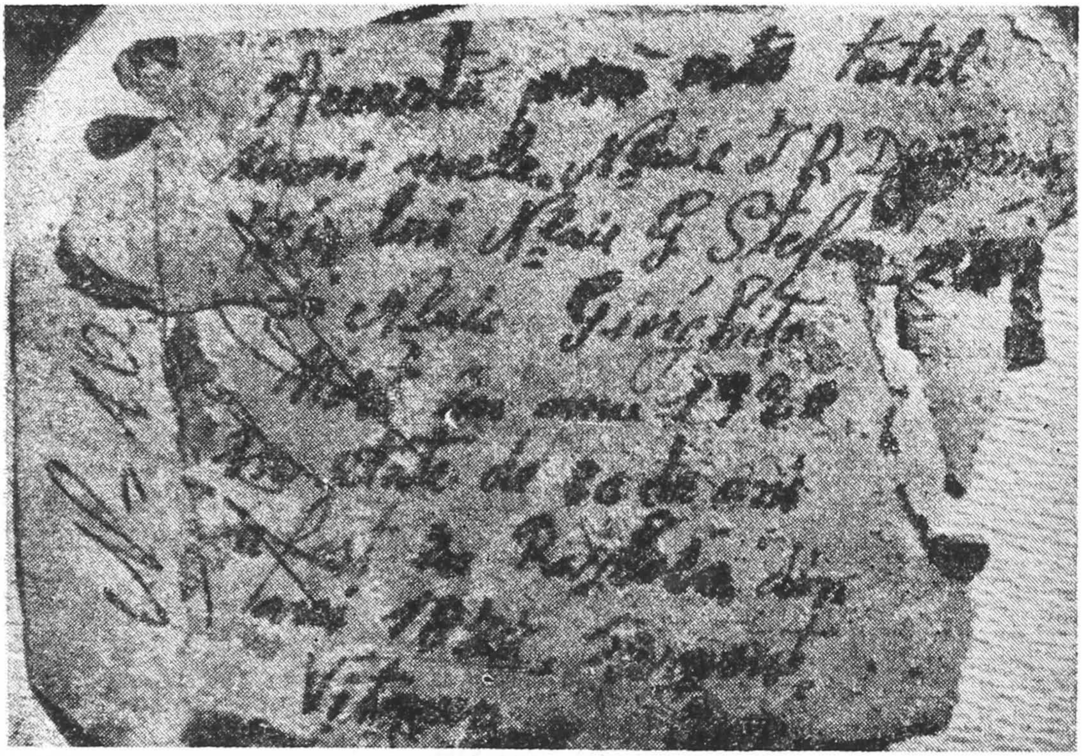

Fig. 2. Însemnare a olarului Nicolae Dragomir pe spatele fotografiei bunicului său.

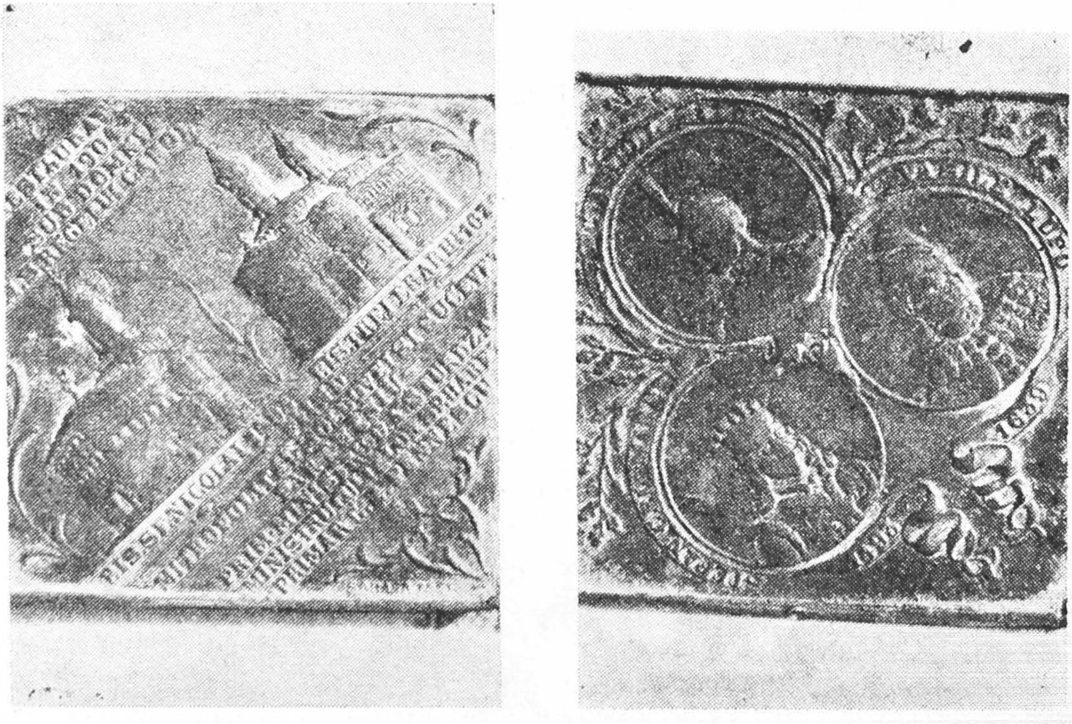

Fig. 3-4. Medalie dobîndită de olarul Nicolae Gh. Ştefan pe cîmpul de luptă.

Fig. 5. Olarul Nicolae Dragomir pe prispa casei sale.

Fig. 6. Olarul Nicolae Dragomir în camera-expoziție de ceramică, fotografii și medalii.

BALADA AZI LA LĂUTARII DIN FÎNTÎNELE (I)

IONEL NICOLAE

Comuna Cojasca — care cuprinde satele Cojasca, Iazu și Fîntînele — se află în extremitatea sudică a județului Dîmbovița, pe malul drept al Ialomiței, la aproximativ 40 Km de orașele București, Tîrgoviște și Ploiești.

Așezare veche, în calea oierilor și pe drumul ce lega și pe aici vechea cetate de scaun a Țării Românești de București — localitatea este cunoscută documentar, după cîte știm pînă acum, din anul 1506 [1].

Documentele vechi (sec. XVI, XVII, XVIII) se referă numai la vînzările și schimburile de moșii și țigani. Cum ocinile boierești reprezintă numai o parte din moșia satului iar țiganii robi sînt foarte puțini, restul pămîntului trebuie să fi aparținut unor țărani liberi.

În catagrafia județului Dîmbovița stă scris : „Satul Cojasca, biserică veche de lemn, hramul sfîntul Nicolae, cu toate podoabele și veșmintele și cărțile toate ; 86 și 2 case, 130 și 3 suflete bărbați, 136 și 3 suflete femei — români și țigani. Preot popa Dumitru sin popa Radu, 70 ani, bun la cetire, bețiv, gîlcevitor, s-au preoțit de preasfințitul Mitropolit Dositei prin părintele Deviidos la leat 1791, Ghenarie 18" [2].

Din 1810, Mihalache Cornescu, boier din Cornești, stăpînește pămînt și în Cojasca. „El colonizează, în jurul anului 1825, o ceată de țigani ursari și meșteri fierari, pe care îi folosește pentru nevoile sale" [3]. În 1864, aceștia primesc pămînt numai pentru vatra satului. Ei au întemeiat satul Fîntînele de azi.

După ani și ani de împilare boierească împroprietărirea lui Alexandru Ioan Cuza a adus o oarecare ușurare. Au fost împroprietăriți 542 locuitori : 63 fruntași. 71 cu două vite, 223 cu brațele și 185 nevolnici (văduve și meseriași).

Mai tîrziu, „comuna Cojasca se compune din două cătune : Cojasca și Fîntînele, cu 2500 locuitori. Are o biserică și o școală. Localul școalei este nou, clădit în 1885, de zid, cu primăria la un loc" [4].

---

[1] *Documente privind istoria României, Țara Românească, veacul XVI (1501—1525)*, vol. I, Ed. Acad. R.S.R., 1951, nr. 30, p. 35.

[2] Alexandru Popescu Runcu, *Catagrafia*... 1810, p. 53.

[3] Marin Ionică, *Monografia comunei Cojasca* (manuscris).

[4] G. I. Lahovari, C. I. Brătianu, Grigore G. Tocilescu — *Marele Dicționar Geografic al României*, București, 1899, vol. II, p. 558.

Locuitorii satului Iazu sînt descendenții țiganilor vătrași care au robit pe aceste meleaguri, făcînd parte din satul Cojasca pînă în 1968. Bătrînii îi numesc rudari. Ocupațiile lor de bază sînt agricultura și cărămidăria. Spre deosebire de cei din Fîntînele, care vorbesc țigănește, ei nu cunosc această limbă. Căsătoriile dintre unii și alții sînt foarte rare.

*

Pentru o colectivitate umană există totdeauna un element natural care o determină sufletește. Pentru oamenii acestor locuri acest element natural a fost pădurea — nesfîrșitul, fiorosul codru al Vlăsiei. Bătrînii sînt convinși că numele satului Cojasca vine de la coaja folosită pentru acoperișurile locuințelor. Într-o lume a pămîntului și a lemnului viu, casa — clădită lîngă rîu — nu putea fi decît din lemn și din pămînt. Chiar și la începutul secolului nostru ea venea din pădure gata cioplită. Fierarii țigani de la Fîntînele (sau de la Ursari — cum spuneau bătrînii) făureau în bătătură cîteva piroane de prindeau ici și colo grinzile și stîlpii înflorați, iar pereții erau îngrădiți cu nuiele și lipiți cu pămînt. Puțurile din care se bea apă erau din grădele și aveau furcile, cumpenile, ciuturile din lemn. În locul lanțului se folosea funia de tei. Plugurile, gardurile, cele mai multe obiecte casnice erau din lemn. Aproape totul era din lemn. Și biserica era din lemn.

Cojăștenii au dus o necurmată luptă din topor cu pădurea care le prăpădea recoltele cu vegetația și vietățile ei. Boierul Mișu Cornescu a îngăduit țiganilor ursari să se așeze pe moșia lui nu numai pentru că erau fierari iscusiți, ci și pentru a-i folosi ca tăietori de pădure.

Haiducul Tunsu, după ce-l călcase la moșie pe vornicul Tache Rallet și-i luase șaluri, scule, argintărie, tot — lăsîndu-l numai în cămașă — venea acoperit de pădure și dădea tîrcoale conacului de la Ghergani, unde familia lui Ion Ghica, pe cînd acesta avea vreo unsprezece ani, se retrăsese din cauza ciumei. Jianu era prieten cu tatăl scriitorului. Vînau împreună ajutați de vînători pricepuți din satele vecine : Cojasca, Săbiești, Colacu. „Seara, în aprinsul luminărilor, un car plin cu lupi tineri și bătrîni, cu vulpi și cu iepuri venea cu vînători după dînsul“ [5]. Apoi „chelăreasa umplea oale cu vin din bute și fetele ajutoare cinsteau pe vînători, dîndu-le împreună cu oala de vin și cîte un hartan de friptură, o bucată de pastramă, un codru de mămăligă tăiată cu sfoară ș-o vorbă bună“.

Mihalache Cornescu, neavînd moștenitori de nici un fel, lasă averea băiatului din casă, lui Nicolae Alexandrescu. Cafegiul, cum îi mai ziceau sătenii, era un spoliator nemaiîntîlnit. Silind țăranii să muncească peste puterile lor, fără să țină seamă de vîrstă, sex, sănătate, pedepsind aspru pe cei care nu supuneau întocmai voinței lui, vorbind murdar femeilor — i-a determinat pe cîțiva bărbați curajoși să se răzbune. Aceștia au format două cete și au jurat să-l omoare. O ceată aștepta pe drumul spre Ghergani, iar alta pe cîmpul dintre Bilciurești și Dobra. Întorcîndu-se de la Tîrgoviște, unde era chelar al curții domnești, cea de-a doua ceată

[5] Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, E.P.L., București, 1967, în „Tunsu și Jianu“, p. 165.

l-a ucis. Azi într-o mică vale de pe acel cîmp se află o cruce — crucea Cafegiului. Pe ea stă scris anul morții sale — 1859. Se zice că soția lui a cheltuit mulți bani pentru descoperirea răzbunătorilor. Cojăștenii n-au călcat jurămîntul.

Bețigaș, primarul comunei Cornești pînă prin anul 1900, hoțea noaptea împreună cu cîțiva oameni de încredere. Printre ei, o baladă care-i poartă numele amintește și de „Grigore din Cojasca“ [6].

Se cărăușea în toate părțile și drumurile erau presărate cu multe hanuri și popasuri. La Lucianca, pădurea strîngea drumul ca într-un clește uriaș. Cei care cărau orz pentru fabricile de bere din București se înfiorau și puneau bice pe cai. Aici s-au întîmplat multe !

Acum pădurea s-a îndepărtat. Copacii ei sînt mai mici și mai rari, vietățile ei zburătoare și nezburătoare s-au împuținat.

*

Lăutarii și lăutăria. Lăutăria este ca o flacără. Se naște dintr-o scînteie acolo unde găsește locul prielnic și dăinuie cu cît este mai mare și mai puternică. Lăutari au fost și în satul Iazu. Cojăștenii își amintesc cu nostalgie de un bătrîn și dibaci cobzar de aici care se numea Tica Toader. Existau cobzari, vioriști, țambalagii, gorniști. Dintre aceștia, n-au rămas pe firul tradiției decît cîțiva gorniști, care cîntă la înmormîntări în Cojasca și în alte sate, uneori îndepărtate, realizînd o polifonie foarte interesantă.

Țiganii ursari n-au lucrat niciodată cu inimă pămîntul. Au învățat însă cîntecele de pe aici și le-au cîntat unde au fost chemați. Pentru că nu puteau trăi numai din asta, se ocupau cu negoțul mărunt, lucrau fierul cu aplicația spre migală a unui bijutier, deși nu era vorba decît de vîrtejuri, gîtare pentru porci, clești, foarfeci, topoare, săpăligi, seceri și vătraie. Munceau și pe moșii, cîteodată la distanțe mari de casă. Sat sărman, fără lumina învățăturii, trăia de azi pe mîine. „Eram chinuiți dă negustori, că ne duceam iarna și le cîntam și erea anual, ne plătea la un an. Cîteodată ne plătea, cîteodată... La nunți, erea numai iarna și cîntam trei, patru nunți. Unde să te mai duci iarna să cînți ? Că nu erea la salon, că nu erea la căminu cultural ! Punea masa acolo și noi înghețam dă frig, ne făceam vineți“.

În 1919 se înființează o școală primară într-o clădire necorespunzătoare. Într-o încăpere se învăța pe niște bănci improvizate din pari pe care erau prinse scînduri, iar în cealaltă se tăvălea în mocirlă o scroafă.

În prezent, satul are o școală generală de opt ani, grădiniță, magazin alimentar, lumină electrică, radioficare. Material, nu se deosebește de celelalte sate din jur. Ocupația cea mai importantă a rămas lăutăria (chiar și pentru cei care s-au angajat în întreprinderile din București). Au trei sute de case și o populație de aproape o mie cinci sute de locuitori. Pentru că sînt foarte puțini bărbați care nu știu să cînte la vreun instrument, lăutăria este în general o meserie care se perpetuează.

---

[6] Constantin Manolescu, *Plai domnesc*, Tîrgoviște, 1976, p. 137.

Instrumente muzicale folosite. Din investigațiile pe teren, din ianuarie 1978, rezultă următoarea statistică privind instrumentele și lăutarii :

viori	29		27	
cobze	2		—	
țambale	38	(4 țambale-masă)	35	(Cobzele și chitarele sînt folosite de lăutari ca al doilea instrument)
contrabasuri	4		3	
baterii	52		42	
acordeoane	162		109	
chitare	2		—	
	289	instrumente	216	lăutari (71 instrumente servesc învățăceilor)

După opinia celor mai în vîrstă, vioara și cobza (alături de alta instrumente ce vor fi fost folosite — fluiere, cimpoaie etc.) au însoțit pe țiganii ursari de odinioară la vremea lor pe meleagurile acestea.

Vioara este considerată „regina instrumentelor“ sau „instrumentul cel mai select“ și, numai din mercantilism, unii o alungă din taraful de nuntă înlocuind-o cu încă un acordeon. La lăutarii bătrîni, coardele viorii au următoarele denumiri : sîrmă sau rastos (sol), burdui (re), mașcar (la) și sani (mi).

Cobza a fost, pînă la ultimul război, principalul instrument de acompaniament. Apoi a dispărut cu totul, ca să apară în 1970 grație lui Dumitru Bendic, care a încercat să reînvie practica acestui instrument de veche tradiție. Cele două cobze participă însă numai la manifestările folclorice ale Căminului cultural din Cojasca.

Țambalul — deși are o vechime în rîndul lăutarilor atestată documentar din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea[7] trebuie să fi fost incomod pentru niște nomazi și nepotrivit ursăritului.

Memoria satului păstrează numele celor trei țambalagii care au cîntat pînă la al doilea război : Gheorghe Șulan, Dumitru Colinoriu și vestitul Durică. Aceștia au școlit mulți țambalagii care au înlocuit cobzele. Azi, toate țambalele sînt acordate „ungurește“. Aspectul înjugat al lăutarului a sugerat țăranilor mai multe porecle pentru țambalul mic : canun, chin, pacoste, belea, necaz...

Ecourile muzicii de jaz din localurile bucureștene au ajuns și aici. În 1934—1935, contrabasistul Gheorghe Borzea aduce bateria (jasul sau toba — cum i se mai spune) — formată din tobă mare, tobă mică și cinel. De acum înainte bateriile înlocuiesc puținele contrabasuri ce se găseau și care nu vor mai apărea decît în 1970, introduse tot de Dumitru Bendic. Spre deosebire de cobză însă contrabasurile au avut aderență. Lăutarii îl deosebesc de violoncel, iar oamenii din comunele din jur obișnuiesc să-l mai numească și „sculă mare“. În general nu este agreat

[7] **Alexandru Tiberiu, *Muzica populară românească*, Editura Muzicală, București, 1975, p. 95.**

la nunți, dar la înmormîntare înlocuiește obligatoriu bateria. Posesorii lui sînt cooptați în ansambluri folclorice din Tîrgoviște, Buftea și București.

Acordeonul a fost adus de Pandele Constantin (n. 1927) :

„La noi nu exista acordion în sat. Pîn '39, venise un neamț să cînte aici la noi, la bal în Fîntînele. Era familie dă neamț, da să stabilise în Ploiești — taică-su era pianist. Îl țiu minte ca și astăzi. A venit la bal, adică la serată cum să zicea înainte. Aveam și noi aici un local. Și m-am dus și eu cu fratele meu, cu Nicu Garoi, și ascultam și eu. Cînd am văzut și noi ce cîntă ăla, am rămas uimiți ! Adică toți, toți copiii, tot satu au rămas uimiți așa ! La urmă după ce am ascultat, am venit acasă, și eu, și fratele ăsta micu, Nicu Garoi. Să-l omorîm pă bietu tata și eu și ăla micu ! Că dacă nu ne aduce acordion d-ăla, noi nu mai stăm în casă ! Atunci bietu tata a vîndut : cal, căruță... a vîndut... da ce n-a vîndut pînă a luat un acordion cu treizeci și doi de bași ! Din ziua cînd l-a adus, n-a durat nici o jumătate de an învățarea. Imediat după război au început ceilalți să învețe — după mine și după Nicu Garoi, fratele meu".

În prezent, acordeoanele sînt nelipsite din formațiile lăutărești, iar numărul lor este în continuă creștere în raport cu celelalte instrumente.

Cele două chitare sînt foloste de doi tineri care încearcă să cînte muzică folk. Aceștia le iau uneori la nuntă (pe lîngă instrumente de uz curent) pentru divertisment.

Modul și metoda de învățare a instrumentelor. În Fîntînele, de obicei, instrumentul se învață efectiv la o vîrstă ce variază între șapte și doisprezece ani, ucenicia începînd însă mai devreme — prin observare.

Alegerea instrumentului se face după vocația copilului, dar se ține cont și de unele interese. Astfel, tatăl urmărește să-și formeze taraf din membrii familiei, sau dimpotrivă — fiind bun lăutar, preferă să fie el dascăl copilului său, visînd să facă din acesta un virtuoz.

Nefiind notiști în sat, toți viitorii instrumentiști învață după ureche. Exemplul direct al lăutarilor și exercițiul propriu practicat cu asiduitate au cea mai mare importanță în asimilare. Timpul cît i se arată fiecărui învățăcel este relativ scurt, datorită metodei de școlarizare directă prin deprinderea „țiiturilor" folosite în acompaniament și datorită exersării în grupuri de copii. Simultan cu cele mai simple „țiituri" se învață și melodiile mai ușoare.

Copiii pot exersa fie în grupuri formate din aceleași instrumente, fie încropind adevărate „tarafuri". În ambele situații sînt sprijiniți, de cele, mai multe ori, de cîte vreun bunic lăutar care nu mai merge la nunți.

Repertoriul de cîntece și jocuri este învățat odată cu instrumentul. Se ascultă cu interes profesional radioul, televizorul, picapul, imprimările, autoimprimările la magnetofon sau casetofon. Aceste mijloace auditive contribuie în mare măsură la formarea gustului lor muzical.

Durata uceniciei este condiționată de dificultățile instrumentului, de talentul și sîrguința viitorului lăutar. Vioara — după afirmațiile mai

multor violoriști cu experiență — cere pînă la trei ani, o dragoste statornică și un har deosebit din partea pretendentului. În prezent sînt prea puțini cei care și-au ales-o, majoritatea îndreptîndu-se spre celelalte instrumente ce se desprind într-un timp mult mai scurt.

Dorința de a atinge faima, cît și teama de a fi desconsiderat în fața unei colectivități care nu înțelege decît că trebuie să fii lăutar între lăutari — orientează ferm pe cei mai mulți dintre foarte tinerii acestui sat.

Formațiile și ocaziile în care se cîntă. Denumirea cea mai veche și mai des întîlnită pentru formațiile lăutărești de aici era de „bandă" dar azi este folosită cea de „orchestră", și mai rar aceea de „taraf".

În trecut, formațiile clasice se alcătuiau din vioară și cobză ; vioară și țambal mic ; viori și contrabas ; viori, țambal și contrabas ; vioară, vioară de acompaniament și contrabas — acum, din vioară și țambal ; acordeon de acompaniament și contrabas — acum, din vioară și țambal ; acordeon și vioară ; acordeon și baterie ; acordeoane și baterie ; acordeon, vioară și baterie ; acordeon, vioară, țambal și baterie ; acordeon, vioară, țambal și contrabas (la înmormîntare) ; viori, acordeoane, țambal și baterie. Acordeonul are cea mai mare frecvență.

„A vorbi de ocaziile în care se cîntă — scria Gheorghe Ciobanu — înseamnă a vorbi, de fapt, de numeroasele manifestări, de tot felul, împletite cu cîntece, ale masei în mijlocul căreia trăiesc și de la care sînt nelipsiți (lăutarii) în cele mai multe părți ale țării. Acest lucru este valabil atît pentru trecut, cît și pentru prezent" [8]. Nunta, jocurile săptămînale, petrecerile familiale (botezul, onomastica, ziua nașterii etc.), înmormîntarea au cerut și cer muzică.

În pragul ultimului război erau în satul Cojasca opt cîrciumi. Toate angajau lăutari pentru mușterii și pentru horă. După horă „se punea refeneaua" : o petrecere pentru cei căsătoriți. Aceștia beau basamac din țoiuri lungi și ascultau cîntece de lume, iar cînd plecau acasă aveau lăutarii după ei. Se cînta la cîrciumile din satele vecine, la cele din Răcari (mai ales în zi de tîrg), la Periș și chiar în localurile din București. Jocurile săptămînale din fața prăvăliei sau de la salon sînt găzduite acum de căminul cultural.

În zilele onomastice are loc un fel de „colind lăutăresc" numit „vizită". O mulțime de tarafuri mici împînzesc satele din jur. Merg din casă în casă cîntînd „Mulți ani trăiască !" și alte cîntece cerute de gazdă. Cu acest prilej își fac debutul cei care au terminat învățarea instrumentului.

Cîțiva lăutari sînt angajați periodic în orchestre populare de concert din București, Buftea și Tîrgoviște. Orchestra „Dîmbovița" din Tîrgoviște — după ce a fost organizată de Ionel Budișteanu și mai apoi de Dumitru Bendic — a fost dirijată de violonistul Stoica Constantin (Șapte luni) din Fîntînele, iar în turneele întreprinse în 1972, 1973 și 1974, prin mai multe orașe europene între care Paris, Madrid, Roma, Viena, a cîștigat un succes deosebit.

8 Gheorghe Ciobanu *Lăutarii din Clejani*, Editura Muzicală, București, 1969, p. II.

Circulația. Omogenitatea folclorică a ariei lor de circulație. După informațiile culese de la mai mulți lăutari, aria de circulație din perioada interbelică avea o rază de circa 40 km. Trebuie luate în considerație vadurile spre Călărași, Oltenița și Pitești precum și unele pătrunderi în județul Teleorman. În prezent automobilul a produs o schimbare considerabilă. Estimativ, localitățile limitrofe ale ariei de circulație actuale sînt : Constanța, Rîmnicu-Sărat, Vălenii-de-Munte, Pitești, Roșiori-de-Vede, Turnu-Măgurele, Giurgiu, Oltenița și Călărași.

Repertoriul de cîntece și dansuri nu este același pe o întindere atît de mare, mai ales dacă ne referim la cel vechi. „La Călărași, cîntecele sunt cunoscute, jocurile sunt mai dificile. La noi se spune „Sîrba ofițerească“, și la ei se spune „Sîrba studenților“, și dacă e cineva și fluieră, se știe malodia care e“. „Acu la nunți... de !... nu se cerea peste tot chiar la fel. Dar eream ușori la cap, prindeam la ureche și împăcam oamenii“. Lăutarii pot face față cerințelor datorită bogăției și diversității cîntecelor și melodiilor de joc pe care le cunosc. Fiind „în împrumut“ cu mediile pe care le frecventează, ei contribuie la omogenizarea folclorică a ariei lor de circulație. Acest proces de omogenizare este înlesnit foarte mult de mijloacele audio-vizuale.

*

Emanciparea materială a trezit în lăutarul din Fîntînele dorința de a fi totdeauna respectat. El s-ar dori privit ca un adevărat artist. Drumul sigur de dezvoltare al lăutăriei de mîine este acela al unei mai înalte profesionalizări.

ELEMENTE DE EVOLUȚIE ÎN PORTUL POPULAR BĂRBĂTESC DIN VALEA SUPERIOARĂ A DÎMBOVIȚEI

OLIVIA MORARU, LIGIA FULGA

În contextul dinamicii sociale actuale, s-a impus formularea perspectivelor majore de cercetare a culturii populare românești dintre care un aspect important se referă la analiza sistematică, bazată pe criterii științifice, a fenomenului etnografic contemporan și valorificarea acestor rezultate din punctul de vedere al sociologiei culturii [1].

În domeniul culturii populare asistăm azi la o serie de mutații fără precedent în istoria societății noastre, atît de ordin cantitativ, cît și calitativ, fenomen ce determină în mod necesar remodelarea structurii rurale tradiționale.

Spre deosebire de epocile anterioare, cînd acest proces se desfășura lent, în etapa în care ne aflăm, considerăm oportună analiza elementelor de evoluție, semnificative pentru ritmul și amploarea acestor mutații, și totodată relevante în urma studierii morfologiei costumului popular. Manifestări ale acestei evoluții comunică și portul popular bărbătesc din valea Dîmboviței superioare. În speță, satele cercetate au fost Tătărani, Gheboieni, Bărbuleț, Malu cu Flori, Lăicăi, Pucheni, Cetățeni etc.

E știut faptul că portul popular, nu numai femeiesc, ci și cel bărbătesc, s-a dezvoltat prin două modalități principale, fie prin evoluție internă, ceea ce înseamnă adaptarea continuă și permanentă la un anumit mod de viață, conform cerințelor sociale istoricește determinate, fie prin acceptarea unor modificări sub influență eterogenă. Cînd aceste influențe nu alterează fundamental morfologia inițială a portului, se remarcă un fenomen de *contaminare* ; în cazul în care a avut loc un contact mai îndelungat, poate interveni fenomenul de ***substituire*** [2].

Desigur, evoluția portului popular trebuie legată de schimbările survenite în caracterul producției de bunuri. Produs pentru necesitățile materiale imediate și stringente, costumul popular se confecționa inițial de membrii comunității rurale respective în cadrul economiei naturale

---

[1] Ion Vlăduțiu, ***Etnografia românească***, Editura Academiei, București, 1974, p. 434.

[2] ***Arta populară românească***, (colectiv), Editura Academiei, București, 1969, p. 354—355.

închise [3], posibilitățile de comunicare cu limbajul vestimentar al altor așezări și zone fiind foarte limitat și redus.

Contactul masiv însă cu limbajele eterogene urbane locale, orientale și occidentale, cu elementele viitoarei culturi moderne, a început în secolul al XVIII-lea, s-a intensificat în cel următor, ca în ultimele decenii ale secolului XX, ritmul de pătrundere să se accelereze vertiginos [4], fapt, de altfel, consemnat și de cercetările efectuate în zona Dîmboviței superioare în toamna anului 1965.

Referitor la cauzele principale care au generat unele direcții de evoluție a portului popular bărbătesc din zona respectivă, amintim deci contactul relativ îndelungat al culturii rurale tradiționale cu elemente urbane, articole sau piese manufacturate, ulterior industriale de serie mare, acceptate, în primul rînd, din raționamente economice și de instalarea unui comportament vestimentar dictat de conținutul modei ; modificări în costum, în cazul nostru, se datoresc și contaminărilor reciproce survenite în urma relațiilor de contiguitate stabilite între oierii transilvăneni ce practicau intens transhumanța pe meleagurile dîmbovițene la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și întreg cursul secolului al XIX-lea [5] și populația locală, „pămîntenii", al căror port se înscrie tipologic în costumul de Muscel. În sfîrșit, în etapa actuală a revoluției științifice-tehnice, aspectele privind evoluția costumului devin deosebit de pregnante, cu implicații mult mai complexe, cauzate de noua calitate a vieții ce restructurează, la toate nivelele sociale, vechiul sistem tradițional.

Desprinderea elementelor evolutive se susține prin analiza părților componente de costum bărbătesc din zona Dîmboviței superioare, abordare ce oferă posibilități de evidențiere a aspectului diacronic suferit în timp de unele categorii vestimentare. Se poate remarca, astfel, perfecționarea tehnicii și utilizarea de noi materiale și culori ce antrenează concomitent o evoluție în ornamentică și cromatică ; de asemenea, sînt sesizabile substituiri de accesorii sau piese complementare ,cît și modificări sub raport terminologic a unor denumiri de piese. Însă schimbările suferite și tendința unor elemente de a subzista s-au găsit într-o opoziție care le-a obligat să se adapteze anumitor condiții [6]. Apar simultan elemente tradiționale care se păstrează, de fapt ele reprezintă elementul de stabilitate, de permanență, în cazul portului bărbătesc croiul pieselor de bază — cămașa și pantalonul — și elemente ușor susceptibile la modificări și influențe diverse, ce pot fi numite în termeni structurali variabile costumare (cromatică, accesorii, materie primă).

Din punct de vedere metodologic, pentru a releva aspectul diacronic care ne preocupă, trebuie precizat că e nevoie să stabilim cele două coordonate temporale pe care le luăm ca puncte de referință, anume timpul trecut și timpul prezent, distincție făcută, de altfel, și de subiecții anchetați.

---

[3] Tancred Bănățeanu, *Portul popular românesc*, București, 1965, p. 25.

[4] Georgeta Stoica, *Integrarea artei populare românești în modul de viață contemporan*, în „Cumidava" XII (Muzeul județean Brașov).

[5] C. Constantinescu-Mircești, *Păstoritul transhumant și implicațiile lui în Țara Românească și Transilvania*, Editura Academiei, București, 1975, p. 64.

[6] Georgeta Stoica, *Podoabe populare româneși*, Editura Meridiane, București, 1976, p. 10.

Cu ajutorul materialului ilustrativ (stampele pictorului Carol Popp de Szathmary și tablourile lui Nicolae Grigorescu) cît și informațiile sporadice găsite în diferite publicații, putem reconstitui, în ansamblu, configurația costumului bărbătesc din valea Dîmboviței superioare la sfîrșitul secolului al XIX-lea, retrospectivă necesară pentru elucidarea problematicii noastre. De pildă, aflăm că în acea perioadă, costumul bărbătesc se compunea din „căciulă sau pălărie, cămașă înrîurată, bete sau chimir ca cingătoare, lăibărică, mintean, zeghe, manta, pieptar, cojoc mare sau mic. La picioare sînt cioareci albi și strîmți peste care se dă cămașa, opinci încălțate peste obiele sau nojițe, cizme ori ghete“ [7].

Ținînd cont de această delimitare diacronică, vom putea distinge mai multe tipuri succesive de costum corespunzătoare cu tipologia fiecărei piese componente, studiată în mod separat. Așadar elementele de evoluție vor fi urmărite prin analiza categoriilor vestimentare ale costumului bărbătesc care sînt ordonate astfel : 1. Acoperămîntul capului ; 2. Cămașa ; 3. Pantalonul ; 4. Cingătorile ; 5. Încălțămintea ; 6. Hainele de deasupra.

1.0. *Acoperămîntul capului*. În istoria sa, portul bărbătesc constituit în tipuri a evoluat prin menținerea pieselor de bază la care însă concură și restul pieselor complementare care au calitatea să sublinieze mai pregnant tipurile și variantele de costum conturate în timp. Acoperămîntul capului la bărbați, definit ca accesoriu în componența respectivului costum este reprezentat de *pălărie* purtată vara și de *căciulă*, iarna. Pe lîngă faptul că ele indică un semn distinctiv al vîrstei, al situației matrimoniale și sociale, aceste elemente de costum s-au transformat cu timpul, cristalizîndu-se în mai multe tipuri care desigur au perioada lor de relativă existență vestimentară ; de pildă, un tip a dispărut deja la începutul secolului al XX-lea, altul semnifică un port profesional, acela al păstorilor ardeleni veniți în Valea Dîmboviței în secolele trecute, alte tipuri de pălării atestă o modă de tip urban ce pătrunde din ce în ce mai mult în mediul rural.

Informațiile primite pe teren cît și literatura de specialitate ne conduc la următoarea tipologie :

1.1. Pălăria mică de pluș sau fetru de culoare neagră, cu calota rotundă, mică, joasă, cu marginile drepte și relativ mari. Acest gen de pălărie la modă la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea se purta nu numai de bărbați ci și de femeile mai înstărite, în zilele de sărbătoare, peste maramă. O informatoare din satul Rîul Alb de Sus ne afirmă că acum 70—80 ani putea fi văzut în găteala capului o astfel de pălărie mică de pluș „ca de om“ (bărbat, n.ns.) [8].

Această pălărie de fetru se purta de femei și în sudul Ardealului, mai ales în zona Sibiului, Făgărașului și Branului, fiind un indiciu al influenței exercitate de portul „ungurenilor“ pe versantul sudic al Carpaților ce modifică semnificativ elementul tradițional local.

[7] C. Alessandrescu, *Dicționarul geografic al județului Muscel*, București, 1893, p. 231—232.
[8] Inf. Preda Vasilica, 31 ani, loc. Rîul Alb de Sus.

1.2. Al doilea tip este reprezentat de pălăriile mocăneşti, tot cu calota rotundă dar cu boruri mici şi îndreptate în jos, numite în zona Dîmboviței superioare „ciobăneşti“ sau „moiceneşti“ deoarece erau aduse de la Moieciu, din ţinutul învecinat al Branului [9]. Această pălărie este tipică pentru portul „unguresc“, fiind acceptată de portul muscelean în perioada de înflorire a transhumanţei transilvănene dar potenţată şi de exercitarea păstoritului de către localnici. Avînd rol distinctiv în portul profesional, această piesă de costum se menţine pînă astăzi, constituind un element de vitalitate în evoluția costumului popular bărbătesc.

1.3. În a doua jumătate a secolului al XX-lea este caracteristică pălăria cu boruri mari, din pluş, fetru sau postav de culoare neagră sau cafenie. Considerăm că s-a dezvoltat pe linia primului tip, de factură tradiţională, deoarece menţine, în ansamblu, modelul de bază al tipului iniţial, intervenind schimbări secundare, anume plierea calotei în interior. În acest context, amendăm afirmaţia făcută de unii etnografi după care primul tip prezentat ar fi fost înlocuit cu pălăria mocănească purtată de păstorii transilvăneni, păstorii „ungureni“ reprezintă un grup marginal în comparaţie cu „pămîntenii“ ce nu putea să substituie definitiv primul tip ci cel mult să coexiste [10].

Acest gen de pălărie răspîndit în zona cercetată o numim *pălărie - standard,* produs industrial de serie, generalizat acum în toate mediile rurale supuse intens procesului de urbanizare. Pe teren s-au întîlnit localnici care purtau astfel de pălării, fie cu calota înaltă, rotundă, fie cu calota pliată în interior.

1.1. *Căciula rotundă* reprezintă elementul tradiţional specific zonei Muscel. Stampele lui Carol Popp de Szathmary ilustrează răspîndirea acestui tip de la sfîrşitul sec. al XIX-lea. Şi acum se înregistrează reminiscenţe prin purtarea acestei căciuci de către bătrînii din zonă. Era confecţionată din blană de „astragan“ sau de miel, neagră sau albă, de către cojocarii din com. Malu cu Flori.

1.2. *Căciula mocănească,* de formă joasă, retezată, numită în zonă căciulă cu fund cu „părcani“, cum se spune şi la Sibiu [11], intră în componenţa costumului ungurenilor care însă persistă atîta timp cît ocupaţia (oieritul) se desfăşoară.

1.3. *Căciula ţuguiată sau cu moţ* capătă în zonă, în etapa actuală, cea mai mare răspîndire ; este îndeosebi purtată de tineret, categorie socială mai sensibilă la modă, la elementele novatoare ce îşi fac apariţia în port. De fapt, căciula cu moţ nu mai individualizează o zonă etnografică, apare generalizată ca un fenomen de evoluţie în dezvoltarea acestui element de costum.

2.0. *Cămaşa.* În ceea ce priveşte cămaşa bărbătească din zona Dîmboviţei superioare apar trei tipuri :

2.1. *Cămaşa cu mîneca largă* numită în literatura de specialitate [12] cămaşa „bărbătească“ (denumirea ne trimite nu numai la purtătorii ei ci şi

---

[9] Inf. Filofteia Marin, 56 ani, loc. Malu cu Flori.

[10] Fl. Bobu Florescu, *Portul popular din Muscel,* (Caiete de artă populară), Bucureşti, 1958, p. 8.

[11] Inf. Ion Mitrescu, loc. Măneşti.

[12] *Arta populară românească,* Editura Academiei, Bucureşti, 1969, p. 371.

la faptul că a reprezentat tipul de bază, tradițional în zona Dîmboviței superioare, în secolul al XIX-lea). Structura morfologică s-a menținut pe linia inițială, anume „trupul cămășii ține de la brîu pînă în spate la brîu în care se taie gulerul și gura. De trupul cămășii se prind 5 foi iar mîneca este alcătuită dintr-un clin și jumătate numit „altoi“ [13].

2.2. *Cămașa cu manșetă* numită local cu „brățară“ sau „cu mîneca cu benți“ are același tip structural de croi (trup și 4 foi), cu deosebirea secundară că spatele e dublat interior de o platcă numită în zonă „plan“. Este un tip nou, de influență urbană ce se face simțită începînd cu primele decenii ale sec. XX. De fapt, în unele zone subcarpatice (zona Jiului de Sus) acest gen de cămașă se numea și „orășănească“ [14].

După cum se poate deduce, tipul structural morfologic al cămășii bărbătești evoluează mai lent, trupul cămășii păstrînd aceeași formă iar elementele secundare (clinii, terminația mînecilor etc.) nu reușesc să modifice structural tipul de bază. În schimb, elemente de evoluție în dezvoltarea cămășii bărbătești se pot distinge la nivelul materialului folosit la confecționarea ei antrenînd modificări evidente atît în cromatică cît și în ornamentică. De pildă, înainte cele două tipuri se făceau din pînză de cînepă, în special în sec. al XVIII-lea și de bumbac în sec. al XIX-lea, mai ales cînd la sate pătrunde masiv importul de bumbac [15]. Pînza era țesută în război în 2 ițe în gospodăria țărănească. Ca decor în contextura pînzei, se urzeau pe margine dungi galbene-portocalii. În cămașa bărbătească, mai reținută la ornamentare decît cea femeiască, aceste dungi sînt mai evidente iar culoarea lor apare mai pregnant, subordonînd celelalte ornamente, inclusiv „cheițele“. Femeile lucrau „cheițe“ în diferite motive cum sînt de pildă, cel numit „în boabe“, „luceafărul“, „greabănul peștelui“, „puiculițe“, „în piciorușe“ [16].

Începînd mai ales cu sec. al XX-lea apare tendința ca pînza pentru cămăși să nu mai fie lucrată în gospodărie rurală ci să fie cumpărată din oraș, pînză simplă de bumbac, dispărînd deci marginile galbene-portocalii care aveau, în parte, rolul de a caracteriza portul bărbătesc din Muscel.

Modificări în cromatică se remarcă nu numai prin dispariția dungilor galben-portocalii ci și prin reducerea gamei coloristice care devine monocromă (alb) și chiar inexistentă la cămășile de lucru, lipsite, de altfel, și de ornament. Cămașa cu platcă, de pildă, nici înainte nu prezenta un alt decor decît dantela atașată la poale.

„Înainte se coseau la un fir cu mătase, cu fir și cu fluturi. Cele cusute la un fir se numeau cămăși cu flori“ [17]. Acum se cos cu mătase albă de către femei localnice angajate cu munca la domiciliu de către cooperativele de artizanat din Tîrgoviște. În schimb, se respectă dispoziția ornamentală tradițională a motivelor decorative, cămașa cu mînecă largă denumită în publicația din 1893 cămașa „înrîurată“ [18] se regăsește

---

[13] Inf. Nistor Mihai, 48 ani, loc. Bărbulețu.
[14] Gh. Focșa, *Evoluția portului popular în zona Jiului de Sus*, (Caiete de artă populară), București, 1958, p. 41.
[15] Gh. Focșa, *Op. cit.*, p. 47.
[16] Inf. Salomia Stoica, 77 ani, și Anica I. Bănuțeanu, 76 ani, loc. Bărbulețu.
[17] Inf. Salomia D. Nica, 74 ani, loc. Tătărani.
[18] vezi nota 7.

din punct de vedere decorativ în afirmaţia informatorului Mihai Nistor din com. Bărbuleţ care de asemenea, o numeşte cămaşa cu „rîuri" la gură, piept, mîneci ceea ce semnifică de fapt motivele predilecte ca „oboarele", „melcu cu colţi", cu „calea rătăcită", „muşte sărite", cu „păsărele", cu „trandafiri" [19].

În concluzie putem conchide că aceste cămăşi bărbăteşti se simplifică ornamental iar motivele deşi păstrează aceeaşi dispoziţie, apar cusute doar cu mătase albă.

2.3. Existenţa *cămăşii cu „barbure"* denumită local „poienerească" este pe deplin motivată de stabilirea populaţiei ardeleneşti transhumante în zona subcarpatică, care şi-a păstrat elementele de port specific zonei de unde au plecat.

În etapa actuală, toate cele trei tipuri de cămăşi bărbăteşti de factură tradiţională mai pot fi văzute doar sporadic la bătrîni sau în zilele de sărbătoare ; sînt substituite din ce în ce mai mult de *cămaşa-standard*, de influenţă urbană.

3.0. *Pantalonul.* Un aspect ce poate ilustra o evoluţie a acestei piese vestimentare este ca şi în cazul cămăşii, materialul folosit la confecţionarea lor. Se purtau cioarecii tradiţionali din dimie albă dată la piuă la Malu cu Flori, confecţionaţi apoi de croitorii din sat [20]. Acest mod de procurare exemplifică mecanismul economiei naturale închise care îşi satisfăcea necesităţile în interiorul mediului rural. Cioarecii se purtau şi vara însă pentru acest anotimp erau făcuţi din „bumbac ţesut dezlînat, «în ochiuri» din năvădeală, de cînd se ştie aşa se îmbrăca" [21].

3.2. În portul popular, elementul nou ce pătrunde în lumea satului este determinat şi de existenţa unor momente festive (nunţi, botezuri, hora, tîrgurile) — un fel de „scene" care permit etalarea noutăţii în faţa întregii colectivităţi. Comunitatea rurală, mai ales categoria tinerilor, manifestă o dorinţă de conformism în comportamentul vestimentar, preluînd rapid noutatea care se generealizează şi la celelalte categorii de vîrstă cu timpul. Un asemenea caz poate fi exemplificat şi prin existenţa unui nou tip de pantalon, diferit de cioareci, făcut din postav alb numit „şai" cumpărat de ţăranii localnici de la Braşov [22], important centru meşteşugăresc şi comercial cu puteri de iradiere în toate zonele româneşti învecinate. Pantalonii din „şai" erau prevăzuţi cu manşetă jos şi erau puţin mai largi decît cioarecii. Se remarcă de fapt o modă de influenţă urbană ce modifică treptat vestimentaţia rurală de tip tradiţional. Astăzi, ambele tipuri de pantaloni încep să fie substituiţi într-o măsură relativ mare de *pantalonul-standard.*

4.0. *Cingătorile.* Evoluţia lor oferă cîteva tipuri deosebite prin tehnică dimensiuni, sisteme cromatice şi ornamente. Piesele cu caracter decorativ dar şi funcţional ce completează portul bărbătesc sînt *betele* şi *chimirul.*

4.1. „Bărbaţii se încingeau peste mijloc pe deasupra cămăşii cu bete ţesute din lînă de culoare roşie şi albă de preferinţă. Betele înainte se

[19] Inf. Nistor Mihai, 48 ani, loc. Bărbuleţ.
[20] Inf. Filofteia Mari, 56 ani, loc. Malu cu Flori.
[21] vezi nota 19.
[22] Idem.

țeseau în casă în război de bete sau în războaie normale de țesut, însă cu ițe și spete mai mici și se bate cu un cuțit de lemn"[23]. Încă se mai țes bete și astăzi, dar nu numai din lînă ci și din cotoane și bobine de ață, cu aceleași motive ornamentale „în suveici", „prescura", „ochiulețe", „tăblițe", „oborașe", se ocupă cu țesutul betelor în special femei angajate la domiciliu (ex. Alexandrina Sandu din com. Malu cu Flori) de către cooperativele de artizanat.

Referitor la cromatică se observă o simplificare lipsind acum firul auriu existent înainte în decorul betelor de veche tradiție.

4.2. Peste bete se punea *chimir* din piele, lucrat fie de pielarii din Malu cu Flori, fie cumpărat de la oraș, din tîrg de la Cîmpulung de la meșteșugari specializați[24].

„Chimirul sau cureaua lată s-a dezvoltat mai ales în zonele muntoase unde alături de păstorit se practica și exploatarea pădurilor. Dezvoltarea chimirelor se datorește și faptului că în buzunarul cu care sînt prevăzute, se adăpostea iasca, amnarul și punguța cu bani"[25].

În momentul în care cămașa tradițională este înlocuită cu cămașa-standard se păstrează uneori chimirul iar betele se poartă și acum în zilele de sărbătoare împreună cu cămașa tradițională. De asemenea, și ungurenii se încingea cu brîu iar deasupra cu chimir din piele cu motive ornamentale, numit de purtătorii lui chimir cu „flori" adus de la Brașov, din părțile Ardealului[26].

4.3. Ca piesă cu funcționalitate curentă persistă *cureaua* care acum ca și înainte avea rol de susținere a pantalonului, fără aspect decorativ.

5.0. *Încălțămintea* completează costumul bărbătesc la care se constată de asemenea, o evoluție din punct de vedere morfologic și tipologic. Desigur, în primul rînd, amintim tradiționalele opinci care au constituit sute de ani piesa de bază pentru încălțămintea țăranului român. După materialul folosit la confecționarea lor se disting 2 feluri de opinci.

5.1. Opinci din piei de vacă sau de porc, tăbăcite în casă, prevăzute cu un ciucure în vîrf și legate cu „tîrsîni" formate din fire toarse din lînă neagră de capră. Pînă la începutul sec. al XX-lea se purtau numai opinci din piele — declară informatoarea Salomia Nica din com. Tătărani.

5.2. După această perioadă se constată o modificare în ceea ce privește materialul de confecționat, anume își fac apariția opincile de cauciuc care au rămas în opinia locuitorilor mai tineri ca element de tradiție „de cînd se știe așa se îmbrăca"[27].

5.3. Din seria articolelor de încălțăminte care se purtau nu numai în trecut dar și în etapa actuală în zona Dîmboviței superioare, o pondere însemnată o au *scarpeții*, un fel de papuci închiși la spate modelați după forma piciourului, atestați de subiecți de cca. 100 ani, ca apariție, alături de opinci. Spre deosebire de opinci care devin uitate, scarpeții cunosc

---

[23] Vezi nota 20.
[24] Idem.
[25] *Arta populară românească*, Editura Academiei, București, 1969, p. 384.
[26] Inf. Ion Mitrescu, com. Mănești.
[27] Inf. Niță Filofteia, 40 ani, loc. Tătărani.

o mare răspîndire fiind folosiţi atît la muncile cîmpului şi în jurul casei (în acest caz erau confecţionaţi din piele şi postav) cît şi pentru lucrul la pădure, fiind de cauciuc[28].

Odată cu modificarea structurii rurale datorită noilor factori modelatori ce tind spre urbanizarea treptată a satului se dezvoltă întreprinderi specifice de factură urbană-meşteşugărească ; în acest context amintim cooperativa meşteşugărească din com. Cetăţeni care producea scarpeţi în serie şi îi comercializa la tîrgurile apropiate (Lăicăi) dar şi la Sibiu, Braşov şi alte oraşe din Moldova [29].

5.4. Pe lîngă scarpeţi, în ultimele decenii ale sec. XX cîştigă tot mai mult teren alt gen de încălţăminte, de import urban, standard, anume *ghetele, bocancii, pantofii*. Se înscrie în fenomenul general de cotaminare, de asimilare a factorului eterogen, nespecific structurii rurale tradiţionale. Ne confirmă informatoarea Filofteia Marin din com. Malu cu Flori : „Azi se poartă ghete, bocanci, pantofi vara, altădată opinci cu ciorapi din lînă şi obiele“ [30].

6.0. *Îmbrăcămintea de deasupra.* Evoluţia în timp la îmbrăcămintea bărbătească se poate observa uşor la piesele vestimentare purtate deasupra vara sau iarna. Unele piese de port au dispărut în a doua jumătate a sec. al XIX-lea şi începutul sec. al XX-lea, altele sînt pe cale de dispariţie, în schimb unele cuceresc astăzi teren considerabil. Producţia de haine în zona Muscel-Dîmboviţa era în plină dezvoltare în secolul al XIX-lea, după cum se afirmă într-o publicaţie din 1889 : „Ţesăturile de lînă pentru fabricarea dimiilor, săricilor, plocadelor, scoarţelor şi a altor haine ţărăneşti precum şi a pînzei de cînepă, in, bumbac şi chiar a borangicului sînt făcute de femeile din zonă“ [31].

Evoluţia unui port poate fi lămurită şi prin denumirile pe care le-au avut sau le au actualmente anumite piese vestimentare. De exemplu, *lăibărica* a dispărut ca termen, fiind înlocuită cu *vestă*, termen ce face parte din limbajul standard comun mai multor medii sociale. Pe de altă parte, termenul de *lăibărică* atestat ca provenind din săsescul *Leibel* [32] ne sugerează un împrumut din portul ardelenesc facilitat de „ungurenii“ cu care convieţuiau alături.

Laibărele sînt piesele care au suferit cele mai multe schimbări privind morfologia. Lăibărul drept, de veche tradiţie, foarte discret ornamentat este mai obişnuit portului bărbătesc din zonele Bran, Muscel, Prahova [33]. Pe lîngă faptul că s-a schimbat denumirea veche, tradiţională, acestei piese, se remarcă şi o evoluţie în materialul de confecţionat. Înainte se lucrau din postav prelucrat în gospodărie iar în ultimele decenii erau confecţionate din postav de lînă de cumpărat [34].

---

[28] Inf. Constantin C. Ioan, 42 ani, loc. Cetăţeni.

[29] Idem.

[30] vezi nota 20.

[31] Dimitrie Petreeanu, *Manual de geografia judeţului Muscel*, Bucuresci, 1889, p. 28.

[32] Zamfira Mihail, *Terminologia portului popular românesc din perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, Bucureşti, 1978, p. 132.

[33] Hedwig-Maria Formagiu, *Portul popular din România*, Catalog tipologic, Bucureşti, 1974, p. 143.

[34] Inf. Nistor Mihai, 48 ani, loc. Bărbuleţu.

Minteanul a reprezentat un element costumar tipic pentru portul bărbătesc din zona cercetată care acum a dispărut complet fiind substituit cu paltonul de factură orăşenească. Minteanul ca croială avea guler şi se încheia pînă sus, tip considerat de Focşa ca fiind mai evoluat. În zona subcarpatică a Jiului de Sus acest tip de mintean era numai „sibienesc“, semn ce poate presupune o influenţă ardelenească produsă în aceleaşi condiţii ca şi în zona Dîmboviţei superioare [35]. Peste mintean, iarna purtau bărbaţii *zeghe* din dimie colorată natural [36]. Aceeaşi denumire la acelaşi tip de haină lungă, ţesută în gospodărie şi dată la piuă, atestată atît în zona Braşovului cît şi cea a Dîmboviţei şi a Prahovei confirmă şi în acest caz legătura permanentă ce a existat între cele două versante ale Carpaţilor. Actualmente, această piesă a dispărut din repertoriul vestimentar bărbătesc.

Tot în timpul iernii, bărbaţii purtau cojoace de oaie cu mici ornamentate foarte discret cît şi pieptare, fie înfundate ce se descheiau pe umăr şi sub braţ, fie pieptare despicate în faţă [37]. Aceste haine de blană îşi modifică în schimb croiala, renunţînd la cea tradiţională, împrumutînd modele de tip urban.

7. *Concluzie*. Revoluţia ştiinţifică-tehnică, progresul tehnic ce antrenează pe plan social toate sferele vieţii sociale a determinat modificări în structura rurală tradiţională. Trecerea de la un model cultural la altul a avut loc printr-o evoluţie lentă, progresivă, fenomen, de altfel, observat şi în urma analizei portului popular bărbătesc din zona Dîmboviţei superioare. Asistăm azi la o nouă configuraţie costumară ce decurge din însăşi restructurarea vechiului mod de viaţă transformat calitativ de perspectivele societăţii actuale.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Verfasser haben die Entwicklung der männlichen Trachtteile vom Obernen-Dîmboviţa Tal erforscht, durch eine gründliche Analyse der Bestandteile : Hemd, Hosen, Rock u.s.w.

Man hat die Schnittänderungen, die neuen Arbeitsmethoden, die neue Stoffe und Farben verfolgt, die alle eine starke Evolution des Schmuckes und der Farbe zeigen.

Man kann einige Ersetzungen des Zubehöres oder nebensächlichen Trachtteilen erwähnen, manchmal auch eine neue Terminologie der Bestandteile.

Der Grund dieser Änderungen ist : der lange Kontakt der volkstümlichen Bevölkerung mit den neuen städtlichen Elemente, mit den neuen Industrieerzeugnisse, manchmal weil sie billiger waren ; die Trachtänderungen erschienen auch wegen dem Kontakt der siebenbürgerischen Schäfern die ins Dîmboviţa Tal, während des XVIII und des XIX Jahrhundert zogen und dort eine andere Trachtsmode schauten.

Heute werden diese Trachtänderungen immer sichtbarer wegen der neuen Lebensqualität, die immer stärker in die alte Dorfstradition eindringt.

---

35 Gh. Focşa, *Op. cit.*, p. 76.
36 Inf. Filofteia Marin, 56 ani, loc. Malu cu Flori.
37 Inf. Salomia D. Nica, 74 ani, loc. Tătărani.

CRONICĂ — RECENZII

AL II-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL „OVIDIANUM"

În amplul program dedicat jubileului de 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent condus de Burebista, a avut loc la Constanța cel de-al II-lea Congres internațonal de studii ovidiene, în zilele de 26—31 august 1980. Prestigioasa reuniune științifică a fost organizată de Asociația Internațională „Ovidianum", de pe lîngă Universitatea din București, cu sprijinul Asociației de prietenie România — Italia, Asociației Internaționale de Propagandă Culturală, cu sediul la Roma, și al Centrului de studii ovidiene de la Muzeul de istorie națională și arheologie din Constanța. Printre cei peste 100 de participanți din România, Italia, Republica Federală Germania, Polonia, Franța, Ungaria, Republica Democrată Germană și Portugalia — personalități ale vieții științifice internaționale, latiniști, istorici, arheologi, lingviști, filologi, logicieni, filosofi, exegeți ai operelor ovidiene — s-au aflat și oficialități din locurile natale ale poetului, Sulmona (oraș înfrățit cu Constanța) și provincia Lazio, ca și din regiunea în care Publius Ovidius Naso și-a desfășurat ultima parte a activității literare, municipiul și județul Constanța.

În cadrul secției a II-a — Valori umane supreme în operele lui Ovidiu. Concepția lui despre oameni în condițiile relegării la Tomis — cercetătorii tîrgovișteni au susținut comunicările: „Opera lui Ovidiu și spiritualitatea getică" (Eugen Fruchter și Gabriel Mihăescu) și „Epitete ale geților în operele din exil ale lui Ovidiu" (Petre Gheorghe Bîrlea). De asemenea, la secția I — Despre natura textelor mitice. Problemele specifice ale mitologiei și limitele metodologice în analiza miturilor. Ovidiu, narator și creator de mituri — Eugen Fruchter a fost înscris cu o intervenție la dezbaterea asupra apoteozei și post-vieții.

Manifestarea s-a încheiat cu un colocviu literar-cultural despre viața și cultura din regiunea tomitană de-a lungul secolelor (la care scriitori au citit versuri dedicate lui Ovidiu sau geților) și cu excursii organizate la monumentele istorice din cele două județe dobrogene, Constanța și Tulcea. S-a ales, totodată, noul comitet al Asociației „Ovidianum".

Congresul a constituit o contribuție însemnată la mai buna cunoaștere a creației marelui poet roman, care a influențat poezia și spiritualitatea universală prin înaltele valori umaniste ale operei sale, ce cuprinde și prețioase mărturii despre strămoșii poporului român.

E. F.

AL XVI-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ISTORIE A ȘTIINȚEI

În zilele de 27 august — 3 septembrie 1981 a avut loc la București cel de al XVI-lea Congres internațional de istorie a științei organizat de Uniunea Internațională de Istorie și Filozofie a Științei. Divizia de Istoria Științei și Academia Republicii Socialiste România, sub înaltul patronaj al tovarășei academician doctor

inginer Elena Ceauşescu. Desfăşurat sub deviza „Ştiinţă şi tehnologie, umanism şi progres", congresul a reunit 1 200 de oameni de ştiinţă din 54 de ţări, care au dezbătut — în cadrul secţiunilor, şedinţelor tematice, simpozioanelor, meselor rotunde şi comemorărilor — cele mai diverse aspecte legate de momente ale dezvoltării ştiinţelor, de relaţiile dintre evoluţia acestora şi progresul social.

Comunicările şi intervenţiile specialiştilor români au prezentat creaţiile de vîrf ale ştiinţei româneşti, care au îmbogăţit patrimoniul universal al cunoaşterii, ca şi cele mai noi realizări în diverse domenii ale cercetării tehnico-ştiinţifice originale din ultimii ani în ţara noastră.

În secţiunea A 1 — Ştiinţa şi tehnologia în antichitate, Eugen Fruchter şi Gabriel Mihăescu au prezentat comunicarea „Organon-ul logic în Dacia", iar în cadrul simpozionului B 4 — Ştiinţa şi universitatea în Renaştere, aceiaşi au susţinut raportul „Un centru academic în Ţara Românească la jumătatea secolului al XVII-lea".

Cu ocazia acestei ample manifestări ştiinţifice s-au desfăşurat şi lucrările mesei rotunde „Tendinţe viitoare în dezvoltarea ştiinţei şi tehnologiei vizînd o dezvoltare socială şi umană", organizată în colaborare cu UNESCO şi Federaţia mondială pentru studierea viitorului de Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice şi Consiliul Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie. Trei expoziţii s-au deschis în timpul desfăşurării lucrărilor congresului : „Carte ştiinţifică din secolele XV—XVIII" (la Biblioteca Academiei R. S. România), „Cartea de istorie a ştiinţei" (la Institutul de arhitectură „Ion Mincu") şi „Ştiinţa şi tehnica din România în documentele epocii" (la Muzeul Arhivelor Statului).

În încheierea lucrărilor congresului a fost adoptat Mesajul participanţilor, ale cărui idei reflectă preocuparea oamenilor de ştiinţă şi cultură pentru viitorul omenirii.

După congres, personalităţile de frunte ale vieţii ştiinţifice mondiale au participat la Simpozionul internaţional „Oamenii de ştiinţă şi pacea", desfăşurat sub înaltul patronaj al tovarăşului Nicolae Ceauşescu. Ei au adoptat un Apel pentru pace, care, împreună cu Mesajul preşedintelui Republicii Socialiste România, au fost difuzate ca documente oficiale ale Organizaţiei Naţiunilor Unite.

E. F., G. M

DUNARE, Nicolae, Ornamentică tradiţională comparată. Editura Meridiane, Bucureşti, 1979, 160 p., 82 fotografii alb-negru şi policromii, 40 planşe cu clase ornamentale ; rezumate francez şi german.

Elaborarea prezentei sinteze etnologice şi etnoestetice româneşti, europene şi comparate îşi are izvorul cauzal în nevoile teoretice şi metodologice ale muzeografilor, ale muzeologilor etnografi în primul rînd. Lucrarea are în vedere, cu deosebire, nevoile cotidiene pentru identificarea şi clasificarea elementelor, motivelor şi compoziţiilor ornamentale dezvoltate de creatorii populari pe multele sute de mii de obiecte etnografice, dar şi arheologice şi medievistice, conservate în muzeele noastre. În întîmpinarea acestui ţel ştiinţific, profesorul dr. Nicolae Dunăre, laureat al Premiului Academiei (1963) a cercetat cu mult peste 40 de muzee de specialitate din ţară şi de peste hotare, ceea ce facilitează, fără îndoială, *apropriierea* de către muzeologii la care ne-am referit a rezultatelor deja materializate în corpul lucrării.

Cu o permanentă preocupare pentru cercetarea şi elucidarea unor probleme specifice unei discipline în curs de cristalizare şi consolidare, *estetica artei populare*, autorul îşi împarte lucrarea în următoarele capitole : Forma în creaţia plastică tradiţională, Elementele constitutive ale decorului tradiţional, Contribuţii la clasificarea ornamentelor, Morfologie şi structură ornamentală, Semantică ornamentală, Alte grupări ornamentale ; tezele schiţate în Prolegomena sînt adîncite şi generalizate în Concluzii.

Obiectele de artă populară nu-şi reduc caracteristicile la factorul de utilitate, ci prezintă şi o *valoare estetică deosebită* prin forma, cromatica şi funcţia lor de podoabă. În felul acesta, decorul ornamental dezvoltat în acest *domeniu de*

creație plastică exprimă o latură a specificului cultural și artistic al unui popor, a modului său particular de a concepe și produce reprezentările decorative, contribuind la cunoașterea istoriei culturii și artei populare desfășurată de fiecare etnic. Totodată, cercetarea ornamentației populare are un aport remarcabil la cunoașterea procesului etnoistoric și etnocultural al dezvoltării fiecărui popor, a fiecărei zone etnografice din aria sa antropogeografică de viețuire socială. Pentru aceste considerente, în ansamblul artei populare naționale, ornamentica acesteia constituie un *document etnografic* de o importanță asemănătoare cu a folclorului literar, muzical, coregrafic, cu a graiului și altor sectoare culturale și sociale specifice.

Pe fundalul acestor principii metodologice și teoretice, autorul relevă o diferențiere netă, deosebit de importantă din punct de vedere etnologic : dacă în comuna primitivă legătura dintre artă și producția socială a fost nemijlocită (ca o formă idealizată a practicii sociale), în orînduirile sociale care au urmat (caracterizate prin moduri de viață tot mai complexe), relația dintre artă și producție a devenit din ce în ce mai complicată, iar realismul reprezentărilor ornamentale exprimat în forme tot mai subtile. O serie de reprezentări ornamentale, îndeosebi din cele transpuse în stilul geometric, au ajuns să aibă un caracter abstract sau cel puțin abstractizat. Dar, așa cum rezultă pe larg din analizele cuprinse în lucrare, în marea lor majoritate chiar și ornamentele geometrice constituie în ultimă instanță o reflectare a realității înconjurătoare, *filtrată prin conștiința creatorului popular* și modificată morfologic în măsura experienței diferite de producție și a mijloacelor tehnice de care dispune în fiecare epocă.

Clasificarea ornamentelor, elaborată și sintetizată de autor, a fost adoptată în chestionarele pentru Atlasul etnografic al României, la aplicarea cărora au participat foarte mulți muzeografi din țară, acest *instrument de lucru* constituind acum un bun științific comun, cu o sferă largă de aplicare metodologică.

De aceea, în recenzia de față relevăm alte laturi ale lucrării. Atragem, deci, atenția asupra relației dintre ornament și culoare în decorul tradițional, corelarea unor exprimări ornamentale și a unor nuanțe cromatice cu vîrsta, starea civilă și sexul celor care beneficiază de anumite piese, corespunzător unor *canoane* sau *norme* ale comunității .Acestea se răsfrîng chiar și asupra întinderii cîmpurilor ornamentale : relativ înguste, de exemplu, în portul celor vîrstnice, ceva mai extinse în portul nevestelor mai vîrstnice ; pe cînd în cazul nevestelor tinere și, cu atît mai mult, al fetelor ajunse la vîrsta măritatului, *chemarea spre decorativ* atinge trepte tot mai remarcabile. Comunitatea tradițională îndreptățește fetele mari la cel mai însorit decor, măiestria portului acestora exprimînd toată aspirația lor la bucurie și fericire casnică, orizont spiritual propriu condiției lor de fete ajunse în acest prag. Ca principal asociat al ornamentului, cromatica populară românească prezintă, deci, o gamă intensă de combinații picturale, de la sobrietatea armoniilor reci, ce definesc adeseori piesele de toate zilele, la exuberanța coloristică a decorului celor hărăzite sărbătorilor.

Din concluziile acestei sinteze etnologice și etnoestetice, mai reținem : statutul și rolul stilului ornamental, realismul ornamenticii, caracterul dinamic al creației ornamentale, unitatea în varietate și continuitate dialectică a patrimoniului ornamental, precum și situarea competentă a ornamenticii tradiționale românești în context european. Ne apare cu totul evident în această lucrare că, pe lîngă o seamă de realități etnoculturale de factură generală continentală, eurasiatică etc., cercetările comparate întreprinse au permis să se scoată în relief o seamă apreciabilă de *forme, structuri, semne, simboluri și funcțiuni etnoculturale specifice românești.* Acestea s-au cristalizat în contextul unei desăvîrșite convergențe ornamentale și cromatice. Pe lîngă evidențierea pluridisciplinară și interdisciplinară a contribuțiilor din *domeniul frumuseții formelor românești și al generozității acestor forme* la dezvoltarea sectorului ornamental universal, în lucrare se relevă și *deschiderea* .obiectivă pentru introducerea roadelor creației noastre plastice populare în circuitul larg, contemporan, al *valorilor durabile* ale spiritului omenesc. Pe drept cuvînt, *universalitatea artei ornamentale* pune, deplin, în lumină specificitatea contribuțiilor culturale românești.

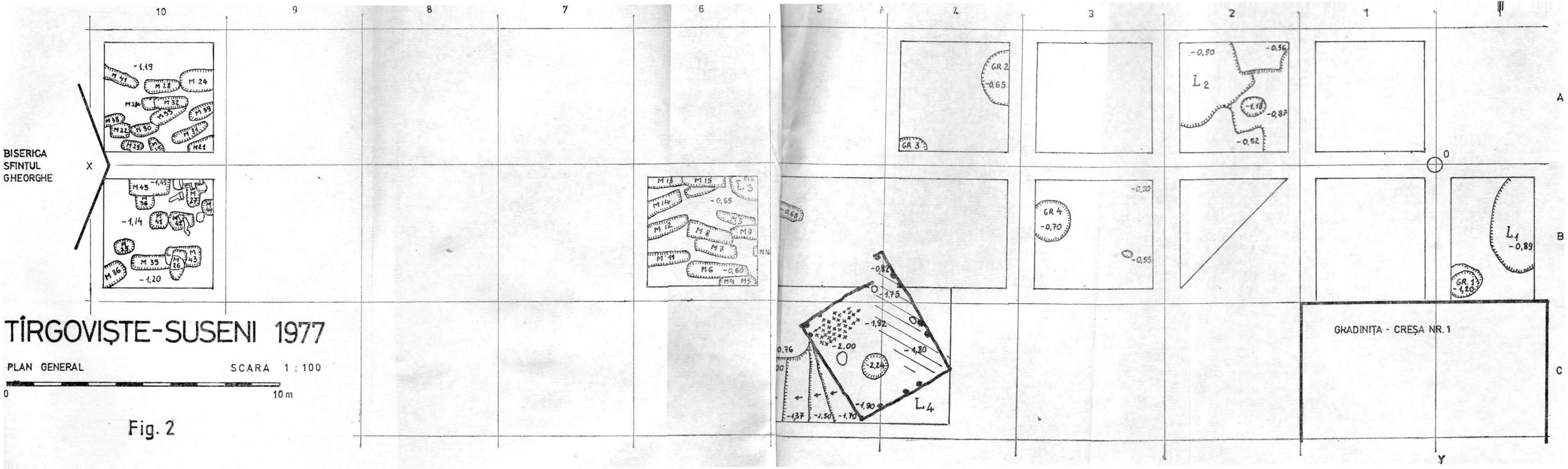
Recomandăm lucrarea atenției muzeografilor etnografi.

ION I. DRĂGOESCU

Tehnoredactarea : GABRIEL MIHĂESCU

Apărut aprilie 1984

Tiparul executat sub comanda nr. 755
la I.P. „Filaret", str. Fabrica de chibrituri
nr. 9-11, București
Republica Socialistă România

TÎRGOVIȘTE-SUSENI 1977

PLAN GENERAL

SCARA 1 : 100

0 — 10 m

Fig. 2